

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет

Факультет фінансів
Кафедра податків і фіскальної політики

*До 50-річчя Тернопільського національного
економічного університету*

МИТНА СПРАВА

Підручник

Тернопіль
2014

УДК 339.543
ББК 65.9(4Укр)428-18я73
М66

Митна справа : підруч. / [А. І. Крисоватий, С. Д. Герчаківський, О. Б. Дем'янюк та ін.] ; за ред. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. – 540 с.

Рецензенти:

Пашко Павло Володимирович, д. е. н., професор, заступник начальника Управління організації митного контролю і оформлення Міністерства доходів і зборів України
Бережнюк Іван Григорович, д. е. н, доцент, директор Державного науково-дослідного інституту митної справи

Войцещук Андрій Дмитрович, к. е. н., професор, директор Департаменту спеціальної підготовки та кінологічного забезпечення Міністерства доходів і зборів України

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів вищих навчальних закладів,
які навчаються за освітньо-професійною програмою бакалавра
з напрямку підготовки «Фінанси і кредит»
(лист Міністерства освіти і науки України від 03.07.2014 р. №1/11-10217)*

Митна справа : підруч. / [А. І. Крисоватий, С. Д. Герчаківський, О. Б. Дем'янюк та ін.] ; за ред. А. І. Крисоватого. – Тернопіль : ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. – 540 с.

ISBN 978-966-654-351-9

Підручник підготовлено науково-педагогічними працівниками кафедри податків і фіскальної політики Тернопільського національного економічного університету.

У пропонованому виданні викладено теоретичні та прикладні аспекти митної справи в Україні та деяких країнах світу, досліджено історичні етапи становлення вітчизняної митної системи. Значну увагу приділено питанням митного оформлення, митного контролю, справляння митних платежів, боротьби з контрабандою та протидії митним правопорушенням.

Матеріал представлено на основі норм митного законодавства за станом на 31.12.2013 р.

Підручник є актуальним для студентів економічних спеціальностей вищих навчальних закладів, магістрів, аспірантів, викладачів, працівників податкової та митної служб, державних службовців, фахівців і спеціалістів, хто виявляє інтерес до теорії та практики митної справи.

УДК 339.543
ББК 65.9(4Укр)428-18я73

ISBN 978-966-654-351-9

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	7
РОЗДІЛ 1. ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ НА ЗЕМЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ	9
1.1. Поняття митної справи та економічна основа зародження митних стосунків	9
1.2. Торговельна та митна політика античних часів.....	13
1.3. Загальна характеристика митної справи за часів Київської Русі	18
1.4. Митна політика у Галицько-Волинському князівстві	25
1.5. Особливості історичного розвитку митної справи в період входження України до складу інших держав (XIV– середина XVII ст.).....	27
1.6. Торговельно-митна діяльність Гетьманської України (середина XVII – перша половина XVIII ст.).....	32
1.7. Еволюція організаційної структури митної системи у XVIII – на початку XX ст. в умовах царської Росії.....	37
1.8. Митна справа в часи УНР та в радянську добу.....	40
1.9. Становлення митної справи суверенної України	52
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ....	63
2.1. Визначення та основні засади митної справи в Україні.....	63
2.2. Правове регулювання митної справи в Україні	66
2.3. Сутність та підходи до трактування митної політики держави	67
2.4. Функції митної політики.....	71
2.5. Форми реалізації та заходи регулювання митної політики	73
РОЗДІЛ 3. НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	77
3.1. Причини, етапи та основні тенденції нетарифного регулювання	77
3.2. Визначення сутності нетарифного регулювання	79
3.3. Загальна характеристика видів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності	83
3.4. Квотування та ліцензування в системі методів нетарифного регулювання	88
3.5. Антидемпінгові заходи та субсидування експорту	92
3.6. Особливості використання інших видів нетарифного регулювання ЗЕД.....	96
РОЗДІЛ 4. СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ	101
4.1. Становлення управлінсько-організаційної структури митних органів в Україні.....	101
4.2. Сучасна система державних органів у митній сфері.....	106
4.3. Міністерство доходів і зборів України у формуванні і реалізації митної політики	109
4.4. Територіальні органи доходів і зборів у митній сфері.....	113

РОЗДІЛ 5. ВПЛИВ КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ НА ЗАХОДИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ	119
5.1. Роль та значення країни походження товарів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій	119
5.2. Ознаки повністю виготовлених товарів та критерій достатньої переробки товарів	121
5.3. Порядок визначення країни походження товару та застосування тарифних заходів	125
5.4. Види сертифікатів про походження товару та їх верифікація	129
РОЗДІЛ 6. МИТНА ВАРТІСТЬ ТОВАРІВ ТА МЕТОДИ ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ	137
6.1. Економічний зміст митної вартості товарів та його еволюція	137
6.2. Нормативно-правове забезпечення митної вартості товарів	139
6.3. Методи визначення митної вартості товарів	140
6.4. Декларування митної вартості	149
6.5. Контроль правильності визначення митної вартості товарів.....	153
РОЗДІЛ 7. ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА КОДУВАННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ	159
7.1. Системи класифікації і кодування товарів: суть та методи.....	159
7.2. Гармонізована система опису та кодування товарів	162
7.3. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності	165
РОЗДІЛ 8. МИТНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ.....	169
8.1. Поняття митних режимів, їх роль і місце в митній справі.....	169
8.2. Сутність та порядок застосування окремих митних режимів	172
РОЗДІЛ 9. МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ І ДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ	195
9.1. Сутність, значення та мета митного оформлення товарів	195
9.2. Характеристика митних документів та специфіка їх застосування.....	199
9.3. Митні формальності при митному оформленні товарів із використанням митної декларації	208
9.4. Основи декларування товарів і транспортних засобів	215
9.5. Спеціальні спрощення митних процедур при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон	220
РОЗДІЛ 10. ПОРЯДОК СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ	227
10.1. Загальна характеристика сплати митних платежів	227
10.2. Строки сплати митних платежів та санкції за їх порушення	231
10.3. Забезпечення виконання зобов'язань перед органами доходів і зборів за допомогою фінансових гарантій	236
10.4. Спосіб забезпечення сплати митних платежів із застосуванням книжки МДП.....	244
10.5. Особливості застосування книжки (карнету) А.Т.А.....	248

РОЗДІЛ 11. МИТНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ	253
11.1. Сутність митного оподаткування, класифікація митних платежів.....	253
11.2. Мито	256
11.3. Акцизний податок	265
11.4. Податок на додану вартість	278
11.5. Екологічний податок за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів	284
11.6. Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон ..	288
11.7. Плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для них	291
11.8. Відшкодування витрат за зберігання товарів та транспортних засобів на складах митних органів.....	295
11.9. Особливості обчислення сум витрат у справах про порушення митних правил та їх відшкодування.....	298
11.10. Особливості митного оподаткування товарів, які переміщуються через митний кордон громадянами	300
РОЗДІЛ 12. МИТНИЙ КОНТРОЛЬ.....	305
12.1. Сутність та економічний зміст митного контролю.....	305
12.2. Принципи та форми здійснення митного контролю.....	310
12.3. Організаційні аспекти митного контролю.....	322
12.4. Зони митного контролю	329
12.5. Здійснення митного контролю	332
12.6. Митні експертизи	337
12.7. Застосування системи управління ризиками у митному контролі	343
РОЗДІЛ 13. ЗДІЙСНЕННЯ МИТНИМИ ОРГАНАМИ КОНТРОЛЮ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	349
13.1. Загальні засади здійснення митними органами контролю за видами діяльності окремих підприємств	349
13.2. Митно-брокерська діяльність	350
13.3. Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі.....	354
13.4. Відкриття та експлуатація митного складу.....	361
13.5. Відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання.....	366
13.6. Відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу	372
13.7. Відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу.....	378
РОЗДІЛ 14. МИТНА СТАТИСТИКА.....	383
14.1. Загальне поняття статистики.....	383
14.2. Система митної статистики	387
14.3. Відомчі класифікатори.....	389

РОЗДІЛ 15. МИТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА	395
15.1. Поняття контрабанди, запобігання її вчиненню та відповідальність	395
15.2. Порушення митних правил та відповідальність за їх вчинення	402
15.3. Види порушень митних правил.....	415
15.4. Провадження у справах про порушення митних правил	440
РОЗДІЛ 16. ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В МИТНІЙ СПРАВІ.....	457
16.1. Інформаційні системи та їх роль в управлінні економічними об'єктами	457
16.2. Інформаційна база департаменту митної справи	464
16.3. Організаційно-правові основи електронного документообігу та використання електронних документів	478
16.4. Автоматизована система митного оформлення «Інспектор-2006»	484
16.5. Автоматизована система аналізу та управління ризиками.....	493
РОЗДІЛ 17. ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ	503
17.1. Митна політика Європейського Союзу	503
17.2. Основи митної справи в Грузії	511
17.3. Особливості реалізації митної справи в Російській Федерації.....	513
17.4. Митна справа США	517
ЛІТЕРАТУРА.....	525

ПЕРЕДМОВА

Держава повинна займати нейтральне положення між своїми митницями і своєю торгівлею та діяти так, щоб вони не шкодили один одному.

Шарль Л. Монтеск'є (1689–1755), французький просвітник, правознавець, філософ.

Інтеграційні процеси, що в останні роки стали ключовими в глобальному розвитку, визначально впливають й на пошук Україною свого місця на міжнародній економічній мапі. На сучасному етапі Україна визначила вектор розвитку своєї зовнішньої політики як шлях інтеграції в Європейський Союз. Європейський вибір України зумовлений усвідомленням інтеграції як чинника сприяння державній незалежності, національній безпеці, політичній стабільності, соціально-економічному розвитку, інтелектуальному прогресу, відновленню європейської сутності країни. Ставлячи перед собою мету інтеграції до європейських структур, Україна усвідомлює, що західним державам належить провідна роль у сучасній міжнародній системі, зокрема у світовому економічному комплексі і в міждержавних інституційних механізмах управління глобальними і регіональними процесами.

Європейська інтеграція, задекларована як стратегічний напрям розвитку України, є не лише зовнішньоекономічним вектором, а й орієнтиром цінностей для всього українського суспільства. Однак у цьому стратегічному напрямі розвитку нашої держави виникає багато труднощів об'єктивного і суб'єктивного характеру. Причому їх подолання залежить не тільки від України, а й від зовнішніх чинників, які знаходяться за її межами.

Визначальне місце у подоланні внутрішніх дисбалансів європейської інтеграції України займає побудова адекватної митної політики держави, яка б дозволила мінімізувати ризики у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Зовнішньоекономічна діяльність в усіх країнах є важливим чинником економічного зростання і спрямована на реалізацію переваг міжнародного поділу праці, що є важливим в умовах сучасного глобалізованого світу. Регулювання зовнішньоекономічних відносин завжди було в центрі уваги як теоретиків, так і органів державної влади. Зокрема, меркантилісти, як представники першої економічної школи, об'єктом своїх досліджень обрали зовнішню торгівлю, в якій вбачали основне джерело зростання багатства країни.

Основні напрями регулювання міжнародної торгівлі – протекціонізм та фритредерство – знаходимо і в працях вчених-представників класичної школи політичної економії, які в даний час особливо актуальні. Так, А. Сміт, відстоюючи принципи вільної торгівлі, вважав необхідним запровадження мита як засобу національної безпеки. Д. Рікардо у теорії порівняльних переваг у зовнішній торгівлі зазначав, що «за умов вільної торгівлі кожна країна вкладає свій капітал і працю в галузі промисловості, які приносять їй найбільшу вигоду». Утім, як демонструє світовий досвід, абсолютно

вільної торгівлі й відкритої економіки не існувало ніколи і не буде у найближчому майбутньому, отож, проблеми митного регулювання завжди були і будуть актуальними.

Для сучасного етапу розвитку зовнішньоекономічних зв'язків характерні тенденції до лібералізації торговельних відносин, які породжують ризики втрати економічної безпеки держави. Тому ефективне здійснення країною активної і цілісної митної політики та реалізація митними органами завдань економічної безпеки є запорукою захисту економічних інтересів держави. Складовою митної справи та однією з основних функцій митних органів будь-якої країни є митно-тарифне та нетарифне регулювання. Мито, як податок на споживання, виконує економічні та торговельно-політичні функції, а саме: слугує засобом захисту національного товаровиробника від іноземної конкуренції, стимулює розвиток окремих видів економічної діяльності, забезпечує надходження коштів до державного бюджету, зменшує ступінь залежності країни від глобальних процесів та є засобом впливу на конкурентів з метою одержання певних вигод.

Застосування новітніх інформаційних технологій, вдосконалення організації та управління в митних органах країн світу, перехід до системи електронної обробки інформації на митних кордонах змінюють цілі і завдання митної системи держави та обумовлюють необхідність якісної професійної підготовки фахівців для роботи в органах доходів і зборів.

Визначальною рисою пропонованого видання є систематизація системи знань, вмінь та навичок, що необхідні для роботи в органах доходів і зборів, які регулюють процес переміщенням товарів та осіб через митний кордон держави, митне оформлення товарів, митний контроль, запобігання контрабанді товарів та протидії митним правопорушенням, вивчення зарубіжного досвіду функціонування митних інституцій.

Підручник підготовлено колективом авторів, які мають значний досвід викладацької, наукової і практичної діяльності.

Авторами окремих розділів є А. І. Крисоватий (керівник авторського колективу), док. екон. наук, проф. – передмова, розділи 2, 11, 16; С. Д. Герчаківський, канд. екон. наук, доц. – розділ 6, 10, 11; О. Б. Дем'янюк, канд. екон. наук, доц. – розділи 2, 4, 13; О. В. Бречко, канд. екон. наук, доц. – розділ 1; О. В. Годованець, канд. екон. наук, доц. – розділи 9, 12; Є. П. Бондаренко, канд. екон. наук, доц. – розділи 5, 16; О. С. Заклекта-Берестовенко, канд. екон. наук, доц. – розділи 7, 8, 17; І. П. Кекіш, викладач – розділ 15, Г. В. Фостаковська, викладач – розділ 14, І. А. Гуцул, викладач – розділ 3, К. В. Крисовата, аспірант – розділ 6.

Підручник «Митна справа» підготовлено відповідно до програми навчальної дисципліни «Митна справа» навчального плану підготовки фахівців напрямів підготовки «Фінанси і кредит», «Оподаткування». Метою видання є сприяння отриманню теоретичних та прикладних знань, які необхідні майбутнім фахівцям у сфері митно-адміністрування.

Автори висловлюють глибоку вдячність рецензентам: П. В. Пашку, докторові економічних наук, професорові, заступнику начальника Управління організації митного контролю і оформлення Міністерства доходів і зборів України, І. Г. Бережнюку, докторові економічних наук, директору Державного науково-дослідного інституту митної справи, А. Д. Войцещуку, кандидатові економічних наук, професорові, директору Департаменту спеціальної підготовки та кінологічного забезпечення Міністерства доходів і зборів України за висловлені зауваження, наукові рекомендації, конструктивні пропозиції щодо матеріалу підручника.

РОЗДІЛ 1.

ГЕНЕЗИС СТАНОВЛЕННЯ МИТНОЇ СПРАВИ НА ЗЕМЛЯХ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ В РІЗНІ ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ

1.1. Поняття митної справи та економічна основа зародження митних стосунків

Митна справа має тисячолітню історію і на всіх етапах свого розвитку була одним з атрибутів держави. Держава й сьогодні залишається одним з основних учасників міжнародних економічних відносин. Проте митна справа не лише атрибут держави, оскільки в умовах інтеграційних процесів, що домінують у сучасних відносинах між економічно розвиненими країнами, вона перетворилася на одну із сфер активного міжурядового співробітництва. Найяскравішим і найуспішнішим прикладом такого співробітництва є досвід Європейського економічного співтовариства, який фактично починався з митного союзу. Суттєві зміни в соціально-економічній сфері впливають на переоцінку ролі і місця митної політики в житті держави, особливо в умовах кардинальних перетворень у світі що глобалізується, а також в країнах, які переживають реформаційні трансформації.

Для держав, що розвиваються, митна справа є важливим інструментом для забезпечення її державних інтересів у цій сфері, а саме:

- захисту національного ринку;
- забезпечення безпеки та добробуту населення;
- забезпечення надходжень до бюджету.

Митна справа – це передусім захист національного ринку й національного виробника, а також джерело надходжень до державного бюджету, а вже потім механізм контролю. Для порівняння варто зауважити, що в економічно розвинених країнах митні адміністрації забезпечують не більше 10% надходжень до бюджету, часто виконуючи при цьому і фіскальні функції. Таке неоднозначне розуміння митної справи зумовлює різні підходи до вирішення питань митного оподаткування.

Економічною основою зародження митних стосунків стало виробництво, що виникло з розвитком суспільних відносин, – виготовлення продук-

тів праці з метою обміну. Разом з тим з'явилася і торгівля, причому не лише в середині громадських поселень (племен, штучних народностей) та на кордонах їх території, але й з далекими, заморськими землями. Внаслідок цього, виникає окремий клас населення, який займається вже не виробництвом, а тільки обміном продуктів – клас купців.

Під політичними умовами виникнення митної справи розглядаємо поділ суспільства на класи і виникнення держави. З появою міст виникає і необхідність політичного устрою, на утримання якого справляються різноманітні податки і збори, в тому числі з торгівлі та переміщення товарів.

Історично склалось так, що мито – це одна з ранніх форм оподаткування, а можливо, одна з найперших. Митне оподаткування є частиною загальнодержавної системи оподаткування. Воно – невід'ємна складова зовнішньоторговельної та фіскальної політики будь-якої країни світу. Уже при перших обмінних операціях існували митні збори. Мито виникло пізніше, внаслідок зборів, якими феодала обкладали торгівців, які проїздили через їхні землі – справлялось за користування шляхами, мостами, переправами тощо. Вперше на території України митні порядки існували в містах Причорномор'я (Античний період), а також вони згадуються у перших міжнародних угодах, зокрема в договорах Київської Русі з Візантією.

Перші відомості про світові зовнішньоторговельні зв'язки було виявлено в пам'ятках шостої династії стародавнього Єгипту (третього сторіччя до нашої ери), коли єгиптяни торгували з фінікійськими купцями й мешканцями басейну Червоного моря. Рух купецьких караванів далеко не був безпечним, згадані пам'ятки свідчать про грабування обозів та скарги купців. Утримання вартісної сторожі було обтяжливим для купців і не завжди ефективним, тому на зміну витратам на охорону купецьких валок з'явилися спеціальні податки – прообраз майбутніх митних зборів.¹

Про те, що митна справа в Стародавньому Єгипті розвивалась і вдосконалювалась, свідчить документ з особистим підписом Клеопатри, датований 34-м роком до н. е. Цей документ зберігається в Німеччині в музеї єгипетських старожитностей, і прочитаний він був тільки в 2000 році. В документі йдеться про торгові стосунки між Римом та Єгиптом. Цариця Єгипту встановила пільгові ставки мита на вивезення з країни зерна і ввезення вина та текстильних товарів з Риму. Це свідчить про те, що Клеопатра підкоряла Рим не тільки своєю красою, але й вигідними умовами зовнішньої торгівлі.

Витоки митної справи бачимо в далекій глибині віків. Спочатку в країнах «східної деспотії», потім у державах і князівствах феодалної Європи починають справляти податки з товарів, що їх купці привозять для обміну та торгівлі. Варта біля міських воріт виставлялась не тільки для того, щоб опустити та підняти ворота, вона ще й збирала данину з приїжджих купців. За рахунок цих податків поповнюється скарбниця. Зрозуміло, що називати митною справою операції по справлянню таких податків не можна, але з

¹ Історія митної справи в Україні / В. М. Бойко, Г. В. Багрій-Шахматов. – К. : В-ць В. Карпенко, 2002. – 52 с.

цього починається її зародження. Зміцненню рабовласницьких та феодальних держав, поряд з іншими податками та зборами, сприятиме й мито, бо його найперше призначення – фіскальне, тобто дотримання інтересів фіску – скарбниці.

Про те, що збирачі податків були в давньому Ізраїлі оповідає Біблія. Там збирач податків Матвій, згодом один з апостолів Христа, збирав мито на торгівлю. Саме як митник Матвій виробив у собі звичку все звіряти та все записувати.

Відтворити загальну історичну картину розвитку митної політики держав стародавнього світу та середньовіччя досить непросто. Однак з різних джерел, історичних документів можна зібрати відомості про митні порядки в давньому Єгипті, Фінікії, Греції, Карфагені та Афінах, в Давньому Римі й інших країнах. Наприклад: як свідчать документи, в Карфагені, в третьому столітті до нашої ери, мито було настільки важливим джерелом державних доходів, що Ганнібал, без запровадження нових податків з населення зміг покрити ними витрати на ведення війни з Римом. Однак надмірне збільшення податків примусило торговців вдатися до контрабандних дій, що, врешті-решт, послабило економіку Карфагену і призвело до його падіння. Ще у III і II тисячолітті до нової ери були митні відносини між найпершими рабовласницькими державами Стародавнього Сходу – Єгиптом, Асирією, Вавилоном, Грецією, Римом. Розвиток зовнішньої торгівлі та митних відносин призводив до зміцнення та розвитку цих держав.

До джерельної бази історії митної справи відносять документи вищих органів влади у різні історичні періоди:

- постанови народних зборів давньогрецьких полісів;
- конституції римських імператорів;
- великокнязівські та королівські грамоти;
- гетьманські універсали;
- імператорські маніфести;
- акти Генеральної військової канцелярії тощо.

Історія митної справи – це сукупність політичної, економічної та правової історії. Розглядаючи визначальні напрями історіографії митної справи, слід враховувати те, що в різні історичні періоди українські землі перебували під впливом античної цивілізації, були «яблуком розбрату» кочових держав, входили до складу Київської Русі, належали Золотій Орді – західному улусу великої Монгольської імперії, перебували під владою Великого князівства Литовського, Королівства Польського, Туреччини, Речі Посполитої, підлягали Австрійській та Російській імперіям, контролювалися Угорщиною, Румунією, Радянським Союзом. Тому історія митної справи України подається в контексті політико-економічного розвитку державних утворень, до складу яких входили українські землі.

Джерельна база дослідження митної справи досить громіздка і одночасно достатньо обмежена в контексті дослідження митних правовідносин у різних країнах світу.

Наприклад, найбільші північночорноморські держави (Тіра, Ольвія, Херсонес, Боспорське царство) залишили по собі велику кількість проксеній – постанов про безмитну торгівлю, вільне перетинання акваторій порту, придбання землі¹.

Серед царських постанов привертає увагу напис II–III ст. н. е. з Горгіппії про дарування царем місцевому релігійному союзу судновласників права на одноразовий безмитний вивіз достатньо великої партії зерна для оздоблення храму Посейдона. Члени цього союзу перераховані не лише приватні торговці, але й царські вельможі та полісні магістрати.

З будівельних написів для історії митної справи важливе значення має Херсонеський напис 488 р. н. е. щодо фіскальних розпоряджень імператора Зинона, в якому згадується місцевий практион – митниця. «Зинонові папіруси» – величезне зібрання господарської та іншої ділової документації.

Серед інших важливих джерел можна виокремити:

- постанови афінських народних зборів щодо взаємин з боспорськими Спартокідами (347 р. та 289 р. до н. е.) – розкривають особливості митного регулювання, права безмитності та першочергового завантаження суден у хлібній торгівлі Афін;

- постанови боспорських монархів – безмитна торгівля;

- рескрипти римських імператорів – загального характеру;

- Нотиція (Notitia Dignitatum) – римський табель про ранги – державний довідник IV–V ст. про організацію сухопутного війська та владного апарату;

- Повість времених лет (Нестор Ліописець) – Літопис викладає події від Ноевого потопа до Київської держави періоду її становлення, розквіту та могутності. Саме в ній згадуються договори Русі з Візантією, які були основою торговельно-митних стосунків цих держав;

- Київський, Галицько-Волинський літописи, Руська Правда – збірка феодальних правових норм XI–XIII ст., де вперше був формалізований державою правовий досвід стягнення мита;

- церковні статuti – грамота князя Всеволода Мстиславовича храму св. Іоанна Предтечі у Новгороді (кінець XII ст.) – встановлювала ваговий стандарт для зважування товарів і стягування за це мита церквою, право судового розгляду купецьких справ, утримування торговельних складів в межах монастирів, влаштування торгових рядів та стягнення мита на свою користь;

- митні статuti Західної Європи – свідчать про високу торгівлю активність на землях сучасної України в різні часи;

- джерела XIV–XVII ст. – нормативні акти (митні статuti, тарифи, декрети, дозвільні, безмитні листи тощо.), офіційні звіти, судові справи, матеріали справочинства (формальностей митного контролю), дипломатичне листування, описові джерела, річні реєстри збору мит, протекційні універсали, магдебурзькі привілеї. Литовська метрика – обмеження експорту, пільгового оподаткування імпорту, передачі митниць в оренду, угоди Великого князів-

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – 606 с. : іл., карти. – (Митна справа в Україні).

ства Литовського, митні процедури. Документи самих митниць (комори) в Ніжині, Ромнах, Гадячі, Конотопі, Чернігові, Києво-Печерському монастирі;

- гетьманські універсали (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.);
- митні статути та митні грамоти, документи офіційної митної та торговельної статистики, мемуарна література – спогади іноземних дипломатів, державних діячів (попри фрагментарність вони містять непересічні відомості, які заповнюють інформаційні прогалини) (XVIII–XIX ст.).

Джерельна база дослідження історії митної справи радянського періоду є потенційно значною, але маловивченою, оскільки основні архівні документи знаходяться в Москві і практично не використовуються дослідниками. З іншого боку, специфіка митного справочинства в радянську добу не дозволяє достатньо розкрити його проблематику в умовах монополії держави.

1.2. Торговельна та митна політика античних часів

Точних відомостей про час виникнення митної справи на території нашої держави немає.

Скіфські племена не тільки воювали, але й здійснювали активні торгові стосунки з Ольвією (Очаковом), Херсонесом (Севастополем), Кафою (Федосією), Пантикапеєю (Керчю) про що сьогодні свідчать знахідки археологів. В свою чергу, землі південної частини сучасної України – Північне Причорномор'я, Приазов'я та Крим – ніколи не були самодостатніми, а тому за античної доби входили до широкої господарської території, що виходила за межі сучасних кордонів України.

Скіфи першими запропонували товари, які століттями залишалися традиційними на світовому ринку – зерно, віск, хутра. Навзамін вони отримували вина, ювелірні прикраси, килими і т. ін. Здавна у них, як норма звичаєвого права, існувала тенденція збирати мито – плату за переміщення товарів через заставу.

Перші відомості про встановлення митного кордону на території нинішньої України сягають V століття до нашої ери. У 427 році між Візантією і Скіфською державою був укладений договір про відкриття ринків у приморських містах Візантії для торгівлі з купцями Скіфії і торговельні операції мали здійснювати на рівних правах із забезпеченням безпеки для купців. Візантійські товари продавали у містах Причорномор'я. Тоді ще торгівля велася без сплати мита.

Але із розвитком власного виробництва товарів у кожній державі виникла потреба у провадженні протекціоністської політики з метою захисту власних виробників. Митні збори і різні податки стягували на утримання державного апарату. Спочатку митні збори стягували тільки з купівлі-продажу товарів на міських ринках, а з розвитком державних відносин виникла потреба у стягуванні мита і за проїзд.

Повертаючись до античних утворень на землях сучасної України, слід відмітити, що переважно вони базувались в межах північного Причорномор'я

на Кримському півострові і відносились в різні періоди до Грецької та Римської імперій та культур. В економіці античних держав торгівля займала провідне місце і поділялася на внутрішню та зовнішню, остання була переважно мінова, тобто здійснювалась у натуральній основі. Оскільки торгівля переважно здійснювалась водними шляхами (Чорне море називалось Понтом, що мало значення моря), острівні та прибережні поліси були більше втягнуті в неї, ніж материкові. Провідні позиції в понтійській торгівлі з VI ст. до н. е. належали північночорноморським колоніям з власними метрополіями, а також з островами Егейського моря, а з другої половини цього століття свою зацікавленість у торгівлі з північнопонтійським регіоном почали виявляти Афіни, які займали провідні позиції у розвитку торгових стосунків наступних двох століть.¹

Основним «стратегічним» товаром Стародавньої Греції був хліб і зернові продукти і Афіни потрапили у залежність від їх імпорту, зокрема вони споживали високоякісну пшеницю, яка була делікатесом в материковій Греції.²

В добу раннього елінізму джерелом хлібних поставок був Боспор, експортний потенціал якого визначався обладнаними гаванями та відомими портами в Пантикапеї та Феодосії.

Другим після хліба товаром була риба та морепродукти у формі консерви, засолів та соусів, які експортувалися як делікатес з V ст. до н. е. Рибний промисел забезпечував непогані доходи і перевищував скажімо експорт солі.

Певну роль відігравав і работоргівля, оскільки раби захоплені під час воєних сутичок з варварами не знаходили масового застосування в господарстві північночорноморських полісів, а тому з вигодою перепродавалися.

Варто відмітити, що економічна спеціалізація мала переважно не галузевий, а регіональний характер. Згодом все більшу увагу стали привертати предмети розкоші, які найчастіше імпортувалися, а також речі необхідні у повсякденному житті, що не вироблялися на місці. Серед товарів що експортувалися переважали продукти скотарства, рибальства і землеробства.

Серед товарної номенклатури у V–III ст. до н. е., яка переважала у провідних центрах постачання Північного Причорномор'я – Боспорі та Ольвії, переважали ювелірні прикраси, кераміка, амфори та металевий посуд, а також люстерка, намиста, ремісничі вироби, зброя, сіль, тканини. Особливе місце займало вино, яке було продуктом обробітку сільгосппродукції та було розраховане на представників небагатих прошарків населення або йшло на експорт у варварські землі.

До епохи класики у Греції не сформувався прошарок професійних торговців, а тому ця справа переважно належала до відання керівних органів державних утворень чи окремих міст-поселень. З класичної доби з'являються фахові торговці – великі закордонні купці (емпори), посередники-перекупники (полігкapedели) та дрібні гендярі (капедели). Зусиллями міняйл (трапезитів) і

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – 606 с. : іл., карти. – (Митна справа в Україні). – С. 75.

² Кузнецов В. Д. Некоторые проблемы торговли в Северном Причерноморье в архаический период // Вестник древней истории. – 2000. – № 1. – С. 25. – Прим. 83.

храмів поширювались банківсько-фінансові операції кредитування торгівлі, чітко фіксовані в різноманітних договорах¹.

Прибутки з торгівлі, митні збори і штрафи поряд з іншими джерелами надходжень (пожертвуваннями, податками на жертвоприношення, платою за оренду майна, коштами від конфіскації майна) становили головну статтю прибуткової частини державного скарбу (казни) античних полісів. А розпоряджався ними верховий розпорядник фінансів – діойкет, який щорічно звітував перед народними зборами. Також важливою була посада агоранома – спеціальна посадова особа, яка відповідала за організацію торгівельної діяльності. Це був виборний магістрат, який у полісі займався благоустроєм місць торгівлі та спостерігав за її порядком і законністю. Торгівельні угоди укладались в присутності агоранома, якому продавець заявляв величину суми для спільної сплати з покупцем торгового мита. Агораном мав право встановлювати ціни на деякі товари, контролювати міняйл і стежити за грошовим обігом та системою мір і ваг.² Агораноми для виконання своїх обов'язків користувались тільки власними коштами, а тому ця посада вимагала значних фінансових витрат. У IV ст. зі зникненням полісних інститутів, функції агораномів перейшли до рук державних чиновників (зокрема у Херсонесі).³

Важливі завдання виконували також астиноми, в обов'язки яких входили нагляд за карбуваннями монет, правильністю мір та терезів, якістю і точністю об'ємів вироблених амфор, які маркувались спеціальною печаткою. В їх обов'язок входив нагляд за експортом продукції, зокрема в амфорах: вина, солоної риби, олії, сипучих речовин. Штемпель астинома з його посадою, ім'ям та певною символікою був своєрідною «фабричною маркою держави», її гарантією при вивезенні за кордон. Зі скороченнями колегіальних органів у перші століття нашої ери функції астиномів передавались агораномам.⁴

У IV ст. до н. е. на Боспорі існував інститут еліменістів – збирачів мита у портах (гаванях), які вели в особливих митних списках облік кількості та якості товарів, які вивозились через пантикапейський порт. При цьому в списки заносились всі товари, що проходили через порт, у тому числі і ті, що не обкладались звичайним вивізним митом. Цей облік проводився із фіскальною метою, а тому його називали еліменіон – портове мито з кількості товару, який проходив через гавань і фіксувався в статистичних списках еліменістів.⁵

Також Боспорські епіграфічні дані перших століть нашої ери містять згадки про посади стратега, як провідника громадянського ополчення або війська, найнятого певним полісом. В імператорську епоху стратегами на-

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – 606 с. : іл., карти. – (Митна справа в Україні). – С. 85.

² Скржинская М. В. Будни и праздники Ольвии в VI–I вв. до н.э. – Спб. : Алетея, 2000. – С. 78.

³ Сорочан С. Б., Зубарь В. М., Марченко Л. В. Жизнь и гибель Херсонеса. – Х. : Майдан, 2001. – С. 79, 718.

⁴ Нейхард А. А. Херсонесская клейма как источник для изучения торговых связей Боспора в эллиническую эпоху // Проблемы социально-экономической истории Древнего Рима: Св. памяти акад. А. И. Тюменева / пред. рег. кол. акад. В. В. Струве. – М., Л. : Изд. ФР СССР, 1963. – С. 313.

⁵ Брашинский И. Б. Торговые пошлины и право беспошлиности на Боспоре (IV в. до н. э.) // Вестник Древней истории. – 1958. – № 1. – С. 132.

зивали громадянських магістратів, які займалися фінансами, постачанням, збиранням мита та наглядом. Це одна з головних виборних посад, існування якої обмежується I–II ст. нашої ери.

В античні часи на Боспорі широко практикувалася відкупна система збирання мита і податків, а тому в історичних джерелах часто згадуються спеціальні чиновники, які відали «відданням мита на відкуп» приватним особам, так звана спеціальна фінансова колегія економів. Економом називалась посадова особа у різних приватних об'єднаннях, яка виконувала функції скарбника союзної каси, а в III ст. до нашої ери, саме цей термін був поширений в Єгипті для характеристики податей, які щорічно віддавались на відкуп.

Як запевняє С. А. Жебелев, керівництво фіскальною та митною справою в античних утвореннях було зручним, коли вони здавались на відкуп, при чому для відкупної системи було характерне не все оподаткування, а переважно те, що пов'язане з імпортними митами, оскільки фінансова система Боспору засновувалась на експортній торгівлі, зважаючи на кількість гаваней звідки відправлялись і прибували торгові кораблі.¹ Зважаючи на це, функції боспорських економів були ширші і характеризували їх, як збирачів громадських податків, які орендували, тобто викупували у держави право стягувати податки. Отже, відкупне право на справляння мита було відоме ще з античних часів, і збирання мита віддавалось на відкуп окремим особам або групам, які мали поручителів із числа відомих громадян. Найімовірніше ці посади були виборного полісного характеру оскільки міста мали певну автономію, попри монархічну форму правління на Боспорі. Торги на право отримувати відкуп проводились на площі, де десять виборних громадян публічно вирішували питання, яку із запропонованих сум щорічного збору затвердити для відкупників. Прийнятну суму мита відкупники сплачували державі, а все що їм удавалось стягнути понад неї, було їх прибутком.

У другій половині III ст. н. е. на Боспорі існували посади начальника звітів, до кого стікались різноманітні прибутки, в тому числі від митних зборів. Проте навряд чи це була виборна посада, оскільки централізація боспорського державного апарату та залежність від царської адміністрації, наближала обов'язки цього посадовця до функцій сучасного міністра фінансів.

Одним з найпоширеніших різновидів мита в державах Північного Причорномор'я був так званий еліменіон – портовий збір, який справлявся з усіх суден за право стоянки в порту та користування портовими спорудами. Звільнення від портового збору регулювалось окремими декретами. Оскільки античні держави часто практикували для зростання обсягів торгівлі відміну ввізного і вивізного мита з товарів, то можна відзначити важливу фіскальну роль еліменіону.

Поряд з портовим збором еліменісти стягували також й експортно-імпортні мита. Звичайне мито, що стягувалось при вивезенні хліба з їх володінь було, так зване, «тридцять» (1/30 вартості вантажу, тобто 3,33%). З метою

¹ Жебелев С. А. Херсонесская присяга // Жебелев С. А. Северное Причерноморье. Исследование и статьи по истории Северного Причерноморья античной эпохи. – М., Л.: Изд. ФР СССР, 1953. – С. 211–212.

заохочення великих купців боспорські царі вдавалися до прогресивного зниження розміру цього мита – його величина була обернено пропорційна сумі вартості хліба, що вивозився. Часто мито знижувалось у 2 рази до 1/60 («шести-десяте»), а з суми що перевищувала 10 таланів, справлялося «дев'яносте».

Ввізне мито на вино коливалось від 2–5% і до 10% його вартості. Окремі предмети, такі як зброя, військове спорядження, звільнялись від сплати мита, оскільки урядовці усвідомлювали, що помірні мита сприяють розвитку торгівлі та можуть принести більший прибуток.

Усі різновиди мита стягувались в портах і емпоріях, а також на міських ринках. Сухопутні мита й митниці на сухопутних шляхах – величезна рідкість в еллінському світі – достовірно відомі лише на Криті та в еолійських містах, а тому про їх наявність в Північному Причорномор'ї можна лише припускати.

Ввізні та вивізні мита в державах Північного Причорномор'я відігравали не лише фіскальну роль: варіювання їх обсягами сприяло протегуванню місцевих виробників чи експортерів або розширенню експортно-імпортних операцій, а також виконувало політичні завдання підтримки союзників та привілейованих осіб.

Найбільш активними методами регулювання зовнішньоекономічної діяльності в античний період були методи митної політики. Серед основних інструментів регулювання торгової активності – надання права безмитної торгівлі – ателії. Таке право поширювалось як на приватних осіб, так і на держави. Поняття ателії охоплювало не лише право торгівлі без мита, а й свободу від різного роду податей і ним наділялись як власні громади в період економічного піднесення полісів, так і іноземці, яких нагороджували громадянством і безмитністю переважно за підтримку місцевих купців.

Отримання іноземцями ателії оформлялось спеціальним почесним правовим актом – проксенією. Відповідно до цього документу іноземець поряд з персональною безмитністю, яка не завжди декларувалась в такому акті, наділявся правом безперешкодного в'їзду-виїзду з країни, дозволом на володіння землею в межах полісу, а також місцевим громадянством. Проксеон офіційно представляв інтереси своєї нової держави та її громадян у себе на батьківщині. Проксенії стимулювали розширення торгівельної діяльності та надавались великим емпорам, іноді вони носили політичний характер та могли передаватися у спадок. Отже, інститут проксенії будучи складним міжнародно-правовим явищем сприяв державній легітимізації стародавнього побутового звичаю гостинності (ксенії). Проксен, наділений подвійним громадянством був напівофіційним посланцем дружнього поліса. Проксенія, як правило супроводжувалась наданням безмитності, що була винагородою і знаком вдячності та виконувала значні економічні завдання. Ателія сприяла спрощенню торговельних відносин між містами, які взаємно мали проксенів і на Боспорі вона певний час використовувалась як засіб митної політики, надавши свою форму навіть міждержавним актам. Свою значимість проксенія почала втрачати в II–I ст. до н. е. і набула більше політично-декларативного характеру.

У III–VI ст. Херсонес зберігав статус «вільного міста», однак він не звільняв його від сплати податків в казну Римської імперії, від якої певною мірою він був залежний, хоча формально не входив до її складу. Візантія збирала в Херсонесі податки та торгові мита за рахунок яких утримувався місцевий гарнізон та велося фортечне будівництво під керівництвом імперських офіцерів. Для цього було створено спеціальну установу – практий. Херсон також користувався правом самостійно збирати і використовувати частину митних зборів, кошти направлялись на потреби громади і будівництво.

1.3. Загальна характеристика митної справи за часів Київської Русі

У VI ст. на етнополітичній карті Європи з'являються слов'яни, які стали самоназвою-етнонімом та розселились на Схід вздовж степової зони. Опинившись у новому етнічному оточенні, вони уклали союзи з тюркомовними кочовиками і разом з ними сформували кілька нетривких державних об'єднань таких як Аварський і Болгарський каганати. На початку IX ст. виникла перша феодальна слов'янська держава – Велика Моравія, а наприкінці цього століття – Руський каганат, або Київська Русь.

У VIII–IX ст. великий вплив на життя східних слов'ян здійснював Хозарський каганат, який займав територію між Волгою і Дніпром. Хозари тісно були пов'язані із Середньою Азією та Закавказзям, через їх територію пролягали торговельні шляхи в Вірменію, Грузію, Візантію, Кримську Готію, Закаспій. Північно-західними сусідами слов'ян були народи Скандинавії, які у VIII ст. заснували епоху скандинавських (норманських) вікінгів, що були панівною силою в країнах Скандинавії та мали суттєвий вплив у військовій ієрархії в Нормандії та Північній Англії.

Перші державні утворення слов'ян та становлення їх князівств відбувалося на території вздовж головних річкових шляхів, що з'єднували Скандинавські країни зі Сходом і Візантією. Східна Європа стала ареною для зіткнення християнської, мусульманської та язичницької культур.

Князі Київської Русі належно оцінили вигідність географічного розташування своєї держави, що давало можливість тримати під контролем водний шлях «з варяг у греки», який, на думку Б. А. Рібакова, слід було б називати «із греків у варяги», оскільки культурні зв'язки частіше простягались у зворотному напрямку по мірі їх впливу з Константинополя через Русь на Захід.¹

Під час спілкування з населенням Причорномор'я, Прибалтики, Приазов'я, участі в товарообміні з сусідами-іноземцями давні східні слов'яни не могли уникнути загальноприйнятих порядків справляння мита. Прибуття грошей за рахунок податків на провезення товарів як постійне джерело наповнення князівської скарбниці було стабільнішим, надійнішим і безпечнішим ніж доходи з військових походів.

¹ Рібаков Б. А. Ремесло древній Русі. – М., 1948. – С. 99.

Київська Русь вже тоді мала свою митну систему (умовна назва), справляла і сплачувала, за домовленістю з сусідніми державами, митні збори (мити).

На підступах до Києва, Вишгорода та інших міст Київського князівства будували застави – фортеці, де уповноважені князем збирачі справляли мито за перевезення товарів, прогін худоби. Вже тоді існували такі поняття як сухе мито, за переміщення товарів суходелом і мокре мито, за переміщення товарів водними шляхами.

В ті ж часи з'явилися такі слова, як «мити» і «митник», які у слов'янських мовах означали – «збирач податків», а слово «митниця» – місце збору податків.

Так вже склалося, що на Русі митом вважалися збори, данина, плата за судочинство, штрафи, торгові податки, плата за проїзд через застави і т. п. В ті часи вважалося, що мито – це не тільки збір з торгівлі та з товарів, а й плата за покровительство, що надавалось купцям як гарантія дотримання порядку в торгівлі.

До торгового мита відносився і так званий вузиковий збір, за обв'язування товару і накладення митних печаток для гарантування його продажу у визначених місцях. Це було прообразом сучасної процедури накладання митного забезпечення (накладання митних печаток та пломб).

З тих далеких часів донині зберігся звичай пломбування товарів. Про це свідчать олов'яні пластинки, знайдені при розкопках. Пломби склалися з двох половинок і містили певні зображення. Звичай пломбувати товари пішов з Київської Русі й став застосовуватися в багатьох центрах торгівлі. Пломба (печатка) на товарі був первісним символом власності і захисту товару при переміщенні на великі відстані.

Фінансові збори та звичаї, що стосувалися торгівлі, стали частиною загальної політики Київської держави і відображали її військово-політичні успіхи або невдачі.

Осіб, які стягували мито, називали митниками або митарями. Крім спеціальних посадових осіб – митників, у Київській Русі право збору мита мали й деякі бояри. Це право надавав князь за договором на певних умовах. У період князівської відокремленості митні збори не мали прикордонного характеру. Їх стягували у містах і селах, на ринку і біля міських воріт на користь князя і окремих бояр. Поступово мито відділялося від інших зборів, які стягували за в'їзд на чужу територію і ввезення чи вивезення товарів.

Із розвитком держави мито починають сплачувати у прикордонних митницях, проте в містах ще залишалися внутрішні митниці. З часом митна справа перестала бути прерогативою окремих осіб, стаючи важливим елементом державного управління. Київська Русь укладала міждержавні угоди політичного і торговельного характеру. Вони дали можливість виробляти власну політику та митно-економічну ідеологію, розвивати митні стосунки з іншими державами.

Важливе значення для розвитку митної справи в Київській Русі мали торговельні зв'язки з країнами Сходу, зокрема з Індією, Китаєм та ін. З цих країн арабські купці доставляли товари у Візантію, а з Візантії їх ввозили до

Києва. Активно розвивалися торговельні відносини Київської Русі і з країнами Західної Європи, зокрема Баварією, Австрією, Угорщиною, Польщею та ін. Ще у X ст. руські купці ввозили з Угорщини коней, срібло, мармур, скло, а вивозили туди хутра та інші товари. Всі товари, що їх ввозили чи вивозили, обкладалися митом. До речі, роль митниці тоді часто виконували й монастирі. Вже у той час активно розбудовувалась мережа митних комор для складування і перевантаження товарів. Такі склади мали навіть церкви.

В часи Ярослава Мудрого митною справою займалися державні чиновники – митники. Вони не лише збирали мито з товарів, а й брали участь у вирішенні митних спорів щодо належності товарів. Це, зокрема, підтверджує стаття 37 «Руської правди» – збірника тогочасних законів. У випадку об'їзду митної застави, для ухилення від сплати мита, з винного стягували подвійний штраф. Митні збори збирались не тільки з возів та товарів, а й з осіб, що їх супроводжували. Деякі види мита стягували не тільки для поповнення князівської скарбниці, окремих феодалів, а й для громадських потреб (мостовщина, перевіз). Існувала також низка ринкових митних зборів, що стягували за зберігання та обслуговування товарів (амбарне, гостинне, полавочне, помірне та ін.).

Одним із кращих митних договорів була угода, укладена князем Олегом з Візантією у 907 році. Цим договором створювалися умови для безмитної торгівлі на період 100 років. Правда, невдалий похід князя Ігоря на Візантію у 945 році позбавив Київську Русь цих привілеїв.

В 911 році, в торговому договорі Київського князя Олега з візантійським імператором визначаються умови застосування мита та порядок митних стосунків між двома державами. За Руссю визнавалося право безмитної торгівлі. «... нехай, – зазначається в договорі щодо руських купців, – входять в місто і торгують, скільки їм треба, і не платять жодних зборів...».

Ця умова підтверджує древній слов'янський обряд справляти торговий збір (мит або мито) за перевезення товарів через прикордонну варту, користування місцем, відведеним для торгівлі, за дотримання правил торгівлі. Як правило, «мит» справлявся за перевіз товарів через гірські застави, мито «перевіз» – за перевіз через річку, «гостинне» мито – за право мати склади, «торгове» мито – за право влаштувати ринки. Ще більшої регламентації торгівельно-митні відносини зазнали у договорі 945 р., в якому встановлювалися правила вивозу товарів та роль митників (царських чиновників). Київська Русь, вже тоді, мала власну митну систему, стягувала і, за домовленістю з суміжними країнами, сплачувала митні податки.

Заморська торгівля складала основу економічної системи Київської Русі, оскільки один із найбільших світових товаропотоків «із варяг у греки» проходив через Київ по Дніпру, перетинав Чорне море і закінчувався в Константинополі – центрі торгівлі. Не випадково, що однією з перших угод, укладених князем Олегом, була угода з Візантією (911 рік), за якою купцям з Київської Русі створювалися надзвичайно сприятливі умови: «...ї да творять куплю, яко же им надобе, неплатяче мита ни в чем же». Таким чином, у Ки-

ївській Русі мито означало податок, що сплачувався за перевезення товарів, перегін худоби через кордони певних територій. Існувало мито «сухе» – при сухопутному перевезенні товарів і «водяне» – при перевезенні товарів водою.

Поняття митниці стосувалось митних дворів, застав із збору тамги або мита. Митна грамота дозволяла особі, общині, монастирю запроваджувати від свого імені торги. Так, митниця або митні двори в Київській Русі були одним із органів публічної влади держави. Основними функціями їх були: нанесення клейма на товари (тим самим держава брала на себе відповідальність за якість товарів допущених до публічних торгів); стягнення збору за допуск даного товару до продажу на внутрішньому ринку; здійснення митного контролю за товарами, що надходять з-за кордону, і товарами, що вивозяться за кордон.

Після 1132 року Київська Русь втратила політичну єдність і розкололася на півтора десятка князівств. На території яких став домінувати принцип «каждый да держит вотчину свою», започаткований на Любичському з'їзді князів у 1097 році, тобто кожен став проводити індивідуальну митну політику, яка відповідала його інтересам. Створювались митні застави на кордонах князівських вотчин, на яких купці повинні були сплачувати відповідні податки, а то й просто побори, основними з яких були проїзне та торгове мито.¹

Слід зазначити, що аналогічні процеси були притаманними розвитку середньовічного суспільства взагалі. Такі підходи спричинили появу великої кількості митних застав, які перешкождали розвитку зовнішньоекономічних відносин. Практично мито за своєю економічною сутністю виконувало функції не стільки податку, скільки побору, через те, що сплачувалось не з товару, а з людей за право в'їзду на дану територію.

Основним видом проїзного мита стало нарахування та сплата податку за провезення товару через певну територію. Із того, що знаходилося на возі чи човні, стягувалася головщина – від 0,5 до 6 грошей у різних місцевостях. З людей, що супроводжували товар, іноді збиралися костки – по 1 грошві з душі. При поверненні купця з його людьми після розпродажу товарів із них подекуди стягувався різновид головщини – колачі – по 0,5 гроша з людини. В залежності від розміру мита в сажнях виник різновид мита – посажене. Якщо торговець об'їжджав митну хату (заставу) для того, щоб ухилитися від сплати мита, стягували подвійний штраф із возу – промитний, а з купця як особистості – додатковий штраф (заповідь).

Мостовщина і перевіз стягувалися при проїзді по мосту або при користуванні перевозами, але вже не митниками, а перевізниками і мостовщиками, під приводом поліпшення мостів і перевозів брали з пішохода по 0,5 гроша, з кінного по 1 грошу, із воза – від 2 до 4 грошей, а на зворотному шляху – по 2 гроші. Торгові мита були більш різноманітні. Замит стягувався не з воза, а з ціни товару – із карбованця вартості товару по 1 грошу – і надавав право торгувати цим товаром. Явка – збір із крамаря по 1–3 гроші за пред'явлення

¹ Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 600 с.

товару на заставі. Комірна – за оренду комори на гостинному дворі (від 1 до 4 грошей за тиждень). Стягувалися також інші збори і мита.¹

Появою у податковому лексиконі терміну «таможня» (митниця) ми завдячуємо татаро-монгольському ігу. Слово «тамга» означало в тюркських народів знак, клеймо, що проставлялось на майні, яке належало роду. Одержання ханських ярликів супроводжувалося збором, який став називатися в росіян тамгою. Незабаром так стали називатися мита, що стягувалися при торгівлі на ринках і ярмарках. Від слова «тамга» було утворене дієслово «тамжити», тобто оподатковувати товар митом, а місце, де товар «тамжили», стало називатися таможною (митницею).

Якщо князь Олег добився у Візантії привілеїв для руських купців, то невдалий похід князя Ігоря в 945 році приніс їм обмеження. В договорі 945 року між Києвом та Візантією записано:

«...коли Русь входить в місто, то нехай не чинить зла і не має права купити шовкових тканин більше ніж по 50 золотих, той же хто купить шовкові тканини, нехай показує їх царському чиновнику, а той привісить на тканину печатку і віддасть їх тим, хто купив...»

Київські князі успішно розвивали торгові стосунки. Основними напрямками торгових експедицій Київської Русі, як держави, були волзько-каспійський (хозарський) та візантійський. Державний експорт був формою реалізації первинної феодалної ренти і зробити його його безпечним – було найважливішою для держави проблемою.

Успіхи руської держави були стимулом розширення зовнішньоторгових зв'язків. Київ, на всіх підставах, виступає суперником Константинополя. В Києві вісім ринків, русичі торгують з німцями, греками, моравами, вірменами.

В X столітті торгівля Русі зі Сходом набуває транзитних ознак. В отриманні різноманітних східних товарів (шовку, прянощів, зброї, прикрас і т. п.) були зацікавлені держави Європи. Але пряма сухопутна дорога була перекрита потужним півкільцем войовничих кочових племен від Середнього Дунаю до Нижньої Волги, таких як тюрки, печеніги, хозари, кипчаки, та інші. Отже, боротьба за свободу та безпеку торгових шляхів з Русі на Захід стає однією з найголовніших справ.

Паразитарна держава хозар, яка жила за рахунок поборів, тримала в руках всі виходи з Європи на Схід. Хозарський каганат брав величезні мита за проїзд через свою територію, а за сприятливих умов і грабував купецькі важки.

Купці та їхні покровителі – правителі держав і князівств Західної Європи, зверталися до князів київських з проханнями і вимогами стосовно наведення порядку на караванних шляхах. Князь Святослав пішов походом на хозар і розгромив їх (964–966 роки). Хозарське царство зникло з політичної карти Європи, шлях на Схід було розчищено.

За князя Володимира на Русі впроваджується християнство. Деякі з учених вважають, що система давньоруських митних правил була завезена

¹ Гребельник О. П. Основи митної справи: Навчальний посібник. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 600 с.

сюди грецькими священиками, тобто в 988–989 роках.¹ Інші заперечують і вказують на те, що слово мито, митні звичаї та пільги були тут відомі задовго до часів прийняття християнства, оскільки згадувались в договорах князя Олега з Візантією ще у 911 році.²

Нововведення Володимира сприяли зв'язку церкви з митною політикою. Під час влаштування в містах храмових свят з ярмарками, церковники спочатку вимагали сплати зборів за користування приладами для зважування товарів, визначення міри та інше. Згодом почали запроваджувати справляння мита за привезені на ярмарок товари. Так виникли внутрішні митні збори.

Духовні особи справляли збори і податки на користь церкви, але влада, щоб звільнити церковників від невластивих їм функцій, почала призначати для цього чиновників. Від загальної суми зібраних коштів виділявся певний процент для утримання самих збирачів.

Серед побутової лексики з'явилися такі слова як «митний голова» (старший над збирачами податків), «митна грамота» (дозвіл особі, громаді, монастирю влаштовувати у своїх володіннях торгівлю і брати мито з привезених товарів).

В 13 ст. з появою татаро-монгольських племен на Русі з'явилося слово «тамга», яке у середньоазіатських народів-кочівників означало тавро, клеймо, і застосовувалося у татар та башкир для документування прав власності. Через деякий час тамгою стали називати мито, що справлялося при торгівлі на ринку та ярмарках. Відповідно головний збирач мита називався таможенник, а його помічник – митником.

Воно ставалося на предметах або на худобі, як знак власності. Видача ханських ярликів з печаткою-тамгою, що підтверджували привілеї феодалів та духовенства, супроводжувалося збором. Такий збір на Русі почали називати тамгою, а згодом тамгою назвали і мито, що справлялося на ринках та ярмарках. Звідси виникло сучасне російське слово таможня -митниця.

Князі ревниво ставились до питань наповнення власної скарбниці і не мали наміру ділитися навіть з церквою. З цією метою законам та різним постановам надавали певну спрямованість.

Князь Ярослав Мудрий упорядкував законодавство Київської Русі. З його іменем пов'язана відома пам'ятка історії права – «Руська правда», звід наших давніх законів. Історики називають його першим конституційним документом, енциклопедією торгівлі, а оскільки торгівля нерозривно пов'язана з митною справою, в цьому документі знайшли своє місце і тогочасні митні порядки та правила, отже була певною мірою закладена законодавча база митної справи.

До таких пам'яток права варто зарахувати і зводи законів (кодекси), що юридично встановлювали порядки на Русі на початку другого тисячоліття. Це – «Правда Ярослава» (Ярослав Мудрий), «Статут Володимира Мономаха». Сюди ж можна віднести і «Повчання» Володимира Мономаха (1377 р.), що ві-

¹ Осокин Е. Г. Внутренние таможенные пошлины в России. Казань-1850 / Е. Г. Осокин. – М. : Книга по Требованию, 2011. – 197 с.

² Ладыженский К. История русского таможенного тарифа. – СПб., 1886.

дображають політико-правову думку епохи. Володимир Мономах позитивно оцінює роль збирачів податків, купців, послів і радить своїм синам піклуватися про них.

В Статуті князя Ярослава, що визначав юрисдикцію руської церкви в феодальну епоху другої половини XIII століття є згадка про тамгу як про торговий збір, на відміну від мита – збір за проїзд.

В Київській Русі збирач податків називався «осьменник», який вилучав осьмениче – збір за право торгівлі. Історичні джерела свідчать, що мито як податок, який збирали на ярмарках, згадується у першому збірнику законів Ярослава Мудрого (1019–1054), зокрема в статті 37. В залежності від розміру підводи з'явилося «посаженное мыто», якщо купець хотів об'їхати застави, то з нього брали двійний штраф – промит, а з купців – заповідь.

В 1170–1180 рр. Київська Русь приходиться до занепаду, розвалюється на окремі дрібні князівства. Місцеві князі відмовляються платити данину київському князю. Розвиток феодальних стосунків в окремих князівствах неухильно вів до політичного роздрібнення країни.

Кожен феодал у межах своїх володінь створював власні кордони, видавав власну систему митних правил, підпорядковану цілям свого особистого збагачення.

Нестабільність в Русі поглиблювалась частими набігами половців. Київському князю Всеволоду Ольговичу, як зазначено в «Історії України» М. Грушевського, «...приходилося цілим військом виходити в степи, щоб охороняти від половецьких нападів купецькі каравани та стерегти границь від нападів...»¹.

Свавілля на кордонах дрібних князівств аж ніяк не сприяв розвитку торгових стосунків. Визріла необхідність регламентувати митну справу за допомогою міжнародних угод. Перший Рафальштетенський митний статут (876–880 рр.) встановлює розмір мита на товари, що вивозилися з Київської Русі в Баварію. Але особливе значення мав другий Рафальштетенський статут (903–906 рр.), який був прийнятий на спеціальній нараді при маркграфі Східної Марки (майбутні Баварія та Австрія). Цей статут регламентував торгівлю та рівень ярмаркових митних зборів.

1288 року було укладено Острогомський митний статут, в якому йшлося про купців різних країн: Баварії, Польщі, Чехії, Австрії та Київської Русі. Українські митники керувалися в своїй роботі європейськими митними статутами, діяли в єдиному правовому полі з нашими західними сусідами. На підступах до Києва, Вишгорода та інших міст Київського князівства будувалися застави-фортеці, де вповноважені князем збирачі збирали мито за перевезення товарів та прогін худоби.

Роль митниць часто виконували монастирі. Ще в XII столітті (1166–1176) польський король Казимир Справедливий надав монастирям право збирати з Русі мито за сіль, яку провозили через міста. З цього часу починає розви-

¹ Грушевський М. С. Історія України-Руси: в 11 т., 12 кн. / редкол. : П. С. Сохань (гол.) та ін. – К. : Наук. думка, 1991–1998. (Серія «Пам'ятки історичної думки України»).

ватися мережа митних сховищ, які слугували не тільки для збереження та перевантаження товарів, але й для їх охорони. В якості таких складів використовували навіть церкви.

1.4. Митна політика у Галицько-Волинському князівстві

Географічне положення Галицько-Волинської держави сприяло розвитку зовнішньої торгівлі, а отже і становленню митних порядків. Увійшовши в кінці X ст. до складу Київської Русі князівство відіграло помітну роль в міжнародних економічних відносинах епохи середньовіччя. Протягом X–XII ст. руські купці активно торгували з Польщею, Угорщиною, Візантією, генуезькими та венеціанськими факторіями Причорномор'я, Литвою, Західною Європою, займаючи провідні позиції в східноєвропейському регіоні. Цьому сприяла, як наявність міжнародних торговельних магістралей та розвитку міських центрів – осередків ремесла і торгівлі, так і формування інфраструктури митниць, портів, торговельних площ, складів.

Географія економічних зв'язків свідчить про торгівлю широким асортиментом товарів по різним напрямках торговельних потоків, що представлено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Специфіка торговельної номенклатури імпортованих товарів в Галицько-Волинське князівство

№ з/п	Напрямки торгівлі	Види товарів, які ввозились на територію Галицько-Волинського князівства
1.	Візантія	Скляні вироби (браслети, медальйони, намистини, лампади), поливний посуд, камінь стеатит, речі з напівдорогоцінного каміння, дерева, свинцю, кольорових металів (пломби і печатки, предмети культу, замки)
2.	Південно-Східна Прибалтика і Скандинавія	Вироби чорних і кольорових металів (ювелірні прикраси, зброя), бурштин (намистини, предмети культу)
3.	Польща	Сировина (олово, свинець, сукна) для виготовлення покривель, прикрас, предметів культу, пломб, костенів, скроневі кільця з бронзи і срібла
4.	Чехія	Олово, ювелірні вироби
5.	Велика Моравія	Ювелірні вироби і прикраси
6.	Болгарія	Амфороподібні посудини
7.	Німеччина та Франція	Релікварії, водолаї, блюда, ложечки
8.	Угорщина	Мідь, вироби зі срібла
9.	Кавказ і Крим	Самшит – дерево для виготовлення гребенів, амфори

*Складено на основі ¹.

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – 606 с.

Як бачимо з табл. 1.1, імпорт з країн Європи здебільшого складався з кольорових та чорних металів, і виробів з них, сировини для ремесел. Зв'язки зі Сходом підтверджуються знахідками карбованих у містах Арабського халіфату монет, і вони почали поживавлюватись в XI–XII ст., що розширило спектр привізних східних товарів. Велику групу становлять вироби з напівдорогоцінних каменів, а також як сировина (сердоліку, гірського кришталю, аметисту, агату, ляпіс-лазури). Пізніше велику групу становили вироби зі скла, золото та срібло-скляні намистини, які виготовляли в Сирії і Єгипті. Велику групу товарів становили керамічний і металевий посуд, які надходили с Персії та Середньої Азії. Отже, в X–XII ст. існували постійно економічні зв'язки з Візантією, країнами Сходу і сусідніми країнами Європи.

Волинські князі мали від торгівлі значні прибутки. Вони збирали з кожного купця мито, яке стягувалося з окремих караванів, коней, з ваги, кількості товарів. Умови міждержавної торгівлі вирішували князі та королі спеціальними угодами. Так, в 1320 році було знижено мито до одного гроша від коня та скасовано мито для торунських купців. Навіть у складних умовах залежності від Золотої орди Галицько-Волинська держава зуміла налагодити торгівлю. Митниця в Городлі згадується літописцем 1287 року.

У першій половині XIV ст. поліпшилась торгівельна інфраструктура на Галицько-Волинських землях, зокрема розширювалась мережа сухопутних і водних шляхів, розширювались осередки ремесла і торгівлі, які були представлені такими містами як Галич, Василів, Звенигород, Львів, Володимир, Лучеськ, Переопниця. У цих містах існували спеціальні торгівельні площі, на яких іноземні купці проводили торгівлю, ще кращі умови були у містах з річковими пристанями. Писемні джерела фіксують існування митниць у Городно, Дорогичині, Володимирі, Холмі, Тустані.

У другій половині XIV–XV ст. торгівля проводилася у формі торгів, постійної торгівлі та ярмарків. Перешкодою для діяльності купців були феодалні відносини. Великокнязівська та королівська влада, на відміну від країн Західної Європи здійснювала митну політику на користь магнатів і шляхти. Великі феодали добивалися від держави звільнення від мита, отримання права стягувати їм самим. Одночасно вони домагалися знижок для іноземних купців, що дозволяло їм купувати імпорتنі товари за пільговими цінами. Така політика позбавляла державну скарбницю одного із найважливіших джерел доходів. У той же час купці змушені були десятки разів сплачувати мито за перевезення товарів. Наприклад, на короткій відстані від Турки до Яворова та від Дрогобича до Ярослава мито брали 174 рази. Система стягнення мита була дуже розгалуженою: збирали прикордонне, шляхове, мостове, перевізне, гребельне, ярмаркове, торгове, ринкове мито та інші. Польський уряд намагався монополізувати закордонну торгівлю України-Русі, вдаючись до дискримінаційних заходів.

1.5. Особливості історичного розвитку митної справи в період входження України до складу інших держав (XIV – середина XVII ст.)

Період з середини XIV ст. до середини XVII ст. характеризується повною втратою державності українських земель та їх входженням до складу кількох держав. Більша частина українських земель до 1569 р. входила до складу Великого князівства Литовського, а Галичина та Західне Поділля – до складу Польської держави. Крім того, частина українських земель перебувала під владою Великого Московського князівства, Османської імперії та її васалів – Молдавського князівства та Кримського ханства. Закарпаття перебувало у складі Угорського королівства, а з 1526 р. – у складі Семиграддя та Австрії (Ужанський комітат). Кожна держава мала своє власне законодавство і адміністративні органи.

На думку істориків, митна і торгова політика правлячих кіл Великого князівства Литовського полягала у протекціонізмі шляхетських прав, що проявлялось у тому, що митна система, дорожній примус та складське право «запроваджували торговий протекціонізм на користь місцевого купецтва».

Після війни польського короля Казимира з литовським князем Любартом, був прийнятий своєрідний трактат, що забезпечував вільні торгові стосунки на Волині. Не дозволялося підвищувати встановлене мито та збори, а також примушувати купців возити товари тільки певними маршрутами і тільки в окремі міста.

1362 року Київ потрапляє під владу литовської держави. Місто відбудовується, розвивається і в 1484 році литовський уряд надає Києву Магдебурзьке право – середньовічне міське право. В результаті розвитку ремесла і торгівлі місто звільняється від влади феодалів.

Литовські та польські князі і королі своїми конституціями і привілеями регламентували правила торгівлі для купців і митні порядки для міст, які володіли статусом Магдебурзького права. Тепер і київські купці отримали право безмитного переміщення товарів за умови їх транспортування визначеними маршрутами. Щодо іноземних купців, то вони мусили сплачувати мито за перевезення товарів через Дніпро та за проїзд через Київ, який скоро отримує «право складування» товарів для проїжджих купців.

Була встановлена система митних зборів за ввезення та вивезення різноманітних товарів. Прикордонне мито – «цло» справлялося митниками, митниця називалась «митною коморою».

Мито намагалися не сплачувати, а якщо вже сплачувати – то якомога менше. Тому, на під'їзді до Києва іноземні купці перекладали товари з кількох возів на один, оскільки за меншу кількість возів була менша і плата. У відповідь на це київський магістрат наказав, щоб товар завозився в місто тільки по крутому Андріївському спуску. Вивезти ним перевантажений віз було досить важко – на розбитій дорозі з глибокими ямами та вибоїнами ла-

малися не тільки колеса, але й самі вози внаслідок чого всі товари, речі, які везли цим возом, забиралися в скарбницю.

Боротьба зі спробами порушити митні правила виявилась дієвою, купці перестали перевантажувати товари з возів, оскільки сплатити мито було все-таки дешевше, ніж втратити весь товар. Цікаво, що за таким же принципом, досить чітко і вміло, діяли митники на території практично всієї Європи. Дороги на кордоні, біля митного поста не ремонтувались або вимощувались товстими колодами. Товари, що випадали з возів ставали власністю феодала, через територію якого вони переміщувались. Можна припустити, що через це виникло і прислів'я «що з воза впало – те пропало».

Пожвавлення в розвитку митної справи на території України настало після одержання Великим князівством Литовським «історичних прав» на руські землі. Литовський князь Вітовт (1393–1430 рр.) одразу почав будувати фортеці в степу, укріплення та причали на Дніпрі, Дністрі та Чорному морі. Була створена ціла система митниць – «комор».

Істотне значення для розвитку митної справи мали постанови про оподаткування, про митні збори закріплені в Литовських Статутах XVI століття. В першому Статуті 1529 р. митні стосунки регулює стаття 21 під назвою «Хто би новис мита уставлял».

Другий Литовський Статут вже має три артикули (статті), що стосуються митного регулювання. Артикул 15 має назву «Хто би много за мало упросил, а без данини побрал», артикул 25 – «О митах нових», і артикул 26 – «О ненадате мита шляхте».¹

Сприятливі часи для України скінчилися з виникненням Речі Посполитої. З кінця XIV століття кондомініум Литви і татаро-монголів трансформувалася в кондомініум Литви і Польщі. Збір мита у XV–XVI століттях відбувався до казни Речі Посполитої з прибутку і вивозу товарів, а також у казну єдиних митних комор, які контролювалися певний час Литвою. Річ Посполита мала на українських землях коронного імтигатора з митних зборів, а в прикордонних землях – митного інспектора.²

Митне законодавство Литви характеризувалось наявністю великої кількості митних ставок, що часто змінювались. Така митна система значно ускладнювала торгівлю. Тому суб'єкти торговельної діяльності нерідко шукали обхідних шляхів, за що до них застосовувалися досить жорсткі санкції. Розвитку торгових відносин перешкождали багаточисельні внутрішні мита: «замит» (привіз товару для продажу або грошей для закупки товару); «явка» (повідомлення про наміри реалізувати товари); «гостинне» (при оренді приміщень); «вагове» (при визначенні ваги товару).³ Така митна система привела до поступового згортання торгівлі українськими купцями і поглибленню економічної стагнації. За цих умов важливу роль для полегшення митних зборів відіграло магдебурзьке право, бо воно сприяло наданню міщанам

¹ Історія митної справи в Україні / В. М. Бойко, Г. В. Багрій-Шахматов. – К. : В-ць В. Карпенко, 2002. – 52 с.

² Чорний В. Б. Україна і митна справа: Історичний нарис. – К. : КВЦ, 2000. – С. 37.

³ Гребельник О. П. Основи митної справи: Навч. посіб. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 600 с.

прів на безмитну торгівлю окремими товарами, одержання привілеїв щодо здійснення промислової діяльності та торгівлі. У деяких випадках особливими жалуваними грамотами звільнялися від сплати мита особи духовного звання, монастирі і жителі нових міст та окремих місцевостей, а також люди, що зробили послуги державі або князівству. На початку XVII століття втручаються у зміну системи кондомініуму запорізькі козаки, що пов'язане із залученням їх для «Послуг та оборони» Сигізмундом I.¹

Польська королева Ядвіга на початку урізала права і привілеї низки українських міст – Львова, Києва, надані їм за Магдебурзьким правом. Однак, відповідно до Люблінської Унії (1569 р.) були ліквідовані «комори» на кордонах України з Литвою і Польщею. Шляхтичі, які отримали безліч пільг, звільнялися від сплати мита. Кожен шляхтич мав право купувати скільки завгодно закордонних товарів і ввозити їх без сплати мита.

Посилювалася роль поляків і німців. Адміністративні посади займали виключно католики. Українським міщанам було заборонено займатися торгівлею. Звільнена від сплати мита шляхта тільки шкодила розвитку промисловості і торгівлі. На додачу торгівлі України з Західною Європою перешкоджали положення середньовічної регламентації та численні мита.

Особливістю митної політики польської влади на українських землях було поєднання економічного утиску та соціального гніту українського народу. З одночасним наданням деяких пільг. Наприклад, з XV століття король Ян Ольбрехт дозволив українським митникам справляти мито на правах його королівських збирачів податків, їм надавалось право арештовувати та відбирати товари у тих, хто відмовлявся платити мито, або намагався провезти товари об'їзними шляхами і ухилитися від законодавчо встановленого маршруту. Конфісковані товари вони мали поділити на дві рівні частини: половину віддати в королівську скарбницю, а решту могли забрати собі, їм також надавалось право накладати та справляти штрафи («премити») за ухилення від сплати митних зборів.

З середини XVI–XVII століть торгівля в Україні істотно змінилася. З розвитком економіки експорт став різноманітнішим, ніж у княжі часи, збільшились і його обсяги. Змінилися торгові шляхи. Чорноморська торгівля утримувалась до XV століття, проте, коли турки захопили Константинополь, а татари осіли в Криму, вихід до моря ускладнився. За цей період зріс товарообмін з Молдовою, Угорщиною, Росією, що в свою чергу, стимулювало розвиток митних структур. В економічній політиці, в тому числі і в митній справі, спостерігались елементи меркантилізму та відстоювання необхідності активного втручання державної влади в господарче життя країни, заохочення вивозу товарів, покарання українських купців за посередницьку торгівлю, встановлення захисного ввільного та вивільного мита, фінансова допомога підприємницькій діяльності ремісників та купців. Зовнішньоекономічне мито на різні товари, золото, срібло та інші цінності,

¹ Історія митної справи та митної політики в Україні : навч. посіб. / Й. Л. Рісич [та ін] ; Державна митна служба України, Акад. митної служби України. – Д. : [б.в.], 2000. – 68 с.

що вивозились, сплачувалося грошима, а привізні метали і коштовності митом не оподатковувались, що сприяло покращенню фінансового становища країни. За транзит і право складування товарів іноземні купці мусили платити провізне мито.

В той же час польська влада не враховувала специфічні умови України та її економічні інтереси. Митні стосунки не набули чіткої державної структури, яка б чітко працювала на користь держави. Однак, найважливішими джерелами фінансових надходжень, крім доходів від промислів та інших податків, були митні збори з зовнішньої торгівлі.

Особливістю практики митних зборів за Великого князівства Литовського були митні округи, меж яких не завжди дотримувались про що свідчить віддача мит на відкуп у волинських містах Володимирі та Луцьку. У центрі кожного митного округу знаходились комори – головні митниці.

На кордоні або на «гостинцях» у господарських чи приватновласницьких маєтках стояли прикоморки, тобто відділення головної митниці. У містечках та селах були пости, де знаходилась «митна варта». Головна митниця інколи в документах згадується ще як головна комора. Господар віддавав на відкуп або в управління цілий округ якійсь особі, а та вже від себе призначала своїх слуг (справців) на прикомірці.

Відомі 3 митні округи на українських землях в той період:

1. Волинський – 2 головні комори (Луцьк і Володимир), прикомірці – Кременець, Дубно, Ковель, Горухів (Горохів), Дубровиця, Корець, Жеславль, Жабче, Перемиль, Литовиж, Берестечко.
2. Київський – головна комора (Київ), прикоморки – Вишгород, Житомир, Чуднів.
3. Підляський – головні (Берестя та Більськ), прикомірці – Гродно, Дорогочині, Кам'яніці, Мельнику (17 міст).

Практикувалось 2 способи управління коморами:

- 1) завідування ними призначались особливі справці, які отримували платню, стягували мито, і все віддавали повністю до скарбу.
- 2) здача в оренду одній або кільком особам на заздалегідь визначених умовах.

Прикордонні комори мали назву цільних, вони також здавалися в оренду (провінційні), або віддавалися на комісію (ті, що у торгових осередках). «Цельними коморами» управляли мельники, які мали заступників – віце-цельників (або кондукторів целоней). Якщо мельник управляв декількома коморами, то його називали куратор целоней.

Процедура митного оформлення мала такий порядок: шацунок (оцінювання), визначення вартості, сплата мита. Якщо торговець не міг сплатити на кордоні всю суму, йому виписувався квит (боргове зобов'язання), за яким мито сплачувалось у головній коморі.

Для того, щоб купці не оминали встановлених митниць і не уникали сплати мита, широко застосовувався дорожній примус та право складу.

Основи застосування права складу в Польському королівстві:

- кожен купець, який прибував до міста, що користувалось складським правом, мав покинути його не раніше ніж продасть свій товар чи його частину.
- усім купцям-іноземцям заборонялось продавати свої товари один одному, а лише міщанам та купцям міста (винятком були ярмаркові дні);
- під страхом конфіскації товару та сплати значного штрафу заборонялось оминати складські міста; рухатись до них лише по «звиклик» дорогах.
- частина конфіскованих товарів йшла райцям, а інша – на потреби міста;
- під страхом конфіскації товару кожен купець, який проїжджав через складське місто, мусив зупинитись там на час, визначений складським привілеєм міста, після чого йому відкритий був доступ у всі міста Королівства, незалежно від наявності товару.

Ці положення не поширювались на шляхту. Соляні склади існували в таких містах, як Острів, Луцьк, Володимир.

Уникнення від сплати мита мало масовий характер, купці не дотримувались «дорожного примусу», а тому розширювалась кількість комор і підкоморків. Запроваджувалась мережа донощиків для інформування комор про купців, що оминають їх.

Орендарями митних зборів протягом досить тривалого часу залишалися одні і ті ж самі особи, як правило, єврейської національності. Право на оренду вони отримували «дозвольним листом» великого князя.

Умовами (клаузулами) отримання орендних договорів були наступні.

- 1) заздалегідь визначена сума оренди;
- 2) можливий завдаток;
- 3) порядок стягнення мита;
- 4) доручення місцевій владі оберігати митників і допомагати їм у діяльності – розглядалось як допомога скарбу, а не особі;
- 5) непідсудність орендарів суду місцевих урядників;
- 6) сприяння воєвод і намісників в затриманні купців що ухиляються від мита;
- 7) урахування форс-мажорних обставин;
- 8) фіксування умови безмитного пропуску товарів;
- 9) зазначення терміну сплати за квитанціями.

Якщо орендар розраховувався не повністю з казною (скарбом), то він давав боргову розписку урядовцям.

Порядок справляння і розмір мит на кожній митниці встановлювався за місцевим звичаєм, який залежав від найрізноманітніших умов і визначався, в основному привілеями – грамотами, що надавалися князями литовськими. Хоча на практиці княжих приписів рідко дотримувались, що було причиною численних скарг з місць до великого князя. Також волинська шляхта часто вдавалася до запровадження приватних мит у своїх маєтках,

які носили масовий характер і часто стягувалось до 60-ти різного роду митних «поборів». Князь часто скасовував нововстановленні «неповинні мита» залишивши лише одне головне, відповідно до Земського статуту.¹

В свою чергу в Московській державі митні відносини тривалий час регулювались жалуваними грамотами, які визначали порядок місцевого митного управління, предмети обкладання, види і розмір мит тощо. З кінця XV ст. почали видавати уставні митні грамоти, за якими збір мита передавався від так званих кормленщиків особливим посадовим особам – «вірним» митникам та «откупним» митникам, і в цих грамотах визначався розмір мит в залежності від товарів чи категорій купців.

1.6. Торговельно-митна діяльність Гетьманської України (середина XVII – перша половина XVIII ст.)

Після закінчення національно-визвольної війни 1648–1654 рр. український народ розпочав будівництво власної держави. Гетьманське управління Богдана Хмельницького спрямувало свою діяльність на розвиток ремесел, промислів, торгівлі, розширення економічних зв'язків з іншими державами. Від часів свого виникнення козацтво вело жваву торгівлю, чому сприяло як розташування їхніх земель, так і природні шляхи сполучення. Адже запорожці знаходились на роздоріжжі між Україною, Польщею, Литвою та Росією з одного боку і Кримом та Туреччиною з іншого. Крім того вони контролювали кращу частину водного шляху «з варяг у греки». Отже, без перебільшення, можна говорити про те, що вся торгівля Польщі, Литви, України та південної Росії була в руках козаків і велася під їхнім контролем та за їхнього посередництва. В Україну найчастіше привозили свої товари купці з Вірменії, Угорщини, Греції, Молдови, Криму, Туреччини. Частина їх йшла транзитом в Росію та інші країни.

Як і у всіх народів торгівля у козаків спочатку була міноюю (тобто бартерною), однак в обігу були і монети, про що свідчать археологічні розкопки козацьких курганів.

Так, зовнішньоторговельне мито на різні товари, золото, срібло, алмази та інші цінності сплачувалося дзвінкою монетою. Привізні цінні метали і каміння митом не обкладалися. Це стимулювало збільшення гетьманського скарбу. Досить часто українських купців звільняли від сплати мита. Водночас іноземні купці не тільки платили мито, а й нерідко вдавалися до посередництва українських купців, котрі, будучи звільненими від сплати мита видавали товари іноземних купців за свої. Митні чиновники виявляючи такі махінації, конфісковували ці товари. Половина суми від вартості конфіскованих товарів йшла до гетьманського скарбу, а половина митнику, який виявив ці зловживання. За невиконання встановлених митних правил винних жорстоко карали. За транзит і право складування товарів іноземні купці сплачували провізне мито. Досить часто збиралися мита в прикордонних містах, де були багаті купці.

¹ Грушевський М. С. Історія України-Руси : в 11 т., 12 кн. / редкол. П. С. Сохань та ін. – К. : Наук. думка, 1995. – Т. 6. – С. 76.

Ввізне мито в цей час дорівнювало 2 відсоткам вартості товару і було найнижчим у тогочасній Європі. Все це сприяло збільшенню товарообігу в Україні. Митниці нерідко давали на відкуп митникам-орендарям.¹

На європейські ринки з України надходило зерно, деревина, воли, віск, сіль, солена риба й ін. В Україну найчастіше ввозилися хутра, зброя, одяг і ін.

Основними осередками торгівлі та митних відносин в Україні були Київ, Львів, Луцьк, Кам'янець-Подільський.

Досить активними були торговельні зв'язки запорозьких козаків із Кримом, Туреччиною. Остання була головним торговим партнером запорожців. За угодою 1649 року між турецьким султаном та «військом запорізьким» козаки одержали дозвіл на вільне плавання Чорним морем, могли вільно заходити в морські порти і скільки завгодно стояти в них. Могли вільно спілкуватися з купцями материкових та портових міст щодо питань продажу, купівлі та обміну, мали право будувати в портах приміщення для складів, крамниці для торгівлі та інше. Головне, вони були звільнені на 100 років від мита та митних зборів.

Подібними пільгами користувалися на території України та на Запорожжі турецькі купці.

Війську запорізькому було дозволено мати в Стамбулі представника купецьких інтересів (прообраз торгпредставництва), а султан, в одному з портових міст призначав свого намісника, на якого покладався обов'язок видавати за власним підписом та печаткою паспорти запорозьким купцям, брати з них присягу про «добрі наміри» (зобов'язання не воювати, не перевозити зброю та військо) і правом брати за кожен паспорт по одному золотому червінцю. Запорозькі козаки збирали мито з купців на ринках. Займалися цим військові кантаржії (від турецького «кантар» – вага). Вони слідували за дотриманням величин мір і ваги, визначали ціну на привезені товари і одночасно збирали мито з кіпців. Крім ринкового мита, запорозькі козаки збирали ще мостове – за перевіз через ріки.²

Митні правила за Універсалами Б. Хмельницького

В 1649 році між Б. Хмельницьким та російським урядом було підписано угоду про безмитну торгівлю. Уряди України та Росії регулювали свої торговельні відносини шляхом видачі купцям проїзних грамот. Перелік митних угод і договорів Гетьманської держави наведено в табл. 1.2.

В часи гетьманства митна система Січі сформувалася в чітку структуру, забезпечену нормативно і кадрово. В універсалах Богдана Хмельницького, в 1654 році, уперше в світі, дано визначення ввізного (інфукта) та вивізного (евека) мита. За товар, який ввозився, гетьманська адміністрація стягувала митний податок – евекти (вивозиться), а за товар, який ввозився стягувався митний податок – індукти (запроваджений). Мито, здебільшого, платили тільки чужоземні купці. Польська влада брала мито і з місцевих купців.

¹ Павлов А. П. Українська митниця на шляху відродження та розвитку: Правові та історичні аспекти : моногр. / А. П. Павлов. – К. : Акцент, 2002. – 407 с.

² Історія митної справи в Україні / В. М. Бойко, Г. В. Багрій-Шахматов. – К. : В-ць В. Карпенко, 2002. – 52 с.

Таблиця 1.2

Торговельні угоди Гетьманської держави в 1649–1667 рр.*

Перелік митних документів	Рік укладення
Укладено договір між турецьким султаном та запорожцями на 100 років про вільне морське плавання	1649 р.
Соборний Уклад (торгова грамота), який визначав відповідальність за недотримання митних процедур та оскарження рішень збирачів мита, встановлено кримінальну відповідальність	1649 р.
Угода про безмитну торгівлю з російським урядом	1649 р.
Митний статут, який впорядкував фіскальні обов'язки купців	1653 р.
Новоторговий статут, за яким мито сплачувалося виключно в грошовій формі	1667 р.

* Складено на основі¹.

Шляхи сполучення були природними: ріки, а з часом і сухопутні шляхи. На Дніпрі, в районі острова Хортиця, для іноземних суден була облаштована затока, обнесена з усіх боків на суші гостроколом, по воді затока була огорожена знімними ланцюгами. Називалася ця затока «оступом» і судна, які в неї заходили витримували в «оступі» 20-тидобову обсервацію (карантин).

Державний скарб (так називалася тоді фінансово-банківська і митна служба України) збирав на кордоні ввізне і вивізне мито з купців. Митні збори на кордонах щорічно приносили в державну скарбницю 100 тис. червінців, здебільшого переважало на той час застосування ввізного мита на товари, які прямували на територію України. Нова система оподаткування запроваджена Б. Хмельницьким передбачала збір мита у розмірі 2 злотих з кожних 250 злотих. Гетьманські універсали заохочували імпорتنу торгівлю та обмежували вивіз коштовностей, коней, селітри, було накладена заборона на продаж хліба у Польщу.

Ще одним своїм Універсалом Богдан Хмельницький встановлює мережу митних постів на кордонах з Польщею, Туреччиною і Московією, визначає їх статус, режим і порядок роботи. Створюється спеціальний підрозділ, куди відбираються придатні до митної служби козаки, яких навчають знанням і навичкам необхідним митнику.

Спеціальним Універсалом Богдана Хмельницького від 28 квітня 1654 року на чолі митної служби України призначено осавула Астматія (Остматенко). Це була розумна, освічена людина з європейською освітою, що вільно володіла кількома іноземними мовами, з високими професійними якостями державного діяча, фінансиста і економіста.

Важливе місце у формуванні єдиного економічного простору України у другій половині 17-го століття займали Лівобережжя і Правобережжя, їхня домінуюча роль визначалась не тільки геополітичним положенням, розмірами території, кількістю населення та господарським потенціалом, а й зна-

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – 606 с.

ченням цих регіонів як історичного центру формування українського етносу і національної держави.

Економічні зв'язки між Лівобережжям і Правобережжям в продовж цього, відносно недовгого відтинку часу, розвивались в складному політичному становищі, яке зазнало радикальних змін – від об'єднання цих земель в єдину національну державу, до політичного розчленування етнічної території.

За таких умов інтеграційні функції виконувала переважно торгівля. І саме політика Богдана Хмельницького та гетьманського уряду відкривала перспективи для розвитку торговельних відносин між Лівобережжям і Правобережжям, як важливого фактору їх економічної консолідації. З метою підтримки торгівлі видавалися гетьманські універсали і укази про охорону купців, їх товарів та майна.

В 1657 році Б. Хмельницький в спеціальному універсалі наказав збирачам податків, щоб вони «...з людьми міста Львова, як з власними нашими поводитися та у всякій торгівлі купецтву не робили перешкоди...».¹

Особистою підтримкою гетьмана користувалися і окремі купці. Так в квітні 1649 року Хмельницький надав ніженському купцю Гнату Івановичу універсал про те, що йому дозволено торгувати скрізь без мита. В травні 1657 р. окремими універсалами надавалися торгівлі привілеї, які сприяли розвитку транзитної торгівлі через Молдавське князівство і Валахію до Туреччини, а в червні цього ж року були прийняті універсали про безмитну торгівлю для купців-греків Павла і Степана Юрієвичів.²

Було зроблено і ухвалено багато важливих заходів зі стимулювання торгівлі, однак через історичні обставини політика молодій українській державі не зазнала бажаного розвитку. Умови для розвитку торговельних зв'язків між Лівобережною і Правобережною Україною, практично в продовж всього наступного періоду, залишались несприятливими. На стан торгівлі між цими двома споконвічними українськими землями негативно позначалося те, що вона потрапила в зону політико-економічних інтересів двох різних держав – Росії та Польщі.

Значної шкоди торговельним відносинам, як і всій економіці загалом, завдавали часті вторгнення на українські землі (особливо правобережні) військ султанської Туреччини та Кримського ханства.

На торговельних шляхах обох частин України діяло безліч державних і приватних митниць. Прикладом митної анархії може бути той факт, що між містами Дрогобичем й Ярославом, які були віддалені один від одного, приблизно, на 10 км мито збиралося 174 рази. А під Києвом (по Одеській трасі, с. Митниця) на відтинку шляху в 300 сажень (приблизно 600 метрів) було побудовано 4 містки, на кожному з котрих бралось мито – «мостовщина».

Не дав бажаних результатів і ініційований Богданом Хмельницьким договір України з Росією.

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – С. 279.

² Федотов-Чеховский А. А. Акті Греческого Нежинского Братства. – К., 1884. – С. 43–44.

Московський Земський Собор, скликаний восени 1653 року постановив, що *«...царю годится принять под свою высокую руку гетмана Богдана Хмельницкого и все войско Запорожское с городами и землями...»*.

В січні 1654 року в Переяславі московський посол боярин Бутурлін зачитав царську грамоту і Україна була приведена до присяги.

В задумах Богдана Хмельницького та його однодумців було збереження незалежної самостійної України, стан автономії пов'язувався тільки з особою царя Московії. За пунктами договору, Україна зберігала за собою право прийняття самостійних рішень з міжнародних питань.

Однак московський уряд не мав жодного наміру надавати українцям самоврядування і, зокрема, дозволяти їм збір у власну казну всіх прибутків з України. Москва прислала на Україну воєвод і почала встановлювати свої порядки.

В 1660 році до харківського воєводи була надіслана царська грамота в котрій *«... велено устроить в Харькове таможенную избу и для таможенного сбора выбрать целовальников из людей добрых, кого на такое дело станет...»*.

А обер-директор митниці України Шемякін уклав контракт з російським урядом на збір митних податків і змусив його видати розпорядження не пропускати турецькі кораблі з Чорного моря до Запоріжжя. Приводом до такого розпорядження було те, що, начебто, у купців запорізьких відсутні необхідні капітали для ведення торгівлі.

Як і раніше, лівобережні купці часто зазнавали репресій. І не тільки з боку польських магнатів і шляхти. В зверненні гетьмана Мазепи до царя від 10 березня 1699 року відмічається, що *«...московские ратные люди великие взятки и обиды приезжим людям чинят и, беручи с них взятки, пропускают из Киева в города польские...»*¹.

Торговельні відносини купців запорізьких з різних приводів піддавалися обмеженням і заборонам. Спочатку всі товари з України та Московії пропускалися в Запоріжжя без мита, однак, з часом, в 1753 році були створенні російські митниці в Перевалочному та Кременчузі і з усіх українських та запорізьких купців почали брати митний збір. В 1760 році імператриця Катерина II видає указ згідно з яким дозволялося ввозити на Запоріжжя без митного збору їстівні та питні припаси для особистих потреб козаків, а також одяг і взуття з яких мито вже бралось, однак не випускати всі ці товари з Січі за кордон – на продаж в Польщу, Крим та інші чужі землі.

Справу Богдана Хмельницького продовжили гетьмани Іван Самойлович (1679 р.) та Іван Скоропадський (1704–1711 рр.), які своїми універсалами затверджували розміри індукти та евеки (ввізного і вивізного мита), але як вже зазначалося вище, Росія не була зацікавлена в розвитку державності України. Торгівля, і, відповідно, митна справа на Україні занепадали. 15 липня 1754 року царським урядом скасовано митні збори у вигляді індукти та еквекти, які збиралися для потреб України.

¹ Історія митної справи в Україні / В. М. Бойко, Г. В. Багрій-Шахматов. – К. : В-ць В. Карпенко, 2002. – 52 с.

З року в рік російська митна і фінансова політика намагалася якомога більше обмежувати економічну самостійність Гетьманщини, Запорізької січі та й України загалом. А в 1783 році на Лівобережній Україні взагалі ліквідовано полковий устрій і створено натомість звичайні губернії Російської імперії.

Отже, митна справа і митна політика козацької держави мали досить продуманий характер і посідали важливе місце в управлінській структурі держави.

1.7. Еволюція організаційної структури митної системи у XVIII – на початку XX ст. в умовах Царської Росії

У XVI ст. були введені «митні грамоти», що видавалися великими московськими князями і царями. За загальним правилом вони були контрактами, що регламентують права і обов'язки відкупників. У них перераховувалися митні платежі, що підлягають стягненню, визначалися їх розміри, способи стягування, штрафні санкції за ухилення від сплати.

У XVII ст. помітно посилювалося державне втручання в сферу зовнішньоекономічних відносин. Багато товарів були заборонені до ввезення. Немало їх знаходилося в монопольному розпорядженні держави. Крім митних зборів і надходжень від заповідних статей у державної скарбниці було ще одне джерело доходів від зовнішньої торгівлі. Річ у тому, що Росія в цей час стабільно мала активний зовнішньоторговельний баланс. Це вело до накопичення в країні золотой і срібної монети, яка потім відбиралася в скарбницю.

Поворотним моментом в історії митної справи став Новоторговий статут 1667 року, до якого увійшли статті щодо видів і розмірів як зовнішніх, так і внутрішніх митних зборів, пристрою митниць.

Перейшовши в епоху Петровських перетворень, можна відзначити основні тенденції. Це одностороння фінансова спрямованість російської митної політики.

Для Петра I економічні цілі служили тільки фундаментом, на якому йому не терпілося спорудити храм власної політичної могутності. Ймовірно тому до кінця першої чверті XVIII століття протекціоністські заходи застосовувалися досить рідко і лише відносно тих іноземних товарів, яких в самій Росії проводилося достатньо.

Торговою грамотою 1649 р. і Новоторговим статутом 1667 р. Московська держава скасувала англійські та голландські привілеї, обмежила в правах іноземних купців. Російський торговий капітал став повноправним господарем на внутрішньому ринку. За часів правління Петра I зміцнилися позиції російського купецтва в зовнішній торгівлі. Було встановлено високе мито на іноземні товари, ввіз деяких заборонено, заохочувалася зовнішньоторговельна діяльність російського купецтва. Реалізація такої політики на українських землях, які входили до складу Російської держави, була спрямована на зруйнування самостійного економічного розвитку України.

У Росії митні порядки до середини XVIII ст. регламентувались зазначеними документами, а також указами Петра I та митними тарифами 1724 і 1731 рр. Відповідно до Новоторгового статуту зовнішні митні збори поділялись на ввізні та вивізні, внутрішні – на «рублеве» (проїждже, торгове), перекупне та збори приватноправового характеру (амбарне, аршинне). «Рублеве» мито істотно відрізнялося зовнішніх мит тим, що воно стягувалось за умови, по-перше, коли товари призначались на продаж, по-друге, коли вони привозилися з міста, де існували митниці. В місцях де митниць не було, місцеві виробники та купці вільно продавали свої товари без сплати митних повинностей. Тобто, дрібні виробники і купці, які купували сировину та продавали готову продукцію в своєму місті – мит не сплачували, а якщо перевозили товар для продажу в інші міста, то він ставав об'єктом сплати мита і місті продажу. Розмір «рублевого» мита дорівнював 10% із солі, 2,5% із сибірських соболів, що звозилися до Москви та 5% – для всіх інших товарів.¹

Нові види мита, введені за Петра I разом з тими, що лишались чинними від XVII ст.: проїжджими, кінськими, перекупними та оброчними, утворили особливу групу мит, які отримали назву канцелярських.²

Царський уряд став на шляху регламентації зовнішньої торгівлі Гетьманської держави з іншими країнами. За Петра I почалася примусова переорієнтація торговельних шляхів у західні країни. В 1701 р. було видано указ, щоб українські купці вивозили товари до Азова, який практично не мав виходу до європейських країн. Було видано кілька наказів (1714 р., 1719 р.), якими заборонялося взагалі вивозити українські товари через чужоземні порти, а дозволялося тільки через російські (Петербург, Архангельск).

Зазнала змін і митна політика. Українські купці платили на українсько-російському кордоні митний податок за ввіз товарів з Росії. Було встановлено особливе мито на користь російської казни, а потім у російських портах за цей же товар мито бралось знову. Плата була в золоті і становила 8–10% вартості товару. В 1724 р. розміри митного податку були збільшені: за олію, сало, льон, прядиво – по 4%, за смолу – 18, за збіжжя – 25, за лляну пряжу і необроблену шкіру – 38%.³

Гетьман Д. Апостол намагався поліпшити умови для української торгівлі: захищав місцевих купців від конкуренції московських. Видав наказ сприяти виїзду останніх з України. 1729 р. за ініціативою Д. Апостола в Глухові відбулося зібрання українського купецтва, рішення якого про скасування перешкод на вивіз заборонених російським урядом товарів він передав на царське ім'я. Д. Апостол домагався обмеження мита індуктою, яку повинні збирати українці.

Після смерті Петра I митна політика, що проводилася в період його царювання, була піддана гострій критиці.

¹ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – С. 279, 290.

² Волков М. Я. Отмена внутренних таможен в России // История СССР. – 1957. – № 2. – С. 80.

³ Історія митної справи в Україні / К. М. Колесников, О. В. Морозов, Г. М. Виноградов та ін. ; за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступ. сл. О. Б. Єгорова. – К. : Знання, 2006. – С. 279, 290.

Відмітною особливістю митної справи в період царювання Катерини II було те, що воно розвивалося, спираючись на громадську думку, і як наслідок проникнення в країну з-за кордону ідей меркантилізму, фритредера. У новому митному тарифі зокрема передбачалося, що:

- по-перше, всі імпортні товари, які в Росії не проводилися, були дозволені до безмитного ввезення або оподатковані незначним митом;
- по-друге, вельми помірному обкладенню підлягали товари, виробництво яких знаходилися в зачатковому стані;
- по-третє, ввізні мита на сировині, основою, що служила, для вітчизняного виробництва також відрізнялися помірністю;
- по-четверте, готові імпортні вироби оподатковувалися вищим митом в порівнянні з напівфабрикатами;
- по-п'яте високим 30% митом оподатковувалися товари, виробництво яких в країні вже було освоєно.

Протегуючи російському купецтву, уряд Єлизавети Петрівни у 1754 р. скасував мито на товари, котрі надходили в Росію з України і навпаки, а також заборонив збір мита на території Лівобережжя. Російські купці отримали значні пільги. Маніфест 1784 р. затвердив за російськими та іноземними купцями право на необмежену торгівлю в містах Південної України та Криму.

Наприкінці 18 ст. в 1795 р. у Кам'янець-Подільському було створено Прикордонний комісаріат на чолі з Іваном Богуцьким та Жванецький прикордонний карантин. В тому ж році вийшов Указ «Правительствующего» Сената про створення митниць в селах Ісаківцях та Гусятин, у місті Волочиську. Продовжувала свою діяльність Могилівська митниця.

В травні 1801 р. митниці отримали Указ царя від 14 квітня 1801 р. «Про зняття вчиненої перед цим заборони на вивіз різних російських продуктів і товарів». Трохи пізніше було отримано розпорядження «Про відміну виданих заборон на вивіз різного виду хліба і гарячого вина».

У XIX ст. знов придбали популярність фритредерські ідеї і настрої. У 1817 році в Одесі була введена зона порто франко. Потім був прийнятий помірний тариф, що фактично зняв всі заборони на імпорт іноземних товарів. Ця тенденція переважала на протязь всього століття.

Якщо проаналізувати зміни митної політики за декілька сторіч, то можна зробити наступні висновки про її зв'язок з іншими політиками. У різні періоди історії нашої держави різними державними діячами перед митницею ставилися різні, часто протилежні завдання: фіскальні, протекціоністські і ін. При цьому значущість митної політики для зовнішньої торгівлі також змінювалася. У деякі періоди військові, зовнішньополітичні та інші інтереси держави відсовували митні методи на другий план, і митниця ставала підмогою в рішенні зовнішньополітичних і військових проблем. У інші періоди, навпаки, зовнішньоекономічні завдання ставали головними, митниця перетворювалася на основний інструмент їх рішення і митні методи або стимулювали розвиток суспільного виробництва, або сприяли збільшенню доходів держави. Чинниками і умовами, що визначають різні цілі митної політики,

були зовнішні і внутрішні політичні, військові, економічні, соціальні та інші умови життя держави. Дотепер не виявлені такі закони, закономірності і тенденції зміни митної політики, які дозволяли б надійно прогнозувати її роль і значення в майбутньому.

1.8. Митна справа в часи УНР та в радянську добу

У своїх перших Універсалах УНР визначає розташування митних постів на кордонах з Польщею та Росією визначає порядок їхньої діяльності. В IV універсалі визначається порядок зовнішньої торгівлі.

Поновлення митних відносин на території України відбулося в ході відродження української державності, чільним атрибутом якої стало заснування самостійного митного відомства. Прийняття 9 січня 1918 р. IV-го Універсалу Центральною Радою і проголошення України незалежною державою почався новий етап становлення митної системи в Україні. В Універсалі відзначалось: «Однині Народна Українська Республіка бере в свої руки найважливіші галузі торгівлі і всі доходи з неї повертатиме на користь народу. Торг товарами, які будуть привозитись з-за кордону і вивозитись за кордон, буде вести сама держава наша». Тому «з метою захисту держави від спроб безмитного ввозу іноземних товарів, а рівно і вивозу тих українських виготовань землі і промисловості, які за уявленням економічного характеру можуть підпадати під обмежені норми», було вирішено встановити тимчасовим митний нагляд у кордонних пунктах: Радзивилові, Волочиську, Гусятині, Новоселиці, Збаражі і на ст. Брест-Литовськ.¹

Тимчасовий митний нагляд до відпрацювання нового митного статуту здійснювався згідно з вимогами «Таможенного устава» й інших нормативних актів, виданих до 27 жовтня 1917 р., а також загального митного тарифу 1903 р. і конвенційних угод Росії, Німеччини і Австро-Угорщини 1894–1904–1906 рр.

У «Проекті Урядової комісії з вироблення Конституції Української Держави» зазначалося, що «всі міжнародні торговельні і митні умови, міжнародні умови, що накладають маєткові тягарі на державу або на громадян держави... набирають чинності тільки за згодою Державного Сейму». Пізніше ідея про необхідність державного контролю над митною системою України знайшла відображення у проекті Конституції УНР, десятий параграф якої зазначав, що «до компетенції Федерально-Державної Організації належать такі справи:... 10) митна та карантійна справа. Торгові склади».²

Питання організації митної справи України після державного перевороту у 1918 р. вирішував також її уряд, який для організації роботи щодо зміцнення фінансової бази країни створив, у складі Міністерства фінансів, Департамент Митних Зборів. В 1918 році за рішенням гетьмана Павла Скоропадського було утворено Корпус прикордонної варті, якому було доручено

¹ Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 600 с.

² Там само.

охорону кордонів України та виконання окремих митних функцій. Корпус вів боротьбу з контрабандою, контролював переміщення вантажів і товарів через українсько-російський та україно-румунський кордон. Одночасно, для організації роботи по укріпленню фінансової бази та митної справи в країні, гетьман, у складі Міністерства фінансів, створив Департамент митних зборів.

У цей період було укладено угоду між Україною і Росією, у відповідності до якої на митному кордоні між державами почали діяти митні пости Харківської митниці.

Також було підписано «протокол економічного договору між Українською державою, з одного боку, і Німеччиною та Австро-Угорщиною – з іншого. В додатку до протоколу, який містив розділ «Угода про мито», поряд з регулюванням нарахування і сплати мита в торгових відносинах сторін передбачалось наступне: «Укладаючи договір, сторони приступлять негайно до спільних переговорів, щоби в інтересах товарообміну між обома державами впровадити спрощення і полегшення українських митних формальностей».¹

Таким чином можна зробити висновок, що уряди які існували у цей короткий період української державності, з глибоким розумінням ставилися до проблеми створення митної системи, але для реалізації проектів їм не вистачило часу.

З моменту заняття України у червні 1919 року армією Денікіна, всі органи державного управління, у тому числі й митні установи, перейшли у підпорядкування Особливої наради при головнокомандуючому. В 1918–1920 рр., коли майже на всій території України розгорнулися бойові дії, міжнародні торговельні операції були практично припинені. За таких умов існування митних інституцій втрачало будь-який сенс, їхнє відновлення відбувалося вже за часів Радянської України.

Наступним історичним етапом формування митно-тарифних відносин в Україні став її радянський період.

До часу Жовтневої революції митна справа в Росії регулювалася Статутом 1910 р. Керував митною справою утворений в 1864 р. у складі Міністерства фінансів Департамент митних зборів, який в 1917 році знаходився в досить плачевному стані, оскільки митна система в Росії практично була зруйнована: більшість митниць були закриті, а їх службовці евакуйовані. У вересні 1917 р. на з'їзді митних службовців був утворений ЦК профспілки митних працівників, яка більше року фактично керувала митним відомством за підтримкою Наркома фінансів В. Р. Менжінського.²

Нова державна влада, що дійшла управління країною в результаті Жовтневого перевороту в Росії, відмовилася від митної політики, що проводиться в дожовтневий період, і ліквідувала існуючу в Росії систему митних органів. Реалізація ленінської ідеї державної монополії зовнішньої торгівлі по суті заблокувала широке застосування тарифного для митниці регулювання

¹ Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. – К. : Центр навч. літ., 2003. – 600 с.

² Михайлов Б. В. Таможенная система в первые годы советской власти: уч. записки МГИМО. – М., 1958.

і зробила систему митного контролю чисто допоміжним інструментом регулювання зовнішньої торгівлі. В період військового комунізму неодноразово пропонувалося закрити митні установи. Такі пропозиції були логічним слідством ідеї монополії зовнішньої торгівлі і зумовили негативне відношення до митної служби і митної справи в цілому.

Першим нормативним актом радянської влади у області митних відносин був декрет від 29 жовтня 1917 року «Про дозвіл на ввезення і вивіз товарів», який встановив державний контроль за зовнішньоторговельними операціями за допомогою ліцензування: для експорту і імпорту товарів був потрібен дозвіл Наркомату торгівлі і промисловості.

На початку 1918 р. відновив роботу Департамент митних зборів при Наркоматі фінансів. 29 травня 1918 р. Рада народних комісарів (РНК) видав Декрет «Про розмежування прав Центральної і місцевих Радянських властей по збиранню мит і про регулювання діяльності місцевих митних установ». Обкладення митним збором і іншими зборами товарів, що перевозяться через кордон, передавалося у виняткове ведення центральної державної влади (ст. 1 Декрету). Митні установи визнавалися органами центральної Радянської влади і управлялися Наркоматом у фінансових справах. Ніякі цивільні і військові власті, професійні організації не могли втручатися в діяльність митниць (ст. 4, 5 Декрету). Місцеві Ради мали право нагляду за діяльністю митних установ, не втручаючись при цьому в розпорядливу і адміністративну частини роботи. Ради могли призначати при митних установах комісарів, які не мали функцій розпорядливого характеру і мали право здійснювати лише загальний нагляд за діяльністю митниць (ст. 6, 7 Декрету). В цілому цей Декрет був першим крупним актом про створення радянських митних установ.

Декретом РНК від 29 червня 1918 р. Департамент митних зборів був перейменований в Головне управління митного контролю, яке переходило в підпорядкування Наркомату торгівлі і промисловості (НКТіП), а останній, відповідно до Декрету РНК від 11 червня 1920 р., був перетворений в Народний комісаріат зовнішньої торгівлі (НКЗТ). До НКЗТ перейшли всі функції у області управління митною справою. Затверджене ухвалою ЦВК СРСР від 12 листопада 1923 р. Положення про НКЗТ розглядало митну справу як складову частину зовнішньоторговельної діяльності. Відповідно до цієї ухвали Головне митне управління (ГМУ) увійшло до складу НКЗТ, а митні округи стали органами НКЗТ на території СРСР.

12 листопада 1920 р. СНК РРФСР видав Декрет «Про порядок прийому, зберігання і відпустки імпортованих і експортних товарів», яка згодом послужила основою для Митного статуту СРСР 1924 р.¹

Митне законодавство СРСР в 20-і роки ХХ ст.

У перші місяці Радянської влади, а потім і в період військового комунізму (1918–1921 рр.) митним зборам відводилася вельми скромна роль. Пояснювалося це тим, що НКЗТ в ці роки не продавав, а розподіляв товари.

¹ Михайлов Б. В. Таможенная система в первые годы советской власти: уч. записки МГИМО. – М., 1958.

Майже повна відсутність вартісного механізму обміну усередині країни, нерегулярність зовнішньоторговельного обороту і його незначність серйозно утрудняли використання митного тарифу як інструменту торгівлі Радянської Росії з іншими державами. З переходом до непу, з розширенням зовнішньої торгівлі, наданням права самостійного виходу на світовий ринок господарським і державним організаціям виникла необхідність відновити тарифну для митниці справу. Повернення в 1922 р. до тарифних методів регулювання зовнішньоторговельних операцій підвищило роль митної служби в державному управлінні, практично «реанімувало» митні органи.

Розробка тарифної для митниці політики Радянської держави

Після того, як 9 березня 1922 р. РНК РРФСР затвердили перший митний тариф по європейській торгівлі, що привезла, декретом РНК РРФСР від 23 лютого 1922 р. був затверджений Митно-тарифний комітет (МТК), а 13 червня 1922 р. – перший радянський тариф по вивізній торгівлі¹. У його компетенцію входили: складання нових і зміна старих списків заборонених товарів; рішення питань, що вносяться Митним управлінням, по застосуванню тарифу; дозвіл скарг на рішення Митного управління з питань застосування тарифу; дача висновків за всіма проектами законів, торгових угод, конвенцій і угод, що мають відношення до тарифної для митниці справи.

Правовий статус МТК уточнювався в Митному статуті 1924 р. і Митному кодексі 1928 р. Він був дорадчо-координаційним органом. Головні його завдання – не виконавчо-розпорядча діяльність, а узгодження і вироблення загальної концепції тарифної для митниці політики. МТК не мав права видавати нормативні акти самостійно. Всі його рішення затверджувалися у вказаних вище органах управління. Досить складною була і сама процедура ухвалення ухвал Комітету. Оскільки будь-який член МТК міг опротестувати ухвалу, після чого слідував повторний розгляд питання, то фактично Комітет міг ухвалити рішення тільки на основі консенсусу. Особливість МТК полягала в тому, що він координував діяльність не тільки центральних органів управління, так або інакше пов'язаних із зовнішньою торгівлею, але і органів управління інших союзних республік, які, маючи в Комітеті своїх представників, могли впливати на вироблення тарифної політики. Та все ж участь союзних республік в діяльності Комітету носила допоміжний характер. Як вже наголошувалося, представники кооперативних об'єднань республік мали лише право дорадчого голосу. Республіканські органи делегували в Комітет своїх представників не у обов'язковому порядку, а лише за власним розсудом.

Крім основного складу в МТК входили по одному представнику від Державної планової комісії при СТО, від народних комісаріатів закордонних справ, шляхів сполучення, внутрішньої торгівлі, землеробства. По два представники в Комітеті мали НКЗТ, НКФ, ВСНХ. З утворенням СРСР кооперативні об'єднання союзних республік могли посилати на засідання Комітету з одного представника з правом дорадчого голосу. РНК союзних республік

¹ Габричидзе Б. М., Полежаєв Д. М. Становлення та розвиток митної служби у державі (1917–1991 рр.) // Держава і право. – 1992. – № 10.

мали право делегувати в Комітет з одного представника з правом вирішального голосу. Всі члени Комітету затверджувалися РНК.

Митно-тарифний комітет у межах своєї компетенції приймав ухвали, які набували юридичної сили тільки після затвердження РНК. При розгляді суперечок, що мають відношення до тарифної для митниці справи, МТК вносив свої ухвали на затвердження НКЗТ. Союзні відомства, що мають у складі МТК своїх представників, могли оскаржити ухвали Комітету в 7-денний термін. РНК союзних республік мали право оскаржити ухвали МТК протягом 7 днів, але при цьому повинні були протягом подальших 14 днів представити письмове обґрунтування свого протесту. Якщо ухвалу Комітету було оскаржено, РНК СРСР або НКЗТ розглядали його повторно. Затверджена після цього ухвала вже не підлягала оскарженню. МТК не мав свого робочого апарату, і формально його функції повинно було виконувати ГМУ. Проте з аналізу Положення про ГМУ (затверджено наказом НКЗТ від 2 березня 1924 р.) видно, що функції робочого апарату МТК виконувало не ГМУ в цілому, а спеціально створений для цього в його системі тарифний відділ, який розробляв і готував матеріали для встановлення нових і зміни старих тарифів, давав для МТК висновки за проектами законів, міжнародних договорів і конвенцій.

МТК грав важливу роль у виробленні митної політики і в управлінні митною справою. Багато положень і інструкції по митному регулюванню містять посилання на його рішення. З переходом на початку 30-х років до адміністративних методів регулювання зовнішньої торгівлі і з реорганізацією зовнішньоекономічних органів роль МТК значно знизилася. Де-юре цей орган припинив своє існування в 1964 р. Фактично ж він перестав функціонувати набагато раніше.

Організація митних установ

Декрет РНК від 31 березня 1922 р. затвердив Тимчасове положення про місцеві митні установи, згідно якому Наркомат зовнішньої торгівлі складав перелік митних округів за узгодженням з Наркоматом фінансів. Начальники округів підкорялися виключно НКЗТ, а керовані ГМУ митні установи підрозділялися на митниці першого, другого, третього розрядів і митні пости. У 1922 р. ГМУ об'єднувало 283 місцевих митниць та установ (134 митниці, 149 митних постів), що входили до складу восьми округів - Петрозаводського, Західного, Українського, Південного, Закавказького, Туркестану, Семіпалатинського, Сибірського і двох ділянок - Петрозаводського і Кримського. У системі митниць в 1922 р. працювало 4850 чоловік.¹

12 грудня 1924 р. Президія ЦВК СРСР затвердила Митний статут СРСР, що з'явився першим кодифікуючим союзним актом у митній справі. Саме Статут, а також ряд підзаконних нормативних актів, прийнятих НКВТ, законодавчо закріпили систему митного управління, що сформувалася у середині 20-х років. Згідно зі ст. 1 Статуту митною справою на всій території Союзу РСР управляв НКЗТ, який здійснював свої завдання як в центрі, так і на місцях через приналежні йому ГМУ, МТК і через інші установи. За ді-

¹ Михайлов Б. В. Таможенная система в первые годы советской власти: уч. записки МГИМО. - М., 1958.

ьяльністю митних установ на місцях спостерігали уповноважені НКЗТ при РНК союзних республік, в компетенцію яких входило: спостереження за виконанням митними установами в межах союзної республіки законів і розпоряджень центральних союзних органів по митній частині; ревізія митних установ; розгляд конфліктів між митними установами і місцевими органами влади; розробка заходів щодо боротьби з контрабандою.

Головне митне управління розробляло плани всіх митних заходів загального характеру, інструкції і роз'яснення до них, а також організовувало і керувало боротьбою з контрабандою на території СРСР. ГМУ підрозділялося на відділи: адміністративно-господарський, тарифний, оперативно-судовий, по боротьбі з контрабандою, кошторисно-розрахунковий, статистичний і інспекторську частину. Аналіз структури ГМУ показує, що у той час правоохоронна діяльність складала незначну частину діяльності Управління; нею займався тільки один відділ по боротьбі з контрабандою, а всі решта відділів замикалися на тарифно-митній і фіскальній діяльності.

Митний статут передбачав можливість створення відділень ГМУ в союзних республіках. Такі відділення ГМУ створювалися за федеральним принципом. Межі діяльності відділення співпадали з територією союзної республіки. У 1925 р. відділення ГМУ були створені в БССР, УРСР, ЗСФСР і Середньої Азії. Кожне відділення діяло на підставі положення. Так, наприклад, Положення про Відділення ГМУ в УРСР, затверджене наказом НКЗТ від 10 березня 1925 р., встановлювало, що Відділення діє під прямим керівництвом ГМУ НКВТ СРСР. Начальник відділення і його заступники призначалися НКЗТ за узгодженням з РНК УРСР.

Митними установами на місцях керували районні митні інспекторські управління, очолювані районними митними інспекторами. Межі діяльності районних інспекторських управлінь встановлювалися НКЗТ за узгодженням з НКФ і з РНК союзної республіки, на території якої діяло дане управління. Інспектори здійснювали загальне керівництво діяльністю митних установ свого району, нагляд і контроль за точним виконанням ними всіх інструкцій, наказів, ухвал, розпоряджень та ін.

У 1925 р. відповідно до плану реорганізації митного апарату на місцях на території СРСР було створено 11 районних митних інспекторських управлінь: Карельське, Північно-західне, Білоруське, Північнокавказьке, Туркменське, Узбецьке, Алма-атинське, Зайсанське, Читинське, Благовещенське, Владивостоцьке. Митниці першого розряду фундирувалися при залізничних станціях і в портах з великим вантажообігом; другого розряду – в невеликих портах на річках і озерах, а також на шосейних дорогах; третього розряду – на ґрунтових дорогах. Відкриття і скасування митних установ, зміна їх дислокації, віднесення митниць до того або іншого розряду, перейменування постів в митниці і митниць в пости проводив НКЗТ. Оформлення експортно-імпортних вантажів, а також контроль за переміщенням через кордон майном здійснювали митниці першого і другого розрядів. Митниці третього розряду мали право на вказані дії, якщо це не вимагало спеціальної техніч-

ної експертизи. Митні пости займалися тільки пропуском пасажирів, багажу і ручної поклажі, а також пересилкою міжнародних поштових відправлень.

На чолі кожної місцевої митної установи стояв керівник, який здійснював нагляд, керівництво своєю митницею і іншими установами, що входять до складу району діяльності даної митниці. Робочим органом в митницях була технічна нарада. Відповідно до Положення про технічні наради (затверджено наказом НКЗТ від 5 травня 1925 р.) його роботою керував управляючий, до складу наради входили помічники керівника і інспектори. Воно було консультативним органом, а персональну відповідальність за всю діяльність митної установи ніс керівник. При залізницях створювалися митні агентства. Для розгляду суперечок між митницями і транспортними організаціями на залізницях і в портах організовувалися погоджувальні комісії.

Порядок прийому на службу співробітників Головного митного управління і його місцевих органів визначався трудовим законодавством і правилами про державну службу. Митний статут визначав види діяльності, якими не могли займатися митні службовці. На підставі ст. 27 Статуту вони не мали права брати участь в організаціях, що виконували роботу по нантаженню, вивантаженню, прийому і підготовці вантажів, пасажирського багажу і поштових посилок, а також в будь-яких заходах комерційного характеру особисто або через підставних осіб; приймати на себе довіреність і доручення у митних справах від сторонніх осіб, купувати товари на митних аукціонах.

Митний статут 1924 р. встановлював складну чотирирівневу систему управління митною справою (НКЗТ – ГМУ – уповноважені НКЗТ, відділення ГМУ – районні митні інспекторські управління – митниці і митні пости). Оскільки митниці першого розряду контролювали діяльність всіх митних установ, що входять в їх район, то фактично виходила п'яти рівнева система управління. Реальна ж картина організації митних органів була ще різноманітнішою: на практиці існувала і трирівнева система управління (у УРСР, в ЗСФСР, де районних управлінь не було), і дворівнева (три митниці – Астраханська, Архангельська і Московська – підкорялися безпосередньо ГМУ).

Прийнятий в 1928 р. Митний кодекс СРСР не вніс значних змін в організацію митного управління, але детальніше, ніж Статут, визначав компетенцію ГМУ. У розвитку митної справи в СРСР в цей час видно тенденція до поступового спрощення системи митних органів. Зокрема, Митний кодекс 1928 р. не передбачав на території СРСР районних митних інспекторських управлінь.

Таким чином, перехід на початку 20-х років до НЕПу реанімував втрачені функції митних органів і зумовив інтенсивний структурний розвиток митної системи. Саме з 1922 по 1928 р. (особливо в 1924–1925 рр.) формувалася складна, багатоступінчата система управління митною справою, адекватна тим різноманітним завданням і функціям, які виконували митні установи того часу¹.

¹ Габричидзе Б. Н., Полежаев Д. М. Становление и развитие таможенной службы в Советском государстве (1917–1991 гг.) // Государство и право. – 1992. – № 10.

Митне законодавство Радянської держави в 30–60-і роки

На рубежі 20–30-х років у СРСР домінує командно-бюрократичний стиль управління. Зовнішньоторговельна політика знову ґрунтується на принципі державної монополії, а митні органи поступово втрачають свої найбільш істотні функції і перестають виконувати роль фіскальних установ. Система управління митною справою поступово спрощується.

У період з 1929 по 1932 р. все більш виразною стає тенденція до відмови від економічної моделі управління і домінуванню адміністративно-командних методів регулювання суспільних відносин. Цей процес торкнувся і зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі і організації митної справи. Значно скоротився оборот міжнародного пасажирського повідомлення, різко зменшився склад учасників зовнішньоторговельних зв'язків.

Митна справа в цілому і митний контроль зокрема перестали грати важливу роль в регулюванні експортно-імпортних операцій. У 1932–1934 рр. був впорядкований прискорений пропуск через кордон вантажів суспільного сектора і централізований розрахунок за митними платежами за ці вантажі, у зв'язку з чим скоротилося число митних службовців. Наприклад, апарат співробітників Московської, Ленінградської і Одеської митниць, що налічував по 800–1000 чоловік, був скорочений в кожній з них в 6–8 разів.¹

Указом Президії Верховної Ради СРСР від 5 травня 1964 р. був затверджений новий Митний кодекс. В порівнянні з Митним кодексом СРСР 1928 р. він був значно менший за обсягом (120 статей, згрупованих в три розділи). Управлінню митною справою був присвячений перший розділ Кодексу, що містить всього сім статей. Управління митною справою на території СРСР було віднесено до ведення Міністерства зовнішньої торгівлі і здійснювалося через належне йому Головне митне управління (ст. 1 Кодексу). Серед функцій митних установ виділялися контроль за дотриманням державної монополії зовнішньої торгівлі, здійснення митних операцій і боротьба з контрабандою.

До моменту ухвалення Митного кодексу 1964 р. істотні зміни зазнала структура самого ГМУ. Воно складалося з відділів: оперативно-інспекторського, по боротьбі з контрабандою, митного права і міжнародних зв'язків, кадрів, фінансування, бухгалтерського обліку і контролю. У системі ГМУ вже не існувало структурного підрозділу тарифно-митного регулювання, що безпосередньо займалося цими питаннями.

Встановлювалася двоступенева система управління митною справою: місцеві митні установи (митниці і митні пости) підкорялися безпосередньо ГМУ. Створення, реорганізація і ліквідація митниць і митних постів проводилася Міністерством зовнішньої торгівлі (МЗТ). Прийняті після 1964 р. нормативні акти у митній справі не внесли істотних змін в митне управління.

Структура митних органів, що склалася де-факто в другій половині 30-х років і, що одержала юридичне закріплення в Митному кодексі 1964 р., з дуже незначними змінами зберігалася аж до середини 80-х років.

¹ Дмитрієв С. С. Виникнення та розвиток радянської митної системи // Соціалістичний бюлетень митного контролю. – 1967. – № 3–4. – С. 11.

Митна політика СРСР в 80-і роки

В період зовнішньоекономічної реформи (1986–1991 рр.) починається новий етап розвитку митної системи, особливості якого пов'язані із спробою трансформувати митні служби держави-монополіста в нову управлінську структуру, орієнтовану на функціонування в умовах вільного ринку і демократичного режиму.

Мабуть, найбільш радикальний етап реформи системи митних органів доводиться на початок 1986 р., коли ГМУ МЗТ було перетворено в Головне управління державного митного контролю при Раді Міністрів СРСР (ГУДМК при Раді Міністрів СРСР) – самостійний орган державного управління із статусом союзного відомства. Саме з цієї миті почалася перебудова системи управління митною справою, оскільки вперше за всю історію Радянської держави митна служба виділялася організаційно. Цей етап розвитку системи управління митною справою має ряд особливостей.

По-перше, з 1986 по 1989 р., не дивлячись на те, що митна служба стала самостійною галуззю державного управління, функції митних органів фактично залишилися тими самими, оскільки майже не змінився порядок експортно-імпортних операцій. Як і раніше, головним завданням митниць був контроль за дотриманням державної монополії зовнішньої торгівлі. У цей період система митних органів розвивалася в основному в організаційно-правовому напрямі. Правовий аспект цього розвитку полягав головним чином в ухваленні ряду нормативних актів, що визначають правовий статус і порядок діяльності органів митної системи (Положення про ГУДМК при РМ СРСР, Інструкція про порядок підготовки нормативних актів ГУДМК при РМ СРСР). В організаційному плані відбувалося структурне перелаштування органів управління митною справою: відділи, що входили до складу ГМУ МЗТ, були перетворені в управління ГУДМК; збільшилася мережа місцевих митних установ. Ухвала Ради Міністрів СРСР від 28 лютого 1989 р. № 191 юридично закріпила відхід від принципу державної монополії зовнішньої торгівлі і поставила завдання формування нової митної політики, сучасного механізму митного контролю. Це зумовило зміни у функціональній спрямованості митних органів в подальший період.

По-друге, після 1989 р., коли перейшли до нових форм управління зовнішньою торгівлею і функції митних органів стали поступово змінюватися, із-за недостатньо радикальної і послідовної реформи внутрішнього господарства новий механізм регулювання зовнішньоекономічних зв'язків на практиці не діяв. Тому нові юридично закріплені функції митних органів мали декларативний характер і, зокрема, функції, пов'язані з інститутом митно-тарифного регулювання регулювання.

По-третє, була відсутня законодавча база для перебудови системи управління митною справою. Митний кодекс 1964 р., прийнятий за стандартами командно-бюрократичної системи, не тільки перестав відповідати існуючим реаліям, але і суперечив таким, що приймається міністерствами і відомствами підзаконним актам.

Розвиток митної справи аж до ухвалення в 1991 р. нового Митного кодексу і Закону СРСР про митний тариф визначався підзаконною нормотворчістю – ухвалами Ради Міністрів СРСР і відомчими актами. Загальне керівництво митними питаннями здійснював найвищий виконавчо-розпорядчий орган – Рада Міністрів, яка визначала також основні напрями подальшого розвитку митної системи.

Координацією діяльності митного відомства з іншими управлінськими структурами, а також безпосереднім оперативним керівництвом митною справою займалася Державна зовнішньоекономічна комісія Ради Міністрів СРСР.

На чолі митної системи стояло Головне управління державного митного контролю при раді Міністрів СРСР – центральний митний орган. Положення про нього, затверджене ухвалою Ради Міністрів СРСР від 13 липня 1987 р. № 775¹, визначало функції і порядок його діяльності. ГУДМК відповідало за митний контроль, боротьбу з контрабандою і порушеннями митних правил, за ефективне застосування митного тарифу. ГУДМК було зобов'язане: розробляти пропозиції і вживати заходи по вдосконаленню державного митного контролю; встановлювати відповідно до Митного кодексу і інших актів законодавства порядок пропуску через державний кордон предметів, їх декларування і огляду, особистого огляду осіб, наступних через державний кордон, порядок здійснення інших митних операцій; розробляти і проводити заходи щодо боротьби з контрабандою і порушеннями митних правил; брати участь в розробці митного тарифу на товари; затверджувати ставки митних зборів на предмети особистого споживання. ГУДМК мало право: брати участь в розробці пропозицій про створення на державному кордоні пунктів пропуску, через які здійснюється автомобільне, морське, річкове, повітря і інше повідомлення; вирішувати ввезення і вивіз майна, що не є предметом операцій по зовнішній торгівлі; створювати, реорганізовувати і ліквідувати митні установи в установленому порядку та ін.

Основними структурними одиницями ГУДМК при РМ СРСР були управління і відділи. У складі центрального апарату діяли: Управління організації митного контролю, Управління по боротьбі з контрабандою і порушеннями митних правил, Технічне управління, Управління кадрів і учбових закладів, Управління митного права, Управління митної політики і зовнішніх зв'язків, Економічне управління, Відділ контролю за друкарськими і аудіовізуальними матеріалами. ГУДМК мало і безліч адміністративно-господарських підрозділів (Управління справами, Управління матеріально-технічного постачання і соціального розвитку, Управління експлуатації контрольно-пропускних пунктів). Така складна організація центрального апарату з'явилася внаслідок певного структурного розвитку. Наприклад, Відділ митного права і міжнародних зв'язків був перетворений в Управ-

¹ Габричидзе Б. М., Полежаєв Д. М. Становлення та розвиток митної служби у державі (1917–1991 рр.) // Держава і право. – 1992. – № 10.

ління митного права і міжнародної співпраці, з якої потім виділилися два самостійні управління – Управління митного права і Управління митної політики і зовнішніх зв'язків. Введення в практику митного контролю нових сучасних технічних засобів зумовило появу Технічного управління. У зв'язку із створенням в системі ГУДМК власної учбової бази замість відділу кадрів (як було в ГМУ МЗТ) у його структурі стало діяти Управління кадрів і учбових закладів.

В цілому компетенція кожного з управлінь носила комплексний характер. Повноваження одного управління тісно перепліталися з повноваженнями інших. Так, Управління митного права більшою мірою, чим інші управління, несло відповідальність за підготовку проектів міжнародних угод у митній справі. Управління по боротьбі з контрабандою і порушеннями митних правил при розробці міжнародних угод по боротьбі з контрабандою через свою компетентність у вказаних питаннях багато в чому могло впливати на визначення конкретних напрямів співпраці в цій сфері.

Разом з функціональним певне значення в діяльності структурних підрозділів ГУДМК мав і територіальний принцип. На його основі відбувалося, наприклад, розподіл обов'язків в організаційно-інспекторському секторі Управління організації митного контролю, кожен співробітник якого відповідав за положення справ в митних установах, розташованих на певній ділянці території СРСР.

Статус митниць визначався нормативними актами. Основним нормативним актом, регулюючим діяльність місцевих митних установ, було Положення про митниці і митні пости, затверджене наказом ГМУ МЗТ від 9 вересня 1982 р. У структуру місцевих митних установ могли входити відділи: оперативний, пасажирський, поштово-вантажний, дипломатичних вантажів, контролю за вантажами іноземних виставок, контролю за вантажами радянських виставок, контролю за вантажами інофірм, технічних засобів контролю, по боротьбі з контрабандою, оперативно-технічного забезпечення і ін.

Митниці і митні пости по їх дислокації ділилися на прикордонні і внутрішні. По специфіці діяльності місцеві митні установи можна було підрозділити на сухопутні, повітряні, морські (річкові). Зони діяльності митниць були неоднакові за розмірами, тому і число митних постів, що входили в ту або іншу митницю, було різним. Наприклад, Іркутська і Керченська митниці взагалі не мали митних постів. У складі Чопської митниці, в зону діяльності якої входили три прикордонні райони Закарпатської області, діяли п'ять митних постів (Батєєво, Звонківська, Лужок, Тиса, Косинська).

Збільшення числа міжнародних перевезень і зростання обсягу міжнародного пасажирського повідомлення зумовили в 1987–1990 рр. значне зростання числа місцевих митних установ. Тільки з березня по серпень 1989 р. число митниць збільшилося з 87 до 95.

В цей час намітився перехід від чисто територіального принципу побудови місцевих митних установ до створення мережі митниць за феде-

ральним принципом. Ряд крупних митниць, зони діяльності яких майже повністю співпадали з територіями союзних республік, були перейменовані в республіканські. Так, Тбіліська митниця була перетворена в Грузинську республіканську. У Таджикистані, Узбекистані, Казахстані, Азербайджані, Вірменії, Латвії, Литві, Естонії також функціонували республіканські митниці. Цікаво, що в республіканську була перетворена Далекосхідна митниця, зона діяльності якої обмежувалася Приморським краєм.

В ході реформи зовнішньоекономічної діяльності багатьом підприємствам і організаціям було надане право самостійно проводити експортно-імпорتنі операції. Щоб збільшити пропускну спроможність митниць і митних постів, а також звільнити місцеві митні установи від істотного обсягу робіт по оформленню вантажів, передбачалася можливість проведення огляду і митного оформлення вантажів безпосередньо в місці розташування учасника зовнішньоекономічних зв'язків. Для цього зацікавлене підприємство (організація) могли викликати за свій рахунок співробітника митниці, звернутися в митне управління з проханням про організацію оглядової комісії або про призначення постійного митного уповноваженого.

Порядок створення оглядових комісій і призначення митних уповноважених був затверджений наказом ГУДМК від 29 січня 1988 р.¹ Оглядові комісії створювалися на змішаній основі з представників митних установ і адміністрації підприємств. Митні уповноважені були постійними представниками митних органів на тих підприємствах, які здійснювали експортно-імпорتنі операції регулярно. На відміну від оглядових комісій митні уповноважені були офіційними представниками органів митного контролю на місцях і разом з митницями і митними постами входили в єдину систему ГУДМК. Практика організації оглядових комісій не набула поширення. Митний кодекс 1991 р. вже не передбачав можливості їх створення.

Логічне завершення даного етапу – ухвалення в 1991 р. нового Митного кодексу і Закону СРСР «Про митний тариф».

Митний кодекс СРСР і Закон СРСР про митний тариф, прийняті в 1991 р., внесли істотні зміни в організацію митного управління. Передбачалося створення двох координаційних органів – Митно-тарифної ради і Координаційної ради по боротьбі з міжнародним незаконним оборотом наркотичних засобів і психотропних речовин. Новий Кодекс узаконив трирівневу систему митних органів, що фактично вже склалася: центральний митний орган – регіональні митні управління – митниці. Центральним митним органом, який замінив ГУТТК, став Митний комітет.²(5) Істотно змінилися його функції, орієнтовані значною мірою на економічну модель регулювання зовнішньоекономічних зв'язків. Проте в цілому і Митний кодекс, і Закон про

¹ Габричидзе Б. М., Полежаєв Д. М. Становлення та розвиток митної служби у державі (1917–1991 рр.) // Держава і право. – 1992. – № 10.

² Козырин О. Н. Митне право Росії. Загальна частина. – М., 1995.

митний тариф 1991 р., не дивлячись на певну прогресивність, були пронизані духом всебілля адміністративно-командних методів управління економікою, зовнішньоекономічною діяльністю і митною справою. Український обмежений набір засобів митного регулювання став серйозною перешкодою при формуванні нових зовнішньоекономічних відносин і зв'язків із зарубіжними контрагентами. Реальне життя показувало неминучість переходу до сучасніших, гнучкіших і динамічніших методів зовнішньоекономічної співпраці і митного регулювання.

Не дивлячись на відомий радикалізм законодавчих актів нового Митного кодексу і Закону СРСР «Про митний тариф», створити принципово нову митну систему на практиці так і не вдалося. Формування національних митних служб в Росії і інших державах-членах СНД приходиться вже на новий етап розвитку митної системи.

1.9. Становлення митної справи суверенної України

Зі становленням незалежної України в 1991 р. всі митні організації і установи Митного Комітету СРСР, які знаходились на території України, перейшли у відання Державного комітету митного контролю України, який того ж року було перетворено в Державний митний комітет України. Першим Головою ДМКУ був призначений дійсний державний радник митної служби 1 рангу Олексій Михайлович Коваль.

12 грудня 1991 року Верховна Рада України прийняла Постанову про створення Державного Митного Комітету України, як центрального митного органу. В той самий день парламент нашої держави затвердив Митний Кодекс України, який став першою редакцією цього документу.

Проголошення державного суверенітету і незалежності України обумовило нагальну потребу в забезпеченні належного захисту економічних інтересів української держави.

Закони України «Про митну справу в Україні» (прийнятий 25 червня 1991 року), «Про Єдиний митний тариф» та Митний кодекс (введені в дію протягом 1991–1992 років) стали законодавчою основою організації митної справи в державі, утворення митної системи України.

Указом Президента України від 11 грудня 1991 року «Про утворення Державного митного комітету України» було створено центральний орган державного управління у галузі митної справи – Державний митний комітет України. Основним завданням Держмиткому було визначено забезпечення захисту економічної безпеки України, додержання законодавства про митну справу, здійснення митного контролю та оформлення.

У спадок від Радянського Союзу Україна отримала 25 митниць, 49 митних постів із чисельністю особового складу в 1991 році 2 тис. осіб (на 1 січня 2004 року штатна чисельність митної служби становила 18,3 тис. одиниць). Функціонувало 29 автомобільних пунктів пропуску, 14 залізничних, 4 авіаційних та 17 морських і річкових пунктів пропуску. Зосереджені

переважно на заході та півдні країни, ці митні органи, за своїм технічним і кадровим забезпеченням, а також за умов відсутності законодавчого врегулювання не мали змоги забезпечити належну організацію митного оформлення та контролю на більш, ніж 7 тисячах кілометрів державного кордону.

З метою оперативного забезпечення здійснення митного контролю на кордоні було запроваджено тимчасову схему організації пунктів пропуску, при якій митні підрозділи разом з іншими суміжними службами розміщувалися у тимчасових приміщеннях.

Протягом 1992–1993 років створено розгалужену систему митних органів по всій території України, визначено зони діяльності митниць та спеціалізованих митних організацій, запроваджено митний контроль по всьому периметру кордону. Розгорнуто і облаштовано за тимчасовою схемою 62 пункти пропуску.

Указом Президента України від 16 грудня 1993 року затверджено Комплексну програму розбудови державного кордону України. Нею визначено низку політичних, організаційних, правових і матеріально-технічних заходів з розбудови митної інфраструктури та розвитку мережі пунктів пропуску на період до 2000 року. Логічним продовженням цього стала затверджена 16 листопада 2000 року Програма дій, спрямованих на підтримання режиму державного кордону України і прикордонного режиму, розвиток Прикордонних військ України та митних органів України, на період до 2005 року. Всього у ході роботи з розбудови державного кордону введено в дію за постійною схемою 32 пункти пропуску.

У 1992 році Україна стає повноправним членом Всесвітньої митної організації. 5 лютого 1992 року прийнято Закон України «Про Єдиний митний тариф», який визначив основні напрями тарифного регулювання.

Паралельно з роботою по створенню нових митних установ і формуванню кадрового потенціалу Державний митний комітет ще влітку 1992 року розробив концепцію розвитку митної системи України. Вона стала теоретичною основою і перспективним планом для подальшої роботи.

За 22 роки існування митної служби в становленні правотворчої діяльності можна виділити шість етапів розвитку (табл. 1.3).

Перший (1991–1993 рр.) – період, який можна визначити як «пострадянський», оскільки митні органи у той період діяли відповідно до нормативно-правових актів, які були прийняті у свій час Митним комітетом СРСР, і правотворча діяльність в Україні лише незначними змінами. Деякі акти цього періоду діяли аж до 1999 р., наприклад Наказ міністерства культури СРСР від 23.03.87 р. № 120 «О порядке контроля за вывозом из СССР культурных ценностей» (У вересні 1999 р. набрав чинності Закон України «Про порядок вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей»).

Другий (1993–1996 рр.) – етап становлення правотворчої діяльності митних органів. У цей час створювалися нормативно-правові акти відо-

мчого характеру, які мали за мету врегулювати прогалани в митному законодавстві.

Третій етап розпочався у 1996 р. після прийняття Конституції України. Значно зросли вимоги до змісту правових актів нормативного характеру, адже вони повинні перш за все відповідати основній умові – положенням Конституції України. Виник принципово новий погляд на призначення митного законодавства – воно повинне ґрунтуватися на конституційно визначеному обов'язку утвердження і забезпечення прав людини, адже права і свободи, як випливає зі змісту ст. 3 Конституції України, повинні бути тією межею, яка зумовлює параметри владної діяльності органів держави.

Таблиця 1.3

**Етапи розвитку організації митної системи та митної політики України
в напрямку митно-тарифного регулювання***

Етапи	Роки	Характеристика
1-й етап	1991–1993	Орієнтація на регулювання експорту
		Відсутність належного законодавчого забезпечення, імпортне мито справлялося відповідно до митного тарифу СРСР, головна увага приділялася експортному миту, імпортне мито було спрямована на поповнення внутрішнього ринку імпортними товарами, Україна стає повноправним членом Всесвітньої митної організації (ВМО) (1992 р.)
2-й етап	1994–1995	Орієнтація на податкові надходження від ЗЕД
		Основною метою цього етапу було забезпечення поступлень в бюджет від оподаткування імпорту, створено Митно-тарифну раду, прийняті законодавчі зміни при застосуванні ввізного мита.
3-й етап	1996–1998	Орієнтація на товаровиробника
		При проведенні зовнішньої політики посилюються протекціоністські заходи, механізм тарифного регулювання спрямовується на захист вітчизняного товаровиробника, значна увага приділяється питанням визначення митної вартості, країни походження та тарифної позиції, Україна обрана до Фінансового комітету ВМО (1997 р.)
4-й етап	1998 – 2007	Вдосконалення системи митно-тарифного регулювання в Україні
		Прийняття Митного кодексу (2001 р.), вдосконалення діючої законодавчої бази, приведення діючої митної системи до вимог ГАТТ/СОТ.
5 етап	2008 – 2010	Вступ у СОТ, реорганізація структури митних органів, спрощення митних процедур, впровадження «Електронної митниці», розробка та прийняття змін до Митного Кодексу України
6 етап	2011–по сьогодні	Розробка і впровадження нової редакції Митного кодексу України (редакція 2013р.), реорганізація митних органів шляхом ліквідації Державної митної служби України та утворення Міністерства доходів і зборів України на базі Державної податкової і митної служб держави.

* Складено самостійно.

Четвертий етап – це етап після прийняття нової редакції Митного кодексу України, адаптованого до вимог сучасних гармонізованих систем кодування та опису товарів, міжнародних конвенцій ГАТТ і СОТ, а також нових можливостей міжнародного співробітництва в рамках глобальної інтеграції світових ринків.

До 1993 року тарифна політика орієнтується на регулювання експорту, імпортна політика є ліберальною. Перевага віддана експортному миту. Імпортне мито справляється згідно з митним тарифом СРСР, який має дві основні особливості - сировина, устаткування та обладнання не обкладаються митом; продукти харчування та товари широкого вжитку обкладаються за ставками від 10 до 50%.

11 січня 1993 року Декретом Уряду затверджено Єдиний митний тариф України – звід ставок мита відповідно до визначеної товарної номенклатури. Усі предмети, що підлягають митному контролю, систематизовано, їх найменування і цифрові коди уніфіковано з Гармонізованою системою опису й кодування товарів. Кодифікація була встановлена на рівні 4-х та 6-ти знаків. Рівень ставок ввізного мита визначався залежно від ступеня обробки й економічної доцільності ввезення того чи іншого виду товару. Середньорифметична ставка ввізного мита складала 15%.

У зв'язку із ліберальністю зовнішньоторговельного режиму, що склався у перші роки незалежності, створюється механізм тарифного регулювання, спрямований на отримання податкових надходжень, і, в другу чергу, на захист товаровиробника. При цьому, законодавством надано досить велику кількість пільг окремим суб'єктам ЗЕД.

У грудні 1992 та червні 1993 років укладено перші угоди про застосування режиму вільної торгівлі з Білоруссю та Росією.

Закладаються основи для проведення узгодженої митно-тарифної політики. У лютому 1993 року при Кабінеті Міністрів України утворено колегіальний орган – Митно-тарифну раду України, на яку покладено реалізацію принципів проведення єдиної митно-тарифної політики в державі. Робочий апарат ради – Секретаріат – діє у складі Держмиткому. Митно-тарифна рада опрацьовує і вносить пропозиції до проектів законів України з питань оподаткування експортно-імпортних операцій. Пропозиції про зміну ставок ввізного мита виробників продукції опрацьовуються у галузевому міністерстві й подаються до Митно-тарифної ради через її Секретаріат, де вони опрацьовуються і приймається рішення щодо доцільності їх впровадження та готується відповідний законопроект.

На виконання Указу Президента України від 14 липня 1995 року «Про заходи щодо забезпечення контролю за переміщенням транзитом товарів через територію України» та відповідних рішень Уряду Державною митною службою створено і введено в експлуатацію транспортну мережу супутникового зв'язку. Вона дає можливість забезпечити функціонування електронної пошти та передачі електронної митної інформації.

Для забезпечення належного обліку транзитних вантажів та контролю за їх переміщенням поетапно з жовтня 1995 по лютий 1996 року запроваджено декларування з поданням митниці вантажних митних декларацій на всі товари (підакцизні та непідакцизні), що переміщуються в режимі транзиту всіма видами транспорту. З 1995 року створено систему спрямування до бюджету митних платежів, яка функціонує за схемою міні-казначейства.

Побудована система розрахунків з Держбюджетом дозволила, завдяки єдиному банківському обслуговуванню, єдиній системі технічного забезпечення та супутникового зв'язку, здійснювати повне касово-розрахункове обслуговування всієї митної системи на безоплатній основі, щоденну інкасацію грошових коштів у національній та іноземній валютах і цінностей.

У 1995–1996 роках розпочалось активне застосування режиму вільної торгівлі з країнами СНД та Балтії. Зважаючи на те, що заходи тарифного регулювання стосуються лише близько 30% імпорту, з метою захисту вітчизняного товаровиробника розпочинається робота з удосконалення Єдиного митного тарифу.

Права Уряду щодо внесення змін до ставок мита, передбачених Єдиним митним тарифом, визначено Законами України прийнятими у 1996 році. З 1993 по 2001 рік прийнято майже 20 Законів України та 70 постанов Уряду, якими скориговано понад 95% тарифних ставок.

З лютого 1996 року запроваджуються експортні обмеження шляхом установлення індикативних цін на багато видів товарів. На експорт деяких видів продукції вводиться вивізне (експортне) мито, переважно заборонного характеру (на шерсть і шкіру тварин, чорні й кольорові метали тощо). Протягом 1996–1998 років запроваджуються мінімальні ставки ввізного мита на сировину, що постачається для підприємств.

6 квітня 1996 року Указом Президента України затверджено Концепцію трансформації митного тарифу України на 1996–2005 роки відповідно з системою ГАТТ/СОТ (Генеральна угода з тарифів та торгівлі Світової організації торгівлі). Концепція визначає основні принципи та напрямки поступової трансформації митного тарифу України для забезпечення гарантованого доступу до товарних ринків у рамках приєднання України до ГАТТ і її вступу в СОТ.

У вересні 1996 року з метою створення сприятливих умов для доступу українських товарів на європейський ринок та відповідно до угоди України з ЄС, якою передбачено застосування пільгової тарифікації до товарів, що походять з України, запроваджено верифікацію (підтвердження дійсності) сертифікатів про таке їх походження.

Відповідно до Указу Президента України від 29 листопада 1996 року «Про Державну митну службу України» здійснено кардинальну реорганізацію структури митної системи України, змінено принцип її побудови та управління з територіального на регіональний. На базі ліквідованого Дер-

жавного митного комітету України утворено, Державну митну службу України, як центральний орган виконавчої влади.

Завдяки реорганізації досягнуто вдосконалення організаційної структури і централізації управління митною системою, зміцнення виконавської дисципліни, мобільності митних підрозділів, посилення митного контролю й боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

У зв'язку із змінами в обсягах роботи митниць різних регіонів України з оформлення експортних та імпорتنих вантажів, їх кількість скорочено з 69 до 55 та митних постів – з 268 до 199.

На базі 11 ліквідованих митниць розпочали роботу значно менші за штатною чисельністю митні пости. На місці окремих ліквідованих митних постів з недостатньою фінансовою віддачею – відділи або сектори, орієнтовані на специфіку пункту пропуску. Удосконалено структуру спеціалізованих управлінь.

Враховуючи оперативність та достовірність системи формування статистики на базі електронних копій вантажних митних декларацій Держмитслужби, Урядом України запроваджено з 1 січня 1997 року порядок формування офіційної статистики зовнішньої торгівлі України, при якому єдиним офіційним джерелом для її формування визначено дані вантажних митних декларацій.

З прийняттям 9 червня 1997 року постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про вантажну митну декларацію» бланки вантажної митної декларації набули офіційного юридичного статусу.

У 1997 році здійснюється комплекс заходів щодо недопущення недопоставляння вантажів до митниць призначення. На митницях створені відділи по контролю за доставкою вантажів. До охорони та супроводження підакцизних товарів залучено підрозділи митної варті. Як альтернативу супроводженню високоліквідних товарів запроваджено надання митним органам фінансових гарантій у вигляді гарантійного листа банку, грошової застави або страхування фінансової відповідальності перевізника за обов'язкову доставку товарів до митниць призначення.

Для удосконалення митного контролю за ввезенням транспортних засобів, посилення боротьби з митними правопорушеннями, починаючи з літа 1997 року на прикордонних митницях введено обов'язковий облік усіх транспортних засобів, що переміщуються через державний кордон.

З метою недопущення заниження митної вартості при митному оформленні товарів, особливо підакцизної групи, протягом 1997–1998 років у регіональних митницях і митницях створено відділи тарифів та митної вартості.

Для проведення широкого спектру фізико-хімічних досліджень, матеріально- й товарознавчих експертиз протягом 1998 року відкрито митні лабораторії у Львові, Дніпропетровську, Харкові та Одесі.

Протягом 1997–1998 років вдосконалюється робота підрозділів з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил. На початку

1998 року на кордоні з Польщею введено в експлуатацію найбільший у Східній Європі міжнародний пункт пропуску «Краковець» пропускною спроможністю до 5 тисяч легкових автомобілів на добу. У березні 1998 року розпочав функціонування пункт пропуску «Гоптівка», побудований з урахуванням європейських стандартів. Його пропускна спроможність – 7 тисяч автомобілів на добу.

Відповідно до Указу Президента України від 23 березня 1998 року «Про внесення змін і доповнень до Указу Президента України від 29 листопада 1996 року № 1145» з метою забезпечення ефективного митного контролю за енергоносіями під час їх переміщення через митний кордон України у 1998 році створено Центральну енергетичну митницю.

Створена національна система підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців митної справи у складі Академії митної служби України, головного навчально-методичного закладу з підготовки кадрів митної справи, центрів перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у Києві і Хмельницькому.

25 листопада 1998 року Державною митною службою України та Європейською Комісією ЄС підписано Меморандум про співробітництво на 1999–2001 роки та Програму взаємодії у галузі митної справи на трирічний період. Її фінансування здійснюється за рахунок Програми TACIS. У полі уваги – питання удосконалення митного законодавства, впровадження новітніх митних технологій, фахова підготовка та поріднення митних структур.

Визнанням зрослого авторитету митної служби України стало обрання її у 1997 році до складу Фінансового комітету Всесвітньої митної організації, а у 1998 році – до складу Політичної комісії цієї організації.

З 1 липня 1999 року запроваджено голографічний захист митних декларацій на ввезення приватного автотранспорту та документів на переміщення вантажів по процедурі міжнародних дорожніх перевезень, що дозволило виключити спроби їх підробок.

Спрощенню та прискоренню процедури митного контролю товарів, що переміщуються громадянами через митний кордон України, забезпеченню його ефективності сприяло запровадження у ряді пунктів пропуску на кордоні спільного контролю з митними службами суміжних країн, зокрема Молдови та Польщі.

У пунктах митного оформлення та контролю створюються «зелені» та «червоні» коридори. Спочатку в аеропортах (Бориспіль, Сімферополь, Одеса, Харків, Дніпропетровськ), а потім і на автопереходах «Рава-Руська», «Краковець», «Шегіні», «Ягодин», «Устилуг», «Чоп».

У 1999 році відкрито вантажні митні комплекси в Шегинях, Сімферополі, Дніпропетровську. Наприкінці січня 2000 року введено в дію новий митний комплекс Київської регіональної митниці – унікальний не тільки для України, але й для Європи.

З 1999 року Урядом запроваджено режим сприяння до добросовісних суб'єктів підприємницької діяльності. Держмитслужбі надано право не застосовувати деякі заходи нетарифного регулювання до товарів, що ввозяться підприємствами, які є прибутковими, не мають заборгованості за зовнішньоекономічними операціями та з податків і зборів до бюджетів, порушень митного і податкового законодавства. Перелік таких підприємств визначається за погодженням з Державною податковою адміністрацією і Міністерством економіки та з питань європейської інтеграції.

Наприкінці 2000 – на початку 2001 років в усіх митних органах запроваджено єдині технології здійснення митного контролю при переміщенні суб'єктами ЗЕД товарів, предметів і транспортних засобів через автомобільні пункти пропуску, а також водним (морським, річковим і поромним) та авіаційним транспортом.

Для забезпечення організації контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, спрямованого на захист внутрішнього ринку від фальсифікованих та недоброякісних товарів, а також припинення безконтрольного вивезення аудіо- й відеопродукції та фонограм, у Держмитслужбі створено спеціальний структурний підрозділ. В кожному митному органі введено посади інспекторів по контролю за переміщенням таких товарів. З квітня 2001 року Держмитслужба за заявою правовласника здійснює захист його товарів шляхом недопущення імпорту або експорту їх підробок.

Ведеться копітка робота з приєднання України до міжнародних конвенцій у галузі митної справи. 23 травня 2000 року Президентом України підписано Указ «Про приєднання до Міжнародної Конвенції Всесвітньої митної організації про взаємну адміністративну допомогу у відверненні, розслідуванні та припиненні порушень митного законодавства від 9 червня 1977 року» (Найробіська Конвенція).

Виявом визнання роботи Держмитслужби України стало проведення у травні 2000 року в Києві Дня відкритих дверей Всесвітньої митної організації. Вперше день відкритих дверей було проведено поза межами штаб-квартири цієї авторитетної міжнародної організації. Учасники форуму ознайомилися з основними напрямками розвитку митної справи. Спільним наказом Держмитслужби і Мінтрансу від 30 березня 2001 року запроваджено Порядок взаємодії митниць і залізниць України при переміщенні через митний кордон товарів та інших предметів у вантажних залізничних поїздах, що значною мірою сприяло узгодженню дій митниць і залізниць під час проведення операцій з митного контролю й оформлення товарів.

5 квітня 2001 року прийнято Закон України «Про Митний тариф України». В його основу покладено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів. Законом встановлено, що визначення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, здійснюється Верховною Радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Уряду. У жовтні

2001 року Держмитслужбою введено в дію Порядок здійснення митного контролю та митного оформлення окремих транспортних засобів, що ввозяться громадянами на митну територію України, яким передбачено проведення митного оформлення та сплату митних платежів і податків безпосередньо в пунктах пропуску через державний кордон України. Законом України від 13 вересня 2001 року встановлено порядок ввезення (пересилання) в Україну, митного оформлення й оподаткування особистих речей, товарів та транспортних засобів, що ввозяться (пересилаються) громадянами на митну територію України. З листопада 2001 року запроваджено Порядок реалізації положень Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП, що сприяло вдосконаленню організації митного контролю за переміщенням товарів автотранспортом, прискоренню митного оформлення таких товарів.

17 травня 2002 року відповідно до Указу Президента України держава приєдналась до Міжнародної конвенції про Гармонізовану систему опису та кодуювання товарів (Женевська конвенція), що сприяло спрощенню митних процедур.

Президентом України також підтримано ініціативу Держмитслужби та видано Указ від 4 липня 2002 року «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах» (Женевська Конвенція, 1982 року).

11 липня 2002 року Президентом України підписано прийнятий Верховною Радою України новий Митний кодекс, який закріпив в національному законодавстві основні положення ряду міжнародних конвенцій та угод з питань митної справи, у тому числі й тих, до яких Україна на даному етапі мала лише намір приєднатись, зокрема ГАТТ/СОТ.

В цілях підвищення достовірності даних митної статистики створюється система міжнародних співставлень даних митної статистики країн – найбільших торговельних партнерів України. З метою регламентації інформаційного обміну й проведення співставлень розроблено типовий протокол взаємодії Держмитслужби з митними відомствами інших країн. Укладено двосторонні міжвідомчі протоколи з цих питань з митними відомствами Білорусі, Болгарії, Грузії, Молдови, Польщі, Росії, Словаччини, Угорщини. Для проведення двостороннього співставлення статистичні дані передаються до 11 країн СНД.

На початку грудня 2002 року в Брюсселі проведено презентацію Держмитслужби України в Європейських структурах. Учасників презентації – членів Європейського парламенту, фахівців Європейської Комісії, деяких міжнародних організацій – детально проінформовано про діяльність митної служби України, її досягнення, напрямками подальшого розвитку. Обговорено питання надання Україні допомоги європейськими структурами у розбудові державного кордону та митної інфраструктури.

Період 2003–2004 років характеризується як етап комплексного удосконалення діяльності митної служби і реалізації заходів з наближення стандартів її роботи до європейського й світового рівня. За всіма напрямками

вдосконалення діяльності Держмитслужби, визначеними Указами, зроблено реальні кроки вперед.

Завершено роботу з нормативно-правового забезпечення реалізації положень нового Митного кодексу України. Всі митниці виведено з підпорядкування регіональних митниць та підпорядковано безпосередньо центральному апарату Держмитслужби.

П'ятий етап, започатковувався з 2004 року, коли Україна активно проводила діяльність в напрямку приєднання до Світової організації торгівлі (СОТ). Проте втілити його вдалося лише 15 травня 2008 року, коли було досягнуто цієї мети. В той же час проведено знову ж таки наступний етап реорганізації структури митних органів, внаслідок чого в Україні у 2008 р. діяло 2 регіональні (Київська і Енергетична) і 26 митниць, 3 Департаменти, 7 спеціалізованих митних установ і 2 спілки.

Також, на цьому етапі з 2007 року Держмитслужба активно долучається до розробки системи електронного урядування і в 2008 р. було схвалено Концепцію створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17 вересня 2008 р., яка покликана забезпечити мінімізацію бюрократичних процедур, усунення суб'єктивного фактору і, як результат, зменшення корупційних ризиків.

На шостому етапі розвитку Державної митної служби України варто відмітити низку законодавчих та організаційних змін, внаслідок чого відбувалася постійна реорганізація організаційної структури з метою пошуку її оптимальної моделі, а також напрацювання ряду законодавчих ініціатив, які пізніше були втілені як в новій редакції Митного кодексу, яку поспіхом приймали, а потім відміняли її норми у 2011 р., проте кінцевий варіант Кодексу все ж було сформовано і прийнято в редакції документу від 13.03.2012, № 4495.

Подібна ситуація відбулася і з організацією митної системи шляхом реорганізації митних органів, яка реалізувалася внаслідок злиття органів контролю в сфері митної справи та оподаткування в новому органі виконавчої влади – Міністерстві доходів і зборів України. Відповідний Указ Президента був підписаний 24 грудня 2013 року і це стало завершальною фазою шостого етапу розвитку митних органів незалежної України.

Питання для самоперевірки

- 1. Що стало економічною основою зародження митної справи та митних стосунків?*
- 2. У IV ст. до н. е. на Боспорі існував інститут еліменістів. Ким вони були в часи античності?*
- 3. Які основні інструменти регулювання торгової активності були притаманні для держав античних часів?*

4. Як у Київській Русі називався збирач податків, який вилучав збір за право торгівлі, а також вкажіть назву подвійного штрафу за ухилення від митних шляхів?

5. Які види митних платежів були в розгалуженій системі стягнення мита за часів Галицько-Волинського князівства?

6. Які внутрішні мита були притаманні для торгових стосунків в період Польсько-Литовського князівства?

7. Якими нормативними актами регулювалась система митних відносин в період Гетьманської держави?

8. Які особливості справляння «рублевого мита» в царській Росії?

9. В якому році в Одесі була введена зона порто-франко?

10. Скільки етапів митно-тарифного регулювання та оптимізації організаційної структури можна виділити в сучасній історії митної справи України?

РОЗДІЛ 2.

ОРГАНІЗАЦІЯ МИТНОЇ СПРАВИ ТА МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

2.1. Визначення та основні засади митної справи в Україні

Вирішальну роль захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та держави відіграє чітко організована, науково обґрунтована митна справа. Митна справа у всіх країнах є виключною монополією держави, що передбачає виключне право держави на розробку засад митної політики і механізму її здійснення.

Незважаючи на те, що поняття «митна справа» визначається в першу чергу законодавчими актами, в науковій літературі існує значна кількість визначень поняття «митна справа» (табл. 2.1). Однак у науковому середовищі немає єдиної думки щодо однозначного трактування поняття «митна справа» – одні автори визначають її як сукупність засобів реалізації митної політики, інші, як діяльність державних органів при реалізації митної політики або взагалі ототожнюють її з митною політикою.

Чинний Митний кодекс України (МКУ) (ст. 7) визначає, що встановлені порядок і умови переміщення товарів через митний кордон України, їх митний контроль та митне оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил, організація і забезпечення діяльності органів доходів і зборів та інші заходи, спрямовані на реалізацію державної митної політики, становлять державну митну справу.

Таблиця 2.1

Авторські визначення поняття «митна справа»

Автори	Визначення «митна справа»
Сандровський К. К. ¹	сукупність різноманітних засобів проведення в життя митної політики держави, що забезпечують її економічну (перш за все) охорону кордонів
Ершов О. Д. ²	стосунки, що складаються в системі зовнішньоекономічних відносин
Ківалов С. В., Кормич Б. А. ³	діяльність держави та її компетентних органів щодо встановлення тарифних та нетарифних обмежень стосовно переміщення товарів через митний кордон і контроль за їх виконанням з метою проведення в життя державної митної політики
Додін Є. В. ⁴	особливий вид державної діяльності, оскільки її метою є захист національної безпеки, коли уповноважені органи використовують специфічні засоби та вживають заходи, притаманні тільки відповідним, визначеним законом державним органам та їхнім посадовим особам
Тимошенко І. В. ⁵	діяльність державних органів, що здійснюють митну політику країни і регулюють суспільні відносини, так чи інакше пов'язані з порядком переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів, стягують митні платежі і проводять митний контроль
Бережнюк І. Г. ⁶	митні правила, митні процедури та боротьба з контрабандою і порушеннями митних правил, спрямовані на реалізацію митної політики. Де митні правила – це нормативно-правова, а митні процедури та боротьба з контрабандою і порушеннями митних правил – операційно-функціональні складові митної справи

Загалом основні елементи митної справи можна зобразити схематично, як на рис. 2.1.

Відповідно до законодавства державна митна справа здійснюється на основі принципів⁷:

- 1) виключної юрисдикції України на її митній території;
- 2) виключних повноважень органів доходів і зборів України щодо здійснення державної митної справи;
- 3) законності та презумпції невинуватості;
- 4) єдиного порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України;
- 5) спрощення законної торгівлі;

¹ Сандровский К. Таможенное право в Украине уч. пособ. / К. К. Сандровский. – К: Вентури, 2000 – С. 3.

² Ершов А. П. Международные таможенные отношения : уч. пособ. / А. П. Ершов. – СПб. : ИВЭСЭП : СПб. филиал РТА им. В. Б. Бобкова : Знание, 2000. – С. 5.

³ Ківалов С. В. Митна політика України: підруч. / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юрид. літ., 2002. – С. 8.

⁴ Додін Є. В. Правові основи митної справи України / Є. В. Додін // Митна справа. – 2004. – № 4. – С. 6–18.

⁵ Тимошенко И. В. Таможенное регулирование ВЭД : уч.-практ. пособие. / И. В. Тимошенко. – М. : Бератор-пресс, 2003. – С. 33.

⁶ Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: моногр. / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – С. 16.

⁷ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&#nbreak=1>.

- 6) визнання рівності та правомірності інтересів усіх суб'єктів господарювання незалежно від форми власності;
- 7) додержання прав та охоронюваних законом інтересів осіб;
- 8) заохочення добросовісності;
- 9) гласності та прозорості;
- 10) відповідальності всіх учасників відносин, що регулюються МКУ.

Рис. 2.1. Елементи митної справи

Більш детально основні елементи митної справи, їх реалізація та функціонування в Україні буде розкрито у наступних розділах посібника.

Зазначимо, що при визначенні поняття митної справи та принципів її здійснення зустрічаються з однієї сторони специфічні, а з іншої – базові для митної сфери терміни – митна територія та митний кордон. Трактуються цих термінів здійснюється в окремих статтях МКУ (ст. ст. 9 та 10 відповідно). Згідно з чинним законодавством митну територію України становлять: територія України, зайнята сушею, територіальне море, внутрішні води і повітряний простір, а також території вільних митних зон, штучні острови, установки і споруди, створені у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. При чому території вільних митних зон вважаються такими, що знаходяться поза межами митної території України.

Межі митної території України є митним кордоном України. Митний кордон України збігається з державним кордоном України, крім меж штучних островів, установок і споруд, створених у виключній (морській) економічній зоні України, на які поширюється виключна юрисдикція України. Межі території зазначених островів, установок і споруд становлять митний кордон України¹.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Митний кордон України становить 7190 кілометрів. Кордон з Росією складає 2063 км, з Молдовою – 1191 км, з Білоруссю – 975 км, з Румунією – 625,4 км, з Польщею – 543 км, з Угорщиною – 135,1 км, з Словаччиною – 98,5 км¹.

2.2. Правове регулювання митної справи в Україні

За чинним Митним кодексом України законодавство України з питань державної митної справи складається з Конституції України, МКУ, інших законів України, що регулюють питання, пов'язані з регулюванням і здійсненням митної справи, з міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також з нормативно-правових актів, виданих на основі та на виконання МКУ та інших законодавчих актів. Відносини, пов'язані із справлянням митних платежів, регулюються Митним та Податковим кодексами України та іншими законами України з питань оподаткування.

Особливу роль у правовому регулюванні митної справи відіграють міжнародні договори та угоди з питань митної справи, так як у ст. 1 МКУ зазначається: «якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені МКУ та іншими законами України, застосовуються правила міжнародного договору України»².

Виходячи з вищесказаного, зобразимо систему митного законодавства схематично (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Система митного законодавства в Україні

¹ Гребельник О. Митна справа : підруч. / О. П. Гребельник. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 3-тє вид., перероб. та доп. – С. 54.

² Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

У митній справі Україна додержується визнаних у міжнародній практиці форм декларування товарів, методів визначення митної вартості товарів, систем класифікації та кодування товарів та системи митної статистики, інших загальновизнаних у світі норм і стандартів.

При цьому засади державної митної справи, зокрема, правовий статус органів доходів і зборів, митна територія та митний кордон України, процедури митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, митні режими та умови їх застосування, заборони та/або обмеження щодо ввезення в Україну, вивезення з України та переміщення через територію України транзитом окремих видів товарів, умови та порядок справляння митних платежів, митні пільги, визначаються вітчизняним законодавством, а саме: МКУ та іншими законами України.

2.3. Сутність та підходи до трактування митної політики держави

У сучасних умовах держава відіграє вагомую роль у регулюванні процесів у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Завдання та принципи зовнішньоекономічної політики держави втілюються в митній справі у вигляді реалізації митної політики. Митна політика України виступає різновидом державної політики, а її головним функціональним завданням є забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки України в політичній, економічній, соціальній, екологічній та інших сферах, оскільки за МКУ державна митна політика є складовою частиною державної економічної політики.

Митна політика реалізує як економічні, так і політичні цілі, що визначаються державним устроєм, чинною законодавчою базою та соціально-економічним напрямом розвитку суспільства¹.

Розгляд визначень поняття «митна справа» показав нерозривність зв'язку митної політики з цією категорією. Однак, на сьогодні як і з поняттям «митна справа» у науковців не склалося єдиного підходу до поняття «митна політика». Найбільш поширені авторські визначення поняття «митна політика» наведено у табл. 2.2.

Чинний МКУ визначає не просто митну політику, а державну митну політику. Отже, державна митна політика – це система принципів та напрямів діяльності держави у сфері захисту митних інтересів та забезпечення митної безпеки України, регулювання зовнішньої торгівлі, захисту внутрішнього ринку, розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки².

За МКУ, митні інтереси України - це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи, а митна безпека - це стан захищеності митних інтересів України.

¹ Митна енциклопедія: у 2 т. Т. 2 / Редкол. : І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 32.

² Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Таблиця 2.2

Авторські визначення поняття «митна політика»

Автори	Визначення «митна справа»
Сандровський К. К. ¹	система заходів, що регулюють ввезення, вивезення та транзит переміщуваних через кордони даної держави товарів та інших предметів, їх митне обкладення, оформлення і контроль. Митна політика не зводиться лише до техніки митної справи, до власне митних заходів на кордоні чи в зв'язку з його перетином (огляд і випуск вантажів, нарахування мита тощо). Це поняття більш широке, що охоплює різні сторони діяльності держави в області зовнішньоекономічних зв'язків
Габричидзе Б. Н. ²	система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів у сфері митної справи, спрямованих на реалізацію та захист внутрішньо- і зовнішньоекономічних інтересів з метою динамічного здійснення політичних та соціально-економічних перетворень в умовах формування ринкових відносин
Ківалов С. В., Кормич Б. А. ³	складова внутрішньої та зовнішньої політики, яка визначає зміст діяльності держави та її компетентних органів у сфері регулювання зовнішньоекономічних відносин та організації митної системи і має на меті захист національних інтересів, національної безпеки та економічного суверенітету держави
Козирін О. М. ⁴	цільспрямована діяльність держави щодо регулювання зовнішньоторговельного обміну (обсягу, структури і умов експорту та імпорту) через установалення відповідного митного режиму переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон
Пашко П. В., Бережнюк І. Г. ⁵	система орієнтирів (рамкових стандартів) митного регулювання, зорієнтована на забезпечення економічних інтересів і цілей держави

Загалом можна стверджувати, що митна політика являє собою певний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення ефективного функціонування митних кордонів, забезпечення захисту національних інтересів та національної безпеки держави у зовнішньоекономічній сфері.

Формування та реалізація митної політики – складний процес, що проходить всередині державного механізму за участю всіх гілок влади. Під поняттям механізму митної політики, розуміють сукупність інститутів, що беруть участь у формуванні та реалізації митної політики (інституціональна складова), а також набір форм і методів її реалізації, порядок використання компетентними державними органами інструментів митного регулювання (функціональна складова)⁶.

¹ Сандровский К. К. Таможенное право в Украине : уч. пособ. / К. К. Сандровский. – К. : Вентури, 2000. – С. 4.

² Таможенное право : учеб. для вузов / отв. редактор проф. Б. Н. Габричидзе. – М. : Изд-во БЕК, 1995. – С. 9.

³ Ківалов С. В. Митна політика України : підручник / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юрид. літ., 2002. – С. 9.

⁴ Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации / под ред. А. Н. Козырина. – М. : Спарк, 1996. – С. 24.

⁵ Митна енциклопедія: у 2 т. Т. 2 / Редкол. : І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. – С. 31.

⁶ Козырин А. Н. Правовое регулирование таможенно-тарифного механизма (сравнительно-правовое исследование) : дис. ... доктора юрид. наук. 12.00.02/ Козырин Александр Николаевич. – М., 1994. – С. 17.

Виходячи з такої позиції, суб'єктами формування митної політики та носіями відповідних економічних і політичних інтересів можуть бути¹:

– внутрішні державні інститути відповідно до обсягів закріплених за ними повноважень у митній галузі;

– різні недержавні інститути, представлені спілками підприємців, експортерів чи імпортерів, торгово-промисловими палатами, іншими організаціями ділових кіл, а також політичними партіями та громадськими організаціями й асоціаціями, які беруть участь у механізмі формування митної політики, передбаченими законом засобами й методами (через представництво в парламенті, уряді, різних дорадчих органах та ін.);

– суб'єкти міжнародного регулювання (іноземні держави, міжнародні організації), що беруть участь у формуванні митної політики через міжнародно-договірний механізм та інтеграційні структури.

На думку І. Г. Бережнюка, механізм формування та реалізації митної політики держави працює таким чином. На етапі формування митної політики суспільні уявлення про митне регулювання та митну справу у взаємозв'язку та взаємозалежності з економічними інтересами і цілями держави впливають на визначення орієнтирів митного регулювання. У межах визначеної митної політики формується система митного регулювання, яка, окрім механізмів митно-тарифного та нетарифного регулювання, включає митну систему².

Вплив держави в особі митних органів на інші суб'єкти митних відносин, причетних до переміщення товарів і транспортних засобів, з метою підпорядкування їхніх дій своїм економічним інтересам, запускає механізм митного регулювання, який реалізовується через митну справу.

Виходячи з законодавчого трактування митної справи, більшості авторських визначень понять «митної справи» та «митної політики», прослідковується нерозривний зв'язок цих понять. Крім того, на підставі вищесказаного, доцільно вважати, що митна політика є більш широким поняттям, ніж митна справа, оскільки митна справа є тільки засобом реалізації державної митної політики, і саме митна політика визначає основні цілі, завдання та функції митної справи. Такого ж співвідношення між митною політикою і митною справою дотримуються і багато дослідників у митній сфері, зокрема такі як Б. М. Габричідзе, О. П. Гребельник, А. Єршов та ін.

Підходи до трактування митної політики

При визначенні митної політики необхідно враховувати такі основні підходи до трактування митної політики: владно-правовий, організаційно-інституціональний, економічний і психоетичний³ (рис. 2.3). Усі чотири складові митної політики взаємопов'язані і взаємозалежні.

¹ Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : моногр. / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – С. 28.

² Там само.

³ Гребельник О. Митна справа : підруч. / О. П. Гребельник. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 3-те вид., перероб. та доп. – С. 24–25.

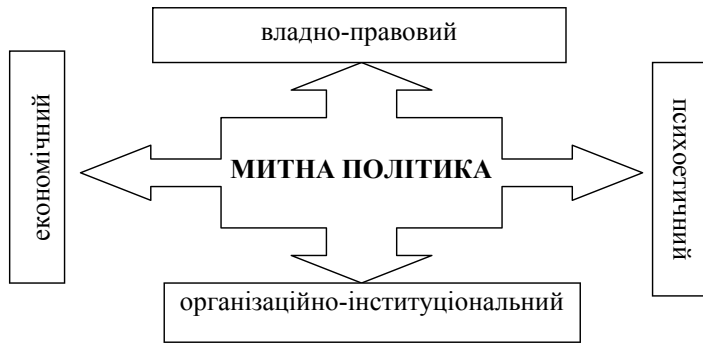

Рис. 2.3. Підходи до трактування митної політики

Владно-правовий підхід до трактування митної політики орієнтується на розкриття її основних положень через дії, спрямовані на отримання, утримання і використання державної влади у сфері регулювання міжнародних економічних відносин. За даним підходом, митна політика – це система або комплекс заходів, правил регулювання зовнішньоекономічної діяльності, передусім, адміністративно-владного характеру, що впорядковується і регулюється за допомогою нормативно-законодавчої бази і т. д.

Організаційно-інституціональний, який зосереджує увагу на законодавчих та виконавчих органах, причетних до розробки та реалізації митної політики.

У цьому підході митна політика формується через державні організації й інститути, в яких вона розробляється, визначається і реалізовується. Це, передусім, виконавчі і законодавчі органи влади, різні компетентні організації й відповідні міністерства і відомства, що розробляють заборонно-дозвільні або обмежувальні системи щодо переміщення товарів і фізичних осіб через митний кордон України та організують їх контроль. На митні органи покладаються функції передусім з розробки, реалізації та визначення цієї політики.

Економічний підхід до митної політики пов'язаний в основному з впровадженням у життя зовнішньої і внутрішньої економічної політики країни, яка ґрунтується на виборі оптимальної моделі взаємовідносин із світовою системою господарювання: протекціонізм, вільна торгівля або гармонійне їх поєднання.

Психоетичний. За психоетичним підходом митна політика сприймається як своєрідна характеристика психологічних відносин, які склалися в процесі її розробки та прийняття. Одне з важливих призначень митної політики розкривається через її ключову мету – поєднання загальнодержавних, колективних та індивідуальних економічних інтересів через митно-тарифні відносини.

2.4. Функції митної політики

Зовнішньоекономічна діяльність держави завжди була нерозривно пов'язана з митною діяльністю та митною політикою, оскільки причиною виникнення зовнішньоекономічної діяльності є наявність міждержавних економічних (торговельних) зв'язків, що є об'єктами державного впливу та контролю. Цей факт зумовлює переважання економічного характеру функцій митної політики. Різні науковці виділяють різну кількість функцій митної політики, наприклад, В. Філатов¹, А. Дубініна, С. Сорокіна, О. Зельніченко² виділяють їх три: фіскальну, захисну та регулятивну. Деяко детальніший підхід до виділення функцій здійснює П. Пашко³, визначаючи такі базові функції митної політики: фіскальну; економіко-регуляторну; захисну; контрольно-організаційну; інформаційно-статистичну; міжнародно-політичну (рис. 2.4).

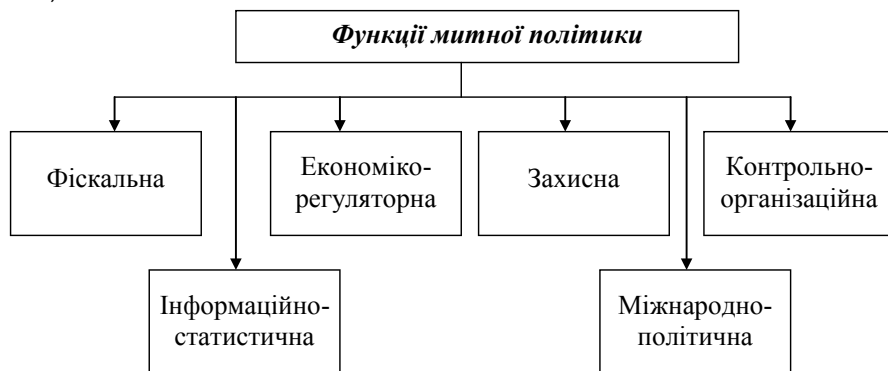

Рис. 2.4. Функції митної політики

Завданням *фіскальної* функції митної політики є наповнення державного бюджету за рахунок стягнення мита, податку на додану вартість, акцизного податку з товарів при переміщенні через митний кордон.

Економіко-регуляторна функція передбачає вплив з боку держави та її компетентних органів на зовнішньоекономічні відносини за допомогою засобів економічного та неекономічного (адміністративного) характеру з метою регулювання останніх щодо забезпечення національних інтересів та інтересів національних товаровиробників і створення сприятливих для них умов, забезпечення виконання державної політики у сфері економіки, виконання міжнародно-правових зобов'язань держави.

Реалізується ця функція у правовій формі як нормотворчість (підготовка, прийняття, відстеження результативності та перегляд регуляторних ак-

¹ Філатов В. В. Напрямки сучасної митної політики України / В. В. Філатов // Митна справа. – 2009. – № 4(64). – С. 25–26.

² Дубініна А. Митна справа : підруч. / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К. : Центр учб. літ., 2010. – С. 28.

³ Пашко П. В. Реалізація функцій митної політики України в умовах глобалізації / П. В. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 6–8.

тів у вигляді Законів України про встановлення ставок мита, рішення компетентних органів щодо введення нетарифних заходів регулювання тощо) і в організаційній формі регулювання, шляхом здійснення митної справи.¹

Захисну функцію іноді називають «правоохоронною», але вона як функція державної політики має дещо ширше значення, ніж просто правоохоронна діяльність держави. Ця функція спрямована на захист держави від зовнішніх і внутрішніх загроз, а саме: забезпечення національної безпеки держави, підтримання міжнародної безпеки, суспільного порядку, моральності, захист внутрішнього ринку, захист інтересів споживачів, створення умов для підтримання законності щодо порядку переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів, ефективну боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил, захист прав інтелектуальної власності, сприяння антимонопольній політиці, сприяння забезпеченню екологічної безпеки, здійснення заходів антикорупційного характеру, забезпечення судово-експертної діяльності, апеляційної роботи, збереження історико-культурного надбання, сприяння боротьбі з міжнародним тероризмом, злочинністю тощо.

Головне завдання *контрольно-організаційної* функції – формування умов та порядків переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон та їх практична реалізація шляхом проведення митного контролю та оформлення, тобто перевірки законності їх переміщення через митний кордон, видачі дозвільних документів на право займатися декларуванням товарів, відкриттям та експлуатацією митних складів, розміщенням суб'єктів у пунктах пропуску; погодження на відкриття вантажних митних комплексів; здійснення експертних досліджень тощо.

До *контрольно-організаційної* функції належить забезпечення однозначного застосування норм законодавства, створення умов декларативного, документального, доглядового забезпечення для проведення належного митного контролю та митного оформлення, забезпечення системами зв'язку, технічними засобами контролю, оптимізація системи митних органів тощо.

Інформаційно-статистична функція є важливою складовою координування напрямів розвитку митних органів. Це відносно нова функція, вона пов'язана з розвитком інформаційних технологій та появою Інтернету, які дозволяють реалізувати он-лайн спілкування митниці та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом введення електронного декларування та отримання результатів митного оформлення через ці мережі.

Міжнародно-політична функція полягає в забезпеченні міжнародно-інтеграційного процесу, здійсненні міжнародно-правових заходів, розвитку міжнародного митного співробітництва, залученні організаційної та фінансової допомоги для розвитку митної справи.

Митна політика має сприяти забезпеченню та реалізації зовнішньоекономічних завдань та інтересів держави. Поміркована та врівноважена, а головне, стабільна митна політика сприяє зміцненню національної економі-

¹ Пашко П. В. Реалізація функцій митної політики України в умовах глобалізації / П. В. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 7.

ки, розвитку експортного потенціалу вітчизняної продукції, прискоренню та поглибленню інтеграції у світову економічну систему та активізації участі в міжнародних економічних та фінансових організаціях.

2.5. *Форми реалізації та заходи регулювання митної політики*

Для розкриття механізму функціонування митної політики проаналізуємо форми реалізації та заходи регулювання митної політики держави (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Форми реалізації та заходи регулювання митної політики держави

Митна політика у сфері зовнішньоекономічних зв'язків загалом відбивається у двох моделях, які втілюють загальні підходи до міжнародної торгівлі: протекціонізм та фритредерство, які визначаються, зазвичай, масштабами втручання держави у зовнішню політику.

Отже, митна політика держави, залежно від масштабів її втручання у свою зовнішню торгівлю, може проявлятися у двох формах: політиці протекціонізму та політиці вільної торгівлі (фритредерства).

Протекціонізм (від англ. protectionism, від лат. protectio – захист, прикриття).¹ Зміст протекціоністської політики полягає в створенні умов для розвитку національної економіки шляхом штучного обмеження конкуренції з боку інших держав та допомозі національним виробникам в освоєнні закордонних ринків збуту, використовуючи зовнішньополітичні позиції держави та державну підтримку експорту². Політика протекціонізму передбачає завищені ставки ввізних мит, застосування нетарифних, адміністративно-правових обмежень або повної заборони щодо імпорту певних видів товарів, державне субсидування, кредитування, надання податкових пільг національним виробникам-експортерам. На сьогоднішній день політика державного протекціонізму суперечить міжнародно-правовим актам з пи-

¹ Митна енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / Редкол. : І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 307.

² Дубініна А. Митна справа : підруч. / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К. : Центр учб. літ., 2010. – С. 29.

тань торгівлі та митного регулювання і в своєму чистому вигляді майже не зустрічається, поступившись місцем політиці вільної торгівлі.

Фритредерство (від англ. free trade – вільна торгівля) характеризується відсутністю або мінімальним втручанням держави у зовнішню торгівлю, коли експортно-імпортні операції здійснюються в обсягах і за цінами вільного ринку, що склалися на основі співвідношення попиту і пропозиції.¹ Політика вільної торгівлі в сучасному розумінні виступає як державна політика з мінімальним державним втручанням у зовнішню торгівлю, яка розвивається на основі чотирьох базових свобод: вільному русі товарів, послуг, капіталів та людей, що, зокрема, передбачає створення рівних умов для національних та іноземних товарів, зменшення ставок імпортних мит, ліквідацію нетарифних обмежень тощо.

Зазначимо, що класичні форми митної політики (протекціонізму і вільної торгівлі) в чистому вигляді існують лише в теорії. Сучасна світова практика регулювання зовнішньоекономічних відносин рухається шляхом поєднання протекціоністських та лібералізаційних форм для найбільш повного забезпечення національних інтересів держави, але загальною домінуючою тенденцією є все таки політика вільної торгівлі.

Митна політика є складовою частиною державної економічної політики, зокрема зовнішньоторговельної. Серед державного інструментарію для регулювання зовнішньої торгівлі традиційно виділяють економічні (фінансові) та адміністративні².

Економічні методи (інструменти) – це такі способи впливу держави, за яких необхідний суспільству результат досягається через економічний інтерес суб'єктів ЗЕД. Зазвичай такі методи передбачають встановлення мита, акцизних податків, інших зборів, політику встановлення банківської облікової ставки, курсу валюти тощо³.

Адміністративні методи (інструменти) – це такі способи впливу держави, за яких необхідний суспільству результат досягається шляхом прямого наказу (обов'язкового припису) компетентного органу, який підлягає виконанню суб'єктом ЗЕД незалежно від того, вигідне це виконання йому, чи ні (заборона окремих видів експорту та імпорту, ліцензування та квотування зовнішньоекономічних операцій, застосування технічних, санітарних, фітосанітарних, ветеринарних, екологічних стандартів та вимог, встановлення державної монополії на експорт/імпорт окремих товарів тощо)⁴.

Зважаючи на функціональні характеристики та економічну природу методів впливу держави на суб'єктів ЗЕД і для виконання державою своїх функцій у межах митної політики, виділяють 2 групи заходів впливу дер-

¹ Митна енциклопедія : у 2 т. Т. 2 / Редкол. : І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 444.

² Бережнюк І. Г. Митне регулювання України : національні та міжнародні аспекти : моногр. / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Академія митної служби України, 2009. – С. 35.

³ Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності : словник-довідник / [за ред. В. П. Галушко]. – К. : НУБіП України, 2010. – С. 39.

⁴ Там само. – С. 6–7.

жави на відповідну групу суспільних відносин: заходи митно-тарифного та нетарифного регулювання, які мають загальнообов'язковий характер, закріплюються відповідними нормами законодавства та реалізуються під час переміщення фізичних осіб та переміщуваних фізичними й юридичними особами товарів через митний кордон України.

Вплив держави на суб'єктів ЗЕД через митно-тарифне і нетарифне регулювання в межах митної політики визначимо через відповідні політики.

Митно-тарифна політика – це складова митної політики держави, яка за своїм змістом є системою економічних заходів, вживаних державою для встановлення певного режиму митного оподаткування товарів і транспортних засобів, що перетинають митний кордон. Відповідно, митно-тарифне регулювання – це регулювання державою митно-тарифних відносин, де митно-тарифні відносини – це сукупність стосунків між суб'єктами цих відносин, що виникають у зв'язку з оподаткуванням товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон, та діяльністю митних органів щодо стягнення митних податків і платежів¹.

Основою тарифного регулювання виступають ставки мита, які систематизовано в митних тарифах, а також інші митні платежі, які справляються при переміщенні товарів через митний кордон держави.

На сьогодні, на міжнародному рівні та багатосторонній основі регулювання митно-тарифної політики здійснюється Генеральною угодою з тарифів і торгівлі (ГАТТ), правонаступницею якої стала СОТ, яка містить такі положення: здійснення зовнішньоторговельної політики головним чином за допомогою митних тарифів, регулярне проведення переговорів про зниження митних зборів, узгодження країнами-учасницями списку тарифних поступок, які потім включаються в ГАТТ тощо. Однак роль митно-тарифної політики в сучасних міжнародних торгових відносинах знижується при зростанні значення нетарифних заходів регулювання.

Під нетарифною політикою розуміється сукупність організаційних заходів, що здійснюються у встановленому порядку державними органами і спрямовані на адміністративне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Регулювання відносин, що виникають під час реалізації даної політики, є нетарифним регулюванням².

Зазвичай під нетарифним регулюванням у митній справі розуміють різного роду заходи контролю для регулювання зовнішньої торгівлі, окрім мита. До цієї категорії зазвичай зараховують різні заходи фінансової, технічної, адміністративної, кредитної й торговельної політики, як свідомо скеровані на регулювання зовнішньої торгівлі (заборони, квотування, ліцензування), так і призначені для інших цілей впливу на зовнішню торгівлю (наприклад, санітарні, ветеринарні й фітосанітарні обмеження)³.

¹ Бережнюк І. Г. Митне регулювання України : національні та міжнародні аспекти : моногр. / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2009. – С. 37.

² Там само. – С. 37–38.

³ Там само. – С. 36.

Питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність державної митної справи відповідно до законодавчого трактування.
2. Охарактеризуйте вітчизняну систему митного законодавства.
3. Назвіть та охарактеризуйте форми митної політики.
4. Розкрийте зміст захисної функції митної політики.
5. У чому полягає сутність економіко-регуляторної функції митної політики?
6. Дайте законодавче визначення митної політики.
7. Проаналізуйте співвідношення між митною справою та митною політикою.
8. Охарактеризуйте форми реалізації митної політики.
9. Назвіть заходи нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі.
10. Розкрийте сутність митно-тарифного регулювання зовнішньої торгівлі.

РОЗДІЛ 3.

НЕТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

3.1. Причини, етапи та основні тенденції нетарифного регулювання

Нині нетарифне регулювання виступає важливим інструментом регламентації зовнішньоекономічних відносин. Враховуючи загальну тенденцію країн-членів СОТ до зниження як сфери дії, так і рівня тарифів, країни намагаються віднайти інші способи захисту внутрішнього ринку і підтримки вітчизняних виробників. Неухильне зниження тарифних ставок у результаті восьми раундів багатосторонніх переговорів у рамках ГАТТ призвело до підвищення відносної значущості нетарифних бар'єрів як інструменту торговельного протекціонізму. Це слугувало підставою для зростання інтересу з боку світової спільноти та міжнародних організацій до розробки загальних принципів та правил поведінки у даній сфері.

До нетарифних заходів відносять низку інструментів, що застосовуються країнами до товарів імпорту та експорту. Деякі нетарифні заходи використовуються у якості офіційних інструментів торговельної політики (квоти, субсидії, обмеження експорту), інші – не пов'язані з торговельною політикою і орієнтовані на забезпечення охорони довкілля, здоров'я людей, тварин і рослин (технічні бар'єри). Конференцією ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД) спільно з СОТ визначено нетарифні обмеження як «політичні заходи, відмінні від митних тарифів, які потенційно можуть здійснювати економічний вплив на міжнародну торгівлю товарами, змінювати її обсяги чи ціни»¹. Очевидно, що використання нетарифних обмежень в сучасній торговельній практиці (незважаючи на досягнутий рівень лібералізації міжнародної торгівлі) пов'язано з необхідністю країн, що розвиваються, захищати окремі галузі національної економіки. Тим не менш застосування нетарифних бар'єрів часто зустрічається й у практиці розвинутих країн. Основними причинами дедалі активнішого використання нетарифних заходів у міжнародній торгівлі виступають наступні:

- стрімке зростання показника відкритості національних економік;

¹ Осипчук М. Д. Тенденції та особливості нетарифного регулювання міжнародної торгівлі в сучасних умовах / М. Д. Осипчук // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18, вип. 3/3. – С. 8–11.

- суттєве підвищення частки готової продукції у світовій торгівлі;
- наростання процесів транс націоналізації виробництва та, як наслідок, динамічний розвиток міжнародної кооперації, внутрішньофірмової торгівлі у глобальному масштабі.

Окрім того, нетарифні заходи застосовуються державою у випадках:

- різкого погіршення платіжного балансу країни, якщо від'ємне сальдо його перевищує 25% від загальної суми валютних зобов'язань країни;
- як джерело поповнення державного бюджету країни;
- досягнення максимального рівня зовнішньої заборгованості, встановленого урядом країни (понад 50% валового внутрішнього продукту);
- значного порушення рівноваги з певних груп товарів на національному ринку;
- необхідності забезпечення певних пропорцій між імпортною і експортною сировиною у виробництві;
- великої різниці між цінами на національному та світовому ринках;
- необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;
- порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності правових норм даної діяльності, що встановлено законодавством країни;
- укладення міжнародних угод щодо добровільного обмеження експорту чи імпорту.

Практика багатостороннього регулювання міжнародної торгівлі у рамках ГАТТ/СОТ пов'язана з проблемами використання нетарифних бар'єрів. У цілому можна виділити три етапи побудови системи нетарифного регулювання у рамках СОТ:

1) 70-ті рр. ХХ ст. (Токійський раунд) – погодження кодексів поведінки у сфері НТЗ, що охоплюють такі питання, як державні закупки, оцінка вартості імпорту та технічні стандарти;

2) друга половина 80-х – перша половина 90-х рр. ХХ ст. (Уругвайський раунд) – внесення серйозних коректив у механізм нетарифного регулювання по субсидіях, технічних бар'єрах, антидемпінгових та компенсаційних митах;

3) 90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст. (Доха-раунд) – винесення на порядок денний питання, що відображали інтереси країн, що розвиваються (Індія, Бразилія, Китай, Південна Африка).

Видається можливим виділити основні тенденції застосування нетарифних обмежень у світовій торгівлі, а саме:

- перманентне зростання рівня застосування нетарифних заходів розвинутими країнами на тлі розвитку промислового виробництва у країнах, що розвиваються;
- долання найвищого рівня нетарифних обмежень експортерами країн, що розвиваються, за товарними позиціями, частка яких переважає у експорті (країни Африки, Гаїті тощо). При цьому зазначені країни залучають заходи нетарифного регулювання значно рідше;

- перенесення нетарифного регулювання на рівень регіональних інтеграційних угруповань, оскільки, по-перше, нетарифні бар'єри застосовуються у відношенні до третіх країн, а по-друге – у взаємній торгівлі в умовах суттєвої лібералізації тарифного регулювання.

Незалежно від мети застосування, нетарифні заходи здатні здійснювати вагомий обмежувачий та деформуючий вплив на міжнародну торгівлю. По-перше, не будучи дискримінаційними номінально, вони часто виявляються дискримінаційними де-факто щодо торговельних партнерів, особливо країн, що розвиваються, які фінансово не спроможні привести виробництво у відповідність до вимог нетарифних заходів через низький рівень розвитку технологій виробництва, інфраструктури, експортних послуг тощо.

По-друге, нетарифні заходи більшою мірою застосовуються до тих товарних груп, які відіграють особливо важливу роль у експорті країн, що розвиваються, і часто у тих галузях, де останні мають порівняльні переваги. Таким чином, загальний обмежувачий вплив нетарифних заходів, зокрема, технічних заходів, на системному рівні спрямований проти країн, що розвиваються, особливо з низьким рівнем доходів, що підтверджується прямою кореляцією між індексом покриття торгівлі технічними заходами та ВВП на душу населення¹. Тобто, вагомість технічних нетарифних заходів у регулюванні імпорту зростає разом із збільшенням обсягу ВВП на душу населення. У той же час, спостерігається закономірність зростання рівня застосування нетехнічних нетарифних заходів (а саме, кількісних обмежень, заходів контролю за цінами) країнами з низьким рівнем доходів, та відповідно зменшення у країнах з високим рівнем розвитку.

3.2. Визначення сутності нетарифного регулювання

Відповідно до Митного кодексу Європейського Союзу² заходи нетарифного регулювання – це заходи торгової політики, встановлені, як частина загальної торговельної політики, у формі правил ЄС, що регулюють міжнародну торгівлю товарами. Таке визначення досить широке й не конкретизує, що можна зарахувати до заходів нетарифного регулювання. Однак для застосування нетарифних заходів країнами ЄС використовується «тарифна класифікація товарів», що полягає у визначенні однієї з підпозицій чи подальшій деталізації Комбінованої номенклатури або будь-якої іншої номенклатури, затвердженої правилами ЄС. Така класифікація повністю або частково заснована на Комбінованій номенклатурі або, передбачає подальшу її деталізацію, за якою дані товари необхідно класифікувати.

Дуже схоже визначення дають Киргизька Республіка та Узбекистан, у яких нетарифне регулювання розглядається як заборони та обмеження на ввезення

¹ Key Statistics and Trends in Trade Policy / United Nations Conference on Trade and Development: Trade Analysis Branch, Division on International Trade in Goods and Services, and Commodities. – Geneva, 2013. – 28 p.

² Митні кодекси зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/publish/category.jsessionid=6980E7A394C083E9041F1F0A3ABB3827?cat_id=46421.

і вивезення. Так, нетарифні заходи регулювання відповідно до Митного кодексу Киргизької Республіки – заборони та обмеження на ввезення і вивезення товарів, включаючи захист економічних інтересів Киргизької Республіки під час здійснення зовнішньої торгівлі, ліцензування, квотування, систему заходів експортного контролю, підтвердження відповідності стандартам і вимогам з безпеки товарів і інші заборони й обмеження, контроль за дотриманням яких здійснюють митні органи під час переміщення товарів через митний кордон.

Митний кодекс Республіки Узбекистан нетарифні заходи прирівнює до заходів економічної політики і визначає їх як обмеження на ввезення і вивіз з країни товарів і транспортних засобів, що включає квотування, ліцензування, а також інші заходи регулювання взаємодії економіки республіки зі світовим господарством. Заходи економічної політики не застосовуються, якщо товари заявляються як призначені винятково для подальшого вивезення у режимі реекспорту, вільної митної зони або вільного складу. Цікаво, що у разі порушення встановленого порядку переміщення через митний кордон товарів, до яких застосовуються заходи економічної політики та інші обмеження, за відсутності ознак злочину накладається штраф від 20 до 50% вартості товарів з їх конфіскацією.

Крім того, в Митному кодексі Киргизії виділяється окрема стаття про дотримання заходів нетарифного регулювання під час переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон, за якою витрати, що понесені декларантом, митними органами не відшкодовуються. Заборонені до ввезення і вивезення товари і транспортні засоби підлягають негайному вивезенню або відповідно поверненню на зазначену територію, якщо законодавчими актами або ратифікованими міжнародними договорами не передбачена конфіскація таких товарів і транспортних засобів. Вивезення або повернення товарів і транспортних засобів здійснюється особою, що переміщує товари і транспортні засоби, або перевізником.

У Митному кодексі Азербайджанської Республіки дається таке визначення поняття «квота»: застосування вартісних і кількісних меж до товарів, що імпортуються або експортуються в певні країни або групи країн¹.

Митний кодекс Грузії тарифні і нетарифні заходи, що діють на підставі актів, що регулюють введення або вивезення товарів визначає як заходи торговельної політики. Нетарифні заходи – контролюючі або захисні заходи, визначені законодавством Грузії, обмеження та/або застереження щодо ввезення в країну або вивезення товарів з Грузії².

Термін «нетарифні засоби регулювання» згідно з Митним кодексом Вірменії³ включає в себе ті засоби, встановлені законом та іншими правови-

¹ Стеблянюк М. Д. Зарубіжний досвід визначення поняття нетарифного регулювання [Електронний ресурс] / М. Д. Стеблянюк. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vamsue_2012_1_18.pdf.

² Митний кодекс Грузії [Електронний ресурс] / Міністерство фінансів Грузії. – Режим доступу : http://www.mof.ge/default.aspx?sec_id=2751&lang=2.

³ Митний кодекс Вірменії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.armeniaemb.org/BusinessEconomy/TaxCustoms/Customs/CustomsCode.htm>.

ми актами, які обмежують імпорт/експорт товарів і транспортних засобів. Цікавим є те, що відповідно до ст. 20 обмеження на ввезення і вивезення товарів і транспортних засобів повинні застосовуватися відповідно до потреб економічної політики Республіки, виконання міжнародних зобов'язань, забезпечення економічного суверенітету, захисту прав споживачів, як відповідь на заходи, які застосовуються іноземними державами або їх об'єднаннями для поділу або обмеження прав громадян Республіки. Нетарифні заходи можуть бути застосовані відповідно до законодавства Вірменії та міжнародних угод.

У Молдові нетарифне регулювання прирівнюється до економічних заходів політики і визнається як обмеження на ввезення або вивезення товарів і транспортних засобів, уведених у зв'язку з економічними інтересами політики, які передбачають ліцензування, квотування, оподаткування та граничний обсяг¹.

Досить детально розглядається поняття нетарифного регулювання в Митному кодексі Митного союзу Білорусії, Казахстану та Росії², де виокремлюються заборони та обмеження, частиною яких є саме заходи нетарифного регулювання. Так, заборони й обмеження вважаються комплексом заходів, що застосовуються щодо товарів, які переміщуються через митний кордон, і включають заходи нетарифного регулювання, заходи, що зачіпають зовнішню торгівлю товарами й уводяться виходячи з національних інтересів, особливі види заборон і обмежень зовнішньої торгівлі товарами, заходи експортного контролю, у тому числі продукції військового призначення, технічного регулювання, а також санітарно-епідеміологічні, ветеринарні, карантинні, фітосанітарні та радіаційні вимоги, які встановлені міжнародними договорами держав-членів митного союзу, рішеннями Комісії Митного союзу та нормативними правовими актами держав-членів митного союзу, виданими відповідно до їх міжнародних договорів.

А от заходи нетарифного регулювання є тільки комплексом заходів регулювання зовнішньої торгівлі товарами, що здійснюються шляхом введення кількісних та інших заборон і обмежень економічного характеру, які встановлені міжнародними договорами держав-членів митного союзу, рішеннями Комісії Митного союзу і нормативними правовими актами держав-членів митного союзу, виданими відповідно до їх міжнародних договорів. Тобто, якщо заборони й обмеження несуть загалом національний характер і можуть бути як економічними та адміністративними, так і політичними, то заходи нетарифного регулювання несуть економічний характер.

Згідно з цим документом не застосовуються нетарифні інструменти режиму тимчасового ввезення (вивезення), реімпорту, реекспорту, митного складу, знищення, відмови на користь держави, безмитної торгівлі, митного транзиту, хоч інші заборони й обмеження застосовуються до режиму пере-

¹ Митний кодекс Молдови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Moldova/MD_Customs_Code.pdf.

² Митний кодекс Митного союзу Білорусії, Казахстану та Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.keden.kz/ru/tamkodex_tamsouz.php.

робки за межами митної території та на митній території. При цьому щодо продуктів переробки для внутрішнього споживання заходи нетарифного регулювання не застосовуються.

Заходи нетарифного регулювання не застосовуються й до товарів для особистого користування, що переміщуються через митний кордон та пересилаються в міжнародних поштових відправленнях на адресу фізичних осіб, а також в інших випадках, визначених рішенням Комісії Митного союзу. Припаси та транспортні засоби міжнародного перевезення також переміщуються через митний кордон без застосування заходів нетарифного та технічного регулювання.

З оглянутих редакцій митних кодексів зарубіжних країн відсутнє визначення нетарифного регулювання у таких державах як Туреччина¹, Франція, Словаччина².

Таким чином, проаналізувавши Митні кодекси деяких країн, можемо зробити висновок, що різного роду обмеження та заборони на ввезення та вивезення товарів трактуються різними державами як заходи економічної політики чи економічні заходи політики, нетарифні засоби регулювання чи нетарифне регулювання, але мають однаковий характер – обмежувально-заборонний. Крім того, нетарифне регулювання розглядається як контрольний чи регулюючий механізм зовнішньої торгівлі, як частина заходів торговельної політики.

Що стосується України, то в дійсній редакції Митного кодексу³ нетарифне регулювання визначається через заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, що не пов'язані із застосуванням мита до товарів, що переміщуються через митний кордон України, встановлені відповідно до закону заборони та/або обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, на охорону здоров'я та життя людей і тварин, охорону навколишнього природного середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на охорону національної культурної та історичної спадщини.

Згідно з нормами Податкового кодексу України⁴, сьогодні заходами нетарифного регулювання виступають наступні:

- ліцензування і квотування зовнішньоекономічних операцій;
- застосування спеціальних заходів щодо імпорту товарів в Україну;
- процедура реєстрації зовнішньоекономічних контрактів;
- процедура видачі ліцензій на право імпорту, експорту – спирту, алкогольних напоїв та тютюнових виробів;
- дозвільна система служби експортного контролю;
- сертифікація товарів, що ввозяться в Україну;

¹ GUMRUK KANUNU. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1103.html>.

² Code des douanes. Version 03.02.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : perlpot.net/cod/douanes.pdf.

³ Митний кодекс України : від 13.03.2012 р., № 4495 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – С. 9–218.

⁴ Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

- дозвільна система органів державної влади, що здійснюють санітарно-епідеміологічний, ветеринарний, фітосанітарний, екологічний та інші види контролю;
- реєстрація лікарських засобів, виробів медичного призначення, імунобіологічних препаратів, харчових добавок;
- застосування державного пробірного контролю.

3.3. Загальна характеристика видів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності

Адміністративні методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності формуються на основі вжиття заходів нетарифного регулювання, які являють собою встановлені законами України заборони й обмеження, спрямовані на захист внутрішнього ринку, громадського порядку та безпеки, суспільної моралі, охорону здоров'я та життя людей і тварин, навколишнього середовища, захист прав споживачів товарів, що ввозяться в Україну, а також на збереження національної культурної та історичної спадщини.

Ставлення до використання нетарифних методів регулювання у світовій практиці досить суперечливе. З одного боку, Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) і СОТ, яка почала функціонувати з 1995 р., офіційно ставлять завдання максимально можливого скасування таких заходів та переходу до регулювання зовнішньої торгівлі винятково тарифними методами. З другого боку, всі країни світу, включаючи і ті, що входили до ГАТТ з дня підписання і які стали членами СОТ з початку її діяльності, використовують різноманітні форми нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі. Деякі нетарифні заходи не можуть бути усунені, оскільки являють собою проекцію заходів внутрішньої економічної політики на торговельно-економічні відносини з іншими країнами. Нарешті, є і узаконені міжнародною торговельною системою захисні заходи нетарифного регулювання, що мають за мету у встановленому порядку запобігти шкоді, яка завдається національній економіці через різке зростання імпорту іноземних товарів або пом'якшити її, а також заходи, спрямовані на припинення недобросовісної конкуренції з боку іноземних експортерів Крім того, нетарифні методи використовуються і щодо експортних операцій, а також для захисту національних ринків. Відповідно до класифікації ГАТТ на сучасному етапі в міжнародній практиці вживаються заходи нетарифного регулювання, які можна поділити на п'ять груп, а саме:

- заходи, які регламентують, обумовлюють та визначають порядок участі держави в зовнішньоторговельних операціях (способи, на яких воно базується, угоди, договори і т. ін.);
- комплекс заходів, які об'єднують митні й адміністративні імпортні формальності, включаючи методи оцінки митної вартості і визначення країни походження товару, форми товаросупровідних документів і вимоги до їх оформлення, товарну класифікацію тарифів;

– технічні бар'єри: стандарти та вимоги, пов'язані із нормами безпеки для національних споживачів і екології, санітарно-ветеринарні норми, вимоги до упакування і маркування товарів;

– кількісні і валютні обмеження імпорту й експорту;

– обмеження, спрямовані на забезпечення повноти та своєчасності сплати платежів та податків, – імпорتنі депозити, зміна дисконтної ставки, прикордонний податковий режим і плаваючі збори. Весь комплекс перерахованих заходів реалізується шляхом вжиття заходів економічного (фінансово-го) впливу і використання інструментів адміністративного регламентування¹.

Класифікаційні схеми, що дістали міжнародне визнання, у цей час нараховують понад 100 видів нетарифних заходів. Найбільш поширені класифікації заходів, які прямо або опосередковано регулюють зовнішню торгівлю, поділяють на такі типи: кількісні обмеження, приховані методи торговельної політики, фінансові методи торговельної політики, неекономічні методи регулювання² (табл. 3.1).

Оскільки в системі ГАТТ/СОТ як ідеальна модель розглядається регулювання зовнішньої торгівлі винятково за допомогою тарифних заходів, решта заходів об'єднується під загальною назвою нетарифних. Далеко не всі аналізовані нижче нетарифні заходи застосовуються в Україні, але необхідність послідовного захисту вітчизняних інтересів призведе до перегляду заходів регулювання та форм їх використання. Це підтверджує доцільність вивчення системи нетарифного регулювання в комплексі.

При всьому різноманітті нетарифних заходів, які використовуються як бар'єри, їх умовно розділяють на дві великі групи: економічні та адміністративні.

Адміністративні нетарифні заходи більш різноманітні: заборона (ембарго), кількісні обмеження (ліцензування і квотування, обмежувальна ділова практика (в тому числі «добровільні» обмеження експорту)), монополістичні заходи, використання з протекціоністською метою стандартів і технічних норм, додаткових митних документів та процедур, правові режими, торговельні угоди, різноманітні види контролю та ін.

Перші діють через механізм ринку та призводять до подорожчання відповідно імпортних та експортних товарів, а другі, крім ринкових відносин, обмежують доступ на український ринок імпортних товарів і постачання вітчизняних товарів за кордон.

За допомогою заходів кількісного контролю на державному рівні вирішується широке коло завдань загальноекономічного, зовнішньо-торговельного і навіть політичного характеру: захист споживача і виробника аналогічних конкуруючих товарів усередині країни, підтримка стабільності на внутрішньому ринку, економія валютних ресурсів, одержання поступок на умовах взаємності від інших країн, обмеження постачання і закупівлі озброєння та

¹ Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс та ін. ; за заг. ред. І. Розпутенка. – К. : КІС, 2002. – 420 с.

² Киреев А. П. Международная экономика : в 2 ч. Ч. 1. Международная микроэкономика: движение товаров и факторов производства : уч. пособ для вузов / А. П. Киреев. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 416 с.

Таблиця 3.1

**Класифікація нетарифних методів державного регулювання
зовнішньоекономічної діяльності**

Тип методу	Види заходів	Інструменти
Кількісні обмеження	Квотування/ Кон-тингентування	Експортні/імпортні квоти Глобальні/Індивідуальні (контингенти) квоти Сезонні, тарифні квоти
	Ліцензування	Ліцензія разова, генеральна, глобальна,автоматична Розподіл ліцензій через аукціон, за системою наявних переваг, на нецільовій основі найбільш ефективним підприємствам
	Добровільне «обмеження» експорту	Обмеження експорту на основі офіційної міждержавної або неофіційної угоди внаслідок політичного тиску імпортуючої країни
	Відкриті заборони	Повна,тимчасова, сезонна заборона торгівлі, призупинення видачі ліцензії
Приховані методи торговельної політики	Завуальовані та умовні заборони	Обмеження щодо заходження іноземних суден у внутрішні води, на продаж окремих імпортних товарів у роздрібній торговельній мережі країни, вимога дотримання постачальником імпортової продукції встановлених національних правил і норм
	Технічні бар'єри	Стандартизація, сертифікація Вимоги щодо пакування та маркування Митний, екологічний, фітосанітарний, ветеринарний контроль
	Паратарифні заходи, внутрішні податки і збори	ПДВ, акцизний податок, митний збір, портовий збір тощо
	Політика у рамках держзакупівель	Вимога щодо держзакупівель лише в національного виробника
	Вимога про вміст місцевих компонентів	Контроль частки місцевої продукції у готовій продукції
Фінансові методи торговельної політики	Заходи контролю над цінами	Адміністративне фіксування цін «Добровільне» обмеження експортних цін
	Субсидії	Пряма субсидія експортеру Непряма субсидія через надання пільг Внутрішня субсидія Експортна субсидія
	Експортні кредити	Субсидоване кредитування національних експортерів Державне кредитування іноземних імпортерів Страхування експортних ризиків
	Демпінг	Спорадичний демпінг, навмисний демпінг, постійний демпінг, обернений демпінг, взаємний демпінг, анти-демпінгове мито
Неекономічні методи регулювання	Торговельні договори	
	Правові режими	Режим найбільшого сприяння Національний режим Спеціальний режим (митний союз, вільна економічна зона)

військових матеріалів. Кількісні обмеження – це адміністративна форма нетарифного державного регулювання торговельного обороту, що визначає кількість і номенклатуру товарів, дозволених до експорту або імпорту¹.

Кількісне обмеження імпорту в країну може бути досягнуто не тільки за рахунок дій її уряду з введення імпортного тарифу або імпортних квот, а й у результаті вжиття заходів урядом країни, що експортує, в рамках так званих «добровільних» обмежень експорту. «Добровільне» обмеження експорту вводиться урядом, як правило, під політичним тиском більш сильної країни, що імпортує, та загрожує вжиттям односторонніх обмежувальних заходів на імпорт у разі відмови «добровільно» обмежити експорт, що завдає шкоди її місцевим виробникам. У такому разі один з торговельних партнерів зобов'язується в рамках офіційної міждержавної або неофіційної угоди про встановлення квот на експорт товару обмежити або, принаймні, не розширювати обсяг експорту.

Поширеними інструментами в державному регулюванні імпорту є приховані обмеження. Зокрема, частину торгівлі сільськогосподарськими продуктами досі контролюють державні або підконтрольні державі кооперативні підприємства. Ці підприємства мають досить багато можливостей, щоб демонструвати прихильність до національних товаровиробників як і в багатьох інших країнах світу, процедури сертифікації якості в Україні можна використати для обмеження конкуренції з імпортними товарами. Митні формальності та особливості здійснення митного контролю також є потужним адміністративним інструментом державного регулювання у сфері зовнішньоекономічних операцій².

Установлювати правила гри – монопольне право держави, яка завжди може на власний розсуд інтерпретувати та застосовувати митні процедури і правила.

Зазначені методи державного регулювання створюють на сьогодні основу політики протекціонізму в Україні, хоча застосування регуляторів є не системним, більше вимушеним заходом під тиском окремих факторів, ніж цілеспрямованою і спланованою дією уряду, має непередбачувані наслідки і потребує особливого дослідження і нового підходу до застосування.

Виходячи із норм СОТ українські науковці-правники визначають методи недискримінаційного національного протекціонізму³: загальні захисні застереження щодо всієї економіки в разі, якщо ввезення іноземного товару порушує платіжний баланс країни, захист окремих галузей економіки в разі різкого підвищення ввезення конкуруючих товарів, що завдають істотної шкоди вітчизняним виробникам; захист у разі недобросовісної конкуренції (демпінг, субсидований експорт тощо), підтримка галузі виробництва, що створюється;

¹ Борисенко О. П. Нетарифні заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: проблеми та шляхи вирішення / О. П. Борисенко // Аналітика і влада. – 2011. – № 4. – С. 188–194.

² Усков М. О. Інструменти зовнішньоторговельної політики як чинник подолання асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів / М. О. Усков // Економіка і регіон. – 2009. – № 3 (22). – С. 26–32, 31.

³ Чайковська В. В. Розмежування методів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: правовий аспект / В. В. Чайковська // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – Одеса : [б. в.], 2007. – Т. 12, вип. 12. – С. 79–86.

залучення інвестицій для утворення нових виробничих потужностей, які мають змогу гідно конкурувати на зовнішньому та внутрішньому ринках, порушення загальних міжнародних обмежень на захисні дії держави, якщо вони мають тимчасовий характер, вживаються країною, що розвивається, для запобігання кризі національної економіки, заходи-відповіді на недружні дії інших держав.

Також необхідно зазначити, що у системі методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності антидемпінгові, антисубсидійні та спеціальні заходи щодо імпорту товарів в Україну розглядаються з позицій запобігання зовнішній недобросовісній конкуренції. Такі заходи мають подвійну природу. З одного боку, вони є санкціями для конкретного іноземного суб'єкта господарювання, діяльність якого є підставою для їх застосування. З другого боку, антисубсидійні та спеціальні заходи стають загальними захисними заходами для інших суб'єктів у системі методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Якщо взагалі не визнавати ці заходи санкцією, то виникає невідповідність факту наявності несприятливих наслідків певної діяльності та вжиття цих заходів за правопорушення (недобросовісна конкуренція).

Складовою частиною системи адміністративного регламентування є спеціальні вимоги до імпортних, експортних товарів (технічні норми, стандарти, правила). В Україні діють визначені технічні вимоги до ввезених товарів Розроблено списки товарів, при ввезенні яких має бути пред'явлений сертифікат системи сертифікації Укрседро. Сертифікат видається або після випробування товару українськими сертифікаційними центрами, або після пред'явлення сертифіката країни, із якою Україна уклала угоду про взаємне визнання сертифікатів (такі угоди діють, наприклад, із Німеччиною). У міру того, як насичується внутрішній ринок, Україна все рішучіше вдається до суворих заходів санітарного контролю.

Нетарифні бар'єри розміщуються, як правило, на головних напрямках державного втручання в економіку і зовнішню торгівлю. Посилення ролі нетарифних обмежень у сучасному протекціоністському арсеналі закономірно висуває їх у центр торговельно-політичних суперечностей між країнами. Це, у свою чергу, породжує спроби організації багатосторонніх переговорів із їх узгодження, послаблення або усунення. Проте при цьому незмінно виявляється низка специфічних проблем, які суттєво ускладнюють такі переговори, зумовлюють їх затяжний характер і найчастіше безрезультатність.

Таким чином, нетарифне регулювання включає всі організаційно-управлінські заходи, які вживаються державою, крім установа митних платежів та тарифів, для впорядкування зовнішньоекономічної діяльності, реалізації власної зовнішньоекономічної політики відповідно до конституційних принципів та міжнародних вимог. Поняття методів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності виходить за межі поняття нетарифних обмежень, адже низка заходів держави в цій сфері має дозвільний, а не обмежувальний характер. Зауважимо, що діапазон впливу на зовнішню торгівлю нетарифних заходів надзвичайно широкий. У кожній групі є так звані крайні заходи, що

фактично блокують здійснення небажаних експортно-імпортних операцій з іншими країнами або посилюють контроль за цими операціями, і лише умовно належать до заходів регулювання. Проте переважна більшість нетарифних заходів займає проміжне становище: вони утримують торговельні операції в необхідному обсязі, частково обмежують операції з деякими товарами або країнами, набирають чинності за певних умов або у певні періоди.

Також варто зазначити, що сьогодні існує близько 50 різних способів нетарифного регулювання. Як правило, всі держави використовують даний інструментарій обмеження зовнішньої торгівлі. В Японії і в європейських країнах – це система ліцензування відносно до імпортерів. З обмеженням випуску ліцензій значно зменшується небажаний імпорт. В США час від часу вводяться санітарні стандарти, за якими забороняється ввіз аргентинської яловичини. Колумбія використовує «вимоги зміщування», тобто імпортер сталі за кожен тону продукції, що ввозить, зобов'язаний закупити таку кількість більш дорогої вітчизняної сталі.

Ми вважаємо, що в Україні до категорії важливих нетарифних заходів можна віднести наступні:

- квотування та ліцензування;
- демпінг та субсидування експорту;
- добровільне обмеження експорту;
- ембарго;
- економічний бойкот;
- економічна блокада;
- технічні бар'єри;
- політика державних закупівель;
- внутрішні податки та збори тощо.

3.4. Квотування та ліцензування в системі методів нетарифного регулювання

Квотування (контингентування) – це кількісне чи вартісне обмеження експорту або імпорту, що вводиться на певний термін на окремі товари і послуги визначених країн.

Квотування – це метод регулювання експортно-імпортних операцій шляхом встановлення на визначений період кількісних обмежень обсягів вивозу або ввозу товарів у натуральному чи вартісному вираженні [17].

Квотування здійснюється шляхом обмеження загальної кількості та/або сумарної митної вартості товарів, яка може бути ввезена (вивезена) за певний період. Під квотою розуміють граничний обсяг певної категорії товарів, який дозволено експортувати з території (імпортувати на територію) певної держави протягом встановленого строку та який визначається у натуральних чи вартісних одиницях.

Види квот зображено на рис. 3.1.

Рис. 3.1. Види квот за напрямком та масштабом дії

Також зазначимо, що в Україні запроваджено 6 видів експортних (імпортних) квот (контингентів)¹:

1) глобальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) без зазначення конкретних країн (груп країн), куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

2) групові – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням групи країн, куди товар (товари) експортується або з яких він (вони) імпортується;

3) індивідуальні – квоти, що встановлюються по товару (товарах) з визначенням конкретної країни, куди товар (товари) може експортуватись або з якої він (вони) може імпортуватись;

4) антидемпінгові – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру;

5) компенсаційні – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру;

6) спеціальні – граничний обсяг імпорту в Україну певного товару (товарів), що є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів, який дозволено імпортувати в Україну протягом установленого строку та який визначається в натуральних та/або вартісних одиницях виміру.

¹ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність»: ред. від 17.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

Також важливо наголосити, що відповідно до параграфу 255 Звіту Робочої Групи з питань вступу України до СОТ¹, Україна зобов'язалася запроваджувати вимоги щодо ліцензування експорту, інші експортні обмеження або будь-які інші обмеження у відповідності з правилами СОТ. Мова йде про те, що ніякі заборони чи обмеження, крім мит, податків, чи інших зборів (чи то у формі квот, імпорتنих або експортних ліцензій чи інших заходів) не повинні встановлюватися або застосовуватися будь-якою стороною щодо експорту чи продажу на експорт будь-якого товару, призначеного для ввезення на територію будь-якої іншої сторони.

Винятки з положень статті XI ГАТТ передбачені частиною другою цієї статті, згідно з якою заборони чи обмеження експорту можуть тимчасово застосовуватися з метою попередження чи послаблення критичного дефіциту харчових продуктів або інших товарів, що мають вагоме значення для експортуючої сторони.

Існує такий вид як тарифна квота, коли кількість товару в межах квоти ввозиться без справляння мита або мито справляється за пільговою ставкою, обсяг товару понад квоту ввозиться за повними ставками мита. В митному кодексі визначено тарифну квоту як визначений обсяг товару, в межах якого ввезення або вивезення такого товару здійснюється за пільговою ставкою мита або без застосування мита.

На кожен вид товару може встановлюватись лише один вид квоти.

Ліцензування зовнішньоекономічних операцій визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання дозволу на здійснення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності експорту (імпорту) товарів [18].

Ліцензування експорту (імпорту) товарів здійснюється у формі автоматичного або неавтоматичного ліцензування.

Автоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту ЗЕД дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких не встановлюються квоти (кількісні або інші обмеження). Автоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії не справляє обмежувального впливу на товари, експорт (імпорт) яких підлягає ліцензуванню².

Автоматичне ліцензування імпорту має бути скасовано в разі припинення обставин, що були підставою для його запровадження, а також у разі існування інших процедур, за допомогою яких можна розв'язати завдання, для вирішення яких запроваджується автоматичне ліцензування.

Неавтоматичне ліцензування визначається як комплекс адміністративних дій органу виконавчої влади з питань економічної політики з надання суб'єкту

¹ Рішення про процедури повідомлення (укр/рос) СОТ; Рішення, Перелік, Міжнародний документ від 15.04.1994/ документ 981_023 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/981_023.

² Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» : ред. від 17.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

ЗЕД дозволу на здійснення протягом визначеного періоду експорту (імпорту) товарів, щодо яких встановлюються певні квоти (кількісні або інші обмеження). Неавтоматичне ліцензування експорту (імпорту) як адміністративна процедура з оформлення та видачі ліцензії використовується в разі встановлення квот (кількісних або інших обмежень) на експорт (імпорт) товарів.

В Україні вводяться наступні види експортних (імпортних) ліцензій:

- ліцензія генеральна – відкритий дозвіл на експортні (імпортні) операції з певним товаром (товарами) та/або з певною країною (групою країн) протягом періоду дії режиму ліцензування з цього товару (товарів);
- ліцензія разова (індивідуальна) – разовий дозвіл, що має іменний характер і видається для здійснення кожної окремої операції конкретним суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності на період не менший ніж той, що є необхідним для здійснення експортної (імпортної) операції;
- ліцензія відкрита (індивідуальна) – дозвіл на експорт (імпорт) товару протягом певного періоду часу (але не менше одного місяця) з визначенням його загального обсягу;
- ліцензія антидемпінгова – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом антидемпінгового розслідування та/або антидемпінгових заходів;
- ліцензія компенсаційна – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару), який є об'єктом антисубсидійного розслідування та/або компенсаційних заходів;
- ліцензія спеціальна – належним чином оформлене право на імпорт в Україну протягом установленого строку певного товару (товарів), який є об'єктом спеціального розслідування та/або спеціальних заходів¹.

На кожен вид товару може встановлюватися лише один вид ліцензії.

Квотування та ліцензування зовнішньоекономічних операцій запроваджуються, як правило, у наступних випадках:

- різкого погіршення розрахункового балансу України, якщо негативне сальдо його перевищує на відповідну дату 25 відсотків від загальної суми валютних вимог України;
- досягнення встановленого Верховною Радою України рівня зовнішньої заборгованості;
- значного порушення рівноваги по певних товарах на внутрішньому ринку України, особливо по сільськогосподарській продукції, продуктах рибальства, продукції харчової промисловості та промислових товарах народного споживання першої потреби;
- необхідності забезпечити певні пропорції між імпортною та вітчизняною сировиною у виробництві;

¹ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» : ред. від 17.11.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.

- необхідності здійснення заходів у відповідь на дискримінаційні дії інших держав;
- порушення суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності правових норм цієї діяльності (режим ліцензування запроваджується як санкція);
- відповідно до міжнародних товарних угод, які укладає або до яких приєднується Україна (запроваджується режим квотування).

3.5. Антидемпінгові заходи та субсидування експорту

Демпінг – засіб фінансової нетарифної торговельної політики, що полягає в просуванні товару на зовнішній ринок за рахунок зниження експортних цін нижче нормального рівня цін, існуючого в цих країнах¹.

Демпінг може здійснюватись як за рахунок ресурсів окремих фірм, що прагнуть опанувати зовнішній ринок своєї продукції, так і за рахунок державних субсидій експортерам. В комерційній практиці демпінг може набувати однієї з наступних форм:

- спорадичний демпінг – епізодичний продаж надлишкових запасів товару на зовнішній ринок за заниженими цінами. Відбувається тоді, коли внутрішній обсяг виробництва товару перевищує ємність внутрішнього ринку і перед компанією постає дилема – або взагалі не використовувати частину виробничих потужностей і не виробляти товар, або виробити товар і продати за більш низьку, ніж внутрішня, ціну на зовнішній ринок;

- навмисний демпінг – тимчасове навмисне зниження експортних цін з метою витіснення конкурентів з ринку і наступного встановлення монопольних цін. На практиці це може означати експорт товару за цінами нижче цін свого внутрішнього ринку або навіть нижче витрат виробництва;

- постійний демпінг – постійний експорт товарів за цінами нижче справедливої;

- зворотній демпінг – завищення цін на експорт порівняно з цінами продажу тих же товарів на внутрішньому ринку. Зустрічається вкрай рідко, зазвичай в результаті непередбачених різких коливань курсів валют;

- взаємний демпінг – зустрічна торгівля двох країн одним і тим самим товаром за заниженими цінами. Зустрічається також рідко в умовах високої монополізації внутрішнього ринку певного товару в кожній з країн.

Незважаючи на те, що демпінг приносить країні-імпортеру певну вигоду за рахунок поліпшення умов торгівлі, уряди країн вважають усі види демпінгу іноземних виробників формами несумлінної конкуренції. Тому він заборонений як міжнародними правилами СОТ, так і національним законодавством ряду країн. Якщо факт демпінгу доведено, то країна має право вводити торгові обмеження у вигляді антидемпінгових мит.

Антидемпінгові мита – це мита, які застосовуються в рамках антидемпінгових заходів на тимчасових засадах і з дотриманням відповідних

¹ Панфілова О. Є. Правова природа захисних заходів у зовнішній торгівлі та особливості їх застосування / О. Є. Панфілова // Митна справа. – 2011. – № 5. – С. 39–45.

правил та процедур, і які спрямовані на усунення економічних наслідків демпінгу. Вони збираються у додаток до звичайних мит.

Для застосування антидемпінгових заходів (ст. VI п. 2 ГАТТ – антидемпінгові мита) необхідне дотримання таких умов:

- наявність демпінгової різниці (маржі), тобто перевищення нормальної вартості над ціною, за якою експортується товар; демпінгова маржа розраховується у відсотках від експортної ціни;
- наявність фактично доведеного матеріального збитку або загрози матеріального збитку певній галузі національного господарства країни-імпортера;
- існування причинно-наслідкового зв'язку між фактом продажу за демпінговими цінами та збитком¹.

Субсидія – це вклад, дотація уряду чи державної установи, передача коштів, прямі переводы, фінансові пільги, податкові пільги і інші форми підтримання доходів і цін. У міжнародній практиці найчастіше вона розглядається як фінансовий внесок, що наданий на територію члена СОТ урядом або будь-яким державним органом.

Розрізняють наступні види субсидій² (табл. 3.2).

Найбільше впливають на розвиток міжнародної торгівлі експортні субсидії. Експортні субсидії – це фінансові пільги, що надаються урядом або приватними структурами фірмам-експортерам на виробництво та вивезення певних товарів за кордон. Метою їх надання є покриття частини витрат національних виробників для підвищення їх конкурентоспроможності на світових ринках.

Експортними субсидіями є такі заходи³:

- надання урядами прямих субсидій галузям внутрішнього виробництва залежно від показників експорту;
- програма утримання валюти або будь-яка інша практика, яка передбачає виплату премій за експортером;
- внутрішні розцінки на транспортування, що надаються або запровадження на умовах більш вигідніших ніж при відвантаження у середині країни;
- надання урядом або іншим органом прямо чи непрямо, через затвердження урядом програми, імпортих чи вітчизняних товарів, для використання у виробництві експортних товарів на умовах більш вигідних ніж при наданні аналогічної конкуренції товарів або послуг для виробництва товарів для внутрішнього споживання за умов, що умови є більш вигідніші і доступніше експортерам на світовому ринку;
- повне чи часткове звільнення, зменшення або відкладення прямих податків чи соціальних виплат які сплачуються чи повинні сплачуватися промисловим чи комерційним підприємством;

¹ Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : Центр учб. літ., 2013. – 408 с.

² Панфілова О. Є. Правова природа захисних заходів у зовнішній торгівлі та особливості їх застосування / О. Є. Панфілова // Митна справа. – 2011. – № 5. – С. 39–45.

³ Субсидування в міжнародній торгівлі / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.kneu.dp.ua/moodle-new/pluginfile.php/23523/mod_resource/content/0/MTRPR_7.601_OM_6_01.pdf.

Таблиця 3.2

Класифікація основних видів субсидій та їх характеристика

Вид субсидій	Характеристика
<i>З погляду механізмів здійснення підтримки</i>	
Прямі субсидії	Безпосередні виплати експортеру або виробнику, обумовлені фактом здійснення експортної операції або виробництва товару. Вони дорівнюють різниці витрат експортера або виробника та отриманого ними доходу
Непрямі субсидії	Форма прихованого дотування експортерів або виробників за рахунок надання їм пільгового кредитування, податкових вилучень та пільг, повернення попередньо оплачених мит, пільгового страхування тощо. Ці субсидії можуть стосуватись як експортних так і імпорتنих товарів
Перехресні субсидії	Дотування однієї галузі або сектору економіки за рахунок іншої галузі або сектору за допомогою заходів державного регулювання. Часто це здійснюється шляхом перерозподілу коштів між галузями через механізм цін.
<i>З погляду утримувачів субсидій</i>	
Внутрішні субсидії	Різні форми субсидування продуцентів товарів, конкуруючих з імпортом. Це найбільш замасковане субсидування
Експортні субсидії	Бюджетні виплати національним експортерам, що дозволяє продавати товар іноземним покупцям за ціною, нижчою, ніж на внутрішньому ринку, і збільшувати тим самим експорт
<i>З погляду об'єкта субсидування</i>	
Субсидування затрат	Дотування використуваних матеріалів, затрат на зарплату, проведення досліджень, створення та використання інфраструктури
Субсидування товару (продукту)	Прямі чи непрямі субсидії, які надаються залежно від обсягу виробництва чи експорту
Субсидування споживання	Субсидування використання відходів або місцевої сировини та компонентів
Субсидування перебудови структурного виробництва	Субсидії на скорочення площ під тією чи іншою сільськогосподарською культурою
Субсидування окремих регіонів	Субсидії найбільш економічно відсталим в економічному та соціальному відношенні регіонам
<i>З погляду законності застосування згідно з Угодою СКЗ</i>	
«Заборонені» субсидії»	Обумовлені показниками експортної діяльності або переважним використанням вітчизняних товарів перед імпортними. Стосовно таких субсидій передбачається спеціальний порядок врегулювання суперечок, основними рисами якого є: прискорений розгляд справи органом з розв'язку суперечок (ОРС) і безумовне скасування субсидій, визнаних «забороненими»
Субсидії, «які дають підстави для вживання заходів»	У випадку, якщо субсидії викликають негативні наслідки, а саме: – шкоду національній економіці імпортуючої держави-члена СОТ; – «знищення» або ураження вигід, які прямо чи непрямо вилучаються державами-членами за ГАТТ-94; – серйозну шкоду інтересам інших держав-членів СОТ
Субсидії, «які не дають підстав для вживання заходів»	Субсидії, які не підпадають під одну з трьох таких категорій допомоги: – допомога на науково-дослідницькі та дослідно-конструкторські роботи (до 75% від їх вартості після початку виробництва); – допомога, яка надається у рамках програм регіонального розвитку; – допомога, яка сприяє адаптації наявного обладнання до нових екологічних вимог

- спеціальні відрахування, прямо пов'язані з експортом або його показниками, який підвищує відрахування виробництва для внутрішнього споживання і які застосовуються при розрахунку бази для нарахування прямих податків;
- звільнення від сплати чи зменшення непрямих податків стосовно виробництва або розподілення експортних товарів, якщо воно перевищує таке звільнення чи зменшення щодо виробництва та розподілу аналогічних товарів, призначених для внутрішнього споживання;
- зменшення або повернення митних зборів, які перевищують таке зменшення або повернення зборів які стягуються із імпортованих матеріалів, що споживаються у виробництві експортних товарів за умов, що в окремих випадках, фірма може використати певну кількість вітчизняних матеріалів, що дорівнює імпортованій;
- надання урядом програми гарантування чи страхування експортних кредитів,
- програм страхування або гарантування від збільшення витрат на експортні товари або програм гарантування від ризику зміни валютного курсу;
- надання урядами кредитів за ставками, нижче ставки за якими фактично доводиться платити за використання таких коштів або повна, часткова ними виплата які несуть експортери або фінансові установи при отриманні кредитів за умов, що це використовується, для забезпечення суттєвої переваги у плані умов надання експортних кредитів.

Наслідки експортного субсидування:

- для експортерів – субсидії означають додаткові витрати державного бюджету, при цьому від субсидій завжди виграють експортери. Економіка країни з розрахунку на одиницю товару несе чисті втрати, оскільки фінансування продажу товарів іноземним покупцем нижче рівня фактичних затрат на виробництві країни експортера. Однак втрата на одну одиницю товару може бути компенсована в силу інших факторів (збільшення обсягу виробництва);
- для імпортерів – схожі з демпінговим імпортом. Надання експортних субсидій створює можливість отримати споживачами товарів за більш низькими цінами, при цьому у вигравші споживачі товарів в той час як несуть втрату через загострення конкуренції і змушені скоротити своє виробництво. Номінальний вигравш споживача буде більший ніж програвш виробників.

Надання внутрішніх субсидій веде до заміщення імпортованих товарів, що виготовляються у середині країни. Економічний ефект такий же, як при використанні мита або імпортованих квот, а економічні витрати обмежуються рівномірним розподілом на всіх споживачів та виробників, оскільки субсидії фінансуються за рахунок державного бюджету.

При закріпленні внутрішніх субсидій на товари, що конкурують з імпортом, виникають кілька економічних ефектів:

- розширення внутрішнього виробництва даного товару;

- частина субсидій використовується ефективними виробниками, що розширюють своє виробництво;
- штучне стимулювання неефективних підприємств і виробників, що користуються субсидіями.

3.6. Особливості використання інших видів нетарифного регулювання ЗЕД

Одним із різновидів кількісних обмежень є «добровільне» обмеження експорту, яке ґрунтується на зобов'язаннях одного із торгових партнерів обмежити, або, у крайньому разі, не розширювати обсяги експорту, прийняті в рамках офіційної або неофіційної угоди щодо встановлення квот на експорт товару¹. «Добровільне» експортне обмеження є, по суті, тією ж квотою, але запроваджує її не країна-імпортер, а країна-експортер. Проте наслідки застосування такого інструменту регулювання зовнішньої торгівлі для економіки країни, яка імпортує, мають ще негативний характер, тоді як країна-експортер буде мати прибуток.

Заборони виступають вимушеними засобами захисту, які включають такі інструменти, як ембарго, економічний бойкот, економічна блокада.

Ембарго – це заборона чи обмеження експорту товарів до держав, визначених міжнародними організаціями, членом яких є Україна, або до держав, щодо яких проводиться відповідна національна політика². Рішення про введення ембарго може бути прийняте державою або міжнародними організаціями і може стосуватися імпорту, експорту чи транзиту товарів. Воно може застосовуватися у воєнний або мирний час, на визначений та невизначений термін, а також стосуватися одного товару, кількох товарів чи товарів і послуг.

Економічний бойкот – повна або часткова відмова від економічних зв'язків з фізичною або юридичною особою чи державою. У міжнародних відносинах економічний бойкот зазвичай доповнює політичний бойкот і спрямований на обмеження і припинення торгівлі з небажаною країною, а також на заподіяння їй збитків внаслідок цього.

Економічна блокада – економічна ізоляція держави з метою підірвати її економіку шляхом припинення ввезення в країну товарів (сировини, готових виробів, напівфабрикатів тощо) і позбавлення її ринків збуту³. При економічній блокаді зовнішньоторговельні, фінансові, кредитні та інші економічні зв'язки з державою, що блокується, забороняються. Блокада може охоплювати лише певні зв'язки (торговельні, кредитні тощо) або мати комплексний характер. Статутом ООН передбачається можливість застосування

¹ Угода про субсидії і компенсаційні заходи від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_015.

² Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» : ред. від 02.12.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.

³ Романенко В. В. Класифікація нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі / В. В. Романенко // Митна справа. – 2012. – № 3. – С. 49–56.

економічної блокади як колективного заходу країн-членів щодо встановлення та підтримки миру.

Технічні бар'єри – це перешкоди для імпорту іноземних товарів, що виникають у зв'язку з їх невідповідністю до національних стандартів систем виміру та інспекції якості, вимог техніки безпеки, санітарно-ветеринарних норм, правил упаковки, маркування та інших вимог.

Основною рисою всіх типів технічних бар'єрів є те, що офіційною метою їх застосування є забезпечення цінності національної системи стандартизації та безпеки споживання чи використання товарів, а на практиці вони застосовуються як засіб обмеження небажаного імпорту.

Найчастіше технічні бар'єри поділяють на такі групи:

- стандарти й вимоги безпеки;
- вимоги до упаковки та маркування товарів;
- дотримання санітарно-гігієнічних, екологічних та інших норм;
- обов'язкове отримання сертифікатів якості імпортової продукції;
- перешкоди через відмінності у вимогах до товаросупровідних документах.

У 1994 р. в рамках Уругвайського раунду з метою упорядкування системи застосування технічних бар'єрів та уніфікації національних стандартів та інших технічних норм і правил були ухвалені наступні Угоди:

- Угода про технічні бар'єри у торгівлі – ТБТ (ТБТ – Agreement on Technical Barriers to Trade);
- Угода про застосування санітарних та фітосанітарних заходів – СФЗ (SPS – Agreement on the Applicant on Sanitary and Phytosanitary Measures).

Ці Угоди вступили в силу з початку 1995 р. і є обов'язковими для всіх учасників СОТ¹.

Останнім часом особливого значення набувають заходи з охорони навколишнього середовища, які включають в себе будівництво очисних споруд, створення нових матеріалів і джерел енергії, розробка нових технологій виробництва, а також законодавче регулювання, обмеження і заборона виробничих процесів, виготовлення промислових виробів і товарів, що спричиняють забруднення навколишнього середовища.

Політика державних закупівель як інструмент нетарифного регулювання зовнішньої торгівлі передбачає надання замовлень на товари, які закуповуються державою, лише національним товаровиробникам навіть за умови, коли імпортний товар на вітчизняному ринку дешевший. Це забезпечує тих виробників, що виконують замовлення держави, ринками збуту і звільняє їх від необхідності зменшувати ціну для того, щоб продати товар.

Велика кількість товарів і послуг, безпосередньо закуповуваних національними урядами, а також вплив, який вони здійснюють за допомогою цієї політики закупівель на державні і приватні фірми, зробили преференційну

¹ Прокопенко В. В. Заходи нетарифного регулювання щодо переміщення продуктів харчування через митний кордон України / В. В. Прокопенко, О. С. Крущук // Митна справа. – 2011. – № 3. – С. 58–68.

державну закупівлю однією з найбільш характерних ознак торгівлі в даний час, особливо у випадках високотехнологічних товарів і послуг. Міжнародні правила по здійсненню державних закупівель відображені в Угоді про державні закупівлі, яка прийнята у рамках СОТ.

Угода про державні закупівлі встановлює узгоджений комплекс прав і обов'язків її членів щодо їх законодавства, процедур і практики у сфері державних закупівель. Основоположним принципом угоди є принцип недискримінації, тобто товарам, послугам і постачальникам іншого члена угоди надається режим не менш сприятливий, ніж вітчизняним товарам, послугам і постачальникам.

Вимоги про вміст місцевих компонентів – прихований метод торговельної політики держави, який законодавчо встановлює частку участі національних виробників у виробництві імпортованого товару. Зазвичай вимога про вміст місцевих компонентів використовується країнами, що розвиваються, у рамках політики імпортозаміщення, яке передбачає створення та нарощування національної бази виробництва імпортованих товарів, з метою наступної відмови від їх імпорту. Уряди розвинених країн використовують вимогу про вміст місцевих компонентів з метою запобігання переміщення виробництва у країни, що розвиваються, з більш дешевою робочою силою і зберегти тим самим рівень зайнятості.

Внутрішні податки та збори поділяються на дві групи (рис. 3.2).

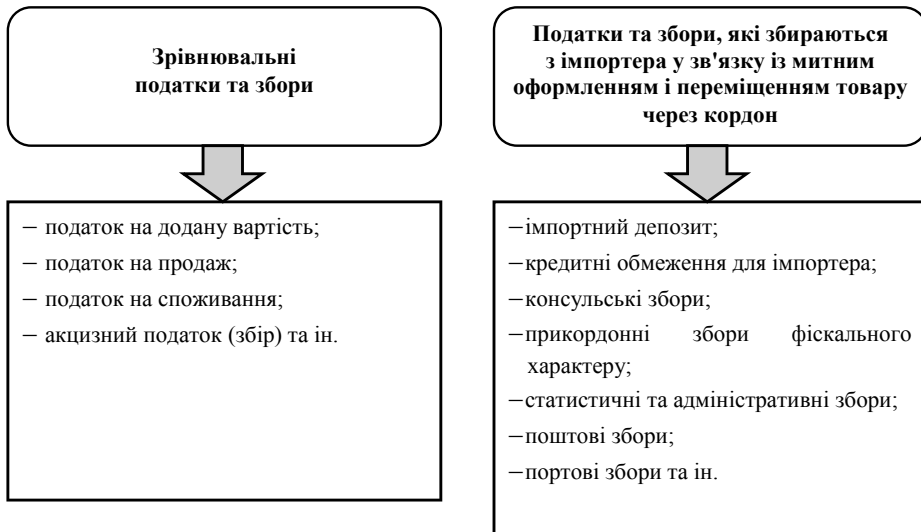

Рис. 3.2. Види внутрішніх податків та зборів

Деталізуючи зазначену на рис. 3.2 інформацію, варто зауважити, що зрівнювальні податки та збори – еквівалентні непрямим податкам та зборам, які збираються у країні-імпортері з національних товарів у формі податку на додану вартість (ПДВ), податку на продаж, податку на споживан-

ня, акцизу. Мета цих податків та зборів – створення єдиного податкового режиму для іноземних та вітчизняних товарів. Згідно з правилами ГАТТ, імпорتنі податки не повинні перевищувати розміру оподаткування аналогічних товарів внутрішнього виробництва, не повинні утворювати додаткового бар'єра, який захищає товари вітчизняного виробництва. Проте на практиці це часто не дотримується, зокрема тому, що імпорتنі податки та збори нараховуються на ціну товару СІФ, яка включає суму виплачених мит. Багато країн використовують оподаткування для стимулювання експорту національних товарів шляхом повернення податків, заплачених за товар, призначений для експорту.

Податки та збори, які збираються з імпортера у зв'язку із митним оформленням і переміщенням товару через кордон. До цієї групи крім збору за митне оформлення товару належать:

- імпортний депозит – форма застави, яку імпортер має внести на певний строк, безпроцентний внесок, що дорівнює всій або частині вартості товару. Внаслідок цього з обороту забирається значна частина капіталу експортера, цим обмежується його платоспроможність;
- кредитні обмеження для імпортера, які полягають в обмеженні максимальної суми кредиту, строку видачі, збільшенні процентної ставки при наданні у кредит грошових коштів, зумовлені їх цільовим використанням (імпорт товарів);
- консульські збори – плата за надання консульської фактури;
- прикордонні збори фіскального характеру;
- обмеження стосовно іноземних вино-горілчаных виробів;
- дискримінаційні збори з автомобілів;
- статистичні та адміністративні збори, які здійснюються з метою забезпечення ретельного статистичного обліку зовнішньоторгових вантажів;
- спеціальні збори на імпортні товари;
- муніципальні збори;
- поштові збори;
- портові збори;
- збори на розвиток експорту;
- збори на добродійні цілі.

Заходи монополістичного характеру можуть діяти у двох проявах – встановлення державної монополії на експорт-імпорт в цілому або певних товарних груп (лікарських препаратів, зброї). Ще одним різновидом монополістичних заходів є примусове обслуговування учасників ЗЕД вітчизняними підприємствами – транспортними ті охоронними організаціями, страховими та банківськими установами, брокерськими та консалтинговими фірмами.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте причини, етапи та основні тенденції нетарифного регулювання.
2. Дайте визначення сутності нетарифного регулювання згідно з вітчизняними та зарубіжними джерелами.
3. опишіть основні види нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.
4. Розкрийте зміст квотування та охарактеризуйте основні його види.
5. висвітліть роль ліцензування в системі методів нетарифного регулювання.
6. Назвіть основні причини застосування квотування та ліцензування зовнішньоекономічних операцій.
7. визначте сутність демпінгу та опишіть умови застосування антидемпінгових заходів.
8. Охарактеризуйте основні види субсидій.
9. В чому полягає сутність субсидування експорту як регулятора зовнішньоекономічної діяльності.
10. Розкрийте зміст політики державних закупівель як засобу нетарифного регулювання ЗЕД.

РОЗДІЛ 4.

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК МИТНИХ ОРГАНІВ В УКРАЇНІ

4.1. Становлення управлінсько-організаційної структури митних органів в Україні

Після проголошення незалежності Україна самостійно почала визначати митну політику та здійснювати митну справу, створюючи при цьому власну систему митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, структуру органів, які б контролювали здійснення такого регулювання та варіант розміщення митних органів на території країни. Вибір оптимальної структури митної служби та варіанта розміщення митних органів на митній території держави є одним з основних принципів ефективного функціонування митної системи держави.

Із становленням України як самостійної держави, паралельно з розбудовою всього державного механізму відбувалося і формування власної системи митних органів в Україні.

Указом Президента України від 11 грудня 1991 року «Про утворення Державного митного комітету України» було створено центральний орган державного управління у галузі митної справи – Державний митний комітет України, основним завданням якого стало забезпечення захисту економічної безпеки України, додержання законодавства про митну справу, здійснення митного контролю та оформлення¹.

Період з 1991 по 1993 рр. характеризується значним зростанням кількості митних органів (рис. 4.1), які насамперед були пов'язані зі зростанням товаро- та пасажиропотоків через митний кордон держави, відсутністю системи внутрішніх митниць та митних органів на кордонах з Росією, Білоруссю та Молдовою.

¹ Указ Президент України «Про утворення Державного митного комітету України» від 11.12.1991, № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/91>.

Рис. 4.1. Організаційна структура митних органів України у 1991–1993 рр.¹

У 1994–1996 рр. у системи митних органів відбулися чергові зміни: у 1994 році постановою Кабінету Міністрів України² було створено 8 територіальних митних управлінь, кожному з яких підпорядковувалися від 5 до 15 митниць. Окремі митниці залишалися митницями прямого підпорядкування, які підпорядковувалися не територіальним митним управлінням, а безпосередньо Державному митному комітету України. Організаційну структуру митних органів цього періоду зображено на рис. 4.2.

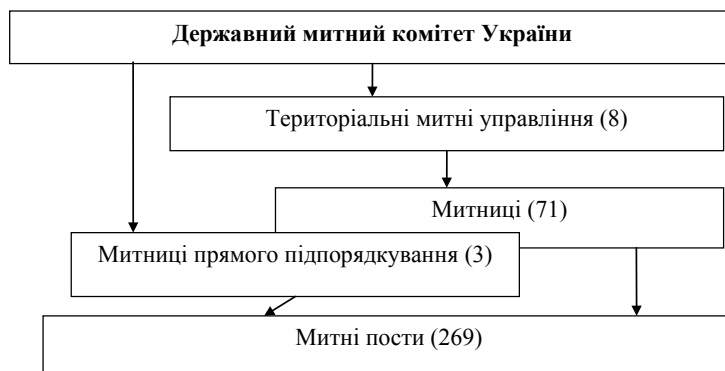

Рис. 4.2. Організаційна структура митних органів України у 1994–1996 рр.³

Зазначимо, що на територіальні митні управління покладалося безпосереднє керівництво митними установами (митницями, митними постами та іншими підпорядкованими установами), розташованими на відповідній території, однак у них було відсутнє право на здійснення безпосереднього митного оформлення, тобто територіальні митні управління виконували роль координуючих органів у регіоні, фактично дублюючи управлінські функції Державного митного комітету України у них. Це і стало однією із причин подальшого реформування та пошуку оптимальної організаційної структури митних органів.

¹ Актуальні питання теорії та практики митної справи : монографія / [Бережнюк І. Г., Пашко П. В., Войцещук А. Д. та ін.]; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 17.

² Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення територіальних митних управлінь» від 08.07.1994 р., № 465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>.

³ Актуальні питання теорії та практики митної справи: моногр. / [Бережнюк І. Г., Пашко П. В., Войцещук А. Д. та ін.]; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 18.

У 1996 році Президент України підписав Указ «Про Державну митну службу України»,¹ відповідно до якого на базі Державного митного комітету України утворено Державну митну службу України (ДМСУ) як центральний орган виконавчої влади та регіональні митниці, митниці, спеціалізовані митні управління та організації, які повинні здійснювати митну справу. Однією з відмінностей регіональної митниці від територіального митного управління стало те, що вона, як і підпорядковані їй митниці, у встановленому порядку отримала функцію безпосереднього здійснення митного контролю та митного оформлення у відповідній зоні діяльності.

Управлінська вертикаль «центральный апарат – регіональна митниця – митниця» функціонувала протягом 1996–2005 рр., хоча у цей період кількість митниць, їх підпорядкування досить часто змінювались. Систему митних органів у 1996 р. зображено на рис. 4.3.

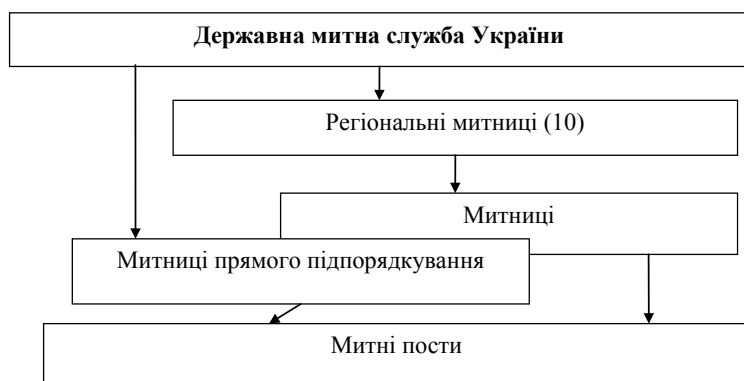

Рис. 4.3. Організаційна структура митних органів України у 1996–2005 рр.²

Завдяки цій реорганізації було досягнуто вдосконалення організаційної структури і централізації управління митною системою, зміцнення виконавської дисципліни, мобільності митних підрозділів, посилення митного контролю й боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил.

Пошук оптимальної організаційної структури митних органів відбувався і в наступні роки.

У 2005 р. всі митниці виведено з підпорядкування регіональних митниць та безпосередньо підпорядковано центральному апарату ДМСУ, що, на думку тодішнього керівництва ДМСУ, сприяло керованості митними органами, скороченню чисельності управлінського апарату і перерозподілу вивільнених працівників на більш важливі ділянки роботи, зменшенню витрат бюджетних коштів, а також покращенню якості виконання завдань, поставлених перед митною службою. На кінець року всі 49 митниць стали

¹ Указ Президента України «Про Державну митну службу України» від 29.11.1996, № 1145/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1145/96>.

² Актуальні питання теорії та практики митної справи : моногр. / [Бережнюк І. Г., Пашко П. В., Войцешук А. Д. та ін.] ; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 20.

митницями прямого підпорядкування¹. Однак уже у 2006 році знову було створено вертикальну організаційно-управлінську структуру «ДМСУ – регіональні митниці – митниці», організовану за територіальним принципом з урахуванням адміністративно-територіального устрою держави. Наказом ДМСУ² було створено Західну, Кримську, Південну, Східну, Центральну регіональні митниці. Разом з Київською, Енергетичною та Інформаційною регіональними митницями всього стало 8. Інші митниці були підпорядковані регіональним.

Ключовим елементом організаційно-управлінської структури створеної у 2006 році було визначено регіональні митниці, а в регіональних митницях – служби координації та контролю діяльності підпорядкованих митних органів. Однак, служби координації та контролю діяльності підпорядкованих митних органів у регіональних митницях фактично позбавлялися управлінського впливу на підпорядковані митниці. Виконання регіональними митницями як суб'єктами управління лише функції регіональних підрозділів – узагальнення та передачі зворотної інформації, зробила таку організаційну структуру прогнозовано неефективною. Формально і в 2007 р. існували регіональні митниці, однак реально вони, як і всі інші митні органи, стали митницями прямого підпорядкування³.

Уже у 2008 році відбулися чергові зміни в організаційній структурі митних органів. З метою оптимізації діяльності й структури митних органів, відповідно до Наказу ДМСУ⁴ з 01.05.2008 року було ліквідовано Західну, Кримську, Південну, Східну і Центральну регіональні митниці (однак залишилися Київська, Енергетична та Інформаційна регіональні митниці), що спричинило перехід до організаційно-управлінської вертикалі «центральный апарат ДМСУ – митний орган». Організаційну структуру митних органів у 2008 році зображено на рис. 4.4.

Новий виток оптимізації організаційної структури митних органів було здійснено у 2010 році. Починаючи з 2010 року Президентом України було прийнято низку указів, спрямованих на оптимізацію чисельності апаратів центральних органів виконавчої влади або їх регіональних відділень, усунення міжвідомчих конфліктів і, як результат – підвищення якості публічного управління та надання адміністративних послуг. Процеси пов'язані з оптимізацією структури митних органів України окреслюються Указом Президента «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади»⁵, результатом такої оптимізації наприкінці 2010 року стало

¹ Гребельник О. Митна справа : підруч. / О. П. Гребельник. – 3-тє вид., перероб. та доп. – К. : Центр учб. літ., 2010. – С. 58.

² Наказ Державної митної служби України «Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць» від 15.09.2006 р., № 785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1025.11470.0>.

³ Актуальні питання теорії та практики митної справи : моногр. / [Бережнюк І. Г., Пашко П. В., Войцешук А. Д. та ін.] ; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 22.

⁴ Наказ Державної митної служби України «Про ліквідацію митних органів» від 29.01.2008 р., № 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_b1/pg_gswswm.htm.

⁵ Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.10, № 1085/2010 (із змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/_doc2.nsf/link1/U1085_10.html.

приведення її внутрішньої структури у відповідність із адміністративно-територіальним устроєм країни. Тобто, на державному рівні прийняте рішення щодо реорганізації структури митних органів полягало у тому, щоб у кожній області була тільки одна митниця з метою оптимізації діяльності та структури митних органів, удосконалення й уніфікації механізму здійснення митного контролю та митного оформлення. На початок 2012 року організаційна структура митних органів мала вигляд, який схематично зображено на рис. 4.5.

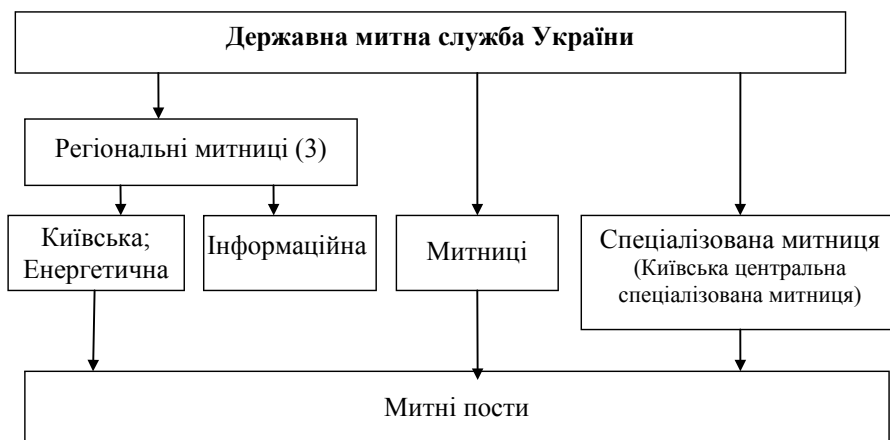

Рис. 4.4. Організаційна структура митних органів України у 2008 р.¹

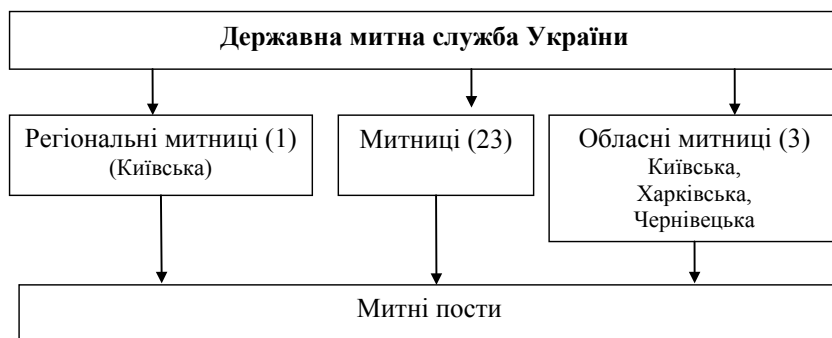

Рис. 4.5. Організаційна структура митних органів України у 2012 р.

Протягом становлення управлінсько-організаційної структури митних органів в Україні усі реорганізації у цій сфері позитивно позначалася на фінансовому показнику діяльності митних органів (рис. 4.6).

¹ Актуальні питання теорії та практики митної справи : моногр. / [Бережнюк І. Г., Пашко П. В., Войцешук А. Д. та ін.] ; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 23.

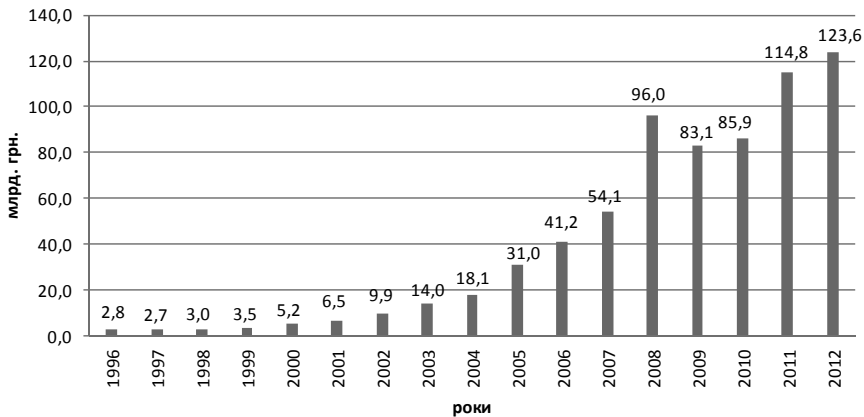

Рис. 4.6. Динаміка надходження митних платежів до Державного бюджету України у 1996–2012 рр.^{1,2}

З вищенаведеного видно, що протягом усього часу управлінсько-організаційна структура митних органів України не залишається сталою, а перебуває в постійній динаміці під впливом політичних, економічних та соціальних змін, збільшення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх активності на зовнішніх ринках, вантажо- та пасажиропотоків через митний кордон держави і загалом розвитку економіки України та її інтеграції до світової економіки.

4.2. Сучасна система державних органів в митній сфері

Наприкінці 2012 року Президент України підписав новий указ «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади»³, відповідно до якого було утворено Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Результатом такої реорганізації має стати підвищення ефективності роботи податкових і митних органів, скорочення витрат й бюрократичних процедур, усунення дублювання їх діяльності тощо.

На сьогодні у чинному Митному кодексі України розділ XX присвячено органам, які безпосередньо здійснюють державну митну справу – органам доходів і зборів, основним призначенням яких є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України.

¹ Інформаційно-аналітичні матеріали до заслуховування на засіданні Уряду 01.02.2012 Голови Держмитслужби України Калетніка І. Г. з питань діяльності митних органів у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://govuadocs.com.ua/tw_files/120/d-119809/7z-docs/1.pdf.

² Лист Державної митної служби України «Про надходження податків і зборів до Держбюджету України у 2012 році» від 10.01.2013, № 15.1/48-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/>.

³ Указ Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012, № 726/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>.

Органи доходів і зборів є складовою частиною системи органів виконавчої влади України і включають (рис. 4.7):

- центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику;
- митниці;
- митні пости.

Рис. 4.7. Структура органів доходів і зборів України в митній сфері у 2014 році

Здійснюючи державну митну справу, органи доходів і зборів виконують такі основні завдання¹:

1) забезпечення правильного застосування, неухильного дотримання та запобігання невиконанню вимог законодавства України з питань державної митної справи;

2) забезпечення виконання зобов'язань, передбачених міжнародними договорами України з питань державної митної справи, укладеними відповідно до закону;

3) створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України, здійснення разом з митними органами інших держав заходів щодо удосконалення процедури пропуску товарів, транспортних засобів через митний кордон України, їх митного контролю та митного оформлення;

4) здійснення митного контролю та виконання митних формальностей щодо товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, у тому числі на підставі електронних документів (електронне декларування), за допомогою технічних засобів контролю тощо;

5) аналіз та управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю;

6) забезпечення справляння митних платежів, контроль правильності обчислення, своєчасності та повноти їх сплати, застосування заходів щодо їх примусового стягнення у межах повноважень, визначених Митним і Податковим кодексами України та іншими актами законодавства України, організація застосування гарантій забезпечення сплати митних платежів,

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

взаємодія з банківськими установами та незалежними фінансовими посередниками, що надають такі гарантії;

7) застосування передбачених законом заходів митно-тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, здійснення контролю за дотриманням усіма суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення окремих видів товарів через митний кордон України; здійснення заходів щодо недопущення переміщення через митний кордон України товарів, на які встановлені заборони та/або обмеження щодо переміщення через митний кордон України, а також товарів, які не відповідають вимогам якості та безпеки;

8) здійснення державного експортного контролю в межах повноважень, покладених на органи доходів і зборів відповідно до МКУ та інших законів України;

9) здійснення контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України;

10) сприяння захисту прав інтелектуальної власності, вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

11) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України;

12) здійснення в межах повноважень, визначених МКУ, контролю за діяльністю підприємств, які надають послуги з декларування товарів, перевезення та зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України чи перебувають під митним контролем, та здійснюють інші операції з такими товарами, надання дозволів та видача ліцензій на здійснення зазначених видів діяльності; видача сертифікатів уповноваженого економічного оператора;

13) ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності;

14) ведення митної статистики та обмін даними митної статистики з митними органами інших країн;

15) проведення верифікації (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та видача у випадках, встановлених чинними міжнародними договорами, сертифікатів походження;

16) здійснення обміну документами та інформацією (у тому числі електронною) з іншими державними органами України, митними, правоохоронними та іншими органами іноземних держав;

17) впровадження, розвиток та технічне супроводження інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій в державній митній справі, автоматизація митних процедур, надання підприємствам послуг електронного цифрового підпису;

18) здійснення міжнародного співробітництва у сфері державної митної справи, залучення зовнішніх ресурсів для забезпечення діяльності органів доходів і зборів;

- 19) кінологічне забезпечення діяльності органів доходів і зборів;
- 20) управління об'єктами інфраструктури органів доходів і зборів, розбудова митного кордону;
- 21) здійснення інших визначених законом повноважень, покладених на органи доходів і зборів.

4.3. Міністерство доходів і зборів України у формуванні і реалізації митної політики

Українське законодавство безпосереднє керівництво здійсненням державної митної справи покладає на центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику – Міністерство доходів і зборів України.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, – центральний орган виконавчої влади, що є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізації єдиної державної податкової, державної митної політики, забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску¹.

Міністерство доходів і зборів України (Міндоходів України) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Міндоходів України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з питань:²

- забезпечення формування єдиної державної податкової, державної митної політики в частині адміністрування податків і зборів, митних платежів та реалізації єдиної державної податкової, державної митної політики;
- забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – єдиний внесок);
- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері боротьби з правопорушеннями при застосуванні податкового та митного законодавства, а також законодавства з питань сплати єдиного внеску.

Міністерство доходів і зборів України спрямовує, координує та контролює діяльність митниць, здійснює інші повноваження, передбачені Митним

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Указ Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» від 18.03.2013, № 141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=141/2013>.

Кодексом та іншими законами України, в межах своїх повноважень видає накази, організує та контролює їх виконання.

Міндоходів України очолює Міністр, який призначається на посаду за поданням Прем'єр-міністра України і звільняється з посади Президентом України.

Міндоходів України у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, організує і контролює їх виконання.

Накази Міндоходів України, видані в межах його повноважень, є обов'язковими до виконання центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами, місцевими державними адміністраціями, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами і організаціями всіх форм власності та громадянами.

На початок 2014 року структура центрального апарату Міндоходів України складається з 26 департаментів та управлінь (рис. 4.8).

З моменту заснування до складу центрального апарату Міндоходів увійшов центральний апарат ДМСУ, на базі якого було створено Департамент митної справи, а також частина структурних підрозділів ДМСУ об'єдналися із підрозділами центрального апарату колишньої Державної податкової служби за принципом виконання подібних завдань та функцій (Департамент податкового і митного аудиту, Департамент розвитку ІТ, електронних сервісів та обліку платників податків тощо).

Як зазначалося вище, у складі Міндоходів України функціонує Департамент митної справи, якому підпорядковується 4 управління:¹

1. Управління організації митного контролю та оформлення.
2. Управління митної вартості, класифікації товарів та заходів регулювання ЗЕД.
3. Управління кадрової роботи.
4. Управління аналізу ризиків та аналітичної роботи.

Основні завдання Департаменту митної справи Міндоходів України:²

- створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності;
- захист митних інтересів України;
- реалізація єдиної митної політики України;
- запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил;
- організація та контроль роботи митниць Міндоходів із забезпечення своєчасності сплати митних платежів.

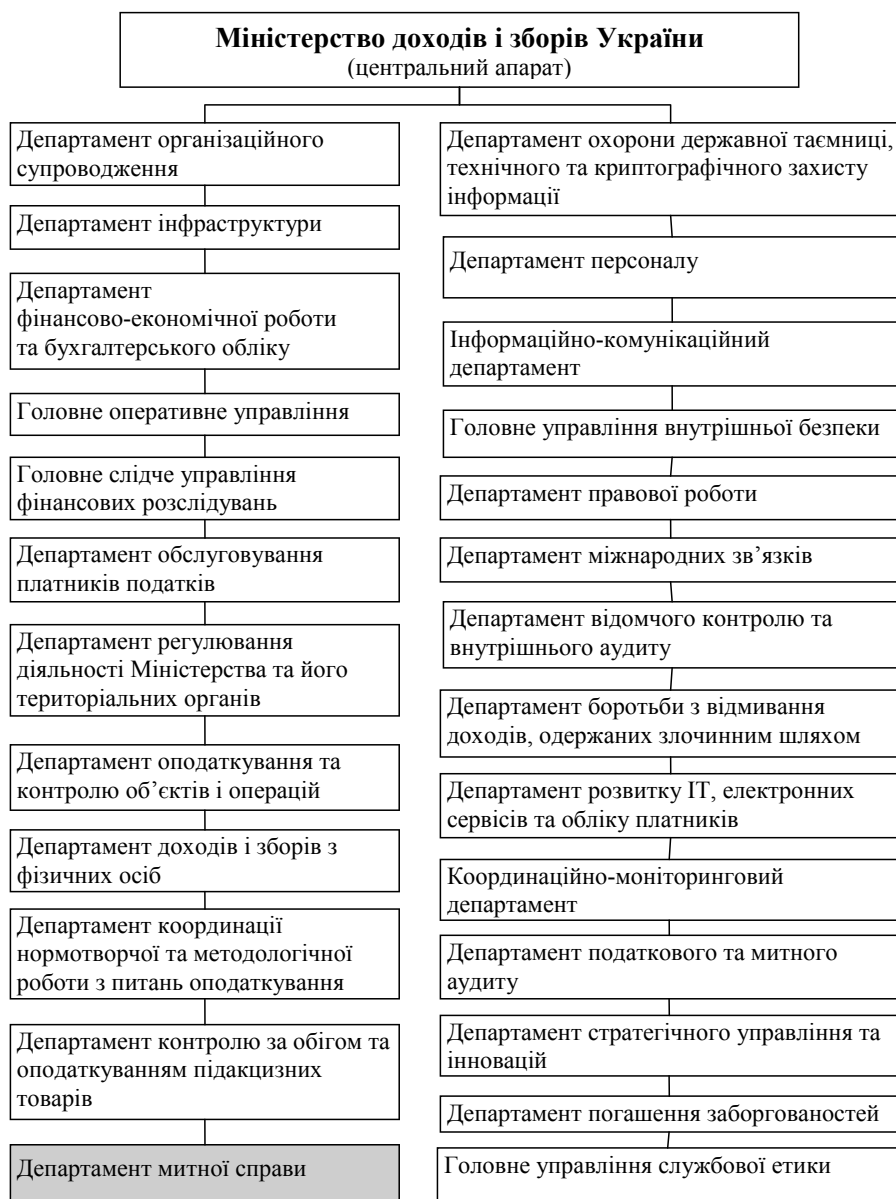
Основні функції Департаменту митної справи Міндоходів України:³

1. Здійснення добору кадрів до Департаменту та на керівні посади в митницях Міндоходів, формування кадрового резерву на відповідні посади,

¹ Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України станом на 01.01. 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>.

² Там само.

³ Там само.

**Рис. 4.8. Структура Центрального апарату
Міністерства доходів і зборів України на початку 2014 р.***

*Примітка. Побудовано на основі інформації офіційного сайту Міндоходів України.

організацію роботи з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників Департаменту та територіальних органів Міндоходів.

2. Здійснення спільно із митними органами інших держав заходів щодо вдосконалення процедури пропуску через державний кордон України товарів і транспортних засобів, їх митного контролю та митного оформлення.

3. Впровадження спрощених митних процедур та сприяння створенню відповідних умов для полегшення торгівлі, сприяння транзиту, збільшення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України.

4. Організація контролю за валютними операціями, своєчасністю проведення розрахунків та оподаткуванням у сфері ЗЕД, за дотриманням законодавства України.

5. Організація та контроль за дотриманням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності та громадянами устанавленого законодавством порядку переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України.

6. Застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання під час переміщення товарів через митний кордон України.

7. Організація контролю за правильністю визначення митної вартості товарів на підставі загальноприйнятої міжнародної практики, а також за правильністю визначення країни походження товарів, що переміщуються через митний кордон України.

8. Організація застосування та контролю за процедурами використання гарантій забезпечення сплати митних платежів, взаємодія з об'єднаннями експедиторів, незалежними фінансовими посередниками, страховими організаціями та фінансово-кредитними установами.

9. Забезпечення застосування митних режимів, здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, поміщених у відповідні митні режими.

10. Вжиття заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів.

11. Верифікація (встановлення достовірності) сертифікатів про походження товарів з України та здійснення у випадках, устанавлених міжнародними договорами, видачі сертифікатів походження.

12. Аналіз та здійснення управління ризиками з метою визначення форм та обсягів митного контролю.

13. Організація контролю за доставкою товарів, які перебувають під митним контролем, до митних органів призначення.

14. Організація контролю за дотриманням правил переміщення валютних цінностей через митний кордон України.

15. Забезпечення здійснення санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю щодо товарів, що переміщуються через митний кордон України, а також контролю за переміщенням культурних цінностей у формі попереднього документального контролю в пунктах пропуску через державний кордон України.

16. Організація надання дозволів на відкриття та експлуатацію митних складів, складів тимчасового зберігання, магазинів безмитної торгівлі, вантажних митних комплексів, вільних митних зон комерційного або сервісного типу, видачу сертифікатів уповноваженого економічного оператора.

17. Організація стягнення коштів у разі невиконання забезпечених фінансовою гарантією зобов'язань зі сплати митних платежів.

18. Вирішення відповідно до Митного кодексу України питання щодо реалізації компромісу.

19. Організація та забезпечення ведення обліку підприємств, які здійснюють операції з товарами, що перебувають під митним контролем.

20. Організація ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності.

21. Здійснення ліцензування митної брокерської діяльності.

22. Проведення заходів із запобігання та протидії контрабанді, боротьби з порушеннями митних правил на митній території України.

23. Надання повноважень на провадження діяльності з надання митницям фінансових гарантій забезпечення сплати митних платежів.

24. Здійснення провадження у справах про порушення митних правил.

25. Організація взаємодії та обміну інформацією з державними органами інших держав з питань взаємної адміністративної допомоги.

26. Здійснення кінологічного забезпечення.

27. Контроль за дотриманням законодавства в галузі державного експортного контролю у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України товарів, що підлягають експортному контролю без відповідних дозвільних документів. Здійснення ідентифікації товарів, що підлягають експортному контролю.

4.4. Територіальні органи доходів і зборів у митній сфері

Міндоходів України здійснює повноваження безпосередньо та через територіальні органи. До територіальних органів Міндоходів України, зокрема в митній сфері, належать його:¹

- територіальні органи в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі – митниці;
- міжрегіональні територіальні органи (повноваження яких поширюються на кілька адміністративно-територіальних одиниць) наприклад, Київська міжрегіональна митниця та спеціалізовані департаменти і спеціалізовані органи Міндоходів України, наприклад, Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень Міндоходів, Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів.

Митниця є територіальним органом Міндоходів України і підпорядковується йому. Не допускається втручання у діяльність митниць інших територіальних органів Міндоходів України. Митниця є органом доходів і зборів, який у зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на ці органи.

Митниця є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, печатку та бланк із зображенням Державного Герба України та із своїм найме-

¹ Указ Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» від 18.03.2013, № 141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=141/2013>.

нуванням і діє відповідно до Конституції України, Митного Кодексу, інших нормативно-правових актів та на підставі положення, яке затверджується наказом Міндоходів України¹.

Митниця здійснює свою діяльність на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (Автономна Республіка Крим; область; міста Київ, Севастополь). Окремі митниці можуть здійснювати свою діяльність на територіях двох чи більше адміністративно-територіальних одиниць або на всій території України.

На початок 2014 року в Україні є 27 митниць.²

Створення, реорганізація та ліквідація митниць здійснюються Міндоходів України, в порядку, визначеному законом.

У населених пунктах, на залізничних станціях, в аеропортах, морських і річкових портах та інших об'єктах, розташованих у зоні діяльності митниці, в міру необхідності створюються її відокремлені структурні підрозділи (митні пости).

Митний пост є органом доходів і зборів, який входить до складу митниці як відокремлений структурний підрозділ і в зоні своєї діяльності забезпечує виконання завдань, покладених на органи доходів і зборів.

На початок 2014 року в Україні є 203 митних постів.³

Положення про митні пости затверджуються керівниками відповідних митниць. Зони діяльності митних постів визначаються положеннями про ці пости.

Створення, реорганізація та ліквідація митних постів здійснюються Міндоходів України, в порядку, визначеному законом.

Київська міжрегіональна митниця є територіальним органом Міндоходів, який підпорядковується Міндоходів⁴. Однак зважаючи на те, що вона є міжрегіональною митницею, то зоною її діяльності є: місто Київ; митна територія України в частині митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом і лініями електропередачі та віднесені до компетенції Київської міжрегіональної митниці Міндоходів; територія Київської області в частині митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються у міжнародних поштових та експрес-відправленнях; територія митного складу та складу тимчасового зберігання ТОВ «ВіДі Термінал», розташованих у місті Вишневому Київської області⁵.

Спеціалізована лабораторія з питань експертизи та досліджень Міністерства доходів і зборів України (СЛЕД Міндоходів) є територіальним орга-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&#nobreak=1>.

² Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження Класифікатора органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів і органів Міндоходів» від 20.11.13, № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62902.html>.

³ Там само.

⁴ Наказ Міністерства доходів і зборів України «Положення про Київську міжрегіональну митницю Міндоходів» від 17.04.2013 р., № 70 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kyiv.minrd.gov.ua/data/material/000/083/98785/70_70_2.pdf.

⁵ Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження Класифікатора органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів і органів Міндоходів» від 20.11.13, № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62902.html>.

ном Міністерства доходів і зборів України, який підпорядковується Міністерству доходів і зборів України¹.

Основними завданнями Спеціалізованої лабораторії є²:

1) забезпечення реалізації державної податкової та митної політики, а також участь у боротьбі з правопорушеннями під час застосування податкового та митного законодавства;

2) проведення досліджень та здійснення експертної діяльності у податковій та митній сферах;

3) здійснення відповідно до законодавства попередньої оцінки майна, вилученого, конфіскованого за порушення митного та податкового законодавства.

Спеціалізована лабораторія виконує широкий спектр експертиз і досліджень, серед яких: експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, лікарських засобів та препаратів, товарознавча експертиза, дослідження документів, грошей, балістична експертиза, комплексне дослідження транспортних засобів та документів, що їх супроводжують, дослідження харчових продуктів, хімічних речовин та матеріалів, нафтопродуктів, пально-мастильних матеріалів, металів, сплавів та виробів з них тощо.

На початок 2014 року до складу Спеціалізованої лабораторії входять 11 підрозділів з питань експертизи і досліджень, розташовані в містах Києві, Дніпропетровську, Донецьку, Львові, Одесі, Сімферополі, Харкові, Ужгороді та Северодонецьку³.

Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міністерства доходів і зборів України є територіальним органом Міністерства доходів і зборів України та як спеціалізований митний орган з питань підвищення кваліфікації фахівців та кінологічного забезпечення входить до структури Міндоходів. Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міністерства доходів і зборів України є спеціалізованим департаментом Міндоходів і підпорядковується одному із заступників Міністра доходів і зборів України згідно з розподілом обов'язків, затвердженим наказом Міндоходів⁴.

Основними завданнями Департаменту є:

1) реалізація державної податкової та державної митної політики в межах компетенції Департаменту;

¹ Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів» від 29.05.2013 р., № 133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/pro-minrd-ukraini/struktura-/spetsializovan-departament-ta-org/spetsializovana-laboratoriya-z-pitan-e/diyalnist/normativna-baza-sled-/62789.html>.

² Там само.

³ Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України станом на 01.01. 2014 р.[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>.

⁴ Наказ Міністерства доходів і зборів України «Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів» від 29.05.2013 р., № 133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/pro-minrd-ukraini/struktura-/spetsializovan-departament-ta-org/spetsializovana-laboratoriya-z-pitan-e/diyalnist/normativna-baza-sled-/62789.html>.

2) здійснення кінологічного забезпечення, у тому числі:

- організація та проведення спеціальної підготовки інспекторів-кінологів зі службовими собаками щодо виявлення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів, зброї, боєприпасів, тютюнових виробів, грошових знаків у вигляді банкнотів тощо;
- організація та проведення добору службових собак, контроль за дотриманням норм їх утримання;
- ведення обліку та контроль за комплектуванням кінологічних команд, збір та аналіз інформації про ефективність їх діяльності;
- підготовка пропозицій щодо удосконалення кінологічного забезпечення;

3) участь у службових заходах, у тому числі з використанням службових собак, спрямованих на запобігання, виявлення і припинення контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, зброї та боєприпасів тощо;

4) організація, здійснення та моніторинг спеціалізованої підготовки посадових осіб та інших працівників територіальних органів Міндоходів шляхом залучення відповідних спеціалістів, а саме:

- підвищення кваліфікації посадових осіб територіальних органів Міндоходів за професійними програмами, в тому числі підвищення кваліфікації вперше прийнятих на державну службу, а також у разі потреби перед або за результатами чергової атестації;
- підвищення кваліфікації посадових осіб та інших працівників Міндоходів та його територіальних органів за програмами тематичних постійно діючих і короткотермінових семінарів, тренінгів, спеціалізованих короткострокових навчальних курсів з іноземних мов тощо;
- спеціальна підготовка посадових осіб й інших працівників територіальних органів Міндоходів зі здійснення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, застосування фізичної сили, спеціальних засобів, вогнепальної зброї, застосування технічних засобів митного контролю, ідентифікації культурних цінностей, виявлення суб'єктів, схильних до порушення митних правил, за допомогою оперативної психології тощо;

5) впровадження, розвиток та супроводження програмно-інформаційних комплексів: дистанційного навчання, тестування агентів з митного оформлення, електронного навчально-методичного кабінету, професійно-психологічного добору, ідентифікації культурних цінностей тощо;

6) організація в установленому порядку навчання та контролю рівня професійної підготовки агентів з митного оформлення.

З метою підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців з державної митної справи, а також проведення наукових досліджень у сфері забезпечення митних інтересів України в системі центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, можуть створюватися спеціалізовані навчальні заклади та науково-до-

слідна установа. На сьогодні це Національний університет державної податкової служби України (м. Ірпінь), Державний науково-дослідний інститут митної справи (м. Хмельницький), Науково-дослідний інститут фінансового права (м. Ірпінь).

Особам, які навчаються у спеціалізованому вищому навчальному закладі органів доходів і зборів за денною формою, на період навчання керівником зазначеного навчального закладу присвоюються звання «курсант», «старший курсант» та надається право носіння форменого одягу, встановленого для працівників органів доходів і зборів, з відповідними знаками розрізнення.

Відповідно до ст. 569 Митного кодексу України працівники органів доходів і зборів, на яких покладено виконання завдань, зазначених у Митному кодексі України, здійснення організаційного, юридичного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності цих органів, є посадовими особами. Посадові особи органів доходів і зборів є державними службовцями. Тобто, служба в органах доходів і зборів України є державною службою, яка полягає у професійній діяльності придатних до неї за станом здоров'я, освітнім рівнем та віком громадян України, пов'язаній із створенням сприятливих умов для розвитку законної зовнішньоекономічної діяльності, забезпеченням безпеки суспільства та захистом митних інтересів України.

Особи, вперше прийняті на службу до органів доходів і зборів на посади, які передбачають виконання завдань, зазначених МКУ, здійснення організаційного, юридичного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності цих органів, приймають Присягу державних службовців, якщо раніше вони не приймали такої Присяги.

На службу до органів доходів і зборів приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання, покладені на ці органи¹. З прийняттям на службу може бути встановлено випробування відповідно до Закону України «Про державну службу» (до шести місяців).

Прийняття на службу до митних органів України здійснюється на конкурсній основі, якщо інше не передбачено законом. Порядок проведення конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України. Прийняття та службу до органів доходів і зборів на посади, перебування на яких не пов'язане з проходженням державної служби, здійснюється в порядку, визначеному законодавством України про працю.

На службу до органів доходів і зборів не можуть бути прийняті особи, визнані в установленому порядку недієздатними або обмеженими у дієздатності, особи, які мають судимість за вчинення умисного злочину, а також особи, які протягом року, що передував їх зверненню до органу доходів і зборів з приводу працевлаштування, притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Посадовим особам органів доходів і зборів присвоюються такі спеціальні звання¹:

- 1) дійсний державний радник податкової та митної справи;
- 2) державний радник податкової та митної справи I рангу;
- 3) державний радник податкової та митної справи II рангу;
- 4) державний радник податкової та митної справи III рангу;
- 5) радник податкової та митної справи I рангу;
- 6) радник податкової та митної справи II рангу;
- 7) радник податкової та митної справи III рангу;
- 8) інспектор податкової та митної справи I рангу;
- 9) інспектор податкової та митної справи II рангу;
- 10) інспектор податкової та митної справи III рангу;
- 11) інспектор податкової та митної справи IV рангу;
- 12) молодший інспектор податкової та митної справи.

Положення про спеціальні звання посадових осіб органів доходів і зборів, порядок присвоєння цих звань та їх співвідношення з рангами державних службовців, а також розміри надбавок до посадового окладу за спеціальні звання затверджуються Кабінетом Міністрів України.

Спеціальні звання податкової та митної справи присвоюються довічно. Позбавлення спеціальних звань здійснюється виключно за вироком суду у випадках, передбачених Кримінальним кодексом України.

Питання для самоперевірки

1. *Визначте основні причини, які зумовлювали постійну реорганізацію митних органів в Україні.*
2. *Назвіть основні завдання органів доходів і зборів.*
3. *Охарактеризуйте систему органів доходів і зборів в Україні в митній сфері.*
4. *Назвіть територіальні органи Міндоходів в митній сфері.*
5. *Розкрийте функціональне призначення митниць та митних постів.*
6. *Окресліть основні завдання Спеціалізованої лабораторії з питань експертизи і досліджень Міндоходів.*
7. *Охарактеризуйте основне призначення Київської міжрегіональної митниці Міндоходів.*
8. *Які основні завдання покладаються на Департамент митної справи Міндоходів?*
9. *Визначте основні завдання та функції Міністерства доходів і зборів України в регулюванні митної справи та формуванні й реалізації митної політики.*
10. *Назвіть основні умови прийняття осіб на службу до органів доходів і зборів.*

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

РОЗДІЛ 5.

ВПЛИВ КРАЇНИ ПОХОДЖЕННЯ ТОВАРУ НА ЗАХОДИ МИТНО-ТАРИФНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

5.1. Роль та значення країни походження товарів при здійсненні зовнішньоекономічних операцій

Визначення країни походження товару є одним з трьох основних чинників, поряд з митною вартістю товару та кодом товару згідно УКТЗЕД, від якого залежить розмір тарифних і нетарифних заходів, що будуть застосовані до нього.

Країною походження товару вважається країна, де товари було вироблено або піддано достатній переробці чи обробці, що дозволило отримати вироби з новими, більш якісними характеристиками. При цьому під країною походження товару може розглядатися група країн, митні союзи країн, регіон або частина країни. У визначенні країни походження товару не береться до уваги походження енергії, машин, обладнання та інструментів, що використовуються для його виробництва¹.

Метою визначення країни походження товару є застосування до товарів, що переміщуються через митний кордон України тарифних та нетарифних заходів регулювання, а також забезпечення обліку руху товарів у статистиці зовнішньої торгівлі.

Правила визначення країни походження товарів, що діють в Україні, враховують положення Угоди про правила визначення походження (ГАТТ 1994 р.). Участь у цій Угоді є обов'язковою умовою членства у СОТ. Ця Угода зобов'язує країни-учасниці спільно встановити єдині правила походження, які повинні бути зрозумілими, об'єктивними, передбачуваними.

Правила походження використовуються урядами країн для визначення країни, в якій вироблені імпортовані товари. У сучасних умовах суттєвих змін у галузі комунікацій та транспорту виробники отримують у віддалених країнах на більш вигідних умовах фактори виробництва готової продукції. Ця тенденція до отримання ресурсів у різних країн підсилюється заходами, спря-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

мованими на усунення тарифів та інших торговельних бар'єрів. Більшість готової продукції на ринках вироблено не в одній країні (товари широкого споживання – текстиль, косметика, продукція машинобудування тощо).

Причини застосування правил визначення країни походження:

1) для імпорту за преференційними угодами країни-імпортери мають бути впевнені в тому, що нижчі, або преференційні, ставки стосуються продукції з країн, на які поширюються преференції. Тобто їм необхідне підтвердження того, що імпортовані товари були трансформовані у країні, що користується преференціями;

2) для імпорту за тарифними ставками режиму найбільшого сприяння визначення країни походження не має великого значення, оскільки таке мито застосовується на недискримінаційній основі до імпорту з усіх джерел. Однак там, де заходи на кордоні беруть до уваги країну походження, її визначення стає необхідним.

Цими заходами є:

- збирання антидемпінгового та компенсаційного мита;
- застосування кількісних обмежень щодо окремих країн;
- застосування тарифних квот;
- застосування марок або етикеток, що вказують на країну походження;
- збирання статистичних даних про торгівлю.

Сучасні національні системи визначення походження товару різноманітні, але загалом вони ґрунтуються на двох головних принципах:

- принцип доданої вартості у виробництві або подальшого оброблення. Продукція вважається виробленою в тій країні, в якій був доданий визначений відсоток (40, 50, 60%) її вартості;
- принцип походження на основі змін у тарифній класифікації. Країни – члени СОТ використовують Гармонізовану систему (ГС) опису та кодування товарів. Система складається з 97 розділів, в кожному з яких товари розписані відповідно до міри оброблення, починаючи з сировини, через напівфабрикати і до готової продукції. При використанні цієї системи класифікації визначається, що продукція походить з країни, в якій внаслідок оброблення змінюється його тарифна класифікація.

Коли походження товару є визначеним, країна імпорту може застосувати до імпортованого товару певний інструмент, що має бути застосований у відповідності з загальнодержавною торговельною політикою країни. Наприклад Росія накладає 10% мито на металопродукцію з України і 15% на металопродукцію з Китаю, таким чином Росія встановлює рівні мита на металопродукцію, що надходить на ринок країни.

Інформація про походження товару допомагає країнам зводити статистичні дані і надавати споживачам важливу інформацію. Треба звернути увагу на те, що дійсно надпис на продукції «MADE IN ...», який можна знайти майже на всіх товарах, має неабиякий вплив на купівельне рішення.

5.2. Ознаки повністю виготовлених товарів та критерій достатньої переробки товарів

Національні системи визначення країни походження товарів мають певні особливості. Серед країн правила можуть різнитися відносно цілей заради яких вони існують (наприклад, впровадження кількісних обмежень, впровадження преференційного мита, застосування позначок про походження).

Існують два моменти визначення походження товару:

- 1) коли продукція повністю отримана або вироблена в країні;
- 2) коли продукція підлягає достатній переробці в країні.

Товар вважається «повністю вироблений» в країні, якщо весь процес виробництва, включаючи застосування матеріалів і комплектуючих, проходив всередині країни. Практично цей спосіб застосовується головним чином до сировини, сільськогосподарської, риболовецької і лісової продукції.

До товарів, повністю вироблених у даній країні, відносяться:

- 1) корисні копалини, видобуті на її території або в її територіальних водах, на її континентальному шельфі і в морських надрах, якщо країна має виключне право на розробку цих надр;
- 2) рослинна продукція, вирощена та зібрана в даній країні;
- 3) живі тварини, народжені та вирощені в даній країні;
- 4) продукція, отримана від живих тварин в даній країні;
- 5) продукція мисливського, рибальського та морського промислів;
- 6) продукція морського промислу видобута, або вироблена у Світовому океані суднами даної країни, а також суднами, зафрахтованими нею;
- 7) вторинна сировина та відходи, отримані в результаті виробничої діяльності даної країни;
- 8) продукція високих технологій, одержана у відкритому космосі на космічних кораблях, що належить цій країні чи орендується нею;
- 9) товари, вироблені у цій країні виключно з продукції, зазначеної у пунктах 1–8¹.

Якщо у виробництві товару беруть участь дві або більше країн, походження товару визначається згідно з критерієм достатньої переробки. Критерій достатньої переробки визначається:

- 1) країною походження товару вважається та, в якій на основі його переробки відбувалися зміни будь-якого з перших чотирьох знаків класифікаційного коду товару згідно Гармонізованої системи опису та кодування товарів;
- 2) правилом адвалерної частки, яке твердить, що країною походження товару вважається країна, в якій, в результаті його переробки, відбулася зміна вартості товару. Причому, додана вартість створена в даній країні повинна бути більшою 50% вартості товару. Або частка використаних матеріалів з іншої країни повинна становити менш як 50% від вартості переробленого товару. Пригадаємо, що додана вартість – це частка вартості декларованого

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

товару, виражена в процентному відношенні і яка визначається різницею між вартістю декларованої продукції та вартістю використаних для її виробництва матеріалів з іншої країни чи країни невідомого походження;

3) переліком виробничих та технологічних операцій, які хоч і не ведуть до зміни коду чи вартості товару, але вважаються достатніми для встановлення країни, в якій товар був вироблений (табл. 5.1).

У випадку застосування правила адвалерної частки, вартість переробленого товару визначається на базі ціни франко-завод виробника товару. Вартість складових цього товару, що походять з інших країн, визначається за їх митною вартістю, а тих складових, походження яких не визначено, – за встановленою ціною першого їх продажу в цій країні.

Ціна франко-завод – це ціна, що сплачується за продукцію на умовах франко-завод виробникові, на підставі якого була здійснена остання обробка продукції, за умови, що ця ціна включає вартість усіх використаних матеріалів, за винятком будь-яких внутрішніх податків, що відшкодовуються або можуть відшкодовуватися, якщо отримана продукція експортується.

Таблиця 5.1

**Перелік виробничих і технологічних операцій,
які з дотриманням певних умов визначаються достатніми¹**

Код товару за УКТЗЕД	Опис товару	Виробничі та технологічні операції
Група 25	Сіль; сірка; землі та каміння; штукатурні матеріали, вапно і цемент	Виготовлення з матеріалів будь-яких позицій в умовах спеціалізованого виробництва відповідно до технології обробки/переробки; збагачення вугіллям, очищення, мелення твердих кристалів, обрізання; кальцинування
Група 27	Енергетичні матеріали; нафта та продукти її переробки; бітумінозні речовини; воски мінеральні	Операції з глибокої очистки або інші спеціальні способи
2818	Корунд штучний з точно визначеним чи не визначеним хімічним складом; оксид алюмінію; гідроксид алюмінію	Виготовлення з матеріалів будь-яких позицій в умовах спеціалізованого виробництва відповідно до технології переробки
3301	Олії ефірні (детерпенізовані чи недетерпенізовані), включаючи так звані «конкрети» та «абсолюти» (екстракти квіткових ефірних олій); резиноїди; екстракти ефірних олій із смолистих речовин; концентрати розчини ефірних олій у жирах, жирних оліях, восках або в інших подібних речовинах, одержані методом анфлеражу або мацерації; терпенові побічні продукти детерпенізації ефірних олій; водні дистильати та водні розчини ефірних олій	Виготовлення з матеріалів будь-яких позицій, у тому числі з інших матеріалів тієї ж позиції, із застосуванням очищення спеціальним способом у виробничих умовах відповідно до технології обробки/переробки. Однак матеріали позиції 3301 можуть бути використані за умови, що їх вартість не перевищує 20% ціни франко-завод продукту

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

Код товару за УКТЗЕД	Опис товару	Виробничі та технологічні операції
3403	Засоби змащувальні (включаючи змащувально-охолоджувальні емульсії для різальних інструментів, засоби для змащування різьби болтів і гайок, засоби для видалення іржі або антикорозійні засоби та засоби для змащування форм для кращо-го видалення виробів з форм, виготовлених на основі мастильних матеріалів), а також засобів, які використовують для просочення текстильних матеріалів, шкіри, хутра та інших матеріалів, за винятком засобів, що містять 70 мас. % і більше нафти або нафтопродуктів, одержаних з бітумінозних мінералів	Виготовлення з матеріалів тієї ж позиції за умови, що їхня вартість не перевищує 50% ціни кінцевої продукції
4001	Каучук натуральний, балата, гуттаперча, гваола, чикл і аналогічні природні смоли, у первинних формах чи у вигляді пластин, листів чи смуг або стрічок	Розшарування листів натурального каучуку
4017 00	Гума тверда (наприклад ебоніт) у будь-яких формах, включаючи відходи, скрап та уламки; вироби з твердої гуми	Виготовлення з твердої гуми
7103	Дорогоцінне каміння (крім діамантів), оброблене або необроблене, підібране або непідібране, але ненанизане, неоправлене і незакріплене; дорогоцінне каміння (крім діамантів), непідібране і тимчасово нанизане для зручності транспортування	Виготовлення з дорогоцінного чи напівдорогоцінного каміння (крім діамантів), необробленого
7111	Метали недорогоцінні, срібло або золото, плаковані платиною, необроблені або напівоброблені	Електролітичне, хімічне, термічне збагачення, сплавка металів

Примітка:

1. У колонці «Код товару за УКТЗЕД», вказано код продукту, отриманого в результаті переробки матеріалів згідно з УКТЗЕД; у колонці «Опис товару» – опис цього продукту; у колонці «Виробничі та технологічні операції» – перелік виробничих чи технологічних операцій, які хоч і не ведуть зміни коду товару чи його вартості відповідно до правила авалерної частки, але з дотриманням певних умов визнаються достатніми.
2. Виробничі та технологічні операції, зазначені в третій колонці, застосовуються тільки до матеріалів, що використано для виготовлення продукту та які не походять з країни, у якій виготовляється кінцевий продукт. Обмеження, зазначені в третій колонці, так само поширюються тільки до використаних для виготовлення продукту матеріалів, які не походять з країни, у якій виготовляється кінцевий продукт.
3. Якщо виробничими та технологічними операціями встановлено, що у виробництві продукту можуть бути використані матеріали тієї ж позиції, то це означає, що можуть використовуватись як вироби, так і матеріали аналогічної позиції за умови, що їх опис в УКТЗЕД відрізняється від опису готового продукту згідно з цим переліком.
4. Якщо продукт, виготовлений з матеріалів з іншої країни чи невідомого походження, вважається таким, що походить з країни виготовлення кінцевого продукту, у якій здійснюється його переробка, у результаті виконання критерію достатньої переробки товару, що стосується цього продукту, а потім використовується як матеріал для виробництва іншого товару, то виробничі та технологічні операції застосовані щодо товару, при виготовленні якого він використовується, до нього не застосовуються.
5. Продукт, що складається з групи елементів чи складений з ряду частин і класифікується відповідно до правил класифікації товарів як єдиний товар, повинен розглядатись як такий, що задовольняє виробничим та технологічним операціям, якщо всі його складові задовольняють такі виробничі та технологічні операції. Якщо частина складових цього продукту задовольняє, а частина не задовольняє виробничим та технологічним операціям, то продукт вважається таким, що задовольняє виробничим та технологічним операціям, якщо вартість складових, які не задовольняють виробничим та технологічним операціям, не перевищує 15% ціни франко-заводу цього продукту.
6. У третій колонці наведені виробничі та технологічні операції, що встановлюють мінімальний обсяг виконання виробничих чи технологічних операцій з переробки товару, який є достатнім для того, щоб товар вважався таким, що походить з тієї країни, де ці операції мали місце.

Якщо стосовно конкретного товару або конкретної країни (країн) критерій достатньої переробки окремо не обумовлено, то застосовується правило, згідно з яким товар вважається підданим достатній переробці, якщо в результаті його переробки змінено класифікаційний код товару за Гармонізованою системою опису та кодування товарів на рівні будь-якого з перших чотирьох знаків. Критерії достатньої переробки для конкретних товарів і країн устанавлюються та застосовуються з дотриманням вимог митного законодавства.

До операцій, що не відповідають критерію достатньої переробки, відносяться:

- операції, пов'язані із збереженням товарів під час зберігання чи транспортування;
- операції щодо підготовки товарів до продажу та транспортування (роздрібнення партії, формування відправлень, сортування, пакування);
- прості складальні операції. Під ними розуміються операції, що здійснюються шляхом складання виробів за допомогою простого кріпильного матеріалу (гвинтів, гайок, болтів тощо) чи монтажу готових вузлів за допомогою зварення (за винятком виготовлення складних виробів шляхом зварювання), та інші операції (регулювання, контроль, заправка робочою рідиною тощо), необхідні в процесі складання і не пов'язані з переробкою (обробкою) товарів. При цьому не береться до уваги кількість та складність операцій по збиранню;
- змішування товарів (компонентів) без надання одержаній продукції характеристик, що істотно відрізняють її від вихідних складових;
- комбінація двох чи більшої кількості зазначених вище операцій;
- забій тварин.

Суттєво впливає на застосування митно-тарифних заходів виконання вимог «безпосередньої закупівлі» та «безпосереднього відвантаження».

Країною походження товару може вважатися країна його безпосередньої закупівлі. Країною безпосередньої закупівлі вважається та країна, з фірмою якої імпортер уклав угоду на купівлю товару.

«Безпосереднє відвантаження» полягає у тому, що товари з країни-виробника повинні відвантажуватися безпосередньо до країни, яка надає даному товару преференційний режим у країні імпорту.

Товари у розібраному чи незібраному вигляді, що поставляється кількома партіями, якщо за виробничими чи транспортними умовами неможливе їх відвантаження однією партією, а також у випадках, коли партія товару роздрібнена на кілька партій в результаті помилки, повинні розглядатися, за бажанням декларанта, як єдиний товар для цілей визначення країни походження товару.

Умовами застосування даного правила є:

а) попереднє повідомлення митного органу про роздрібнення партії товару із зазначенням причин такого роздрібнення, докладної специфікації кожної партії із зазначенням кодів товарів за УКТЗЕД, вартості і країни походження товарів, що входять в кожну партію;

- б) документальне підтвердження помилковості роздрібнення товару на кілька партій;
- в) поставка всіх партій товарів з однієї країни одним постачальником;
- г) ввезення всіх партій товарів через один і той же митний орган (митний пост);
- д) поставка всіх партій товарів у строк, що не перевищує шести місяців від дати прийняття митної декларації чи закінчення терміну її подання стосовно першої партії.

5.3. Порядок визначення країни походження товару та застосування тарифних заходів

Визначення країни походження товару здійснюється на основі принципів міжнародної практики. Відомості про країну походження товару, що переміщується через митний кордон України, визначаються декларантом і зазначаються в митній декларації, яка подається митному органу під час оформлення вантажу.

Документами, що підтверджують країну походження товару, є сертифікат про походження товару, засвідчена декларація про походження товару, сертифікат про регіональне найменування товару.

Країна походження товару заявляється (декларується) митному органу шляхом подання оригіналів документів про походження товару.

Сертифікат про походження товару – це документ, який однозначно свідчить про країну походження товару і виданий компетентним органом даної країни або країни вивезення, якщо у країні вивезення сертифікат видається на підставі сертифіката, виданого компетентним органом у країні походження товару.

Засвідчена декларація про походження товару – це декларація про походження товару, засвідчена державною організацією або компетентним органом, наділеним відповідними повноваженнями.

Декларація про походження товару – це письмова заява про країну походження товару, зроблена у зв'язку з вивезенням товару виробником, продавцем, експортером (постачальником) або іншою компетентною особою на комерційному рахунку чи будь-якому іншому документі, який стосується товару.

Сертифікат про регіональне найменування товару – це документ, який підтверджує, що товари відповідають визначенню, характерному для відповідного регіону країни, та виданий компетентним органом відповідно до законодавства країни вивезення товару¹.

У разі коли в декларації про походження товару та в інших документах, що подаються митному органу є розбіжності у відомостях про країну походження товару, або митним органом у результаті проведення ідентифі-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

каційного огляду товару встановлено інші відомості про країну походження товару, ніж ті, що зазначені в документах, декларант має право надати митному органу для підтвердження відомостей про заявлену країну походження товару сертифікат і додаткові відомості.

Для підтвердження відомостей про заявлену країну походження товару можуть використовуватися дані, що містяться в товарних накладних, пакувальних листах, відвантажувальних специфікаціях, сертифікатах відповідності, якості, фітосанітарному, ветеринарному тощо, митній декларації країни експорту, якими супроводжується товар, а також у паспортах, технічній документації, висновках-експертизах митних та інших уповноважених органів, інших матеріалах, що можуть бути використані для підтвердження відомостей про країну походження товару, у тому числі в письмових поясненнях органу, яким видано сертифікат, або експортера (виробника) товару про причину розбіжностей у відомостях про походження товару.

В окремих випадках не вимагаються документи, які підтверджують країну походження товару. Не потрібні документи у разі, коли:

- 1) товари, що переміщуються через митний кордон України, не підлягають письмовому декларуванню;
- 2) товари ввозяться громадянами та оподатковуються за єдиною ставкою мита;
- 3) товари ввозяться на митну територію України в режимі тимчасового ввезення з умовним повним звільненням від оподаткування;
- 4) товари переміщуються митною територією України в режимі транзиту;
- 5) це передбачено міжнародним договором, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України;
- 6) через митний кордон України переміщуються зразки флори, фауни, ґрунтів, каміння тощо для наукових досліджень, відібрані на об'єктах України, які розташовані в полярних регіонах або на островах у нейтральних водах Світового океану, що знаходяться у сфері наукових інтересів України.

Визначення країни походження товару під час вирішення спірних питань здійснюється митним органом у термін, що не перевищує 10 календарних днів. У виняткових випадках цей термін може продовжуватися за рішенням керівника митного органу, але не більше ніж на 5 календарних днів. При цьому продовження терміну митного оформлення, зумовлене необхідністю визначення країни походження товару не може використовуватися декларантом для одержання фактичної відстрочки у сплаті мита та інших митних платежів.

За відсутності додаткових відомостей або пояснень причини розбіжностей у відомостях про походження товару країна походження товару визначається як невідома. У такому разі товари, країну походження яких достовірно не встановлено, випускаються митним органом у вільний обіг за умови сплати мита за повними ставками.

Усі додаткові витрати, пов'язані з підтвердженням заявленої країни походження товару, несе декларант.

У разі виникнення сумнівів з приводу достовірності сертифіката чи відомостей, що в ньому містяться, включаючи відомості про країну походження товару, митний орган може звернутися до органу, що видав сертифікат, або до компетентних організацій країни, зазначеної як країна походження товару, з проханням про надання додаткових відомостей. Товар не вважається таким, що походить з відповідної країни, доти, доки митні органи не одержать належним чином оформлений сертифікат про походження товару або затребувані ними додаткові відомості.

У випадку відсутності сертифіката імпортер зобов'язаний сплатити ввізне мито за максимальними ставками. Повернення стягнутого мита можливе лише у разі пред'явлення митному органу сертифіката не пізніше, ніж через один рік після ввезення товару. Сума надмірно стягнутого мита за бажанням платника може бути зарахована в рахунок майбутніх платежів, або повернута.

В системі ГАТТ/СОТ визначено два типи правил походження: преференційні і неприференційні. Преференційні правила походження використовуються для визначення товару, або групи товарів, які підлягають преференційному тарифному режиму в преференційному торговельному угрупованні країн або в зоні вільної торгівлі. Неприференційні правила походження, з іншої сторони, застосовуються до країн, що не входять до преференційного угруповання країн.

Правила походження є основою для визначення так званої «національності» продукції. Вони застосовуються країнами-членами зони вільної торгівлі або зони преференційної торгівлі з метою запобігання так званому феномену «торговельного відхилення», який характеризує ситуацію, коли товари з третьої країни імпортуються в зону, наприклад, преференційної торгівлі через країну-члена цієї зони з істотно нижчим тарифом. Потім вони реекспортуються цією країною на ринки країн-учасниць зони преференційної торгівлі за загальноприйнятим преференційним режимом.

Згідно із Господарським кодексом України від 16.01.2003 року на території України для іноземних суб'єктів господарювання запроваджуються такі правові режими:

- національний режим – іноземні суб'єкти господарювання мають обсяг прав та обов'язків не менший, ніж суб'єкти господарської діяльності України;
- режим найбільшого сприяння – іноземні суб'єкти господарської діяльності мають обсяг прав, преференцій та пільг щодо мит, податків та зборів, якими користується або буде користуватися іноземний суб'єкт господарської діяльності будь-якої іншої держави, якій надано згаданий режим, за винятком випадків, коли зазначені мита, податки, збори та пільги по них встановлюються в рамках спеціального режиму, визначеного нижче. Режим найбільшого сприяння на-

дається на основі взаємної угоди суб'єктам господарської діяльності інших держав згідно з відповідними договорами України та застосовується у сфері зовнішньої торгівлі;

- спеціальний режим – застосовується до територій спеціальних економічних зон, митних союзів, до яких входить Україна, і в разі встановлення будь-якого спеціального режиму згідно з міжнародними договорами за участю України.

Підґрунтям митно-тарифного регулювання виступають ставки мита, систематизовані у національних митних тарифах, що поділяються на простий та складний тарифи. Простий митний тариф передбачає для кожного товару одну ставку мита, яка застосовується незалежно від країни походження товару або інших обставин. Складний митний тариф може передбачати наявність декількох ставок мита, які застосовуються певною країною, залежно від наявності відповідних економічних угод з країнами походження товарів. Складний митний тариф може мати три види ставок автономну, конверсійну та преференційну, які можуть застосовуватися до товару, що походить з різних країн.

Національне законодавство України, зокрема Закон України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 р., № 584-VII визначає, що ввізне мито, яким обкладаються імпортовані товари, є диференційованим в залежності від країни, з якої ввозиться товар. До товарів застосовуються преференційні, пільгові та повні ставки ввізного мита згідно з Митним тарифом України.

Повні ставки мита застосовуються до товарів, що походять з країн, з якими не укладено угоди про вільну торгівлю, торговельно-економічні угоди з наданням режиму найбільшого сприяння або національного режиму, а також до товарів, країну походження яких не встановлено.

Пільгові ставки мита застосовуються до товарів, що походять з тих країн (груп країн), які користуються в Україні режимом найбільшого сприяння або національним режимом (за винятком товарів, ввезених з тих країн, з якими укладено угоди про вільну торгівлю).

Преференційні ставки мита застосовуються до товарів, які походять з країн, що входять разом з Україною до митних союзів або утворюють з нею спеціальні митні зони. А також у випадку встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму на основі укладеного з Україною міжнародного договору.

Отже, тарифне регулювання зовнішньої торгівлі комплексно впливає на обсяги сум нарахованого мита на товари, що є об'єктом експортно-імпортних операцій. Комплексність впливу проявляється у потребі визначення митної вартості товару, з якої нараховуватимуться суми мита, коду товару, відповідно до товарної номенклатури зовнішньоекономічної діяльності, та країни походження товару, що може суттєво вплинути на застосування окремих ставок мита.

Визначення країни походження товару, що суттєво впливає на застосування ставок мита, ґрунтується на трьох складових: визначенні країни-виробника товару, безпосередній закупівлі та безпосередньому відвантаженні, що відображається у сертифікаті походження товару, який супроводжує кожну товарну партію, що є об'єктом зовнішньоторговельної операції.

5.4. Види сертифікатів про походження товару та їх верифікація

Країна походження товару заявляється митному органу шляхом подання митної декларації під час переміщення товару через митний кордон України. Для підтвердження походження товару митний орган має право вимагати документ, що засвідчує походження товару, – сертифікат про походження товару.

Сертифікат походження – документ спеціально установленої форми, який підтверджує, що товари/послуги вироблені або виконані в даній країні, і який містить інформацію для їх ідентифікації.

При вивезенні товарів з митної території України сертифікат про походження товарів у тих випадках, коли він необхідний і це зазначено у відповідних контрактах, у національних правилах країни ввезення або передбачено міжнародними зобов'язаннями України, видається уповноваженими на це органами – Торгово-промисловими палатами (ТПП).

Сертифікат про походження товару подається разом з митною декларацією, декларацією митної вартості та іншими документами, що подаються для митного оформлення. У разі втрати сертифіката приймається його офіційно завіреним дублікат.

За відсутності сертифіката до оформлення приймається декларація про походження товару, яка являє собою заяву (на комерційному рахунку або іншому документі, що стосується товару) про країну походження товару, зроблену виробником, продавцем або особою, що переміщує товар, і засвідчену цими особами або вповноваженим органом, що видає сертифікати.

При ввезенні товару на митну територію України сертифікат про походження товару подається обов'язково:

- на товари, що походять з країн, яким Україна надає преференції за Митним тарифом України;
- на товари, ввезення яких з відповідної країни регулюється кількісними обмеженнями (квотами) чи іншими заходами регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- якщо це передбачено міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку, а також законодавством України в галузі охорони довкілля, здоров'я населення, захисту прав

споживачів, громадського порядку, державної безпеки та інших життєво важливих інтересів України;

- у випадках, коли у документах, які подаються для митного оформлення, немає відомостей про походження товарів або у митного органу є достатні підстави вважати, що декларуються недостовірні відомості про походження товарів¹.

При вивезенні товару за межі митної території України сертифікат про походження товару подається обов'язково у випадках, коли його подання передбачено національними правилами країни ввезення чи міжнародними договорами з Україною, укладеними в установленому законом порядку. При цьому країна походження товару визначається з урахуванням таких умов:

- при експорті товарів у країни, з якими укладено угоди про вільну торгівлю або інші торговельно-економічні угоди, що обумовлюють правила визначення країни походження товарів, застосовуються правила, передбачені цими угодами;
- при експорті товарів у країни, з якими не укладено угоди та не встановлено правила визначення країни походження товарів, застосовуються правила, визнані в міжнародній торгівлі.

Сертифікат оформляється на підставі висновку експерта ТПП, яке оформлено у вигляді акта експертизи про походження товару.

Для оформлення сертифіката про походження товару замовник – або відправник – подає в ТПП пакет документів:

- заявку (або заявки) на визначення країни походження товару і на оформлення сертифіката про походження товару певної форми;
- копію зовнішньоекономічного договору;
- копії супровідних документів: рахунок, пакувальний лист, відвантажувальних специфікація;
- копію транспортного документа (автомобільна накладна, залізнична накладна та ін.);
- копії документів, що підтверджують право власності продавця на товар;
- оригінали або копії документів, які підтверджують, в якій країні вироблений товар: копію технічних умов виробника або галузевого стандарту, сировинну довідку або інший аналогічний документ, договори на придбання сировини і комплектуючих, сертифікат якості виробника.

Сертифікат про походження дійсний протягом 12 місяців з дня видачі.

У деяких випадках сертифікат про походження не оформляється. Це відбувається тоді, коли:

- неможливо документально підтвердити країну походження товару;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

- коли товар вироблений в країні, яка вже не існує на момент проведення експертизи;
- якщо експортер упевнений, що сертифікат про походження не знадобиться для оформлення імпорту. Не рідкісні випадки, коли нульова ставка ввізного мита та інформація в супровідних документах звільняють імпортера від необхідності надавати з митницею сертифікат про походження товару. У цих випадках експортер та імпортер можуть домовитися, і не потрібно буде витратити гроші на проведення експертизи та оформлення сертифіката.

Сертифікат про походження товару повинен містити:

- письмову заяву експортера про країну походження товару;
- письмове посвідчення компетентного органу країни вивезення про те, що наведені у сертифікаті відомості відповідають дійсності.

У зовнішньоекономічній діяльності застосовуються наступні форми сертифікатів:

- Сертифікат походження загальної форми (англійською мовою) звичайна форма сертифіката, яку видають на всі товари при експорті в країни, з якими не обумовлені правила визначення країни походження товарів; також видають у випадку, коли товар не має преференційного доступу на ринок країни імпорту і в випадках відсутності або тимчасового зупинення пільг на українські товари;
- сертифікат походження загальної форми (російською мовою) – при експорті товарів українського походження до країн СНД, якщо не виконується якась із умов Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30.11.2000 р.;
- преференційний (пільговий) сертифікат походження форми СТ-1 (російською мовою) – при експорті товарів українського походження до країн СНД, якщо задовольняються умови Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30.11.2000 р., який повністю звільняє імпортера від мита;
- Сертифікат форми А (англійською або французькою мовою) видається на товари, які потрапляють під преференційний режим при експорті на ринки країн ЄС, в рамках Генеральної Системи преференцій, а також у Швейцарії, Туреччині, США і Японію. При наявності сертифіката походження форми А, імпортер повністю або частково звільняється від мита;
- сертифікат походження на текстильні товари (TEXTILE PRODUCTS) (англійською мовою) – при експорті текстильних виробів українського походження до країн ЄС відповідно до положень Угоди про торгівлю текстильною продукцією між Україною та ЄС;
- сертифікат походження на металопродукцію (англійською мовою) – при експорті металопродукції до країн ЄС відповідно до положень двосторонньої Угоди між Кабінетом Міністрів України та Європей-

- ським Співтовариством по вугіллю та сталі про торгівлю деякими сталеливарними виробами;
- преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR (англійською мовою) – для товарів, що оформляються на виконання відповідних угод між Україною та країнами Балтії;
 - преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR, серія М (англійською мовою) – для експорту в Республіку Македонія згідно з положенням Угоди про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною;
 - сертифікат походження товарів, які експортуються в Мексиканські Сполучені Штати (англійською мовою) використовується для підтвердження українського походження товарів, яким на території Мексики надаються преференції;
 - сертифікат форми У-1 (українською мовою) використовується на митній території України в разі необхідності підтвердження українського походження товарів, які перебувають в обігу на митній території України. При визначенні походження необхідно користуватися чинним законодавством України;
 - сертифікат походження послуг – сертифікат для підтвердження факту виконання послуги (наприклад, транспортні перевезення) українським підприємством чи суб'єктом ЗЕД України в межах або за межами митної території України. Цей сертифікат застосовується на території України.

Критерії походження товару позначаються такими символами:

P – товар повністю вироблено в країні експорту;

P_к – товар виготовлено в одній з країн, на яку поширюється тарифний преференційний режим;

У = ... – товар вироблено в країні експорту з використанням імпортованих компонентів, які походять з не преференційних країн. Після літери «У» про- ставляється відсотковий вміст таких компонентів у загальній вартості товару на базі ціни ФОБ.

Верифікація сертифікатів про походження товарів з України – комплекс адміністративно-правових заходів, спрямованих на встановлення достовірності документа (сертифіката), що підтверджує українське походження товарів. Верифікація сертифікатів про походження товарів з України здійснюється на підставі запитів митних органів зарубіжних країн або за ініціативою митниць Міндоходів.

Верифікація сертифікатів може здійснюватися у формах перевірки сертифіката на автентичність (справжність) та перевірки правильності даних, внесених до сертифіката, зокрема, критерію походження товару.

Перевірка сертифіката на автентичність здійснюється шляхом:

- отримання відповідної інформації від ТПП України;
- встановлення на підставі даних ТПП достовірності видачі сертифіката;
- порівняння даних, внесених у графи сертифіката, з даними ТПП;

- проведення у разі потреби експертизи бланка сертифіката, відбитку печатки та підпису уповноваженої особи ТПП.

Перевірка правильності даних, внесених до сертифіката, здійснюється шляхом:

- встановлення належного застосування правил визначення країни походження, які діють у країні ввезення;
- експертизи критерію походження, який зазначено в сертифікаті;
- установа достовірності іншої інформації, що міститься в сертифікаті;
- порівняння товару (або його фотокопії), надісланого митним органом зарубіжної країни, з товаром, ідентичним тому, на який видавався сертифікат.

У разі потреби для проведення перевірки сертифікатів можуть бути залучені спеціалісти та експерти сторонніх підприємств, організацій та установ. За результатами перевірки складається акт перевірки сертифіката про походження товарів з України, на підставі якого Міністерство доходів і зборів України надсилає повідомлення митному органу зарубіжної країни. У разі виявлення недостовірності даних, внесених до сертифіката, міністерство виходить з пропозицією до ТПП України про анулювання сертифіката та надсилає відповідне повідомлення митному органу зарубіжної країни. Уся інформація щодо здійсненої перевірки сертифіката про походження є конфіденційною і може використовуватися тільки з метою митного контролю.

Стосовно товарів, що походять з держав-учасниць Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав від 20 листопада 2009 року і знаходяться в торговельному обігу між цими державами, то до них застосовується спеціальний торговельний режим та діють відповідні Правила ратифіковані Законом України від 06.07.2011 р. № 3592-VI «Про ратифікацію Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав»¹.

Порядок визначення країни походження товарів, які ввозяться на митну територію держав-учасниць СНД з третіх країн і вивозяться до третіх країн з цих держав, регламентується національними законодавствами країн-учасниць СНД.

Згідно з даними правилами, набули чинності такі основні терміни, як країна походження товару, критерій достатньої переробки, повністю вироблені в даній державі товари та інші, що відповідають поняттям, закладеним Угодою про уніфіковані правила. Разом з цим, Правила мають певні особливості, які конкретизували деякі положення Угоди.

Вказані Правила крім загальних вимог мають деякі додаткові норми щодо визначення повністю вироблених товарів, наприклад, до таких відно-

¹ Закон України «Про ратифікацію Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав» від 06.07.2011 р., № 3592-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3592-17>.

сять також продукцію високих технологій, отриману у відкритому космосі на космічних суднах, що належать цій країні або орендованих (зафрахтованих) нею.

Що стосується критеріїв достатньої переробки, то самі критерії відповідають критеріям визначеним Митним кодексом України. Але відповідно до критерію достатньої обробки (переробки), при наявності умови зміни товарної позиції за УКТЗЕД на рівні принаймні одного з перших чотирьох знаків, допускається використання матеріалів іноземного походження, що мають товарну позицію (на рівні перших чотирьох знаків), однакову з кінцевим товаром, за умови що їхня вартість не перевищує 5% ціни кінцевого товару на умовах франко-завод, і такі матеріали є необхідним компонентом під час виробництва кінцевого товару (за винятком тих товарів, для яких у Переліку зазначено інші умови) при обов'язкову підтвердженні виконання цих умов у висновку про походження товару або акті експертизи, виданому вповноваженим органом або іншими організаціями відповідно до національного законодавства держави-учасниці Угоди.

Враховуючи це, для перевірки критерію необхідно отримати від уповноваженого органу повну інформацію про імпорту сировину, що була використана при виробництві готової продукції з визначенням її кодів за ТН ЗЕД та перевірити правильність класифікації імпортованих сировини і матеріалів, що були використані при виробництві готової продукції.

В той же час умова зміни товарної позиції застосовується до всіх товарів, за винятком товарів, включених до Переліку умов, виробничих і технологічних операцій, під час виконання яких товар вважається таким, що походить з тієї країни, у якій вони мали місце.

Умови й операції, зазначені у Переліку, повинні здійснюватися лише стосовно використаних для виготовлення товару матеріалів, що не походять з території держав-учасниць Угоди про створення зони вільної торгівлі. Обмеження, визначені в Переліку умовами й операціями, так само поширюються тільки на використані для виготовлення товару матеріали іноземного походження.

Стаття 10 Правил визначає, що для «засвідчення походження товару в даній державі-учасниці СНД, необхідно подання митним органам країни ввозу декларації-сертифіката про походження товару».

Держави-учасниці СНД обмінюються зразками печаток органів та підписів осіб, уповноважених завіряти сертифікати. Без надання зазначених зразків сертифікати вважаються недійсними і на товари не поширюються преференції, передбачені угодою про режим торгівлі.

Сертифікат має містити конкретні відомості про товар, на який його видано, а саме – кількість місць і вид упаковки, опис товару, згідно з яким можна однозначно провести ідентифікацію, вага брутто та нетто. Крім того,

зазначається найменування та адреси експортера і імпортера, засоби транспортування і маршрут руху¹.

За наявності сумнівів щодо достовірності відомостей, які містяться у сертифікаті, митні органи можуть звертатись до уповноважених на те організацій країни експорту з мотивованим проханням повідомити додаткові або уточнюючі дані.

Сертифікат походження товару з країн СНД мусить однозначно свідчити походження товару з відповідної країни, що має підтверджуватися письмовою декларацією експортера про відповідність товару критерію походження. Відомості повинні засвідчуватись органом, який видав сертифікат про те, що надані експортером в сертифікаті дані відповідають дійсності. Це сертифікат про походження товару за формою «СТ-1», що набув великого значення у зовнішньоторговельних операціях між державами-учасницями СНД.

Наявність сертифіката за формою «СТ-1», який засвідчує країну походження товару та виконання умов безпосереднього відвантаження та безпосередньої закупівлі звільняє імпортера від сплати ввізного мита, а для експортера стає гарантією того, що митно-тарифні бар'єри країни-імпортера мінімально впливатимуть на вартісні показники експортованого товару.

Для перевірки умов виробничих і технологічних операцій необхідним є отримання від уповноваженого органу, що видав сертифікат про походження товару форми СТ-1, інформації про технологічний процес виробництва товару.

Перевірка вартісного показника використаних іноземних сировини та матеріалів здійснюється на підставі:

- інвойсів/митних декларацій на імпорт матеріалів/сировини іноземного походження;
- документів на придбання в країні виробництва товару матеріалів невідомого походження;
- калькуляцій та інших документів, що підтверджують собівартість продукції, на підставі яких уповноваженим органом було визначено частку вартості імпортової сировини у загальній вартості готової продукції.

Щодо «простих операцій», то вони можуть поєднуватись або комбінуватись у різній послідовності, але не є достатніми для виконання критерію достатньої обробки (переробки) товару, й такий товар не може вважатись таким, що походить з тієї країни, де ці операції мали місце.

¹ Закон України «Про ратифікацію Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав» від 06.07.2011 р., № 3592-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3592-17>.

Питання для самоперевірки

- 1. Дайте визначення поняття «країна походження товару».*
- 2. З якою метою здійснюється визначення країни походження товару?*
- 3. Які товари відносять до товарів, що повністю вироблені в даній країні?*
- 4. Яким чином визначається критерій достатньої переробки товару?*
- 5. Які операції не відповідають критерію достатньої переробки?*
- 6. Які ставки ввізного мита застосовуються до товарів згідно Митного тарифу України?*
- 7. В яких випадках сертифікат про країну походження товару подається до митних органів в обов'язковому порядку?*
- 8. Охарактеризуйте форми сертифікатів про країну походження товару.*
- 9. Яким чином здійснюється верифікація сертифікатів про походження товарів?*
- 10. Назвіть основні особливості визначення країни походження товарів з країн СНД.*

РОЗДІЛ 6. МИТНА ВАРТІСТЬ ТОВАРІВ ТА МЕТОДИ ЇЇ ВИЗНАЧЕННЯ

6.1. Економічний зміст митної вартості товарів та його еволюція

Митна вартість є однією з найважливіших категорій, яка використовується під час здійснення митного контролю та митного оформлення товарів та транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України.

Формування методології визначення митної вартості товарів залежить від прийнятої країною зовнішньоторговельної політики, яка визначає рівень захисту внутрішнього ринку. Крім того, обґрунтованим можна вважати такий рівень захисту внутрішнього ринку, який, з одного боку, не входить у протиріччя з національними інтересами, а з іншого – сприяє розвитку зовнішньоторговельних операцій.

Базовими угодами міжнародної торгівлі щодо оцінювання товарів для митних цілей є Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ) 1947 року (стаття VII даної угоди регламентує оцінку товарів для митних цілей) та Угода про застосування статті VII ГАТТ 1994 року. Наступним кроком до міжнародної гармонізації в галузі митної оцінки стало підписання 15 грудня 1950 року Конвенції про створення уніфікованої методології визначення митної вартості товарів, яка проходила в Брюсселі. Конвенція визначила Брюссельську митну вартість (БМВ) як нормальну ціну товару, визначену на умовах СІФ у місці перетинання митного кордону країни імпортера товару. До Конвенції про БМВ приєдналося понад 70 держав, і до 80-х рр. минулого століття вона була найпоширенішою методикою визначення митної вартості товару.

Період з 1973 по 1979 рр. становив новий етап в історії митної оцінки. За цей час у Женеві відбулися багатосторонні торговельні переговори ГАТТ, відомі як Токійський раунд. У 1979 році в рамках Токійського раунду було підписано Угоду про застосування ст. VII ГАТТ «Оцінка товарів для митних цілей». Митна вартість товару визначалась як ціна, яку фактично сплачено або підлягає сплаті за товари при продажу з метою експорту до країни імпорту і скоригована з урахуванням встановлених додаткових нарахувань до цієї ціни.

Фінальним етапом в еволюції митної оцінки був період 1986–1994 роки багатосторонніх торговельних переговорів Уругвайського раунду. 15 квітня 1994 року у м. Марракеш було підписано Угоду з виконання статті VII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. Відповідно до Угоди митна вартість імпортованих товарів є контрактною, тобто фактично сплаченою ціною, або такою, що підлягає сплаті за товари, якщо вони продаються на експорт до країни імпорту.

Дана угода практично зберігає принципи і методи митної оцінки, вироблені в результаті Токійського раунду. Рішення щодо випадків, коли митні адміністрації мають підстави для сумнівів щодо правдивості або точності задекларованої вартості (відоме також як Рішення про перенесення тягара доведення), прийняте в ході Уругвайського раунду за ініціативою країн, що розвиваються переносить тягар доведення на імпортерів.

Першим кроком на шляху створення національного законодавства з митної вартості у напрямі дії даної Угоди було прийняття Закону України «Про Єдиний митний тариф» 5 лютого 1992 р. Відповідно до ст. 16 Закону митна вартість товару – це ціна, що фактично сплачена або підлягає сплаті за товар на момент перетину митного кордону України. Законом започатковано основні організаційно-правові і методологічні принципи системи визначення митної вартості товарів при ввезенні чи вивезенні товарів з митної території України, але практично не визначено механізму реалізації цих принципів, оскільки не було включено основні методи визначення митної вартості.

Економічна трансформація в Україні знайшла втілення в нормативно-правових документах щодо митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон. Розуміння сутності і значущості, усвідомлення ролі і місця митної вартості товарів як визначальної процедури митного контролю та митного оформлення припадає в Україні на період 1997–1998 рр., коли Держмитслужбою в організаційному і правовому напрямках діяльності були прийняті серйозні стратегічні рішення: виокремлення в митних органах структурних підрозділів, відповідальних за контроль щодо митної вартості товарів, і затвердження типового порядку дій посадових осіб таких підрозділів.

Вступ України до ГАТТ/СОР об'єктивно спонукав її до максимально можливої реалізації міжнародних норм і принципів оцінки товарів з митними цілями. Важливим кроком у цьому напрямку було прийняття Митного кодексу України 11.07.02 р., який набрав чинності з 01.01.04 р. У цьому законі було уніфіковані організаційно-правові та методологічні принципи системи визначення митної вартості товарів при імпорті й експорті. Згідно зі ст. 259 МКУ від 11.07.02 р., митна вартість товарів – це заявлена декларантом або визначена митним органом вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, яка обчислюється на момент перетинання товарами митного кордону України.

Нові підходи до трактування митної вартості товарів започатковані разом із прийняттям нової редакції Митного кодексу України.

6.2. Нормативно-правове забезпечення митної вартості товарів

На сьогодні методологія визначення митної вартості в Україні базується на загальних принципах митної оцінки, прийнятих у міжнародній практиці. Відповідно до чинного МКУ митною вартістю товарів, які переміщуються через митний кордон України, є вартість товарів, що використовується для митних цілей, яка базується на ціні, що фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари¹.

Відомості про митну вартість товарів використовуються в наступних напрямках (рис. 6.1).

Рис. 6.1. Напрямки використання відомостей про митну вартість товарів

Митна вартість товарів, що переміщуються через митний кордон України, визначається декларантом відповідно до норм Митного кодексу України. Заявлення митної вартості товарів здійснюється декларантом або уповноваженою ним особою під час декларування товарів.

Декларант або уповноважена ним особа, які заявляють митну вартість товару, зобов'язані:

- 1) заявляти митну вартість, визначену ними самостійно, у тому числі за результатами консультацій з органом доходів і зборів;
- 2) подавати органу доходів і зборів достовірні відомості про визначення митної вартості, які повинні базуватися на об'єктивних, документально підтверджених даних, що піддаються обчисленню;
- 3) нести всі додаткові витрати, пов'язані з коригуванням митної вартості або наданням органу доходів і зборів додаткової інформації.

Декларант або уповноважена ним особа, які заявляють митну вартість товару, мають право:

- 1) надавати органу доходів і зборів (за наявності) додаткові відомості у разі потреби уточнення інформації;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

- 2) на випуск у вільний обіг товарів, що декларуються:
 - у разі визнання органом доходів і зборів заявленої митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно із заявленою митною вартістю;
 - у разі згоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно з митною вартістю, визначеною органом доходів і зборів;
 - у разі незгоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування заявленої митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно із заявленою митною вартістю товарів та надання гарантій в розмірі, визначеному органом доходів і зборів;
- 3) проводити цінову експертизу договору (контракту) шляхом залучення експертів за власні кошти;
- 4) оскаржувати рішення органу доходів і зборів щодо коригування митної вартості оцінюваних товарів та бездіяльність органу доходів і зборів щодо неприйняття протягом строків, для завершення митного оформлення, рішення про визнання митної вартості оцінюваних товарів;
- 5) приймати самостійне рішення про необхідність коригування митної вартості після випуску товарів;
- 6) отримувати від органу доходів і зборів інформацію щодо підстав, з яких орган доходів і зборів вважає, що взаємозв'язок продавця і покупця вплинув на ціну, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за оцінювані товари;
- 7) у певних випадках вимагати від органу доходів і зборів надання письмової інформації про причини, за яких заявлена ними митна вартість не може бути визнана;
- 8) вимагати від органу доходів і зборів надання письмової інформації щодо порядку і методу визначення митної вартості, застосованих при коригуванні заявленої митної вартості, а також щодо підстав для здійснення такого коригування.

6.3. Методи визначення митної вартості товарів

Визначення митної вартості товарів, які ввозяться в Україну відповідно до митного режиму імпорту, здійснюється за наступними методами (рис. 6.2).

Митна вартість товарів визначається, враховуючи наступні особливості:

- 1) товари ввозяться на митну територію України і декларуються в митному режимі імпорту;

- 2) товари ввозяться на митну територію України і декларуються в інших митних режимах, що передбачають сплату митних платежів (крім транзиту);

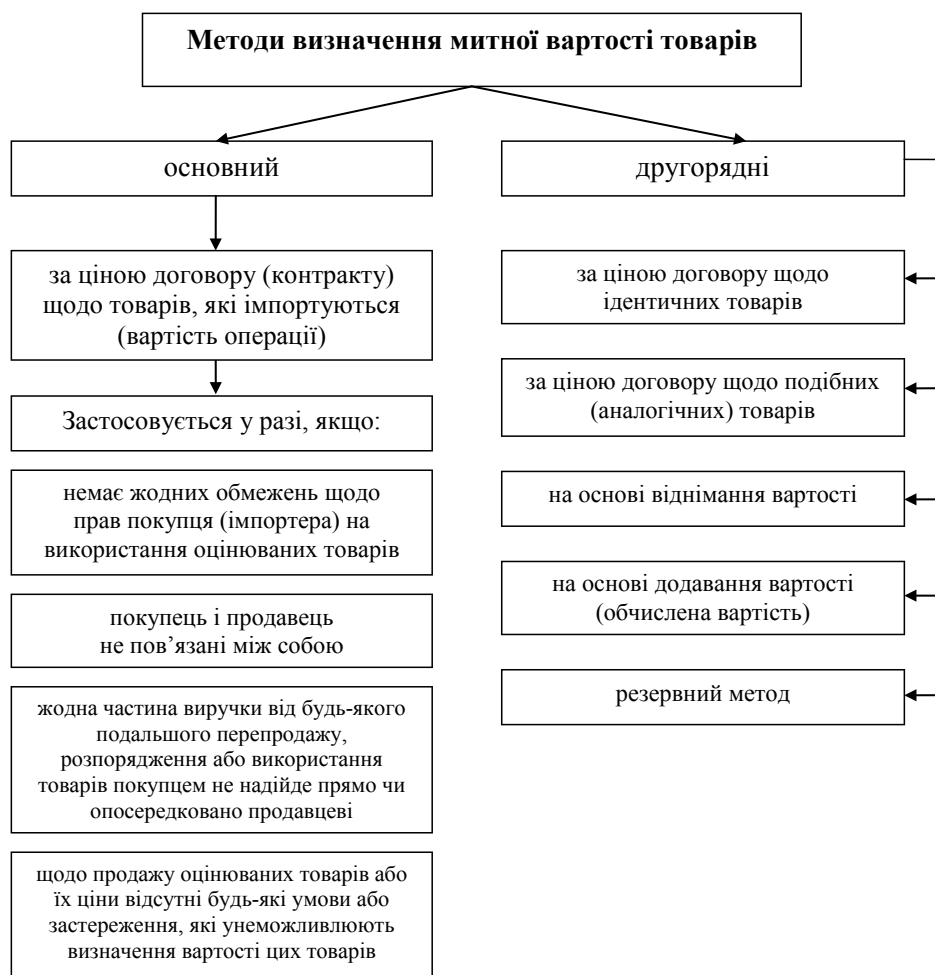

Рис. 6.2. Методи визначення митної вартості товарів

3) товари, що ввозяться і декларуються в інших митних режимах, які не передбачають сплату митних платежів;

4) товари, що вивозяться за межі митної території України.

В останніх двох випадках митною вартістю є ціна товару, зазначена у рахунку-фактурі чи рахунку-проформі. В перших двох випадках, тобто для товарів, що ввозяться і декларуються в митному режимі імпорту та інших митних режимах, що передбачають сплату митних платежів, митна вартість товарів визначається із застосуванням одного з шести методів.

Основним методом визначення митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту, є перший метод – за ціною договору (вартість операції).

Кожний наступний метод застосовується лише у тому разі, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом застосування попере-

днього методу. Застосуванню другорядних методів передує процедура консультацій між органом доходів і зборів та декларантом з метою визначення основи вартості. Під час таких консультацій орган доходів і зборів та декларант можуть здійснити обмін наявною у кожного з них інформацією за умови додержання вимог щодо її конфіденційності.

Методи на основі віднімання та додавання вартості (обчислена вартість) можуть застосовуватися у будь-якій послідовності на прохання декларанта або уповноваженої ним особи. У разі якщо неможливо застосувати жоден із зазначених методів, митна вартість визначається за резервним методом.

Метод визначення митної вартості товарів за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються, не застосовується, якщо використані декларантом або уповноваженою ним особою відомості не підтверджені документально або не визначені кількісно і достовірні та/або відсутня хоча б одна із складових митної вартості, яка є обов'язковою при її обчисленні.

Митною вартістю товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту, є ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за товари, якщо вони продаються на експорт в Україну, скоригована в разі потреби з урахуванням положень частини десятої цієї статті. Ціна, що була фактично сплачена або підлягає сплаті, – це загальна сума всіх платежів, які були здійснені або повинні бути здійснені покупцем оцінюваних товарів продавцю або на користь продавця через третіх осіб та/або на пов'язаних із продавцем осіб для виконання зобов'язань продавця.

Платежі можуть бути здійснені прямо чи опосередковано. Прикладом опосередкованого платежу може бути врегулювання покупцем повністю чи частково боргу продавця.

При визначенні митної вартості до ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за оцінювані товари, додаються такі витрати (складові митної вартості), якщо вони не включалися до ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті:

- 1) витрати, понесені покупцем:
 - а) комісійні та брокерська винагорода, за винятком комісійних за закупівлю, що є платою покупця своєму агентові за надання послуг, пов'язаних із представництвом його інтересів за кордоном для закупівлі оцінюваних товарів;
 - б) вартість ящиків тари (контейнерів), в яку упаковано товар, або іншої упаковки, що для митних цілей вважаються єдиним цілим з відповідними товарами;
 - в) вартість упаковки або вартість пакувальних матеріалів та робіт, пов'язаних із пакуванням;

2) належним чином розподілена вартість нижчезазначених товарів та послуг, якщо вони поставляються прямо чи опосередковано покупцем безоплатно або за зниженими цінами для використання у зв'язку з виробництвом та продажем на експорт в Україну оцінюваних товарів, якщо така вартість не включена до ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті:

- а) сировини, матеріалів, деталей, напівфабрикатів, комплектувальних виробів тощо, які увійшли до складу оцінюваних товарів;
 - б) інструментів, штампів, шаблонів та аналогічних предметів, використаних у процесі виробництва оцінюваних товарів;
 - в) матеріалів, витрачених у процесі виробництва оцінюваних товарів (мастильні матеріали, паливо тощо);
 - г) інженерних та дослідно-конструкторських робіт, дизайну, художнього оформлення, ескізів та креслень, виконаних за межами України і безпосередньо необхідних для виробництва оцінюваних товарів;
- 3) роялі та інші ліцензійні платежі, що стосуються оцінюваних товарів та які покупець повинен сплачувати прямо чи опосередковано як умову продажу оцінюваних товарів, якщо такі платежі не включаються до ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті. Зазначені платежі можуть включати платежі, які стосуються прав на літературні та художні твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки, торговельні марки та інші об'єкти права інтелектуальної власності;
- 4) відповідна частина виручки від будь-якого подальшого перепродажу товарів, що оцінюються, їх використання або розпорядження ними на митній території України, яка прямо чи опосередковано йде на користь продавця;
- 5) витрати на транспортування оцінюваних товарів до аеропорту, порту або іншого місця ввезення на митну територію України;
- б) витрати на навантаження, вивантаження та обробку оцінюваних товарів, пов'язані з їх транспортуванням до аеропорту, порту або іншого місця ввезення на митну територію України;
- 7) витрати на страхування цих товарів.

До митної вартості не включаються нижчезазначені витрати або кошти за умови виділення їх з ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за оцінювані товари, що документально підтверджені та які піддаються обчисленню:

- 1) плата за будівництво, спорудження, складення, технічне обслуговування або технічну допомогу, здійснені після ввезення імпортованих товарів, таких як промислова установка, машини або обладнання;
- 2) витрати на транспортування після ввезення;
- 3) податки, які справляються в Україні¹.

Використані декларантом або уповноваженою ним особою відомості повинні бути об'єктивними, піддаватися обчисленню та підтверджуватися документально.

Право на автоматичне застосування методу визначення митної вартості за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції), мають уповноважені економічні оператори. Для підтвердження у таких випадках заявлених відомостей про митну вартість товарів, подаються лише такі документи (рис. 6.3).

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

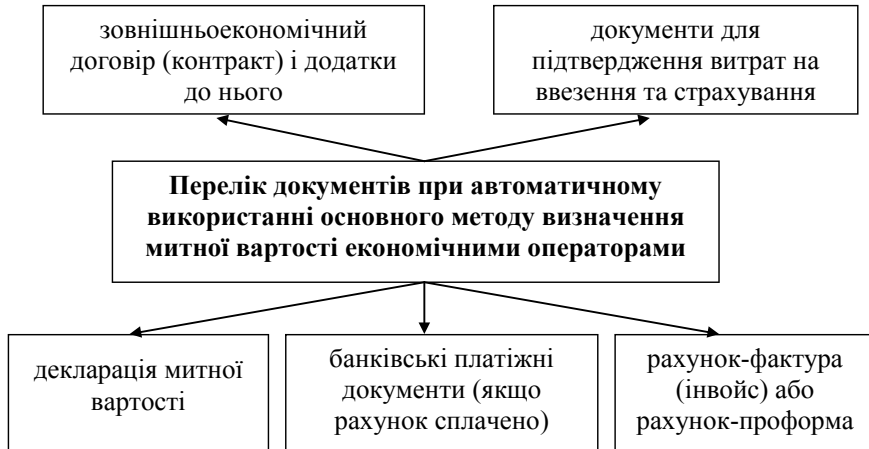

Рис. 6.3. Документи, що подає економічний оператор при автоматичному використанні основного методу визначення митної вартості

При цьому контроль правильності визначення митної вартості здійснюється виключно після завершення митного оформлення та пропуску товарів через митний кордон України.

Застосування методу визначення митної вартості товарів за ціною договору щодо ідентичних товарів передбачає виконання ряду умов (рис. 6.4).

Рис. 6.4. Умови застосування методу визначення митної вартості за ціною договору щодо ідентичних товарів

Ціна договору щодо ідентичних товарів береться за основу для визначення митної вартості товарів, якщо ці товари ввезено приблизно в тій же кількості та на тих же комерційних рівнях, що й оцінювані товари.

У разі відсутності такого продажу використовується вартість операції з ідентичними товарами, що продавалися в Україні в іншій кількості та/або на інших комерційних рівнях. При цьому їх ціна коригується з урахуванням зазначених розбіжностей незалежно від того, чи веде це до збільшення або зменшення вартості. Інформація, що використовується при здійсненні коригування, повинна бути документально підтверджена.

У разі, якщо для цілей застосування цього методу виявляється більш як одна вартість договору щодо ідентичних товарів, для визначення митної вартості оцінюваних товарів використовується найменша така вартість.

У разі якщо митна вартість оцінюваних товарів не може бути визначена за основним методом та за ціною договору щодо ідентичних товарів, за митну вартість береться прийнята органом доходів і зборів вартість операції з подібними (аналогічними) товарами (рис. 6.5).

Рис. 6.5. Умови застосування методу визначення митної вартості за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів

Для визначення, чи є товари подібними (аналогічними), враховуються якості товарів, наявність торгової марки та репутація цих товарів на ринку.

Ціна договору щодо подібних (аналогічних) товарів береться за основу для визначення митної вартості товарів, якщо ці товари ввезено приблизно в тій же кількості і на тих же комерційних рівнях, що й оцінювані товари.

У разі, якщо такого продажу не виявлено, використовується вартість операції з подібними (аналогічними) товарами, які продавалися в Україні в

іншій кількості та/або на інших комерційних рівнях. При цьому їх ціна коригується з урахуванням зазначених розбіжностей незалежно від того, чи веде це до збільшення або зменшення вартості. Інформація, що використовується при здійсненні коригування, повинна бути документально підтверджена.

У разі, якщо для цілей застосування цього методу виявляється більш як одна вартість договору щодо подібних (аналогічних) товарів, для визначення митної вартості оцінюваних товарів використовується найменша така вартість.

При цьому товари не вважаються ідентичними або подібними (аналогічними) оцінюваним, якщо вони не вироблені в тій же країні, що і товари, які оцінюються.

Товари, виготовлені не виробником оцінюваних товарів, а іншою особою, беруться до уваги лише у разі, якщо немає ні ідентичних, ні подібних (аналогічних) товарів, виготовлених особою – виробником товарів, що оцінюються.

Товари не вважаються ідентичними чи подібними (аналогічними) оцінюваним, якщо їх проектування, дослідно-конструкторські роботи, художнє оформлення, дизайн, ескізи, креслення, а також інші аналогічні роботи виконані в Україні.

У разі, якщо митна вартість оцінюваних товарів не може бути визначена попередніми трьома методами, їх митна вартість визначається на основі віднімання вартості, крім випадків, коли на вимогу декларанта або уповноваженої ним особи послідовність застосування цього методу може бути зворотною.

У разі, якщо оцінювані або ідентичні чи подібні (аналогічні) імпортовані товари продаються (відчужуються) на митній території України у незмінному стані, для визначення митної вартості товарів за цим методом за основу береться ціна одиниці товару, за якою оцінювані або ідентичні чи подібні (аналогічні) імпортовані товари продаються на території України у найбільших загальних кількостях покупцю, який не є пов'язаною з продавцем особою, одночасно або у час, наблизений до дати ввезення оцінюваних товарів, за умови вирахування, якщо вони можуть бути виділені, таких компонентів¹:

1) витрат на виплату комісійних, що звичайно сплачуються або підлягають сплаті, чи звичайних торговельних надбавок, які робляться для одержання прибутку та покриття загальних витрат у зв'язку з продажем на митній території України товарів того ж класу та виду. Товарами одного класу та виду є товари, які підпадають під групу або спектр товарів, що виробляються конкретною галуззю чи сектором промисловості та включають ідентичні або подібні (аналогічні) товари. Термін «товари того ж класу або виду» включає товари, імпортовані з тієї ж країни, що й оцінювані товари, а також товари, імпортовані з інших країн.

Сума прибутку та загальних витрат, до яких належать прямі та непрямі витрати, пов'язані зі збутом зазначених товарів, повинна братися в цілому. Числове значення витрат для цілей вирахування цієї суми визначається на основі інформації, поданої декларантом або уповноваженою ним особою,

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями): за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

якщо тільки ця інформація не є несумісною з даними, одержаними при продажу в Україні ввезених (імпортованих) товарів того ж класу або виду. У разі, якщо інформація, надана декларантом або уповноваженою ним особою, є несумісною з такими даними, сума для обчислення прибутку та загальних витрат може ґрунтуватися на іншій відповідній інформації, а не тій, що надана декларантом або уповноваженою ним особою.

При визначенні комісійних або звичайних прибутків та загальних витрат віднесення товарів до «товарів того ж класу або виду» повинно здійснюватися у кожному конкретному випадку з посиланням на відповідні обставини;

2) звичайних витрат, понесених в Україні на навантаження, вивантаження, транспортування, страхування, та інших пов'язаних з такими операціями витрат;

3) сум податків, що підлягають сплаті в Україні у зв'язку з ввезенням (імпортом) чи продажем (відчуженням) товарів.

У разі, якщо ні оцінювані, ні ідентичні чи подібні (аналогічні) товари не продаються в Україні одночасно або в час, максимально наближений до дати ввезення оцінюваних товарів в Україну, митна вартість таких товарів визначається на основі ціни одиниці товару, за якою відповідно оцінювані або ідентичні чи подібні (аналогічні) з оцінюваними товари продаються в Україні в кількості, достатній для встановлення ціни за одиницю такого товару, у такому ж стані, в якому вони були ввезені, на найбільш ранню дату після ввезення товарів, які оцінюються, але до сплину 90-денного строку.

У разі відсутності випадків продажу оцінюваних, ідентичних чи подібних (аналогічних) товарів у такому ж стані, в якому вони перебували на день ввезення в Україну, на вимогу декларанта або уповноваженої ним особи митна вартість таких товарів визначається на основі ціни одиниці товару, за якою зазначені товари продаються в Україні після подальшої обробки (переробки) найбільшою партією особам, не пов'язаним з особами, у яких вони купують такі товари.

Вирахування вартості, доданої подальшою обробкою (переробкою), повинні ґрунтуватися на даних, які є об'єктивними, підтверджуються документально, піддаються обчисленню та належать до вартості такої роботи. За основу для обчислень беруться прийняті промислові формули, рецепти, методи будівництва та інша галузева практика.

Для визначення митної вартості товарів на основі додавання вартості (обчислена вартість) за основу береться надана виробником товарів, що оцінюються, або від його імені інформація про їх вартість, яка повинна складатися із сум:

1) вартості матеріалів та витрат, понесених виробником при виробництві оцінюваних товарів. Така інформація повинна базуватися на комерційних рахунках виробника за умови, що такі рахунки сумісні із загальновизнаними принципами бухгалтерського обліку, які застосовуються в країні, де ці товари виробляються;

2) обсягу прибутку та загальних витрат, що дорівнює сумі, яка звичайно відображається при продажу товарів того ж класу або виду, що й оцінювані товари, які виготовляються виробниками у країні експорту для експорту в Україну;

3) загальних витрат при продажу в Україну з країни вивезення товарів того ж класу або виду, тобто витрат на завантаження, розвантаження та обробку оцінюваних товарів, їх транспортування до аеропорту, порту або іншого місця ввезення на митну територію України, витрат на страхування цих товарів.

Посадова особа органу доходів і зборів не може вимагати або примушувати будь-яку особу, яка не є резидентом, надавати для вивчення або дозволяти доступ до будь-якого рахунка чи інших записів для цілей визначення обчисленої вартості. Інформація, подана виробником товарів для цілей визначення митної вартості, може бути перевірена в країні-виробникові товарів уповноваженими органами України за згодою виробника і за умови повідомлення заздалегідь уряду країни-виробника товарів та за відсутності заперечень проти такої перевірки.

У разі, якщо митна вартість товарів не може бути визначена шляхом послідовного використання попередніх методів, митна вартість оцінюваних товарів визначається з використанням способів, які не суперечать законам України і є сумісними з відповідними принципами і положеннями Генеральної угоди з тарифів і торгівлі (ГАТТ).

Така митна вартість повинна ґрунтуватися на раніше визнаних (визначених) органами доходів і зборів митних вартостях.

Митна вартість імпортованих товарів не визначається резервним методом на підставі:

- 1) ціни товарів українського походження на внутрішньому ринку України;
- 2) системи, яка передбачає прийняття для митних цілей вищої з двох альтернативних вартостей;
- 3) ціни товарів на внутрішньому ринку країни-експортера;
- 4) вартості виробництва, іншої, ніж обчислена вартість, визначена для ідентичних або подібних (аналогічних) товарів;
- 5) ціни товарів, що поставляються з країни-експортера до третіх країн;
- 6) мінімальної митної вартості;
- 7) довільної чи фіктивної вартості.

У разі, якщо резервний метод застосовується органом доходів і зборів, він на вимогу декларанта або уповноваженої ним особи зобов'язаний письмово поінформувати їх про митну вартість, визначену таким чином, та про використаний при цьому метод.

Особливості визначення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України в митних режимах, відмінних від митного режиму імпорту представлено на рис. 6.6.

Митною вартістю товарів, що ввозяться в Україну відповідно до митних режимів, відмінних від режиму імпорту, є ціна товару, зазначена у рахунку-

фактурі чи рахунку-проформі. При зміні митного режиму митна вартість, визначена при першому поміщенні товару в митний режим, підлягає заміні митною вартістю, визначеною відповідно до наступного митного режиму.

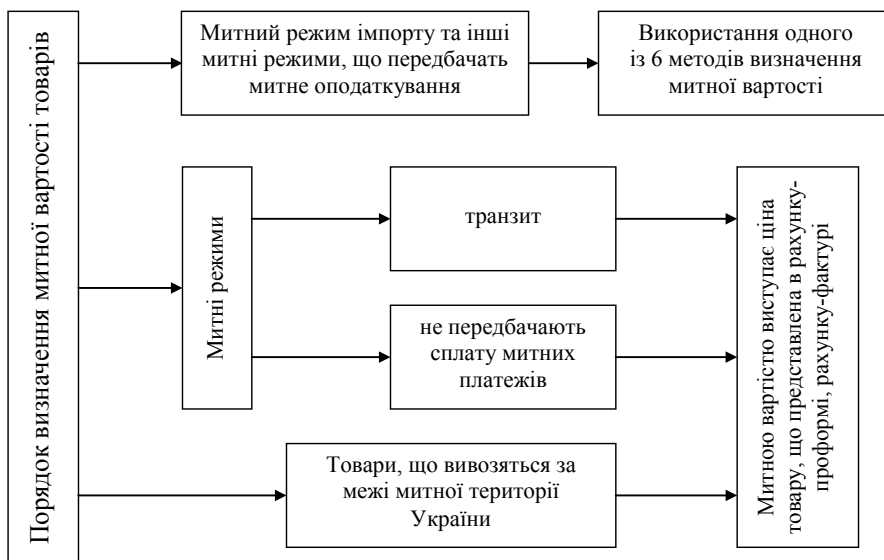

Рис. 6.6. Порядок визначення митної вартості товарів при різних митних режимах

Митною вартістю товарів, що вивозяться за межі митної території України, є ціна товару, зазначена у рахунку-фактурі чи рахунку-проформі.

Митна вартість товарів, що вивозяться за межі митної території України, визначається при поміщенні цих товарів уперше в митний режим з наступним фактичним переміщенням їх через митний кордон України. При зміні митного режиму під час знаходження товарів за межами митної території України митною вартістю товарів є митна вартість, визначена на день прийняття органом доходів і зборів митної декларації при їх першому поміщенні в митний режим.

6.4. Декларування митної вартості

Для заявлення митної вартості товарів, що переміщуються через митний кордон України відповідно до митного режиму імпорту, органу доходів і зборів, який проводить митне оформлення цих товарів, разом з митною декларацією та іншими необхідними для митного оформлення зазначених товарів документами в установленому порядку подається декларація митної вартості (рис. 6.7).

У декларації митної вартості наводяться відомості про метод визначення митної вартості товарів, числове значення митної вартості товарів та її складових, умови зовнішньоекономічного договору, що мають відношення

до визначення митної вартості товарів, та надані документи, що підтверджують зазначене. Форми декларацій митної вартості та порядок її заповнення затверджена наказом Міністерства фінансів України¹.

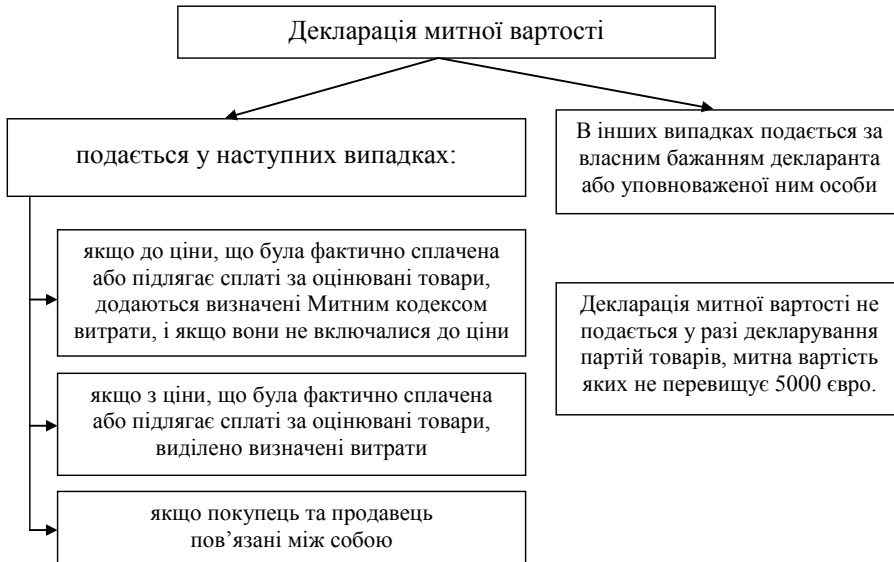

Рис. 6.7. Умови подання декларації митної вартості

Заявлення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України в режимах, відмінних від режиму імпорту, здійснюється при декларуванні цих товарів шляхом заявлення в митній декларації відомостей про числове значення їх митної вартості та про документи, що його підтверджують.

При поданні митної декларації на паперовому носії ДМВ подається на паперовому носії. Для електронного декларування, ДМВ подається у формі електронного документа.

При поданні митної декларації на паперовому носії ДМВ подається на паперовому носії та супроводжується її електронною копією. ДМВ на паперовому носії подається в одному примірнику, який залишається у справах органу доходів і зборів. За бажанням декларанта або уповноваженої ним особи ДМВ на паперовому носії може подаватися у двох примірниках, один з яких з відповідними відмітками органу доходів і зборів повертається декларанту або уповноваженій ним особі.

ДМВ складається з основного аркуша та додаткового, який заповнюється на товари одного-трьох найменувань.

Для заявлення відомостей про митну вартість товарів, визначену за ціною договору (контракту) щодо товарів, які імпортуються (вартість операції), до основного аркуша ДМВ додається додатковий аркуш А.

¹ Наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р. № 599 «Про затвердження Форми декларації митної вартості та Правил її заповнення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minird.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62386.html>.

Для заявлення відомостей про митну вартість товарів, визначену із застосуванням другорядних методів (за ціною договору щодо ідентичних товарів, за ціною договору щодо подібних (аналогічних) товарів, на основі віднімання вартості, на основі додавання вартості (обчислена вартість) та резервного), до основного аркуша ДМВ додається додатковий аркуш Б.

За наявності в партії товарів більше трьох найменувань до основного аркуша ДМВ залежно від методу визначення митної вартості додається необхідна кількість додаткових аркушів А та Б. Додаткові аркуші можуть бути використані тільки в тому випадку, якщо всі дані, заявлені на основному аркуші ДМВ, повною мірою стосуються й товарів, зазначених у додаткових аркушах цієї ДМВ.

ДМВ заповнюється державною мовою за допомогою комп'ютера. При застосуванні ДМВ на паперовому носії ДМВ друкується декларантом або уповноваженою ним особою на білому папері формату А4. Технічні характеристики паперу, призначеного для виготовлення ДМВ за допомогою комп'ютера, повинні забезпечувати належну якість відбитків службових штампів і печаток органів доходів і зборів, що використовуються для оформлення ДМВ.

У відповідних графах кожного аркуша ДМВ на паперовому носії повинні бути проставлені особистий підпис та печатка (у разі наявності) декларанта або уповноваженої ним особи.

Вартісні показники в ДМВ виражаються дробовим числом з точністю до 4 знаків після коми, крім граф 28, 32, 36, 40, 43 ДМВ, у яких вартісні показники округлюються за правилами округлення з точністю до двох знаків у дробовій частині. За відсутності в будь-якій графі ДМВ на паперовому носії місця, потрібного для зазначення відомостей, допускається запис їх на зворотному боці відповідного аркуша ДМВ із зазначенням графи, якої стосується цей запис. Такий запис засвідчується підписом і печаткою (у разі наявності) особи, яка вчинила запис, а у відповідних графах ДМВ робиться відмітка «Див. на звороті».

Декларант або уповноважена ним особа самостійно заповнює всі графи ДМВ відповідно до порядку їх заповнення, за винятком граф, призначених для відміток органу доходів і зборів.

Посадова особа органу доходів і зборів, що здійснює контроль правильності визначення митної вартості та проводить перевірку заповнення ДМВ, не має права з власної ініціативи або за дорученням чи на прохання декларанта або уповноваженої ним особи вписувати будь-які дані до граф ДМВ, що повинні заповнюватися декларантом або уповноваженою ним особою, вносити до них зміни, доповнення чи виправлення.

Декларант або уповноважена ним особа може вносити зміни (доповнення, виправлення) до декларації митної вартості, крім граф з вартісними показниками. Зміни (доповнення, виправлення) граф ДМВ на паперовому носії засвідчуються підписом та печаткою (у разі наявності) декларанта або уповноваженої ним особи.

Внесення змін до ДМВ у формі електронного документа здійснюється шляхом відкриття декларантом або уповноваженою ним особою поданих

ДМВ та митної декларації та направлення органу доходів і зборів нової митної декларації та ДМВ у формі електронного документа.

Одночасно з митною декларацією декларант подає органу доходів і зборів документи, що підтверджують заявлену митну вартість товарів і обраний метод її визначення.

Документами, які підтверджують митну вартість товарів, є:

1) декларація митної вартості та документи, що підтверджують числові значення складових митної вартості, на підставі яких проводився розрахунок митної вартості;

2) зовнішньоекономічний договір (контракт) або документ, який його замінює, та додатки до нього у разі їх наявності;

3) рахунок-фактура (інвойс) або рахунок-проформа (якщо товар не є об'єктом купівлі-продажу);

4) якщо рахунок сплачено, – банківські платіжні документи, що стосуються оцінюваного товару;

5) за наявності – інші платіжні та/або бухгалтерські документи, що підтверджують вартість товару та містять реквізити, необхідні для ідентифікації ввезеного товару;

6) транспортні (перевізні) документи, якщо за умовами поставки витрати на транспортування не включені у вартість товару, а також документи, що містять відомості про вартість перевезення оцінюваних товарів;

7) копія імпортової ліцензії, якщо імпорт товару підлягає ліцензуванню;

8) якщо здійснювалося страхування, – страхові документи, а також документи, що містять відомості про вартість страхування.

У разі, якщо документи містять розбіжності, наявні ознаки підробки або не містять всіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари, декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу органу доходів і зборів зобов'язані протягом 10 календарних днів надати (за наявності) такі додаткові документи:

1) договір (угоду, контракт) із третіми особами, пов'язаний з договором (угодою, контрактом) про поставку товарів, митна вартість яких визначається;

2) рахунки про здійснення платежів третім особам на користь продавця, якщо такі платежі здійснюються за умовами, визначеними договором (угодою, контрактом);

3) рахунки про сплату комісійних, посередницьких послуг, пов'язаних із виконанням умов договору (угоди, контракту);

4) виписку з бухгалтерської документації;

5) ліцензійний чи авторський договір покупця, що стосується оцінюваних товарів та є умовою продажу оцінюваних товарів;

6) каталоги, специфікації, прейскуранти (прайс-листи) виробника товару;

7) копію митної декларації країни відправлення;

8) висновки про якісні та вартісні характеристики товарів, підготовлені спеціалізованими експертними організаціями, та/або інформація біржових організацій про вартість товару або сировини.

У разі, якщо орган доходів і зборів має обґрунтовані підстави вважати, що існуючий взаємозв'язок між продавцем і покупцем вплинув на заявлену декларантом митну вартість, декларант або уповноважена ним особа на письмову вимогу органу доходів і зборів, крім вище перелічених документів, подає (за наявності) такі документи:

1) виписку з бухгалтерських та банківських документів покупця, що стосуються відчуження оцінюваних товарів, ідентичних та/або подібних (аналогічних) товарів на території України;

2) довідкову інформацію щодо вартості у країні-експортері товарів, що є ідентичними та/або подібними (аналогічними) оцінюваним товарам;

3) розрахунок ціни (калькуляцію).

Забороняється вимагати від декларанта або уповноваженої ним особи будь-які інші документи, відмінні від тих, які перелічені вище. Декларант або уповноважена ним особа за власним бажанням може подати додаткові наявні у них документи для підтвердження заявленої ними митної вартості товару.

6.5. Контроль правильності визначення митної вартості товарів

Важливе місце в системі митних процедур посідає контроль правильності визначення митної вартості товарів. Він здійснюється органом доходів і зборів під час проведення митного контролю і митного оформлення шляхом перевірки числового значення заявленої митної вартості.

Контроль правильності визначення митної вартості під час здійснення митного контролю та митного оформлення, здійснюється посадовими особами органу доходів і зборів, з врахуванням положень Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, затверджених відповідним наказом Держмитслужби¹.

Метою Методичних рекомендацій є забезпечення єдиного підходу органів доходів і зборів до роботи з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів під час здійснення їх митного контролю та митного оформлення.

Посадові особи застосовують положення Методичних рекомендацій з метою аналізу, виявлення та оцінки ризиків щодо заявлення неповних та/або недостовірних відомостей про митну вартість товарів, у тому числі аналізу, виявлення та оцінки ризиків щодо невірного визначення митної вартості товарів.

¹ Наказ ДМСУ від 13.07.2012 р. № 362 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/kontrol-mitnoi-vartosti/62666.html>.

Робота з аналізу, виявлення та оцінки ризиків здійснюється, як правило, після перевірки правильності класифікації товарів згідно з УКТЗЕД, в межах 4-х робочих годин з моменту пред'явлення органу доходів і зборів товарів, подання митної декларації та всіх необхідних відомостей, крім випадків, коли такий строк може бути перевищений.

Контроль правильності визначення митної вартості товарів за основним методом – за ціною договору (контракту) щодо товарів, які ввозяться на митну територію України відповідно до митного режиму імпорту (вартість операції), здійснюється органом доходів і зборів шляхом перевірки розрахунку, здійсненого декларантом, за відсутності застережень щодо застосування цього методу.

За результатами здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів орган доходів і зборів визнає заявлену декларантом або уповноваженою ним особою митну вартість чи приймає письмове рішення про її коригування.

Орган доходів і зборів під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів зобов'язаний:

1) здійснювати контроль заявленої декларантом або уповноваженою ним особою митної вартості товарів шляхом перевірки числового значення заявленої митної вартості, наявності в поданих зазначеними особами документах усіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари;

2) надавати декларанту або уповноваженій ним особі письмову інформацію про причини, за яких заявлена ними митна вартість не може бути визнана;

3) надавати декларанту або уповноваженій ним особі письмову інформацію щодо порядку і методу визначення митної вартості, застосованих у разі коригування митної вартості, а також щодо підстав здійснення такого коригування;

4) випускати у вільний обіг товари, що декларуються:

- у разі визнання органом доходів і зборів заявленої митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно із заявленою митною вартістю;
- у разі згоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно з митною вартістю, визначеною органом доходів і зборів;
- у разі незгоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування заявленої митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно із заявленою митною вартістю товарів та надання гарантій в розмірі, визначеному органом доходів і зборів.

Орган доходів і зборів з метою здійснення контролю правильності визначення митної вартості товарів має право:

1) упевнюватися в достовірності або точності будь-якої заяви, документа чи розрахунку, поданих для цілей визначення митної вартості;

2) письмово запитувати від декларанта або уповноваженої ним особи додаткові документи та відомості, якщо це необхідно для прийняття рішення про визнання заявленої митної вартості;

3) здійснювати коригування заявленої митної вартості товарів;

4) проводити перевірки правильності визначення митної вартості товарів після їх випуску;

5) звертатися до органів доходів і зборів інших країн із запитом щодо надання відомостей, необхідних для підтвердження достовірності заявленої митної вартості;

б) застосовувати інші передбачені форми митного контролю.

Орган доходів і зборів може відмовити у митному оформленні товарів за заявленою декларантом або уповноваженою ним особою митною вартістю виключно за наявності обґрунтованих підстав вважати, що заявлено неповні та/або недостовірні відомості про митну вартість товарів, у тому числі невірно визначено митну вартість товарів, у разі:

1) невірно проведеного декларантом або уповноваженою ним особою розрахунку митної вартості;

2) неподання декларантом або уповноваженою ним особою документів, або відсутності у цих документах усіх відомостей, що підтверджують числові значення складових митної вартості товарів, чи відомостей щодо ціни, що була фактично сплачена або підлягає сплаті за ці товари;

3) невідповідності обраного декларантом або уповноваженою ним особою методу визначення митної вартості товару;

4) надходження до органу доходів і зборів документально підтвердженої офіційної інформації органів доходів і зборів інших країн щодо недостовірності заявленої митної вартості.

У разі, якщо під час проведення митного контролю орган доходів і зборів не може аргументовано довести, що заявлено неповні та/або недостовірні відомості про митну вартість товарів, у тому числі невірно визначено митну вартість товарів, заявлена декларантом або уповноваженою ним особою митна вартість вважається визнаною автоматично.

Рішення про коригування заявленої митної вартості товарів, які ввозяться на митну територію України з поміщенням у митний режим імпорту, приймається органом доходів і зборів у письмовій формі під час здійснення контролю правильності визначення митної вартості цих товарів як до, так і після їх випуску, якщо органом доходів і зборів виявлено, що заявлено неповні та/або недостовірні відомості про митну вартість товарів, у тому числі невірно визначено митну вартість товарів.

Прийняте органом доходів і зборів письмове рішення про коригування заявленої митної вартості товарів має містити:

1) обґрунтування причин, через які заявлену декларантом митну вартість не може бути визнано;

2) наявну в митного органу інформацію (у тому числі щодо числових значень складових митної вартості, митної вартості ідентичних або подібних (ана-

логічних) товарів, інших умов, що могли вплинути на ціну товарів), яка призвела до виникнення сумнівів у правильності визначення митної вартості та до прийняття рішення про коригування митної вартості, заявленої декларантом;

3) вичерпний перелік вимог щодо надання додаткових документів, за умови надання яких митна вартість може бути визнана органом доходів і зборів;

4) обґрунтування числового значення митної вартості товарів, скоригованої органом доходів і зборів, та фактів, які вплинули на таке коригування;

5) інформацію про:

а) право декларанта або уповноваженої ним особи на випуск у вільний обіг товарів, що декларуються:

– у разі згоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно з митною вартістю, визначеною органом доходів і зборів;

– у разі незгоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування заявленої митної вартості товарів – за умови сплати митних платежів згідно із заявленою митною вартістю товарів та надання гарантій в розмірі, визначеному органом доходів і зборів;

б) право декларанта або уповноваженої ним особи оскаржити рішення про коригування заявленої митної вартості до органу вищого рівня або до суду.

Декларант може провести консультації з органом доходів і зборів з метою обґрунтованого вибору методу визначення митної вартості на підставі інформації, яка наявна в органі доходів і зборів. На вимогу декларанта консультації проводяться у письмовому вигляді.

У випадку незгоди декларанта або уповноваженої ним особи з рішенням органу доходів і зборів про коригування заявленої митної вартості товарів орган доходів і зборів за зверненням декларанта або уповноваженої ним особи випускає товари, що декларуються, у вільний обіг за умови сплати митних платежів згідно з митною вартістю цих товарів, визначеною декларантом або уповноваженою ним особою, та забезпечення сплати різниці між сумою митних платежів, обчисленою згідно з митною вартістю товарів, визначеною декларантом або уповноваженою ним особою, та сумою митних платежів, обчисленою згідно з митною вартістю товарів, визначеною органом доходів і зборів, шляхом надання гарантій. Строк дії таких гарантій не може перевищувати 90 календарних днів з дня випуску товарів.

Протягом 80 днів з дня випуску товарів декларант або уповноважена ним особа може надати органу доходів і зборів додаткові документи для підтвердження заявленої ним митної вартості товарів, що декларуються.

У разі надання декларантом або уповноваженою ним особою додаткових документів орган доходів і зборів розглядає подані додаткові документи і протягом 5 робочих днів з дати їх подання виносить письмове рішення щодо визнання заявленої митної вартості та скасовує рішення про коригування заявленої митної вартості або надає обґрунтовану відмову у визнанні заявленої

митної вартості з урахуванням додаткових документів. У такому випадку надана фінансова гарантія відповідно повертається (вивільняється) або реалізується в порядку та у строки, визначені Митним кодексом України.

Якщо орган доходів і зборів протягом строку не надає обґрунтованої відмови у визнанні заявленої митної вартості з урахуванням додаткових документів, вважається, що декларантом або уповноваженою ним особою митну вартість товарів визначено правильно. У такому випадку орган доходів і зборів скасовує рішення про коригування заявленої митної вартості, а надана фінансова гарантія повертається (вивільняється).

В методичних рекомендаціях щодо роботи посадових осіб органів доходів і зборів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України, затверджених наказом Держмитслужби України № 362 від 13.07.12 р., встановлені рекомендації, яких доцільно дотримуватись при здійсненні митного контролю наступних товарів:

- нафти та нафтопродуктів;
- комплектних об'єктів;
- товарів, які реалізуються в порядку біржової торгівлі;
- незареєстрованих лікарських засобів, які ввозяться на митну територію України з метою проведення доклінічних досліджень і клінічних випробувань.

При здійсненні контролю заявленої митної вартості нафти та нафтопродуктів, які імпортуються в Україну, необхідно враховувати значення котирувань, які публікуються світовим ціновим агентством Platts, відповідно до періоду поставки товарів, регіону експорту, відомості про числові значення складових вартості, розрахованої за формулою, а також слід враховувати практику формування ціни товару в залежності від країни експорту, виробника, якості товару тощо.

При здійсненні контролю заявленої митної вартості комплектних об'єктів, необхідно здійснювати оцінку вартості як комплектного об'єкта в цілому, так і окремих його складових частин.

При здійсненні контролю заявленої митної вартості товарів, які реалізуються в порядку біржової торгівлі, необхідно враховувати особливості формування вартості товарів, зокрема:

- ціну товару, який імпортується, без урахування витрат на доставку, комісійних витрат, премії або знижки за фактичну якість товару і премії продавцю необхідно порівнювати з середнім значенням біржових котирувань за період 10 днів, що передує даті складання рахунку-фактури (інвойсу);
- при аналізі ціни товару що складається із сировинних складових, ураховуються дані про вміст сировини, що використовується для виготовлення цього товару.

За відсутності даних про щоденні біржові котирування для аналізу, виявлення та оцінки ризиків використовується інформація про середні зна-

чення біржових котирувань за календарний місяць, в якому здійснювалось відвантаження товару.

При здійсненні контролю заявленої митної вартості незареєстрованих лікарських засобів, які ввозяться на митну територію України з метою проведення доклінічних досліджень і клінічних випробувань, повинні враховуватися особливості формування вартості. Коли продаж на експорт в Україну відсутній, тобто товари ввозяться лише з метою проведення клінічних досліджень і клінічних випробувань, перший метод визначення митної вартості товарів (вартість операції) не може бути застосований.

Оскільки такі лікарські засоби нові або випробувальні, як правило, не можуть бути застосовані 2 та 3 методи визначення митної вартості товарів, оскільки відсутній імпорт ідентичних або подібних товарів. Якщо такі лікарські засоби не продаються в Україні, метод на основі віднімання вартості також не може бути застосований для визначення їх митної вартості.

Метод визначення митної вартості на основі додавання вартості може бути використаний за умови надання декларантом або уповноваженою ним особою інформації від виробника товарів, які оцінюються, про їх калькуляцію. Якщо декларант або уповноважена ним особа не може або не бажає надати вищезазначену інформацію, для визначення митної вартості оцінюваних товарів використовується резервний метод.

Митна вартість повинна щонайбільшою мірою ґрунтуватися на раніше визнаних (визначених) за п'ятьма методами митних вартостях, однак при цьому допускається гнучкість застосування. «Гнучке застосування» дозволяє органу доходів і зборів використовувати митну вартість раніше імпортованих лікарських засобів, які належать до тієї ж фармацевтичної категорії (наприклад, антигістамінні препарати, противоаритмічні засоби, антидепресанти тощо), або лікарських засобів подібного хімічного складу і очікуваного лікарського ефекту з інших країн походження, припустивши, що така інформація доступна для органу доходів і зборів або декларанта.

Питання для самоперевірки

- 1. Як трактується митна вартість товарів згідно чинного законодавства?*
- 2. Охарактеризуйте правового регламентування митної вартості товарів.*
- 3. Який порядок застосування методів визначення митної вартості товарів?*
- 4. Назвіть вимоги щодо ідентичності товарів.*
- 5. У чому полягає суть використання резервного методу визначення митної вартості товарів?*
- 6. Охарактеризуйте порядок заповнення форми декларації митної вартості.*
- 7. Дайте загальну характеристику порядку коригування митної вартості товарів.*
- 8. Назвіть особливості контролю органів доходів і зборів у сфері визначення митної вартості.*
- 9. Охарактеризуйте загальні положення Брюссельської конвенції.*
- 10. Які нормативно-правові акти регламентують контроль правильності визначення митної вартості товарів?*

РОЗДІЛ 7.

ОСОБЛИВОСТІ КЛАСИФІКАЦІЇ ТА КОДУВАННЯ ТОВАРІВ В УКРАЇНІ

7.1. Системи класифікації і кодування товарів: суть та методи

У процесі державного регулювання зовнішньої торгівлі з метою розпізнавання товарів здійснюється їх класифікація. Правильна класифікація товарів є важливим елементом системи митного регулювання ЗЕД, оскільки від неї залежить встановлення їхньої вартості за об'єктивними критеріями і, відповідно, обґрунтоване нарахування митних платежів.

Класифікація – це система розподілення об'єктів (процесів, явищ) за класами (групами тощо) відповідно до визначених ознак¹. Основними вимогами, які ставляться до класифікації товарів є²:

- повнота охоплення всіх об'єктів множини класифікації;
- відмінність груп об'єктів;
- відсутність перетинів груп об'єктів;
- можливість включення нових груп об'єктів;
- лаконічність, чіткість і зрозумілість класифікаційних ознак;
- незмінність прийнятої класифікаційної ознаки на всіх рівнях класифікації.

Для здійснення класифікації товарів використовують два наступні методи: ієрархічний та фасетний. Ієрархічний метод передбачає послідовний розподіл великої кількості об'єктів на підлеглі класифікаційні угруповання. Між створеними групами встановлюється певна ієрархія, при цьому кожна підгрупа належить лише одній групі (вищій за ієрархією) (рис. 7.1). Даний метод класифікації відрізняється кількістю рівнів (ступенів) класифікації, глибиною, ємністю і гнучкістю. Кількість рівнів визначає глибину класифікації, яка залежить від необхідності конкретизації угруповань і кількості ознак, які беруть участь у класифікації. Від глибини класифікації та кількості створених на кожному рівні угруповань залежить ємність.

¹ Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – С. 657.

² Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів : навч. посіб. / О. М. Томашевський, Г. Г. Цигелик, М. Б. Вітер, В. І. Дудук. – К. : Центр учб. літ., 2012. – С. 78.

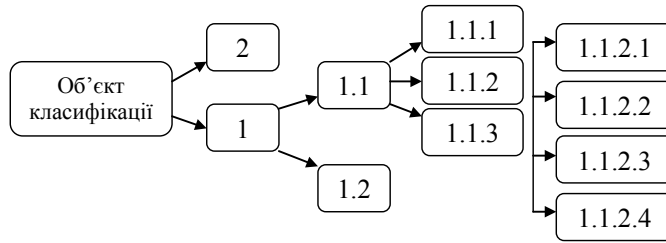

Рис. 7.1. Ієрархічний метод класифікації

Ієрархічна система класифікації ґрунтується на дотриманні певних правил¹:

- класифікація повинна легко читатися, для чого число її ступенів і кількість згрупвань не повинно бути великим;
- ознаки класифікації повинні бути суттєвими, максимально відобразити споживчі властивості товарів;
- на кожному ступені класифікації товари об'єднують тільки за однією ознакою;
- класифікація повинна починатися з найбільш загальної суттєвої ознаки з поступовим переходом на подальших ступенях до специфічних для даної групи товарів ознак;
- кожна наступна ланка повинна конкретизувати, уточнювати ознаку попередньої ланки.

Фасетний метод класифікації передбачає паралельний поділ множини об'єктів за однією ознакою на окремі, незалежні один від одного підрозділи (фасети) (рис. 7.2). Окремі фасети не залежать і не підпорядковуються один одному, як у ієрархічній системі, але вони зв'язані тим, що відносяться до однієї множини, і кожна характеризує одну із сторін множини, яка розподіляється. Таким чином, фасетний метод класифікації дозволяє одержати систему окремих (не підлеглих один одному) угруповань².

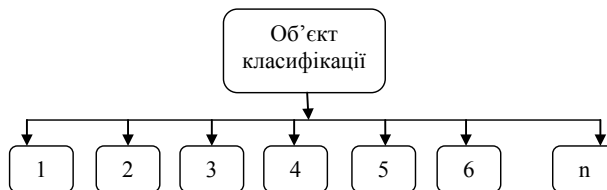

Рис. 7.2. Фасетний метод класифікації

Ієрархічний та фасетний методи класифікації можуть використовуватися як незалежно один від одного, так і спільно. Кожен із розглянутих методів має свої переваги та недоліки, що представлено у табл. 7.1.

¹ Малигіна В. Д. Основи експертизи продовольчих товарів : навч. посіб. / В. Д. Малигіна, Л. Д. Титаренко та ін. – К. : Кондор, 2009. – С. 28.

² Класифікація товарів – інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Макаренка. – Хмельницький : ІНТРАДА, 2009. – С. 6.

Таблиця 7.1

Переваги і недоліки методів класифікації товарів

Метод класифікації/ переваги та недоліки	Методи класифікації товарів	
	Фасетний	Ієрархічний
Переваги	Гнучкість, зручність використання, можливість обмеження кількості ознак без втрати достатності охоплення об'єктів	Можливість виділення спільності і відмінності між об'єктами в різних класифікаційних угрупованнях
Недоліки	Неможливість виділення спільності і відмінності між об'єктами в різних класифікаційних угрупованнях, складність обробки даних	Надмірна громіздкість, високі витрати, необґрунтовані труднощі застосування

Залежно від порядку утворення класифікаційних угруповань розрізняють десятичну, сотенну та довільну системи класифікації. При десятичній і сотенній системах класифікації кожен вищий клас поділяється відповідно на 10 або 100 наступних класів. Кількість класів в основному залежить від номенклатури товарів: з розширенням номенклатури товарів зростає число класів¹.

Підмножинам об'єктів, які отримані в результаті класифікації, присвоюють відповідні коди. Кодування – процес створення кодів (набору цифр, букв, букв та цифр). Особливістю кодування техніко-економічної інформації є те, що коди мають відображати її структуру, ідентифікувати об'єкти й описувати зв'язки між ними. Основне завдання кодування – забезпечення ідентифікації елементів множин, що класифікуються, та їхніх класифікаційних ознак.

Розрізняють дві групи методів кодування: реєстраційні та класифікаційні. До реєстраційних належать порядковий і серійно-порядковий методи, а до класифікаційних – послідовний і паралельний. Порядковий метод кодування, що є найбільш простим, повним та однозначним передбачає створення коду із чисел натурального ряду і його присвоєння. Порядковий метод застосовується при кодуванні одноозначових, сталих та малозначних номенклатур. Серійно-порядковий метод характеризується тим, що первинна множина поділяється на кілька частин (згідно з деякою ознакою) і для кодування об'єктів кожної частини призначається серія номерів (кодів). Об'єкти кодуються порядковим номером у межах відведених для них серій.

Послідовний метод кодування – це створення коду класифікаційного групування та/або об'єкта класифікації з використанням кодів послідовно розміщених підпорядкованих угруповань, що були отримані при ієрархічному методі класифікації, та його присвоєння. При використанні послідовного методу логічно будується код (кодова комбінація), який має велику інформативність. Але код при цьому дуже громіздкий і складної структури. Через негнучкість послідовного методу кодування його доцільно використовувати лише в тих випадках, коли техніко-економічна інформація змінюється у не-

¹ Малигіна В. Д. Основи експертизи продовольчих товарів : навч. посіб. / В. Д. Малигіна, Л. Д. Титаренко та ін. – К. : Кондор, 2009. – С. 30.

значних розмірах або зовсім не змінюється протягом тривалого часу використання класифікаторів. Метод широко застосовується при розробці загальнодержавних класифікаторів продукції, галузей і т. ін.

Паралельний метод кодування передбачає створення коду класифікаційного групування та/або об'єкта класифікації з використанням кодів незалежних угруповань, що були отримані за фасетного методу класифікації, та його присвоєння. Результати класифікації і кодування фіксуються в документах, що отримали назву класифікаторів. Класифікатор становить документ із систематизованим переліком назв і кодів класифікаційних угруповань або об'єктів класифікації¹. При застосуванні паралельного методу кодування на противагу послідовному значення ознаки, записане на будь-якому розряді коду, не залежить від значень ознак, записаних на інших розрядах. Це дає змогу за конкретним кодом легко дізнатись, набором яких ознак описується досліджуваний об'єкт. Найчастіше ознака задається у вигляді кодової таблиці. Паралельний метод кодування дає багатоаспектну класифікацію. Вона добре пристосована для машинної обробки і розв'язання різних економічних задач. Блокова побудова коду за фасетами спрощує його стандартизацію. До недоліків цього методу кодування належить менша, порівняно із послідовним методом, інформативність і ємність, що пояснюється неповним використанням останньої.

7.2. Гармонізована система опису та кодування товарів

Гармонізована система опису та кодування товарів, що розроблена Всесвітньою митною організацією є багатоцільовим класифікатором товарів, які перебувають в обігу у міжнародній торгівлі. Згідно з Міжнародною конвенцією² гармонізована система опису та кодування товарів (ГС) – це номенклатура, що включає в себе товарні позиції, субпозиції та належні до них цифрові коди, примітки до розділів, груп та субпозицій, а також основні правила класифікації для трактування Гармонізованої системи.

Гармонізована система опису та кодування товарів включає: 1) номенклатуру ГС; 2) товарні позиції, субпозиції та їх цифрові коди; 3) примітки до розділів, груп та субпозицій; 4) основні правила інтерпретації ГС. До Гармонізованої системи входить близько 5000 груп товарів, кожна з яких позначається шестизначним цифровим кодом. Товари упорядковані в логічну структуру та мають чітко визначені правила групування для досягнення уніфікованої класифікації. Гармонізована система використовується більше ніж 200 країнами та складає основу їх митних тарифів, а також використовується для збору міжнародної торгової статистики. В термінах даної системи класифіковано більше 98% товарів міжнародної торгівлі.

¹ Митні інформаційні технології : навч. посіб. / О. Ф. Волик, О. В. Кашева. – К. : Знання, 2011. – С. 88.

² Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів [Електронний ресурс] / Міжнародний документ від 14.06.1983 (приєднання від 17.05.2002 р.) . – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079.

Необхідність розробки єдиного міжнародного класифікатора, який міг би використовуватися в різних країнах при оформленні зовнішньоторговельних операцій, була обумовлена труднощами застосування різноманітних класифікаційних принципів в основних міжнародних товарних номенклатурах. Перед міжнародним співтовариством постало завдання максимальної уніфікації системи кодування інформації, що стосується товарів, країн їх походження, одиниць виміру, видів транспорту тощо. Зважаючи на це, у 1970 році Рада митного співробітництва розпочала розробку Гармонізованої системи, яка могла б використовуватися як для митних, так і для статистичних цілей. Основними завданнями такої системи стали: 1) повне охоплення товарів, що були в обігу у міжнародній торгівлі; 2) максимальне відображення технології виготовлення таких товарів у процесі їх опису та кодування.

Паралельно із розробкою Гармонізованої системи проводилася підготовка Міжнародної конвенції з її використання. Базою для формування ГС стали тринадцять різних номенклатур, у тому числі Митна номенклатура зовнішньої торгівлі ЄЕС (НІМЕКС), Єдина номенклатура товарів Міжнародної спілки залізниць, митні тарифи ряду держав (зокрема, США, Японії, Канади). Гармонізована система опису і кодування товарів набула чинності з 1 січня 1988 року.

Основними елементами номенклатури Гармонізованої системи є система класифікації та система кодування. Система класифікації має шість ступенів: розділи (21), групи (99), підгрупи (33), товарні позиції (1241), підпозиції (3553), субпозиції (5019). Для позначення розділів і підгруп у ГС використовують римські цифри, для позначення груп, товарних позицій та субпозицій – арабські.

Поділ товарів на *розділи* здійснюється відповідно до галузей промисловості за певними ознаками, наведеними у табл. 7.2. Цифровий номер розділу не зазначається у товарному коді. Кожен розділ містить примітку, яка має юридичну силу щодо класифікації товарів.

Таблиця 7.2

Ознаки формування розділів у Гармонізованій системі опису та кодування товарів

Розділи	Ознака групування
I, II, V	Походження
IV, XI, XII, XVII, XVIII, XIX, XX, XXI	Функціональне призначення
III, VI, VII	Хімічний склад
VIII, IX, X, XIII, XIV, XV	Вид матеріалу, з якого виготовлено товар

Групи мають двозначну нумерацію, яка відповідає першим двом знакам товарного цифрового коду та не має зв'язку із нумерацією розділів. Групи, як і розділи, містять примітки. На рівні груп товари деталізовано у залежності від матеріалу їх виготовлення, функцій та ступеня обробки. Для формування груп у номенклатурі Гармонізованої системи використовується принцип послідов-

ності опрацювання товарів – від сировини до одержання напівфабрикатів та готових виробів. Деякі групи мають додатковий рівень класифікації та поділяються на підгрупи, нумерація яких не відображається у структурі цифрового коду. *Позиції* мають чотиризначну нумерацію, в якій перші два знаки відповідають номеру групи. Деталізація товарів на рівні товарних позицій здійснюється за більш різноманітними та специфічними ознаками, ніж на рівні груп. *Підпозиції* є самим останнім рівнем деталізації товарів, мають шестизначну нумерацію, перші чотири знаки якої відповідають товарній позиції¹.

У товарній номенклатурі окреме значення має спеціальна система пунктуації (кома, крапка з комою та дві крапки), яка застосовується у текстовому описі товарних угруповань (позицій, підпозицій, категорій та підкатегорій). Кома між двома частинами текстового опису угруповання свідчить про те, що будь-який товар, який зазначено до коми, може бути виготовлений з будь-якого матеріалу. Крапка з комою зазначає розмежування товарів з різними ознаками (характеристиками), які об'єднані в одній товарній позиції чи підпозиції. Тобто будь-які визначення у текстовому описі товарного угруповання товарної номенклатури після крапки з комою не можуть застосовуватися до товарів, зазначених до крапки з комою. Слід пам'ятати, що після крапки з комою починається новий опис іншого товару. Дві крапки означають продовження деталізації товарного угруповання на іншому рівні.

Також у товарній номенклатурі використовується «дефісна система», що передбачає зазначення певної кількості рисок (дефісів) перед текстовим найменуванням деталізованих угруповань (підпозицій, категорій, підкатегорій). Кількість дефісів відповідає рівню угруповання. Різна кількість поставлених дефісів показує глибину деталізації та полегшує пошук відповідного текстового найменування товару за певним алгоритмом від меншого числа дефісів до більшого. У деяких угрупованнях товарної номенклатури (позиціях та підпозиціях) присутні додаткові рівні деталізації, для яких не передбачено цифрового коду. Вони позначені символами «-» або «- -», поставленими перед текстовим описом. Без врахування вказаного текстового опису товар класифікуватися не може².

Варто також зауважити, що підрозділи національних номенклатур можуть бути доповнені і кодовані понад шестизначний цифровий код, наведений у Номенклатурі Гармонізованої системи. Для прикладу, Комбінована (тарифно-статистична) номенклатура Європейського Співтовариства (КН ЄС) будується на основі Гармонізованої системи, однак, шестизначний код товару за ГС доповнюється сьомим та восьмим знаками, що деталізують субпозицію (рис. 7.3).

Для забезпечення практичного використання ГС 14 червня 1983 року в Брюсселі було підписано Міжнародну конвенцію про Гармонізовану систему опису та кодування товарів, у якій було задекларовано мету створення ГС, сферу її застосування та відпрацьовано механізм її використання країнами-учасницями Конвенції.

¹ Класифікація товарів – інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. А. В. Макаренка. – Хмельницький : ІНТРАДА, 2009. – С. 10.

² Там само. – С. 17–18.

<i>Код товару відповідно до КН ЄС</i>							
X	X	X	X	X	X	X	X
6 – значний код товару відповідно до ГС						Додаткова деталізація	

Рис. 7.3. Співвідношення структури кодів Комбінованої номенклатури ЄС та Гармонізованої системи¹

Згідно з Конвенцією було створено Комітет з Гармонізованої системи, що збирається не рідше двох разів на рік. Його засідання скликаються Генеральним Секретарем Ради з митного співробітництва та проходять у штаб-квартирі Ради, якщо учасники Конвенції не домовляються про інше місце проведення. У Комітеті кожна із сторін-учасників домовленості має лише один голос, а рішення приймаються більшістю голосів, що складає не менше ніж дві третіх від загальної кількості членів. За необхідності Комітет може запрошувати на свої засідання представників міжурядових та міжнародних організацій у ролі спостерігачів, а також – створювати підкомітети та робочі групи².

На сьогодні використання Гармонізованої системи опису та кодування товарів у міжнародній торгівлі забезпечує:

- спрощення складання комерційних і митних документів та полегшення їх комп'ютерної обробки;
- скорочення витрат на діловодство, класифікацію та облік зовнішньоторговельних вантажів за майже усіма параметрами (обсяг, вартість, країна призначення);
- спрощення збирання, обліку і порівняння даних щодо зовнішньої торгівлі;
- спрощення обліку тарифних поступок у СОТ.

7.3. Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності

У нашій державі для класифікації товарів, що переміщуються через митний кордон використовується Українська класифікація товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТЗЕД), яка складається на основі Гармонізованої системи опису та кодування товарів і затверджується законом про Митний тариф України. Порядок ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності затверджений Постановою Кабінету Міністрів України³.

¹ Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності. – К. : Центр навч. літ., 2005. – С. 32.

² Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів / Міжнародний документ від 14.06.1983 (приєднання від 17.05.2002 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079.

³ Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» від 21.05.2012, № 428 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/428-2012-%D0%BF#n12>.

В УКТЗЕД товари систематизовано за розділами, групами, товарними позиціями, товарними підпозиціями, найменування і цифрові коди яких уніфіковано з Гармонізованою системою опису та кодування товарів. Для докладнішої товарної класифікації використовується сьомий, восьмий, дев'ятий та десятий знаки цифрового коду. Структура десятизнакового цифрового кодового позначення товарів в УКТЗЕД включає код групи (перші два знаки), товарної позиції (перші чотири знаки), товарної підпозиції (перші шість знаків), товарної категорії (перші вісім знаків), товарної підкатегорії (десять знаків) (рис. 7.4). Ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності здійснює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Ведення УКТ ЗЕД передбачає:

- 1) відстеження та облік змін і доповнень до Гармонізованої системи опису та кодування товарів, пояснень та інших рішень щодо її тлумачення, що приймаються Всесвітньою митною організацією;
- 2) підготовку пропозицій щодо внесення змін до УКТ ЗЕД;
- 3) деталізацію УКТ ЗЕД на національному рівні та введення додаткових одиниць виміру;
- 4) забезпечення однакового застосування всіма органами доходів і зборів правил класифікації товарів;
- 5) прийняття рішень щодо класифікації та кодування товарів в УКТ ЗЕД у складних випадках;
- 6) розроблення пояснень і рекомендацій до УКТ ЗЕД та забезпечення їх опублікування;
- 7) своєчасне ознайомлення суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з рішеннями та інформацією (крім тих, що є конфіденційними) щодо питань класифікації товарів та про застосування УКТ ЗЕД;
- 8) здійснення інших функцій, необхідних для ведення УКТ ЗЕД¹.

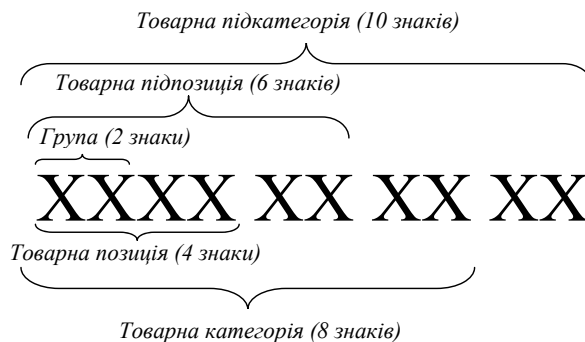

Рис. 7.4. Структура коду УКТ ЗЕД

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI (редакція від 23.10.13 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

З метою декларування товари підлягають класифікації, у процесі якої визначаються коди відповідно до класифікаційних групувань, зазначених в УКТ ЗЕД. Витяг із Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності представлено у табл. 7.3.

Таблиця 7.3

Приклад класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності¹

Група 09 Кава, чай, мате або парагвайський чай і прянощі

Код	Назва
0901	Кава, смажена або несмажена, з кофеїном або без кофеїну; кавова шкаралупа та оболонки зерен кави; замітники кави з вмістом кави в будь-якій пропорції:
	- кава несмажена:
0901 11 00	- - з кофеїном:
0901 11 00 10	- - - для промислового виробництва компонентів кавових напоїв і кави натуральної, смаженої в зернах, меленої, розчинної
0901 11 00 90	- - - інша
0901 12 00 00	- - без кофеїну
	- кава смажена:
0901 21 00 00	- - з кофеїном
0901 22 00 00	- - без кофеїну
0901 90	- інші:
0901 90 10 00	- - шкаралупа та оболонки зерен кави
0901 90 90 00	- - замітники кави, що містять каву

Органи доходів і зборів здійснюють контроль правильності класифікації товарів, поданих до митного оформлення. На вимогу посадової особи органу доходів і зборів декларант або уповноважена ним особа зобов'язані надати усі наявні відомості, необхідні для підтвердження заявлених ними кодів товарів, поданих до митного оформлення, а також зразки таких товарів та/або техніко-технологічну документацію на них. У разі виявлення під час митного оформлення товарів або після нього порушення правил класифікації товарів орган доходів і зборів має право самостійно класифікувати такі товари.

Інколи у процесі класифікації товарів виникають складні випадки. Під складним випадком класифікації товару розуміється випадок, коли у процесі контролю правильності заявленого декларантом або уповноваженою ним особою коду товару виникають суперечності щодо тлумачення положень УКТ ЗЕД, вирішення яких потребує додаткової інформації, спеціальних знань, проведення досліджень тощо.

Штрафи та інші санкції за несплату митних платежів та за інші порушення, виявлені у зв'язку з неправильною класифікацією товарів, застосо-

¹ Складено автором за: Митний тариф України. Додаток до Закону України «Про Митний тариф України» від 19 вересня 2013 року № 584-VII [Електронний ресурс] / Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/584%D0%B0-18/page9>.

вуються органами доходів і зборів виключно у разі, якщо прийняте таким органом рішення про класифікацію цих товарів у складному випадку було прийнято на підставі поданих заявником недостовірних документів, наданої ним недостовірної інформації та/або внаслідок ненадання заявником всієї наявної у нього інформації, необхідної для прийняття зазначеного рішення, що суттєво вплинуло на характер цього рішення.

Рішення органів доходів і зборів щодо класифікації товарів для митних цілей є обов'язковими. Такі рішення оприлюднюються у встановленому законодавством порядку. В разі незгоди з рішенням органу доходів і зборів щодо класифікації товару декларант або уповноважена ним особа має право оскаржити це рішення до органу вищого рівня. Висновки інших органів, установ та організацій щодо визначення кодів товарів згідно з УКТ ЗЕД при митному оформленні мають інформаційний або довідковий характер.

Питання для самоперевірки

1. *Поняття класифікації та основні вимоги до її здійснення.*
2. *Які методи класифікації вам відомі? Охарактеризуйте їх переваги та недоліки.*
3. *Яким чином здійснюється класифікація згідно ієрархічного методу?*
4. *Які методи кодування ви знаєте?*
5. *Яким чином у товарній номенклатурі використовуються знаки пунктуації?*
6. *Що таке Гармонізована система опису та кодування товарів?*
7. *Які функції виконує Гармонізована система опису та кодування товарів?*
8. *Охарактеризуйте елементи Гармонізованої системи опису та кодування товарів.*
9. *Які дії передбачає процес ведення УКТЗЕД?*
10. *Охарактеризуйте структуру коду УКТЗЕД.*

РОЗДІЛ 8.

МИТНІ РЕЖИМИ В УКРАЇНІ: ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ

8.1. Поняття митних режимів, їх роль і місце в митній справі

Зовнішньоторговельні операції можуть здійснюватися у різноманітних формах (експорт, імпорт, реекспорт, реімпорт, транзит та ін.), що в свою чергу вимагає встановлення різних правил та умов переміщення товарів через митний кордон України. Товари і транспортні засоби переміщуються через митний кордон відповідно до певних митних режимів, загальний перелік яких містить Митний кодекс України. Митні режими надають суб'єктам ЗЕД певні економічні вигоди та переваги у формі повного чи часткового звільнення від сплати митних платежів та можливості незастосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Згідно із п. 25 ст. 4 Митного кодексу України, митний режим – це комплекс взаємопов'язаних правових норм, що відповідно до заявленої мети переміщення товарів через митний кордон України визначають митну процедуру щодо цих товарів, їх правовий статус, умови оподаткування і обумовляють їх використання після митного оформлення¹.

Митні режими виконують наступні функції:

- визначають вимоги до товарів, які поміщаються у конкретний митний режим;
- встановлюють порядок переміщення товарів через митний кордон України;
- визначають умови перебування товарів на митній території країни та поза її межами;
- встановлюють вимоги щодо використання товару, який перебуває в тому чи іншому митному режимі;
- регламентують права та обов'язки осіб, що переміщують товари.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р. № 4495-VI (ред. від 23.10.2013) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

В Україні можуть застосовуватися наступні митні режими, що регламентовано ст. 70 Митного кодексу України: 1) імпорт (випуск для вільного обігу); 2) реімпорт; 3) експорт (остаточне вивезення); 4) реекспорт; 5) транзит; 6) тимчасове ввезення; 7) тимчасове вивезення; 8) митний склад; 9) вільна митна зона; 10) безмитна торгівля; 11) переробка на митній території; 12) переробка за межами митної території; 13) знищення або руйнування; 14) відмова на користь держави.

Щодо класифікації митних режимів за різними ознаками то серед вітчизняних і зарубіжних науковців відсутній єдиний підхід. Так, В. Науменко, розподіляє митні режими на три групи¹:

- I група – митні режими які застосовуються до основної маси об'єктів зовнішньоекономічних операцій – імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт, вільна митна зона;
- II група – митні режими, які використовуються в межах надання цілої низки послуг у сфері зовнішньоекономічної діяльності та дозволяють використовувати товари лише для певних цілей при дотриманні обмежень, встановлених законодавством – митний склад, безмитна торгівля, транзит, тимчасове ввезення, тимчасове вивезення. Також до цієї групи можна віднести митні режими, що застосовуються до товарів які переміщуються через митний кордон України в межах операцій із надання таких послуг, як переробка, монтаж, збір, ремонт та ін. – переробка на митній території України та переробка за межами митної території України;
- III група – митні режими, які застосовуються при припиненні зовнішньоекономічних операцій у зв'язку з неможливістю або неефективністю проведення подальших дій з товарами на внутрішньому ринку – знищення або руйнування, відмова на користь держави.

А. А. Дубініна у підручнику «Митна справа» наводить класифікацію митних режимів, в основу якої покладено ознаку завершеності дій²:

- завершені митні режими – імпорт, реімпорт, експорт, реекспорт, вільна митна зона, знищення або руйнування, відмова на користь держави;
- незавершені митні режими – тимчасове ввезення, тимчасове вивезення, митний склад, безмитна торгівля, переробка на митній території, переробка за межами митної території, транзит.

Окремі російські науковці³ залежно від ролі та місця митних режимів у господарському процесі умовно поділяють їх на дві групи. Для першої групи характерний загальний, без будь-яких обмежень, порядок застосування

¹ Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. / В. П. Науменко, П. В. Пашко, В. А. Руммков. – К. : Знання, 2004. – С. 95.

² Дубініна А. А. Митна справа : підруч. / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К. : Центр учб. літ., 2010. – С. 218.

³ Маслова Ю. С. Основные таможенные режимы / Ю. С. Маслова, Э. В. Степанова // Молодёжь и наука : сб. материалов VIII Всероссийской научно-технической конференции студентов, аспирантов и молодых учёных, посвященной 155-летию со дня рождения К. Э. Циолковского [Электронный ресурс]. – Красноярск : Сибир. федер. ун-т, 2012. – Режим доступа : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section05.html>.

митних засобів та інструментів регулювання. З економічної точки зору митні режими цієї групи є відносно самостійними та завершеними комерційними операціями (імпорт, експорт, реімпорт, реекспорт). Другу групу складають так звані економічні митні режими, що вирізняються більш гнучким використанням правових інструментів регулювання. Такі митні режими надають певні економічні вигоди та допускають використання товарів лише з чітко визначеною метою. Можливість їх використання надається лише за умови наявності економічного обґрунтування реалізації запланованої операції. Згідно даного підходу, до другої групи належать усі митні режими, окрім тих, що віднесені до першої групи.

Цікавим, на нашу думку, є поділ митних режимів, запропонований вітчизняним вченим-економістом О. П. Гребельником. Він класифікує митні режими наступним чином¹:

1) режими, які використовуються при здійсненні основного обсягу зовнішньоторговельних операцій (митні режими завершених комерційних операцій). До цієї групи належать такі режими як: імпорт, експорт, реімпорт та реекспорт;

2) митні режими, за яких переміщення товарів через кордон, поєднується зі здійсненням митними органами конкретних операцій в інтересах відповідних організацій або осіб з наданням для них певних послуг. Це режими митного складу та безмитної торгівлі;

3) митні режими, в межах яких товари переміщуються через кордон у зв'язку з їх переробкою в іншій країні. До даної групи варто віднести режими: переробка на митній території, переробка за межами митної території;

4) режими, які використовуються при припиненні зовнішньоекономічних операцій (у зв'язку з неможливістю або неефективністю реалізації інших митних режимів на території України). Це такі, як відмова на користь держави та знищення або руйнування;

5) режими, зміст яких зводиться до того, що ввезення іноземних товарів відбувається без сплати митних податків, а також без застосування до даних товарів заходів нетарифного регулювання (квотування, ліцензування). Це митні режими транзиту, вільної митної зони та митного складу.

Декларант має право самостійно обрати митний режим, у який він бажає помістити товари, з дотриманням умов такого режиму. Поміщення товарів у митний режим здійснюється шляхом їх декларування та виконання митних формальностей (рис. 8.1).

При потребі митний режим, у який поміщено товари, може бути змінено на інший, за умови дотримання заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

За митним статусом товари поділяються на українські та іноземні. Усі товари на митній території України (за винятком територій вільних митних

¹ Гребельник О. П. Основи митної справи: навч. посіб. / О. П. Гребельник. – К. : Центр навч. літ., 2003. – С. 53; Гребельник О. П. Митна справа: підруч. / О. П. Гребельник. – 4-те вид., оновл. та доповн. – К. : Центр учб. літ., 2014. – С. 375–380.

зон) вважаються такими, що мають статус українських товарів, якщо відповідно до Митного кодексу України не встановлено, що такі товари не є українськими.

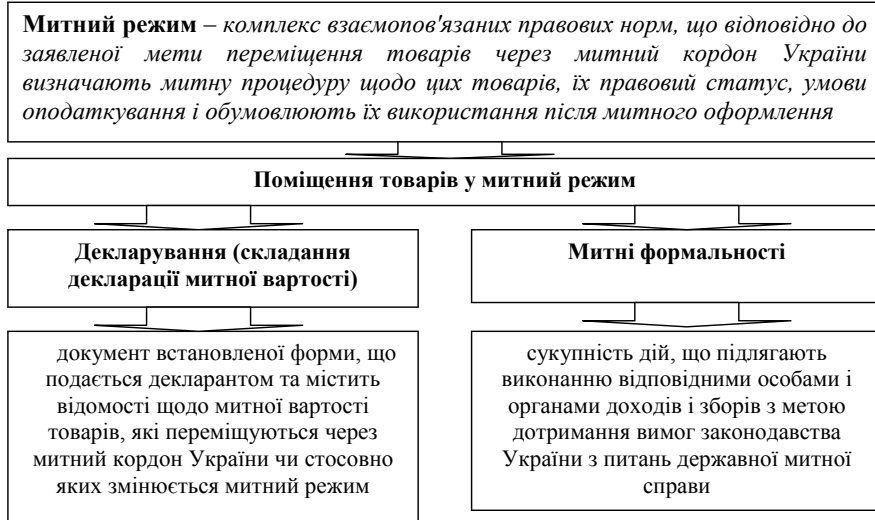

Рис. 8.1. Складові елементи процедури поміщення товарів у митний режим

Умови перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення у відповідному митному режимі, обмеження щодо їх використання, застосування заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності визначаються Митним кодексом України, іншими законодавчими актами України з питань державної митної справи та у сфері зовнішньоекономічної діяльності.

8.2. Сутність та порядок застосування окремих митних режимів

Імпорт (випуск для вільного обігу) – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари після сплати всіх митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та виконання усіх необхідних митних формальностей випускаються для вільного обігу на митній території України¹. Даний митний режим може бути застосований до товарів, які:

- надходять на митну територію України;
- зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим;
- до продуктів переробки товарів, поміщених у митний режим переробки на митній території.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Процедура поміщення товарів у митний режим імпорту включає наступні етапи:

- 1) подання органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, документів на такі товари;
- 2) сплату митних платежів, якими відповідно до законів України обкладаються товари під час ввезення на митну територію України в режимі імпорту;
- 3) виконання встановлених відповідно до закону вимоги щодо заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Якщо іноземні товари після ввезення їх на митну територію України були пошкоджені або втрачені внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили або внаслідок протиправних дій третіх осіб, що підтверджується документально, за рішенням декларанта вони можуть бути заявлені органу доходів і зборів у митний режим імпорту в пошкодженому стані чи у фактичній кількості з додержанням щодо них встановлених відповідно до закону заходів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. У разі втрати товарів після ввезення їх на митну територію України внаслідок протиправних дій третіх осіб митні платежі, встановлені на імпорт таких товарів, підлягають сплаті в повному обсязі. За рішенням декларанта або уповноваженої ним особи допускається поміщення пошкоджених товарів в інші митні режими.

Товари, поміщені у митний режим імпорту, набувають статусу українських товарів.

Реімпорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були вивезені або оформлені для вивезення за межі митної території України, випускаються у вільний обіг на митній території України зі звільненням від сплати митних платежів, встановлених законами України на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

Митний режим реімпорту може бути застосований до товарів, що надходять на митну територію України, та до товарів, що зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реімпорту представлені на рис. 8.2.

Товари, що поміщаються у митний режим реімпорту, повинні знаходитися у тому ж стані, в якому вони були вивезені або ж оформлені у митний режим експорту крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування, зберігання та використання (експлуатації). Зміни у характеристиках таких товарів допускаються лише у випадках, якщо за межами митної території України: 1) вони піддавалися технічному обслуговуванню чи ремонту або ж іншим операціям, необхідним для їх збереження; 2) стан таких товарів змінився внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

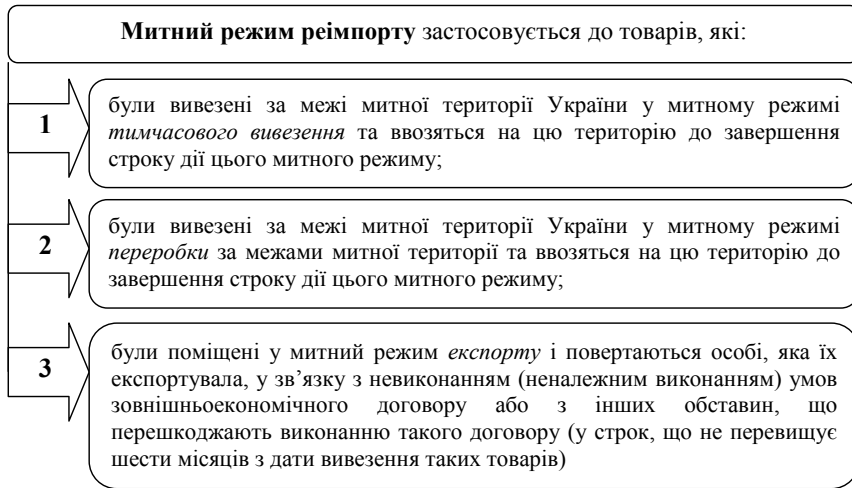

Рис. 8.2. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реімпорту згідно з Митним кодексом України

Для поміщення товарів у митний режим реімпорту особа, на яку покладеться обов'язок щодо дотримання вимог митного режиму, повинна:

- ввезти товари на митну територію України не пізніше, ніж у встановлений законодавством строк після їх вивезення за межі митної території України;
- подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів у митному режимі реімпорту, документи на такі товари;
- надати органу доходів і зборів документи та відомості, необхідні для ідентифікації товарів, що реімпортуються.

Декларування товарів у митний режим реімпорту може здійснюватися у будь-якому органі доходів і зборів. Замість митної декларації для декларування у митний режим реімпорту упаковок, контейнерів, піддонів та транспортних засобів комерційного призначення використовуються документи, що підтверджують попереднє вивезення зазначених товарів за межі митної території України.

Після поміщення у митний режим реімпорту товарів суми вивізного мита, сплачені при експорті цих товарів, повертаються особам, які їх сплачували, або їх правонаступникам. Акцизний податок і податок на додану вартість при поміщенні товарів у митний режим реімпорту справляються відповідно до Податкового кодексу України.

Експорт (остаточне вивезення) – це митний режим, відповідно до якого українські товари випускаються для вільного обігу за межами митної території України без зобов'язань щодо їх зворотного ввезення¹. Митний режим експорту може бути застосований до товарів, що призначені для вивезення за межі митної території України, та до товарів, що вже вивезені за межі цієї

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

території та перебувають під митним контролем, за винятком товарів, заборонених до поміщення у цей митний режим відповідно до законодавства.

Для поміщення товарів у митний режим експорту особа, на яку покладеться дотримання вимог митного режиму, повинна:

- 1) подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів у митному режимі експорту, документи на такі товари;
- 2) сплатити митні платежі, якими відповідно до закону обкладаються товари під час вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту;
- 3) виконати вимоги щодо застосування передбачених законом заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності;
- 4) у випадках, встановлених законодавством, подати органу доходів і зборів дозвіл на проведення зовнішньоекономічної операції з вивезення товарів у третю країну (реекспорт).

Товари у митному режимі експорту втрачають статус українських товарів з моменту поміщення їх у такий режим або ж їх фактичного вивезення за межі митної території України.

Реекспорт – це митний режим, відповідно до якого товари, що були раніше ввезені на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивозяться за межі митної території України без сплати вивізного мита та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

Митний режим реекспорту може бути застосований до товарів, які при ввезенні на митну територію України мали статус іноземних та відповідали одній із умов, представлених на рис. 8.3.

Товари, що поміщаються у митний режим реекспорту повинні знаходитися у тому ж стані, в якому вони були ввезені на митну територію України, крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування та зберігання, або у вигляді продуктів їх переробки. Зміни у характеристиках допускаються лише у випадках, якщо під час перебування таких товарів на митній території України: 1) вони піддавалися операціям, необхідним для їх збереження, а також технічному обслуговуванню чи ремонту; 2) стан таких товарів змінився внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Для поміщення товарів у митний режим реекспорту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна:

- 1) подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, документи на такі товари;
- 2) надати органу доходів і зборів документи та відомості, необхідні для ідентифікації товарів, що реекспортуються;
- 3) у випадках, встановлених законодавством, подати органу доходів і зборів дозвіл на проведення зовнішньоекономічної операції з реекспорту цих товарів.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Рис. 8.3. Вимоги до товарів, що можуть бути поміщені у митний режим реекспорту згідно з Митним кодексом України

Застосування митного режиму реекспорту можливе за умови ідентифікації органом доходів і зборів товарів, заявлених у цей режим, як таких, що були раніше ввезені на митну територію України. Декларування таких товарів може здійснюватися у будь-якому органі доходів і зборів, а їх вивезення – не через той орган доходів і зборів, через який товари ввозилися на цю територію. Крім того, товари що реекспортуються можуть вивозитися за межі митної території України однією чи кількома партіями.

Замість митної декларації для декларування у митний режим реекспорту упаковок, контейнерів, піддонів та транспортних засобів комерційного призначення використовуються документи, що підтверджують попереднє ввезення зазначених товарів на митну територію України.

Іноземні товари, поміщені у митний режим реекспорту, зберігають статус іноземних товарів, а товари, що набули статусу українських внаслідок імпорту, втрачають такий статус з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України.

Після поміщення товарів у митний режим реекспорту суми ввізного мита, сплачені при імпорті цих товарів, повертаються особам, які їх сплачували, або їх правонаступникам. Акцизний податок і податок на додану

вартість при поміщенні товарів у митний режим реекспорту справляються відповідно до Податкового кодексу України.

Транзит – це митний режим, відповідно до якого товари та/або транспортні засоби комерційного призначення переміщуються під митним контролем між двома органами доходів і зборів України або в межах зони діяльності одного органу доходів і зборів без будь-якого використання цих товарів, без сплати митних платежів та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

Переміщення товарів у митному режимі транзиту здійснюється як прохідний або внутрішній транзит, або каботаж (рис. 8.4).

Під каботажем розуміється перевезення українських та іноземних товарів шляхом завантаження їх на морське (річкове) судно в одному пункті на митній території України і транспортування в інший пункт території України, де здійснюватиметься їх вивантаження. При цьому товари, ввезені на митну територію України морським (річковим) судном, допускаються до каботажного перевезення між митними органами або в межах одного митного органу після їх перевантаження на інше морське (річкове) судно, що ходить під прапором України, або, за умови отримання на це дозволу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері транспорту, на іноземне судно².

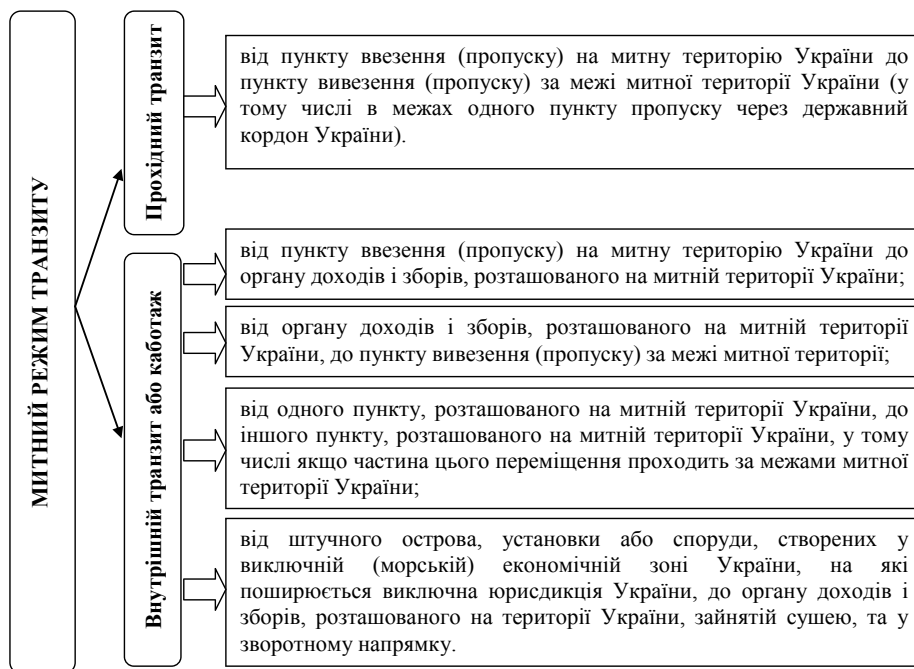

Рис. 8.4. Види транзиту

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

² Там само.

Митний режим транзиту може бути застосований як до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що безпосередньо ввозяться на митну територію України, так і до таких, що перебувають на митній території України.

Для поміщення товарів та/або транспортних засобів комерційного призначення у митний режим транзиту особа, на яку покладається дотримання вимог митного режиму, повинна:

1) подати органу доходів і зборів митну декларацію (документ, який використовується замість митної декларації – авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); коносамент (Bill of Lading); накладна УМВС (СМГС); накладна ЦІМ (СІМ), накладна ЦІМ/УМВС (ЦІМ/СМГС, СІМ/СМГС); книжка МДП (Carnet TIR)), товарно-транспортний документ на перевезення та рахунок-фактуру (інвойс) або інший документ, який визначає вартість товару;

2) у випадках, визначених законодавством, надати органу доходів і зборів дозвільний документ на транзит через митну територію України, який видається відповідними уповноваженими органами;

3) забезпечити виконання зобов'язання із сплати митних платежів.

Товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються у митному режимі транзиту, повинні:

- перебувати у незмінному стані, крім природних змін їх якісних та/або кількісних характеристик за нормальних умов транспортування і зберігання;
- не використовуватися з жодною іншою метою, крім транзиту;
- бути доставленими у митний орган призначення до закінчення певного строку (табл. 8.1);
- мати неушкоджені засоби забезпечення ідентифікації у разі їх застосування.

До строків, зазначених у таблиці 8.1, не включається:

- 1) час дії обставин непереборної сили або аварій;
- 2) час зберігання товарів під митним контролем (за умови інформування органу доходів і зборів, який контролює їх переміщення);
- 3) час, необхідний для здійснення інших операцій з товарами.

Таблиця 8.1

Строки транзитних перевезень залежно від виду транспорту

Вид транспорту	Граничний строк транзитних перевезень
для автомобільного транспорту:	10 діб
<i>у разі переміщення в зоні діяльності однієї митниці</i>	5 діб
для залізничного транспорту	28 діб
для авіаційного транспорту	5 діб
для морського та річкового транспорту	20 діб
для трубопровідного транспорту	31 доба
для трубопровідного транспорту (з перевантаженням на інші види транспорту)	90 діб

Іноземні товари, поміщені у митний режим транзиту, зберігають статус іноземних товарів, а українські товари – статус українських товарів.

Митний режим транзиту завершується вивезенням товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, за межі митної території України. Таке вивезення здійснюється під контролем органу доходів і зборів призначення. При ввезенні товарів на митну територію України з метою подальшого їх поміщення у відповідний митний режим митний режим транзиту завершується фактичним доставленням товарів до органу доходів і зборів призначення. Митний режим транзиту також припиняється у разі конфіскації товарів, їх повної втрати у наслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Тимчасове ввезення – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари, транспортні засоби комерційного призначення ввозяться для конкретних цілей на митну територію України з умовним повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реекспорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання¹.

Митний режим тимчасового ввезення може бути застосований до товарів, що надходять на митну територію України, та до товарів, що зберігаються під митним контролем або поміщені в інший митний режим, який передбачає їх перебування під митним контролем. Законодавством України з питань державної митної справи можуть бути визначені документи, які використовуються для декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення в митний режим тимчасового ввезення замість митної декларації.

Орган доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митному режимі тимчасового ввезення, повинен пересвідчитися у можливості ідентифікації цих товарів, транспортних засобів при їх реекспорті.

Для поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення особа, відповідальна за дотримання митного режиму, повинна:

1) подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у режимі тимчасового ввезення, документи на такі товари, транспортні засоби, що підтверджують мету їх тимчасового ввезення;

2) у випадках, передбачених законодавством, надати органу доходів і зборів зобов'язання про реекспорт товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово ввозяться, у строки, встановлені органом доходів і зборів;

3) подати органу доходів і зборів дозвіл відповідного компетентного органу на тимчасове ввезення товарів, якщо отримання такого дозволу передбачено законодавством;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

4) сплатити митні платежі або забезпечити виконання зобов'язання із сплати митних платежів відповідно до Митного кодексу України.

Товари, транспортні засоби, можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з умовним повним або ж з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами. Перелік таких товарів зазначений у статті 189 Митного кодексу України та Конвенції про тимчасове ввезення (табл. 8.2).

Таблиця 8.2

Перелік товарних груп, що можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з повним або частковим звільненням від оподаткування митними платежами¹

Розділ Конвенції, що регулює порядок тимчасового ввезення певної товарної групи	Назва товарної групи
Додаток В.1	Товари, призначені для показу чи використання на виставках, ярмарках, зустрічах та подібних заходах
Додаток В.2	Професійне устаткування (устаткування для преси, радіо- і телепередач, кінематографічне устаткування тощо)
Додаток В.3	Контейнери, піддони, упаковки, зразки та інші товари, що ввозяться в рамках торгової операції
Додаток В.4	Товари, які ввозяться в рамках виробничої операції (матриці, друковані форми, кліше, трафарети, креслення, плани, моделі, інструменти для вимірювання, контролю і перевірки, «замінні засоби виробництва» тощо)
Додаток В.5	Товари, що ввозяться з навчальною, науковою чи культурною метою
Додаток В.6	Особисті речі осіб, що подорожують та товари, що ввозяться для спортивних цілей
Додаток В.7	Матеріали для пропаганди туризму
Додаток В.8	Товари, що ввозяться в рамках прикордонного обігу
Додаток В.9	Товари, що ввозяться з гуманітарною метою
Додаток С	Транспортні засоби
Додаток D	Тварини

У разі порушення умов митного режиму тимчасового ввезення особа, відповідальна за дотримання режиму, зобов'язана сплатити суму податкового зобов'язання та пеню відповідно до Податкового кодексу України.

У разі тимчасового ввезення товарів з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами за кожний повний або неповний календарний місяць заявленого строку перебування на митній території України сплачується 3 відсотки суми митних платежів, яка підлягала б сплаті у разі випуску цих товарів у вільний обіг на митній території України, розрахованої на дату поміщення їх у митний режим тимчасового ввезення.

¹ Конвенції про тимчасове ввезення [Електронний ресурс] / Рада Митного Співробітництва ; Міжнародний документ від 26.06.1990. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_472/page3.

Сума митних платежів сплачується при поміщенні товарів у митний режим тимчасового ввезення та розраховується за встановлений органом доходів і зборів строк дії цього митного режиму. Загальна сума митних платежів, яка підлягає сплаті за час перебування товарів у митному режимі тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами, не повинна перевищувати суми, яка підлягала б сплаті у разі випуску цих товарів у вільний обіг на митній території України, розрахованої на дату поміщення їх у митний режим тимчасового ввезення.

У разі випуску товарів, поміщених у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами, у вільний обіг на митній території України або передачі таких товарів у користування іншій особі митні платежі сплачуються в обсязі, передбаченому законом для ввезення цих товарів на митну територію України у митному режимі імпорту, за відрахуванням суми, вже сплаченої на підставі умовного часткового звільнення цих товарів від оподаткування митними платежами.

Кабінет Міністрів України може встановлювати перелік товарів, які не можуть бути поміщені у митний режим тимчасового ввезення з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами. Зміст такого переліку повідомляється Депозитарію Конвенції про тимчасове ввезення (м. Стамбул, 1990 рік).

Строк тимчасового ввезення товарів встановлюється органом доходів і зборів у кожному конкретному випадку, але не повинен перевищувати трьох років з дати поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення. Строк тимчасового ввезення транспортних засобів комерційного призначення встановлюється органом доходів і зборів з урахуванням того, що ці транспортні засоби повинні бути реекспортовані відразу ж після закінчення транспортних операцій, для яких вони були ввезені.

Забезпечення дотримання вимог митного режиму тимчасового ввезення здійснюється шляхом:

- 1) застосування міжнародного митного документа, що містить чинну міжнародну гарантію сплати митних платежів, встановлених законом на імпорт товарів;
- 2) надання фінансової гарантії у порядку, передбаченому Митним кодексом України.

Під міжнародним митним документом мається на увазі документ на тимчасове ввезення, що приймається як митна декларація і дозволяє ідентифікувати товари та містить міжнародну чинну гарантію на покриття ввізного мита і податків. До таких документів належать: книжка АТА (використовується для тимчасового ввезення товарів, за винятком транспортних засобів) та книжка СРД (використовується для тимчасового ввезення транспортних засобів).

Іноземні товари, поміщені у митний режим тимчасового ввезення, зберігають статус іноземних товарів.

Митний режим тимчасового ввезення завершується шляхом реекспорту товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, або шляхом поміщення їх в інший митний режим. Також, митний режим тимчасового ввезення припиняється органом доходів і зборів у разі конфіскації товарів, транспортних засобів комерційного призначення, їх повної втрати внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Тимчасове вивезення – це митний режим, відповідно до якого українські товари або транспортні засоби комерційного призначення вивозяться за межі митної території України з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і підлягають реімпорту до завершення встановленого строку без будь-яких змін, за винятком звичайного зносу в результаті їх використання¹.

Митний режим тимчасового вивезення може бути застосований до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що безпосередньо вивозяться за межі митної території України.

Для поміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митний режим тимчасового вивезення особа, відповідальна за дотримання митного режиму, повинна:

- 1) подати органу доходів і зборів, що здійснює випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення у режимі тимчасового вивезення, документи на такі товари, транспортні засоби, що підтверджують мету їх тимчасового вивезення;
- 2) у випадках, передбачених законодавством, надати органу доходів і зборів зобов'язання про реімпорт товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які тимчасово вивозяться, у строки, встановлені митним органом;
- 3) подати органу доходів і зборів дозвіл відповідного компетентного органу на тимчасове вивезення товарів, якщо отримання такого дозволу передбачено законодавством.

Транспортні засоби комерційного призначення, поміщені у митний режим тимчасового вивезення, можуть піддаватися операціям технічного обслуговування та ремонту, необхідність в яких виникла протягом строку перебування у митному режимі тимчасового вивезення.

Строк тимчасового вивезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення встановлюється органом доходів і зборів у кожному конкретному випадку, але не повинен перевищувати трьох років з дати поміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у зазначений митний режим.

У разі, якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення поміщені у митний режим тимчасового вивезення, не можуть бути своєчасно реімпортовані внаслідок накладення на них арешту, перебіг строку тимчасового вивезення зупиняється на час такого арешту.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

При поміщенні товарів, транспортних засобів комерційного призначення у митний режим тимчасового вивезення та їх реімпорті до закінчення строку, встановленого органом доходів і зборів, до цих товарів, транспортних засобів застосовується умовне повне звільнення від оподаткування митними платежами.

Українські товари, поміщені в митний режим тимчасового вивезення, зберігають статус українських товарів.

Митний режим тимчасового вивезення завершується шляхом реімпорту товарів, транспортних засобів комерційного призначення, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх в інший митний режим.

Митний склад – це митний режим, відповідно до якого іноземні або українські товари зберігаються під митним контролем із умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

У митний режим митного складу можуть поміщатися будь-які товари, за винятком:

- 1) товарів, заборонених до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України;
- 2) товарів, строк придатності для споживання або використання яких закінчився;
- 3) товарів, що надходять в Україну як гуманітарна допомога;
- 4) живих тварин;
- 5) електроенергії, що переміщується лініями електропередачі.

Для поміщення товарів у митний режим митного складу органу доходів і зборів подаються митна декларація, товарно-транспортний документ на перевезення та рахунок (інвойс) або інший документ, який визначає вартість товару. Товари, що поміщуються у митний режим митного складу, декларуються органу доходів і зборів утримувачем митного складу.

Розміщення на митному складі товарів, поміщених в інші, ніж митний склад, митні режими для їх зберігання, перевантаження або дозавантаження транспортного засобу здійснюється на підставі митної декларації або документа, що її замінював (накладної УМВС (СМГС), накладної ЦІМ (СІМ), накладної ЦІМ/УМВС (ЦІМ/СМГС, СІМ/СМГС), книжки МДП (Carnet TIR) тощо). У цьому разі поміщення таких товарів у митний режим митного складу не відбувається. Товари, що вивантажуються на митний склад і призначені для зберігання більше ніж на 90 днів, підлягають поміщенню у митний режим митного складу.

Товари, що ввозяться на митну територію України і розміщуються на митних складах, розташованих на територіях морських і річкових портів, аеропортів, залізничних станцій, в межах яких є пункти пропуску через державний кордон України, поміщуються у митний режим митного складу на підставі електронного повідомлення утримувача митного складу, що містить кількість та опис товарів, підписаного електронним цифровим підписом.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Електронне повідомлення надсилається органу доходів і зборів протягом чотирьох годин з моменту фактичного розміщення товарів на митному складі. Орган доходів і зборів надсилає утримувачу митного складу підтвердження дати та часу отримання електронного повідомлення. Розміщення товарів на митному складі дозволу органу доходів і зборів не потребує.

Строк зберігання товарів у митному режимі митного складу не може перевищувати 1095 днів від дня поміщення цих товарів у зазначений митний режим. Строк зберігання в митному режимі митного складу підакцизних товарів, іноземних товарів, які були попередньо поміщені у митні режими транзиту, тимчасового ввезення або переробки на митній території України, а також продуктів переробки не може перевищувати 365 днів від дня поміщення їх у митний режим митного складу.

Іноземні товари, що зберігаються в митному режимі митного складу, до закінчення строку їх придатності або строків зберігання повинні бути задекларовані для ввезення на митну територію України в іншому митному режимі або реекспортовані. Якщо іноземні товари під час зберігання в митному режимі митного складу були зіпсовані або ушкоджені внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили, такі товари за умови належного підтвердження зазначених фактів дозволяється декларувати для вільного обігу на митній території України так, ніби вони були ввезені в зіпсованому (ушкодженому) стані.

Строк зберігання у митному режимі митного складу товарів, призначених для експорту, не може перевищувати одного року з дати поміщення їх у цей режим. До закінчення зазначеного строку такі товари повинні бути вивезені за межі митної території України.

З товарами, що зберігаються на митному складі, без дозволу органу доходів і зборів можуть проводитися прості складські операції, необхідні для забезпечення збереження цих товарів. Власник товарів, що зберігаються в митному режимі митного складу на митному складі, або уповноважена ним особа з дозволу органу доходів і зборів може проводити підготовку таких товарів до продажу (відчуження) та транспортування (рис. 8.5). Операції, що проводяться з товарами, які зберігаються в митному режимі митного складу на митному складі, не повинні змінювати характеристик, за якими ці товари були класифіковані згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності.

Іноземні товари, поміщені в митний режим митного складу, зберігають статус іноземних товарів. Українські товари, поміщені в митний режим митного складу, втрачають статус українських товарів з моменту відшкодування сум податку на додану вартість відповідно до положень Податкового кодексу України.

З дозволу органу доходів і зборів та за умови надання фінансової гарантії товари, поміщені у митний режим митного складу, можуть тимчасово з наступним поверненням вивозитися з митного складу на строк, обумовлений метою такого вивезення, але не більший ніж 45 днів. Не підлягають тимчасовому випуску з наступним поверненням товари, що використовув-

ватимуться для виробництва, упаковки, експлуатації природних ресурсів, будівництва, ремонту чи обслуговування, виконання земляних або інших подібних робіт.

Рис. 8.5. Перелік операцій, що можуть проводитися з товарами, які поміщені в митний режим митного складу

Митний режим митного складу завершується шляхом поміщення товарів, поміщених у цей митний режим, в інший митний режим.

Митний режим митного складу припиняється органом доходів і зборів у разі:

- 1) передачі товарів на склад органу доходів і зборів у зв'язку із закінченням строків зберігання в режимі митного складу;
- 2) конфіскації товарів;
- 3) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили, за умови підтвердження факту аварії або дії обставин непереборної сили у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Після перебування на митному складі товари, оформлені у митні режими експорту, реекспорту, транзиту, тимчасового вивезення, переробки за межами митної території України, повинні бути в установлений строк вивезені за межі митної території України або поміщені в інший митний режим, який дозволяється щодо таких товарів. У разі поміщення товарів, що зберігаються на митному складі в інший митний режим, орган доходів і

зборів встановлює строк для вивезення зазначених товарів з митного складу, виходячи з наявних транспортних засобів та навантажувально-розвантажувальної техніки, але не меншій, ніж п'ять робочих днів.

Вільна митна зона – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари ввозяться на територію вільної митної зони та вивозяться з цієї території за межі митної території України із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а українські товари ввозяться на територію вільної митної зони із оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання.

Згідно зі ст. 430 Митного кодексу України вільна митна зона це відповідним чином облаштована територія або склад, що призначені для зберігання товарів під митним контролем, їх переробки та/або виробництва нових товарів. Залежно від мети створення виділяють вільні митні зони трьох типів: комерційного, сервісного та промислового (рис. 8.6).

Товари, поміщені в митний режим вільної митної зони, протягом усього строку перебування у цьому режимі перебувають під митним контролем.

Операції з поміщеними у митний режим вільної митної зони товарами, що знаходяться на територіях вільних митних зон комерційного типу, обмежуються лише простими складськими операціями, необхідними для забезпечення збереження цих товарів. Також допускаються подрібнення партій, формування відправлень, сортування, пакування, перепакування, маркування, навантаження, вивантаження, перевантаження та інші подібні операції.

Рис. 8.6. Типи вільних митних зон

З поміщеними у митний режим вільної митної зони товарами, що знаходяться на територіях вільних митних зон сервісного типу, дозволяється здійснення операцій, пов'язаних із ремонтом, модернізацією, будівництвом повітряних, морських і річкових суден, інших плавучих засобів, їх складових частин, а також операцій, необхідність у яких виникла у зв'язку з експлуатацією вільної митної зони цього типу.

Переліки видів товарів, які можуть бути поміщені у митний режим вільної митної зони з метою розміщення на територіях вільних митних зон промислового типу, та виробничих операцій, які можуть здійснюватися з такими товарами, визначаються окремими законами України для кожної такої зони.

Поміщення українських товарів у митний режим вільної митної зони для цілей оподаткування вважається експортом цих товарів. Іноземні товари, що ввозяться на територію вільної митної зони, допускаються на зазначену територію з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами.

Поміщення товарів у митний режим вільної митної зони, а також зміна цього митного режиму здійснюються органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого знаходиться така зона.

Для поміщення іноземних товарів у митний режим вільної митної зони та розміщення їх на територіях вільних митних зон комерційного типу, що розташовані в морських, річкових портах чи аеропортах, в межах яких є пункти пропуску через державний кордон України, використовуються транспортні або комерційні документи, які містять опис таких товарів та супроводжують їх при ввезенні.

Товари можуть перебувати в митному режимі вільної митної зони на території вільної митної зони протягом усього часу функціонування відповідної вільної митної зони. Товари, що перебувають на території вільної митної зони у митному режимі вільної митної зони, або товари, вироблені на території цієї зони, можуть бути вивезені повністю або частково на територію іншої вільної митної зони, за умови виконання митних формальностей для митних режимів транзиту та вільної митної зони.

Іноземні товари, поміщені у митний режим вільної митної зони, зберігають статус іноземних товарів. Товари, виготовлені (вироблені, одержані) у вільній митній зоні, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим вільної митної зони. Українські товари, поміщені у митний режим вільної митної зони, отримують статус іноземних товарів.

Митний режим вільної митної зони завершується шляхом реекспорту товарів, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх у інший митний режим. Для реекспорту іноземних товарів, поміщених у митний режим вільної митної зони використовуються транспортні або комерційні документи, які містять опис таких товарів та супроводжують їх при вивезенні. Якщо встановлені законом заборони або обмеження щодо імпорту відповідних товарів, які діяли під час перебування цих товарів у митному режимі вільної митної зони, скасовано, дозволяється завершення митного режиму вільної митної зони шляхом випуску зазначених товарів для вільного обігу на митній території України.

Митний режим вільної митної зони припиняється органом доходів і зборів у разі:

- 1) конфіскації товарів;
- 2) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили, за умови підтвердження факту аварії або дії обставин непере-

борної сили у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Випуск у вільний обіг продуктів переробки товарів, поміщених у митний режим вільної митної зони, здійснюється зі сплатою митних платежів та процентів, що підлягають сплаті у разі перенесення строків сплати митних платежів у зв'язку з наданням розстрочення або відстрочення їх сплати.

Безмитна торгівля – це митний режим, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, знаходяться та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску через державний кордон України, відкритих для міжнародного сполучення, та на повітряних і водних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорту та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

У митний режим безмитної торгівлі поміщуються іноземні та українські товари, які ввозяться з-за меж митної території України або вивозяться з митної території України.

Поміщення товарів у митний режим безмитної торгівлі, а також зміна цього митного режиму здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташований відповідний магазин безмитної торгівлі. Товари можуть перебувати в митному режимі безмитної торгівлі протягом всього строку їх придатності для споживання та/або використання. Протягом строку перебування у даному митному режимі товари знаходяться під митним контролем.

Постачання товарів магазинами безмитної торгівлі на повітряні та водні транспортні засоби комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, для реалізації пасажиром цих рейсів здійснюється за письмовою заявою утримувача магазину безмитної торгівлі на ім'я керівника органу доходів і зборів та на підставі відповідного договору між утримувачем магазину безмитної торгівлі та підприємством-експлуатантом зазначених транспортних засобів. Копія такого договору додається до заяви.

Постачання товарів магазином безмитної торгівлі на борт повітряного (водного) транспортного засобу комерційного призначення здійснюється під контролем посадових осіб органу доходів і зборів в контейнерах під митним забезпеченням. Посадовій особі органу доходів і зборів, яка здійснює митний контроль та митне оформлення зазначених товарів, подаються товаросупровідні документи та звіт про такі товари (поставлені, реалізовані та не реалізовані). Посадова особа органу доходів і зборів перевіряє відповідність товарів у контейнері відомостям, наведеним у звіті, та за відсутності зауважень погоджує постачання товарів шляхом проставлення на звіті відбитка

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

особистої номерної печатки. Крім того представник органу доходів і зборів має право перевірити вміст контейнера на будь-якому етапі постачання товарів магазином безмитної торгівлі на транспортний засіб та повернення цих товарів до зазначеного магазину.

Іноземні товари, поміщені у митний режим безмитної торгівлі, зберігають статус іноземних товарів, а українські – отримують статус іноземних товарів.

Митний режим безмитної торгівлі завершується шляхом реекспорту товарів, поміщених у цей митний режим, або поміщення їх у інший митний режим. У разі псування таких товарів вони підлягають поміщенню у митний режим знищення або руйнування утримувачем магазину безмитної торгівлі.

Митний режим безмитної торгівлі припиняється органом доходів і зборів у разі: 1) конфіскації товарів; 2) повної втрати товарів унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

Переробка на митній території – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, за умови подальшого реекспорту продуктів переробки¹.

Поміщення товарів у митний режим переробки на митній території здійснюється з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами. У процесі переробки іноземних товарів не допускається використання українських товарів (крім палива та енергії), на які законом встановлено вивізне мито.

Поміщення товарів у митний режим переробки на митній території допускається з письмового дозволу органу доходів і зборів за заявою власника цих товарів або уповноваженої ним особи. Разом із заявою органу доходів і зборів подаються наступні документи: 1) зовнішньоекономічні договори або документи, що їх замінюють, на підставі яких здійснюватиметься переробка товарів; 2) технологічні схеми переробки; 3) інші документи за бажанням власника товарів або уповноваженої ним особи (висновки державних органів, експертних установ, організацій, державні стандарти й стандарти підприємства, технічні умови тощо).

Дозвіл на переробку товарів на митній території України видається органом доходів і зборів підприємству безоплатно протягом п'яти робочих днів від дати реєстрації відповідної заяви. У дозволі зазначається перелік операцій з переробки та спосіб їх здійснення. Рішення про відмову у видачі такого дозволу приймається у випадку недостатності, невідповідності або ж недостовірності інформації, що міститься у поданих заявником документах.

Кількість операцій з переробки товарів у митному режимі переробки на митній території не обмежується. Операції з переробки товарів можуть включати:

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

1) власне переробку товарів, у тому числі: обробку, монтаж, демонтаж, використання окремих товарів, які сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки;

2) ремонт товарів, у тому числі модернізацію, відновлення та регулювання, калібрування.

Строк переробки товарів на митній території України встановлюється органом доходів і зборів у кожному випадку під час видачі дозволу підприємству, (виходячи з тривалості процесу переробки товарів та розпорядження продуктами їх переробки). Однак загальний строк переробки не може перевищувати 365 днів.

Товари, поміщені в митний режим переробки на митній території, а також продукти їх переробки протягом всього строку перебування в цьому режимі знаходяться під митним контролем. Органи доходів і зборів можуть проводити їх перевірку у будь-якої особи, яка здійснює операції з переробки таких товарів.

Під час реекспорту продуктів переробки вони підлягають декларуванню органом доходів і зборів з поданням переліку українських товарів, витрачених під час здійснення операцій з переробки іноземних товарів, із зазначенням їх кількості та вартості. Декларант має право заявити повністю використані під час переробки українські товари (крім палива та енергії) у митний режим експорту. Продукти переробки також можуть бути реалізовані на митній території України. У таких випадках вони підлягають митному оформленню відповідно до митного режиму імпорту з оподаткуванням митними платежами та застосуванням заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, передбачених законом.

Іноземні товари, поміщені у митний режим переробки на митній території, зберігають статус іноземних товарів. Продукти переробки, залишки (відходи), виготовлені (одержані) в процесі здійснення операцій з переробки іноземних товарів, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим переробки на митній території.

Митний режим переробки на митній території завершується шляхом реекспорту продуктів переробки чи поміщення їх в інший митний режим. Припинення дії даного митного режиму здійснюється органом доходів і зборів у випадку конфіскації товарів або повної їх втрати унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

У разі відкликання дозволу на переробку товарів підприємство повинне: 1) протягом 20 днів від дати відкликання завершити розпочаті операції з переробки; 2) до 30 днів із дня відкликання вивезти з території України або заявити в інший митний режим товари, поміщені в митний режим переробки.

Переробка за межами митної території – це митний режим, відповідно до якого українські товари піддаються у встановленому законодавством порядку переробці за межами митної території України без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної ді-

яльності, за умови повернення цих товарів або продуктів їх переробки на митну територію України у митному режимі імпорту¹. Операції з переробки можуть включати власне переробку (обробку, монтаж, демонтаж тощо) або ремонт товарів.

Поміщення товарів у митний режим переробки за межами митної території допускається з письмового дозволу органу доходів і зборів за заявою власника цих товарів або уповноваженої ним особи. Разом із заявою подається такий же пакет документів як і для митного режиму переробки на митній території України (див. вище). Дозвіл на переробку товарів за межами митної території України видається підприємству органом доходів і зборів безоплатно протягом п'яти робочих днів з дати реєстрації відповідної заяви. У дозволі зазначається перелік операцій з переробки та спосіб їх здійснення.

Під час ввезення продуктів переробки іноземні товари, які були втрачені у процесі переробки товарів, що вивозилися, декларуванню не підлягають.

Повне звільнення від оподаткування митними платежами застосовується до товарів, які були поміщені у митний режим переробки за межами митної території та в межах визначеного строку повертаються на митну територію України:

- 1) у тому самому стані, в якому вони були вивезені за межі митної території України;
- 2) у відремонтованому вигляді, якщо ремонт проведено в рамках гарантійних зобов'язань.

До продуктів переробки застосовується часткове звільнення від оподаткування митними платежами, відповідно до якого сплаті підлягає позитивна різниця між сумою митних платежів, нарахованих на продукти переробки, та сумою митних платежів, яка підлягала б сплаті у разі імпорту відповідних товарів, які були вивезені за межі митної території України для переробки.

Товари, поміщені у митний режим переробки за межами митної території, та/або продукти їх переробки можуть бути реалізовані за межами митної території України за умови митного оформлення товарів, поміщених у митний режим переробки за межами митної території, у митний режим експорту з дотриманням вимог Митного кодексу України та інших законодавчих актів України.

Українські товари, поміщені у митний режим переробки за межами митної території, отримують статус іноземних товарів з моменту їх фактичного вивезення за межі митної території України. Продукти переробки, виготовлені (одержані) у процесі здійснення операцій з переробки товарів, мають статус іноземних товарів та вважаються такими, що поміщені у митний режим переробки за межами митної території.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Митний режим переробки за межами митної території завершується:

- 1) шляхом імпорту продуктів переробки;
- 2) шляхом реімпорту відповідно товарів, що вивозилися в режимі переробки за межами митної території;
- 3) шляхом експорту продуктів переробки чи товарів, що вивозилися в режимі переробки за межами митної території;
- 4) у випадках конфіскації товарів або повної їх втрати унаслідок аварії або дії обставин непереборної сили.

У разі відкликання дозволу на переробку товари, поміщені в митний режим переробки за межами митної території, повинні бути заявлені до іншого митного режиму протягом 20 днів від дати відкликання дозволу. У разі невиконання підприємством зазначеної вимоги зобов'язання, забезпечені гарантією (якщо така гарантія надавалася), підлягають виконанню.

Знищення або руйнування – це митний режим, відповідно до якого іноземні товари під митним контролем знищуються або приводяться у стан, який виключає можливість їх використання, з умовним повним звільненням від оподаткування митними платежами, установленними на імпорт цих товарів, та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності¹.

Знищення або руйнування товарів допускається з письмового дозволу органу доходів і зборів за заявою власника товарів чи уповноваженої ним особи. Дозвіл на поміщення товарів у зазначений митний режим видається органом доходів і зборів, якщо власником чи уповноваженою ним особою:

- 1) укладено договір на знищення (руйнування) товарів з підприємством, уповноваженим відповідно до законодавства України на знищення (руйнування) відповідних категорій товарів;
- 2) отримано дозволу на знищення (руйнування) товарів від державних органів, до повноважень яких належить контроль за переміщенням таких товарів.

Дозвіл на поміщення товарів у митний режим знищення або руйнування видається органом доходів і зборів безоплатно протягом трьох робочих днів з дати реєстрації відповідної заяви. У разі відмови у видачі дозволу орган доходів і зборів зобов'язаний у зазначений строк письмово або в електронній формі повідомити особу, яка звернулася за отриманням дозволу, про підстави відмови.

Не вважаються операціями зі знищення або руйнування товарів:

- 1) використання для споживання тваринами товарів, попередньо призначених для споживання людиною;
- 2) проведення з товарами операцій з переробки;
- 3) отримання продуктів переробки, включаючи монтаж, демонтаж, переробку або обробку товарів;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

- 4) ремонт товарів, включаючи їх відновлення;
- 5) використання товарів як таких, що полегшують процес виготовлення продуктів переробки, якщо самі вони при цьому повністю витрачаються.

Якщо товари, які передбачається знищити або зруйнувати, можуть бути поміщені у митний режим відмови на користь держави, орган доходів і зборів письмово пропонує декларантові обрати цей митний режим. За згоди власника товарів з пропозицією органу доходів і зборів ці товари поміщуються в митний режим відмови на користь держави.

Поміщення товарів у митний режим знищення або руйнування здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого проводяться операції зі знищення або руйнування.

Знищенню або руйнуванню можуть підлягати наступні товари:

- 1) лікарські і наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги та прекурсори;
- 2) неякісна та небезпечна продукція;
- 3) військова, мисливська, спортивна вогнепальна зброя та боеприпаси до неї;
- 4) холодна і пневматична зброя;
- 5) вибухові речовини;
- 6) спеціальні засоби, заряджені речовинами сльозогінної та дратівної дії, засоби індивідуального захисту, засоби активної оборони та засоби для виконання спеціальних операцій і оперативно-розшукових заходів.

Знищення або руйнування товарів здійснюється за рахунок їх власника, уповноваженої ним особи чи інших заінтересованих осіб. Залишки та відходи, що утворилися в результаті знищення або руйнування товарів, які мають господарську цінність, підлягають поміщенню протягом 10 днів від дати знищення товарів у відповідний митний режим як іноземні товари, які перебувають під митним контролем.

Митний режим знищення або руйнування завершується після виконання операцій із знищення або руйнування товарів та декларування у відповідний митний режим їх залишків.

Відмова на користь держави – це митний режим, відповідно до якого власник відмовляється від іноземних товарів на користь держави без будь-яких умов на свою користь¹.

У митний режим відмови на користь держави поміщуються іноземні товари. Відмова здійснюється за відповідною письмовою заявою власника цих товарів та з дозволу органу доходів і зборів. Іноземні товари поміщуються у даний митний режим із звільненням від оподаткування митними платежами та без застосування заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (ред. від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Митний режим відмови на користь держави завершується після розміщення товарів на складі органу доходів і зборів. Відповідальність за неправомірне розпорядження товарами шляхом їх поміщення в митний режим відмови на користь держави несе декларант. Органи доходів і зборів не відшкодовують будь-які майнові претензії осіб, які мають повноваження щодо товарів, від яких декларант відмовився на користь держави.

Питання для самоперевірки

1. Що таке митний режим та які митні режими застосовуються в Україні?
2. Як можна класифікувати митні режими?
3. Які функції виконують митні режими?
4. Охарактеризуйте процедуру поміщення товарів у митний режим імпорту.
5. До яких товарів може застосовуватися митний режим реімпорту (ре-експорту)?
6. В чому полягає відмінність між прохідним та внутрішнім транзитом?
7. Яким чином здійснюється поміщення товарів у митний режим тимчасового ввезення та до яких товарів може бути застосований даний митний режим?
8. Які операції можуть проводитися з товарами, що зберігаються на митному складі лише з дозволу органу доходів і зборів?
9. Що таке вільна митна зона та які їх типи виділяють в Україні?
10. Які товари можуть підлягати знищенню та руйнуванню?

РОЗДІЛ 9.

МИТНЕ ОФОРМЛЕННЯ І ДЕКЛАРУВАННЯ ТОВАРІВ

9.1. Сутність, значення та мета митного оформлення товарів

Важливою складовою митної політики держави виступає митне оформлення товарів та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України. Митне оформлення виступає інструментом митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, якому властиве превалування імперативного методу впливу. Особи, що переміщують товари, зобов'язані здійснити встановлені законодавством дії з митного оформлення тобто надати переміщуваному товару правовий статус.

Визначення терміну «митне оформлення» подано в статті 4 Митного кодексу України: «митне оформлення – виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення»¹. Митні формальності становлять сукупність юридичних дій, що підлягають виконанню суб'єктами ЗЕД та органами контролю. При цьому, сукупність митних формальностей і порядок їх виконання визначають митні процедури, що застосовуються до товарів переміщуваних через митний кордон України. В загальному митне оформлення – це сукупність дій (процедур), які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, і мають юридичне значення для подальшого використання цих товарів і транспортних засобів.

Митне оформлення товарів є вимогою митного законодавства, виконання якої обов'язкове як суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, так і громадянами, які переміщують товари і транспортні засоби через державний кордон. Відтак, всі переміщення товарів і предметів підлягають обов'язковому митному оформленню, за винятком випадків встановлених Митним кодексом України.

Метою митного оформлення є забезпечення дотримання встановленого законодавством України порядку переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також забезпечення статистичного обліку

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

переміщення товарів через митний кордон України. Такі процедури проводяться шляхом засвідчення відомостей, одержаних під час митного контролю товарів та транспортних засобів, а також оформлення результатів такого контролю. Митне оформлення здійснюється у місцях розташування підрозділів митного оформлення митних органів протягом робочого часу, встановленого для цих органів, незалежно від територіальної реєстрації суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності.

Митному оформленню товарів передують попередні операції, головною метою яких є сприяння прискоренню митного оформлення товарів і транспортних засобів, а також здійсненню передбачених Митним кодексом України митних процедур. Під попередніми операціями розуміють дії, що виконуються до початку митного оформлення товарів і транспортних засобів. Умови та порядок застосування попередніх операцій не залежать від країни походження товарів або країни їх відправлення і передбачають:

- подання документів митним органам у пунктах пропуску на митному кордоні України;
- інформування митних органів про намір ввезти товари на митну територію України та про намір вивезти товари за межі митної території України;
- доставка товарів та документів у місце, визначене митним органом.

Основними повноваженнями митних органів в процесі митного оформлення товарів є засвідчення початку митного контролю та митного оформлення шляхом проставлення відповідних відміток на митній декларації та товаросупровідних документах. Процедура митного оформлення має бути здійснена протягом однієї доби з моменту пред'явлення товарів та транспортних засобів до митного контролю та митного оформлення при наданні відповідним чином оформленої митної декларації та супровідних документів. Процедури митного оформлення товарів виконуються виключно посадовими особами митних органів з метою застосування засобів державного (тарифного і нетарифного) регулювання ввезення, вивезення чи транзиту товарів та інших предметів.

З метою переміщення товарів, із застосуванням митних режимів визначених митним законодавством України, можна виділити декілька місць митного оформлення. В загальному митне оформлення товарів, що вивозяться з України резидентами або ввозяться на митну територію країни, крім переміщення товарів через територію України в режимі транзиту, здійснюється у будь-якому митному органі з обов'язковим їх пред'явленням.

При переміщенні транспортних засобів митною територією України на умовах транзиту, митне оформлення здійснюється митним органом, в зоні діяльності якого починається транзитне переміщення. Митне оформлення товарів, що переміщуються нерезидентами через митний кордон України на підставі книжок (карнетів) А.Т.А., здійснюється митним органом, розташованим у пункті пропуску через державний кордон.

Транспортні засоби, що використовуються резидентами та нерезидентами для переміщення товарів через митний кордон України, підлягають

митному оформленню разом з переміщуваними товарами, за винятком морських, річкових і повітряних суден, митне оформлення яких здійснюється в порту чи аеропорту прибуття на митну територію України або в порту чи аеропорту відправлення з митної території України.

Митне оформлення як певна послідовність дій і процедур, що виконуються посадовими особами митних органів може бути класифікована у такий спосіб:

1. Митне оформлення – це певні процедури або юридичні дії, які пов'язані із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. До таких процедур слід віднести: накладання особистого митного забезпечення на аркушах митних декларацій, вантажні відсіки, контейнери, транспортні засоби і приміщення, де можуть знаходитись товари піж митним контролем.

2. Засвідчення відомостей, одержаних під час митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Такі відомості зазначаються у митних деклараціях або заявляються в усній формі посадовим особам митних органів.

3. Статистичний облік ввезення на митну територію України, вивезення за її межі і транзиту через її територію товарів і транспортних засобів. Інформаційними носіями для формування основних показників статистичного обліку виступають митні декларації, спеціальна митна звітність, в якій відображається рух товарів на складах, а в окремих випадках юридичні документи, що засвідчують факти порушення митних правил.

Митне оформлення товарів та інших предметів здійснюється в місцях розташування відповідних підрозділів митних органів протягом часу, що його встановлюють митні органи за погодженням з органами, уповноваженими здійснювати супутні митному контролю види контролю. При цьому, у відповідності до міжнародних договорів, укладених в установленому законом порядку, митне оформлення у пунктах пропуску через митний кордон України може здійснюватися цілодобово.

Процедури митного оформлення товарів та інших предметів можуть здійснюватись лише в робочий час митного органу. Проте, існують випадки, коли митне оформлення товарів може бути здійснено поза робочим часом і поза місцем розташування митного органу. Для цього суб'єкту ЗЕД або громадянину необхідно одержати згоду митного органу, що проводить митне оформлення.

За письмовим зверненням декларанта або уповноваженої ним особи митні формальності можуть виконуватись органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів, а також поза робочим часом. За виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування органів доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для них, із заінтересованих осіб справляється плата у встановлених розмірах.

Згода митного органу надається шляхом оформлення рішення на підставі письмової заяви (довільної форми) особи, що переміщує товари і транспортні засоби, шляхом накладення на заяві резолюції уповноваженої особи

митного органу. У разі переміщення товарів і транспортних засобів експрес-перевізником з письмовою заявою звертається експрес-перевізник.

Суб'єкт ЗЕД або громадянин, якому надано дозвіл на оформлення товарів і інших предметів поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для митного органу, зобов'язаний внести плату за виконання митних формальностей. Нарахування плати здійснюється за митною декларацією у фіксованому розмірі виходячи з однієї години роботи інспектора органу доходів і зборів. Плата нараховується виключно за фактичний час здійснення митного оформлення товарів і транспортних засобів, незалежно від кількості посадових осіб митного органу, залучених до такого оформлення¹.

Плата справляється:

1) за митною декларацією на бланку єдиного адміністративного документа, що подається на паперовому носії, або за електронною митною декларацією, засвідченою електронним цифровим підписом;

2) за уніфікованою митною квитанцією МД-1 – у разі виконання митних формальностей, які не передбачають подання митної декларації².

Митне оформлення розпочинається після подання митному органу митної декларації, а також усіх необхідних для здійснення митного контролю та оформлення документів, відомостей щодо товарів і транспортних засобів, які підлягають митному оформленню. Прийняття товарів, предметів і документів до митного оформлення здійснюється шляхом проставлення відповідних відміток на митній декларації та товаросупровідних документах.

Процедури митного оформлення не можуть відбуватись без особи, яка виступає уповноваженою здійснювати митне оформлення товарів у задекларовані режими. Такими особами виступають декларанти, які можуть бути присутніми під час митного оформлення товарів і транспортних засобів, які пред'являються ними для такого оформлення. У випадку застосування такої форми митного контролю як огляд та переогляд товарів і транспортних засобів присутність декларантів під час митного оформлення є обов'язковою.

Отже, система митного оформлення вантажів виступає важливою складовою як митної політики держави, так і митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Запровадження конкретних правил митного контролю і митного оформлення вантажів є досить серйозним інструментом за допомогою якого держава може регулювати, стимулювати або встановлювати певні заборони чи обмеження, що може трактуватись як серйозна протекціоністська перешкода для суб'єктів ЗЕД.

¹ Про справляння плати за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р., № 93 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Порядок справляння плати за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджений наказом Міністерства доходів і зборів України від 16.12.2013 р., № 804 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

9.2. Характеристика митних документів та специфіка їх застосування

Особи, які переміщують через митний кордон України товари та інші предмети або здійснюють діяльність контроль за якою покладено на митні органи, зобов'язані надавати цим органам документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення. Митне оформлення розпочинається з моменту подання органу доходів і зборів декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації або документа, який відповідно до законодавства її замінює, та документів, необхідних для митного оформлення, а в разі електронного декларування – з моменту отримання органом доходів і зборів від декларанта або уповноваженої ним особи електронної митної декларації або електронного документа, який відповідно до законодавства замінює митну декларацію.

Засвідчення органом доходів і зборів прийняття товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів на них до митного оформлення здійснюється шляхом проставляння відбитків відповідних митних забезпечень (у тому числі за допомогою інформаційних технологій), інших відміток на митній декларації або документі, який відповідно до законодавства її замінює, а також на товаросупровідних та товарно-транспортних документах у разі їх подання на паперовому носії.

Документи, необхідні для здійснення митного контролю і митного оформлення товарів подаються митним органам при переміщенні товарів через митний кордон, а також при здійсненні інших контрольних функцій, покладених на такі органи. Перелік документів, які потрібно для митного контролю та митного оформлення товарів і інших предметів залежить від характеру переміщуваних товарів, декларованого митного режиму і здійснюваних митних процедур. Сукупність таких документів в сучасній митній практиці прийнято називати зовнішньоекономічною документацією.

Повна класифікація зовнішньоекономічних документів необхідна для митного оформлення показна на рис. 9.1. До митних документів відносять в основному ті документи, які виступають підставою для випуску товарів на митну територію України, а також при вивезенні товарів за межі цієї території. Основними митними документами є митні декларації всіх типів і видів, рішення про визначення країни походження та коду товарів. Не менш важливими документами, які оформлюються виключно в митних цілях виступають доповнюючі митні декларації – декларація митної вартості, сертифікат країни походження товарів, документи, що підтверджують право на пільгу зі сплати митних платежів.

Митна декларація виступає письмовою заявою встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури¹.

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

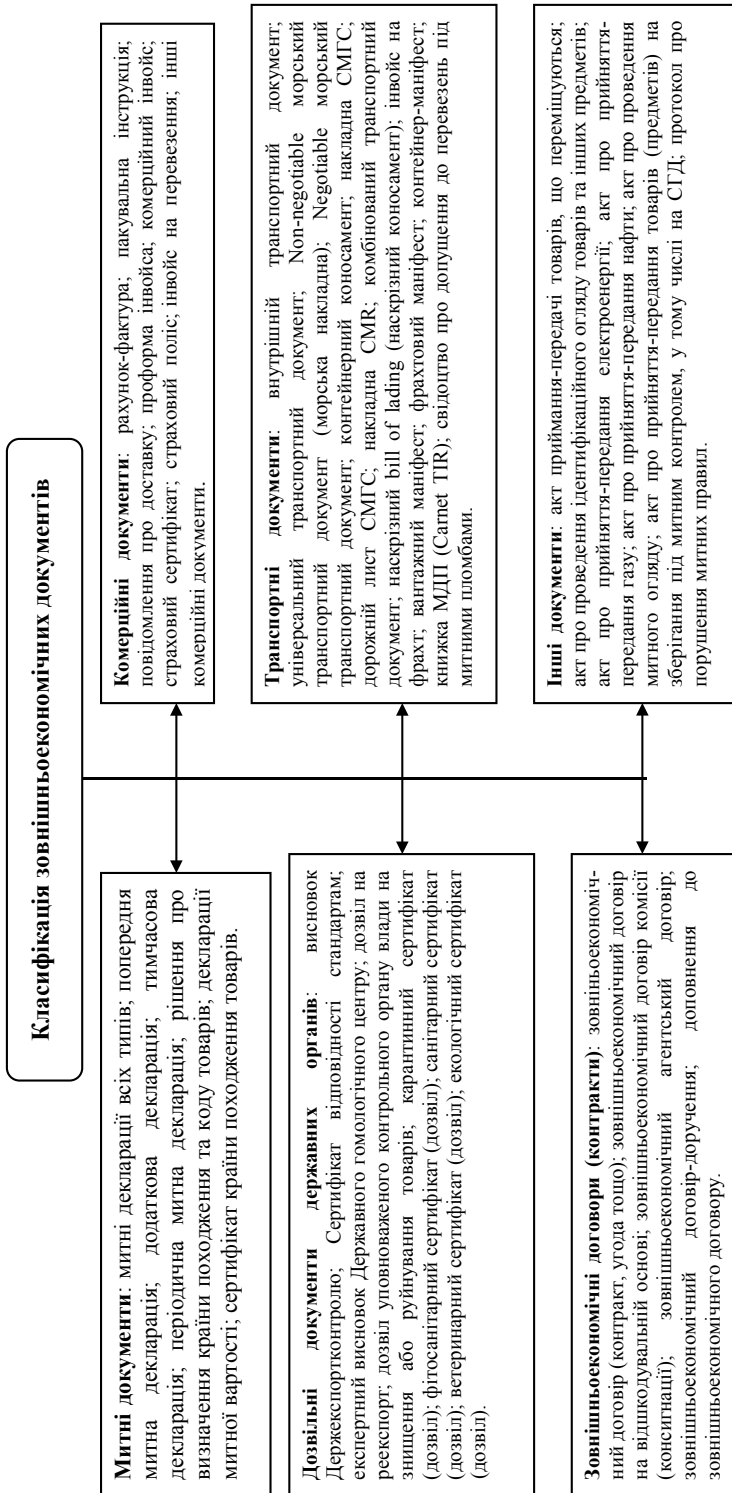

Рис. 9.1. Класифікація зовнішньоекономічних документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення

Сьогодні виділяють основні типи і форми митних декларацій. До типів декларації відносять імпортні, експортні і транзитні декларації, які мають свою аббревіатуру. Класифікація типів митних декларацій подана в табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Класифікатор типів декларацій¹

Напрямок переміщення	Літерний код напрямку переміщення	Особливості декларування	Літерний код типу декларації
Вивезення	ЕК	Митна декларація, заповнена у звичайному порядку	АА
		Тимчасова митна декларація на товари, відомості про кількісні характеристики яких можуть бути встановлені після навантаження товарів на транспортний засіб	ТК
		Тимчасова митна декларація на товари, ціна яких визначається за формулою	ТФ
		Періодична митна декларація	РР
		Додаткова декларація до періодичної митної декларації	ДР
		Додаткова декларація до тимчасової декларації	ДТ
		Додаткова декларація для внесення змін до раніше оформленої митної декларації, заповненої в звичайному порядку	ДМ
Ввезення	ІМ	Митна декларація, заповнена у звичайному порядку	АА
		Тимчасова митна декларація на товари, відомості про кількісні характеристики яких можуть бути встановлені після розвантаження товарів з транспортного засобу	ТК
		Тимчасова митна декларація на товари, ціна яких визначається за формулою	ТФ
		Тимчасова митна декларація на товари, точні відомості про код згідно з УКТЗЕД яких можуть бути встановлені після проведення їх дослідження	ТН
		Періодична митна декларація	РР
		Попередня митна декларація з обсягом даних, необхідним для випуску товарів у митний режим	ЕА
		Попередня митна декларація з обсягом даних, необхідним для пропуску товарів через митний кордон України та доставлення до митного органу призначення	ЕЕ
		Додаткова декларація до тимчасової декларації	ДТ
		Додаткова декларація до періодичної митної декларації	ДР
		Додаткова декларація до попередньої митної декларації	ДЕ
		Додаткова декларація для внесення змін до раніше оформленої митної декларації, заповненої в звичайному порядку	ДМ
Транзит	ТР	Митна декларація, заповнена у звичайному порядку	АА
		Періодична митна декларація	РР
		Попередня митна декларація з обсягом даних, необхідним для випуску товарів у митний режим	ЕА
		Попередня митна декларація з обсягом даних, необхідним для пропуску товарів через митний кордон України та доставлення до митного органу призначення	ЕЕ
		Додаткова декларація до періодичної митної декларації	ДР
		Додаткова декларація до попередньої митної декларації	ДЕ

¹ Класифікатор типів декларацій (за станом на 31.01.2014 р.) : затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р., № 1011 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛПА : ЗА-КОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛПА», ТОВ «ЛПА ЗАКОН», 2014.

Форми декларацій визначені Положенням про митні декларації, затвердженим Постановою Кабінету міністрів України від 21 травня 2012 р., № 450. Кожній формі декларації притаманні основні функціональні завдання щодо розкриття змісту і характеру проведеної зовнішньоекономічної операції, використання їх як додаткових носіїв інформації.

Товари декларуються шляхом подання митному органу:

- митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа;
- митної декларації М-16;
- письмової заяви, у якій зазначаються відомості про товари та іншу інформацію, необхідну для здійснення митних формальностей¹.

До вантажів, які прямують транзитом, через митну територію України, тимчасово ввозяться чи вивозяться, тобто підлягають митному оформленню в митних режимах транзиту, тимчасового ввезення (вивезення) застосовуються книжки (карнети) А.Т.А. Використання карнетів А.Т.А. здійснюється відповідно до положень Стамбульської конвенції про тимчасове ввезення.

Організацією в Україні, що видає та гарантує відповідно до положень Стамбульської конвенції книжки (карнети) А.Т.А., є Торгово-промислова палата України. Такий документ приймається митними органами України для митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон України, замість вантажної митної декларації та як гарантія сплати сум ввізного мита, податків та будь-які інші суми, які вимагаються у випадку недотримання умов, визначених для тимчасового ввезення або митного транзиту товарів (у тому числі транспортних засобів).

Крім митних декларацій до митних документів відносять попередні повідомлення. Попереднє повідомлення оформляється в тих випадках, коли суб'єкт ЗЕД має намір ввезти на митну територію України товари. Оформлення даного документу здійснюється з метою контролю доставки товарів.

Декларація митної вартості товарів представляє собою заяву, яка містить інформацію про митну вартість товарів і виступає обов'язковим документом, потрібним для митного оформлення. Така декларація подається декларантом одночасно із необхідними для проходження митного контролю та митного оформлення товарів документами.

Важливим документом в процесі митного оподаткування виступає сертифікат походження товарів. Цей документ необхідний для визначення країни походження товару, що імпортується. Його важливість полягає у тому, що даний документ може свідчити про наявність пільг при застосуванні митного тарифу. Під сертифікатом країни походження товарів розуміють документ спеціально установленої форми, який підтверджує, що товари вироблені в чітко визначеній країні, і який містить інформацію для їх ідентифікації.

¹ Положення про митні декларації (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р., № 450 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Визначення країни походження, засвідчення і видача сертифікатів походження на товари здійснюються у відповідності до міжнародних конвенцій, міжнародних угод, чинного законодавства України.

Сертифікат про походження товару повинен однозначно свідчити про те, що зазначений товар походить з відповідної країни, і має містити:

- 1) письмову заяву експортера (постачальника чи виробника) про країну походження товару;
- 2) письмове посвідчення компетентного органу країни вивезення, який видав сертифікат, про те, що наведені у сертифікаті відомості відповідають дійсності.

Сертифікат про походження товару подається разом з митною декларацією, декларацією митної вартості та іншими документами, що подаються для митного оформлення. У разі втрати сертифіката приймається його офіційно завіреним дублікат.

Якщо виникають сумніви з приводу достовірності сертифіката чи відомостей, що в ньому містяться, включаючи відомості про країну походження товару, митний орган може звернутися до органу, що видав сертифікат, або до компетентних організацій країни, зазначеної як країна походження товару, з проханням про надання додаткових відомостей.

До органів, які уповноважені видавати сертифікат про походження товару відносять:

- торговельну, торговельно-промислово палати;
- асоціації експортерів та імпортерів, палати експортерів;
- митна служба країни, економічна та аграрна палати.

Визначення переліку органів, яким надано повноваження щодо видачі сертифікатів про походження товару та інших документів, що діють у сфері міжнародної торгівлі здійснюється згідно вимог законодавства. Найбільш поширеною є практика видачі сертифікатів Торговельно-промисловими палатами країни.

Походження товарів з України та інших держав засвідчується різними формами сертифікатів. Сертифікат походження загальної форми (англійською мовою) – звичайна форма сертифіката – видається на всі товари, які мають українське походження відповідно до національного законодавства України, при експорті в країни, з якими не обумовлені правила визначення країни походження товарів; також видається у разі, коли товар не має преференційного доступу на ринок країни імпорту, та у випадках відсутності або тимчасового припинення пільг на українські товари. Документи, які підтверджують країну походження товарів подано в табл. 9.2.

Преференційний (пільговий) сертифікат походження форми СТ-1 (російською мовою) – на товари, що експортуються до країн СНД та задовольняють умовам Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 30 листопада 2000 року. Для країн, які не підписали згадане Рішення, діють положення двосторонніх угод, які передбачають застосування Правил визначення країни походження товарів, затверджених Рішенням Ради глав урядів СНД від 24 вересня 1993 року.

Таблиця 9.2

Документи, що підтверджують країну походження¹

№ з/п	Назва документа
1.	Сертифікат про походження товару форми А
2.	Сертифікат з перевезення (переміщення) товару форми EUR.1
3.	Сертифікат про походження товару форми СТ-1
4.	Сертифікат про походження товару з України (загальна форма)
5.	Офіційний лист уповноваженого органу, отриманий на запит митного органу з приводу перевірки достовірності сертифіката про походження товару чи відомостей, що в ньому містяться
6.	Сертифікат про регіональне найменування товару
7.	Сертифікат про походження товару загальної форми
8.	Декларація інвойс, складена уповноваженим експортером (ЄАВТ)
9.	Засвідчена декларація про походження товару
10.	Декларація про походження товару

Преференційний (пільговий) сертифікат форми А (англійською мовою) є єдиною формою сертифіката про походження товару в рамках Генеральної Системи Преференцій (ГСП) – для товарів, які підпадають під преференційний режим при експорті на ринки країн-донорів (ЄС, Японія, США).

Для видачі сертифіката форми А з'ясовується, чи користується пільгами при нарахуванні мита товар, що експортується на територію країни-донора. З цією метою визначається код за ТН ЗЕД, перевіряється його наявність у списку преференційних товарів, визначається походження товару з урахуванням вимог, викладених у правилах країни-донора; визначається критерій походження товару в залежності від походження сировини; з'ясовується виконання умов, викладених у правилах.

Преференційний (пільговий) сертифікат форми EUR-1, серія М використовується у випадку експорту товарів українського походження в Республіку Македонія згідно з положеннями Угоди про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною.

З метою забезпечення контролю з боку митних органів за правомірністю використання пільгового режиму оподаткування товарів, що ввозяться на митну територію України, митним законодавством передбачено подання спеціальних документів, які засвідчують право на отримання пільг в оподаткуванні при переміщенні товарів через митний кордон України. До документів, що використовуються для підтвердження застосування податкових пільг в обкладенні ввізним або вивізним митом, податком на додану вартість або акцизним податком, відносять спеціальні реєстри, свідоцтва про реєстрацію препаратів (наприклад, лікарських засобів, препаратів для

¹ Класифікатор документів (за станом на 31.01.2014 р.) : затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р., № 1011 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

лікарського призначення). Також до відповідних митних документів можна віднести сертифікати країни походження товарів, якими підтверджено право на застосування пільги.

При ввезенні на митну територію України товарів і матеріальних цінностей, які призначені для виконання угод про розподіл продукції, підтверджуючим документом виступає договір або контракт з інвестором. Якщо поставка обладнання відбувається в межах угоди, укладеної між урядом України з іншими державами, то відповідним документом на одержання пільги може виступати довідка органу виконавчої влади (наприклад, довідка органу центральної виконавчої влади про підтвердження пільг в оподаткуванні товарів, що надходять у рамках міжнародних договорів з надання матеріально-технічної допомоги).

Документи, необхідні для здійснення митного оформлення товарів із застосуванням пільг в оподаткуванні, подаються митному органу особою, що здійснює декларування товарів. Перевірка та розгляд поданих документів здійснюються посадовою особою структурного підрозділу, до функціональних обов'язків якої входять функції контролю за нарахуванням і справлянням податків і зборів, із залученням за потреби співробітників інших підрозділів митного органу.

Для здійснення митного контролю та митного оформлення подаються транспортні документи, які безпосередньо супроводжують товари і транспортні засоби, що переміщуються через державний кордон. Транспортні документи виписуються перевізником товарів для підтвердження факту прийняття товарів і інших предметів до перевезення. В таких документах зазначаються реквізити перевізник, осіб імпортера чи експортера товарів.

До транспортних документів відносять: міжнародну автомобільну накладну (CMR) або товаротransпортну накладну; свідоцтво про допущення дорожнього транспортного засобу до перевезення вантажів під митними печатками і пломбами; книжка міжнародного дорожнього перевізника (Garment TIR), якщо вантаж переміщується транзитом через треті країни; вантажна відомість (каргоманіфест); авіаційна вантажна накладна (Air Waybill); коносамент (Bill of Lading); залізнична накладна (СМГС); коносамент, річкову накладну, де зазначаються найменування, маркування, кількість та/або міра (маса, об'єм) вантажу чи кількість місць, яку він займає, а в разі необхідності – відомості про зовнішній вигляд, стан і особливі властивості вантажу.

При транзиті вантажів морським транспортом використовується коносамент, транзит вантажів залізним транспортом повинен бути забезпечений накладною СІМ. Діє залізнична накладна СІМ в країнах-учасниках Конвенції про міжнародні залізничні перевезення, в інших країнах в якості супровідного документа використовуються залізнична накладна СМГС.

При переміщенні вантажів автомобільним транспортом використовується накладна типової форми СМР. Її використання ґрунтується на загальних положеннях Конвенції про договір міжнародного дорожнього перевезення вантажів (КДПВ). Положення Конвенції КДПВ застосовуються до будь-якого договору дорожнього перевезення вантажів, що передбачає винагороду, з ви-

користанням транспортних засобів, у разі якщо місце навантаження вантажу і місце доставки вантажу, зазначені в контракті, знаходяться на території двох різних країн, з яких принаймні одна є учасницею Конвенції КДПВ.

Відповідно до вимог Конвенції КДПВ накладна CMR складається у трьох оригіналах, підписаних відправником та перевізником:

- перший примірник накладної передається відправнику;
- другий – супроводжує вантаж;
- третій – залишається у перевізника.

Книжка МДП використовується при здійсненні перевезень вантажів із використанням автомобільного транспорту. Її наявність свідчить про допущення транспортного засобу до перевезення вантажів під митними пломбами та печатками та дійсність фінансової гарантії. Даний документ виступає своєрідним паспортом перевізника, тобто основним документом контролю, який містить повну та необхідну інформацію про вантаж, для країни відправлення, транзиту і призначення. Тому під книжкою МДП розуміють документ міжнародної гарантії доставки вантажу у митницю призначення і сплати мита та митних платежів.

Документом, що засвідчує придатність транспортного засобу до перевезень під митним контролем, є Свідоцтво про допущення, оригінал якого повинен супроводжувати транспортний засіб. Такий документ можна одержати як в індивідуальному порядку, так і для серії транспортних засобів.

Складним і одночасно важливим інститутом зовнішньоекономічної діяльності виступає зовнішньоекономічний договір (контракт). Під таким документом у вітчизняному законодавстві розуміють договір або контракт як «матеріально оформлену угоду двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, який спрямований на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності». Слід відмітити, що автори Науково-практичного коментаря до Господарського кодексу України трактують зовнішньоекономічний договір як матеріально оформлений при здійсненні господарської діяльності господарський договір між сторонами, хоча б одна з яких є суб'єктом господарювання, який спрямований на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків, реалізація яких потребує перетинання митного кордону України майном, *зазначеним у частині 1 ст. 139 цього Кодексу, та/ або робочою силою.*

Такі договори можуть укладати будь-які особи, крім тих договорів, укладання яких заборонено законодавством України. Конкретних видів зовнішньоекономічних договорів чинним законодавством не передбачено. Проте існує перелік видів зовнішньоекономічної діяльності, які можуть слугувати підказкою при необхідності складення хоча б приблизного переліку видів зовнішньоекономічних договорів. Це дозволяє суб'єктам ЗЕД вільно обирати будь-які види договірних форм оформлення зобов'язань як тих, що передбачені і регулюються нормами національного законодавства, так і будь-яких інших видів.

Загальне правило, яке використовується у зовнішньоекономічній сфері – це укладення суб'єктами ЗЕД договорів виключно у письмовій формі.

Слід зазначити, що в Україні окремі законодавчі норми встановлюють особливі правові механізми договірного регулювання певних видів зовнішньоекономічної діяльності. Наприклад, Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньо-економічної діяльності» та Закон України «Про операції з давальницькою сировиною у зовнішньоекономічних відносинах».

Суб'єкти ЗЕД при укладанні зовнішньоекономічних контрактів, предметом яких виступають товари й інші предмети, повинні використовувати умови Правил «ІНКОТЕРМС» як умови зовнішньоекономічних договорів та здійснювати виконання умови вищенаведених договорів у відповідності з Правилами.

Комерційні документи виступають важливою складовою зовнішньоекономічної діяльності суб'єкта господарювання, оскільки вони містять вартісну, якісну та кількісну характеристику товарів і транспортних засобів. До них відносяться: рахунок (проформа-рахунок), специфікація, рахунок-фактура, пакувальний лист, сертифікат якості тощо. Документи комерційного характеру виписуються у валюті контракту.

Рахунок-фактура виписується на партію товарів, що відправляються, у ньому містяться відомості про кількість товару, ціну за одиницю товару і загальну суму партії товару, що відправляється, а також дата, найменування та адреса продавця та покупця, номер контракту, скорочений опис товару, відомості щодо кількості місць та упаковки, умови доставки та інші необхідні дані.

Основне призначення рахунку-фактури – це розрахунковий документ і основа для визначення бази оподаткування митом і іншими податками на міжнародну торгівлю. Такий документ надається торгово-промислової палаті – для одержання сертифікату країни походження товарів, до контролюючих органів – органів податкової і митної служби України. Необхідність рахунку-фактури зумовлена тим, що на підставі даного документа суб'єкти ЗЕД можуть перераховувати іноземну валюту нерезидентам з рахунків відкритих в банківській установі.

Для здійснення митного оформлення товарів і інших предметів чинним законодавством України передбачено внесення на рахунки митних органів попередньої оплати за митне оформлення. Такі правила передбачають подання копій платіжних документів і розповсюджуються як на юридичних, так і на фізичних осіб.

До дозвільних документів відносяться різного виду дозволи державних органів, на які покладено повноваження регулювання деяких зовнішньоекономічних операцій. Основними документами, що дозволяють переміщення товарів і інших предметів через митний кордон України є: довідка про декларування валютних цінностей; експортні та імпорتنі ліцензії; дозволи закладів Міністерства охорони здоров'я України; дозволи Міністерства куль-

тури; разова (індивідуальна) ліцензія на здійснення зовнішньоекономічної операції (Мінекономрозвитку України); дозвільні документи органів Держстандарту; сертифікат якості відповідних органів; ліцензія НБУ на операції з валютними цінностями; висновок Державного гомологічного центру; сертифікат Комітету по контролю за наркотиками; висновок експертизи з енергозбереження; дозволи органів екологічного контролю; ветеринарне свідоцтво; фітосанітарний сертифікат.

В Україні досить поширеним у митній практиці є використання нетарифних заходів регулювання. З таких заходів часто використовуються кількісні обмеження, які включають в себе систему ліцензування чи квотування або одночасно і ліцензування, і квотування. Це передбачає оформлення необхідних ліцензій на експорт або імпорт товарів, що підпадають під режим ліцензування, квотування. Такі документи видаються Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та подаються митним органам з метою запобігання ускладнень під час декларування товарів, що підлягають ліцензуванню.

До інших документів відносять: зобов'язання при тимчасовому ввезенні (вивезенні); акт про проведення ідентифікаційного огляду товарів та інших предметів; акт про прийняття-передання електроенергії; акт про прийняття-передання газу; акт про прийняття-передання нафти; акт про проведення митного огляду; акт про прийняття-передання товарів (предметів) на зберігання під митним контролем, у тому числі на СГД; протокол про порушення митних правил.

Такі документи складаються в митних цілях під час здійснення митних формальностей, а їх використання і зазначення у митній декларації є обов'язковим. Наприклад, оформлення акту про проведення ідентифікаційного огляду товарів та інших предметів свідчить про застосування однієї з форм митного контролю, інші документи використовуються залежно від характеру проведення митного контролю, а також виявлення порушень митних правил.

9.3. Митні формальності при митному оформленні товарів із використанням митної декларації

Для забезпечення справляння мита та митних платежів, належного контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон, а також контролю за їх перебуванням на митній території, ефективної боротьби з порушенням митних правил та контрабандою товарів митні органи з метою митного оформлення проводять дії, які дістали назву «митні формальності».

Митне оформлення передбачає виконання відповідних митних формальностей, які представляють собою сукупність дій митних органів, пов'язаних з прийняттям до митного оформлення, перевіркою та оформленням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа. Такі дії здійснюють митні органи в зонах своєї діяльності, а виконання їх покладено на спеціалізовані підрозділи за місцем розташування.

Митні формальності виконуються одноосібно посадовою особою підрозділу митного органу, призначеного для виконання митних формальностей за поданою митною декларацією.

Порядок виконання митних формальностей, при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації, передбачає виконання послідових дій посадовими особами митних органів. Послідовність дій, як окремих операцій, показана на рис. 9.2.

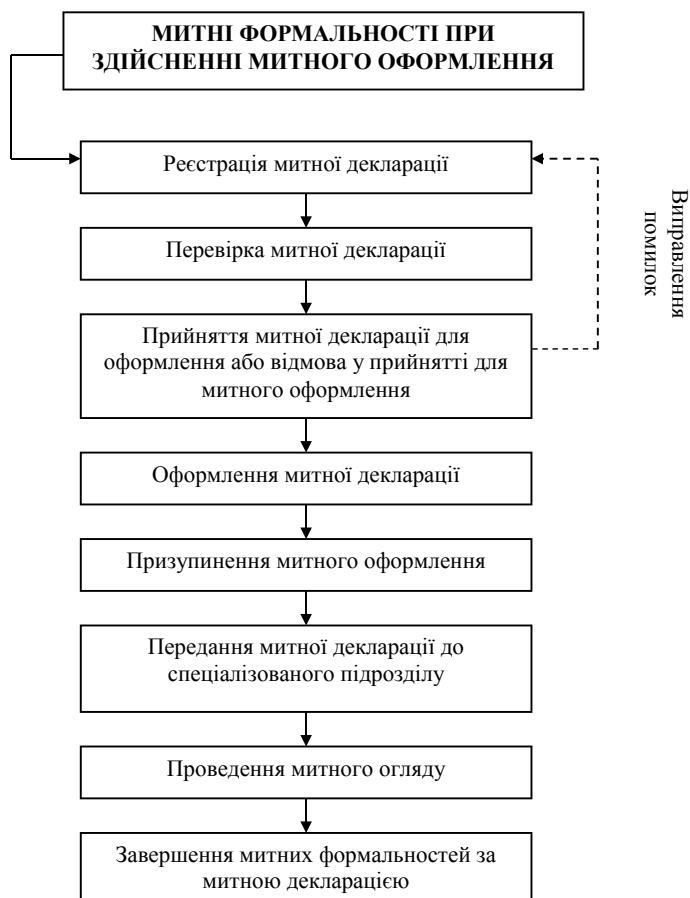

Рис. 9.2. Послідовність виконання митних формальностей при митному оформленні товарів

Результати виконання митних формальностей вносяться до АСМО¹. У разі виникнення затримки у виконанні митної формальності, до автоматизованої системи вноситься відповідна відмітка.

Митна декларація на паперовому носії, яка подається декларантом, вводиться до АСМО у вигляді електронної копії митної декларації та декларації митної вартості, за допомогою інформаційного терміналу. Виконання

¹ АСМО – автоматизована система митного оформлення.

ристання програмного забезпечення інформаційного терміналу дозволяє: 1) перевірити носій електронної інформації на наявність вірусів; 2) обрати необхідний файл з носія електронної інформації; 3) провести формато-логічний контроль та відобразити список помилок на екрані монітора; 4) передати документ для здійснення в установленому порядку митних формальностей; 5) роздрукувати та видати декларанту квитанцію із зазначенням відомостей про дату та час введення електронної копії документа.

Процедура подання митної декларації, за наслідками формато-логічного контролю, дозволяє виявити помилки у заповненні митної декларації і дає можливість відмовитись від введення її до АСМО шляхом вибору відповідної позначки на сенсорному екрані інформаційного терміналу.

Паперовий примірник митної декларації, а також документи, які визначають вартість товару, подаються для перевірки митним органам після введення електронної копії митної декларації. Реєстрація проводиться у термін, що не перевищує 1 годину з часу її введення до АСМО.

Перевірка електронних митних декларацій та електронних документів проводиться з використанням АСМО в автоматичному режимі у порядку черговості їх надходження. Під час виконання митних формальностей за електронною митною декларацією декларанту за допомогою АСМО надсилається інформація про:

- отримання митним органом електронних документів;
- результат проведення формато-логічного контролю правильності заповнення граф електронної митної декларації;
- занесення документу до ЄАІС¹ митних органів України;
- реєстраційний номер, присвоєний електронній митній декларації;
- прийняття електронної митної декларації митним органом для оформлення;
- відмову в прийнятті електронної митної декларації до оформлення;
- необхідність надання додаткових документів;
- необхідність пред'явлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення для митного огляду;
- відмову в митному оформленні товарів, задекларованих за електронною митною декларацією;
- завершення митного оформлення товарів за митною декларацією².

На початковому етапі митні формальності за митною декларацією, яка заповнена у звичайному порядку, відбуваються через її реєстрацію. Процедура реєстрації передбачає повноцінну перевірку встановленим вимогам, що оформлення та подання електронної копії митному органу, у якому присвоюється даному документу реєстраційний номер.

¹ ЄАІС митних органів України – єдина автоматизована інформаційна система митних органів України.

² Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа (за станом на 31 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р., № 631 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Перевірка митної декларації здійснюється на основі поданих документів: рахунка або іншого документа, який визначає вартість товару. Загалом процедура перевірки передбачає контроль за правильністю заповнення граф митної декларації із використанням програмного забезпечення.

Прийняття митної декларації для оформлення здійснюється шляхом проставлення на митних деклараціях і документах відбитка штампа підрозділу митного контролю.

Митний орган може відмовити у прийнятті митної декларації до митного оформлення виключно з таких підстав, якщо:

- митна декларація не містить усіх відомостей або подана без рахунка або іншого документа, який визначає вартість товару;
- електронна митна декларація не містить встановлених законодавством обов'язкових реквізитів;
- митну декларацію подано з порушенням вимог¹.

Відмова у митному оформленні – це письмове вмотивоване рішення митного органу про неможливість здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через невиконання декларантом або уповноваженою ним особою встановлених умов².

Рішення про відмову в митному оформленні приймається протягом чотирьох годин з моменту пред'явлення товарів. Неприйняття такого рішення, у зазначений термін є бездіяльністю, яка може бути оскаржена суб'єктом ЗЕД або декларантом у відповідності до процедури оскарження рішень і дій посадових осіб митних органів.

У разі відмови у прийнятті митної декларації, митним органом оформлюється картка відмови, форма якої показана на рис. 9.3.

У картці відмови зазначаються причини відмови, наводяться вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість прийняття митної декларації, митного оформлення, випуску чи пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення, а також вказується інформація про порядок оскарження рішення про відмову. Картка відмови роздруковується у двох примірниках і підписується посадовою особою митного органу, яка прийняла рішення про відмову, а в разі електронного декларування формується тільки як електронний документ. Один примірник оформленої картки відмови на паперовому носії невідкладно вручається (надсилається) декларанту під його особистий підпис у другому примірнику.

¹ Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа (за станом на 31 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р., № 631 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Картка відмови
в прийнятті митної декларації, митному оформленні, випуску чи пропуску товарів,
транспортних засобів комерційного призначення

N _____ / ____ / _____

_____ за результатами перевірки (найменування митного органу) митної декларації або документа, що її замінює, а також інших документів, наданих відповідно до Митного кодексу України _____, (найменування, номер, дата документа) поданих «_» _____ 20_ року о __ год. __ хв. декларантом або уповноваженою ним особою _____, (найменування юридичної особи, прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи) повідомляє про відмову у прийнятті митної декларації або документа, що її замінює, або у митному оформленні (випуску) товарів, або у пропуску через митний кордон України з таких причин: _____ *		
Роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість прийняття митної декларації, митного оформлення, випуску чи пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення: _____ *		
Рішення про відмову у прийнятті митної декларації, митному оформленні, випуску чи пропуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до статті 25 Митного кодексу України може бути оскаржене у митному органі вищого рівня _____ _____ або в суді. (найменування та місце знаходження митного органу вищого рівня)		
(посада посадової особи митного органу, яка прийняла рішення про відмову)	(підпис, дата, відбиток особистої номерної печатки)	(ініціали, прізвище)
Картку відмови отримав: _____ (підпис, дата) _____ (ініціали, прізвище)		
* Кількість рядків визначається обсягом тексту.		

**Рис. 9.3. Форма картки відмови у митному оформленні товарів
за митною декларацією**

При здійсненні митного оформлення митної декларації виконуються митні формальності, що передбачають перевірку дотримання строків подання митної декларації та наявності відміток про завершення переміщення товарів. Контроль співставлення (автоматизоване порівняння) даних, які містяться в електронній копії митної декларації, та інших документах, поданих для митного оформлення, зокрема: 1) співставлення реквізитів уповноваженого банку; 2) співставлення курсу валюти України до іноземної валюти; 3) перевірка наявності діючих (не скасованих) спеціальних санкцій, застосованих до українського суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; 4) співставлення з картками відмови та митних декларацій, в оформленні яких відмовлено; 5) співставлення відомостей, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України; 6) співставлення відомостей про нарахування митних та інших платежів, а також про застосування заходів

гарантування; 7) співставлення з інформацією, що надходить з митних та правоохоронних органів іноземних держав.

У процесі оформлення митої декларації перевіріці підлягають:

- правильність класифікації товарів;
- правильність визначення країни походження товарів;
- дотримання встановлених до задекларованих товарів заходів нетарифного регулювання;
- наявність задекларованих товарів у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності;
- правильність застосування пільг в оподаткуванні;
- правильність визначення митної вартості товарів.

Призупинення митного оформлення відбуваються за умови, якщо суб'єкт ЗЕД порушує норми законодавства з питань ввезення нехарчової продукції або права інтелектуальної власності. За наявності достатніх підстав уважати, що товари переміщуються через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності, митне оформлення цих товарів призупиняється.

У випадках, які передбачають складність у виконанні митних формальностей, а також на вимогу спеціалізованого підрозділу митного органу може бути передано виконання окремої митної формальності за митною декларацією. Передача виконання здійснюється за допомогою АСМО. Результати виконання відповідної митної формальності вносяться у встановленому порядку до АСМО посадовою особою спеціалізованого підрозділу, яка виконувала цю митну формальність.

У разі, якщо результати виконання відповідної митної формальності є позитивними, тобто відомості, внесені до митної декларації та декларації митної вартості, декларантом підтверджені, здійснюється виконання подальших митних формальностей за даною декларацією.

На завершальному етапі митного оформлення посадовими особами митного органу виконуються митні формальності шляхом перевірки відомостей про виконанні митних формальностей, сформованих за результатами оцінки ризику та перевірки правильності нарахування митних та інших платежів, правильності заповнення граф 47 та В митної декларації, контроль і облік векселів. Крім того, фактом завершення митного оформлення є проставляння на митній декларації відповідної особистої номерної печатки посадової особи та зазначення дати та часу завершення митного оформлення і внесення цієї інформації до автоматизованої системи митних органів.

Незалежно від закінчення митних формальностей, митний контроль за товарами може здійснюватися шляхом проведення документальних перевірок, у порядку і на підставах визначених митним кодексом України.

Митне оформлення товарів завершується протягом чотирьох робочих годин з моменту їх пред'явлення митному органу. Строк митного оформ-

лення може бути продовжений на час виконання митних формальностей виключно у разі:

- 1) виконання митних формальностей поза місцем розташування органу;
- 2) підтвердженого письмово бажання декларанта або уповноваженої ним особи подати додаткові документи чи відомості про зовнішньоекономічну операцію або характеристики товару;
- 3) проведення досліджень (аналізу, експертизи) проб і зразків товарів;
- 4) виявлення порушень митних правил;
- 5) зупинення митного оформлення відповідно до Закону України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції»;
- 6) подання додаткових документів, які свідчать про відсутність факту порушення порядку визначення митної вартості товарів;
- 7) призупинення митного оформлення у випадку порушення прав інтелектуальної власності.

У разі, якщо товар декларується з використанням попередньої або періодичної митних декларацій, митне оформлення за цими деклараціями завершується у строк, що не перевищує чотирьох робочих годин з моменту їх подання. Не допускається перевищення строку у зв'язку з проведенням правоохоронними органами та підрозділами внутрішньої безпеки органів доходів і зборів спеціальних операцій, перевірок та інших заходів, які не є операціями, що здійснюються в рамках виконання процедур митного контролю.

При виявленні порушення митних правил митні органи здійснюють випуск товарів до завершення розгляду справи про таке порушення за умови, що: 1) такі товари не підлягають конфіскації і не будуть потрібні надалі у процесі провадження у справі як докази; 2) декларант сплачує всі митні платежі або забезпечує їх сплату.

Подання попередньої митної декларації митному органу здійснюється декларантом у той самий спосіб, що і подання митної декларації, з наданням відповідних документів або відомостей, у тому числі засобами інформаційних технологій. У випадку подання електронної попередньої митної декларації її реєстрація, перевірка, прийняття для оформлення та постановка на контроль в ЄАІС митних органів України здійснюються в автоматизованому режимі за допомогою АСМО¹.

Прийняття для оформлення попередньої митної декларації фіксується шляхом проставлення відбитка штампа посадової особи підрозділу митного контролю та інших необхідних відміток відповідно до порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа.

Постановка на контроль попередньої митної декларації на паперовому носії фіксується шляхом проставлення другого відбитка штампа посадової

¹ Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа (за станом на 31 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р., № 631 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

особи органу доходів і зборів. У разі, коли за поставленою на контроль в ЄАІС митних органів України попередньою митною декларацією, яка містить усю необхідну інформацію для випуску, було одночасно здійснено пропуск усього обсягу задекларованих товарів через митний кордон України, за допомогою АСМО інформація про такий пропуск передається до відповідного підрозділу органу доходів і зборів, яким була оформлена ця декларація, для прийняття відповідного рішення.

За попередньою митною декларацією у разі відсутності необхідності надання додаткових документів або відомостей, призупинення митного оформлення, передавання митної декларації до спеціалізованого підрозділу, проведення митного огляду товарів, взяття їх проб (зразків), у тому числі за результатами спрацювання системи управління ризиками здійснюється випуск товарів відповідно до заявленого митного режиму без пред'явлення їх митному органу.

При цьому декларанту за допомогою АСМО в автоматизованому режимі на відповідну електронну адресу надсилається електронне повідомлення, засвідчене ЕЦП посадової особи митного органу, з інформацією про випуск товарів за попередньою митною декларацією без пред'явлення їх митному органу.

9.4. Основи декларування товарів і транспортних засобів

Декларування товарів і транспортних засобів виступає важливим елементом митного законодавства України, яке обумовлює необхідність відображення інформації та відомостей про товари і мету їх переміщення через митний кордон. Сутність декларування полягає у тому, що особа шляхом заявлення за встановленою формою (письмовою, усною, шляхом вчинення дій) надає точні відомості про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також відомості, необхідні для здійснення їх митного контролю та митного оформлення. При застосуванні письмової форми декларування можуть використовуватися як електронні документи, так і документи на паперовому носії¹.

Електронне декларування здійснюється з використанням електронної митної декларації, засвідченої електронним цифровим підписом, та інших електронних документів або їх реквізитів у встановлених законом випадках. Оптимізація процесу декларування товарів ґрунтується на зменшенні паперового документообігу і підвищенні значення електронного декларування за принципом «єдиного вікна». Тобто такий процес повинен бути реалізований через безконтактну форму співпраці суб'єктів ЗЕД і посадових осіб органів доходів і зборів.

Запровадження електронного декларування свідчить про високий розвиток сучасних митних інформаційних технологій. Така процедура

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

значно скорочує час проходження товарів і документів через митниці, мінімізує суб'єктивний вплив на прийняття рішень і зменшує кількість бюрократичних процедур. Завдяки запровадженню на митницях електронного декларування прискорюється здійснення митних формальностей. Зводиться до мінімуму суб'єктивний фактор під час здійснення митних процедур.

Процедура електронного декларування може бути застосована всіма бажаними суб'єктами ЗЕД незалежно від обраного митного режиму розміщення товарів і транспортних засобів. Це говорить про те, що найбільш важливим напрямком реалізації митної справи виступає автоматизація процесів, пов'язаних з переміщенням товарів під митним контролем і їх оформлення у митному відношенні. Всі перспективні технології роботи митниць залежать від широкого використання електронних документів, застосування електронного документообігу і відповідних інформаційних систем.

Митна декларація – заява встановленої форми, в якій особою зазначено митну процедуру, що підлягає застосуванню до товарів, та передбачені законодавством відомості про товари, умови і способи їх переміщення через митний кордон України та щодо нарахування митних платежів, необхідних для застосування цієї процедури.

Митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа для декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України декларантами (крім громадян), заповнюється на:

- товари, митна вартість яких перевищує суму, еквівалентну 100 євро;
- товари, які підлягають державному експортному контролю та переміщення яких через митний кордон України згідно із законодавством потребує надання відповідного дозволу чи висновку;
- товари, які ввозяться на митну територію України і підлягають державній реєстрації;
- товари, які поміщуються в митні режими митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території України, переробки за межами митної території України та після перебування у таких митних режимах поміщуються в інші митні режими¹.

Перелік відомостей, що підлягають внесенню до митних декларацій, обмежується лише тими відомостями, які є необхідними для цілей справляння митних платежів, формування митної статистики, а також для забезпечення додержання вимог законодавства України при переміщенні товарів через митний кордон.

Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється органами доходів і зборів на підставі митної декларації, до якої декларантом залежно від митних формальностей, установлен-

¹ Положення про митні декларації (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р., № 450 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

них МКУ для митних режимів, та заявленої мети переміщення вносяться такі відомості, у тому числі у вигляді кодів:

- 1) заявлений митний режим, тип декларації та відомості про особливості переміщення;
- 2) відомості про декларанта, уповноважену особу, яка склала декларацію, відправника, одержувача, перевізника товарів і сторони зовнішньоекономічного договору (контракту) або іншого документа, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту), а в разі якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) укладено на підставі посередницького договору, – також про іншу, крім сторони зовнішньоекономічного договору (контракту), сторону такого посередницького договору;
- 3) відомості про найменування країн відправлення та призначення;
- 4) відомості про транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для міжнародного перевезення товарів та/або їх перевезення митною територією України під митним контролем, та контейнери;
- 5) відомості про товари;
- 6) відомості про нарахування митних та інших платежів, а також про застосування заходів гарантування їх сплати;
- 7) відомості про зовнішньоекономічний договір (контракт) або інший документ, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту), та його основні умови;
- 8) відомості, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України;
- 9) довідковий номер декларації (за бажанням декларанта)¹.

Митна декларація та інші документи, подання яких органам доходів і зборів, оформлені на паперовому носії та у вигляді електронних документів, мають однакову юридичну силу. Формат митних декларацій, що подаються як електронні документи, базується на міжнародних стандартах електронного обміну даними.

Сьогодні митним кодексом визначено декілька видів митних декларацій, які у вигляді цілісної системи показано на рис. 9.4.

Під митною декларацією, заповненою у звичайному порядку, розуміється митна декларація, що містить обсяг відомостей (даних), достатній для завершення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення у заявлений митний режим.

Бланки єдиного адміністративного документа використовуються для оформлення митних декларацій (митної декларації, заповненої у звичайному порядку, попередньої, тимчасової, періодичної та додаткової митних декла-

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

рацій). Митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа заповнюється з використанням форми МД-2, до якої у разі потреби можуть додаватися доповнення форми МД-6 та додаткові аркуші форми МД-3 або специфікація форми МД-8. В одній митній декларації на бланку єдиного адміністративного документа може бути задекларовано не більш як 999 товарів¹.

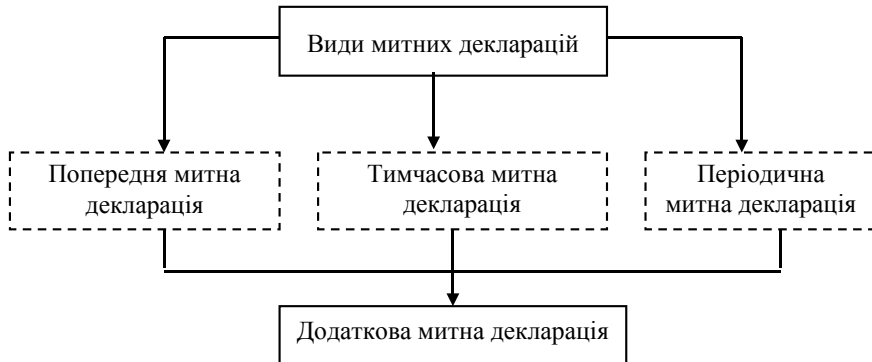

Рис. 9.4. Види митних декларацій

Митна декларація на бланку єдиного адміністративного документа заповнюється на партію товарів, що переміщуються через митний кордон України на підставі одного зовнішньоекономічного договору (контракту). У разі наявності в партії товарів, що можуть декларуватись з поданням замість митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа іншого документа, декларування таких товарів здійснюється з поданням такого іншого документа.

За рішенням органу доходів і зборів митне оформлення та випуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до митного режиму експорту може здійснюватися без їх пред'явлення органу доходів і зборів, якому подано митну декларацію, заповнену у звичайному порядку. Рішення про можливість випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення без їх пред'явлення органу доходів і зборів або про необхідність такого пред'явлення приймається органом доходів і зборів на основі результатів аналізу ризиків у строк не більше чотирьох робочих годин з моменту прийняття митної декларації, заповненої у звичайному порядку відповідно до митного режиму експорту.

Попередня митна декларація подається до ввезення в Україну товарів, транспортних засобів комерційного призначення (у тому числі з метою транзиту) або після їх ввезення, якщо ці товари, транспортні засоби перебувають на території пункту пропуску через державний кордон України. Попередня митна декларація подається декларантом або уповноваженою ним особою органу до-

¹ Положення про митні декларації (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р., № 450 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

ходів і зборів, в зоні діяльності якого товари, транспортні засоби комерційного призначення будуть пред'явлені для митного оформлення, з метою проведення аналізу ризиків та прискорення виконання митних формальностей.

Якщо декларант або уповноважена ним особа не володіє точними відомостями про характеристики товарів, необхідними для заповнення митної декларації у звичайному порядку, вона може подати органу доходів і зборів тимчасову митну декларацію на такі товари за умови, що вона містить дані, достатні для поміщення їх у заявлений митний режим, та під зобов'язання про подання додаткової декларації у строк не більше 45 днів з дати оформлення тимчасової митної декларації.

Якщо під час митного оформлення товарів за тимчасовою митною декларацією органом доходів і зборів бралися проби (зразки) цих товарів для проведення їх дослідження (аналізу, експертизи) і рішення органу доходів і зборів за результатами такого дослідження (аналізу, експертизи) не може бути прийнято у 30-денний строк з дня оформлення тимчасової митної декларації, цей строк продовжується органом доходів і зборів, але не більше ніж на 15 днів.

Періодична митна декларація може подаватися на регулярне переміщення через митний кордон України товарів однією і тією ж особою на одних і тих же умовах та підставах протягом не більше 180 днів та під зобов'язання про подання додаткової декларації на товари, переміщені за періодичною митною декларацією протягом попереднього календарного місяця, у порядку та на умовах, встановлених Кабінетом Міністрів України. При ввезенні товарів, транспортних засобів комерційного призначення в Україну, у тому числі з метою транзиту, періодична митна декларація використовується замість попередньої митної декларації.

У разі подання попередньої, тимчасової або періодичної митної декларації декларант або уповноважена ним особа повинні подати додаткову декларацію, яка містить точні відомості про товари, задекларовані за попередньою, тимчасовою або періодичною митною декларацією, що подавалися б у разі декларування цих товарів за митною декларацією, заповненою у звичайному порядку.

У разі відсутності інформації, необхідної для визначення числових значень складових митної вартості товарів, яка стане відомою після випуску товарів у вільний обіг та сплати роялті, ліцензійних платежів, інших складових вартості, які визначаються залежно від обсягів продажу або прибутку від продажу, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 180 днів з дати випуску товарів.

У разі, якщо значення ціни товару в зовнішньоекономічному договорі визначається за формулою і на дату декларування невідоме, декларант або уповноважена ним особа має право подати додаткову декларацію протягом 90 днів з дати випуску товарів. Додаткова декларація подається до відповідного органу доходів і зборів, яким була оформлена відповідна попередня, тимчасова або періодична митна декларація.

Митна декларація подається органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, протягом 10 робочих днів з дати доставки цих товарів, транспортних засобів до зазначеного органу. У разі відмови у прийнятті митної декларації або в митному оформленні товарів, у тому числі у зв'язку з прийняттям органом доходів і зборів рішення про коригування митної вартості товарів, нова митна декларація подається органу доходів і зборів, який здійснює митне оформлення товарів, не пізніше 10 робочих днів з дати такої відмови, якщо товари протягом зазначеного часу не розміщено на складі тимчасового зберігання чи на складі органу доходів і зборів.

9.5. Спеціальні спрощення митних процедур при переміщенні товарів і транспортних засобів через митний кордон

Налагодження тісних взаємозв'язків митних адміністрацій з представниками бізнесу, які мають діаметрально протилежні погляди, інтереси і наміри зумовили появу нової форми партнерства через запровадження інституту «уповноважених осіб». Така форма співпраці використовується у багатьох країнах світу з міркувань полегшення торгівлі та протистояння існуючим факторам загрози контрабанди товарів і тероризму.

Взаємовигідних відносин як з позиції забезпечення економічної безпеки країни, так і належного виконання зобов'язань перед бюджетом суб'єктами ЗЕД, можна досягнути шляхом прийняття рішень різного рівня: 1) партнерство у формі постійного діалогу між митними адміністраціями та суб'єктами торгівлі; 2) реалізація партнерських програм, таких як уповноважені економічні оператори (далі – УЕО), С-ТРАТ-програма в США та аналогічних партнерських програм в інших країнах світу¹.

Концепція партнерства «митниця – бізнес» вперше була окреслена на міжнародному рівні у Конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур шляхом встановлення спеціальних процедур для «уповноважених осіб»². Це означає, що митні адміністрації повинні визнавати осіб як уповноважених вантажовідправників або уповноважених вантажоодержувачів після того, як вона переконається, що виконано певні умови. Такі основні положення щодо уповноважених осіб знайшли своє відображення і у Митному кодексі України.

Так, відповідно до статті 12 МКУ: «Уповноважений економічний оператор – це підприємство, створене відповідно до законодавства України, яке відповідає встановленим умовам та має право користуватися спеціальними спрощеннями: 1) зменшений обсяг відомостей, які необхідно надати органу

¹ Актуальні питання теорії та практики митної справи: монографія ; за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – С. 289.

² Про спрощення і гармонізацію митних процедур (за станом на 22 січня 2014 р.) : Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

доходів і зборів до прибуття на митну територію України або вибуття за межі митної території України товарів, транспортних засобів комерційного призначення; 2) тимчасове зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, у приміщеннях, на відкритих та критих майданчиках уповноваженого оператора економічної діяльності; 3) зняття митного забезпечення без отримання дозволу митниці; 4) відправка товарів з приміщень, відкритих та критих майданчиків уповноваженого оператора економічної діяльності без пред'явлення їх органу доходів і зборів відправлення¹. Статус уповноваженого економічного оператора надається підприємству митницею шляхом видачі сертифіката уповноваженого економічного оператора та включення його до Єдиного реєстру уповноважених економічних операторів.

Серед пільг і преференцій, які надаються у рамках МКУ при справлянні мита та митних платежів є пільги, пов'язані із застосування спеціальних спрощених режимів митного контролю та митного оформлення товарів. Надання таких пільг ґрунтується за критеріями якості митних операцій, в яких для спрощення процедур при переміщенні через митний кордон використовуються інформаційні технології. Запровадження у практику таких технологій значно скорочує час проходження товарів і транспортних засобів митного контролю та митного оформлення до декількох хвилин.

Уповноважений економічний оператор перш за все – підприємство, яке створене та функціонує відповідно до вимог національного законодавства, відповідає умовам для отримання погодження митними органами статусу, та має право на використання спеціальних спрощень визначених митним законодавством країни. Тобто це суб'єкт ЗЕД, який відповідно до світових стандартів забезпечення безпеки ланцюгу поставок товарів має право на отримання статусу УЕО. До таких суб'єктів можна віднести виробників, імпортерів і експортерів, перевізників і посередників, а також інших осіб, діяльність яких пов'язана зі ЗЕД. У загальному, структура правового статусу УЕО представлена на рис. 9.5.

Показані на рис. 9.5 елементи дозволяють дійти висновку, що під УЕО слід розуміти особу, яка у ході реалізації свого бізнесу залучена у діяльність, що регулюється митним законодавством. Досвід багатьох країн світу розглядає даний інструмент як основу спрощення митних процедур і, найголовніше, як основу, яка забезпечує безпеку торгівлі для суб'єктів господарювання і держави. Митні адміністрації вбачають суттєві спрощення в обмін на гарантії дотримання вимог митного законодавства².

Такий підхід ґрунтується на базових положеннях рамкових стандартів безпеки та сприяння міжнародної торгівлі, де основний акцент у реалізації ефективного митного контролю ставиться на створення міжнародної системи

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Некрасов Д. В. Куда идут все с УЭО / Д. В. Некрасов // Таможенное регулирование. – 2013. – № 9. – С. 21–26, 23.

визначення приватних компаній, які забезпечують високий ступінь безпеки¹. Запровадження такої системи митного контролю та митного оформлення дозволяє наблизити національну нормативно-правову базу до міжнародних стандартів сприяння розвитку міжнародних торговельних відносин.

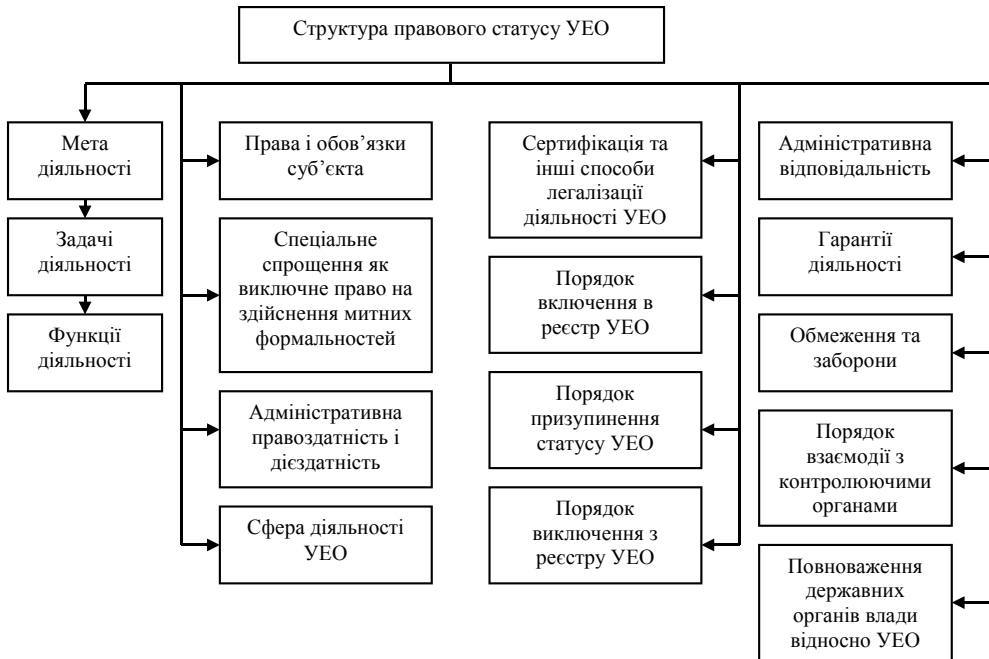

Рис. 9.5. Структура правового статусу уповноваженого економічного оператора²

У сучасних умовах покращення клімату здійснення ЗЕД митне адміністрування реформується з урахуванням необхідності забезпечення адекватних обернених зв'язків з об'єктами адміністрування – учасниками ЗЕД. Не випадково в стратегії розвитку міжнародної торгівлі впровадження найкращих практик у сфері митного регулювання Міндоходів і зборів підсилює значення електронного декларування, запровадження і адаптацію технологій віддаленого випуску товарів, а також обов'язкового попереднього інформування про ввезенні товари, визначення мінімального переліку документів, необхідних для використання у митних цілях. Все це є вагомим внеском у розвиток лібералізації і спрощення митних процедур.

Статус оператора надається митницею шляхом видачі відповідного сертифіката та включення його до Єдиного реєстру уповноважених еконо-

¹ Таможенный контроль: на пути к международным стандартам : моногр. / А. В. Полищук, П. В. Пашко, Е. Б. Самсонов [та ін.]. – Одесса : «ПЛАСКЕ» ЗАО, 2009. – С. 13.

² Побудовано автором самостійно на основі: [МКУ; Некрасов Д. В. Особенности административно-правового статуса уполномоченного экономического оператора в государствах-членах Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации / Д. В. Некрасов // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2013. – № 5. – С. 128–133, 129].

мічних операторів. Для отримання сертифіката підприємство повинно відповідати таким умовам:

- здійснення зовнішньоекономічної діяльності протягом не менше 3 років до дня звернення до митниці з заявою про надання відповідного статусу;
- відсутність невиконаного зобов'язання зі сплати митних платежів та пені;
- відсутність заборгованості відповідно до податкового законодавства;
- відсутність протягом 3 років до дня звернення фактів притягнення посадових осіб підприємства до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;
- наявність такої системи обліку товарів, яка дає змогу порівнювати документи і відомості, що надаються митним органам при здійсненні митного контролю та митного оформлення, з документами і відомостями про провадження господарської діяльності;
- відсутність суми непогашеного грошового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки.

Порядок застосування спеціальних спрощень визначено постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р., № 447. Відповідно до даної постанови для оператора, якому видано сертифікат щодо надійності і безпеки, спеціальні спрощення застосовуються в такому порядку:

1) спеціальне спрощення щодо зменшеного обсягу відомостей, які необхідно подати митному органу до прибуття на митну територію України або вибуття за її межі. Митний орган приймає рішення про необхідність виконання митних формальностей під час ввезення товарів з урахуванням інформації, яка міститься в митних деклараціях, оформлених на зазначені товари, та на підставі результатів обробки інформації системою управління ризиками і результатів митного контролю під час пропуску таких товарів на митну територію України;

2) спеціальне спрощення щодо тимчасового зберігання товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем. Реалізується шляхом виконання митних формальностей та направлення митному органу протягом однієї години з моменту фактичного розміщення товарів у таких приміщеннях, на відкритих та критих майданчиках електронного уніфікованого документа з електронним цифровим підписом;

3) спеціальне спрощення у вигляді зняття митного забезпечення без отримання дозволу митниці використовується оператором виключно після виконання митних формальностей. Посадова особа оператора має право зняти митне забезпечення без дозволу митного органу виключно в разі, коли ідентифікаційні ознаки митного забезпечення відповідають відомостям про нього, зазначеним у товаросупровідних документах та оформлених митних

Таблиця 9.3

Спеціальні спрощення, що надаються уповноваженому економічному оператору

<p>Категорія оператора</p>	<p>Уповноважений економічний оператор, якому видано сертифікат щодо надійності та безпеки</p>	<p>Уповноважений економічний оператор, якому видано сертифікат на спрощення митних процедур</p>	<p>Уповноважений економічний оператор, якому видано сертифікат на спрощення митних процедур та щодо надійності та безпеки</p>
<p>Спеціальні спрощення, що надаються оператору</p>	<p>Зменшений обсяг відомостей, які необхідно надати митному органу до прибуття або вибуття товарів, транспортних засобів комерційного призначення; тимчасове зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, у приміщеннях, на відкритих та криптих майданчиках уповноваженого оператора; зняття митного забезпечення без отримання дозволу митниці; відправка товарів з приміщень, відкритих та критих майданчиків уповноваженого оператора економічної діяльності без пред'явлення їх митному органу відправлення</p>	<p>Здійснення митного контролю в першочерговому порядку; розміщення товарів на складі тимчасового зберігання закритого типу без отримання дозволу митного органу; звільнення від надання гарантії при здійсненні внутрішнього митного транзиту товарів (крім підакцизних), якщо декларантом є уповноважений економічний оператор; митне оформлення товарів на об'єктах уповноваженого оператора економічної діяльності; подання однієї митної декларації, якщо протягом певного часу, погодженого з митним органом, товари неодноразово ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі однією особою за одним зовнішньоекономічним договором</p>	<p>Одночасно можуть бути надані спеціальні спрощення, визначені для перших двох категорій уповноважених економічних операторів</p>

деклараціях (витягах). Митне забезпечення знімається посадовими особами оператора у спосіб, що дає змогу зберегти всі унікальні ідентифікаційні ознаки такого митного забезпечення. Оператор забезпечує ведення обліку та зберігання засобів митного забезпечення, знятого самостійно, не менш як 1095 днів;

4) спеціальне спрощення у вигляді відправки товарів з приміщень, відкритих та критих майданчиків оператора без пред'явлення їх митному органу відправлення застосовується оператором у разі електронного декларування товарів для вивезення їх за межі митної території України у відповідному митному режимі або в разі відправлення товарів внутрішнім транзитом. У разі формування системою управління ризиками завдань на проведення заходів митного контролю, що передбачають, зокрема, огляд товарів, відбір зразків, такі заходи вживаються митним органом, до якого відправлені зазначені товари. Якщо митний орган відправлення одночасно є митним органом пропуску товарів через митний кордон України, то всі заходи митного контролю здійснюються таким органом¹.

Для оператора, якому видано сертифікат на спрощення митних процедур, спеціальні спрощення застосовуються в такому порядку:

1) митний контроль у першочерговому порядку здійснюється шляхом:

- переміщення електронних копій митних декларацій, електронних документів, відомостей, поданих в установленому порядку митному органу оператором, на початок черги в автоматизованій системі митного оформлення та інших електронних системах митних органів;
- розгляду заяв, прийняття рішень, здійснення митного контролю в першочерговому порядку після отримання митним органом від оператора документів і відомостей;

2) розміщення товарів на складі тимчасового зберігання закритого типу без отримання дозволу митного органу здійснюється шляхом виконання передбачених митних формальностей та направлення оператором протягом однієї години з моменту фактичного розміщення товарів на складі тимчасового зберігання оператора митному органу електронного уніфікованого документа з електронним цифровим підписом;

3) звільнення від надання гарантії застосовується щодо товарів, декларантом яких є оператор, шляхом подання в установленому порядку митної декларації або документа, що її замінює, із зазначенням в них відомостей про оператора;

4) митне оформлення товарів на об'єктах оператора здійснюється шляхом виконання митним органом митних формальностей у спеціально облаштованих приміщеннях і на робочих місцях посадових осіб митних органів на території оператора. Перебування посадових осіб митного органу на за-

¹ Порядок застосування спеціальних спрощень, що надаються уповноваженому економічному оператору (за станом на 31 січня 2014 р.) : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р., № 447 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

значеній території може бути постійним або тимчасовим. Митні формальності на об'єктах оператора, на яких не перебувають на постійній основі посадові особи митного органу, виконуються із справлянням плати за виконання митними органами митних формальностей поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для таких органів. Внесення такої плати здійснюється оператором до 15 числа наступного місяця в розмірі всієї нарахованої за попередній місяць плати;

5) у разі, коли протягом певного часу, погодженого з митним органом, товари неодноразово ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі однією особою за одним зовнішньоекономічним договором, допускається подання однієї митної декларації за рішенням оператора¹.

Повноцінне функціонування інституту УЕО дозволяє налагодити взаємовигідну співпрацю держави і бізнесу. Проте існуючі критерії набуття статусу УЕО дозволяють отримати всі необхідні дозволи на використання спрощених митних процедур але утримати даний статус відповідним суб'єктам ЗЕД буде дуже важко. Саме тому перед Міністерством доходів і зборів України стоїть важливе завдання запровадження такого механізму діяльності УЕО, який адекватний сучасному стану економіки країни.

Питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте поняття «митне оформлення» і «митні формальності».
2. Вкажіть мету митного оформлення товарів.
3. В якому митному органі розпочинається митне оформлення товарів при їх переміщенні транзитом?
4. За якими митними документами справляється плата за митні формальності?
5. Вкажіть типи митних декларацій, що використовуються при митному оформленні товарів.
6. Які документи використовуються з метою визначення країни походження товарів?
7. З якою метою оформлюється собою книжка МДП і А.Т.А. (CPD) і які особливості їх використання?
8. На якому етапі контролю виявляються помилки у заповненні митної декларації?
9. Розкрийте сутність декларування товарів.
10. Які спеціальні спрощення надаються уповноваженим економічним операторам.

¹ Порядок застосування спеціальних спрощень, що надаються уповноваженому економічному оператору (за станом на 31 січня 2014 р.) : затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р., № 447 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

РОЗДІЛ 10.

ПОРЯДОК СПРАВЛЯННЯ МИТНИХ ПЛАТЕЖІВ В УКРАЇНІ

10.1. Загальна характеристика сплати митних платежів

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, митом, крім особливих видів мита, встановлюються Митним кодексом України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Правила оподаткування особливими видами мита встановлюються законами України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Правила оподаткування товарів, що переміщуються через митний кордон України, іншими (крім мита) митними платежами встановлюються Податковим кодексом України з урахуванням особливостей, що визначаються Митним кодексом.

Обов'язок із сплати митних платежів виникає у визначених випадках (рис. 10.1).

Обов'язок із сплати митних платежів припиняється:

- 1) при виконанні обов'язку із сплати митних платежів;
- 2) якщо товари до їх випуску виявилися знищеними або безповоротно втраченими внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили за нормальних умов транспортування, зберігання або використання (експлуатації) та за відсутності порушень вимог та умов, установлених Митним кодексом, а також внаслідок природних втрат, які підтверджуються відповідними актами;
- 3) якщо товари знищуються або передаються у власність держави;
- 4) якщо товари конфіскуються.

Щодо товарів, випущених у вільний обіг на митній території України або вивезених з цієї території без сплати митних платежів, обов'язок з їх сплати припиняється також у випадках, передбачених Митним кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України.

Рис. 10.1. Виникнення обов'язку зі сплати митних платежів

Обов'язок із сплати митних платежів вважається виконаним (митні платежі вважаються сплаченими) (рис. 10.2).

Митні платежі не сплачуються у разі, якщо відповідно до Митного кодексу України, Податкового кодексу України, інших законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України:

- 1) товари не є об'єктом оподаткування митними платежами;
- 2) щодо товарів надано звільнення або повне умовне звільнення від сплати митних платежів – у період дії такого звільнення і при дотриманні умов, у зв'язку з якими його надано;

Рис. 10.2. Порядок виконання обов'язку щодо сплати митних платежів

- 3) при ввезенні товарів на митну територію України або вивезенні товарів з митної території України товари були поміщені у митний режим, який відповідно до положень Митного кодексу України не передбачає сплату митних платежів, – на період дії цього режиму та при виконанні умов, що впливають з такого режиму;
- 4) коли загальна фактурна вартість товарів, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України громадянами, не перевищує обсягів, які не є об'єктом оподаткування митними платежами.

Особою, на яку покладається обов'язок із сплати митних платежів, є декларант. Якщо декларування товарів здійснюється особою, уповноваженою на це декларантом, на таку особу покладається обов'язок із сплати митних платежів солідарно з декларантом. Особою, на яку покладається обов'язок із сплати донарахованих митних платежів – податкового зобов'язання, визначеного за результатами документальної перевірки, є відповідний плат-

ник податків. Крім цього, особами, на яких покладається обов'язок із сплати митних платежів, є:

1) у разі незаконного ввезення товарів на митну територію України, незаконного вивезення товарів за межі митної території України – особа, яка незаконно ввезла (вивезла) товари, а також особи, які брали участь у незаконному ввезенні (вивезенні) товарів, якщо вони знали або повинні були знати про незаконність такого ввезення (вивезення), та особи, які придбали у власність або у володіння незаконно ввезені товари, якщо в момент придбання вони знали або повинні були знати про незаконність ввезення, що належним чином доведено в порядку, встановленому законодавством України;

2) у разі вилучення товарів, що тимчасово зберігаються під митним контролем, з порушенням вимог Митного кодексу України та інших нормативно-правових актів – особа, яка незаконно вилучила такі товари, а також особи, які брали участь у незаконному вилученні таких товарів, зберігали та придбали такі товари, або особа, яка відповідає за забезпечення схоронності зазначених товарів;

3) у разі недотримання положень щодо користування та розпорядження товарами або виконання інших вимог і умов, установлених Митним кодексом України для застосування митних режимів, що передбачають умовне повне або часткове звільнення від сплати митних платежів, – особи, відповідальні за дотримання митного режиму;

4) у разі невиконання зобов'язань щодо використання чи споживання товарів, що випливають з умов цільового використання, за яких надається податкова пільга при випуску товарів для вільного обігу, – особа, на яку покладається обов'язок щодо виконання таких умов;

5) у разі заявлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення до митного режиму транзиту – особа, яка надала зобов'язання щодо доставки цих товарів, транспортних засобів до органу доходів і зборів призначення;

6) у разі невиконання особою, відповідальною за сплату митних платежів, обов'язку із сплати митних платежів, якщо сплата митних платежів забезпечена гарантом відповідно до положень Митного кодексу України, – гарант.

У разі, якщо обов'язок із сплати митних платежів покладається на кількох осіб, такі особи виконують зазначений обов'язок солідарно.

Об'єкт та база оподаткування митними платежами під час переміщення товарів через митний кордон України визначаються відповідно до Митного кодексу України, Податкового кодексу України та інших законів України.

Митні платежі нараховуються декларантом або іншими особами, на яких покладено обов'язок із сплати митних платежів, самостійно, крім випадків, якщо обов'язок щодо нарахування митних платежів відповідно до Митного кодексу України, Податкового кодексу України та інших законів України покладається на органи доходів і зборів. Нарухування сум митних платежів здійснюється у валюті України. Для цілей нарахування митних платежів застосовуються ставки, що діють на день подання органу доходів і зборів митної декларації на товари, а в разі якщо митне оформлення здійснюється без подання митної декларації, – на день його здійснення.

У разі, якщо для цілей обчислення митних платежів, у тому числі визначення митної вартості товарів, необхідно зробити перерахування іноземної валюти, застосовується курс валюти України до іноземної валюти, встановлений Національним банком України на день нарахування митних платежів.

У разі незаконного ввезення товарів на митну територію України або вивезення їх з цієї території суми належних до сплати митних платежів нараховуються за ставками, встановленими на день переміщення цих товарів через митний кордон України, а якщо такий день встановити неможливо, – на день виявлення факту такого ввезення (вивезення).

У разі втрати, недоставки чи видачі без дозволу органів доходів і зборів товарів, що перебувають під митним контролем та переміщуються транзитом або знаходяться на тимчасовому зберіганні, митні платежі нараховуються за ставками, встановленими на день прийняття цих товарів для перевезення або розміщення їх на тимчасове зберігання.

У разі незаконного ввезення товарів на митну територію України базою оподаткування є митна вартість цих товарів, їх кількість або інші показники, встановлені законом, що використовуються для визначення бази оподаткування, на день нарахування митних платежів, відповідно до частини першої цієї статті. Якщо визначити суму належних до сплати митних платежів неможливо внаслідок ненадання органу доходів і зборів точних відомостей про характер товарів, їх назву, кількість, країну походження і митну вартість, сума митних платежів визначається виходячи з найбільшої величини ставок митних платежів, кількості чи вартості товарів, що можуть бути визначені на підставі наявних відомостей.

У разі нецільового використання товарів, щодо яких було надано умовне звільнення від оподаткування, а також порушення умов митних режимів, поміщення в які передбачає умовне звільнення від оподаткування, застосовуються ставки митних платежів, що діють на день прийняття органом доходів і зборів митної декларації для митного оформлення. Митна вартість товарів, їх кількість чи інші характеристики, що використовуються для визначення бази оподаткування, визначаються на день застосування ставок митних платежів.

10.2. Строки сплати митних платежів та санкції за їх порушення

Строки сплати (виконання обов'язку зі сплати) митних платежів передбачено наступним чином. У разі ввезення товарів на митну територію України суми митних платежів, нараховані органом доходів і зборів, підлягають сплаті до Державного бюджету України платником податків до або на день подання органу доходів і зборів митної декларації для митного оформлення, крім випадків, якщо товари ввозяться на митну територію України із звільненням від оподаткування митними платежами.

У разі розміщення товарів на тимчасове зберігання митні платежі мають бути сплачені не пізніше дня закінчення строку тимчасового зберігання. Якщо до закінчення строку тимчасового зберігання ці товари поміщуються у митний режим, який передбачає сплату митних платежів, митні платежі мають бути сплачені не пізніше випуску товарів відповідно до цього режиму.

У разі вивезення товарів з митної території України вивізне мито має бути сплачене не пізніше дня прийняття органом доходів і зборів митної декларації для митного оформлення.

У разі зміни митного режиму митні платежі мають бути сплачені не пізніше дня випуску товарів у наступному митному режимі.

Для цілей обчислення пені строком сплати митних платежів вважається:

- 1) у разі використання товарів, ввезених на митну територію України з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано таке звільнення, – перший день, коли особа порушила обмеження щодо користування та/або розпорядження зазначеними товарами. Якщо такий день установити неможливо, строком сплати митних платежів вважається день прийняття органом доходів і зборів митної декларації на такі товари для митного оформлення;
- 2) у разі порушення вимог і умов митних режимів, що тягне за собою виникнення обов'язку із сплати митних платежів, – день вчинення такого порушення. Якщо такий день установити неможливо, строком сплати митних платежів вважається день початку дії відповідного митного режиму;
- 3) в інших випадках – день виникнення обов'язку із сплати митних платежів.

Строки сплати митних платежів при переміщенні (пересиланні) товарів через митний кордон України громадянами, при переміщенні товарів через митний кордон України трубопровідним транспортом та лініями електропередачі, при тимчасовому ввезенні товарів на митну територію України з умовним частковим звільненням від оподаткування митними платежами, а також при незаконному переміщенні товарів через митний кордон України визначаються Митним та Податковим кодексами України.

Суми митних платежів, нараховані органом доходів і зборів, підлягають сплаті до державного бюджету платником податків безпосередньо на єдиний казначейський рахунок.

Суми митних платежів сплачуються в готівковій формі через касу органу доходів і зборів чи фінансової установи або у безготівковій формі через фінансову установу, крім передбачених випадків.

Перерахування сум митних платежів до Державного бюджету України із зазначених рахунків органу доходів і зборів здійснюється цим органом доходів і зборів. Митні платежі сплачуються у валюті України. В окремих випадках, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України, митні

платежі можуть бути сплачені в іноземній валюті за курсом, встановленим Національним банком України.

Перерахунок сум митних платежів, визначених у валюті України, в іноземну валюту для цілей сплати митних платежів, обчислених у валюті України, здійснюється за курсом, встановленим Національним банком України, що діє на день подання митної декларації, а у разі якщо обов'язок із сплати митних платежів не пов'язаний з поданням митної декларації, – на день фактичної сплати.

Митні платежі можуть бути сплачені в будь-якій іншій формі, передбаченій законом. Порядок нарахування, обліку та перерахування до державного бюджету сум митних платежів визначається Міністерством доходів і зборів України. На вимогу платника податків органи доходів і зборів зобов'язані видати підтвердження сплати митних платежів у письмовій формі.

Сплата митних платежів може здійснюватися із застосуванням авансових платежів (передоплати). Авансовими платежами (передоплатою) є грошові кошти, внесені платником податків за власним бажанням на рахунки, відкриті на ім'я органів доходів і зборів в органах, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, як попереднє грошове забезпечення сплати майбутніх митних платежів.

Авансові платежі вносяться у валюті України. Кошти авансових платежів не вважаються митними платежами, доки особа, яка внесла такі платежі, не зробить розпорядження про це органу доходів і зборів та не будуть виконані відповідні митні формальності. З моменту початку виконання таких митних формальностей кошти авансових платежів у сумі, на яку зроблено розпорядження, не підлягають використанню на будь-які інші цілі. Після завершення митних формальностей кошти у сумі, на яку зроблено розпорядження, перераховуються органом доходів і зборів до державного бюджету. У разі відмови від завершення митних формальностей сумі авансових платежів, на яку зроблено розпорядження, повертається статус авансових платежів.

Повернення коштів авансових платежів здійснюється, якщо заяву про повернення подано до органу доходів і зборів протягом 1095 днів з дня внесення таких коштів на рахунок органу доходів і зборів. При цьому відсотки на суму коштів, унесених як авансові платежі, не нараховуються.

Кошти авансових платежів, що перебувають на рахунку органу доходів і зборів без розпорядження про використання протягом 1095 днів з дня їх внесення, підлягають перерахуванню до державного бюджету.

На вимогу платника податків орган доходів і зборів зобов'язаний надати йому письмову інформацію про використання коштів, унесених ним як авансові платежі, не пізніше 30 днів з дня отримання такої вимоги. У разі незгоди платника податків з інформацією органу доходів і зборів здійснюється спільна звірка використання зазначених коштів. Результати такої звірки оформлюються актом. Один примірник такого акта після його підписання надається платнику податків.

Умови надання звільнення (умовного звільнення) від оподаткування митними платежами визначаються Митним кодексом України, Податковим кодексом України, іншими законами України та міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Повернення помилково та/або надміру сплачених сум митних платежів здійснюється відповідно до Бюджетного та Податкового кодексів України.

У разі виявлення факту помилкової та/або надмірної сплати митних платежів орган доходів і зборів не пізніше одного місяця з дня виявлення такого факту зобов'язаний повідомити платника податків про суми надміру сплачених митних платежів.

Якщо надмірна сплата сум митних платежів сталася внаслідок помилки з боку посадових осіб органу доходів і зборів, повернення надміру сплачених сум митних платежів здійснюється у першочерговому порядку.

Повернення сум відповідних митних платежів здійснюється також у разі, якщо:

- 1) законом передбачено повернення сум сплаченого мита при поміщенні товарів у митний режим реімпорту або у митний режим реекспорту;
- 2) здійснюється зміна раніше заявленого митного режиму, якщо суми митних платежів, належних до сплати при поміщенні товарів у новий митний режим, є меншими, ніж суми митних платежів, сплачених при поміщенні їх у попередній митний режим;
- 3) відновлюється режим найбільшого сприяння, вільної торгівлі;
- 4) митну декларацію змінено або визнано недійсною;
- 5) у товарах, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за її межі, виявлено дефекти або вони якимось іншим чином не відповідають погодженим специфікаціям, за умови, що ці товари не ремонтувалися і не використовувалися відповідно на території України та за її межами (крім операцій, необхідних для виявлення дефектів або невідповідності) і повертаються протягом визначеного строку;
- 6) платником податків подано органу доходів і зборів документи, які підтверджують наявність у нього на день подання органу доходів і зборів митної декларації для митного оформлення права на звільнення від сплати митних платежів.

Повернення сум митних платежів у перелічених випадках, здійснюється у тому самому порядку, що і повернення помилково та/або надміру сплачених сум митних платежів за заявою платника податків за умови, що така заява подається не пізніше одного року з дня, наступного за днем виникнення обставин, що тягнуть за собою повернення сплачених сум митних платежів.

Повернення сплачених сум митних платежів здійснюється у валюті України. Якщо сплата або стягнення митних платежів здійснювалася в іноземній валюті, повернення сум митних платежів здійснюється за курсом Національного банку України, встановленим на день, коли відбулася їх сплата.

Повернення не здійснюється:

- 1) якщо сума митних платежів, що підлягає поверненню, не перевищує 20 гривень;
- 2) в інших випадках, встановлених Податковим кодексом України.

Після закінчення встановлених Митним кодексом України та Податковим кодексом України строків сплати митних платежів на суму податкового боргу нараховується пеня.

Розрахунок пені здійснюється наступним чином:

$$S_{\text{пеня}} = \frac{\sum \text{сумаборгу} \times K_{\text{днів}} \div 100\% \times U_{\text{НБУ}} \times 1,2}{R},$$

де:

$S_{\text{пеня}}$ – сума пені, що нараховується на суму податкового боргу;

$\sum_{\text{сумаборгу}}$ – фактична сума боргу;

$K_{\text{днів}}$ – кількість днів несплати податкового боргу;

$U_{\text{НБУ}}$ – облікова ставка НБУ на день виникнення податкового боргу;

1,2 – коефіцієнт розрахунку 120% річних облікової ставки НБУ;

R – кількість днів календарного року.

У разі направлення гаранту претензій щодо сплати митних платежів відповідно до Податкового кодексу України пеня нараховується на строк, що не перевищує трьох місяців з дня, наступного за днем закінчення строку виконання зобов'язань, забезпечених гарантією.

Під час здійснення перевезень за процедурою МДП нарахування пені призупиняється на строк до трьох місяців з дня отримання претензії гарантійним об'єднанням і поновлюється, якщо після закінчення цього строку претензія залишається неврегульованою.

Пеня нараховується платником податків самостійно та сплачується одночасно зі сплатою митних платежів. Сплата, стягнення та повернення пені здійснюються за правилами, встановленими законом для сплати, стягнення та повернення митних платежів.

У разі несплати або неповної сплати митних платежів у встановлений строк такі платежі стягуються в порядку та строки, визначені Податковим кодексом України. Належні до сплати суми митних платежів стягуються з осіб, відповідальних за їх сплату.

Стягнення митних платежів не здійснюється та платнику податків не направляється податкове повідомлення-рішення, якщо розмір несплачених сум митних платежів з товарів, зазначених в одній митній декларації, або з товарів, відправлених протягом дня одним відправником на адресу одного одержувача, становить менш як 20 гривень, та в інших випадках, встановлених Податковим кодексом України.

За наявності обставин, що свідчать про існування загрози виникнення або накопичення податкового боргу, і доказів існування таких обставин, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, на підставі письмової заяви платника податків центральний орган виконавчої влади, що забез-

печує формування та реалізує державну податкову і митну політику, чи визначений ним орган доходів і зборів згідно із Податковим кодексом України можуть відстрочити або розстрочити сплату митних платежів.

10.3. Забезпечення виконання зобов'язань перед органами доходів і зборів за допомогою фінансових гарантій

У певних випадках виконання зобов'язань осіб, що впливають з митних процедур, забезпечуються шляхом надання органам доходів і зборів забезпечення сплати митних платежів у способи, передбачені для відповідної митної процедури. Надання органам доходів і зборів забезпечення сплати митних платежів є обов'язковим при ввезенні на митну територію України та/або переміщенні територією України прохідним та внутрішнім транзитом товарів за переліком, який затверджується Кабінетом Міністрів України. Спосіб забезпечення сплати митних платежів обирається власником товарів чи уповноваженою ним особою.

Якщо товари переміщуються транзитом митною територією України морським, річковим або повітряним транспортом і під час зберігання залишаються в межах одного пункту пропуску чи зони митного контролю морського (річкового) порту, аеропорту, забезпечення сплати митних платежів не надається.

Способами забезпечення сплати митних платежів є (рис. 10.3):

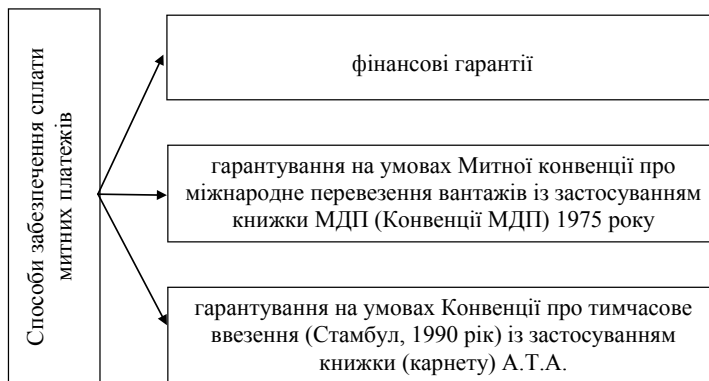

Рис. 10.3. Способи забезпечення сплати митних платежів

Чинним законодавством передбачені умови надання фінансових гарантій. Юридичні особи, які мають намір виступати гарантом забезпечення особою своїх зобов'язань перед органами доходів і зборів України зі сплати митних платежів, уповноважуються на це і вносяться до реєстру гарантів.

Фінансова гарантія видається гарантом і надається органам доходів і зборів особою, відповідальною за сплату митних платежів, або будь-якою іншою особою на користь особи, відповідальної за сплату митних платежів. Фінансова гарантія діє на всій митній території України.

Інформаційна взаємодія між гарантами та органами доходів і зборів здійснюється за допомогою засобів електронного зв'язку шляхом надсилання авторизованих повідомлень в електронній формі, засвідчених електронним цифровим підписом гарантів та/або посадових осіб органів доходів і зборів, цілодобово, з періодичністю не більше 30 хвилин. При здійсненні інформаційного обміну гарантам надається інформація про статус усіх отриманих фінансових гарантій, а саме про:

- 1) прийняття або відмову у прийнятті, припинення дії виданих гарантами фінансових гарантій;
- 2) реквізити (номер і дата оформлення) митних декларацій або документів контролю за переміщенням товарів, до яких прикріплені фінансові гарантії із зазначенням дати та часу прикріплення;
- 3) дату початку переміщення товарів (та/або початок переміщення кожної партії товару або її частини) із зазначенням номерів транспортних засобів, дати кінцевого строку доставки товарів до органів доходів і зборів призначення, кодів товарів згідно з УКТ ЗЕД, кількість товарів (в основних та додаткових одиницях виміру), суму митних платежів;
- 4) недостатність фінансових гарантій для оформлення митних декларацій або документів контролю за переміщенням товарів із зазначенням суми нестачі забезпечення сплати митних платежів;
- 5) номер та дату складення акта про настання гарантійного випадку за виданими гарантами фінансовими гарантіями;
- 6) вивільнення фінансових гарантій із зазначенням дати та часу доставки товарів (кожної партії товару або її частини) до органів доходів і зборів призначення та реквізитів (номер і дата оформлення) митних декларацій або документів контролю за переміщенням товарів, за якими відбулося підтвердження виконання зобов'язань, забезпечених фінансовими гарантіями.

У разі невиконання особою зобов'язання із сплати митних платежів, забезпеченого фінансовою гарантією, наданою у вигляді документа, орган доходів і зборів із залученням представників гаранта, що видав таку гарантію, з'ясовує обставини невиконання зобов'язання, після чого направляє цьому гарантові вимогу щодо сплати належної суми митних платежів. До вимоги додаються завірені органом доходів і зборів копії документів, що підтверджують невиконання зобов'язання. Процедура направлення вимоги та перелік обов'язкових документів, що до неї додаються, визначаються в угоді.

Фінансова гарантія як забезпечення сплати митних платежів не надається, якщо сума митних платежів, що підлягають сплаті, не перевищує суму, еквівалентну 1000 євро.

Вивільнення (повернення) фінансової гарантії здійснюється не пізніше двох годин після отримання відповідним органом доходів і зборів підтвердження фактичного виконання зобов'язань, забезпечених гарантією.

Вивільнення (повернення) фінансової гарантії у разі часткового надходження товарів до органу доходів і зборів призначення здійснюється:

- 1) після завершення переміщення усієї кількості товарів, зазначених у митній декларації або в документі контролю за переміщенням товарів;
- 2) на підставі заяви декларанта або уповноваженої ним особи про відсутність подальшого переміщення товарів, зазначених у митній декларації або в документі контролю за переміщенням товарів.

Розмір фінансової гарантії визначається органом доходів і зборів виходячи з суми митних платежів, що підлягає сплаті при випуску товарів для вільного обігу на митній території України або при вивезенні товарів за межі цієї території у митному режимі експорту.

Якщо при визначенні розміру фінансової гарантії неможливо точно визначити суму митних платежів, що підлягає сплаті, внаслідок ненадання органу доходів і зборів точних відомостей про характер, найменування, кількість, країну походження, митну вартість та код таких товарів згідно з УКТ ЗЕД, розмір фінансової гарантії визначається, виходячи з найбільшої величини ставок податків, вартості та/або кількості товарів, що можуть бути визначені на підставі наявних відомостей.

Забезпечення сплати митних платежів фінансовою гарантією здійснюється у таких формах:

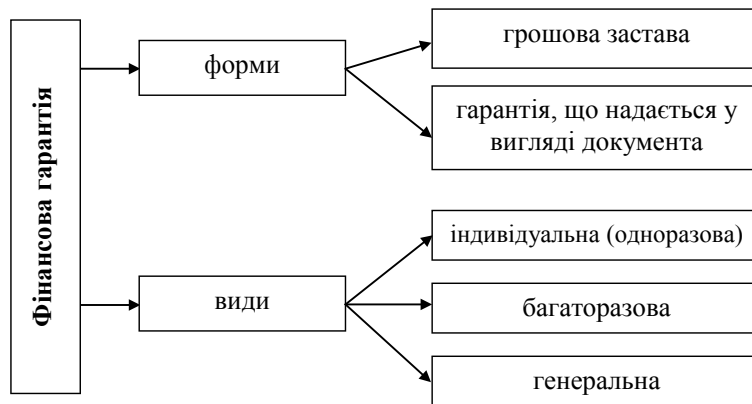

Рис. 10.4. Форми та види фінансових гарантій

Індивідуальна (одноразова) фінансова гарантія у вигляді письмового зобов'язання надається у паперовому або електронному вигляді на суму митних платежів за:

- 1) однією митною декларацією в межах однієї зовнішньоторговельної операції;
- 2) однією митною декларацією в межах однієї транзитної операції;
- 3) одним документом контролю за переміщенням товарів;

4) однією операцією з переміщення через митний кордон України товарів громадянами.

Індивідуальна (одноразова) фінансова гарантія у паперовому вигляді застосовується виключно під час переміщення товарів через митний кордон України із застосуванням митної декларації або документа контролю за переміщенням товарів, оформлених на паперовому носії. Електронна копія такої індивідуальної (одноразової) фінансової гарантії надсилається до єдиної автоматизованої інформаційної системи органів доходів і зборів України авторизованим електронним повідомленням гаранта. Індивідуальна (одноразова) фінансова гарантія у вигляді електронного документа застосовується під час переміщення товарів через митний кордон України із застосуванням митної декларації або документа контролю за переміщенням товарів, оформлених на паперовому носії або у вигляді електронного документа.

Багаторазова фінансова гарантія надається для забезпечення сплати митних платежів за кількома митними деклараціями або документами контролю за переміщенням товарів при ввезенні товарів на митну територію України з метою транзиту або для вільного обігу на цій території для одного власника в рамках одного зовнішньоекономічного договору.

Генеральна фінансова гарантія надається для забезпечення сплати митних платежів за митними деклараціями або документами контролю за переміщенням товарів, які декларант або уповноважена ним особа планують подати протягом одного року.

Багаторазова та генеральна фінансові гарантії надаються виключно у вигляді електронного документа. Фінансові гарантії у вигляді електронного документа надаються шляхом надсилання до єдиної автоматизованої інформаційної системи органів доходів і зборів України авторизованого електронного повідомлення гаранта.

Прикріплення електронної копії індивідуальної (одноразової) фінансової гарантії у паперовому вигляді або фінансової гарантії у вигляді електронного документа до митної декларації або документа контролю за переміщенням товарів здійснюється за допомогою автоматизованої системи митного оформлення.

Завершення оформлення митної декларації або документа контролю за переміщенням товарів є підтвердженням прийняття фінансової гарантії як забезпечення виконання зобов'язань перед органами доходів і зборів.

Підтвердженням прийняття індивідуальної (одноразової) фінансової гарантії у паперовому вигляді є проставлення органом доходів і зборів відбитка відповідного митного забезпечення на всіх примірниках фінансової гарантії. Фінансові гарантії підлягають нумерації гарантом. Зміни до фінансової гарантії можуть бути внесені гарантом до її прикріплення до митної декларації або документа контролю за переміщенням товарів. При внесенні таких змін гарант надсилає до єдиної автоматизованої інформаційної системи органів доходів і зборів України авторизоване електронне повідомлення.

Забезпечення сплати митних платежів фінансовою гарантією може здійснюватися у будь-якій з форм, на вибір особи, відповідальної за сплату

митних платежів. Якщо надана гарантія виявляється недостатньою для забезпечення сплати відповідної суми митних платежів, особи, на письмову вимогу органу доходів і зборів надають додаткову гарантію або, за їх вибором, замінюють раніше надану гарантію новою.

Фінансові гарантії надаються органам доходів і зборів під час або до декларування товарів до митного режиму транзиту, попереднього декларування товарів, до їх прибуття на митну територію України та під час декларування товарів до митних режимів, що передбачають сплату митних платежів або передбачають перебування товарів під митним контролем до моменту закінчення дії відповідного митного режиму.

Фінансові гарантії надаються:

- 1) у вигляді документа (викладеного в письмовій або електронній формі зобов'язання гаранта сплатити визначені суми митних платежів на вимогу органу доходів і зборів);
- 2) у вигляді внесення декларантом, уповноваженою ним особою, перевізником або гарантом грошової застави на відповідний рахунок органу доходів і зборів.

Фінансові гарантії надаються на суму митних платежів, нарахованих на товари, які декларуються за однією митною декларацією або заявляються до митного режиму транзиту за одним транспортним документом.

Органи доходів і зборів як забезпечення сплати митних платежів приймають фінансові гарантії, видані гарантами, включеними до реєстру гарантів, який ведеться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Фінансова гарантія, що надається у вигляді документа, є безвідкличним зобов'язанням гаранта, внесеного до реєстру гарантів, виплатити на вимогу органу доходів і зборів кошти в межах певної суми у разі невиконання забезпечених цією гарантією зобов'язань із сплати митних платежів.

Орган доходів і зборів направляє гарантові, що видав гарантію у вигляді документа, вимогу щодо сплати митних платежів у разі:

- 1) перевищення більше ніж на 10 днів строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем, до органу доходів і зборів призначення (а при переміщенні в межах зони діяльності одного органу доходів і зборів – від одного підрозділу цього органу до іншого);
- 2) встановлення органом доходів і зборів факту порушення вимог і умов митних режимів з умовним звільненням від оподаткування митними платежами;
- 3) настання терміну сплати податкових зобов'язань;
- 4) встановлення органом доходів і зборів факту порушення вимог і умов тимчасового ввезення або транзиту товарів, транспортних засобів особистого користування, що переміщуються через митний кордон України громадянами.

Гарант зобов'язаний не пізніше трьох банківських днів, наступних за днем отримання вимоги та документів, що підтверджують настання гарантійного випадку, перерахувати належну суму митних платежів до державного бюджету.

У разі порушення строку перерахування коштів у рахунок сплати митних платежів відповідно до вимоги органу доходів і зборів гарант несе відповідальність (у тому числі передбачену Податковим кодексом України) як особи, відповідальні за сплату забезпечених гарантією сум митних платежів. У разі несплати гарантом коштів за фінансовими гарантіями суми таких коштів вважаються податковим боргом гаранта та стягуються у порядку, встановленому законодавством.

До правовідносин, пов'язаних з видачею фінансової гарантії, виконанням гарантом зобов'язань і припиненням фінансової гарантії, застосовуються також положення законодавства України про банки і банківську діяльність та цивільного законодавства України.

Фінансова гарантія, надана у вигляді документа, вилучається органом доходів і зборів та ставиться на контроль. При цьому на митній декларації посадовою особою органу доходів і зборів робиться запис щодо реквізитів зазначеної гарантії та суми митних платежів, які безумовно мають бути сплачені у разі порушення зобов'язань, наданих органу доходів і зборів. Орган доходів і зборів здійснює перевірку достатності суми фінансової гарантії.

Після завершення митного оформлення товарів чи процедури транзитного перевезення товарів та за відсутності порушення особою зобов'язань із сплати митних платежів фінансова гарантія не пізніше двох годин після того, як орган доходів і зборів отримає підтвердження фактичного виконання зобов'язань, забезпечених гарантією, вивільняється (повертається) цим органом доходів і зборів. При вивільненні (поверненні) індивідуальної (одноразової) фінансової гарантії у паперовому вигляді органом доходів і зборів на всіх її примірниках проставляється відбиток відповідного митного забезпечення.

Підтвердженням фактичного виконання зобов'язань, забезпечених гарантією, є:

- 1) щодо транзитного перевезення товарів – повідомлення, у тому числі в електронному вигляді, органу доходів і зборів відправлення органом доходів і зборів призначення (завершення транзитного перевезення) про доставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення відповідно до наданих зобов'язань;
- 2) завершення процедур митного контролю та оформлення товарів до митного режиму, у який задекларовано товари;
- 3) завершення дії митного режиму, що передбачав перебування товарів під митним контролем весь час дії такого режиму;
- 4) виконання зобов'язання із сплати митних платежів у разі коригування митної вартості.

Дія фінансової гарантії припиняється:

- 1) на вимогу гаранта шляхом надсилання авторизованого електронного повідомлення;
- 2) у разі відсутності факту ввезення товару на територію України за попередньою митною декларацією, до якої прикріплена індивідуальна (одноразова) фінансова гарантія, протягом 30 днів з дати оформлення цієї декларації органом доходів і зборів;
- 3) у разі відкликання або визнання недійсною митної декларації, до якої прикріплена індивідуальна (одноразова) гарантія.

У разі невиконання зобов'язання, забезпеченого фінансовою гарантією, наданою у вигляді документа, суми митних платежів, що підлягають сплаті, повинні бути перераховані гарантом на рахунок органу доходів і зборів впродовж трьох банківських днів з дня отримання гарантом вимоги органу доходів і зборів про таку сплату.

Отримані від гаранта кошти в рахунок погашення зобов'язань перераховуються органом доходів і зборів до державного бюджету впродовж одного робочого дня.

Внесення грошової застави здійснюється у валюті України. В окремих випадках переміщення товарів територією України прохідним транзитом іноземним перевізником або уповноваженою ним особою дозволяється внесення нерезидентом суми грошової застави в іноземній валюті за курсом, встановленим Національним банком України на день внесення грошової застави.

Відсотки на суму грошової застави не нараховуються. При виконанні зобов'язання, забезпеченого грошовою заставою, сплачені кошти підлягають поверненню особі, яка внесла цю заставу, або уповноваженій нею особі не пізніше трьох банківських днів. Повернення грошової застави може здійснюватися у будь-якому органі доходів і зборів, навіть якщо вона вносилася на рахунок іншого органу доходів і зборів.

За письмовою заявою особи, яка внесла грошову заставу, або уповноваженої нею особи кошти, внесені як грошова заставка, можуть бути використані для сплати митних платежів або для забезпечення сплати митних платежів за іншим зобов'язанням зазначеної особи перед органами доходів і зборів. Кошти, внесені як грошова заставка, що перебувають на рахунку органу доходів і зборів без розпорядження про їх використання протягом 1095 днів з дня їх внесення, у 30-денний строк підлягають поверненню особі, яка вносила ці кошти, або уповноваженій нею особі, а у разі неможливості такого повернення підлягають перерахуванню до державного бюджету.

При невиконанні зобов'язання, забезпеченого грошовою заставою, сума митних платежів, що підлягає сплаті, перераховується до державного бюджету із сум грошової застави.

Порядок внесення грошової застави та її повернення визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Гарантом може виступати:

- 1) банківська установа, яка надає гарантії безпосередньо або може застосовувати їх як фінансове забезпечення гарантій, що надаються органам доходів і зборів незалежними фінансовими посередниками;
- 2) незалежний фінансовий посередник – юридична особа, створена у формі повного або командитного товариства.

Банківська установа, інша юридична особа повинна відповідати таким критеріям:

1) для банківських установ – мати відповідну чинну ліцензію (дозвіл, витяг з реєстру) Національного банку України, для інших юридичних осіб – мати відповідні укладені угоди з банками та/або страховими компаніями щодо фінансового забезпечення гарантій, що надаються цими юридичними особами;

2) мати досвід роботи у здійсненні банківської чи іншої фінансової діяльності не менше п'яти років;

3) для банківських установ – мати доведену за останні три календарні роки платоспроможність шляхом підтвердження виконання встановлених нормативів, які забезпечують безумовне виконання платіжних зобов'язань перед державним бюджетом;

4) для банківських установ – протягом останніх трьох календарних років не бути об'єктом застосування Національним банком України заходів впливу за порушення нормативів (критеріїв) у вигляді обмеження, зупинення чи припинення здійснення окремих видів діяльності, примусової реорганізації установи, призначення тимчасової адміністрації, для інших юридичних осіб – протягом останніх трьох календарних років не бути об'єктом застосування спеціальних санкцій, передбачених Законом України «Про зовнішньоекономічну діяльність», і не мати випадків притягнення їх посадових осіб до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;

5) не мати збитковості за останні три календарні роки (крім банківських установ);

6) не мати заборгованості із сплати податків і зборів до бюджетів усіх рівнів;

7) для банківських установ – мати можливість формування в повному обсязі грошових резервів для відшкодування можливих втрат у розмірі визначеної ними самими суми усіх одночасно наданих органам доходів і зборів фінансових гарантій;

8) не мати заборгованості перед органами доходів і зборів за попередньо наданими гарантіями;

9) мати електронну систему накопичення і обміну інформацією з органами доходів і зборів, яка забезпечує захист цієї інформації від несанкціонованого використання, копіювання та/або модифікації, зокрема, систему застосування та передачі електронного гарантійного документа незалежного фінансового посередника чи листа банку в єдину автоматизовану інформаційну систему органів доходів і зборів України;

10) мати уповноважених представників в усіх пунктах пропуску через державний кордон України.

Взаємовідносини між центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, та гарантами регулюються на підставі укладених угод, у яких зазначається обов'язок гаранта безумовно сплатити суму митних платежів у разі невиконання відповідними особами зобов'язань перед органами доходів і зборів та щорічно, не пізніше 1 березня року, наступного за звітним, надавати підтвердження умов за попередній рік.

Міндоходів України веде реєстр гарантів та форм фінансових гарантій, що надаються ними відповідно до укладених угод, які затверджуються цим органом, та забезпечує регулярне (не рідше чотирьох разів на рік) оприлюднення зазначеного реєстру на своєму офіційному веб-сайті. Включення гарантів до реєстру здійснюється безоплатно.

Юридична особа, що має намір отримати статус гаранта повинна отримати офіційне підтвердження:

1) для банківських установ – у передбачених законодавством випадках від Національного банку України – про дотримання (виконання) встановлених для цих установ нормативів, які забезпечують безумовне виконання платіжних зобов'язань перед державним бюджетом;

2) від контролюючого органу за місцем реєстрації юридичної особи як платника податків – про відсутність збитковості та відсутність заборгованості із сплати податків і зборів до бюджетів всіх рівнів за останні три календарні роки;

3) для банківських установ – від незалежної аудиторської компанії, внесеної до Реєстру аудиторів банків Національного банку України, яка здійснює аудит відповідно до Міжнародних стандартів аудиту, – позитивний аудиторський висновок за останні три звітні роки.

Строк перевірки органом доходів і зборів відсутності заборгованості перед органами доходів і зборів за попередньо наданими гарантіями не перевищує трьох робочих днів з дня подання юридичною особою заяви на отримання статусу гаранта. Висновок про результати такої перевірки у довільній формі за підписом керівника органу доходів і зборів не пізніше одного робочого дня надсилається юридичній особі, а його копія додається до інших документів.

10.4. Спосіб забезпечення сплати митних платежів із застосуванням книжки МДП

Гарантування на умовах Митної конвенції про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенції МДП) 1975 року як захід гарантування доставки товарів (крім алкогольних напоїв та тютюнових виробів), що перебувають під митним контролем, до органу доходів і зборів призначення застосовується за умови, що товари під час перевезення пере-

тинають митний кордон України, а їх перевезення на всьому маршруті або на його частині здійснюється автомобільним транспортом.

Конвенція про міжнародне перевезення вантажів із застосуванням книжки МДП (Конвенція МДП) стосується перевезення вантажів, що здійснюється без їхнього проміжного перевантаження, в дорожніх транспортних засобах або контейнерах, з перетинанням одного або декількох кордонів від органу доходів і зборів місця відправлення однієї з Договірних Сторін до органу доходів і зборів місця призначення іншої Договірної Сторони або тієї ж Договірної Сторони за умови, що деяка частина операції МДП між її початком і кінцем провадиться автомобільним транспортом.

Положення цієї Конвенції застосовуються за умови, якщо:

- перевезення здійснюється у дорожніх транспортних засобах, складах транспортних засобів або контейнерах, попередньо допущених до перевезення. Контейнери, допущені до перевезення вантажів під митними печатками і пломбами відповідно до Митної конвенції, що стосується контейнерів, 1956 року, угод, що випливають з неї, укладених під егідою Організації Об'єднаних Націй, Митної конвенції, що стосується контейнерів, 1972 року, або будь-яких міжнародних актів, які можуть замінити чи змінити цю Конвенцію, розглядаються і як такі, що відповідають положенням вищенаведеного пункту 1 і повинні прийматися до перевезення з дотриманням процедури МДП без нового допущення;
- в інших дорожніх транспортних засобах, складах транспортних засобів або контейнерах у разі, перевезення великовагових або громіздких вантажів може за рішенням органів доходів і зборів місця відправлення здійснюватися за допомогою неопечатаних транспортних засобів або контейнерів (на обкладинці і на усіх відривних аркушах книжки МДП повинен бути зроблений жирним шрифтом напис: «Великовагові або громіздкі вантажі» англійською або французькою мовами);
- перевезення гарантуються об'єднаннями і мають провадитися з застосуванням книжки МДП.

У кожній країні визначається гарантійне об'єднання, яке покриває відповідальність, прийняту ним на себе в цій країні у зв'язку з операціями, що провадяться із застосуванням книжок МДП, виданих іноземними об'єднаннями, що входять до міжнародної організації МСАТ (міжнародний союз автомобільного транспорту), розташованого у м. Женеві. На території України гарантійним об'єднанням визнано АСМАП (Асоціація міжнародних автомобільних перевізників) України. Максимальний розмір гарантії за книжкою МДП обмежується сумою 60000 євро.

Гарантійне об'єднання бере на себе зобов'язання сплачувати належні митні платежі, а також будь-які відсотки за прострочення, які можуть належати відповідно до митних законів і правил країни, в якій виявлено порушення у зв'язку з операцією МДП. Сплата згаданих вище сум здійснюється в порядку солідарної відповідальності разом з особами, з яких належать ці суми (перевізниками).

Гарантійне об'єднання стає відповідальним щодо компетентних органів країни, у якій розташовано митницю місця відправлення, з моменту прийняття книжки МДП цією митницею для оформлення. В наступних країнах, по території яких продовжується перевезення вантажів з дотриманням процедури МДП, ця відповідальність починається з моменту ввезення вантажу або, якщо операція МДП призупиняється – з моменту прийняття книжки МДП для оформлення митницею, у якій операція МДП поновлюється.

Гарантійне об'єднання несе відповідальність не тільки за вантажі, перераховані в книжці МДП, але також за будь-які вантажі, які не були перелічені в цій книжці, і знаходяться в запломбованій частині дорожнього транспортного засобу або у запломбованому контейнері. Об'єднання не несе відповідальності за жодні інші вантажі.

Гарантійне об'єднання встановлює термін дії книжки МДП, зазначаючи дату його закінчення, після якої книжка не може бути подана до органу доходів і зборів місця відправлення для її митного оформлення.

Для сплати необхідних сум гарантійне об'єднання має у своєму розпорядженні тримісячний термін, починаючи з дати надіслання йому вимоги про сплату. Сплачені суми будуть повернуті об'єднанню, якщо протягом двох років, що настають за датою пред'явленої йому вимоги про сплату, митним органам будуть подані переконливі докази того, що стосовно даного перевезення не було жодних порушень.

Учасниками Асоціації можуть бути суб'єкти господарської діяльності всіх форм власності, а також, які мають зареєстровані на них транспортні засоби, ліцензію на надання послуг з міжнародних перевезень пасажирів та вантажів автомобільним транспортом, визнають Статут Асоціації, сплачують членські внески за надані послуги й інші платежі.

Автоперевізники, які звернулися із заявою для отримання допуску до системи МДП, мають відповідати вимогам:

- наявність досвіду здійснення міжнародних автомобільних перевезень вантажів не менше шести місяців;
- стабільне фінансове становище;
- відсутність грубих чи неодноразових порушень митних правил та податкового законодавства.

Надані документи перевіряються Секретаріатом Асоціації на відповідність мінімальним умовам і вимогам, передбаченим частиною II додатку 9 Конвенції МДП 1975 року. Після чого матеріали надсилаються голові Ради відповідного регіону для розгляду та підготовки пропозицій Президентові Асоціації.

У системі МДП використовуються тільки власні автотранспортні засоби перевізника, придатні для перевезення вантажів під митними печатками та пломбами. У разі використання транспортних засобів (крім автомобілів, що знаходяться у фінансовому лізингу), які не є власністю перевізника, останній вносить на рахунок Асоціації додаткову суму гарантії.

Після допуску до системи МДП перевізник зобов'язаний надати в Асоціацію штамп, в якому вказані його повна назва та юридична адреса англійською

мовою, номер телефону / факсу, код ЗКПО та код МСАТ – UKR/066/00000 – номер в АсМАП). Аналогічний штамп повинен знаходитись у перевізника.

Книжка МДП видається гарантійним об'єднанням в країні відправлення або в тій країні, де власник знаходиться або має постійне місце перебування. Книжка МДП друкується французькою мовою, за винятком лицьового боку обкладинки, рубрики якої друкуються також англійською мовою «Правила користування книжкою МДП» відтворюються англійською мовою на сторінці 3 цієї обкладинки. Крім того, можуть бути додані сторінки з перекладом друкованого тексту на інші мови.

Книжка МДП дійсна до завершення операції МДП у органі доходів і зборів місця призначення, якщо вона оформлена в органі доходів і зборів місця відправлення на термін, встановлений об'єднанням, що видає документ (рубрика 1 лицьового боку обкладинки і рубрика 4 відривних листків).

Для складу транспортних засобів (зчеплені транспортні засоби) або для деяких контейнерів, занурених або на один транспортний засіб, або на склад транспортних засобів, видається одна книжка МДП.

Книжка МДП складається з 4,6,14 або 20 аркушів. Кількість аркушів, які повинна містити книжка МДП визначається перевізником з урахуванням наведених нижче рекомендацій. Якщо маршрут перевезення проходить тільки через один орган доходів і зборів місця відправлення та один орган доходів і зборів місця призначення, то в книжці МДП повинно бути щонайменше 2 листи для країни відправлення, 3 листи для країни призначення і 2 листи для кожної іншої країни, по території якої здійснюється перевезення. Для кожного додаткового органу доходів і зборів місця відправлення або місця призначення потребується відповідно 2 або 3 додаткових листи; крім того, варто додати ще 2 листи, якщо митниці місця призначення знаходяться в двох різних країнах. Книжка МДП повинна представлятися разом з дорожнім транспортним засобом, складом транспортних засобів або контейнером (ми) у кожній митниці місця відправлення, в кожній проміжній митниці та в кожній митниці місця призначення. В останній митниці місця відправлення посадова особа митниці ставить підпис і штампель з датою під вантажним маніфестом на усіх відривних листках, які будуть використані на іншій частині маршруту.

У книжці МДП не повинно бути ні підчищень, ні помарок. Усі виправлення повинні бути зроблені шляхом викреслювання помилкових вказівок і додавання, у разі потреби, належних вказівок. Будь-яка зміна повинна бути підтверджена особою, що її зробила, і засвідчена митними органами.

Маніфест заповнюється мовою країни відправлення, якщо тільки митні органи не дозволяють використання іншої мови. Митні органи інших країн, територією яких здійснюється перевезення, зберігають за собою право вимагати перекладу маніфесту на мову їхньої країни. Для уникнення затримок, що можуть бути викликані цими вимогами, перевізникам рекомендується мати у своєму розпорядженні належні переклади. Вказівки, занесені в маніфест, повинні бути видруковані на машинці або гектографовані так,

щоб вони були зручні для читання на всіх аркушах. Аркуші, заповнені нерозбірливо, не приймаються митними органами.

Якщо в маніфесті не вистачає місця для внесення даних про всі перевезені вантажі, до відривних листків можуть додаватися додаткові листки того ж зразка, що і маніфест, або комерційні документи з вказівкою всіх зведень, що наводяться у маніфесті.

У книжці МДП, виданій на склад транспортних засобів або на кілька контейнерів, варто вказати окремо вміст кожного транспортного засобу або кожного контейнера. Цій вказівці повинен передувати реєстраційний номер транспортного засобу або розпізнавальний номер контейнера (рубрика 11 маніфесту).

Якщо маршрут перевезення проходить через кілька митниць відправлення або призначення, то записи, що стосуються прийнятих для оформлення вантажів або вантажів, призначених для кожної митниці, також повинні бути внесені в маніфест окремо один від одного.

Для розпізнання великовагових або громіздких вантажів митні органи вимагають, щоб подібні документи були прикладені до книжки МДП, останні повинні бути завірені митними органами і прикріплені до сторінки 2 обкладинки книжки. Крім того, на всіх відривних листках у рубриці 10 варто перелічити ці документи. На всіх відривних листках (рубрики 16 і 17) повинні бути поставлені дата і підпис власника книжки МДП або його представника.

Коли операція МДП провадиться дорожнім транспортним засобом або составом транспортних засобів, на них мають бути прикріплені прямокутні таблички з написом «TIR». Одна табличка поміщається спереду, а інша така ж табличка ззаду дорожнього транспортного засобу або состава транспортних засобів. Ці таблички повинні бути поміщені таким чином, щоб їх було добре видно, і мають бути знімними.

На кожен дорожній транспортний засіб або контейнер складається одна книжка МДП. Проте єдина книжка МДП може складатися на состав транспортних засобів або на декілька контейнерів, навантажених на один дорожній транспортний засіб або состав транспортних засобів. У цьому випадку у вантажному маніфесті книжки МДП має зазначатися окремо вміст кожного транспортного засобу, що складає частину состава транспортних засобів, або кожного контейнера.

Книжка МДП дійсна для виконання тільки одного перевезення. В ній повинно бути не менше такої кількості відривних листків для прийняття книжки до митного оформлення та для її оформлення, яка необхідна для здійснення даного перевезення.

10.5. Особливості застосування книжки (карнету) А.Т.А.

Якщо сума митних платежів перевищує суму гарантії за Конвенцією МДП, застосовуються інші форми забезпечення сплати митних платежів, передбачені Митним кодексом України, зокрема гарантування на умовах

Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 рік) із застосуванням книжки (карнету) А.Т.А. Скорочення «А.Т.А.» – це комбінація абревіатур французьких слів «admission temporaire» і англійських «temporary admission» («Тимчасове ввезення»).

Під час перевезення товарів на умовах Конвенції про тимчасове ввезення (Стамбул, 1990 рік) застосовується книжка (карнет) А.Т.А. – уніфікований міжнародний митний документ, що використовується як митна декларація для митного оформлення товарів та є гарантійним документом про сплату митних платежів.

Конвенція про тимчасове ввезення була підписана в Стамбулі 26 червня 1990 року. На сьогодні більше 70 країн світу приєдналися до Конвенції про тимчасове ввезення, відповідно дані країни є членами міжнародної гарантійної мережі системи карнетів А.Т.А. та можуть здійснювати оформлення товарів з використанням книжок (карнетів) А.Т.А.

Україна приєдналась до Конвенції про тимчасове ввезення та всіх додатків до неї згідно із Законом України від 24 березня 2004 року за № 1661-IV. Набула чинності в Україні зазначена Конвенція 22 вересня 2004 року. Розроблення та підписання Конвенції про тимчасове ввезення в Стамбулі 26 червня 1990 року, укладеної під егідою Ради митного співробітництва, було обумовлено:

- наявністю на той час великої кількості Міжнародних митних конвенцій про тимчасове ввезення, практичне застосування яких було незадовільним (Митна конвенція про карнет А.Т.А. для тимчасового ввезення товарів, Брюссель, 06.12.61 року, Митна конвенція про тимчасове ввезення приватних дорожніх перевізних засобів, Нью-Йорк, 04.06.54 р.);
- необхідністю полегшення тимчасового ввезення шляхом спрощення та гармонізації процедур, переслідуючи цілі економічного, гуманітарного, культурного, соціального або туристичного характеру;
- необхідністю прийняття єдиного міжнародно-правового документа, який об'єднав би в одне ціле всі існуючі Конвенції про тимчасове ввезення, з метою полегшення доступу до міжнародних норм, які регулюють тимчасове ввезення, і ефективно сприяти розвитку міжнародної торгівлі та інших форм міжнародних обмінів.

Книжка АТА повинна бути надрукована англійською чи французькою мовами, а також може бути надрукована іншою мовою. Книжка (карнет) А.Т.А. має формат А4 та складається з:

- першої, другої, третьої та четвертої сторінок обкладинки книжки (карнета) А.Т.А.;
- додаткових аркушів до загального списку (за наявності в разі їх використання);
- комплекту відривних документів:

- жовтого відривного документа на вивезення «exportation», загального списку до нього та додаткових аркушів до загального списку (за наявності);
- жовтого відривного документа на зворотне ввезення («reimportation»), загального списку до нього та відповідних жовтих додаткових аркушів до загального списку (за наявності);
- білого відривного документа на ввезення («importation»), загального списку до нього та відповідних білих додаткових аркушів до загального списку (за наявності);
- білого відривного документа на вивезення раніше ввезених товарів («reexportation»), загального списку до нього та відповідних білих додаткових аркушів до загального списку (за наявності);
- блакитного відривного документа на транзит («transit»), загального списку до нього та відповідних додаткових аркушів до нього (за наявності);

комплекту невідривних корінців документів жовтого, білого та блакитного кольорів.

З метою полегшення використання книжок (карнетів) А.Т.А. окремі аркуші цих книжок залежно від призначення мають різні кольори:

- зелений – 1–4 сторінки обкладинки книжки (карнета) А.Т.А. та додаткові аркуші до Загального списку (за наявності);
- жовтий – комплекти відривних документів, їх невідривних корінців і додаткові аркуші до загального списку, що використовуються для тимчасового вивезення та зворотного ввезення товарів;
- білий – комплекти відривних документів, їх невідривних корінців і додаткові аркуші до загального списку, що використовуються для тимчасового ввезення та зворотного вивезення товарів;
- блакитний – комплекти відривних документів, їх невідривних корінців і додаткові аркуші до загального списку, що використовуються для транзиту товарів, призначених для тимчасового ввезення на територію будь-якої іншої договірної сторони Стамбульської конвенції.

При використанні додаткових аркушів до загального списку такі додаткові аркуші відповідного кольору долучаються до кожного відривного документа книжки А.Т.А. та її обкладинки.

Власник книжки А.Т.А. повинен забезпечити наявність у цій книжці комплектів документів у кількості, необхідній для здійснення відповідних митних процедур за цією книжкою А.Т.А.

Належним чином оформлена й видана книжка (карнет) А.Т.А. приймається органами доходів і зборів для митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон відповідно до Стамбульської конвенції, замість вантажної митної декларації і як гарантія сплати сум, зазначених у статті 8 Додатка А до Стамбульської конвенції.

Органи доходів і зборів, приймаючи для митного оформлення книжку А.Т.А., з використанням якої товари переміщуються через митний кордон

України, перевіряють на відповідність положенням Стамбульської конвенції та Додатків А, В.1 – В.9 і D до неї такі відомості:

- країна, в якій видано книжку А.Т.А., є стороною Стамбульської конвенції;
- до граfi P першої сторінки книжки А.Т.А., виданої іноземною асоціацією, у переліку країн, на територіях яких може бути використана зазначена книжка, внесено Україну;
- переміщення товарів, зазначених у книжці А.Т.А., здійснюється власником книжки А.Т.А. або уповноваженою ним особою;
- книжка А.Т.А. заповнена та оформлена гарантуючою організацією, власником книжки або його представником згідно з положеннями Стамбульської конвенції;
- строк дії книжки А.Т.А., наведений у полі «с» граfi G першої сторінки обкладинки цієї книжки, не закінчився;
- загальний список товарів на відривному документі, що підлягає оформленню, відповідає загальному списку товарів, наведеному на обкладинці книжки А.Т.А.;
- книжка А.Т.А. містить належну кількість сторінок, виданих відповідною асоціацією;
- у граfi I першої сторінки обкладинки книжки А.Т.А. є підпис уповноваженої особи та печатка асоціації, що видає документи;
- графа H першої сторінки обкладинки книжки А.Т.А. заповнена митним органом країни-учасниці відповідно до вимог Стамбульської конвенції;
- інші граfi першої сторінки обкладинки книжки А.Т.А. відповідним чином заповнені.

За наявності в книжці А.Т.А. блакитних документів на транзит митне оформлення товарів, що тимчасово ввозяться на митну територію України відповідно до додатків В.1 та В.5 до Стамбульської конвенції, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташоване місце проведення відповідного виставкового, наукового, культурного, освітнього чи іншого подібного заходу.

Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що ввозяться на митну територію України у складі консолідованих вантажів транспортними (транспортно-експедиційними) організаціями-резидентами, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташований одержувач вантажу.

Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що тимчасово вивозяться за межі митної території України (зворотно ввозяться на митну територію України) підприємствами-резидентами, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташоване таке підприємство.

У разі прийняття органами доходів і зборів погодженого рішення про місце здійснення митного оформлення товарів у порядку, визначеному законодавством України, митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А.

товарів, що тимчасово вивозяться за межі митної території України (зворотно ввозяться на митну територію України) підприємствами-резидентами, може здійснюватися митним органом, у зоні діяльності якого перебувають такі товари, або органом доходів і зборів, розташованим у пункті пропуску через державний кордон, за місцем тимчасового вивезення (зворотного ввезення) таких товарів.

Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що тимчасово вивозяться за межі митної території України громадянами-резидентами, здійснюється будь-яким органом доходів і зборів. Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що зворотно ввозяться на митну територію України громадянами-резидентами, здійснюється органом доходів і зборів, розташованим у пункті пропуску через державний кордон, за місцем зворотного ввезення таких товарів.

Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що тимчасово вивозяться за межі митної території України (тимчасово ввозяться на цю територію) у міжнародних поштових відправленнях, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташований відправник або адресат (одержувач).

Митне оформлення із застосуванням книжок А.Т.А. товарів, що тимчасово вивозяться за межі митної території України (тимчасово ввозяться на цю територію) у міжнародних експрес-відправленнях, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташований відправник або одержувач (проживає або тимчасово перебуває громадянин).

Контроль за дотриманням строків тимчасового ввезення (вивезення) товарів, переміщених через митний кордон з використанням книжок (карнетів) А.Т.А., здійснюється органом доходів і зборів, посадова особа якого прийняла рішення щодо можливості допущення товарів до переміщення в митному режимі тимчасового ввезення (вивезення).

Питання для самоперевірки

- 1. Коли виникає обов'язок зі сплати митних платежів?*
- 2. Охарактеризуйте строки настання обов'язку зі сплати митних платежів.*
- 3. Який порядок нарахування пені за несплату митних платежів?*
- 4. Назвіть способи забезпечення сплати митних платежів.*
- 5. У чому полягає суть надання фінансових гарантій?*
- 6. Перелічіть форми та види фінансових гарантій.*
- 7. Дайте загальну характеристику порядку гарантування сплати митних платежів.*
- 8. Назвіть особливості використання книжок МДП.*
- 9. Охарактеризуйте загальні положення Конвенції про тимчасове ввезення із застосуванням книжки (карнету) А.Т.А.*
- 10. Які вимоги щодо оформлення книжки А.Т.А.?*

РОЗДІЛ 11.

МИТНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ

11.1. Сутність митного оподаткування, класифікація митних платежів

Оснoву системи митного оподаткування становлять митні платежі, під якими розуміють податки та збори, що нараховуються в установленому порядку при переміщенні через митний кордон країни товарів та інших предметів під контролем органу доходів і зборів. Дана дефініція дозволяє не тільки чітко визначити об'єкти оподаткування (товари, предмети тощо), але й суб'єкти системи митного оподаткування, до яких належить, крім держави та органів доходів і зборів, безпосередні платники податків та зборів, тобто юридичні та фізичні особи, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. При цьому слід акцентувати увагу на характерній особливості митних платежів, а саме: односторонньому руху вартості від юридичних та фізичних осіб до держави.

Митне оподаткування – це один з важливих напрямків митної політики держави, спосіб митного регулювання зовнішньоекономічних процесів. Митне оформлення та пропуск товарів через митний кордон може здійснюватися лише після сплати належних платежів або за умов надання органом доходів і зборів у встановленому порядку гарантії чи відстрочення їх сплати.

Відзначимо й те, що Митний кодекс України не містить визначення категорії «митні платежі». Натомість дане поняття розкривається у Податковому кодексі України. Відповідно до п. п. 14.1.113. п. 14.1 ст. 14 ПКУ митні платежі – це податки, що відповідно до Податкового кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль за справлянням яких покладено на митні органи¹. До митних платежів законодавець відносить мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції).

На нашу думку, систему митних платежів доцільно доповнити і деякими іншими обов'язковими податками і зборами, що дотично охоплюють різні аспекти здійснення ЗЕД та митного адміністрування (рис. 11.1).

¹ Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Рис. 11.1. Система митних платежів в Україні

Серед великого спектра функціональних завдань, які виконують митні платежі, головними, на думку О. П. Гребельника, є¹:

- фіскальні, тобто митні платежі є джерелом наповнення бюджету країни;
- стимулюючі, які спрямовані на розвиток національного виробника;
- регулятивні, які впливають на формування обсягу та структури експорту, імпорту, споживання.

Механізм нарахування митних платежів відносно податкової бази має певні особливості. Більшість митних платежів є квотарними, тобто їх сума обраховується залежно від обсягу податкової бази або об'єкта оподаткування і ставок податку. Для більшості митних платежів це – митна вартість, але в окремих випадках застосовуються й інші бази оподаткування.

Джерело митних платежів може бути безпосередньо пов'язане з об'єктом оподаткування у випадку, коли оподатковувані товари приносять дохід, а також не мати відношення до об'єкта оподаткування, наприклад, коли оподатковується майно чи предмети особистого користування, які ввозяться понад лімітовану суму безмитного імпорту.

Основні платежі, які нараховуються органами доходів і зборів, можна класифікувати на декілька груп:

- платежі, які пов'язані з митним тарифом;
- різні види плат та відшкодувань (квазіплатежі);

¹ Гребельник О. П. Митна справа : підруч. / О. П. Гребельник. – 4-те вид., оновл. та доповн. – К. : Центр учб. літ., 2014. – С. 238.

- непрямі податки, що нараховуються при здійсненні експортно-імпортних операцій (мито, акцизний податок, ПДВ);
- платежі за виконання певних функцій органами доходів і зборів;
- платежі, пов'язані з проблемами порушення митного законодавства.

За економічною природою основу митних платежів складають митні податки та митні збори, плати та відшкодування. Митні податки – це непрямі податки, які нараховуються при переміщенні предметів через митний кордон: мито, акцизний податок, ПДВ.

За формою взаємовідносин між платником і державою податки, які контролюють митні органи, є непрямыми, тобто вони стягуються до бюджету держави за допомогою цінних механізмів, причому конкретні платники податків не завжди є їх носіями.

Митні платежі можна класифікувати за різними ознаками, зокрема:

1. За значенням:

- основні – сплачуються у більшості випадків, не потребують від органів доходів і зборів спеціальних дій;
- додаткові митні платежі – сплачуються за додаткові послуги органу доходів і зборів (за оформлення, за зберігання).

2. За каналом надходження:

- сплачуються до Державного бюджету України – мито, ПДВ, акциз;
- надходять на рахунки органів доходів і зборів – відшкодування витрат за зберігання на складах митних органів тощо.

3. За напрямом:

- ввізні;
- вивізні.

Митні платежі є основою, за рахунок якої формуються митні доходи країни. Під митними доходами розуміють всю сукупність грошових внесків, які утворені в результаті справляння або стягнення митних платежів, а також кошти від реалізації конфіскованих предметів контрабанди, від стягнення штрафів та пені. Відповідно до Бюджетного кодексу України митні платежі входять до складу доходів бюджетної системи. Бюджетне законодавство розглядає митні платежі як податкові.

Наявність серед митних платежів податків обумовило взаємозв'язок митних правовідносин з податковими, які є видом фінансових. Відповідно до ст. 9 Податкового кодексу України мито, податок на додану вартість, акцизний податок відносяться до системи загальнодержавних податків та зборів¹. В той же час, вони включені законодавцем до системи митних платежів. У зв'язку з цим можна констатувати, що дані платежі займають специфічне місце в системі доходів бюджетної системи.

Наведемо деякі статистичні дані, що ілюструють обсяги митного оподаткування. За 2012 рік Державна митна служба України забезпечила надходження доходів до державного бюджету у сумі 113,4 млрд. грн., у т. ч.: до

¹ Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

загального фонду перераховано 103,5 млрд. грн., до спеціального фонду – 9,9 млрд. грн. Порівняно з 2011 роком відбулося збільшення середньоденних надходжень митних платежів на 8,3% (на 38,0 млн. грн.) з 457,0 млн. грн. до 495,0 млн. грн. У розрізі податків і зборів надходження до Держбюджету за 2011–2012 роки представлені в табл. 11.1.

Таблиця 11.1

Динаміка справляння митних платежів в Україні, тис. грн.

Платіж	2011 р.	2012 р.	Відхилення	
			+/-	%
ПДВ	96 014 128,8	101 576 255,6	5 562 126,8	5,8
Акциз	6 743 789,9	8 478 870,5	1 735 080,6	25,7
Мито, у т.ч.	11 771 885,8	13 184 878,4	1 412 992,5	12,0
Ввізне мито	10 460 579,6	12 984 108,0	2 523 528,4	24,1
Вивізне мито	1 311 306,2	200 770,3	-1 110 535,9	-84,7
Єдиний збір	180 942,2	171 372,1	-9 570,1	-5,3
Плата за м/о	53 659,0	43 189,0	-10 469,9	-19,5
Інші	52 309,9	194 377,6	142 067,7	271,6
Разом	114 816 715,7	123 648 943,4	8 832 227,7	7,7

Таким чином, представлені статистичні дані підтверджують позицію, що основними митними платежами за фіскальною значимістю у формуванні доходів Державного бюджету України є мито, акцизний податок та податок на додану вартість.

11.2. Мито

Мито входить до складу митних платежів і займає особливе місце в системі оподаткування ЗЕД. По-перше, такий податок вагомий регулятивний потенціал – виконує важливі функції регулювання зовнішньоторговельного обміну з іноземними державами; здійснює захист національних товаровиробників та створює сприятливі умови для їх розвитку; є важливим засобом регулювання експорту-імпорту товарів шляхом встановлення різних розмірів ставок, що зумовлює збільшення чи зменшення товарообороту.

Мито виконує наступні функції:

- 1) фіскальну, яка відноситься і до імпортних, і до експортних мит, оскільки вони є однією із статей доходної частини державного бюджету;
- 2) протекціоністську (захисну) – за його допомогою держава захищає вітчизняних виробників від небажаної іноземної конкуренції;
- 3) стимулюючу – створення передумов для збільшення експорту;
- 4) регулятивну – через формування раціональної структури імпорту та експорту;

5) статистичну – забезпечує достовірний облік і державний контроль за переміщенням товарів, транспортних засобів та інших вантажів через митний кордон України.

Залежно від класифікаційних ознак виділяють наступні види мита (рис. 11.2).

Рис. 11.2. Класифікація мит

Ввізне мито встановлюється на товари, що ввозяться на митну територію України. Встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюються Верховною Радою України шляхом прийняття законів України.

Митний тариф України – це систематизований згідно з Українською класифікацією товарів зовнішньоекономічної діяльності перелік ставок ввізного мита, яке справляється з товарів, що ввозяться на митну територію України. В основу товарної класифікаційної схеми Митного тарифу України (товарна номенклатура) покладено Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності, яка базується на Гармонізованій системі опису та кодування товарів.

Товарно-класифікаційна схема тарифу складається із наступних граф:

- код товарів по УКТ ЗЕД;
- опис товарів по УКТ ЗЕД;
- преференційні ставки тарифу;
- пільгова ставки тарифу;
- повна ставки тарифу;
- одиниці виміру та обліку.

Код	Назва	Ставки мита, %			Додаткові ОВО*
		преференційна	пільгова	повна	

*ОВО – одиниці виміру та обліку.

Основною одиницею виміру та обліку (ОВО) кількості товарів в УКТЗЕД є одиниця маси – кілограм (кг). У разі потреби для цілей тарифного регулювання, нетарифного регулювання (ліцензування, квотування тощо), збору та оброблення статистичних даних застосовуються додаткові ОВО.

Вивізне мито встановлюється законом на українські товари, що вивозяться за межі митної території України.

Ввізне мито є диференційованим щодо товарів, що походять з держав, які спільно з Україною входять до митних союзів або утворюють з нею зони вільної торгівлі. У разі встановлення будь-якого спеціального преференційного митного режиму, згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, застосовуються преференційні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

До товарів, що походять з України або з держав-членів Світової організації торгівлі, або з держав, з якими Україна уклала двосторонні або регіональні угоди щодо режиму найбільшого сприяння, застосовуються пільгові ставки ввізного мита.

До решти товарів застосовуються повні ставки ввізного мита, встановлені Митним тарифом України.

На окремі товари законом може встановлюватися сезонне мито на строк не менше 60 та не більше 120 послідовних календарних днів з дня встановлення сезонного мита.

З метою захисту економічних інтересів України та українських товаровиробників у разі ввезення товарів на митну територію України, незалежно від інших видів мита, можуть застосовуватися особливі види мита: 1) спеціальне мито; 2) антидемпінгове мито; 3) компенсаційне мито.

Особливі види мита встановлюються на підставі рішень Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, прийнятих відповідно до законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Спеціальне мито встановлюється:

1) як засіб захисту національного товаровиробника, у разі якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах та/або за таких умов, що їх ввезення заподіює або створює загрозу заподіяння значної шкоди національному товаровиробнику;

2) як заходи у відповідь на дискримінаційні та/або недружні дії інших держав, митних союзів та економічних угруповань, які обмежують реалізацію законних прав та інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності України.

Антидемпінгове мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» в разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом демпінгу, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Компенсаційне мито встановлюється відповідно до Закону України «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту» в разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що заподіює шкоду або створює загрозу заподіяння шкоди національному товаровиробнику.

Платниками мита є:

- 1) особа, яка ввозить товари на митну територію України чи вивозить товари з митної території України у порядку та на умовах, встановлених Митним кодексом України;
- 2) особа, на адресу якої надходять товари, що переміщуються (пересилаються) у міжнародних поштових або експрес-відправленнях, не супроводжуваному багажі, вантажних відправленнях;
- 3) особа, на яку покладається обов'язок дотримання вимог митних режимів, які передбачають звільнення від оподаткування митом, у разі порушення таких вимог;
- 4) особа, яка використовує товари, митне оформлення яких було здійснено з умовним звільненням від оподаткування, не за цільовим призначенням та/або всупереч умовам чи цілям такого звільнення, а також будь-які інші особи, які безпідставно використовують звільнення від оподаткування митом (податкову пільгу);
- 5) особа, яка реалізує або передає у володіння, користування чи розпорядження товари, що були випущені у вільний обіг на митній території України із звільненням від оподаткування митними платежами, до закінчення строку, визначеного законом;
- 6) особа, яка реалізує товари, транспортні засоби комерційного призначення¹.

Об'єктами оподаткування митом є:

- 1) товари, митна вартість яких перевищує еквівалент 100 євро, що ввозяться на митну територію України або вивозяться за межі митної території України підприємствами, крім визначених випадків переміщення (пересилання) товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях;
- 2) товари, що ввозяться (пересилаються) на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню митними платежами при переміщенні (пересиланні) товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, переміщенні (пересиланні) товарів громадянами тощо;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

3) товари, транспортні засоби, що реалізуються відповідно до статті 243 Митного кодексу України.

Датою виникнення податкових зобов'язань із сплати мита у разі ввезення товарів на митну територію України чи вивезення товарів з митної території України є дата подання органу доходів і зборів митної декларації для митного оформлення або дата нарахування такого податкового зобов'язання органом доходів і зборів.

Базою оподаткування митом товарів, що переміщуються через митний кордон України, є (рис. 11.3):

В Україні застосовуються такі види ставок мита:

- 1) адвалорна – у відсотках до митної вартості товару;
- 2) специфічна – у грошовому розмірі до кількості товару в одиницях виміру;
- 3) комбінована, що складається з адвалорної та специфічної ставок мита.

Сезонне мито нараховується за ставками, встановленими Законом України «Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції».

Рис. 11.3. База оподаткування мита

Особливі види мита нараховуються за ставками, встановленими рішеннями Міжвідомчої комісії з міжнародної торгівлі про застосування антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, відповідно до законів України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту», «Про захист національного товаровиробника від субсидованого імпорту», «Про застосування спеціальних заходів щодо імпорту в Україну».

Допускається встановлення тарифних пільг (тарифних преференцій) щодо ставок Митного тарифу України у вигляді звільнення від оподаткування ввізним митом, зниження ставок ввізного мита або встановлення тарифних квот відповідно до законодавства України та для ввезення товарів, що походять з держав, з якими укладено відповідні міжнародні договори.

Тарифні квоти у вигляді встановлення обсягів окремих товарів, призначених для ввезення на митну територію України у визначений період зі зниженням ставки ввізного мита, встановлюються окремими законами.

Ввезення товарів на митну територію України поза тарифними квотами здійснюється без зниження ставок ввізного мита. Забороняється знижувати ставки ввізного мита для окремих осіб і за окремими контрактами.

У разі, якщо імпорт товару є об'єктом антидемпінгових, компенсаційних або спеціальних заходів, тарифні пільги (тарифні преференції) не встановлюються або зупиняються чи припиняються, якщо інше не передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

При ввезенні на митну територію України або вивезенні за її межі від оподаткування митом звільняються:

1) транспортні засоби комерційного призначення, що здійснюють регулярні міжнародні перевезення товарів та/або пасажирів, а також предмети матеріально-технічного постачання і спорядження, паливо, продовольство та інше майно, необхідні для їх нормальної експлуатації на час перебування в дорозі, в пунктах проміжної зупинки, або придбані за кордоном у зв'язку з ліквідацією наслідків аварії (поломки) даних транспортних засобів;

2) предмети матеріально-технічного постачання та спорядження, паливо, сировина для промислової переробки, продовольство та інше майно, що вивозяться за межі митної території України для забезпечення виробничої діяльності українських та орендованих (зафрахтованих) українськими підприємствами і організаціями суден, які ведуть морський промисел, а також продукція їх промислу, що ввозиться на митну територію України;

3) валюта України, іноземна валюта, цінні папери та банківські метали;

4) товари, право власності на які набувається державою у випадках, передбачених Митним кодексом та іншими законами України;

5) товари, що ввозяться в Україну або вивозяться з України для офіційного і особистого користування особами, які відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, і законів України користуються правом ввезення в Україну та вивезення з України таких товарів зі звільненням від сплати мита;

б) товари, що ввозяться на митну територію України в рамках міжнародної технічної допомоги відповідно до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

7) товари, що походять з іншої території, за які було сплачено мито при первісному ввезенні на митну територію України, тимчасово, у тому числі з метою ремонту, вивозилися за її межі та знову ввозяться на митну територію України;

8) товари, що походять з митної території України, за які було сплачено мито при первісному вивезенні за межі цієї території, тимчасово ввозилися на цю територію та знову вивозяться за її межі;

9) документи та видання, які надсилаються в рамках міжнародного обміну до освітніх, наукових або культурних закладів, у тому числі бібліотек. Перелік цих закладів визначається Кабінетом Міністрів України;

10) на період виконання робіт щодо підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації та перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему – товари (сировина, матеріали, устат-

кування та обладнання), що надходять в Україну в рамках міжнародної технічної допомоги, яка надається на безоплатній та безповоротній основі для подальшої експлуатації, підготовки до зняття і зняття енергоблоків Чорнобильської АЕС з експлуатації, перетворення об'єкта «Укриття» на екологічно безпечну систему та забезпечення соціального захисту персоналу Чорнобильської АЕС;

11) товари, включаючи продукцію, обладнання, устаткування, транспортні засоби та інші речі майнового характеру, призначені для виконання угоди про розподіл продукції, а також продукція, видобута у виключній (морській) економічній зоні України, що ввозяться на митну територію України при виконанні угоди про розподіл продукції, а також товари (крім майна та матеріальних цінностей, вартість яких була відшкодована інвестору компенсаційною продукцією і які перейшли у власність держави) та видобута продукція, що вивозяться інвестором з України відповідно до Закону України «Про угоди про розподіл продукції» та угоди про розподіл продукції;

12) архівні документи, придбані з метою внесення їх до Національного архівного фонду;

13) фармацевтична продукція, сполуки, що використовуються для її виготовлення, які не виробляються в Україні та класифікуються за товарними групами 28, 29, 30 УКТ ЗЕД, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України;

14) устаткування, яке працює на відновлюваних джерелах енергії, енергозберігаюче обладнання і матеріали, засоби вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів, обладнання та матеріали для виробництва альтернативних видів палива або для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії за умови, що ці товари застосовуються платником податків для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні. Перелік таких товарів із зазначенням кодів УКТ ЗЕД встановлюється Кабінетом Міністрів України;

15) техніка, устаткування, майно і матеріали, що ввозяться на митну територію України та вивозяться за межі цієї території, призначені для власного використання розвідувальними органами України;

16) матеріали, устаткування та комплектуючі, що використовуються для виробництва:

- а) устаткування, що працює на відновлюваних джерелах енергії;
- б) матеріалів, сировини, устаткування та комплектуючих, що будуть використовуватися у виробництві альтернативних видів палива або виробництві енергії з відновлюваних джерел енергії;
- в) енергозберігаючого обладнання і матеріалів, виробів, експлуатація яких забезпечує економію та раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів;
- г) засобів вимірювання, контролю та управління витратами паливно-енергетичних ресурсів;

г) матеріалів, сировини та устаткування, що будуть використовуватися у нанотехнологічних виробництвах або працювати з використанням нанотехнологій. Такі товари звільнюються від оподаткування за умови, що вони застосовуються платником податків для власного виробництва та якщо ідентичні товари з аналогічними якісними показниками не виробляються в Україні;

17) технічні та транспортні засоби, у тому числі самохідні сільськогосподарські машини, що працюють на біопаливі;

18) бланки книжок МДП та книжок (карнетів) А.Т.А., що переміщуються між національним гарантійним об'єднанням та іноземними гарантійними об'єднаннями, що є їх кореспондентами, або міжнародними організаціями.

19) з 1 січня 2013 року товари та/або предмети, оплачені за рахунок грантів (субгрантів), наданих відповідно до програм Глобального фонду для боротьби із СНІДом, туберкульозом та малярією в Україні, що виконуються відповідно до закону. В разі порушення вимог щодо цільового використання зазначених товарів та/або предметів платник податку зобов'язаний сплатити ввізне мито та пеню;

Забороняється звільняти окремих юридичних та фізичних осіб від сплати мита і переносити для них строки його сплати.

Митним законодавством також передбачені звільнення від оподаткування митом залежно від обраного митного режиму, зокрема:

- 1) ввізним митом – товари, поміщені у митні режими реімпорту та відмови на користь держави;
- 2) вивізним митом – товари, поміщені у митний режим реекспорту.

Застосовується умовне повне звільнення від оподаткування:

- 1) ввізним митом – до товарів, поміщених у митні режими транзиту, тимчасового ввезення, митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території, знищення або руйнування;
- 2) вивізним митом – до товарів, поміщених у митні режими транзиту, тимчасового вивезення¹.

Умовне часткове звільнення від оподаткування ввізним митом застосовується до товарів, поміщених у митний режим тимчасового ввезення.

При ввезенні (пересиланні) на митну територію України товари, визначені відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу» Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України як гуманітарна допомога, звільнюються від оподаткування ввізним митом. Гуманітарна допомога, що надається Україною, при її вивезенні за межі митної території України звільняється від сплати вивізного мита.

Товари (крім товарів для реалізації або використання з метою, безпосередньо не пов'язаною з провадженням підприємницької діяльності), що ввозяться на митну територію України на строк не менше трьох років іноземними інвесторами відповідно до Закону України «Про режим іноземно-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

го інвестування» з метою інвестування на підставі зареєстрованих договорів (контрактів) або як внесок іноземного інвестора до статутного капіталу підприємства з іноземними інвестиціями, звільняються від сплати ввізного мита. При відчуженні таких товарів раніше трьох років з часу зарахування їх на баланс ввізне мито сплачується на загальних підставах.

Наукове, лабораторне і дослідницьке обладнання, а також комплектуючі та матеріали, передбачені проектом наукового парку, зареєстрованого згідно з Законом України «Про наукові парки», що ввозяться на митну територію України науковим парком та партнерами наукового парку в межах реалізації такого проекту наукового парку, звільняються від сплати ввізного мита.

Звільнення від сплати ввізного мита надається на весь строк реалізації проекту наукового парку, але не більше ніж на два роки для обладнання та не більше ніж на один рік для комплектуючих і матеріалів з дня затвердження зазначеного переліку та обсягів товарів.

Товари, що ввозяться на митну територію України на адресу Товариства Червоного Хреста України, його органів та місцевих організацій відповідно до Закону України «Про Товариство Червоного Хреста України» як гуманітарна чи добродійна допомога, звільняються від оподаткування ввізним митом.

Устаткування, обладнання та комплектуючі, а також матеріали, які не виробляються в Україні і ввозяться на митну територію України технологічними парками, їх учасниками та спільними підприємствами, що виконують проекти технологічних парків, для реалізації таких проектів технологічних парків відповідно до Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків», оподатковуються ввізним митом на загальних підставах. Нараховані суми ввізного мита не перераховуються до бюджету, а зараховуються на спеціальні рахунки технологічних парків, їх учасників та спільних підприємств у порядку, встановленому Законом України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків».

При ввезенні на митну територію України від оподаткування митом звільняються:

- устаткування, обладнання та комплектуючі до них, матеріали, що не виробляються в Україні, які не є підакцизними товарами та ввозяться ініціаторами створення – суб'єктами господарювання, керуючими компаніями індустріальних парків для облаштування індустріальних парків;
- устаткування, обладнання та комплектуючі до них, що не виробляються в Україні та не є підакцизними товарами, які ввозяться учасниками індустріальних парків для здійснення господарської діяльності у межах індустріальних парків.

11.3. Акцизний податок

Акцизний податок є важливим інструментом регулювання ЗЕД. Це непрямий податок на високорентабельні товари (продукцію), який включається до ціни товарів. Акцизний податок – непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції).

Рис. 11.4. Платники акцизного податку

Об'єктами оподаткування є операції з:

- реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів (продукції);
- реалізації (передачі) підакцизних товарів (продукції) з метою власного споживання, промислової переробки, здійснення внесків до статутного капіталу, а також своїм працівникам;
- ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України;
- реалізації конфіскованих підакцизних товарів (продукції), підакцизних товарів (продукції), визнаних безхазяйними, підакцизних товарів (продукції), за якими не звернувся власник до кінця строку зберігання, та підакцизних товарів (продукції), що за правом успадкування чи на інших законних підставах переходять у власність держави;
- реалізації або передачі у володіння, користування чи розпорядження підакцизних товарів (продукції), що були ввезені на митну тери-

торію України із звільненням від оподаткування до закінчення строку, визначеного законодавством;

- обсяги та вартість втрачених підакцизних товарів (продукції), що перевищують встановлені норми втрат;
- операції з продажу, обміну або інших способів відчуження цінних паперів, де відбувається перехід права власності на цінні папери, та операції з деривативами, крім операцій, що здійснюються на міжбанківському ринку деривативів. Для цілей цього пункту під міжбанківським ринком деривативів розуміється сукупність відносин у сфері торгівлі деривативами між банками, між банками та їхніми клієнтами (у тому числі банками-нерезидентами), між банками і Національним банком України, а також Національним банком України і його клієнтами;
- переобладнання ввезеного на митну територію України транспортного засобу у підакцизний легковий автомобіль.

Операції з підакцизними товарами у сфері ЗЕД, які не підлягають оподаткуванню:

- вивезення (експорту) підакцизних товарів (продукції) платником податку за межі митної території України. Товари (продукція) вважаються вивезеними (експортованими) платником податку за межі митної території України, якщо їх вивезення (експортування) засвідчене належно оформленою митною декларацією, у тому числі, якщо відвантаження відбулося у звітному періоді, а вивезення (експортування) – у наступному звітному періоді і на дату подання декларації з акцизного податку за звітний місяць наявна така митна декларація;
- ввезення на митну територію України раніше експортованих підакцизних товарів (продукції), у яких виявлено недоліки, що перешкоджають реалізації цих товарів на митній території країни імпортера, для їх повернення експортеру. Такі підакцизні товари (продукція) ввозяться їх продавцем (експортером) без подальшої реалізації на митній території України.

Операції з підакцизними товарами у сфері ЗЕД, які звільняються від оподаткування:

– ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України, призначених для офіційного (службового) користування дипломатичними представництвами іноземних держав, консульськими установами іноземних держав та для особистого використання членами дипломатичних представництв іноземних держав, консульських установ іноземних держав виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави;

– ввезення підакцизних товарів (продукції) з-за меж митної території України на митну територію України, якщо при цьому згідно із законом не справляється податок на додану вартість у зв'язку з розміщенням товарів (продукції) у митних режимах: реімпорту, транзиту, тимчасового ввезення,

митного складу, вільної митної зони, безмитної торгівлі, переробки на митній території, знищення або руйнування, відмови на користь держави;

– безоплатної передачі для знищення підакцизних товарів (продукції), конфіскованих за рішенням суду та таких, що перейшли у власність держави внаслідок відмови власника, якщо вони не підлягають реалізації (продажу) в установленому законодавством порядку;

– реалізації підакцизних товарів (продукції), крім нафтопродуктів, вироблених на митній території України, що використовуються як сировина для виробництва підакцизних товарів (продукції);

– ввезення на митну територію України підакцизних товарів (продукції), що використовуються як сировина для виробництва підакцизних товарів (продукції), за умови подальшого виготовлення з такої сировини готової продукції на митній території України, з якої сплачується акцизний податок, або реалізації такої продукції (підакцизних товарів) на експорт, та пред'явлення контролюючому органу ліцензії на право виробництва (крім виробництва нафтопродуктів);

– ввезення на митну територію України тютюнової сировини тютюново-ферментаційними заводами, які здійснюють реалізацію ферментованої тютюнової сировини виробникам тютюнових виробів або на експорт, та реалізація ферментованої тютюнової сировини тютюново-ферментаційними заводами виробникам тютюнових виробів;

– ввезення фізичними особами на митну територію України підакцизних товарів (продукції) в обсягах, що не перевищують норм безмитного ввезення, встановлених Митним кодексом України;

– реалізації безпосередньо вітчизняними виробниками алкогольних напоїв і тютюнових виробів магазинам безмитної торгівлі. Підставою для звільнення від сплати податку продукції, яка призначена для реалізації магазинами безмитної торгівлі, є належно оформлена митна декларація, що оформляється під час відвантаження продукції від такого виробника;

– ввезення на митну територію України підакцизних товарів (продукції) (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів) як міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або як гуманітарної допомоги, наданої згідно з нормами Закону України «Про гуманітарну допомогу»;

– ввезення акредитованими державними випробувальними лабораторіями та/або суб'єктами господарювання, які мають ліцензії на виробництво тютюнових виробів, еталонних (моніторингових) чи тестових зразків тютюнових виробів (не призначених для продажу в роздріб) для проведення досліджень чи випробувань (калібрування лабораторного обладнання, проведення дегустацій, вивчення фізико-хімічних показників, дизайну);

– реалізації скрапленого газу на спеціалізованих аукціонах для потреб населення у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

До підакцизних товарів належать:

- спирт етиловий та інші спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво;
- тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну;
- нафтопродукти, скраплений газ;
- автомобілі легкові, кузови до них, причепа та напівпричепа, мотоцикли.

Порядок визначення бази оподаткування акцизного податку представлено на рис. 11.5.

Рис. 11.5. База оподаткування акцизного податку

Розрахунок акцизного податку із застосуванням адвалорних ставок здійснюється за такою формулою:

$$C_{АП}^a = B \times A,$$

де $C_{АП}^a$ – сума акцизного податку за адвалорною ставкою; B – вартість товарів (продукції) за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари (продукцію), які він імпортує, без податку на додану вартість та з урахуванням акцизного податку; A – адвалорна ставка акцизного податку.

Акцизний податок із застосуванням специфічних ставок з ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) у валюті України розраховується за такою формулою:

$$C_{АП} = H \times A,$$

де $C_{АП}$ – сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції); H – кількість товару у фізичних одиницях виміру, встановлених Податковим кодексом України; A – ставка акцизного податку.

Обчислення сум податку з тютюнових виробів здійснюється одночасно за адвалорними та специфічними ставками. При визначенні податкового зобов'язання на сигарети одного найменування сума акцизного податку, обчислена одночасно за встановленими адвалорною та специфічною ставками акцизного податку, не повинна бути меншою встановленого мінімального акцизного податкового зобов'язання (див. табл. 11.2).

Таблиця 11.2

**Ставки акцизного податку на тютюнові вироби,
тютюн та промислові замітники тютюну**

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставки податку			
		специфічна		адвалорна	
		одиниці виміру	ставка	одиниці виміру	ставка
2401	Тютюнова сировина. Тютюнові відходи	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2402 10 00 00	Сигари, включаючи сигари з відрізними кінцями, та сигарили (тонкі сигари), з вмістом тютюну	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1 тис штук	72,70	відсотків	12
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1 тис штук	162,60	відсотків	12
2403 (крім 2403991000, 2403 10)	Тютюн та замітники тютюну, інші, промислового виробництва; тютюн «гомогенізований» або «відновлений»; тютюнові екстракти та есенції	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2403 10	Тютюн для куріння, з вмістом або без вмісту заміників у будь-якій пропорції	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		
2403 99 10 00	Жувальний і нюхальний тютюн	гривень за 1 кілограм (нетто)	217,60		

Таблиця 11.3

**Мінімальне акцизне податкове зобов'язання
із сплати акцизного податку на тютюнові вироби**

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Мінімальне акцизне податкове зобов'язання	
		одиниця виміру	сума
2402 20 90 10	Сигарети без фільтра, цигарки	гривень за 1 тис. штук	95,40
2402 20 90 20	Сигарети з фільтром	гривень за 1 тис. штук	217,60

Сума податкового зобов'язання, якщо одночасно встановлено адвалорні та специфічні ставки акцизного податку, обчислюється шляхом додавання сум, обчислених окремо за кожною ставкою, за формулою:

$$ПЗ = C_{АП}^a + C_{АП}^p$$

де ПЗ – податкове зобов'язання; $C_{АП}^a$ – сума акцизного податку, обчислена за адвалорною ставкою; $C_{АП}^p$ – сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції).

Суми податкового зобов'язання на сигарети одного найменування визначаються шляхом порівняння обчислених сум податку за встановленими адвалорною та специфічною ставками та мінімального акцизного податкового зобов'язання з обсягів ввезеного товару (продукції) і до нарахування приймається та сума, яка має більше значення за формулами:

$$\text{якщо } (C_{АП}^a + C_{АП}^p) < (МПЗ \times K : 1000), \text{ то } ПЗ = МПЗ \times K : 1000;$$

$$\text{якщо } (C_{АП}^a + C_{АП}^p) > (МПЗ \times K : 1000), \text{ то } ПЗ = C_{АП}^a + C_{АП}^p$$

де $C_{АП}^a$ – сума акцизного податку, обчислена за адвалорною ставкою; $C_{АП}^p$ – сума акцизного податку, обчислена із застосуванням специфічних ставок з одиниці товару (продукції); МПЗ – мінімальне акцизне податкове зобов'язання, встановлене законодавством на 1000 штук товару; K – кількість товару (продукції); ПЗ – податкове зобов'язання.

Податок справляється з інших підакцизних товарів та обчислюється за наступними ставками (за станом на 31.12.2013 р.) (див. табл. 11.4):

Таблиця 11.4

Ставки акцизного податку на спирт етиловий та інші спиртові дистилати, алкогольні напої, пиво

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Одиниці виміру	Ставки податку
2203 00	Пиво із солоду (солодове)	гривень за 1 літр	0,87
2204 (крім 2204 10, 2204 21 10 00, 2204 29 10 00)	Вина виноградні натуральні	гривень за 1 літр	0,01
2204 (крім 2204 10, 2204 21 10 00, 2204 29 10 00)	Вина натуральні з доданням спирту та міцні (кріплені)	гривень за 1 літр	2,51
2204 10, 2204 21 10 00, 2204 29 10 00	Вина ігристі. Вина газовані	гривень за 1 літр	3,65
2205	Вермути та інші вина виноградні натуральні з доданням рослинних або ароматизувальних екстрактів	гривень за 1 літр	2,51
2206 00 (крім 2206 00 31 00, 2206 00 51 00, 2206 00 81 00 – сидр і перрі (без додання спирту))	Інші зброжені напої (наприклад, сидр, перрі (грушевий напій), напій медовий); суміші із зброжених напоїв та суміші зброжених напоїв з безалкогольними напоями, в іншому місці не зазначені (з доданням спирту)	гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	49,49

Продовження табл. 11.4

2206 00 31 00, 2206 00 51 00, 2206 00 81 00	Сидр і перрі (без додання спирту)	гривень за 1 літр	0,50
2207	Спирт етиловий, неденатурований, з концентрацією спирту 80 об. % або більше; спирт етиловий та інші спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, денатуровані, будь-якої концентрації	гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	49,49
2208	Спирт етиловий, неденатурований з концентрацією спирту менш як 80 об. %; спиртові дистиляти та спиртні напої, одержані шляхом перегонки, лікери та інші напої, що містять спирт	гривень за 1 літр 100-відсоткового спирту	49,49

Таблиця 11.5

Ставки акцизного податку на нафтопродукти, скраплений газ, речовини, що використовуються як компоненти моторних палив

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставка акцизного податку у твердих сумах з одиниці реалізованого товару (продукції)	
		одиниця виміру	ставка
	Легкі дистиляти:		
2710 11 11 00	для специфічних процесів переробки	євро за 1000 кілограмів	182
2710 11 15 00	для хімічних перетворень у процесах, крім зазначених у товарній підкатегорії 2710 11 11 00	-»-	182
	Бензини спеціальні:		
2710 11 21 00	уайт-спірит	-»-	182
2710 11 25 00	інші спеціальні бензини	євро за 1000 кілограмів	198
	Бензини моторні:		
2710 11 31 00	бензини авіаційні	-»-	30
	бензини моторні з вмістом свинцю 0,013 г/л або менше:		
2710 11 41 11 2710 11 41 31 2710 11 41 91 2710 11 45 11 2710 11 49 11	із вмістом не менш як 5 мас. % біоетанолу або не менш як 5 мас. % етил-трет-бутилового етеру або їх суміші:	-»-	198
2710 11 41 19 2710 11 41 39 2710 11 41 99 2710 11 45 99 2710 11 49 99	інші бензини	-»-	198
2710 11 51 00 2710 11 59 00	із вмістом свинцю більш як 0,013 г/л	-»-	198
2710 11 70 00	Паливо для реактивних двигунів	-»-	30
2710 11 90 00	Інші легкі дистиляти	-»-	198
	Середні дистиляти:		
2710 19 11 00	для специфічних процесів переробки	-»-	182

Продовження табл. 11.5

2710 19 15 00	для хімічних перетворень у процесах, не зазначених у позиції 2710 19 11 00	->-	182
	Гас:		
2710 19 21 00	паливо для реактивних двигунів	євро за 1000 кілограмів	19
2710 19 25 00	інший гас	->-	182
2710 19 29 00	Інші середні дистиляти	->-	182
	Важкі дистиляти (газойлі) із вмістом сірки:		
2710 19 31 40 2710 19 35 40 2710 19 49 00	більш як 0,2 мас. %	->-	98
2710 19 31 30 2710 19 35 30 2710 19 41 30 2710 19 45 00	більш як 0,035 мас. %, але не більш як 0,2 мас. %	->-	75
2710 19 31 20 2710 19 35 20 2710 19 41 20	більш як 0,005 мас. %, але не більш як 0,035 мас. %	->-	68
2710 19 31 10 2710 19 35 10 2710 19 41 10	не більш як 0,005 мас. %	->-	46
2710 19 61 00 2710 19 63 00 2710 19 65 00 2710 19 69 00	Тільки паливо пічне побутове	->-	46
2711 12 11 00 2711 12 19 00 2711 12 91 00 2711 12 93 00 2711 12 94 00 2711 12 97 00 2711 13 10 00 2711 13 30 00 2711 13 91 00 2711 13 97 00 2711 14 00 00 2711 19 00 00	Скраплений газ (пропан або суміш пропану з бутаном)	євро за 1 тис. кілограмів	44
2707 10 90 00	Бензол сирий кам'яновугільний	євро за 1000 кілограмів	250
2905 11 00 00	Метанол технічний (метиловий спирт)	->-	400
3824 90 98 00	Біодизель та його суміші (що не містять або містять менш як 70 мас.% нафти або нафтопродуктів, одержаних з бітумінозних порід) на основі моноалкілних складних ефірів жирних кислот	євро за 1 тис. кілограмів	46,0
2710 19 31 00	Газойлі для специфічних процесів переробки	євро за 1 тис. кілограмів	98
2710 19 35 00	Газойлі для хімічних перетворень у процесах, крім зазначених у товарній категорії 2710 19 31	євро за 1 тис. кілограмів	98
2710 19 51 00	Паливо рідке (мазут) для специфічних процесів переробки	євро за 1 тис. кілограмів	46
2710 19 55 00	Паливо рідке (мазут) для хімічних перетворень у процесах, крім зазначених у товарній підкатегорії 2710 19 51 00	євро за 1 тис. кілограмів	46

Таблиця 11.6

**Ставки акцизного податку на автомобілі легкові
та інші моторні транспортні засоби**

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставка податку у твердій сумі з одиниці реалізованого товару (продукції) (специфічні)
8703	Автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені головним чином для перевезення людей (крім моторних транспортних засобів товарної позиції 8702), включаючи вантажопасажирські автомобілі-фургони та гоночні автомобілі:	
8703 10	– транспортні засоби, спеціально призначені для пересування по снігу; спеціальні автомобілі для перевезення спортсменів на майданчики для гри в гольф та аналогічні транспортні засоби:	
8703 10 11 00	– транспортні засоби спеціального призначення для переміщення по снігу, з двигуном внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем) або з двигуном внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням	0,65 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 10 18 00	– інші	0,65 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
	– інші транспортні засоби з двигуном внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням та з кривошипно-шатунним механізмом:	
8703 21	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна не більш як 1000 куб. см:	
8703 21 10 00	– нові	0,05 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 21 90	– що використовувалися:	
8703 21 90 10	– не більш як п'ять років	1,09 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 21 90 30	– понад п'ять років	1,36 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 22	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1000 куб. см, але не більш як 1500 куб. см:	
8703 22 10 00	– нові	0,03 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 22 90	– що використовувалися:	
8703 22 90 10	– не більш як п'ять років	1,36 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 22 90 30	– понад п'ять років	1,63 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 куб. см, але не більш як 3000 куб. см:	
	– нові:	
8703 23 11	– моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей:	
8703 23 11 10	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 куб. см, але не більш як 2200 куб. см	0,16 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23 11 30	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200 куб. см, але не більш як 3000 куб. см	0,65 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна

Продовження табл. 11.6

8703 23 19	– інші:	
8703 23 19 10	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500куб.см, але не більш як 2200куб.см	0,13 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23 19 30	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200куб.см, але не більш як 3000куб.см	0,13 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23 90	– що використовувалися:	
	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 1500куб.см, але не більш як 2200куб.см:	
8703 23 90 11	– не більш як п'ять років	1,63 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23 90 13	– понад п'ять років	2,18 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
	– з об'ємом циліндрів двигуна понад 2200куб.см, але не більш як 3000куб.см:	
8703 23 90 31	– не більш як п'ять років	2,18 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 23 90 33	– понад п'ять років	3,27 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 24	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 3000 куб. см:	
8703 24 10 00	– нові	1,09 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 24 90	– що використовувалися:	
8703 24 90 10	– не більш як п'ять років	3,27 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 24 90 30	– понад п'ять років	3,81 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
	– інші транспортні засоби з двигуном внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення (дизелем або напівдизелем):	
8703 31	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна не більш як 1500 куб. см:	
8703 31 10 00	– нові	0,05 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 31 90	– що використовувалися:	
8703 31 90 10	– не більш як п'ять років	1,36 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 31 90 30	– понад п'ять років	1,63 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 32	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 1500 куб. см, але не більш як 2500 куб. см:	
	– нові:	
8703 32 11 00	– моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей	0,16 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 32 19 00	– інші	0,16 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 32 90	– що використовувалися:	
8703 32 90 10	– не більш як п'ять років	1,91 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 32 90 30	– понад п'ять років	2,18 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 33	– з робочим об'ємом циліндрів двигуна понад 2500 куб. см:	
	– нові:	
8703 33 11 00	– моторні транспортні засоби, обладнані для тимчасового проживання людей	1,09 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 33 19 00	– інші	1,09 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 33 90	– що використовувалися:	
8703 33 90 10	– не більш як п'ять років	2,72 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 33 90 30	– понад п'ять років	3,54 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8703 90	– інші:	
8703 90 10 00	– транспортні засоби, оснащені електричними двигунами	109 євро за 1 штуку
8703 90 90 00	– інші	109 євро за 1 штуку

Таблиця 11.7

Ставки акцизного податку на кузови для автомобілів

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставка податку у твердій сумі з одиниці реалізованого товару (продукції) (специфічні)
8707	Кузови (включаючи кабіни) для моторних транспортних засобів товарних позицій 8701-8705:	
8707 10	- кузови для моторних транспортних засобів товарної позиції 8703:	
8707 10 10	- для промислового складення:	
8707 10 10 10	- укомплектовані	109 євро за 1 штуку
8707 10 10 20	- не укомплектовані	109 євро за 1 штуку
8707 10 90	- інші:	
8707 10 90 10	- що використовувалися п'ять років або менше	436 євро за 1 штуку
8707 10 90 20	- що використовувалися понад п'ять років	436 євро за 1 штуку
8707 10 90 90	- інші	436 євро за 1 штуку

Таблиця 11.8

Ставки акцизного податку на мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставка податку у твердій сумі з одиниці реалізованого товару (продукції) (специфічні)
8711 40 00 00	Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них з поршневым двигуном запалювання з кривошипно-шатунним механізмом і робочим об'ємом циліндрів понад 500 куб. см, але не більш як 800 куб. см	0,22 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8711 50 00 00	Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них з поршневым двигуном запалювання з кривошипно-шатунним механізмом і робочим об'ємом циліндрів понад 800 куб. см	0,22 євро за 1 куб. см об'єму циліндрів двигуна
8711 90 00 00	Мотоцикли (включаючи мопеди) та велосипеди з допоміжним мотором, з колясками або без них, крім тих, що з поршневым двигуном запалювання з кривошипно-шатунним механізмом; коляски	11 євро за 1 штуку

Таблиця 11.9

Ставки акцизного податку на причепи та напівпричепи для тимчасового проживання у кемпінгах, типу причіпних будиночків

Код товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Опис товару (продукції) згідно з УКТ ЗЕД	Ставка податку у твердій сумі з одиниці реалізованого товару (продукції) (специфічні)
8716 10 99 00	причепи та напівпричепи для тимчасового проживання у кемпінгах, типу причіпних будиночків масою понад 3500 кг, крім тих, що складаються	109 євро за 1 штуку

Датою виникнення податкових зобов'язань щодо підакцизних товарів (продукції), вироблених на митній території України, є дата їх реалізації особою, яка їх виробляє, незалежно від цілей і напрямів подальшого використання таких товарів (продукції).

Датою виникнення податкового зобов'язання щодо зіпсованого, знищеного, втраченого підакцизного товару (продукції) є дата складання відповідного акта. У цьому пункті втраченим є товар (продукція), місцезнаходження якого платник податку не може встановити.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення підакцизних товарів (продукції) на митну територію України є дата подання контролюючому органу митної декларації для митного оформлення або дата нарахування такого податкового зобов'язання контролюючим органом у визначених законодавством випадках.

Суми податку з товарів (продукції), які ввозяться на митну територію України, що підлягають сплаті, визначаються платниками податку самостійно, виходячи з об'єктів оподаткування, бази оподаткування та ставок податку.

Податок із підакцизних товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, обчислюється у національній валюті за офіційним курсом гривні до іноземної валюти, встановленим Національним банком України на дату подання контролюючому органу митної декларації до митного оформлення.

У разі втрати товарів, що перебувають під митним контролем у митних режимах, в яких надано звільнення або умовне звільнення від оподаткування, нецільового використання цих товарів або в разі невиконання у строки, встановлені Митним кодексом України, заходів щодо завершення таких митних режимів суми податку, що підлягають сплаті, визначаються виходячи з об'єктів оподаткування, бази оподаткування та ставок цього податку, що діяли на день подання митної декларації при розміщенні у відповідний митний режим.

У разі повного або часткового повернення імпортером підакцизних товарів (продукції), ввезених на митну територію України, продавцю у зв'язку з непридатністю їх для реалізації на митній території України, платник податків – імпортер проводить коригування податкових зобов'язань зі сплати акцизного податку у звітному періоді, у якому відбулось повернення невикористаних та пошкоджених марок, або контролюючому органу, який видав марки, надані відповідні документи, що підтверджують втрату марок.

Податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції) сплачується платниками податку до або в день подання митної декларації. У разі ввезення маркованої підакцизної продукції на митну територію України податок сплачується під час придбання марок акцизного податку з доплатою (у разі потреби) на день подання митної декларації.

У разі виробництва на митній території України алкогольних напоїв і тютюнових виробів чи ввезення таких товарів на митну територію України платники податку зобов'язані забезпечити їх маркування марками встановленого зразка у такий спосіб, щоб марка акцизного податку розривалася під час відкупорювання (розкривання) товару.

Наявність наклеєної в установленому порядку марки акцизного податку встановленого зразка на пляшці (упаковці) алкогольного напою та пачці (упаковці) тютюнового виробу є однією з умов для ввезення на митну територію України і продажу таких товарів споживачам, а також підтвердженням сплати податку та легальності ввезення товарів.

Марки акцизного податку для вироблених в Україні алкогольних напоїв і тютюнових виробів відрізняються від марок для ввезених на митну територію України алкогольних напоїв і тютюнових виробів дизайном та кольором. Маркуванню підлягають усі алкогольні напої з вмістом спирту етилового понад 8,5 відсотка об'ємних одиниць. Маркування вироблених в Україні алкогольних напоїв із вмістом спирту етилового від 1,2 до 8,5 відсотка об'ємних одиниць не здійснюється. Кожна марка акцизного податку на алкогольні напої повинна мати окремий номер та позначення про суму сплаченого акцизного податку за одиницю маркованої продукції, місяць і рік випуску марки. Кожна марка акцизного податку на тютюнові вироби повинна мати окремий номер та позначення про квартал і рік випуску марки.

Не підлягають маркуванню:

- алкогольні напої і тютюнові вироби, які постачаються для реалізації магазинам безмитної торгівлі безпосередньо вітчизняними виробниками такої продукції за прямими договорами, укладеними між вітчизняними виробниками алкогольних напоїв і тютюнових виробів і власниками магазинів безмитної торгівлі. При цьому переміщення алкогольних напоїв і тютюнових виробів, що спрямовуються виробниками до магазинів безмитної торгівлі, здійснюється під митним контролем із застосуванням заходів гарантування доставки;
- алкогольні напої і тютюнові вироби, які ввозяться в Україну і розміщуються у митному режимі магазину безмитної торгівлі;
- еталонні (моніторингові) чи тестові зразки тютюнових виробів, які не призначені для продажу в роздріб і ввозяться на митну територію України акредитованими державними випробувальними лабораторіями та/або суб'єктами господарювання, які мають ліцензії на право виробництва відповідної продукції, для проведення досліджень чи випробувань (калібрування лабораторного обладнання, проведення дегустацій, вивчення фізико-хімічних показників, дизайну).

Ввезення на митну територію України, зберігання, транспортування, прийняття на комісію з метою продажу та продаж на митній території України не маркованих в установленому порядку алкогольних напоїв та тютюнових виробів забороняються.

Контроль за правильністю обчислення, повнотою і своєчасністю сплати до бюджету податку з підакцизних товарів (продукції), що ввозяться на митну територію України, під час митного оформлення здійснюється контролюючими органами.

11.4. Податок на додану вартість

Податок на додану вартість є одним із важливих інструментів наповнення Держбюджету більшості країн з ринковою економікою та дієвим засобом у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Податок на додану вартість (ПДВ) – непрямий податок, який нараховується та сплачується відповідно до норм розділу V Податкового кодексу України.

Чинне законодавство визначає платників ПДВ (рис. 11.6):

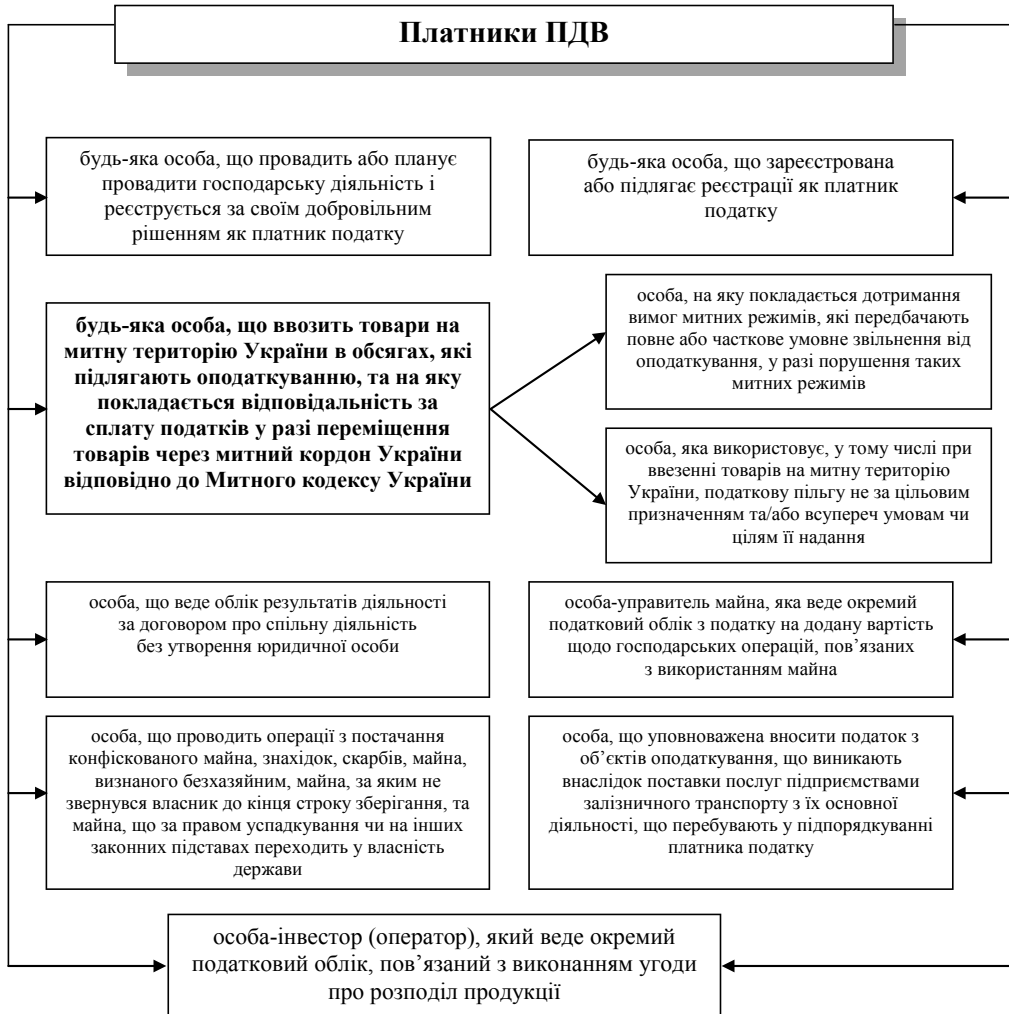

Рис. 11.6. Платники ПДВ

У разі, якщо загальна сума від здійснення операцій з постачання товарів/послуг, що підлягають оподаткуванню, у тому числі з використанням локальної або глобальної комп'ютерної мережі, нарахована (сплачена) такій особі протягом останніх 12 календарних місяців, сукупно перевищує 300000 гривень (без

урахування податку на додану вартість), така особа зобов'язана зареєструватися як платник податку у контролюючому органі за своїм місцезнаходженням (місцем проживання), крім особи, яка є платником єдиного податку.

Якщо особи, не зареєстровані як платники податку, ввозять товари на митну територію України в обсягах, що підлягають оподаткуванню згідно із законом, такі особи сплачують податок під час митного оформлення товарів без реєстрації як платники такого податку.

Об'єктом оподаткування є операції платників податку з (рис. 11.7):

Рис. 11.7. Об'єкт оподаткування ПДВ

З метою оподаткування ПДВ до операцій з ввезення товарів на митну територію України та вивезення товарів за межі митної території України прирівнюється поміщення товарів у будь-який митний режим, визначений Митним кодексом України.

Важливим аспектом адміністрування ПДВ при операціях ввезення/вивезення товарів є визначення дати виникнення податкових зобов'язань. Датою виникнення податкових зобов'язань з постачання товарів/послуг вважається дата, яка припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталася раніше:

- а) дата зарахування коштів від покупця/замовника на банківський рахунок платника податку як оплата товарів/послуг, що підлягають постачанню, а в разі постачання товарів/послуг за готівку – дата оприбуткування коштів у касі платника податку, а в разі відсутності такої – дата інкасації готівки у банківській установі, що обслуговує платника податку;
- б) дата відвантаження товарів, а в разі експорту товарів – дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України, оформлена відповідно до вимог митного законодавства, а для послуг – дата оформлення документа, що засвідчує факт постачання послуг платником податку.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України є дата подання митної декларації для митного оформлення.

Порядок визначення бази оподаткування при здійсненні деяких операцій подано на рис. 11.8.

При визначенні бази оподаткування для товарів, що ввозяться на митну територію України, перерахунок іноземної валюти у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України до цієї іноземної валюти, встановленим Національним банком України, що діє на день подання митної декларації для митного оформлення. У разі якщо митна декларація не подавалась, перерахунок іноземної валюти у валюту України здійснюється за офіційним курсом валюти України до цієї іноземної валюти, встановленим Національним банком України, що діяв на день визначення податкових зобов'язань.

Датою виникнення податкових зобов'язань у разі ввезення товарів на митну територію України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, у несупроводжуваному багажі є дата подання митному органу документа, який використовується замість митної декларації.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей) частіше одного разу протягом однієї доби базою оподаткування є сумарна фактурна вартість товарів, ввезених у наступних після першого ввезення протягом однієї доби.

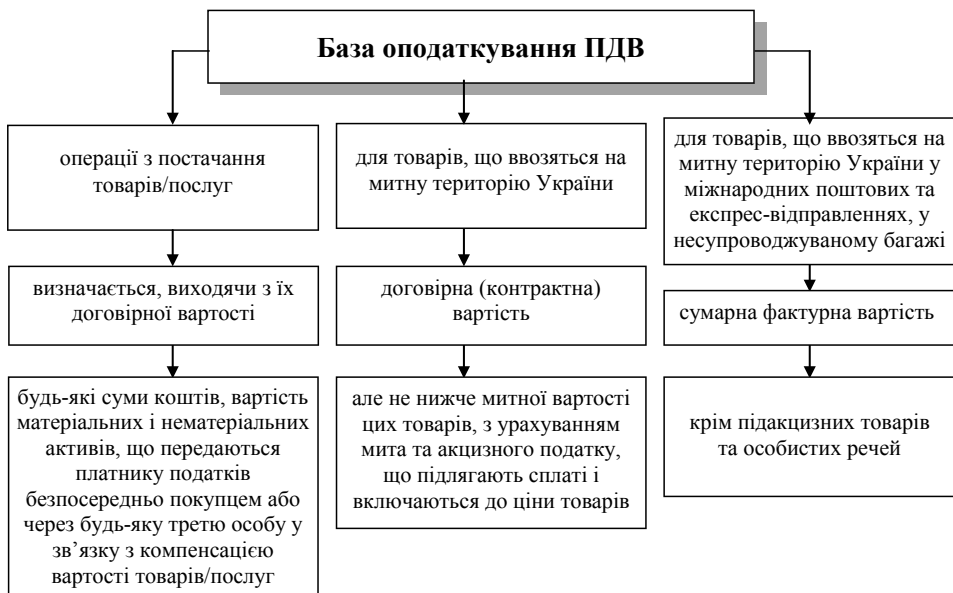

Рис. 11.8. Порядок визначення бази оподаткування ПДВ при здійсненні деяких операцій

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1000 євро, через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, базою оподаткування є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 1000 євро.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 500 євро, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України базою оподаткування є частина їх сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 500 євро.

У разі ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей) через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України, сумарна вага яких перевищує 50 кг, базою оподаткування є сумарна фактурна вартість товарів, обчислена пропорційно до ваги, що перевищує 50 кг.

Ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах: а) 17 відсотків; б) 0 відсотків.

За нульовою ставкою оподатковуються операції з вивезення товарів за межі митної території України:

- а) у митному режимі експорту;
- б) у митному режимі реекспорту, якщо товари поміщені у такий режим відповідно до норм Митного кодексу України;
- в) у митному режимі безмитної торгівлі;
- г) у митному режимі вільної митної зони;
- д) магазинами безмитної торгівлі, відповідно до порядку, встановленого Кабінетом Міністрів України та ін.

У разі подальшого вивезення таких товарів за межі митної території України податок не справляється (у тому числі за нульовою ставкою). Поставання товарів магазинами безмитної торгівлі може здійснюватися виключно фізичним особам, які виїжджають за митний кордон України, або фізичним особам, які переміщуються транспортними засобами, що належать резидентам та знаходяться за межами митного кордону України.

Не є об'єктом оподаткування ПДВ в тому числі операції з:

- ввезення на митну територію України, вивезення за межі митної території України незалежно від обраного митного режиму товарів, митна вартість яких не перевищує еквівалент 100 євро;
- ввезення на митну територію України товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 300 євро:
 - у несупроводжуваному багажі;

- на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) в одній депеші від одного відправника у міжнародних поштових відправленнях;
- на адресу одного одержувача (юридичної або фізичної особи) протягом однієї доби у міжнародних експрес-відправленнях;
- ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 1000 євро, через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення;
- ввезення на митну територію України фізичними особами у ручній поклажі та/або у супроводжуваному багажі товарів (крім підакцизних товарів та особистих речей), сумарна фактурна вартість яких не перевищує еквівалент 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України.

Звільняються від оподаткування операції з постачання та ввезення на митну територію України товарів/послуг, передбачених для власних потреб дипломатичних представництв, консульських установ іноземних держав і представництв міжнародних організацій в Україні, а також для використання особами з числа дипломатичного персоналу цих дипломатичних місій та членами їх сімей, що проживають разом з такими особами. Порядок звільнення від оподаткування та перелік операцій, що підлягають звільненню від оподаткування, встановлюються Кабінетом Міністрів України виходячи з принципу взаємності стосовно кожної окремої держави.

Звільняються від оподаткування операції з постачання послуг з перевезення (переміщення) пасажирів та вантажів транзитом через митну територію України, а також з постачання послуг, пов'язаних із таким перевезенням (переміщенням).

Звільняються від оподаткування операції із ввезення на митну територію України майна як міжнародної технічної допомоги, яка надається відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також як гуманітарної допомоги, наданої згідно з нормами Закону України «Про гуманітарну допомогу».

Сума ПДВ, що підлягає сплаті (перерахуванню) до Державного бюджету України або бюджетному відшкодуванню, визначається:

$$ПДВ = ПЗ - ПК,$$

де *ПЗ* – сума податкового зобов'язання звітного (податкового) періоду;

ПК – сума податкового кредиту такого звітного (податкового) періоду.

Платник податку зобов'язаний надати покупцю (отримувачу) на його вимогу підписану уповноваженою платником особою та скріплену печаткою (за наявності) податкову накладну, складену за вибором покупця (отримувача) в один з таких способів:

- а) у паперовому вигляді;
- б) в електронній формі з дотриманням умови щодо реєстрації у порядку, визначеному законодавством, електронного підпису уповноваженої платником особи та умови реєстрації податкової накладної у Єдиному реєстрі податкових накладних. У такому разі складання податкової накладної у паперовому вигляді не є обов'язковим.

Податкова накладна складається на кожне повне або часткове постачання товарів/послуг, а також на суму коштів, що надійшли на поточний рахунок як попередня оплата (аванс).

У разі ввезення товарів на митну територію України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається митна декларація, оформлена відповідно до вимог законодавства, яка підтверджує сплату податку.

Для операцій з постачання послуг нерезидентом на митній території України документом, що посвідчує право на віднесення сум податку до податкового кредиту, вважається податкова накладна, податкові зобов'язання за якою включені до податкової декларації попереднього періоду.

Для фізичних осіб, не зареєстрованих як суб'єкти господарювання, що ввозять товари (предмети) на митну територію України в обсягах, які підлягають оподаткуванню згідно із законодавством, оформлення митної декларації прирівнюється до подання податкової накладної.

Звітним (податковим) періодом є один календарний місяць, а у визначених випадках – календарний квартал, з урахуванням таких особливостей:

- а) якщо особа реєструється як платник податку з іншого дня, ніж перший день календарного місяця, першим звітним (податковим) періодом є період, який розпочинається від дня такої реєстрації та закінчується останнім днем першого повного календарного місяця;
- б) якщо податкова реєстрація особи анулюється в інший день, ніж останній день календарного місяця, то останнім звітним (податковим) періодом є період, який розпочинається з першого дня такого місяця та закінчується днем такого анулювання.

Податкова декларація з ПДВ подається за базовий звітний (податковий) період, що дорівнює календарному місяцю, протягом 20 календарних днів, що настають за останнім календарним днем звітного (податкового) місяця.

Платник податку зобов'язаний самостійно сплатити суму податкового зобов'язання, зазначену у поданій ним податковій декларації, протягом 10 календарних днів, що настають за останнім днем відповідного граничного строку для подання податкової декларації.

Під час ввезення товарів на митну територію України суми податку підлягають сплаті до державного бюджету платниками податку до/або на день подання митної декларації безпосередньо на єдиний казначейський рахунок, крім операцій, за якими надається звільнення (умовне звільнення) від оподаткування.

11.5. Екологічний податок за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів

4 липня 2013 року Верховною Радою України було ухвалено Закон України № 422-VII «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сплати екологічного податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів та вдосконалення деяких податкових норм», яким запроваджено адміністрування податку, який дотичний до системи митних платежів та впершу чергу зачіпає сферу ввезення транспортних засобів.

Платниками податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів є особи, які:

- ввозять на митну територію України транспортні засоби та/або кузови до них (за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10 згідно з УКТ ЗЕД) в митному режимі імпорту;
- здійснюють виробництво (виготовлення) транспортних засобів на митній території України для їх продажу на внутрішньому ринку України;
- придбавають транспортні засоби в осіб, які не є платниками цього податку.

Не є платниками податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів особи, які:

- ввозять на митну територію України транспортні засоби, що належать дипломатичним представництвам або консульським установам іноземних держав, міжнародним організаціям, які користуються привілеями та імунітетом згідно із загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, а також працівникам таких представництв, установ, організацій та членам їх сімей;
- ввозять на митну територію України транспортні засоби, раніше вивезені за межі митної території України, за наявності документів, що підтверджують їх попереднє вивезення;
- ввозять на митну територію України транспортні засоби у митних режимах інших, ніж митний режим імпорту;
- ввозять на митну територію України в митному режимі імпорту та/або здійснюють продаж на митній території України транспортних засобів, з року випуску яких минуло 30 або більше років, що не призначені для комерційного перевезення пасажирів або вантажів, мають оригінальний двигун, кузов і (за наявності) раму, збережені та відреставровані до оригінального стану, види та категорії яких визначаються Кабінетом Міністрів України та які належать до предметів колекціонування або антикваріату;
- взяли на себе зобов'язання забезпечити утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів у порядку та на умовах, визначених законом щодо утилізації знятих з експлуатації транспортних засобів, та виробляють (виготовляють) на території України транспортні за-

соби, які класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8703, 8704 та 8705 згідно з УКТ ЗЕД, за технологією, що включає:

- зварювання (виготовлення методом нероз'ємного з'єднання) кузова або кабіни, фарбування кузова або кабіни та складання транспортного засобу та/або;
 - промислове складання транспортних засобів з використанням кузовів товарної категорії 8707 10 10 та товарної підкатегорії 8707 90 10 00 згідно з УКТ ЗЕД, ввезених на митну територію України «для промислового складання» моторних транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України та виконують Програму створення та/або модернізації виробничих потужностей та робочих місць відповідно до чинного законодавства. У технологічних і виробничих операціях для товарних позицій 8704 та 8705 згідно з УКТ ЗЕД замість виготовлення та фарбування кузова або кабіни допускається виконання технологічних операцій з виготовлення рами з підвіскою та мостами;
- придбавають на території України транспортні засоби, що в установленому порядку були вперше зареєстровані та/або перереєстровані до 1 вересня 2013 року, у власників транспортних засобів або в осіб, які не є платниками цього податку, а також здійснюють продаж таких транспортних засобів після 1 вересня 2013 року;
- ввозять на митну територію України транспортні засоби, визнані відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу» Комісією з питань гуманітарної допомоги при Кабінеті Міністрів України як гуманітарна допомога».

Об'єкт та базу оподаткування податком за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів відображено на рис. 11.9.

Не є об'єктом та базою оподаткування транспортні засоби, що:

- реалізуються для інвалідів, у тому числі дітей-інвалідів, а також транспортні засоби спеціального призначення (швидка медична допомога, транспортні засоби пожежної і техногенної безпеки та для потреб підрозділів центральних органів виконавчої влади, що реалізують державну політику у сферах цивільного захисту та рятувальної справи), оплата вартості яких здійснюється за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів, коштів фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування;
- придбаваються на території України і в установленому порядку були вперше зареєстровані та/або перереєстровані, до 1 вересня 2013 року, у власників транспортних засобів або в осіб, які не є платниками цього податку, а також якщо такі транспортні засоби реалізовані після 1 вересня 2013 року;
- ввозяться на митну територію України не платниками цього податку;
- призначені для вивезення за межі митної території України у митному режимі експорту.

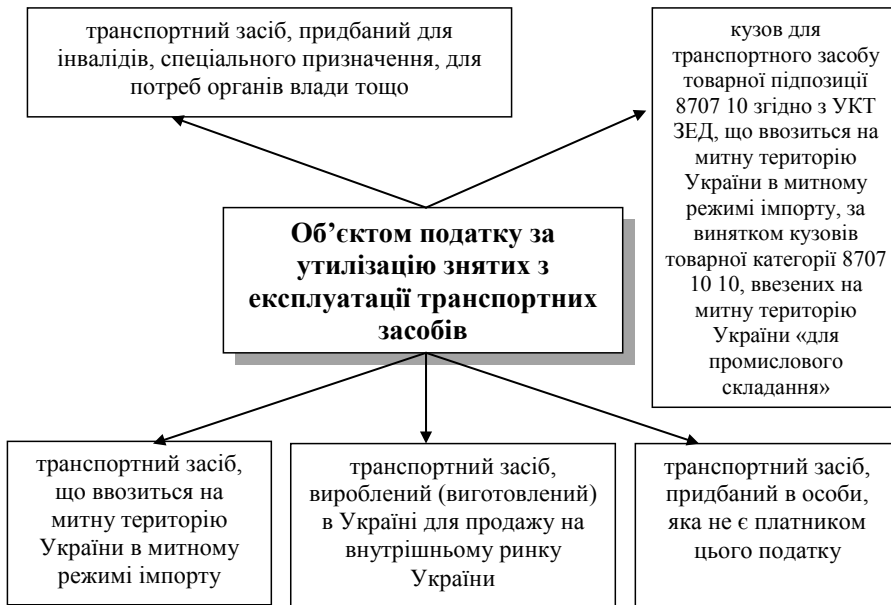

Рис. 11.9. Об'єкт та база оподаткування податком за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів

Ставки податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів подано в табл. 11.10.

Таблиця 11.10

Ставки податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів

Вид транспортного засобу	Ставка податку, гривень
Транспортні засоби, що класифікуються за кодом товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузова до них, що класифікуються за кодом товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезені на митну територію України «для промислового складання» транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	5500
Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД	11000

Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів:

1) транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузова до них, що класифікуються за кодами товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України «для промислового складання» транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України (табл. 11.11);

Таблиця 11.11

**Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку
за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів**

Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарної позиції 8703 згідно з УКТ ЗЕД, та кузови до них, що класифікуються за кодами товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України «для промислового складання» транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	Нові транспортні засоби	Що використувалися
Оснащені електричними двигунами	0,86	1,72
З робочим об'ємом циліндрів двигуна:		
не більше 1000 куб. сантиметрів	0,86	1,72
понад 1000 куб. сантиметрів, але не більше 2000 куб. сантиметрів	1,34	2,68
понад 2000 куб. сантиметрів, але не більше 3000 куб. сантиметрів	2,56	5,12
понад 3000 куб. сантиметрів, але не більше 3500 куб. сантиметрів	3,47	6,94
понад 3500 куб. сантиметрів	5,50	11,0
Кузови для транспортних засобів, що класифікуються за кодом товарної підпозиції 8707 10 згідно з УКТ ЗЕД, за винятком кузовів товарної категорії 8707 10 10, ввезених на митну територію України «для промислового складання» транспортних засобів відповідно до Митного тарифу України	4,0	12

2) транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД (табл. 11.12).

Таблиця 11.12

**Коефіцієнти, що застосовуються до ставок податку за утилізацію знятих
з експлуатації транспортних засобів за кодами товарних
позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД**

Транспортні засоби, що класифікуються за кодами товарних позицій 8702, 8704, 8705 згідно з УКТ ЗЕД	Нові транспортні засоби	Що використувалися
З повною масою до 2500 кг	0,8	1,6
З повною масою від 2500 до 3500 кг	0,9	1,8
З повною масою від 3500 до 5000 кг	1	2,0
З повною масою від 5000 до 8000 кг	1,1	2,2
З повною масою понад 8000 кг	1,34	2,68

Для цілей застосування вище зазначених коефіцієнтів, транспортними засобами, що використувалися, вважаються такі, на які уповноваженими державними органами, у тому числі іноземними, видані реєстраційні документи, що дають право експлуатувати такі транспортні засоби.

Сума екологічного податку, що справляється за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів (ЕП), обчислюється за формулою:

$$EP = C \times K \times K_{Tr},$$

де C – відповідна ставка податку; K – відповідний коефіцієнт; K_{Tr} – кількість транспортних засобів (кузовів).

У разі пропуску транспортного засобу (кузову) або партії транспортних засобів (кузовів) на митну територію України контролюючий орган:

- 1) перевіряє правильність обчислення та повноту сплати особою, яка ввозить на митну територію України транспортний засіб (кузов) або партію транспортних засобів (кузовів), податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів;
- 2) проставляє у митній декларації на транспортний засіб (кузов) або у митній декларації на партію транспортних засобів (кузовів) відмітку про сплату податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів;
- 3) оформляє та видає на кожний транспортний засіб особі, яка ввозить на митну територію України такий транспортний засіб, довідку про сплату або про звільнення від сплати податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів для подальшої передачі такою особою власнику транспортного засобу;
- 4) подає реєстр виданих довідок про сплату податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів Міністерству внутрішніх справ України до 10 числа місяця, що настає за календарним місяцем.

Довідка про сплату податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів та довідка про звільнення від сплати податку за утилізацію знятих з експлуатації транспортних засобів є документами суворої звітності.

11.6. Єдиний збір, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон

В практиці оподаткування товарів, що перетинають митний кордон України, існує також єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України. Єдиний збір запроваджено Законом України від 04.11.1999 р. № 1212-XIV «Про єдиний збір, який справляється у пунктах пропуску через державний кордон України».

Єдиний збір встановлюється щодо транспортних засобів вітчизняних та іноземних власників, які перетинають державний кордон України, і справляється за здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України відповідно до законодавства України санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю товарів (у тому числі у формі попереднього документального контролю) та радіологічного контролю товарів і транспортних засобів, за проїзд транспортних засобів автомобільними дорогами України та за проїзд автомобільних транспортних засобів з перевищенням встановлених розмірів загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів.

Єдиний збір справляється одноразово залежно від режиму переміщення (ввезення, транзит) за єдиним платіжним документом в залежності від виду, місткості або загальної маси транспортних засобів. Ставки єдиного збору встановлюються у євро та не можуть змінюватися протягом бюджетного року.

Ставки єдиного збору за здійснення у пунктах пропуску через державний кордон України контролю вантажів і транспортних засобів, плата за проїзд транспортних засобів автомобільними дорогами України (за кожен кілометр проїзду) та додаткова плата за кожен кілометр проїзду автомобільних транспортних засобів з перевищенням встановлених розмірів, загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів представлено в табл. 11.13.

Таблиця 11.13

Ставки єдиного збору

Вид транспортного засобу	Місткість або загальна маса транспортного засобу з вантажем	Ставка єдиного збору за одиницю транспортного засобу в євро	
		за проведення контролю	за проїзд автомобільними дорогами за кожен км проїзду
1. Автобуси	Від 10 до 30 місць включно	2	0,02
	Понад 30 місць	5	0,02
2. Вантажні автомобілі з/або без причепів та тягачі з/або без напівпричепів	До 20 тонн включно	5	0,02
	Понад 20 до 40 тонн включно	10	0,02
3. Великогабові автотранспортні засоби	Понад 40 до 44 тонн включно	10	0,1
	Понад 44 до 52 тонн включно	10	0,2
	Понад 52 до 60 тонн включно	10	0,27
	Понад 60 (за кожні наступні 10 тонн)	10	0,78
4. Великогабові автотранспортні засоби з перевищенням осьових навантажень	До 5% включно	–	0,05
	Понад 5% до 10% включно	–	0,1
	Понад 10% до 20% включно	–	0,27
	Понад 20% за кожні наступні 5%	–	0,15
5. Великогабаритні автотранспортні засоби з перевищенням встановлених параметрів ширини, висоти, довжини	За кожний параметр	–	0,03
6. Залізничний вагон, контейнер	–	2	–

Єдиний збір справляється у національній валюті України за офіційним (обмінним) курсом Національного банку України на день сплати цього збору. Єдиний збір перераховується до Державного бюджету України у повному обсязі.

Єдиний митний збір не може перевищувати вартість витрат пов'язаних зі здійсненням митного контролю при транзиті вантажів і транспортних засобів, санітарного, ветеринарного, фітосанітарного, радіологічного та екологічного контролю вантажів і транспортних засобів, та витрат, пов'язаних з відновленням автомобільних доріг.

Координація діяльності державних контролюючих органів із справляння єдиного збору безпосередньо у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється відповідними органами доходів і зборів.

Єдиний збір не справляється у разі:

- у разі перевантаження у пункті пропуску через державний кордон України вантажу з водних та авіаційних транспортних засобів і з трубопровідного транспорту на засоби інших видів транспорту (автомобільний, залізничний);
- транзиту вантажу, що не підлягає пропуску через митний кордон та перевантажується на інший транспортний засіб у зоні митного контролю пункту пропуску, який є одночасно пунктом ввезення та вивезення цього вантажу;
- в'їзду та виїзду транспортного засобу в межах одного пункту пропуску через державний кордон без перетинання митного кордону;
- переміщення товарів трубопровідним транспортом та лініями електропередачі;
- з транспортних засобів, якими перевозяться вантажі гуманітарної допомоги, якщо товаросупровідні документи оформлені на отримувачів гуманітарної допомоги в Україні, що внесені до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги.

Єдиний збір включає плату за контроль вантажу і транспортного засобу; плату за проїзд транспортного засобу автомобільними дорогами; додаткової плати за проїзд автомобільного транспортного засобу з перевищенням встановлених загальної маси, осьових навантажень та (або) габаритних параметрів.

Сплата єдиного збору здійснюється:

- 1) готівкою – до уповноваженої установи банку, що знаходиться у пункті пропуску через державний кордон, через який переміщується транспортний засіб та вантаж, на рахунок органу доходів і зборів, в зоні діяльності якого розміщено цей пункт;
- 2) у безготівковій формі – шляхом попередньої сплати на відповідний рахунок органу доходів і зборів, в зоні діяльності якого розміщено пункт пропуску, через який переміщується транспортний засіб та вантаж.

Допускається доплата коштів готівкою через приписну касу уповноваженої установи банку у пункті пропуску через державний кордон. У разі відсутності у пункті пропуску через державний кордон приписної каси уповноваженої установи банку кошти приймаються відповідною посадовою особою органу доходів і зборів за єдиним платіжним документом, з подальшою передачею їх до каси органу доходів і зборів.

У разі ввезення залізничним транспортним засобом вантажу, призначеного для використання на митній території України, сплата єдиного збору за здійснення контролю в пунктах пропуску через державний кордон може здійснюватися за рахунок органів доходів і зборів, в зоні діяльності яких розташовані станції призначення. Допускається доплата коштів у рахунок сплати єдиного збору готівкою через касу органу доходів і зборів, в зоні діяльності якого розташовані станції призначення. Підтвердженням факту сплати єдиного збору є відбиток особистої номерної печатки та особистий

підпис посадової особи органу доходів і зборів, яка здійснювала митний контроль, на всіх примірниках єдиного платіжного документа.

Єдиний збір залежить від режиму переміщення (імпорт, транзит), від виду та місткості або загальної маси транспортних засобів. Тому така тенденція збільшення надходжень єдиного збору є результатом збільшення імпорту та кількості пропущених через пункт пропуску транспортних засобів.

11.7. Плата за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для них

Цей платіж регламентований Наказом Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р. № 610 «Про затвердження Порядку справляння плати за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для них».

Митне оформлення здійснюється в місцях розташування відповідних підрозділів органів доходів і зборів протягом робочого часу, встановленого для цих органів. Відповідно до міжнародних договорів, укладених відповідно до закону, митне оформлення у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється цілодобово. Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення здійснюється в будь-якому органі доходів і зборів з пред'явленням їх цього органу.

Митне оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через територію України в митному режимі транзиту, здійснюється органом доходів і зборів, у зоні діяльності якого починається транзитне переміщення.

За письмовим зверненням декларанта або уповноваженої ним особи митні формальності можуть виконуватися органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів, а також поза робочим часом, установленим для них. За виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування органів доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для них, із заінтересованих осіб справляється плата у розмірах, установлених Кабінетом Міністрів України.

При цьому робота поза робочим часом, установленим для органу доходів і зборів, – робота посадових осіб цього органу, що здійснюється в надурочний час (понад тривалість робочого дня, встановленого для органу доходів і зборів), нічний час, вихідні, святкові та неробочі дні.

Робочий час, установлений для органу доходів і зборів, – тривалість робочого дня та режим роботи, встановлені відповідно до законодавства України про працю, правилами внутрішнього трудового розпорядку і графіками змінності для органу доходів і зборів.

Таблиця 11.14

Розміри плати за виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування таких органів або поза робочим часом, установленим для них

Назва операції	За одну годину роботи (незалежно від кількості посадових осіб органу доходів і зборів, заданих до виконання митних формальностей), євро
1. Виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування таких органів:	
– у робочий час	20
– у надурочний, нічний час і вихідні дні	40
– у святкові та неробочі дні	50
2. Виконання митних формальностей органами доходів і зборів у місцях розташування цих органів поза робочим часом, установленим для них:	
– у надурочний, нічний час і вихідні дні	40
– у святкові та неробочі дні	50

Плата справляється:

а) за митною декларацією на бланку єдиного адміністративного документа та/або митною декларацією, що подається в електронному вигляді (далі – МД), а саме:

- тимчасовою митною декларацією;
- періодичною митною декларацією;
- попередньою митною декларацією;
- додатковою митною декларацією;

б) за уніфікованою митною квитанцією МД-1 (далі – квитанція МД-1) у разі здійснення митних формальностей, що не передбачають подання митної декларації.

Платниками плати є декларант або уповноважена ним особа, на звернення якої було прийняте рішення про здійснення митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для цього органу.

Митний брокер має право сплатити плату, якщо декларант уповноважує його повністю здійснити всі процедури з декларування та сплати митних та інших платежів.

Сплата коштів здійснюється платниками до/або під час здійснення митних формальностей органами доходів і зборів.

Рішення про виконання митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів у робочий час приймається посадовою особою цього органу, уповноваженою на це наказом керівника органу доходів і зборів, на підставі письмової заяви декларанта або уповноваженої ним особи шляхом проставлення на заяві резолюції.

Рішення про виконання митних формальностей поза робочим часом, установленим для органу доходів і зборів, приймається керівником (заступником керівника) органу доходів і зборів шляхом видання письмового розпорядження на підставі письмової заяви декларанта або уповноваженої ним особи.

Заява щодо виконання митних формальностей органами доходів і зборів поза місцем розташування цих органів або поза робочим часом, установленим для них, повинна містити:

- відомості про товар та/або транспортний засіб, відправника, одержувача, зовнішньоекономічний договір або інший документ, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту);
- плановані час і дату виконання митних формальностей;
- зобов'язання про внесення плати;
- відомості про бажане місце проведення виконання митних формальностей (у разі їх виконання поза місцем розташування органу доходів і зборів);
- печатку заявника (за наявності);
- підпис заявника.

У разі переміщення товарів і транспортних засобів експрес-перевізником з письмовою заявою звертається експрес-перевізник.

Нарахування та внесення плати за виконання митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів здійснюються таким чином:

- у підрозділах митного оформлення органу доходів і зборів, для яких встановлено п'ятиденний робочий тиждень, – за розміром плати здійснення митних формальностей за роботу у робочий, надурочний, нічний час та вихідні, святкові і неробочі дні відповідно до часу фактичного виконання митних формальностей;
- у підрозділах митного оформлення органу доходів і зборів за затвердженням керівником органу доходів і зборів та передбаченим правилами внутрішнього трудового розпорядку графіком змінності – за розміром плати за виконання митних формальностей у надурочний час;
- у підрозділах митного оформлення органу доходів і зборів, режим роботи яких визначений як цілодобовий, – за розміром плати за виконання митних формальностей у робочий час.

Нарахування та внесення плати за виконання митних формальностей поза робочим часом, установленим для органів доходів і зборів, здійснюються таким чином:

- у підрозділах митного оформлення органу доходів і зборів, для яких встановлено п'ятиденний робочий тиждень, – за розміром плати здійснення митних формальностей за роботу в надурочний, нічний час та вихідні, святкові і неробочі дні відповідно до часу фактичного виконання митних формальностей;
- у підрозділах митного оформлення органу доходів і зборів за затвердженням керівником органу доходів і зборів та передбаченим прави-

лами внутрішнього трудового розпорядку графіком змінності – за розміром плати за виконання митних формальностей у надурочний час.

Нарахування плати посадовими особами органу доходів і зборів поза місцем розташування органу доходів і зборів та поза робочим часом, установленим для цього органу, здійснюється на підставі відповідних даних, занесених у Журнал обліку виїздів посадових осіб для виконання митних формальностей.

ЖУРНАЛ
обліку виїздів посадових осіб для виконання митних формальностей

(назва структурного підрозділу)
_____ (рік)

№ з/п	Дата	Місце огляду	Найменування юридичної особи/ П.І.Б. фізичної особи – підприємця	Час виїзду	Час приїзду	Кількість годин	П. І. Б. інспектора	Реквізити МД (квитанції МД-1), №, дата

Установлені розміри плати застосовуються з урахуванням перенесення вихідних та робочих днів у порядку і на умовах, установлених законодавством, для працівників, яким встановлено п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями.

Плата нараховується виключно за фактичний час здійснення митних формальностей поза місцем розташування органу доходів і зборів або поза робочим часом, установленим для органу доходів і зборів, незалежно від кількості посадових осіб органу доходів і зборів, залучених до їх проведення.

До часу, витраченого посадовою особою органу доходів і зборів на здійснення митних формальностей поза місцем розташування органів доходів і зборів, зараховується також час, витрачений нею на проїзд до місця призначення й у зворотному напрямку.

Плата вноситься за кожною письмовою заявою окремо з урахуванням кількості витрачених на здійснення митних формальностей годин роботи посадової особи органу доходів і зборів, яка здійснює такі митні формальності, незалежно від кількості оформлених митних декларацій.

Плата справляється у гривні за офіційним (валютним) курсом, встановленим Національним банком, що діє на дату подання митної декларації, а у разі, коли виконання митних формальностей не пов'язано з поданням митної декларації, – на дату фактичної сплати.

Сплата коштів здійснюється платниками у безготівковій формі за рахунок авансових платежів (передоплати) або в готівковій формі через касу органу доходів і зборів чи фінансової установи на рахунки, відкриті на ім'я органів доходів і зборів в територіальних органах Державної казначейської служби України.

11.8. Відшкодування витрат за зберігання товарів та транспортних засобів на складах митних органів

На сьогодні втратив чинність наказ Державної митної служби України від 29 липня 2008 року № 821 «Про затвердження Порядку справляння плати за зберігання товарів і транспортних засобів на складах митних органів та внесення змін до деяких наказів Державної митної служби України», однак Наказом Міністерства фінансів України від 15.06.2012 р. № 731 запроваджено Порядок відшкодування витрат митних органів за зберігання товарів, транспортних засобів, зазначених в частині шостій статті 239 Митного кодексу України.

Під складами митних органів (органів доходів і зборів) розуміються складські приміщення, резервуари, криті та відкриті майданчики, холодильні чи морозильні камери, які належать органам доходів і зборів або використовуються ними і спеціально обладнані для зберігання товарів, транспортних засобів комерційного призначення.

Товари, які через свої властивості не можуть зберігатися на складі органу доходів і зборів, за рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, можуть передаватися органами доходів і зборів на зберігання підприємствам, на складах яких створено необхідні умови для належного зберігання таких товарів. Таке зберігання вважається зберіганням на складі органу доходів і зборів.

Органи доходів і зборів несуть передбачену законом відповідальність за втрату або пошкодження товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що зберігаються ними. Таку ж відповідальність несе адміністрація підприємств, на складах яких розміщуються товари, передані органами доходів і зборів цим підприємствам на зберігання.

Витрати органів доходів і зборів на зберігання товарів, транспортних засобів, відшкодовуються власниками цих товарів, транспортних засобів або уповноваженими ними особами. Товари, транспортні засоби комерційного призначення можуть зберігатися на складах органів доходів і зборів протягом 90 днів. Власники товарів, що зберігаються на складах органів доходів і зборів під митним контролем, або уповноважені ними особи можуть з дозволу та під контролем цих органів здійснювати із зазначеними товарами певні операції, зокрема:

- 1) підготовку товарів до продажу (відчуження, транспортування, консолідацію, подрібнення партій, маркування, формування відправлень, сортування, зберігання у цілях транзиту);
- 2) змішування товарів (компонентів) без надання одержаній продукції характеристик і властивостей, що істотно відрізняють її від вихідних складових;
- 3) прості складські операції, необхідні для забезпечення збереження цих товарів (переміщення товарів у межах складу з метою раціонального розміщення; чищення; провітрювання; створення опти-

мального температурного режиму зберігання; сушіння, у тому числі із створенням потоку тепла; захист від корозії; боротьба із шкідниками; інвентаризація);

4) взяття проб та зразків.

У разі відмови у наданні дозволу на здійснення таких операцій з товарами органи доходів і зборів зобов'язані невідкладно, письмово або в електронній формі, повідомити особу, яка звернулася за дозволом, про причини і підстави такої відмови.

Товари, що зберігаються на складах органів доходів і зборів під митним контролем, можуть бути видані їх власникам або уповноваженим ними особам, а також особам, до яких протягом строку зберігання перейшло право власності на ці товари або право володіння ними, лише після митного оформлення зазначених товарів, відшкодування витрат органів доходів і зборів на їх зберігання та сплати відповідних митних платежів.

Для розрахунку витрат за зберігання використовуються такі розрахункові одиниці використання складських приміщень:

1) піддон розміром 800 x 1200 мм (п.) – при розміщенні товарів на піддонах;

2) кубічний метр (м³) – у разі об'єктивної неможливості розміщення товарів на піддонах, а також:

– при розміщенні габаритних товарів або товарів, що не мають чітко визначеної геометричної форми, розрахунки об'єму здійснюються за показниками займаної площі, розрахованими в максимальних величинах довжини, ширини, висоти зазначеного товару;

– при розміщенні живих тварин розрахунки об'єму здійснюються залежно від розмірів місця у складському приміщенні, відведеного для зберігання таких тварин;

3) одиниця транспортного засобу (од.) – з урахуванням його ваги та кількості місць для сидіння.

Відшкодування витрат органу доходів і зборів оформлюється уніфікованою митною квитанцією МД-1, яка заповнюється в порядку, встановленому законодавством.

Витрати митного органу відшкодовуються власником товарів, транспортних засобів або вповноваженою ним особою після їх митного оформлення при фактичному отриманні цих товарів, транспортних засобів. Розміри таких відшкодувань подано в табл. 11.15.

Відшкодування витрат органу доходів і зборів, пов'язаних із зберіганням товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, здійснюється правовласником або за його згодою іншою особою.

Витрати відшкодовуються платником у гривнях за офіційним курсом Національного банку України, установленим на дату їх внесення. Витрати відшкодовуються шляхом перерахування відповідної суми в безготівковій формі на спеціальний реєстраційний рахунок органу доходів і зборів або готівкою до каси органу доходів і зборів чи через відділення вповноваженого банку. Датою покриття витрат в безготівковій формі є дата зарахування

коштів на спеціальний реєстраційний рахунок органу доходів і зборів, відкритий в органі Державної казначейської служби України.

Таблиця 11.15

Розміри відшкодувань за зберігання на складах органів доходів і зборів товарів і транспортних засобів

№ з/п	Категорії товарів	Розмір плати в євро за добу
1	Товари в закритому сховищі (на складі):	
	за піддон (800 x 1200 мм)	2,0
	за кубічний метр (якщо товар зберігається не на піддонах)	1,0
2	Товари на відкритих майданчиках:	
	за піддон (800 x 1200 мм)	1,0
	за кубічний метр (якщо товар зберігається не на піддонах)	0,5
3	Транспортні засоби, за одиницю:	
	мотоцикли, моторолери, мотонарти та інші мототранспортні засоби	5,0
	легкові автомобілі, мікроавтобуси (максимальна вага яких не перевищує 3500 кг і кількість місць для сидіння, крім сидіння водія, не перевищує восьми)	10,0
	вантажні автомобілі, автобуси (дозволена максимальна вага яких перевищує 3500 кг та/або які мають більше восьми місць для сидіння, крім сидіння водія)	22,0
	інші (за квадратний метр займаної площі)	1,0

Строк зберігання товарів і транспортних засобів на складі органу доходів і зборів для обрахунку витрат обчислюється, починаючи з одинадцятого дня після оформлення відповідних документів про фактичне прийняття товарів і транспортних засобів на зберігання органом доходів і зборів і до дня їх видачі зі складу органу доходів і зборів власникам або вповноваженим особам.

При обрахунку витрат строк зберігання обчислюється в календарних днях. День видачі зі складу органу доходів і зборів товарів і транспортних засобів власникам або вповноваженим особам до загального строку при обрахунку витрат не включається. При обрахунку витрат органом доходів і зборів до розрахункового строку не включаються:

- час проведення органом доходів і зборів в рамках процедури митного контролю та митного оформлення досліджень (аналізів, експертиз). Проміжок часу, витрачений на проведення досліджень (аналізів, експертиз), підтверджується копіями документів, що засвідчують факт прийняття рішення органом доходів і зборів про необхідність таких досліджень (аналізів, експертиз) та дату отримання органом доходів і зборів відповідної інформації;
- час затримки митного оформлення, яка сталася з ініціативи органу доходів і зборів. Такий час встановлюється за результатами перевірки обставин та причин такого затримання та оформлюється доповідною або службовою запискою на керівника органу доходів і зборів або особу, яка виконує його обов'язки. При цьому при обрахунку витрат до розрахункового строку не включаються час проведення службового розслідування або перевірки;

– строк дії обставин непереборної сили, що підтверджується відповідними документами.

Витрати не обраховуються та не відшкодовуються, якщо: 1) строк зберігання товарів, транспортних засобів на складі органу доходів і зборів не перевищує десяти днів з дня їх розміщення на складі органу доходів і зборів; 2) товари, транспортні засоби, що зберігаються на складі органу, доходів і зборів розміщуються їх власником або вповноваженою ним особою у режим відмови на користь держави.

Видача зі складу органу доходів і зборів товарів, транспортних засобів їх власникам або вповноваженим особам, а також особам, до яких протягом строку зберігання перейшло право власності на ці товари або право володіння ними, здійснюється лише після митного оформлення зазначених товарів, транспортних засобів, відшкодування витрат органів доходів і зборів за їх зберігання та сплати відповідних митних платежів.

Кошти, отримані як відшкодування витрат органу доходів і зборів за зберігання товарів, транспортних засобів, використовуються на покриття витрат, пов'язаних з організацією такого зберігання.

11.9. Особливості обчислення сум витрат у справах про порушення митних правил та їх відшкодування

Чинним законодавством України на сьогодні встановлено механізм обчислення сум витрат у справах про порушення митних правил та їх відшкодування.

До витрат у справі про порушення митних правил належать:

- витрати на інвентаризацію, зберігання, перевезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування органу доходів і зборів;
- витрати на залучення спеціалістів та експертів у справі про порушення митних правил;
- витрати, пов'язані з викликом свідка (свідків) для дачі пояснень;
- інші понесені органами доходів і зборів витрати на провадження або розгляд справи про порушення митних правил (крім витрат оплати послуг перекладача).

Обчислення сум витрат у справі про порушення митних правил оформлюється шляхом заповнення довідки про витрати органу доходів і зборів у справі про порушення митних правил. До довідки додаються розрахунки та документи, що підтверджують понесені витрати у справі про порушення митних правил, або належним чином завірені їх копії.

Довідка готується уповноваженою посадовою особою підрозділу фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів на запит посадової особи органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил.

Запит на отримання довідки направляється посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил, до підрозділу фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів завчасно, але не пізніше ніж за п'ять робочих днів до дати направлення матеріалів у цій справі до суду або дати розгляду справи органом доходів і зборів.

Дата направлення матеріалів справи про порушення митних правил до суду чи дата розгляду цієї справи органом доходів і зборів зазначається у запиті посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа.

Довідка та документи надаються посадовій особі органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил, відповідальною посадовою особою підрозділу фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів не пізніше ніж за добу до дати направлення матеріалів у цій справі до суду або дати розгляду справи органом доходів і зборів.

Розрахунок суми витрат на інвентаризацію, перевезення (пересилання) товарів, транспортних засобів, тимчасово вилучених у справі про порушення митних правил, здійснюється відповідальною посадовою особою підрозділу фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів на підставі первинних документів, які підтверджують такі витрати.

Витрати на зберігання товарів, транспортних засобів, тимчасово вилучених у справі про порушення митних правил та розміщених на складах, що належать органам доходів і зборів, розраховуються з дня їх фактичного розміщення на цих складах відповідно до розмірів відшкодувань на зберігання на складах органів доходів і зборів товарів і транспортних засобів.

Витрати на зберігання товарів, транспортних засобів, тимчасово вилучених у справі про порушення митних правил та розміщених на складах, які використовуються органами доходів і зборів за договорами оренди чи зберігання, обраховуються на підставі калькуляції витрат за добу зберігання на відповідних складах згідно з договором з дня їх фактичного розміщення на цих складах.

Розрахунок суми витрат на залучення спеціалістів та експертів у справі про порушення митних правил, а також на виклик свідка (свідків) здійснюється відповідальною посадовою особою підрозділу фінансово-економічної

роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів на підставі первинних документів, які підтверджують такі витрати.

Розрахунок сум інших понесених органом доходів і зборів витрат на провадження або розгляд справи про порушення митних правил здійснюється відповідальною посадовою особою підрозділу фінансово-економічної роботи та бухгалтерського обліку органу доходів і зборів на підставі первинних документів, які підтверджують такі витрати.

За відсутності понесених витрат за будь-якою складовою видатків органу доходів і зборів на провадження та розгляд справи про порушення митних правил відповідні графи довідки не заповнюються.

Довідка та документи додаються до справи про порушення митних правил посадовою особою органу доходів і зборів, у провадженні якої перебуває ця справа, з метою врахування відповідних витрат, що підлягають відшкодуванню, у постанові в справі про порушення митних правил.

При розгляді справи про порушення митних правил судом або органом доходів і зборів у разі потреби подається додатково інформація Національного банку України про офіційний курс євро щодо гривні на день розгляду справи.

При розгляді справ про порушення митних правил орган, який розглядає справу, вирішує питання відшкодування витрат та їх сум.

Витрати в справі про порушення митних правил відшкодовуються особою, стосовно якої винесено постанову про накладення адміністративного стягнення. Суми витрат, що підлягають відшкодуванню, зазначаються у постанові про накладення стягнення.

Відшкодування витрат винною особою здійснюється шляхом перерахування відповідної суми в безготівковій формі на відповідний рахунок органу доходів і зборів або шляхом унесення готівки до каси органу доходів і зборів чи до відділення уповноваженого банку.

11.10. Особливості митного оподаткування товарів, які переміщуються через митний кордон громадянами

Важливе місце в митному адмініструванні посідають процедури справляння митних платежів при митному оформленні товарів, що переміщуються через митний кордон України в ручній поклажі, супроводжуваному й несупроводжуваному багажі, вантажних, міжнародних поштових та експрес-відправленнях і належать громадянам.

Митні платежі нараховуються за ставками, що діють на день подання митної декларації, та сплачуються громадянами у валюті України. При визначенні суми митних платежів, які нараховуються за фіксованими ставками, застосовуються офіційні курси іноземних валют, що визначаються Національним банком України на день нарахування митних платежів. Порядок визначення митних платежів подано в табл. 11.16.

Таблиця 11.16

Особливості визначення митних платежів в Україні

№ з/п	Митний платіж	Умова оподаткування	Формула розрахунку	Елементи розрахунку
1	Мито	в разі застосування адвалорних ставок мита (у відсотках до частини фактурної вартості товарів, що перевищує їх неоподаткований розмір)	$C_m = (ЧФВ \times C_t) : 100\%$	C_m – сума мита; $ЧФВ$ – частина фактурної вартості товарів, що перевищує неоподаткований розмір (у грн.); C_t – ставка мита, встановлена у відсотках від фактурної вартості товару, що дорівнює 10%
		з вартості товарів, що обчислюється пропорційно до ваги, яка перевищує 50 кг	$C_m = ФВ : 3В \times (3В - 50 \text{ кг}) \times C_t : 100\%$	C_m – сума мита; $ФВ$ – фактурна вартість товару (у грн.); $3В$ – загальна вага товару; C_t – ставка мита, встановлена у відсотках від фактурної вартості товару, що дорівнює 10%
2	Акцизний податок	із застосуванням специфічних ставок	$C_a = H \times A$	C_a – сума акцизного податку; H – кількісна або фізична характеристика товару в натуральному вираженні; A – ставка акцизного податку
3	Податок на додану вартість	нарахування на частину фактурної вартості товарів (крім підакцизних товарів), що перевищує неоподаткований розмір	$C_{ндв} = (ЧФВ + C_m) \times C_t$	$C_{ндв}$ – сума податку на додану вартість; $ЧФВ$ – частина фактурної вартості товарів, що перевищує неоподаткований розмір товарів (у грн.); C_m – сума мита; C_t – ставка податку на додану вартість
		нарахування на фактурну вартість підакцизних товарів	$C_{ндв} = (ФВ + C_m + C_a) \times C_t$	$C_{ндв}$ – сума податку на додану вартість; $ФВ$ – фактурна вартість товарів; C_m – сума мита; C_a – сума акцизного податку; C_t – ставка податку на додану вартість

Порядок митного оформлення товарів, що переміщуються громадянами, представлено на рис. 11.10.

При митному оформленні товарів (крім підакцизних), що ввозяться громадянами через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, в супроводжуваному багажі та/або ручній поклажі:

- у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 1000 євро, митні платежі не нараховуються;
- у разі ввезення громадянами товарів протягом доби частіше одного разу, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 1000 євро, за квитанцією МД-1 нараховуються ввізне мито за ставкою в розмірі 10 відсотків фактурної вартості товарів та податок на додану вартість;

в) у разі ввезення громадянами товарів, загальна фактурна вартість яких не перевищує 10000 євро, за квитанцією МД-1 нараховуються ввізне мито за ставкою в розмірі 10 відсотків сумарної фактурної вартості товарів та податок на додану вартість.

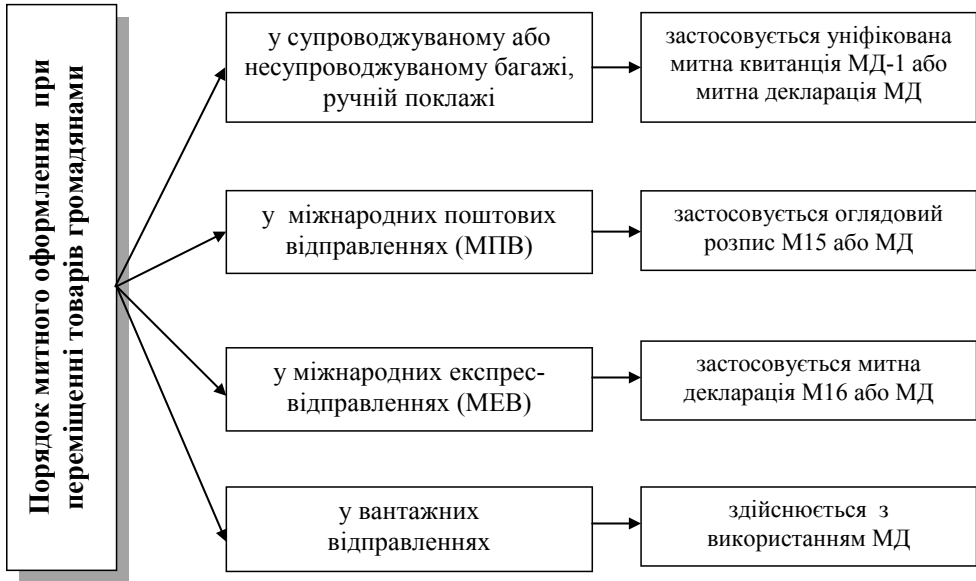

Рис. 11.10. Порядок митного оформлення при переміщенні товарів громадянами

При цьому базою оподаткування є частина сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 1000 євро.

При митному оформленні товарів (крім підакцизних), що ввозяться громадянами через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення, пункти пропуску через державний кордон України в супроводжуваному багажі та/або ручній поклажі:

- а) у разі ввезення громадянами один раз протягом доби товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, митні платежі не нараховуються;
- б) у разі ввезення громадянами товарів протягом доби частіше одного разу, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 500 євро та сумарна вага яких не перевищує 50 кг, за квитанцією МД-1 нараховуються ввізне мито за ставкою в розмірі 10 відсотків фактурної вартості товарів та податок на додану вартість;
- в) у разі ввезення громадянами товарів, загальна фактурна вартість яких не перевищує 10000 євро, за квитанцією МД-1 нараховуються ввізне мито за ставкою в розмірі 10 відсотків сумарної фактурної вартості товарів та податок на додану вартість.

При цьому базою оподаткування є частина сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 500 євро, або вартість товарів, обчислена пропорційно до ваги, що перевищує 50 кг.

При митному оформленні товарів (крім підакцизних), що надходять на адресу одного одержувача в одній депеші від одного відправника у МПВ, на адресу одного одержувача протягом однієї доби у МЄВ, несупроводжуваному багажі:

- а) у разі надходження на адреси громадян товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 300 євро, митні платежі не нараховуються;
- б) у разі надходження на адреси громадян товарів, сумарна фактурна вартість яких не перевищує 10000 євро, за оглядовим розписом М 15, митною декларацією М 16, квитанцією МД-1 відповідно нараховується ввізне мито за ставкою в розмірі 10 відсотків сумарної фактурної вартості товарів та податок на додану вартість.

При цьому базою оподаткування є частина сумарної фактурної вартості, що перевищує еквівалент 300 євро.

При митному оформленні товарів (крім підакцизних), сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 10000 євро, що пересилаються (переміщуються) на митну територію України в МПВ, МЄВ, супроводжуваному чи несупроводжуваному багажі, ручній поклажі, а також товарів незалежно від їх фактурної вартості, що переміщуються на митну територію України у вантажних відправленнях, за МД нараховуються ввізне мито за повними ставками Митного тарифу України та податок на додану вартість.

При тимчасовому ввезенні на митну територію України товарів, що переміщуються в ручній поклажі та/або супроводжуваному багажі та сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1000 євро, які ввозяться через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, та 500 євро та сумарна вага яких перевищує 50 кг, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення пункти пропуску через державний кордон України, громадянами вноситься грошова застава в розмірі суми митних платежів, що підлягають сплаті при ввезенні таких товарів на митну територію України з метою вільного обігу.

При тимчасовому ввезенні транспортних засобів особистого користування на митну територію України громадянами-нерезидентами на термін, що не перевищує одного року за умови реєстрації таких транспортних засобів в уповноважених органах іноземних держав, митні платежі не нараховуються та грошова застава не вноситься.

При тимчасовому ввезенні громадянами-резидентами, які перебувають на тимчасовому консульському обліку у відповідній консульській установі України за кордоном, на строк, що не перевищує 60 днів протягом одного календарного року, транспортного засобу особистого користування, що відповідає визначеним умовам, митні платежі не нараховуються.

При тимчасовому ввезенні громадянами-резидентами транспортних засобів особистого користування, що класифікуються за товарними позиціями 8702, 8703, 8704 (загальною масою до 3,5 тонни), 8711, 8716 згідно

з УКТ ЗЕД, громадянами сплачуються митні платежі, які підлягають сплаті при імпорті таких транспортних засобів.

Тимчасове ввезення громадянами-резидентами на митну територію України інших транспортних засобів особистого користування дозволяється на строк до одного року під письмове зобов'язання про їх зворотне вивезення за умови письмового декларування в порядку, передбаченому законодавством України для громадян, та із застосуванням до них заходів гарантування. Унесення грошової застави здійснюється з використанням бланка квитанції МД-1.

При ввезенні товарів з метою транзиту, що переміщуються в ручній поклажі та/або супроводжуваному багажі та сумарна фактурна вартість яких перевищує еквівалент 1000 євро, що ввозяться через пункти пропуску через державний кордон України, відкриті для повітряного сполучення, та 500 євро та сумарна вага яких перевищує 50 кг, через інші, ніж відкриті для повітряного сполучення пункти пропуску через державний кордон України, громадянами вноситься грошова застава в розмірі суми митних платежів, що підлягають сплаті при ввезенні таких товарів на митну територію України з метою вільного обігу.

При ввезенні з метою транзиту через митну територію України транспортних засобів особистого користування громадянами на рахунок митного органу, що здійснив пропуск таких товарів, вноситься грошова застава в розмірі суми митних платежів, що підлягають сплаті при ввезенні таких транспортних засобів на митну територію України з метою вільного обігу. У разі наявності постійної реєстрації цих транспортних засобів у відповідних реєстраційних органах іноземної держави, що підтверджується відповідними документами, грошова застава не вноситься.

Питання для самоперевірки

1. *Перелічіть класифікаційні ознаки та відповідні класифікації митних платежів.*

2. *Дайте загальну характеристику порядку справляння мита.*

3. *Назвіть особливості оподаткування ввезених в Україну імпортованих товарів.*

4. *Охарактеризуйте загальні положення справляння ПДВ.*

5. *Які особливості сплати екологічного податку за утилізацію транспортних засобів?*

6. *Коли виникає обов'язок зі сплати єдиного збору, що справляється у пунктах пропуску через державний кордон?*

7. *Охарактеризуйте особливості відшкодування витрат за зберігання товарів на митних складах.*

8. *Який порядок розрахунку витрат у справах про порушення митних правил?*

9. *Назвіть розмір ставок плати за митне оформлення товарів.*

10. *Які митні платежі справляються при переміщенні товарів громадянами?*

РОЗДІЛ 12.

МИТНИЙ КОНТРОЛЬ

12.1. Сутність та економічний зміст митного контролю

Зовнішня торгівля виступає важливою сферою національної економіки України, залежність від якої з кожним роком зростає та визначає необхідність формування стратегій забезпечення безпеки світової торгівлі з метою усунення перешкод та її розвитку. Саме тому задля підвищення безпеки ланцюга поставок товарів важливим кроком є формування такої системи контролю, яка забезпечить усунення протиправних дій як з боку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, так і з позиції організації діяльності митниці.

Важливою системою економічних і правових заходів забезпечення економічної безпеки та національних інтересів України виступає система митного контролю, яка відіграє важливу роль у формуванні митної системи країни. Митна система держави, як і податкова система у цілому, є своєрідним дзеркалом, що відображає процес становлення кожної держави, суперечливі і специфічні умови формування її фінансової сфери, рівень розвитку національної економіки, зовнішньої і внутрішньої політики¹.

Митний контроль займає важливе місце у загальній ієрархії систем. Виходячи з того, що митна система представляє собою сукупність тарифних і нетарифних інструментів, принципів форм і методів їх встановлення, зміни чи відміни, механізм яких забезпечує своєчасну й повну сплату митних платежів, контроль та відповідальність за порушення митного законодавства, а також державні органи, на які покладено обов'язки реалізовувати митну політику², митному контролю відводиться важливе значення, як високоефективному і всеохоплюючому інструментові забезпечення національних інтересів держави.

Митний контроль як важлива функціональна складова митної системи реалізується органами доходів і зборів на етапі переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, проведення відповідних митних процедур відносно об'єктів контролю і ре-

¹ Крисоватий А. І. Економічний зміст і складові митної системи держави / А. І. Крисоватий, В. П. Мартинюк // *Фінанси України*. – 2009. – № 6. – С. 29–39, 32.

² Мартинюк В. П. Про доцільність використання терміна «митна система держави» / В. П. Мартинюк // *Митна безпека*. – 2010. – № 2. – С. 144–145. – (Серія : Економіка).

алізації їх на митній території України. Під митний контроль підпадають всі товари, які переміщуються через кордон з метою забезпечення не тільки економічних інтересів і безпеки держави, але й захисту споживачів від контрафактної продукції.

Митний контроль займає важливе місце у митній системі держави і виступає її функціональною складовою (рис. 12.1) поряд з митним оформленням й декларуванням товарів.

Рис. 12.1. Місце митного контролю у митній системі¹

Підвищення безпеки міжнародної торгівлі і полегшення умов її ведення зумовили запровадження у світову митну практику Рамкових стандартів безпеки та полегшення світової торгівлі, які представляють собою набір принципів і стандартів. Приєднання України до основоположних міжнародних договорів і конвенцій, дія яких розповсюджується на гармонізацію і спрощення митних процедур, є важливим кроком у лібералізації зовнішньоторговельних відносин і посиленні контролю за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон.

Одним із основних міжнародних документів у сфері митної справи є Міжнародна конвенція (далі – Кіотська конвенція) про спрощення митних процедур (м. Кіото, 1973 р.). Відповідно до Кіотської конвенції: «Митний

¹ Побудовано на основі: Крисоватий А. І. Економічний зміст і складові митної системи держави / А. І. Крисоватий, В. П. Мартинюк // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 29–39, 37; Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

контроль – це сукупність заходів, що здійснюються митними органами з метою забезпечення дотримання вимог митного законодавства»¹. У пунктах пропуску спільного кордону митні служби здійснюють спільний митний контроль, по мірі можливості. Всі товари незалежно від того, чи обкладаються вони митами та податками, підлягають митному контролю².

З теоретичної точки зору, митний контроль виступає різновидом державного, як правової форми митної діяльності. Митний контроль також розглядають як один із засобів реалізації митної політики держави та одночасно сукупність заходів, що здійснюються органами доходів і зборів. Така сукупність заходів реалізується з метою забезпечення дотримання учасниками митних відносин вимог норм митного законодавства. Його основна мета – визначення за допомогою різного роду контрольних заходів відповідність проведених суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності дій у сфері митної справи вимогам норм митного законодавства та виявлення на основі цього митних правопорушень³.

Відповідно до Митного кодексу України, митний контроль – це сукупність заходів, що здійснюються виключно органами доходів і зборів для виконання мінімуму митних процедур з метою забезпечення додержання митного законодавства. Митному контролю притаманна вибірковість, тобто форми та обсяги контролю, достатнього для забезпечення дотримання митного законодавства при митному оформленні обираються митницями на підставі результатів застосування системи управління ризиками⁴.

Митний контроль утворює цілісну систему заходів, які реалізуються митницями органів доходів і зборів. Невід'ємність системи управління ризиками зумовила формування такої системи, яка відповідає світовим вимогам і стандартам. У загальному система митного контролю та основні її складові показано на рис. 12.2.

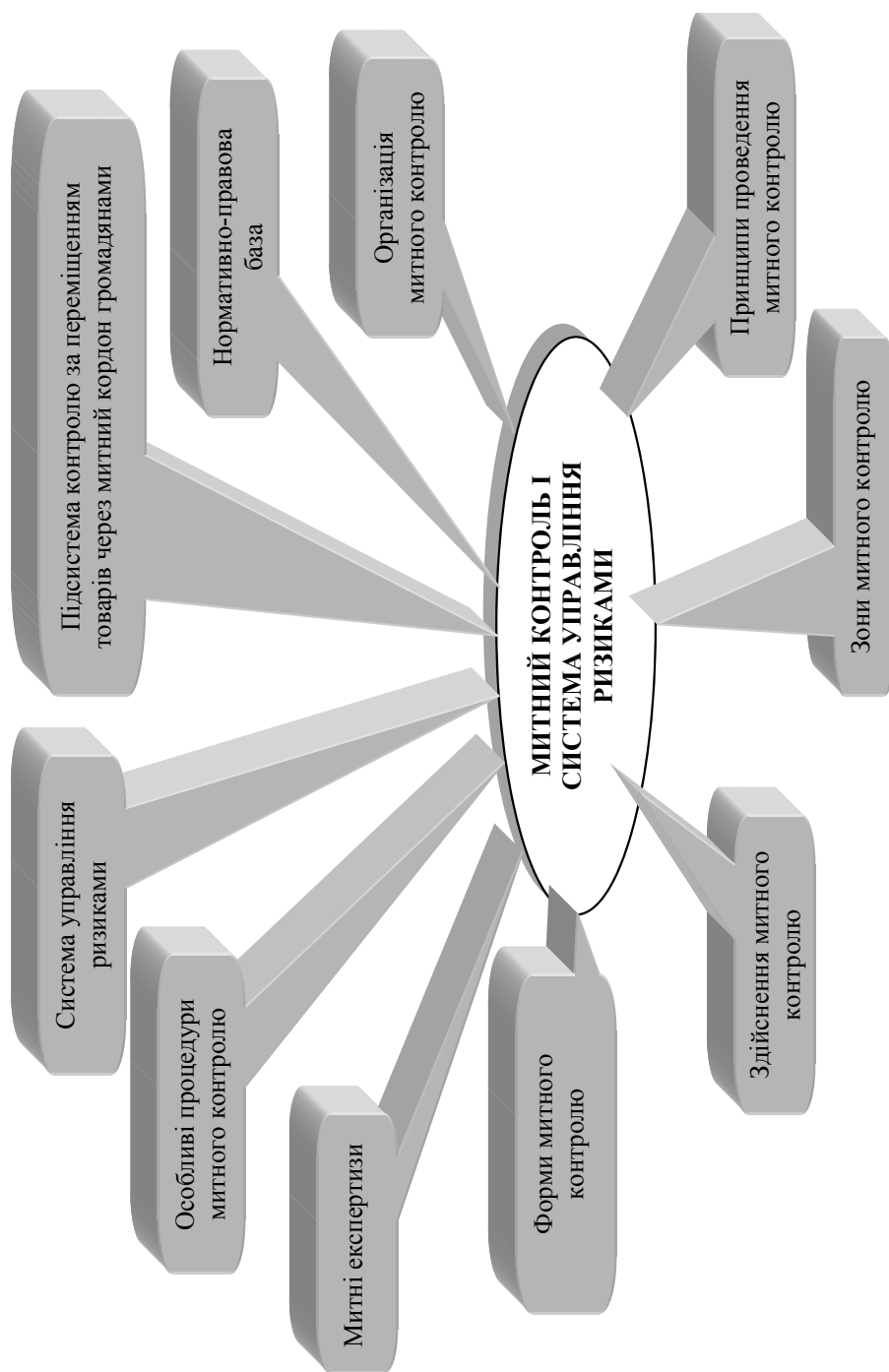
У ланцюжку комплексного контролю митний контроль та оцінка ризиків, з метою забезпечення безпеки, представляють постійний спільний процес, що починається в момент підготовки вантажів експортером до експорту з постійною перевіркою цілісності вантажів при недопущенні непотрібного дублювання заходів контролю. Для того, щоб зробити можливим таке взаємне визнання заходів контролю, митні служби повинні домовитися про узгодження між собою стандартів контролю та управління ризиками при обміні розвідувальними даними і даними по профілізації ризиків, а також обміні митними даними з урахуванням роботи, яка була проведена в контексті Гло-

² Рамкові стандарти безпеки і полегшення світової торгівлі (за станом на 22 січня 2014 р.) : Багатостороння угода від 01.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Про спрощення і гармонізацію митних процедур (за станом на 22 січня 2014 р.) : Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

³ Батычко В. Т. Таможенное право в вопросах и ответах / В. Т. Батычко. – Таганрог: Изд-во ТРТУ, 2005. – С. 125.

⁴ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.): введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

бальної інформаційно-розвідувальної стратегії СОТ¹. Такі угоди мають передбачати можливість спільного моніторингу або контролю якості з метою відстеження дотримання стандартів.

Основними завданнями органів доходів і зборів виступає контроль за переміщенням товарів, забезпечення національних інтересів держави та наповнення державного бюджету². Така діяльність займає провідне місце у системі контрольних заходів і виступає важливою формою реалізації загальної концепції «контролю у сфері митної справи».

Основними з наведених елементів митного контролю (рис. 12.2) виступають: 1) організація митного контролю, що передбачає формування типових і деталізованих технологічних схем пропуску через державний кордон, а також визначення напрямів взаємодії з державними органами, що здійснюють контроль на кордоні і транспорті; 2) створення і функціонування зон митного контролю з метою забезпечення здійснення заходів пов'язаних із контролем, виявленням, попередженням і припиненням контрабанди і порушень митних правил; 3) форми митного контролю і система управління ризиками. Інші елементи виступають доповненнями системи митного контролю та, у визначених митним законодавством випадках, є невід'ємними, а деколи й обов'язковими при проведенні заходів митного контролю.

В окрему підсистему виділено митний контроль за переміщенням товарів і транспортних засобів через митний кордон громадянами, сутність якої ґрунтується на певних спрощеннях і звільненнях залежно від статусу особи, яка їх переміщує, напрямку транспортування, обрання відповідної каналної системи проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України.

Відповідно, з економічної точки зору, митний контроль – це складова митної системи держави, яка реалізується з метою виконання органами доходів і зборів основних функцій, покладених на них. На сучасному етапі розвитку контролюючих органів важливе значення приділяється фінансовому пріоритету митного контролю, як важливому інструменту забезпечення надходжень від мита та митних платежів. З цією метою митниці використовують арсенал існуючих форм і методів визначених митним законодавством України.

¹ Рамкові стандарти безпеки і полегшення світової торгівлі (за станом на 22 січня 2014 р.) : Багатостороння угода від 01.06.2005 р. [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Митниця в 21 сторіччі. Зростання росту та розвитку шляхом сприяння та безпеки кордону: бачення Всесвітньої митної організації. ВТО [Електронний ресурс]. – Брюссель. – 2008. – Червень. – Режим доступу : www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Annex%20П%20%20Customs%20in%20the%2021st%20Century.pdf.

12.2. Принципи та форми здійснення митного контролю

Митний контроль розглядається як складова механізму, що забезпечує процес законного переміщення через кордон товарів і транспортних засобів. Необхідність контролю за товарами, що переміщуються через митний кордон України обумовлена економічними і фінансовими наслідками торгівлі контрабандною і контрафактною продукцією. Результатом чого є зменшення надходжень податків на міжнародну торгівлю як джерела дохідної частини бюджету, пригнічення розвитку легального виробництва і призупинення процесів створення нових виробничих потужностей та залучення у господарський оборот якісної продукції національного виробництва, а також інші фактори, що сприяють розвиткові національної економіки країни.

Здійснення митного контролю базується на системі спеціальних принципів, які виступають важливою складовою здійснення митного контролю. Принципи – це вихідні, визначальні ідеї, положення, установки, які складають моральну й організаційну основу виникнення, розвитку і функціонування права¹ та економічних процесів. Основним принципом є принцип законності, закріплений в основному законі будь-якої країни. Він означає, що всі дії учасників митного контролю не повинні суперечити митному законодавству, а також міжнародно-правовим нормам. Принцип поваги прав і свобод суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності виражається у повазі посадовими особами митних органів законних інтересів підконтрольних об'єктів².

Система принципів митного контролю визначена статтею 318 Митного кодексу. До таких принципів віднесено:

- 1) загальність митного контролю. Тобто митному контролю підлягають усі товари, транспортні засоби комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України;
- 2) мінімальність митних процедур і формальностей. Органи доходів і зборів повинні застосовувати мінімум митних формальностей, необхідних для забезпечення митного оформлення та митного контролю;
- 3) типологізація схем митного контролю. Митний контроль товарів, транспортних засобів у пунктах пропуску через державний кордон України здійснюється відповідно до типових технологічних схем, які затверджені КМУ;
- 4) взаємодія органів доходів і зборів із суб'єктами ЗЕД, уповноваженими економічними операторами, центральними органами виконавчої влади, що забезпечують формування та реалізує державної політики у сфері транспорту і захисту державного кордону³.

¹ Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – 2-е изд., перераб. и доп. – М., 2001. – С. 151.

² Погодина Н. А. Основные принципы проведения таможенного контроля / Н. А. Погодина // Вопросы экономики и права. – 2009. – № 8. – С. 30–33.

³ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Інші принципи митного контролю деталізовано Митним кодексом України залежно від реалізації тих чи інших заходів митного контролю чи іншому напрямку реалізації державної митної справи. До таких принципів митним законодавством України віднесено: 1) використання системи управління ризиками при виборі форм митного контролю; 2) можливість звільнення від застосування окремих форм митного контролю; 3) використання методів аналізу ризиків для визначення і ступеня перевірки; 4) співробітництво з митними органами іноземних держав; 5) неприпустимість заподіяння неправомірного шкоди при проведенні митного контролю; 6) безпека застосування технічних засобів митного контролю.

Найважливішим принципом митного контролю виступає принцип вибірковості. Його поява завдячує реалізації нової парадигми проведення митної політики держави у напрямку спрощення митних процедур щодо міжнародних товаропотоків. Вибірковість полягає у тому, що при проведенні митного контролю органи доходів і зборів використовують ті форми митного контролю, які є достатніми для забезпечення дотримання норм митного законодавства. Цей принцип викладений у статті 320 Митного кодексу України, а підґрунтям його реалізації виступає система управління ризиками.

Принцип вибірковості означає, що немає необхідності проводити контроль у повному обсязі, тобто перевірку всіх товарів. Зміст даної норми показує, що митне законодавство України побудовано з урахуванням міжнародних стандартів і насамперед положень Кіотської конвенції, які використовуються багатьма митними службами зарубіжних країн. Даний принцип має «демократичне та альтернативне підґрунтя». Застосування тих чи інших способів проведення митного контролю, «ступінь жорсткості» застосовуваних заходів визначаються необхідністю забезпечення дотримання митного законодавства і обставинами кожного конкретного випадку його застосування¹.

У випадку, якщо за результатами застосування системи управління ризиками не визначено необхідності проведення митного огляду товарів, митне оформлення та випуск можуть бути здійснені без їх пред'явлення митниці або з пред'явленням, але без проведення їх митного огляду.

Основу принципів митного контролю як невід'ємної складової митної системи становлять загальні, притаманні державному контролю як такому. Одним з основних – принцип контрольованості переміщення через митний кордон, який хоча й містить винятки, однак унеможливає повністю звільнення від проходження цієї митної процедури. Оскільки навіть при переміщенні товарів громадянами, які обрали канал, позначений символами зеленого кольору (зелений канал), вони зобов'язані їх проводити усне інформування про переміщені товари.

Зазначені принципи митного контролю пронизують всі правовідносини, що виникають при здійсненні митного контролю. Основні положення митного контролю направлені на реалізацію його цілей. Ці принципи по-

¹ Погодина Н. А. Основные принципы проведения таможенного контроля / Н. А. Погодина // Вопросы экономики и права. – 2009. – № 8. – С. 30–33.

казують головні напрямки нормативного регулювання діяльності учасників зовнішньоторговельних відносин.

У перекладі з латинської «функція» означає виконання, завершення. При виявленні основних функцій митного контролю слід виходити з того, що даний напрям контролю представляє собою сукупність заходів, які здійснюються органами доходів і зборів. Саме тому для митного контролю найбільше підходять визначення функцій як:

- 1) роботи кого-небудь, чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось¹;
- 2) явище, що залежить від іншого, основного явища, і є формою його вияву, здійснення².

У широкому розумінні поняття «функція» визначається як напрям або аспект діяльності відповідного інституту чи утворення³. Функції митного контролю можна визначити як специфічні та однорідні складові контролю, для яких характерним є досягнення мети та цілей.

Головними функціями митного контролю виступають: а) коригування; б) фіскальна; в) інформативно-статистична; г) превентивна. А сам митний контроль представляє сукупність перевірних заходів, здійснюваних органами доходів і зборів в межах своєї компетенції на засадах вибірковості, з метою забезпечення додержання норм нормативно-правових актів з питань митної справи та міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Фіскальна складова державної політики у сфері митної справи полягає у наповненні державного бюджету за рахунок стягнення митних платежів під час переміщення товарів через митний кордон⁴. Така функція реалізується через порядок справляння митних платежів, оцінку митної вартості, управління ризиками і проведення документальних перевірок.

Інформаційно-статистична функція⁵ виступає важливою складовою координації напрямів розвитку органів доходів і зборів. Це відносно нова функція, вона пов'язана з розвитком інформаційних технологій та появою Інтернету, які дозволяють реалізувати он-лайн спілкування митниці та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності шляхом введення електронного декларування та отримання результатів митного оформлення через ці мережі. Інформативно-статистична функція виступає більше складовою або елементом основних функцій, але сама по собі не розкриває сутності митного контролю.

Функцією митного контролю може виступати – координаційна функція. Органи доходів і зборів при проведенні заходів митного контролю зобов'язані координувати роботу й інших органів контролю на кордоні й

¹ Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. / укл. В. Яременко, О. Сліпущко. – II вид. – К. : Аконіт, 2005. – Т. 3. – 2005. – П-Я. – С. 768.

² Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 2002. – С. 465.

³ Додін С. В. Охорона функція митних органів / С. В. Додін // Митна справа. – 2009. – № 6. – С. 76–84.

⁴ Лялька А. Б. Фіскальна функція митних органів України / А. Б. Лялька // Митна справа. – 2012. – № 5. – С. 56–60.

⁵ Пашко П. Реалізація функцій митної політики в умовах глобалізації / П. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 5–12.

транспорті. Це продиктовано тим, що Україна хоча й повільно застосовує міжнародні стандарти, проте, поступово. Таке положення викладено у статті 26 Модернізованого кодексу Європейського товариства: «у випадку, коли одні й ті самі товари підлягають контролю іншому, аніж митний, який має проводитись компетентними органами іншими, аніж митні органи, то митні органи... відіграють координаційну роль»¹.

Рекомендації щодо координації діяльності, а також отримання повноважень від інших контролюючих служб митниці можуть отримати в межах Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах. Стаття 3 Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах «Організація контролю» визначає: митниці можуть при наданні їм компетентними службами в прямій формі повноважень проводити від їх імені всі або деякі види контролю, відповідальність за проведення яких несуть ці служби. У такому випадку ці служби повинні забезпечити, щоб митницям були передані всі необхідні засоби².

Вибір форм контролю залежить від цілого ряду факторів. Насамперед митний контроль повинен бути ефективним. Досягнення поставлених перед ним цілей має бути співставним з витратами на його проведення. Крім того, митний контроль має бути в максимально «необтяжливим», «непомітним» для осіб, які перетинають митний кордон, і для учасників зовнішньоекономічних відносин. При цьому і перші, і другі вимоги до митного контролю не повинні перешкоджати виконанню його найважливішого завдання – забезпечення дотримання митного законодавства.

Для забезпечення додержання норм законів та інших нормативно-правових актів з питань митної справи, а також реалізація існуючої сукупності заходів здійснення митного контролю органами доходів і зборів зумовили появу форм митного контролю. Форми митного контролю, у митному законодавстві України, використовуються починаючи із введення в дію митного кодексу у 1992 році. Їх перелік є незначним виходячи з того, що у той період тільки закладались основи митного контролю у молодій незалежній державі. До таких форм було віднесено: 1) перевірка документів, необхідних для митного контролю; 2) митний огляд (огляд транспортних засобів, товарів та інших предметів); 3) особистий огляд; 4) переогляд; 5) облік предметів, які переміщуються через митний кордон України; 6) інші форми митного контролю визначені митним законодавством України³.

Форми митного контролю є різними за характером та механізмами реалізації. Реалізація таких форм залежить від механізму митного контролю,

¹ Regulation (EC) № 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernized Customs Code [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008R0450:EN:NOT>.

² Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21.11.1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_267.

³ Митний кодекс України (втратив чинність) : від 12 грудня 1991 року, № 1970-ХІІ [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

місця та часу його проведення, порядок здійснення митних процедур при проведенні митного контролю та митного оформлення товарів.

Процедури митного контролю здійснюються органами доходів і зборів, які виступають суб'єктами митного контролю. Такі суб'єкти митного контролю реалізують його за двома основними видами: документальний контроль і фактичний (фізичний) контроль.

Документальний контроль передбачає встановлення сутності і достовірності операції за даними первинних документів, а також іншої зовнішньоекономічної документації. На відміну від документального, фактичний (фізичний) контроль полягає в установленні дійсного реального стану об'єкта шляхом зважування, вимірювання, лабораторного аналізу. До об'єктів фактичного (фізичного) контролю належать: товари, предмети і транспортні засоби, які знаходяться або можуть перебувати на складах зберігання під митним контролем.

Основні форми митного контролю, визначені статтею 336 Митного кодексу України, здійснюється безпосередньо посадовими особами органів доходів і зборів шляхом:

- 1) перевірки документів та відомостей;
- 2) митного огляду (огляду та переогляду);
- 3) обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення;
- 4) усного опитування громадян та посадових осіб підприємств;
- 5) огляду територій та приміщень, де знаходять товари і транспортні засоби;
- 6) перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон;
- 7) проведення документальних перевірок;
- 8) направлення запитів¹.

Схематично форми митного зображено на рис. 12.3.

Перевірка документів і відомостей здійснюються під час переміщення товарів і транспортних засобів візуально зі застосуванням інформаційних технологій, а також у інші способи. Крім візуальної перевірки використовують формато-логічний контроль, тобто автоматизовану перевірку митних декларацій на правильність їх заповнення, проведення статистичного та валютного контролю, контролю правильності застосування заходів нетарифного регулювання.

Дана форма митного контролю передбачає співставлення і порівняння даних митних декларацій із даними наведених в документах, що подані до митного оформлення. Контроль із застосуванням системи управління ризиками проводиться на даному етапі.

Концепція митного контролю базується на системі заходів оцінки ризиків, що дозволяє створити ефективну систему точкового контролю етапів митного оформлення, де прогнозується найбільший ризик здійснення правопорушень, що зазіхають на економічну безпеку країни. Принцип вибірковості

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

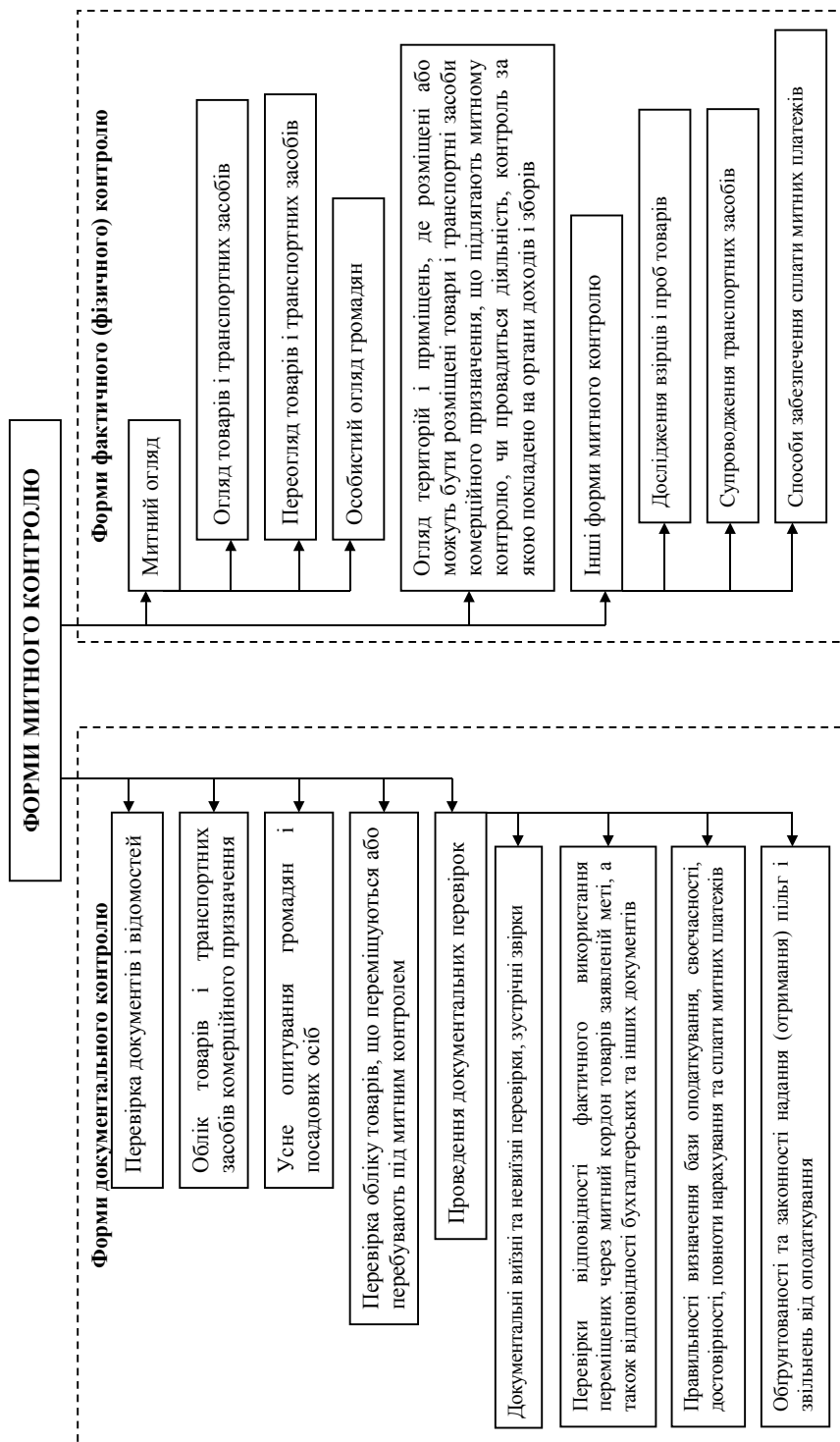

Рис. 12.3. Форми митного контролю

митного контролю має максимально спростити і скоротити час з дотримання митних формальностей учасникам зовнішньоекономічної діяльності¹.

Найбільш розповсюдженою формою митного контролю виступає митний огляд. Її дієвість є беззаперечною з позиції візуальної ідентифікації об'єкта контролю. Така форма реалізується у вигляді огляду та переогляду товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем. Проведення митного огляду та переогляду здійснюється у можливо короткий термін, після прийняття рішення про його проведення.

Альтернативою може виступати ідентифікація, за результатами застосування системи управління ризиками. Ідентифікація здійснюється без розкриття пакувальних місць і без обстеження транспортного засобу. Вичерпний перелік підстав за яких може проводитись митний огляд та переогляд викладений у постанові КМУ від 23.05.2012 р., № 467.

Митним кодексом України визначена частковість і повність ідентифікації товарів і транспортних засобів. Часткова ідентифікація – з розкриттям до 20 відсотків пакувальних місць і вибіркоким обстеженням транспортного засобу та повним – з розкриттям до 100 відсотків пакувальних місць та поглибленим обстеженням транспортного засобу².

Переогляд товарів і транспортних засобів проводиться у разі виявлення пошкодження або втрати митного забезпечення, ознак можливого несанкціонованого доступу до товарів, або за наявності достатніх підстав, які свідчать, що товари і транспортні засоби переміщуються поза митним контролем або з приховуванням від нього.

Огляд і переогляд ручої поклажі громадян як форма митного контролю, проводиться у випадках, коли посадові особи органів доходів і зборів мають достатні підстави вважати, що перемішувані товари підлягають обов'язковому обліку і відповідним видам контролю, нарахуванню митних платежів, або до них встановлено обмеження чи заборони. Особистий огляд громадян застосовується як виняткова форма митного контролю за письмовим рішенням керівника у випадках, коли є достатні підстави вважати, що громадянин приховує предмети контрабанди чи предмети, які є безпосередніми предметами порушення.

Огляд приміщень і територій проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів, з метою перевірки законності ввезення товарів і транспортних засобів, а також дотримання порядку їх вивезення. Провадження діяльності суб'єктів митного контролю також передбачає перевірку відповідності приміщень і територій встановленим вимогам і правил. Такий огляд повинен проводитись не більше, як протягом одного дня.

¹ Шавшина В. П. Таможенное регулирование. Таможенный контроль. Взгляд на желаемое, действительное и возможное. Таможенно-правовая политика России в условиях вступления в ВТО / В. П. Шавшина // Материалы международной научно-практической конференции 14–15 апреля 2006 года. – Саратов, 2006. – С. 141–142.

² Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Перевірка обліку товарів і транспортних засобів, що перебувають під митним контролем, – це проведення дій щодо встановлення відповідності документації про зазначені товари вимогам, встановленим митним законодавством. Така форма митного контролю здійснюється стосовно:

- 1) підприємств, які здійснюють види діяльності, пов'язані з наданням послуг у митній сфері;
- 2) підприємств, до яких застосовуються спеціальні спрощення;
- 3) підприємств, які здійснюють операції з товарами, поміщеними у митний режим, що передбачає ведення обліку таких товарів¹.

Усне опитування громадян та посадових осіб підприємств під час здійснення митного контролю, вперше в Україні було запроваджено у 2004 році. Усне опитування як форма митного контролю – це отримання посадовою особою органу доходів і зборів інформації, що має значення для здійснення митного контролю, від осіб, які володіють такою інформацією². Під час проведення усного опитування складається протокол, а особа, яка опитується, попереджається перед початком опитування.

Огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, магазинів безмитної торгівлі, територій вільних митних зон та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів (крім житла громадян), може здійснюватися посадовими особами органу доходів і зборів за письмовим рішенням керівника цього органу або особи, яка виконує його обов'язки. Така форма митного контролю реалізується з метою:

- 1) перевірки законності ввезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, дотримання порядку їх ввезення, а також правильності нарахування та повноти сплати митних платежів;
- 2) перевірки відповідності фактичної кількості ввезених товарів, транспортних засобів комерційного призначення відомостям, заявленим у митній декларації;
- 3) перевірки дотримання встановлених правил провадження діяльності, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів.

Огляд територій проводиться протягом одного дня. За результатами огляду складається акт, один примірник якого вручається відповідно особі, у володінні (користуванні) якої перебуває територія, особі, відповідальній за експлуатацію складу організації.

Документальні перевірки дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів, проводяться органами доходів і зборів з урахуванням строків давності. У такий спосіб митний

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Там само.

контроль реалізується шляхом проведення документальних виїзних (планових або позапланових) та документальних невиїзних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи.

Документальна перевірка – це сукупність заходів, за допомогою яких органи доходів і зборів переконуються у правильності заповнення митних декларацій, декларацій митної вартості та в достовірності зазначених у них даних, законності ввезення (пересилання) товарів на митну територію України або на територію вільної митної зони, вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України або за межі території вільної митної зони, а також своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів¹.

Органи доходів і зборів здійснюють митний контроль шляхом проведення документальних виїзних (планових або позапланових) та документальних невиїзних перевірок дотримання законодавства України з питань державної митної справи щодо:

- 1) правильності визначення бази оподаткування, своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;
- 2) обґрунтованості та законності надання (отримання) пільг і звільнення від оподаткування;
- 3) правильності класифікації згідно з УКТ ЗЕД товарів щодо яких проведено митне оформлення;
- 4) відповідності фактичного використання переміщених через митний кордон України товарів заявленій меті такого переміщення та/або відповідності фінансових і бухгалтерських документів, звітів, договорів (контрактів), калькуляцій, інших документів підприємства, що перевіряється, інформації, зазначеній у митній декларації, декларації митної вартості, за якими проведено митне оформлення товарів у відповідному митному режимі;
- 5) законності переміщення товарів через митний кордон України, у тому числі ввезення товарів на територію вільної митної зони або їх вивезення з цієї території².

Типи документальних перевірок, які проводяться органами доходів і зборів з питань дотримання митного законодавства, строк проведення і підстави подано в табл. 12.1.

Важливою вимогою щодо проведення документальних перевірок є наказ на їх проведення, підписаний начальником органу доходів і зборів, у зоні діяльності якого знаходиться відповідний суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Методичні рекомендації щодо порядку оформлення документів у ході проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, а також реалізації їх матеріалів (за станом на 22 січня 2014 р.) : затверджені наказом Міністерства доходів і зборів України від 16.01.2014 р., № 23 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Документальні виїзні (планові чи позапланові) перевірки можуть бути зупинені наказом відповідного органу доходів і зборів із подальшим поновленням її проведення на невикористаний строк. Підставами для такого призупинення є необхідність: 1) відновлення підприємством втрачених документів або обґрунтованої потреби в додатковому часі для надання документів, визначених у запиті посадової особи органу доходів і зборів; 2) проведення митної експертизи; 3) проведення зустрічної звірки; 4) отримання інформації від інших державних органів України або уповноважених органів іноземних держав¹.

Крім документальних виїзних перевірок органи доходів і зборів можуть здійснювати зустрічні звірки. Такі звірки проводяться з метою з'ясування питань перевірки. Підставою для проведення зустрічної звірки є потреба у перевірці відомостей, отриманих від особи, безпосередньо або опосередковано залученої до операцій з товарами, переміщеними через митний кордон України, у тому числі ввезеними на територію вільної митної зони або вивезеними з цієї території чи від будь-якої іншої особи, яка може володіти документами та даними, необхідними для прийняття рішення за результатами перевірки, якщо така особа не надасть пояснень та необхідних документальних підтверджень на письмовий запит органу доходів і зборів протягом трьох робочих днів з дати отримання запиту.

На підставі зустрічної звірки питання, які пов'язані дотриманням вимог законодавства при здійсненні зовнішньоторговельних операцій, інформація, яка міститься у митній декларації, декларації митної вартості, а також вид та обсяг операцій з товарами і здійснених розрахунків за них для з'ясування їх реальності та достовірності. Результати звірки використовуються виключно для підтвердження або спростування інформації, що міститься у митних, комерційних та інших документах. Такі звірки не віднесено митним кодексом до документальних перевірок, а за результатами їх проведення оформляються довідки.

Документальні перевірки проводяться виключно посадовими особами органів доходів і зборів за наявності підстав та за умови пред'явлення керівнику відповідного підприємства або уповноваженій ним особі під розписку посвідчення на право проведення перевірки, в якому зазначаються дата його видачі, назва органу доходів і зборів, мета проведення перевірки, вид (планова чи позапланова) та підстави її проведення, дати початку та закінчення перевірки, посади, спеціальні звання та прізвища посадових осіб органу доходів і зборів, які проводитимуть перевірку, пред'явлення службових посвідчень зазначених осіб, а також надання копії наказу органу доходів і зборів про проведення перевірки. Ненадання керівнику підприємства або уповноваженій ним особі ко-

¹ Методичні рекомендації щодо порядку оформлення документів у ході проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, а також реалізації їх матеріалів (за станом на 22 січня 2014 р.) : затверджені наказом Міністерства доходів і зборів України від 16.01.2014 р., № 23 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Таблиця 12.1

Типи документальних перевірок, які проводяться органами доходів і зборів з дотримання вимог митного законодавства

Назва перевірки	Визначення перевірки	Термін проведення перевірки	Підстави для проведення перевірки
Планова виїзна перевірка	Перевірка, яка передбачена в плані-графіку органу доходів і зборів та проводиться за місцезнаходженням підприємства, що перевіряється. У разі відсутності на підприємстві належних умов для роботи посадових осіб органу доходів і зборів перевірка такого підприємства, за згодою його керівника, може проводитися у приміщенні органу доходів і зборів.	Планова виїзна перевірка одного й того самого підприємства може проводитися не частіше одного разу на 12 місяців, а підприємства, яке отримало статус уповноваженого економічного оператора, – не частіше одного разу на 30 місяців. Тривалість документальної виїзної перевірки не повинна перевищувати 30 робочих днів. Строк проведення документальної виїзної перевірки може бути продовжений наказом відповідного органу доходів і зборів, але не більше ніж на 15 робочих днів. Порядок подовження проведення перевірок аналогічний позаплановій виїзній.	Здійснюється органами доходів і зборів на підставі кварталних планів, які формуються ними самостійно, виходячи з результатів аналізу зовнішньоекономічних операцій підприємств із застосуванням системи управління ризиками.
Позапланова виїзна документальна перевірка	Перевірка підприємства, яка не передбачена планами роботи органу доходів і зборів і може проводитися за наявності існуючих обставин (підстав).	Тривалість документальної виїзної перевірки не повинна перевищувати 30 робочих днів. Строк проведення документальної виїзної перевірки може бути продовжений наказом відповідного органу доходів і зборів, але не більше ніж на 15 робочих днів. Підставами для продовження строку проведення планової виїзної перевірки є: 1) заява підприємства (у разі необхідності подання ним документів, що стосуються питань перевірки); 2) змінний режим роботи або підсумований облік робочого часу підприємства та/або його господарських об'єктів;	1) виявлено невідповідність висновків акта перевірки вимогам законодавства або по-вне з'ясування під час перевірки питань, що повинні бути з'ясовані під час перевірки для винесення об'єктивного висновку щодо дотримання підприємством вимог законодавства з питань державної митної справи; 2) виявлено факти або отримано документальну інформацію, які свідчать про порушення підприємством вимог законодавства з питань державної митної справи, якщо підприємство не надасть пояснення та їх документальні підтвердження на обов'язковий письмовий запит органу доходів і зборів протягом 10 робочих днів з дня отримання такого запиту; 3) підприємством не подано в установленний строк митну декларацію;

Продовження табл. 12.1

		<p>3) у разі, якщо під час проведення перевірки платник податків надає документи менше ніж за три дні до дня її завершення або коли надіслані у передбаченому абзацом першим цього пункту порядку документи надійшли до контролюючого органу менше ніж за три дні до дня завершення перевірки¹;</p> <p>4) випадки, коли в період проведення документальної виїзної перевірки на письмовий запит посадової особи органу доходів і зборів, уповноваженої на проведення перевірки, підприємством, яке перевіряється, не надані документи, необхідні для з'ясування питань такої перевірки.</p>	<p>4) розпочато процедуру припинення підприємства (крім перетворення), порушено провадження у справі про визнання підприємства банкрутом;</p> <p>5) підприємством подано в установленому порядку органу доходів і зборів заперечення до акта перевірки або скаргу на прийняте за її результатами податкове повідомлення-рішення, в яких вимагається повний або частковий перегляд результатів відповідної перевірки чи скасування прийнятого за її результатами податкового повідомлення-рішення і зазначаються обставини.</p>
<p>Документальні невізні перевірки</p>	<p>Предметом документальних невізних перевірок є дані про своєчасність, достовірність, повноту нарахування та сплачені митних платежів при переміщенні товарів через митний кордон України підприємствами, а також при переміщенні товарів через митний кордон України громадянами з поданням митної декларації, передбаченої законодавством України для підприємств.</p>	<p>Тривалість проведення перевірки визначається у відповідному наказі органу доходів і зборів та не може перевищувати строки 30 робочих днів. Строк проведення документальної невізної перевірки може бути продовжений наказом відповідного органу доходів і зборів, але не більше ніж на 15 робочих днів. Підстави для продовження терміну аналогічні, як і при здійсненні документальних планових і позапланових перевірок.</p>	<p>Документальна невізна перевірка проводиться на підставі наказу органу доходів і зборів у разі:</p> <p>1) виявлення ознак, що свідчать про можливе порушення законодавства України з питань державної митної справи, за результатами аналізу електронних копій митних декларацій, інформації, що стосується товарів, митне оформлення яких завершено, отриманої від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та виробників таких товарів, з висновків акредитованих відповідно до законодавства експертів; 2) надходження від уповноважених органів іноземних держав документально підтвердженої інформації про не підтвердження автентичності поданих органами доходів і зборів документів щодо товарів, митне оформлення яких завершено, недостовірність відомостей, що в них містяться, а також запитів стосовно надання інформації про зовнішньоекономічні операції, які здійснювалися за участю суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – резидентів України.</p>

¹ Податковий кодекс України (за станом на 28 січня 2014 р.) : від 02.12.2010 р., № 2755-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

пії наказу про проведення перевірки, службових посвідчень посадових осіб, які проводитимуть перевірку, та посвідчення на право проведення перевірки або їх надання (пред'явлення) з порушенням вимог є підставою для недопуску посадових осіб органу доходів і зборів до проведення перевірки.

12.3. Організаційні аспекти митного контролю

З метою удосконалення державного контролю у пунктах пропуску через кордон України з 2006 року було запроваджено попередній документальний контроль, який здійснюється лише посадовими особами митних органів. Такий контроль спрямовано на перевірку документів і відомостей про товари і інші предмети, які необхідні для здійснення санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного контролю. Даний вид контролю реалізується шляхом перевірки інформації, яка подана в товаросупровідних документах з використанням засобів інформаційних технологій.

Під попереднім документальним контролем розуміють контрольні заходи, які полягають у перевірці документів та відомостей, необхідних для здійснення державних санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного контролю, та здійснюються митними органами в пунктах пропуску через державний кордон України щодо товарів, у тому числі продуктів і сировини тваринного походження, які переміщуються через митний кордон України¹.

Попередній документальний контроль запроваджено на вимогу Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах з метою створення сприятливих умов і спрощення процедури контролю товарів під час переміщення через державний кордон України. Схема реалізації такого контролю ґрунтується на взаємодії органів доходів і зборів з іншими центральними органами влади та оптимізації державного контролю через ідею делегування повноважень митним органам щодо здійснення санітарно-епідеміологічного, ветеринарного, фітосанітарного, екологічного у вигляді попереднього документального контролю товарів, що ввозяться на митну територію України. Цей вид контролю гармонійно вписується в основні завдання покладені на митні органи, а саме:

- застосування відповідно до законодавства заходів тарифного та нетарифного регулювання при переміщенні товарів через митний кордон України;
- здійснення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, вдосконалення форм і методів їх здійснення;
- здійснення спільно з іншими уповноваженими органами державної влади заходів щодо захисту інтересів споживачів товарів і додер-

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

жання учасниками зовнішньоекономічних зв'язків державних інтересів на зовнішньому ринку;

- створення сприятливих умов для прискорення товарообігу та пасажиропотоку через митний кордон України.

У разі виявлення пошкодження упаковки або явних ознак псування товарів, або закінчення строку придатності товарів, або відсутності хоча б одного документа чи відомостей, необхідних для здійснення попереднього документального контролю, або невідповідності умов переміщення встановленим законодавством вимогам, або наявності інформації державного органу про заборону переміщення цих товарів через державний кордон України митні органи приймають рішення щодо припинення попереднього документального контролю та залучення посадових осіб відповідних державних органів для проведення видів контролю, які закріплено за ними у пунктах пропуску через державний кордон України. Такі види контролю, здійснюються:

- 1) у пунктах пропуску через державний кордон України – стосовно встановлених законодавством України заборон щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України;
- 2) при поміщенні в митний режим – стосовно встановлених законодавством України обмежень щодо переміщення окремих товарів через митний кордон України¹.

Переміщення окремих товарів контролюється іншими державними органами за принципом «єдиного вікна» відповідно до міжнародної практики та рекомендацій міжнародних організацій із застосуванням єдиної з органами доходів і зборів інформаційно-телекомунікаційної системи. Такий контроль здійснюється з використанням засобів інформаційних технологій, у тому числі електронної бази даних щодо товарів, переміщення яких контролюється іншими державними органами. Державні органи, що здійснюють зазначені види контролю, зобов'язані надавати органам доходів і зборів для здійснення такого контролю необхідну інформацію в електронному вигляді.

Для здійснення попереднього документального контролю товарів перевізник або експедитор, або уповноважена особа подає посадовій особі митного органу документи та/або відомості, необхідні для здійснення відповідного виду державного контролю. Перелік таких документів залежно від виду контролю подано у табл. 12.2. Реквізити документів (крім тих, які видаються компетентними органами іноземних держав, а також свідоцтва про допуск транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів та свідоцтва про підготовку водіїв транспортних засобів, які перевозять небезпечні вантажі) вказуються в попередній митній декларації.

Радіологічному контролю підлягають товари групи 1–97 згідно з УКТЗЕД (крім електроенергії та товарів, що переміщуються трубопровідним транспортом). Такий вид контролю здійснюється один раз: 1) у разі ввезення на митну

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Таблиця 12.2

Види попереднього документального контролю¹

ВИДИ КОНТРОЛЮ	Санітарно-епідеміологічний контроль (крім транзиту)	Ветеринарно-санітарний контроль товарів	Фітосанітарний контроль товарів, крім дерев'яного пакувального матеріалу	Екологічний контроль товарів
<p style="text-align: center;">ДОКУМЕНТИ ТА ВІДОМОСТІ, ЩО ПОДАЮТЬСЯ МИТНИМИ ОРГАНАМИ</p>	Міжнародний санітарний сертифікат, що видається країною-експортером (оригінал документа), якщо такий сертифікат вимагається санітарними заходами.	Міжнародний ветеринарний сертифікат, що видається країною-експортером (оригінал документа) (під час ввезення товарів на митну територію України або транзиту).	Фітосанітарний сертифікат, що видається державним органом карантину й захисту рослин країни-експортера, який засвідчує фітосанітарний стан товару (оригінал документа).	Свідоцтво про допуск транспортних засобів до перевезення небезпечних вантажів (оригінал документа).
		Реквізити дозволу на ввезення в Україну об'єктів ветеринарно-санітарного контролю (під час ввезення товарів на митну територію України, крім транзиту).	Реквізити карантинного дозволу, що видається Держветфітослужбою.	Свідоцтво про підготовку вантажів транспортних засобів, які перевозять небезпечні вантажі (оригінал документа).
		Відомості про вклучення товарів до державного реєстру ветеринарних препаратів, кормових добавок, преміксів та готових кормів, а саме: номер реєстраційної посвідчення й дата реєстрації (під час ввезення товарів на митну територію України, крім транзиту).		Реквізити висновку Міністрів про те, що відходи, які вклучені в Зелений перелік відходів, не підпадають під дію контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням.
				Відомості про вклучення товарів до Державного реєстру пестицидів і агрохімікатів, а саме: серія, номер реєстраційного посвідчення й дата реєстрації.

¹ Примітка: складено на основі: Порядок здійснення попереднього контролю в пунктах пропуску через державний кордон України (за станом на 22 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р., № 1031 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ІПА», ТОВ «ІПА ЗАКОН», 2014; Попередній документальний контроль [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ukrccs.com.ua/ua/misc/customs-clearance/46/>.

територію України – у пунктах пропуску через державний кордон України або в митних органах призначення; 2) у разі вивезення за межі митної території України – в митних органах відправлення або у пунктах пропуску через державний кордон України, крім випадків переміщення (пересилання) товарів у міжнародних поштових відправленнях та експрес-відправленнях; 3) у разі транзиту – в пунктах пропуску через державний кордон України (пунктах ввезення на митну територію України), крім випадків переміщення (пересилання) товарів у міжнародних поштових відправленнях та експрес-відправленнях¹.

Попередній документальний контроль припиняється, якщо: 1) відсутній хоча б один документ, необхідний для здійснення попереднього документального контролю, або інформація про видачу; 2) державними органами запроваджено заборону на ввезення на митну територію України товарів (у тому числі з метою транзиту); 3) під час проведення митного огляду товарів і транспортних засобів виявлено: пошкодження упаковки, яка безпосередньо контактує з товаром; закінчився термін придатності товару; виявлено ознаки псування товару; виявлена невідповідність транспортних засобів, якими перевозяться небезпечні вантажі, вимогам екологічної безпеки.

У разі припинення здійснення попереднього документального контролю посадова особа митного органу негайно вживає заходів для залучення посадової особи контролюючого органу, яка для здійснення відповідного виду державного контролю товару прибуває в пункт пропуску через державний кордон України.

Товари, які переміщуються через митний кордон, пред'являються у незмінному стані для митного контролю, а документи на них подаються митним органам у пунктах пропуску через державний кордон України та в інших місцях на митній території України, встановлених органами доходів і зборів для здійснення митного контролю та митного оформлення, не пізніше ніж через три години після їх прибуття. Особа, яка доставила товари, транспортні засоби комерційного призначення у місце, визначене митними органами, зобов'язана повідомити про це митницю у мінімально можливий строк, а в разі прибуття поза робочим часом – у мінімально можливий строк після початку роботи митниці. Порожні транспортні засоби і транспортні засоби, в яких перевозяться пасажери, у разі в'їзду на митну територію України декларуються не пізніше, ніж через три години з моменту їх прибуття, а в разі виїзду за межі митної території – не пізніше, ніж за три години до перетинання митного кордону України.

Організаційні аспекти реалізації заходів митного контролю зумовлюють початок і закінчення митного контролю, тобто час їх перебування до випуску в заявлений митний режим. Так, у разі ввезення на митну територію України товарів, транспортних засобів комерційного призначення митний конт-

¹ Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України (за станом на 22 січня 2014 р.) : затверджено постановою Кабінету міністрів України від 5 жовтня 2011 р., № 1031 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

роль розпочинається з моменту перетинання ними митного кордону України, а при їх вивезенні митний контроль розпочинається з моменту пред'явлення для митного оформлення та їх декларування в установленому порядку.

Граничний термін перебування під митним контролем до моменту поміщення товарів, транспортних засобів у задекларований митний режим не може перевищувати 180 календарних днів¹. Товари і транспортні засоби, які перебувають під митним контролем до закінчення граничного терміну повинні бути поміщені у задекларований митний режим. По закінченні граничного терміну перебування під митним контролем, у разі не звернення власником до митного органи, такі товари автоматично набувають статусу таких, що зберігаються на складі органу доходів і зборів.

Перебування товарів, транспортних засобів комерційного призначення під митним контролем закінчується:

- 1) у разі ввезення на митну територію України – після закінчення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму;
- 2) у разі вивезення за межі митної території України – після здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та перетинання ними митного кордону України, за винятком митних режимів, які передбачають перебування під митним контролем протягом усього часу дії митного режиму.

Посадові особи митних органів з метою здійснення митного контролю мають право безперешкодного доступу на територію чи в приміщення будь-якого підприємства незалежно від форми власності та сфери управління, де знаходяться або можуть знаходитися товари, що підлягають митному контролю.

На сучасному етапі організації митного контролю в Україні, митні органи в своїй діяльності використовують технічні та спеціальні засоби митного контролю. Під технічними і спеціальними засобами митного контролю розуміють комплекс пристроїв та інструментів, які застосовуються в процесі фактичного контролю товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон, з метою перевірки відомостей зазначених в товаросупровідних документах, а також виявлення предметів порушення митних правил і контрабанди товарів.

Правова база застосування технічних засобів ґрунтується на статті 324 Митного кодексу України, де визначено, що «з метою скорочення часу проведення митного контролю та підвищення його ефективності органи доходів і зборів можуть використовувати технічні та спеціальні засоби, а також службових собак». При цьому застосування для здійснення митного контролю технічних та спеціальних засобів повинно бути безпечним для життя

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

і здоров'я людини, тваринного та рослинного світу і не завдавати шкоди товарам, транспортним засобам¹. Введення в практику митного контролю спеціальних технічних засобів пов'язано з необхідністю ідентифікації вмісту вантажу, транспортних засобів і їх конструкційних вузлів, що можуть використовуватись як схованки для приховування предметів контрабанди. Тому для досягнення ефективності митного огляду об'єктів митного контролю використовують спеціальні технічні засоби.

Застосування технічних і спеціальних засобів митного контролю з економічної точки зору забезпечує зменшення часу на проведення огляду і переогляду вантажів і транспортних засобів, які їх переміщують.

Товари, які знаходяться під митним контролем набувають статусу, який не дозволяє здійснювати з ними ніяких операцій без письмового повідомлення. Навантаження, вивантаження, перевантаження, усунення пошкоджень упаковки, розпакування, упакування, перепакування, зважування та визначення інших істотних характеристик товарів можливе тільки з дозволу митного органу. Зазначені операції здійснюються за рахунок власника товарів, що переміщуються через митний кордон України, або уповноваженої ним особи. У разі відмови у наданні дозволу на здійснення зазначених операцій орган доходів і зборів зобов'язаний невідкладно письмово повідомити особу, яка звернулася із заявою про надання такого дозволу, про причини і підстави відмови. В інших випадках використання і розпорядження товарами і транспортними засобами, що знаходяться під митним контролем заборонено.

Одним із заходів забезпечення митного контролю є ідентифікація товарів. Фактичний контроль у вигляді ідентифікації застосовується до: 1) товарів, транспортних засобів комерційного призначення; 2) приміщень, де знаходяться товари; 3) приміщень, де проводиться діяльність, контроль за якою покладено на митні органи; 4) приладів обліку енергоносіїв, електричної, теплової та інших видів енергії.

Ідентифікація може бути забезпечена шляхом накладання митних забезпечень у вигляді: 1) одноразових номерних запірно-пломбових пристроїв; 2) печаток, голографічних міток і нанесення цифрового, літерного чи іншого маркування; 3) проставляння штампів, взяття проб і зразків, складання опису товарів; 4) креслень, масштабних зображень, виготовлення фотографій; 5) використання товаросупровідної документації. Накладення одноразових номерних запірно-пломбових пристроїв, печаток на транспортні засоби може здійснюватися без проведення митного огляду товарів, що переміщуються ними, про що робиться відповідна відмітка в товаросупровідних документах.

Митні органи визнають митні забезпечення митних служб інших держав, а також визнають як митні забезпечення ідентифікаційні пристрої та інші забезпечення, якщо визнають їх достатньо надійними. Засоби ідентифікації товарів, що поміщуються у митний режим, обираються з ураху-

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

ванням індивідуальних характеристик та особливостей товару. Відомості про їх застосування вносяться до митної декларації або книжки А.Т.А., чи іншого документа, використовуюваного при переміщенні товарів.

В умовах розвитку телекомунікаційних технологій у митній практиці використовуються багаторазові інформаційно-телекомунікаційні засоби, які забезпечують ідентифікацію під час переміщення товарів транзитом митною територією України. Такі засоби є складовою частиною системи захисту транзитних переміщень.

Телекомунікаційні засоби обладнанні електронним блоком, за допомогою якого інформація про переміщення товару, закриття чи відкриття замка передається за протоколами GPS-GSM зв'язку через оператора мобільного зв'язку та мережу Інтернет (з використанням виділеного каналу передачі даних) до митного органу. Отримання такої інформації дає змогу митним органам забезпечувати ефективний захист транзитних переміщень товарів. Такі засоби перебувають на балансі органу, який забезпечує впровадження та розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій у державній митній справі та ведення митної статистики¹.

Важливим організаційним елементом митного контролю виступає спільний митний контроль. Застосування спільного митного контролю передбачено статтею 328 Митного кодексу України: «Спільний митний контроль з митними органами суміжних держав здійснюється у пунктах пропуску на підставі міжнародних договорів України»². Реалізація спільного митного контролю між суміжними країнами не тільки прискорює рух товарів, але й значно економить фінансові та людські ресурси, підвищує конкурентоспроможність країни.

Спільний контроль на кордоні між двома державами здійснюється у вигляді змішаного контролю та виступає поширеною практикою в європейських державах. Дана форма контролю передбачає високий рівень взаємодії між службами прикордонного та митного контролю двох держав, які з метою виконання своїх функціональних обов'язків розташовані у пунктах пропуску на території однієї держави³.

Проведення спільного митного контролю передбачено Міжнародною конвенцією у статті про спрощення та гармонізацію митних процедур від 18 травня 1973 р., в редакції Брюссельського Протоколу 1999 р., яка є орієнтиром у побудові митних правил, на яку рівняються митні служби зарубіжних країн. У відповідності зі Стандартним правилом 3.4 Загального додатка Кіотської конвенції в пунктах пропуску на спільному кордоні, митні

¹ Порядок використання електронних замків з функцією GPS-GSM навігації (за станом на 22 січня 2014 р.) : затвер. наказом Міністерства фінансів України від 03.12.2012 р., № 1266 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

³ Создание совместных контрольно-пропускных пунктов на приднепровском участке Молдавско-Украинской границе: Программа европейской интеграции, регионального сотрудничества и менеджмента границ. – Кишинев : Ин-т Публич. политик, 2005. – С. 3.

служби суміжних держав у всіх випадках, коли це можливо, здійснюють спільний митний контроль.

Механізм реалізації спільного митного контролю на кордоні є волевиявленням держав і реалізується у рамках міжнародних договорів. Проте у всіх випадках перетину спільного сухопутного кордону зацікавлені Договірні сторони здійснюють, коли це можливо, відповідні заходи для полегшення провезення вантажів, зокрема: а) вони докладають всіх зусиль для організації спільного контролю вантажів і документів шляхом встановлення спільно використовуваного обладнання; б) вони докладають всіх зусиль для забезпечення того, щоб були аналогічними: години роботи прикордонних постів, служби контролю, які здійснюють свою діяльність на цих постах, категорії вантажів, засоби транспорту і системи міжнародного митного транзиту, які можуть бути прийняті або використовуватися в цих країнах¹.

Спільний митний контроль передбачає реалізацію такої митної політики і процедур, які враховують найкращу світову практику, посилення прозорості митних правил; міжвідомчу координацію між митними службами та органами по дотриманню стандартів і проведенню контрольних заходів; двостороннє і регіональне співробітництво з митними службами суміжних держав і країнами-торговими партнерами. Спільний контроль вважається найбільш оптимальною формою організації пропуску через кордон для держав, які бажають полегшити процедури перетину кордону.

Спільний митний контроль виступає розповсюдженою практикою у європейських країнах. Дана форма організації митного контролю – важливий, початковий елемент інтеграційних процесів, головною метою яких є усунення негативного впливу на розвиток регіональної торгівлі і вільне переміщення товарів і транспортних засобів. Спільний контроль – найбільш оптимальна форма організації пропуску через митний кордон для країн, які бажають полегшити процедури перетину кордону.

12.4. Зони митного контролю

Митний контроль та митне оформлення товарів і транспортних засобів здійснюється митними органами у зонах митного контролю. Порядок створення та функціонування таких місць регламентовано главою 48 Митного кодексу України. Під зоною митного контролю розуміють місце, визначене органами доходів і зборів в пунктах пропуску через державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого здійснюється сукупність дій, що підлягають виконанню посадовими особами митних органів з метою дотримання вимог митного законодавства². В основному в

¹ Міжнародна Конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21.10.1982 р. [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

зонах митного контролю проводяться заходи, пов'язані з виявленням, попередженням та припиненням контрабанди і порушень митних правил.

Порядок створення зони митного контролю визначено наказом міністерства фінансів України від 22.05.2012 р., № 583 «Про затвердження порядку створення зон митного контролю». Зони митного контролю створюються митними органами за погодження з відповідними службами:

- 1) у пунктах пропуску через державний кордон для автомобільного сполучення – з органом охорони державного кордону;
- 2) у пунктах пропуску (пунктах контролю) через державний кордон для морського, річкового, повітряного та залізничного сполучення – з органом охорони державного кордону та адміністрацією морських і річкових портів, аеропортів та залізничних станцій;
- 3) у межах прикордонної смуги на державному кордоні – з органом охорони державного кордону;
- 4) у морських і річкових портах, аеропортах, на залізничних станціях, територіях підприємств – з адміністрацією портів, аеропортів, залізничних станцій та підприємств;
- 5) на територіях вільних митних зон промислового типу – з органом управління цієї зони;
- б) на будь-якій ділянці місцевості в межах митної території України – самостійно¹.

Межі зон митного контролю визначаються митними органами з відповідними службами та адміністраціями, які здійснюють контроль та управління на території її розташування. Зони митного контролю можуть бути постійними у разі регулярного розміщення на їх території товарів, що підлягають митному контролю, або тимчасовими, які утворюються на час здійснення митного контролю.

В зонах митного контролю також розташовуються служби, які проводять контрольні заходи щодо товарів переміщуваних через митний кордон України.

Постійні зони створюються у випадку регулярного знаходження на їх території товарів, що підлягають митному контролю. Вони створюються у пунктах пропуску через державний кордон, на територіях і в приміщеннях митниць, а також підприємств, які проводять діяльність, що контролюється органами доходів і зборів. Такі зони функціонують в межах, визначених рішенням про їх створення, що підтверджується план схемою.

Тимчасові зони митного контролю створюються і функціонують на підставі план-схем, на яких позначаються їх межі. Їх створення здійснюється виключно митними органами за погодження відповідних служб охорони кордону та адміністрацій: 1) на повітряних суднах, стоянках повітряних транспортних засобів, у залах митного огляду та інших приміщеннях аеропортів і аеродромів; 2) у вагонах пасажирських поїздів закордонного

¹ Порядок створення зон митного контролю (за станом на 22 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р., № 583 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

сполучення, на перонах вокзалів, на територіях залізничних станцій, що розташовані в межах пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон для залізничного сполучення; 3) на суднах закордонного плавання, на причалах та інших територіях морських і річкових портів, що розташовані в межах пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон для морського та річкового сполучення; 4) у місцях стоянки для транспортних засобів, які не пропущені, в межах пунктів пропуску (пунктів контролю) через державний кордон для автомобільного сполучення; 5) на територіях і в приміщеннях підприємств, на складах організацій – отримувачів гуманітарної допомоги за умови дотримання ними вимог щодо забезпечення режиму зони митного контролю та здійснення митного контролю в повному обсязі¹.

Функціонування зони митного контролю передбачає встановлення режиму її роботи. Відповідно до статті 332 Митного кодексу України: «Режим зони митного контролю – це встановлені законодавством України приписи, заборони та/або обмеження щодо перебування в зоні митного контролю товарів, транспортних засобів комерційного призначення та громадян, розташування в ній споруд та об'єктів, а також проведення у цій зоні господарських робіт»². У відповідності до встановленого режиму зони митного контролю визначаються дії посадових осіб митниць, суб'єктів ЗЕД і громадян.

Проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, громадян, які не перетинають митний кордон України, посадових осіб інших, крім митниць, а також посадових осіб державних органів, які не здійснюють види контролю відбуваються з дотриманням режиму зони митного контролю і допускаються тільки з письмового дозволу керівника відповідної митниці (митного поста). Якщо такі особи перебувають у зоні митного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України, вимагається погодження з начальником відповідного органу охорони державного кордону. Особам, допущеним у зону митного контролю, забороняється втручатися у дії посадових осіб митниці (митного поста), які здійснюють митний контроль та митне оформлення, а також вчиняти будь-які дії щодо товарів, транспортних засобів, а також інших осіб, які знаходяться у зоні митного контролю, якщо інше не передбачено законом.

Функціонування зон митного контролю припиняється у разі закінчення терміну, зазначеного у Рішенні про її створення або у випадках, коли завершується дія підстав – здійснення митних формальностей щодо товарів і транспортних засобів, їх зберігання та переміщення під митним контролем.

¹ Порядок створення зон митного контролю (за станом на 22 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р., № 583 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

12.5. Здійснення митного контролю

Митний контроль здійснюється посадовими особами митних органів на підставі тільки тих документів і відомостей, які необхідні для його проведення. Ці відомості і документи подаються у один із таких способів: 1) усній формі інформування митних органів про товари та мету їх переміщення через митний кордон; 2) письмовій формі; 3) електронній формі. При цьому відомості, що зазначені у офіційних документах, наданих для митного контролю, не потребують додаткового підтвердження.

З метою здійснення митного контролю після випуску товарів органи доходів і зборів мають право направляти письмові запити та отримувати документи або їх засвідчені копії, інформацію (у тому числі в електронній формі), що стосуються переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, випуску товарів та їх використання на митній території України або за її межами. Документи, які надаються митним органам декларантами або уповноваженими ними особами для здійснення митного контролю, зберігаються протягом 1095 днів з дня завершення митних процедур.

Важливим у процесі реалізації ефективного митного контролю є правильна організація проведення митного контролю товарів і транспортних засобів. Такий процес зазвичай описаний і затверджений на законодавчому рівні та представлений у вигляді технологічних схем митного контролю. Під технологічною схемою митного контролю розуміють обов'язкову для виконання послідовність дій співробітників підрозділів митного органу під час здійснення операцій митного контролю. Технологічна схема регламентує діяльність як одного окремо взятого підрозділу, так і декількох підрозділів митного органу в комплексі, а також взаємодію підрозділів митного органу з підрозділами інших контролюючих органів (служб): ветеринарної, санітарної, фітосанітарної, екологічної, підрозділами охорони кордону. За допомогою технологічних схем, погоджених з відповідними службами, врегульовуються питання взаємодії під час здійснення митного контролю та митного оформлення.

Технологічні схеми контролю при переміщенні товарів через митний кордон є індивідуальними правовими актами і розробляються залежно від виду транспортного засобу яким переміщуються товари, або які переміщуються через митний кордон. Загалом, типова технологічна схема визначає послідовність здійснення прикордонного і митного контролю, а також інших видів контролю на кордоні і транспорті. В Україні розроблено технологічні схеми митного контролю, які показано на рис. 12.4.

На відміну від типових технологічних схем митного контролю, деталізовані розробляються конкретним митним органом на підставі типових технологічних схем з урахуванням особливостей характеру і способів переміщення товарів, місцезнаходження й розташування структурних підрозділів, інфраструктури тощо, і регламентують діяльність як одного окремо взятого

структурного підрозділу, так і декількох структурних підрозділів митного органу в комплексі, а також взаємодію структурних підрозділів митного органу з підрозділами інших органів (служб), причетних до здійснення контролю осіб, товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України. Деталізовані технологічні схеми митного контролю затверджуються керівниками митних органів. За допомогою технологічних схем, погоджених з відповідними службами, врегульовуються питання взаємодії під час здійснення митного контролю та митного оформлення.

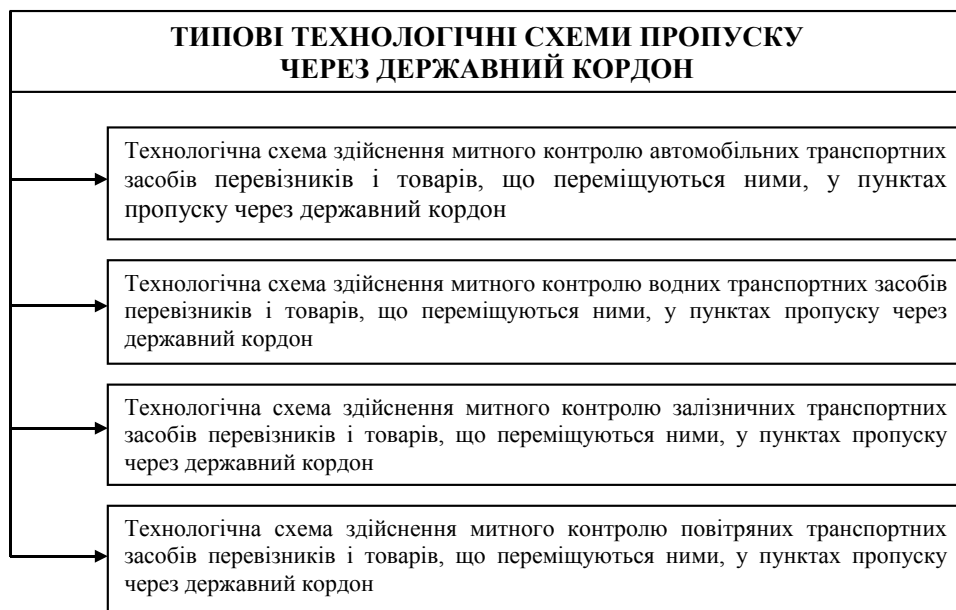

Рис. 12.4. Технологічні схеми митного контролю

Під час переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України декларант, уповноважена ним особа або перевізник залежно від виду транспорту, яким здійснюється перевезення товарів, надають органу доходів і зборів у паперовій або електронній формі документи та відомості. Перелік документів і відомостей, що подаються митним органам, подано в табл. 12.3.

Незалежно від виду транспорту, яким здійснюється переміщення товарів, під час прибуття товарів у пункт пропуску через державний кордон України надаються документи (відомості) або їх реквізити, у тому числі засобами інформаційних технологій (або у вигляді електронного документа), які підтверджують дотримання заборон або обмежень щодо пропуску товарів через митний кордон України, крім тих, що необхідні виключно для поміщення товарів у митний режим. Митна декларація, яка подається митним органам, передбачає подання таких документів, як рахунок або інший документ, який визначає вартість товару, декларацію митної вартості. Даний

Таблиця 12.3

Документи та відомості, які подаються митним органам

ВИД ТРАНСПОРТУ, ЯКИМ ПЕРЕМІЩУЮТЬСЯ ТОВАРИ	Автомобільним транспортом	Водним транспортом	Повітряним транспортом	Залізничним транспортом	Трубопровідним транспортом та лініями електропередач
ФОРМИ ДОКУМЕНТІВ	Документи на транспортні засіб (які містять інформацію про національну належність)	Генеральна декларація	Стандартний документ перевізника	Транспортні (перевізні) документи	Зовнішньоекономічний договір (контракт) або інші документи, що підтверджують право володіння, користування та/або розпорядження товарами
	Транспортні (перевізні) документи (міжнародні товаротранспортні накладні)	Декларація про вантаж	Документи, що містять відомості про товари	Передачну відомість на залізничний рухомий склад	Акт прийому-передачі товарів або довідка, що підтверджує кількість товарів
	Визначені актами Всесвітнього поштового союзу документи, що супроводжує міжнародні поштові відправлення (за їх наявності)	Декларація про припаси (суднові припаси)	Документ, що містить відомості про припаси (бортові припаси) та про кількість припасів (бортових припасів)	Документ, що засвідчує наявність припасів (за наявності припасів)	Комерційні та супровідні документи (за наявності їх у власника трубопровідного транспорту, лінії електропередачі) на товари
	Комерційні документи на товари, що перевозяться	Декларація про особисті речі екіпажу судна	Транспортні (перевізні) документи	Комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари	Найменування та адреса відправника товарів
	Відомості про кількість вантажних місць та вид упаковок, а також найменування товарів	Суднова роль, що містить відомості про кількість і склад членів екіпажу під час прибуття і відправлення судна	Комерційні документи (за наявності їх у перевізника) на товари		Документи (дозволи, сертифікати), що підтверджують показники товару

Продовження табл. 12.3

	Вага брутто товарів (у кілограмах) або об'єм товарів (у метрах кубічних), крім великогабаритних вантажів	Список пасажирів	Відомості про знаки національної належності та реєстраційні знаки судна		
		Транспортні (перевізні) документи на товари (за наявності)	Відомості про найменування підприємства (організації, установи), що експлуатує судно	Список пасажирів із зазначенням їх кількості на судні	
		Комерційні документи (за наявності) на товари та відомості про розміщення товарів на борту судна	Найменування товарів, номери вантажних накладних, кількість місць за кожною накладною	Відомості про наявність (відсутність) на борту судна	
		Відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено	Відомості про наявність (відсутність) на борту судна товарів, ввезення яких на митну територію України заборонено або обмежено		

документ містить інформацію щодо зовнішньоторговельних документів, товаротранспортних і дозвільних.

Під час надання митним органам попереднього повідомлення про намір здійснити переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, подаються такі документи та відомості, у тому числі засобами інформаційних технологій:

- 1) для ввезення товарів на митну територію України:
 - а) заява встановленої форми про намір здійснити ввезення товарів на митну територію України (попереднє повідомлення або попередня митна декларація);
 - б) відомості про найменування, обсяг (кількість) та вартість товарів, які планується ввезти на митну територію України;
 - в) вид транспорту, яким планується здійснити ввезення товарів на митну територію України;
 - г) назва пункту пропуску через державний кордон України (органу доходів і зборів), через який планується ввезення товарів;
 - г) відомості про документи, що підтверджують дотримання встановлених відповідно до закону заборон та/або обмежень щодо пропуску товарів через митний кордон України;

2) для вивезення товарів з митної території України – митна декларація на товари або супровідні документи на товари, які подаються митному органу для митного контролю¹.

Перелік товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України, визначено постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р., № 436 «Про затвердження переліків товарів, на які встановлено обмеження щодо переміщення через митний кордон України». До таких товарів віднесено наркотичні та психотропні речовини, товари, які підлягають ліцензуванню, лісоматеріали та пиломатеріали, культурні цінності.

Відтак контроль здійснюється під час:

- ввезення на митну територію України товарів з метою їх вільного використання з моменту ввезення і до пропуску через митний кордон;
- вивезення за межі території України товарів з метою вільного використання – з моменту ввезення товарів у зону митного контролю і подання необхідних для митного контролю документів на дані товари і до вивезення їх за межі митної території;
- тимчасового ввезення товарів на митну територію України – з моменту ввезення і до вивезення за межі митної території;
- тимчасового вивезення товарів за межі митної території України – з моменту пред'явлення митниці товарів та інших предметів і необхідних для митного контролю документів на такі товари та інші пред-

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

- мети, і до пропуску через митний кордон України під час зворотного ввезення через територію України;
- транзиту через територію України – ввезення в Україну і до вивезення з України.

12.6. Митні експертизи

Експертиза виступає необхідною і важливою складовою ринкової економіки, її проведення необхідне як суб'єктам господарювання, так і контролюючим органам. У системі ринкових відносин важливе місце відведено експертизі, яка дозволяє ідентифікувати товари, безпечність їх використання, відповідність визначеним нормам. Важливе місце при здійсненні митного контролю відведено митній експертизі.

Експертиза проводиться у разі, коли для вирішення питань, що мають значення для здійснення митного та податкового контролю, необхідні спеціальні знання у галузі науки, мистецтва, техніки, економіки та в інших галузях. Здійснюється така діяльність Спеціалізованою митною лабораторією з питань експертизи та досліджень Міністерства доходів і зборів України. Така спеціалізована митна установа була створена з метою забезпечення реалізації податкової та митної політики, запобіганню порушень митних правил, проведення досліджень і здійснення експертної діяльності[□], її діяльність охоплює всю територію України. Крім підрозділів, розташованих у м. Києві, до складу Спеціалізованої лабораторії входять вісім відокремлених структурних підрозділів. Деталізована структура спеціалізованої митної установи показана на рис. 12.5.

Спеціалізована лабораторія відповідно до покладених на неї завдань організовує роботу щодо проведення досліджень (аналізів, експертиз) у податковій та митній сферах і забезпечує контроль. Діяльність здійснюється шляхом проведення дослідження (аналізу, експертизи) проб (зразків) товарів у рамках процедур митного контролю та оформлення з метою встановлення характеристик, визначальних для:

- ідентифікації (визначення складу, фізичних, фізико-хімічних характеристик тощо) товарів;
- класифікації товарів згідно з УКТ ЗЕД;
- перевірки задекларованої митної вартості товарів;
- встановлення країни походження товарів;
- встановлення належності товарів до таких, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги, прекурсори, сильнодіючі чи отруйні речовини;
- встановлення (перевірки) достовірності даних, зазначених у сертифікаті про походження товару з України.

Спеціалізована лабораторія забезпечує участь спеціалістів у здійсненні митного контролю та здійснює експертне забезпечення заходів щодо запобігання та протидії контрабанді, а також боротьбі з порушенням митного за-

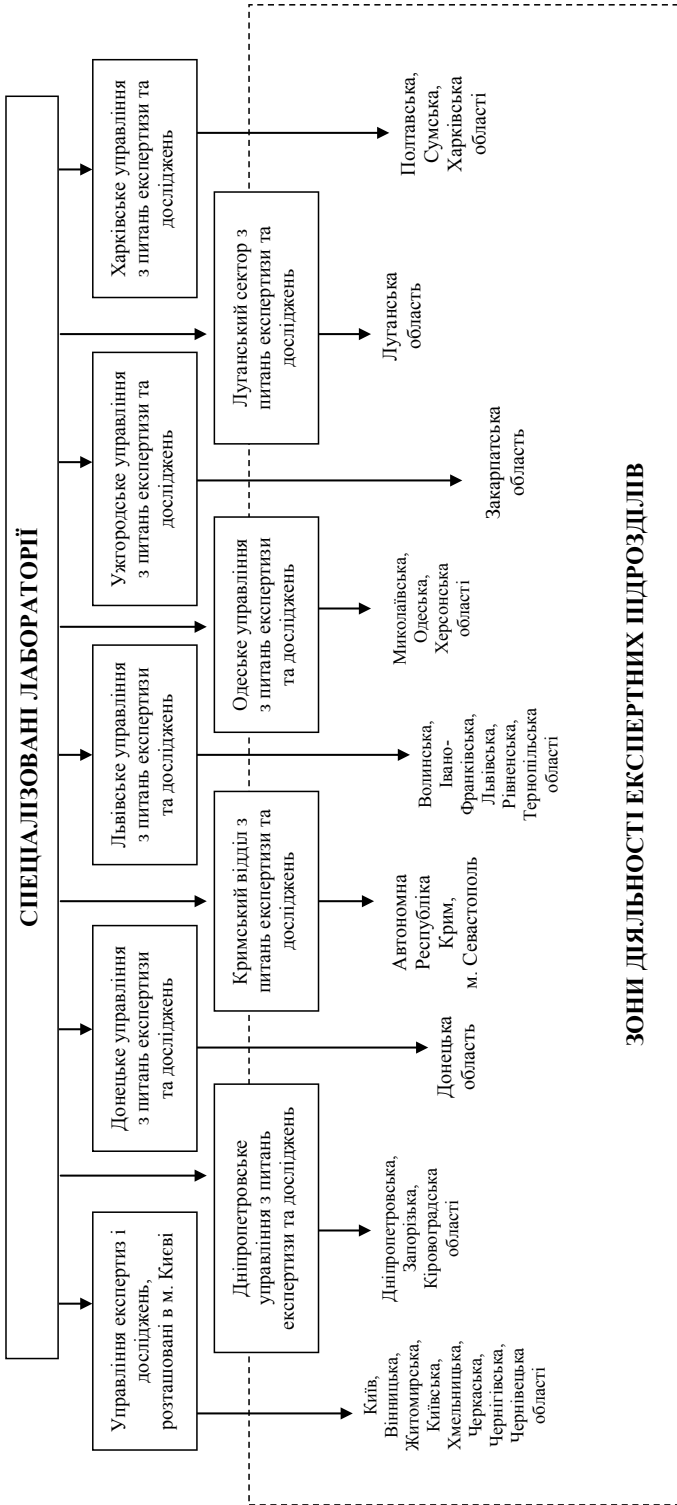

Рис. 12.5. Структура Спеціалізованої лабораторії Міндоходів

конодавства. Експертна діяльність дозволяє забезпечити отримання доказів для розгляду справ про порушення митних правил.

Експертні підрозділи здійснюють широкий спектр лабораторних досліджень, серед яких основними є: 1) експертиза наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, лікарських засобів і препаратів; 2) товарознавча експертиза; 3) почеркознавча експертиза; 4) комплексне дослідження транспортних засобів і документів, які їх супроводжують; 5) дослідження харчових продуктів, хімічних речовин і матеріалів, паливно-мастильних матеріалів, металів, сплавів і виробів з них.

Діяльність експертного підрозділу здійснюється за чотирма головними напрямками, які показано на рис. 12.6.

Такі основні напрями діяльності підрозділу експертного забезпечення дозволяють вирішувати низку специфічних експертних завдань для забезпечення належного контролю у податковій і митній сфері. Головним інструментом, за допомогою якого реалізується експертна складова митного контролю є відбір проб і взірців. Такий захід здійснюється уповноваженими посадовими особами органу доходів і зборів на підставі вмотивованого письмового рішення керівника, у присутності власника та декларанта.

З дозволу органу доходів і зборів можуть також братися проби (зразки) товарів, що зберігаються на митному складі, складі тимчасового зберігання. При вивезенні товарів з митної території України взяття проб (зразків) товарів може здійснюватися тільки в органі відправлення. При цьому проби (зразки) можуть братися до завантаження товарів у транспортний засіб за умови забезпечення надійної ідентифікації всіх товарів, призначених для завантаження¹.

Для великогабаритних і технічно складних товарів (машини, технологічні лінії, промислові конструкції тощо) митні органи можуть вимагати від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності надання тільки техніко-технологічної документації. Достовірною техніко-технологічною документацією вважаються офіційно видані книги, державні та галузеві стандарти, технічні умови, специфікації, каталоги, креслення і паспортні дані на виріб виробника.

Проби (зразки) товарів, крім великогабаритних і технічно складних (машини, технологічні лінії, промислові конструкції тощо), беруться в мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний), кожен з яких є достатнім для проведення дослідження. У разі, якщо взяття контрольних проб (зразків) товарів з об'єктивних причин не видається можливим (одиничний товар, обмежена кількість, вміст поштового відправлення тощо), проби (зразки) товарів беруться в одному примірнику (досліджуваному)¹. У разі, якщо взяття контрольних проб (зразків) товарів з об'єктивних причин не видається можливим (одиничний товар, обмежена кількість, вміст поштового відправлення тощо), проби (зразки) товарів беруться в одному примірнику.

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

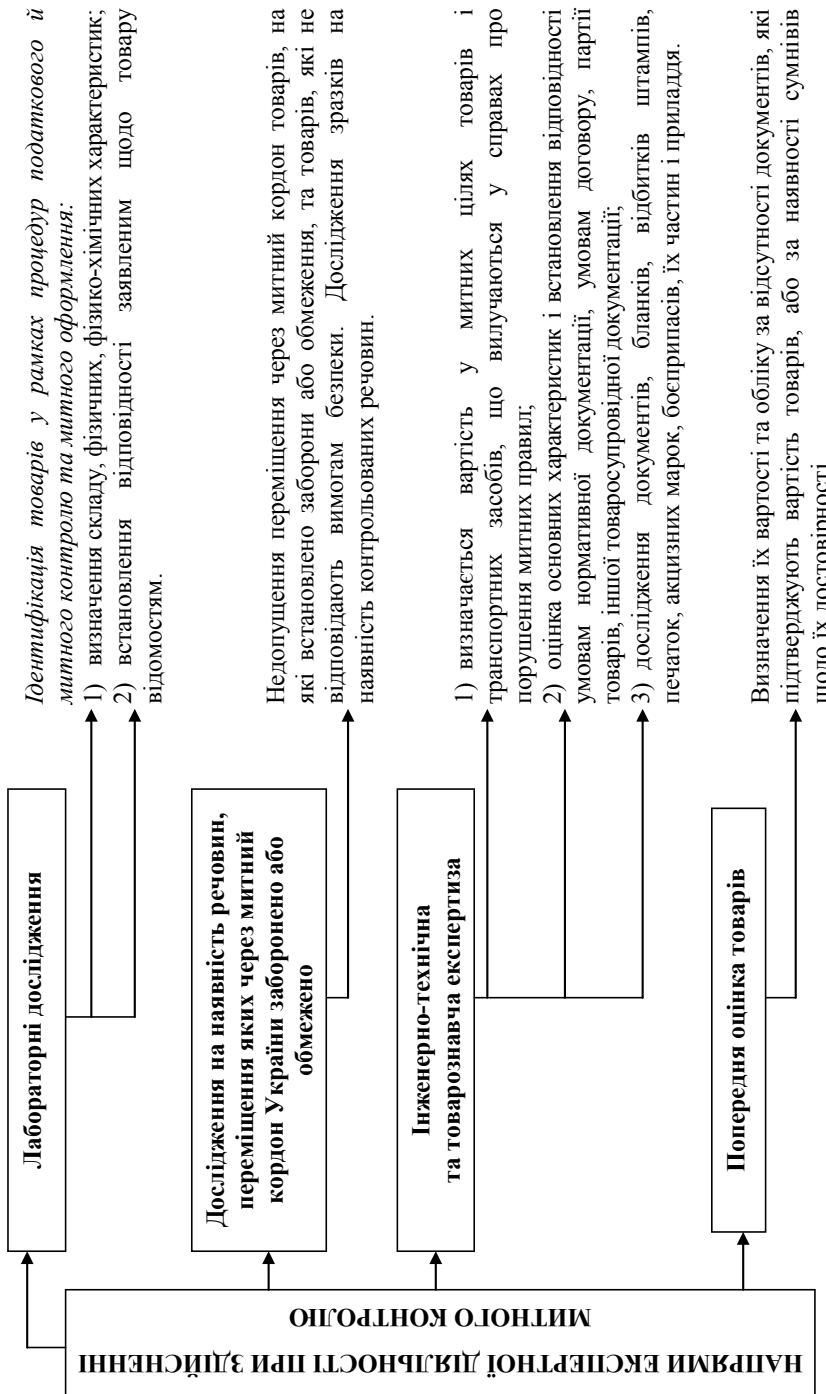

Рис. 12.6. Напрями експертної діяльності при здійсненні митного контролю

Про взяття проб (зразків) товарів складається акт. На кожну взяту пробу (зразок) накладається окреме митне забезпечення. Проби (зразки) товарів, крім великогабаритних і технічно складних (машини, технологічні лінії, промислові конструкції тощо), беруться в мінімальній кількості у двох примірниках (досліджуваний та контрольний), кожен з яких є достатнім для проведення дослідження. Кожен з примірників проби (зразка) обов'язково маркується етикеткою, за встановленою формою (рис. 12.7). На кожен примірник відібраної проби (зразка) товару накладається окреме митне забезпечення.

МАРКУВАЛЬНА ЕТИКЕТКА

1. Найменування товару _____		
2. Кількість взятої проби (зразка) _____		
3. Номер, дата митної декларації або документа, поданого для митного контролю _____		
4. Відправник _____		
5. Одержувач _____		
6. Дата, час відбору _____		
Посадова особа, що відібрала та опломбувала пробу (зразок)	_____	_____
	(підпис)	(ініціали, прізвище)
м.п.		

Рис. 12.7. Форма маркувальної етикетки¹

Декларанти або уповноважені ними особи повинні бути ознайомлені з результатами проведеного дослідження (аналізу, експертизи) проб та зразків товарів і отримати від органу доходів і зборів, яким призначено таке дослідження (аналіз, експертизу), примірники цих результатів не пізніше наступного робочого дня після проведення дослідження (аналізу, експертизи) спеціалізованим органом з питань експертизи та досліджень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, чи його відокремленим підрозділом або після отримання органом доходів і зборів примірників результатів такого дослідження (аналізу, експертизи) від інших державних органів. Ненадання примірників результатів досліджень у зазначений термін є порушенням службових обов'язків посадовими особами.

Митні органи не відшкодовують витрат унаслідок взяття проб (зразків) товарів, що перебувають під митним контролем. Витрати на проведення дослідження (аналізу, експертизи) не відшкодовуються за виключенням випадку, коли дослідження проводиться з ініціативи митних органів.

Для встановлення характеристик товару, необхідних для його митного оформлення, органи доходів і зборів можуть письмово, у тому числі з вико-

¹ Нормативів взяття проб (зразків) товарів для проведення дослідження (аналізу, експертизи) та форми акта про взяття проб (зразків) товарів (за станом на 24 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012, № 654 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

ристанням засобів інформаційних технологій, вимагати від суб'єктів ЗЕД та громадян наявну у них техніко-технологічну документацію про склад, фізико-хімічні властивості товарів, інформацію про основні технологічні стадії їх виробництва та призначення.

Взяті проби (зразки) під митним забезпеченням разом з актом про їх взяття доставляються поштою або посадовою особою митного органу до спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень. Дослідження (аналізи, експертизи) проводяться експертами спеціалізованого органу з метою забезпечення здійснення митного контролю та митного оформлення і не є судовими експертизами.

Термін проведення досліджень становить 10 днів після їх надходження до спеціалізованого органу. В разі потреби цей строк може бути продовжено за рішенням керівника спеціалізованого органу з питань експертизи та досліджень на термін, який не перевищує 20 днів. Невідкладно експертиза проводиться відносно товарів, які швидко псуються або мають обмежений строк зберігання.

Термін проведення досліджень може бути призупинений у випадку надання експертним підрозділам додаткових матеріалів. Такі матеріали повинні бути надані у строк, що не перевищує 10 днів з дня отримання такого клопотання. У разі ненадання додаткових матеріалів у зазначений термін проводиться часткове дослідження (аналізу, експертизи) або повідомляється суб'єкт ЗЕД про відмову у проведенні досліджень (аналізу, експертизи).

За результатами проведених досліджень (аналізів, експертиз) готується висновок за встановленою формою. У висновку про результати дослідження зазначаються: 1) місце і дата проведення дослідження (аналізу, експертизи); 2) ким і на підставі якого документа проводилося дослідження (аналіз, експертиза); 3) запитання, поставлені перед експертом; 4) об'єкти дослідження (аналізу, експертизи); 5) матеріали і документи, надані експерту; 6) зміст та результати дослідження (аналізу, експертизи) із зазначенням методів їх проведення; 7) оцінка результатів дослідження (аналізу, експертизи), висновки та їх обґрунтування.

Недостатність ясності та повноти висновку, виявлені сумнівів у його правильності може призвести до проведення додаткового дослідження, яке призначається на загальних підставах.

Контрольні проби (зразки), а також залишки досліджених проб та пошкоджені під час проведення досліджень (аналізів, експертиз) зразки зберігаються у спеціалізованому органі протягом 60 днів з дня їх надходження. Протягом цього строку декларант або уповноважена ним особа має право оскаржити рішення органу доходів і зборів, прийняте на підставі результатів проведеного дослідження.

Оплата проведення досліджень (аналізів, експертиз) проб (зразків) товарів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету¹.

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

12.7. Застосування системи управління ризиками у митному контролі

Нові вимоги до формування системи митного адміністрування зумовили запровадження визнаних міжнародною практикою перспективних технологій митного контролю, направлених на застосування контрольних заходів з боку митних органів, що відповідають одному з важливих принципів – вибірконості. Запровадження новітніх технологій ґрунтується на застосуванні системи управління ризиками (СУР), яка розглядається світовою практикою як основна філософія митного контролю.

Митним законодавством України, під управління ризиками, розуміється робота контролюючих органів з аналізу ризиків, виявлення та оцінки ризиків, розроблення практичної реалізації заходів, спрямованих на мінімізацію ризиків, оцінки ефективності та контролю застосування цих заходів. При цьому ризик у розумінні МКУ – це ймовірність недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи¹.

СУР передбачає наявність відповідної автоматизації процесів та формування автоматизованої системи. Така система дістала назву «автоматизована система аналізу та управління ризиками Державної митної служби України (далі – АСАУР)» – сукупність програмно-інформаційних комплексів, які забезпечують функціонування системи управління ризиками Держмитслужби України (далі – СУР) під час контролю із застосуванням СУР².

Система управління ризиками покликана підтримувати баланс між протилежними, взаємовиключними задачами: спрощення митних процедур з одного боку і забезпечення митного контролю з іншого. Ефективність контролю залежить від інформаційного наповнення баз даних, на основі яких, в автоматизованому порядку, приймається рішення про застосування форм та обсягу контролю. Функціонування СУР залежить від безперервного обміну релевантної інформації між всіма її складовими. Дана інформація надається у процесі неперервного відбору загальної маси відомостей. Застосування системи управління ризиками дозволяє визначити товари і документи, які підлягають митному контролю, а також форми митного контролю, що застосовуються до таких товарів, документів і осіб, а також обсягу митного контролю.

Управління ризиками на основі відомостей, які сформовано на момент здійснення митного контролю при ввезенні товарів, виступає альтернативою ідеї «тотального контролю». Це мінімізує час митного оформлення товарів, інформація про які подається у формі електронного декларування, забезпе-

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України (за станом на 30 січня 2014 р.) : затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

чуючи належний митний контроль переміщуваних товарів і транспортних засобів через митний кордон України.

Основними цілями управління ризиками є забезпечення національної безпеки країни, а також застосування комплексу заходів із запобігання, прогнозування і виявлення порушень митного законодавства (рис. 12.8). Кожен ризик, виявлений під час митного контролю та митного оформлення, підлягає аналізу митними органами. Зміст аналізу ризику визначено статтею 362 МКУ, тобто це систематичне використання органами доходів і зборів наявної у них інформації для визначення обставин та умов виникнення ризиків, їх ідентифікації і оцінки ймовірних наслідків недотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи¹. Ідентифікація і оцінка ймовірних наслідків недотримання вимог митного законодавства здійснюється залежно від окремих характеристик переміщуваних товарів і транспортних засобів, зовнішньоекономічної операції і суб'єктів ЗЕД.

Рис. 12.8. Цілі застосування СУР і об'єкти аналізу ризику

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Здійснення митними органами аналізу, виявлення та оцінки ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій, включають систематичне:

- а) виявлення умов і факторів, що впливають на виникнення ризиків;
- б) визначення областей ризику;
- в) визначення індикаторів ризику;
- г) здійснення оцінки імовірності виникнення ризиків та можливої шкоди у разі їх проявлення¹.

Аналіз, виявлення та оцінка ризиків, розроблення і реалізація практичних заходів з управління ризиками, аналіз результатів та коригування вжитих заходів здійснюються митними органами та їх структурними підрозділами в межах компетенції. Основними підрозділами, які беруть участь у даному процесі, виступають підрозділи митного контролю та виконання митних формальностей.

Управління ризиками в митних органах здійснюється на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. На стратегічному рівні управління ризиками здійснюється за результатами аналізу, виявлення та оцінки ризиків, шляхом визначення пріоритетних напрямів реалізації заходів з управління ризиками та затвердження Реєстру ризиків. Такий реєстр повинен містити, зокрема: а) пріоритетні напрями розробки та реалізації заходів з управління ризиками; б) структурні підрозділи, спеціалізовані органи, митниці, відповідальні за реалізацію відповідного напрямку; в) орієнтовні показники щодо частки відібраних для контролю переміщень товарів та транспортних засобів.

На тактичному рівні управління ризиками митні органи за результатами аналізу, виявлення та оцінки ризиків та відповідно до Реєстру ризиків розробляють заходи з управління ризиками. Для цього використовуються такі інструменти: а) індикатори ризику; б) профілі ризику; в) орієнтування; г) методичні рекомендації щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків за певними напрямками контролю під час митного контролю та оформлення; г) випадковий відбір.

Залежно від можливості автоматизації застосування профілю ризику можуть бути використані в документальному (неавтоматизований контроль) або електронному вигляді (автоматизований або комбінований контроль). Профіль ризику повинен бути представлений у формах паспорта профілю ризику (рис. 12.9) і програмного коду профілю ризику.

Паспорт профілю ризику формується для документальних та електронних профілів ризику і використовується для документального опису профілю ризику. Форма паспорта документального профілю ризику містить перелік областей ризику, індикаторів ризику, заходів, необхідних для запобігання або мінімізації ризиків (форм та обсягу митного контролю), а також відомості про митний орган, який затвердив профіль ризику, термін дії

¹ Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України (за станом на 30 січня 2014 р.) : затверджений наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

профілю ризику. Паспорт профілю ризику призначений для використання виключно митними органами і є документом для службового користування.

Примірна форма

ПАСПОРТ ЕЛЕКТРОННОГО ПРОФІЛЮ РИЗИКУ
МІНІСТЕРСТВО ДОХОДІВ І ЗБОРІВ УКРАЇНИ

Дата затвердження профілю ризику (ПР): _____

Дата затвердження редакції ПР: _____

СУР

ПР діє з: _____

Редакція ПР діє з: _____

ПР діє до: _____

Профіль ризику N _____

Назва ПР: _____

Спосіб наповнення ПР: _____

Модуль АСАУР, до якого імплементується ПР: _____

Області ризику: _____

Індикатори ризику: Назва індикатора: _____ Значення індикатора: _____

Оцінка ступеня ризику. Опис алгоритму обчислення. Інструктивні повідомлення до митних формальностей: _____

Форми та обсяг контролю:

Код і назва митної формальності: _____ *Вид митної формальності:* _____ *Поріг ступеня ризику:* _____

(назва центрального підрозділу з питань координації застосування СУР, який розробив ПР)

Контактна особа: _____

Телефон: _____

Факс: _____

Особиста поштова скринька в системі електронної пошти Держмитслужби: _____

Термін здійснення контролю ефективності ПР: _____

Рис. 12.9. Форма паспорта електронного профілю ризику¹

Наприклад, відповідно до рішень, прийнятих на засіданні Експертної комісії із застосування системи управління ризиками, затверджено та введено в дію з 24.01.2013 р.: 1) профіль ризику «Ввезення товарів в промисловій кількості після попередньо ввезених незначних за вагою партій (зразків)»; 2) профіль ризику «Перевірка наявності попередньої інформації від морських агентів про вантаж»; 3) профіль ризику «Звірка даних про вантаж на підставі попередньої інформації, отриманої від морських агентів, та заявлених декларантом»; 4) профіль ризику «Перевірка наявності попередньої інформації від морських агентів про вантаж (ППК «Контроль за доставкою товарів»)»².

¹ Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України (за станом на 30 січня 2014 р.): затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Про введення в дію профілів ризику (за станом на 30 січня 2014 р.): затв. наказом Державної митної служби від 02.01.2013 р., № 1 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

Орієнтування – інформація про осіб або транспортні засоби, за допомогою яких можуть бути вчинені порушення законодавства України з питань державної митної справи, а також інформація про товари, що можуть бути об'єктом правопорушення, яка створена митними органами самостійно за результатами здійснення аналітичної роботи або отримана митними органами¹.

Орієнтування як один з інструментів розробки і реалізації заходів з управління ризиками використовується для невідкладного інформування митниць про осіб або транспортні засоби, за допомогою яких можуть бути вчинені порушення митного законодавства, про товари, які можуть бути об'єктом правопорушення, та про застосування форм контролю для виявлення, запобігання та припинення таких порушень. Джерелом інформації щодо орієнтувань є відомості, отримані митним органом від інших митних органів, правоохоронних, міжнародних організацій, митних та інших уповноважених органів іноземних держав, власні аналітичні напрацювання та інші джерела.

У випадках, коли розробка окремих профілів ризику недоцільна, зокрема якщо індикатори ризику не можуть бути використані автоматизовано, формуються переліки індикаторів ризику. Під індикаторами ризику розуміються критерії із заданими наперед параметрами, використання яких дає можливість здійснювати вибір об'єкта контролю, що становить ризик.

Перелік індикаторів ризику як документ об'єднує кілька альтернативних (тобто таких, що застосовуються не тільки при одночасному їх виконанні, а також окремо один від одного) індикаторів ризику, пов'язаних спільними областями ризику, заходами з мінімізації ризиків. Такий перелік містить індикатори ризику та заходи, необхідні для запобігання або мінімізації ризиків (форми та обсяг митного контролю).

Переліки індикаторів ризику розробляються структурними підрозділами митними органами та підлягають погодженню із центральним підрозділом з питань координації застосування СУР. Рішення про затвердження переліків індикаторів ризику, змін до них, припинення їх дії приймається митним органом, який їх розробив. Затверджений митницею перелік індикаторів ризику застосовується у зоні діяльності митниці. Актуалізація переліків індикаторів ризику, що були розроблені здійснюється не рідше, ніж раз на півріччя².

Випадковий відбір реалізується із застосуванням інформаційних технологій, де це можливо. Елементи випадкового відбору можуть застосовуватись в рамках окремого профілю ризику для зменшення його селективності.

За результатами оцінки ризику в конкретному випадку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон України, в тому чис-

¹ Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України (за станом на 30 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

² Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України (за станом на 30 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

лі за результатами контролю із застосуванням СУР, митні органи обирають форми та обсяг митного контролю. При цьому формується перелік митних формальностей, визначених за результатами застосування інструментів з управління ризиками. Перелік митних формальностей за результатами застосування СУР формується за допомогою інформаційних технологій, за результатами автоматизованого та комбінованого контролю.

На оперативному рівні управління ризиками митні органи застосовують зазначені інструменти з управління ризиками у конкретних випадках переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України, зокрема при здійсненні контролю із застосуванням СУР, для визначення форм та обсягу митного контролю.

Діяльність органів доходів і зборів з оцінки та управління ризиками полягає у виконанні таких завдань: 1) формування інформаційної бази даних системи управління ризиками органів доходів і зборів; 2) аналіз, виявлення та оцінка ризиків, у тому числі з використанням інформаційних технологій; 3) розроблення і реалізація практичних заходів з управління ризиками; 4) аналіз результатів та коригування вжитих заходів з управління ризиками¹.

Якщо товари, транспортні засоби комерційного призначення, що переміщуються підприємством через митний кордон України, у 25 і більше відсотках випадків такого переміщення протягом року піддавалися митному контролю внаслідок застосування системи управління ризиками, що спричинило затримку митного оформлення понад 4 робочі години, і при цьому фактів порушення митних правил виявлено не було, це підприємство має право знати причини та підстави застосування до зазначених товарів, транспортних засобів відповідних форм митного контролю.

Питання для самоперевірки

- 1. Охарактеризуйте з економічної точки зору сутність митного контролю.*
- 2. Вкажіть складові митного контролю.*
- 3. Охарактеризуйте принципи митного контролю.*
- 4. Розкрийте функції митного контролю.*
- 5. Дайте визначення попереднього документального контролю.*
- 6. Вкажіть види попереднього документального контролю.*
- 7. Який термін перебування товарів і транспортних засобів під митним контролем встановлено митним кодексом України?*
- 8. Охарактеризуйте засоби ідентифікації товарів.*
- 9. Дайте визначення зони митного контролю.*
- 10. Вкажіть технологічні схеми митного контролю, які запроваджено в Україні.*

¹ Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 року) : введений в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

РОЗДІЛ 13.

ЗДІЙСНЕННЯ МИТНИМИ ОРГАНАМИ КОНТРОЛЮ ЗА ОКРЕМИМИ ВИДАМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

13.1. Загальні засади здійснення митними органами контролю за видами діяльності окремих підприємств

Деякі форми митного контролю, визначені Митним кодексом України стосуються підприємств, контроль за діяльністю яких покладається на митні органи, зокрема це такі форми митного контролю, як:

- огляд територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де знаходяться товари, транспортні засоби комерційного призначення, що підлягають митному контролю, чи провадиться діяльність, контроль за якою покладено на органи доходів і зборів;
- перевірка обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем, яка стосується 3-х видів підприємств:

1) підприємств, які здійснюють види діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється органами доходів і зборів;

2) підприємств, до яких застосовуються спеціальні спрощення відповідно МКУ – уповноважених економічних операторів;

3) підприємств, які здійснюють операції з товарами, поміщеними у митний режим, що передбачає ведення обліку таких товарів.

Митні органи контролюють діяльність підприємств, пов'язану з функціонуванням низки об'єктів, та діяльність митних брокерів (рис. 13.1).

Відповідно до статті 404 чинного Митного кодексу України до видів діяльності, контроль за провадженням яких здійснюється митними органами, належать¹:

- 1) митна брокерська діяльність;
- 2) відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі;
- 3) відкриття та експлуатація митного складу;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012, № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

- 4) відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання;
- 5) відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу;
- 6) відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу.

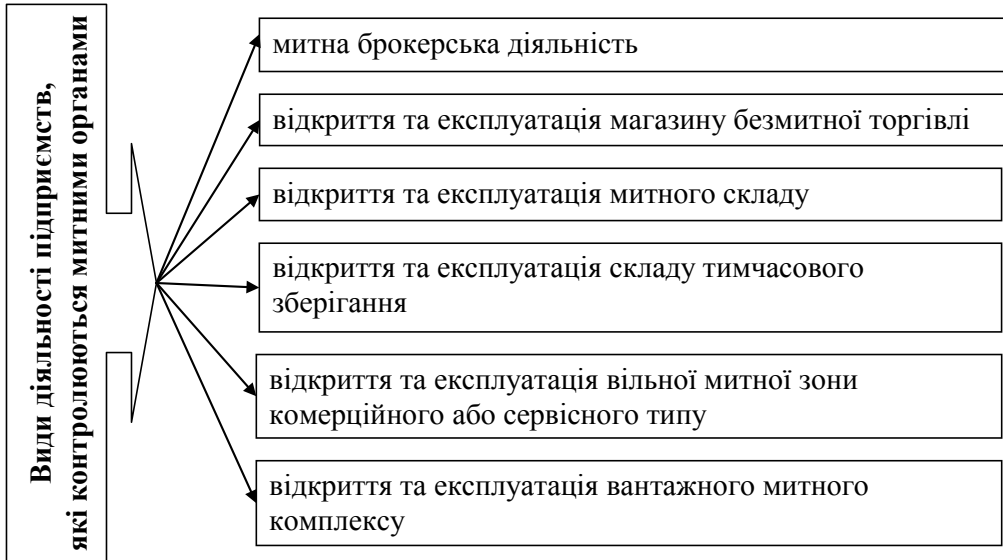

Рис. 13.1. Види діяльності підприємств, контроль за провадженням яких здійснюється митними органами

Особливістю вищезазначених видів діяльності є те, що вони здійснюються на підставі дозвільних документів органів Міністерства доходів і зборів України та полягають в наданні суб'єктам підприємницької діяльності на встановлених органами доходів і зборів умовах відповідних послуг, пов'язаних з питаннями переміщення товарів, транспортних засобів через митний кордон України (митне оформлення, зберігання під митним контролем тощо) суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта ЗЕД.

13.2. Митно-брокерська діяльність

Глава 59 Митного кодексу України регулює загальні питання митно-брокерської діяльності. Митно-брокерська діяльність здійснюється відповідно до статей 416–419 Митного кодексу України, спільного наказу Держкомпідприємництва та Держмитслужби від 13.05.09 р. № 89/445 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження посередницької діяльності митного брокера». Відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» статті 9, частини 3, п. 35, митна брокерська діяльність належить до видів господарської діяльності, яка підлягає ліцензуванню.

Митний брокер – це підприємство, що надає послуги з декларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, які переміщуються через митний кордон України¹.

Для здійснення декларування товарів і транспортних засобів митний брокер повинен:

- укласти письмовий договір доручення про надання послуг з декларування товарів і транспортних засобів з особою, інтереси якої він представляє у взаємовідносинах з митним органом;
- мати у своєму штаті представника митного брокера або укласти з таким представником відповідний трудовий договір.

Представник митного брокера (агент з митного оформлення) – це фізична особа-резидент, що перебуває в трудових відносинах з митним брокером і безпосередньо виконує в інтересах особи, яку представляє митний брокер, дії, пов'язані з пред'явленням митному органу товарів і транспортних засобів, а також документів, потрібних для їх митного контролю та митного оформлення, яка відповідає кваліфікаційним вимогам.

Представник митного брокера повинен відповідати таким кваліфікаційним вимогам²:

- мати або здобувати вищу освіту або мати неповну вищу освіту чи базову вищу освіту;
- володіти спеціальними знаннями, уміннями та навиками в галузі митної справи.

Спеціальні знання, уміння та навички в галузі митної справи представник митного брокера може здобувати в навчальних закладах (за денною (очною), дистанційною чи іншою формою навчання) або шляхом самостійної підготовки.

Порядок прийняття іспиту визначається Департаментом митної справи Міндоходів України за погодженням з Державною службою України з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва.

Під час здійснення декларування товарів і транспортних засобів митним органам митний брокер і його представник мають ті самі права щодо пред'явлення цих товарів і транспортних засобів митним органам, що й особа, яка вповноважує їх представляти свої інтереси у взаємовідносинах з митними органами.

Митний брокер повинен отримати ліцензію на право здійснення митної брокерської діяльності. Відповідно до Постанови КМУ № 1698 від 14.11.2000 р. органом ліцензування посередницької діяльності митного брокера є Державна митна служба України³, а на сьогодні Міндоходів в особі

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Про затвердження Ліцензійних умов провадження посередницької діяльності митного брокера : Наказ / Державний комітет України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державна митна служба України від 13.05.2009 р., № 89/445 (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0469-09>.

³ Про затвердження переліку органів ліцензування : Постанова Кабінету Міністрів України від 14.11.2000 р., № 1698 (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1698-2000-p>.

Департаменту митної справи. Саме Департамент митної справи Міндоходів приймає рішення про видачу ліцензії або про відмову у її видачі у строк не пізніше ніж 10 робочих днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, та оформляє ліцензію не пізніше ніж за три робочі дні з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії та веде реєстр виданих (дійсних) ліцензій на провадження посередницької діяльності митного брокера. За станом на 01.01.2014 р. у Реєстрі виданих (дійсних) ліцензій на здійснення митної брокерської діяльності нараховується 3920 позицій¹.

Ліцензія на право здійснення митної брокерської діяльності не може бути передана іншій особі. Строк дії ліцензії на провадження митної брокерської діяльності є необмеженим, а плата за видачу такої ліцензії справляється виходячи з розміру мінімальної заробітної плати, що діє на момент видачі ліцензії.²

Митний брокер має право здійснювати свої функції з декларування товарів і транспортних засобів у будь-якому митному органі України та зобов'язаний мати договір страхування власної діяльності на суму не менш як 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 913-р «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною митною службою України» затверджено перелік платних адміністративних послуг в галузі митної справи.

Відповідно до переліку платних адміністративних послуг, які надаються в сфері митної справи, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р., № 913-р, Міндоходів України здійснюється надання на платній основі ряду послуг (табл. 13.1).

Плата, яка вноситься суб'єктом господарювання за видачу та переоформлення ліцензії, видачу дубліката замість втраченої або пошкодженої ліцензії та копії ліцензії, зараховується до відповідного бюджету і вноситься на рахунки територіального органу Державної казначейської служби України за відповідним кодом бюджетної класифікації.

Для одержання адміністративної послуги до Департаменту митної справи Міндоходів України подаються такі документи:

- заява встановленого зразка про видачу ліцензії;
- засвідчена в установленому порядку копія договору страхування власної діяльності на суму не менш як 34000 грн. (2000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян).

¹ Реєстр виданих (дійсних) ліцензій на здійснення митної брокерської діяльності (станом на 01.01.2014) : Офіційна інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--pereelik/reestri/94921.html>.

² Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2000 р., № 1755 (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1755-2000-%D0%BF>.

Таблиця 13.1

Платні адміністративні послуги, що надаються Міндоходів України щодо провадження діяльності митного брокера^{1,2,3}

№ з/п	Назва адміністративної послуги	Розмір плати за надання адміністративної послуги	Результат надання адміністративної послуги	Нормативно-правові акти, відповідно до яких надається послуга, визначаються порядок, умови і розмір плати за її надання
1.	Видача ліцензії на провадження діяльності митного брокера	Одна мінімальна заробітна плата	Ліцензія на провадження діяльності митного брокера	постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2000 р. № 1755 «Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу» (зі змінами); розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 № 913-р «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною митною службою»
2.	Видача копії ліцензії на провадження діяльності митного брокера	Один неоподатковуваний мінімум доходів громадян	Копія ліцензії на провадження діяльності митного брокера, завірена печаткою Держмитслужби України	Закон України від 01.06.2000 р. № 775-III «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (зі змінами); розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р. № 913-р «Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною митною службою»
3.	Переоформлення ліцензії на провадження діяльності митного брокера	П'ять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян	Переоформлена на новому бланку ліцензія	
4.	Видача дублікату ліцензії на провадження діяльності митного брокера	П'ять неоподатковуваних мінімумів доходів громадян	Дублікат ліцензії замість втраченої або пошкодженої	

Вимоги до строку надання адміністративної послуги з видачі ліцензії на право здійснення митної брокерської діяльності, а також строків здійснення дій, прийняття рішень у процесі надання адміністративної послуги подано у табл. 13.2.

¹ Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2000 р., № 1755 (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1755-2000-%D0%BF>.

² Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною митною службою : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 р., № 913-Р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/913-2011-%D1%80>.

³ Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р., № 775-III (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.

Таблиця 13.2

Вимоги до строку надання адміністративної послуги з видачі ліцензії на право здійснення митної брокерської діяльності¹

Адміністративна послуга	Строк
Прийняття рішення про видачу або відмову у видачі ліцензії	Не пізніше ніж десять робочих днів з дати надходження заяви про видачу ліцензії та документів, що додаються до заяви
Повідомлення про прийняття рішення про видачу ліцензії або про відмову у видачі ліцензії (надсилається (видається) заявникові в письмовій формі)	Протягом трьох робочих днів з дати прийняття відповідного рішення
Видача ліцензії	Не пізніше ніж за три робочих дні з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу ліцензії
Видача копії ліцензії	Не пізніше ніж за три робочих дні з дня надходження документа, що підтверджує внесення плати за видачу копії ліцензії
Переоформлення ліцензії*	Протягом трьох робочих днів з дати надходження заяви про переоформлення ліцензії та документів, що додаються до неї
* У разі переоформлення ліцензії у зв'язку зі змінами, пов'язаними з провадженням ліцензіатом певного виду господарської діяльності, якщо ця зміна пов'язана з намірами ліцензіата розширити свою діяльність, ліцензія переоформляється в строки, передбачені для видачі ліцензії.	
Видача дублікату ліцензії	Протягом трьох робочих днів з дати одержання заяви про видачу дублікату ліцензії

В умовах збільшення товаропотоку через митний кордон України, постійних змін у вітчизняному митному і податковому законодавстві у сфері зовнішньоекономічної діяльності, діяльність митних брокерів взагалі і на території України зокрема має важливе значення при здійсненні процедури декларування і митного оформлення товарів в напрямку підвищення їх якості та прискорення здійснення, а суб'єкти ЗЕД, звертаючись до послуг кваліфікаційного та досвідченого митного брокера, отримують гарантії оперативності та здійснення митного оформлення вантажу з дотриманням митного законодавства.

13.3. Відкриття та експлуатація магазину безмитної торгівлі

Магазин безмитної торгівлі (МБТ) – це спеціалізований торговельний заклад, розташований у пункті пропуску через державний кордон України, відкритому для міжнародного сполучення, а також на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує між-

¹ Про ліцензування певних видів господарської діяльності : Закон України від 01.06.2000 р., № 1775-III (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.

народні рейси, та призначений для реалізації товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі¹.

Магазин безмитної торгівлі відкривається на підставі дозволу, який видається суб'єктові підприємницької діяльності – власникові чи орендареві призначеного для магазину приміщення або суб'єктові, що має намір спорудити відповідне приміщення у пункті пропуску на митному кордоні України, в інших зонах митного контролю, визначених митними органами.

Тобто на провадження діяльності пов'язаної з функціонуванням магазину безмитної торгівлі, надається дозвіл. З метою одержання дозволу на відкриття та експлуатацію МБТ до митного органу та органу охорони державного кордону, у зоні діяльності яких планується відкрити МБТ, підприємством подається заява на відкриття та експлуатацію МБТ.

До заяви на відкриття та експлуатацію МБТ (далі – заява) додаються такі документи²:

- виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців і копії установчих документів;
- довідка банку (банків) про поточні рахунки заявника в національній та/або іноземній валюті;
- план пункту пропуску через державний кордон України з позначенням місця, де планується відкрити МБТ (у разі відкриття МБТ у пункті пропуску через державний кордон України);
- копії документів, що підтверджують право власності на приміщення, у якому плануються відкриття та експлуатація МБТ (у разі, коли заявник є власником приміщення);
- попереднє письмове погодження власника приміщення, в якому плануються відкриття та експлуатація МБТ, на надання у встановленому законодавством порядку права використання вказаного приміщення (у разі, коли заявник не є власником приміщення);
- план приміщення МБТ;
- довідка з податкових органів про відсутність у юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців заборгованості із сплати податків та зборів до державного та місцевих бюджетів.

Заява реєструється в день її надходження і розглядається митним органом та органом охорони державного кордону протягом 5 робочих днів після її реєстрації. Під час розгляду заяви перевіряється достовірність відомостей, зазначених у поданих заявником документах. Митним органом також пе-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>.

ревіряється відповідність передбачуваного для МБТ приміщення вимогам, відповідно до Митного кодексу України¹.

Мотивовані висновки щодо можливості або неможливості відкриття МБТ разом з документами, митний орган та орган охорони державного кордону подають відповідно до Департаменту митної справи Міндоходів України та Адміністрації Державної прикордонної служби України (далі – Адміністрація Держприкордонслужби України). Висновок митного органу, зокрема, має містити повні відомості про МБТ та організацію в ньому митного контролю за товарами, що переміщуються через митний кордон України. Копії документів зберігаються у митному органі та органі охорони державного кордону.

Подані до Департаменту митної справи України та Адміністрації Держприкордонслужби України документи розглядаються спільною робочою групою, створеною відповідно до наказу Міндоходів України та Адміністрації Держприкордонслужби України. Якщо документи відповідають вимогам, установленим Митним кодексом України та законодавством України з питань охорони державного кордону, наказом Міндоходів України й Адміністрації Держприкордонслужби України протягом 15 робочих днів після надходження документів до Департаменту митної справи Міндоходів України заявнику надається дозвіл на відкриття та експлуатацію МБТ². Відповідно до Митного кодексу України рішення про надання дозволу на відкриття та експлуатацію МБТ повинно бути прийнято протягом 20 робочих днів з дня надходження заяви до органу, уповноваженого на надання дозволу³.

На підставі зазначених наказів підприємство включається до відповідного реєстру, який ведеться Департаментом митної справи Міндоходів України. У реєстрі МБТ міститься така інформація⁴:

- реєстраційний номер МБТ;
- код митниці, яка здійснює контроль за МБТ;
- код за ЄДРПОУ/реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта (для фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідний орган державної податкової служби і мають відмітку в паспорті);
- організаційно-правова форма господарювання юридичної особи;
- найменування юридичної особи або прізвище, ім'я та по батькові фізичної особи-підприємця;

¹ Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>.

² Там само.

³ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

⁴ Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>.

- місцезнаходження юридичної особи або місце проживання фізичної особи-підприємця;
- адреса місця провадження діяльності підприємства або фізичної особи-підприємця;
- назва пункту пропуску, в якому провадить діяльність МБТ;
- площа МБТ;
- дата припинення строку дії договору користування приміщенням, у якому розташовано МБТ (у разі, якщо утримувач МБТ не є власником приміщення);
- найменування митниці, яка здійснює контроль за діяльністю МБТ;
- найменування митного поста, який здійснює контроль за діяльністю МБТ;
- номер та дата наказу щодо надання дозволу;
- дата, з якої зупиняється дія дозволу, причини такого зупинення, реквізити наказу про зупинення дії дозволу (у разі зупинення);
- дата, до якої зупиняється дія дозволу (у разі зупинення);
- дата анулювання дозволу, підстави для анулювання, реквізити наказу про анулювання дозволу (у разі анулювання);
- дата виключення МБТ з реєстру МБТ (у разі виключення);
- реквізити судового рішення щодо поновлення дозволу в реєстрі МБТ (у разі отримання такого рішення).

Реєстраційний номер МБТ формується за такою схемою¹:

D/XXXX/AA,

де *D* – маркер, який вказує про належність цього реєстраційного номера МБТ (зазначається як «D»);

XXXX – (символи 2–5 реєстраційного номера МБТ формуються в порядку зростання, починаючи з 0001) – порядковий номер МБТ у загальному переліку таких магазинів;

AA – (символи 6–7) – відображають історію дозволу. Порядкові номери переоформлених дозволів присвоюються у порядку зростання, починаючи з 01. Символи 6–7 реєстраційного номера МБТ формуються таким чином: при отриманні підприємством дозволу зазначається «00», при переоформленні дозволу вперше – «01», при переоформленні дозволу вдруге – «02» і т. д.

Витяг з реєстру видається підприємству Департаментом митної справи Міндоходів України протягом 3-ох робочих днів з дня прийняття рішення про надання дозволу. Такий дозвіл діє безстроково.

За станом на 01.01.2014 р. Реєстр магазинів безмитної торгівлі містить 54 позиції².

¹ Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>.

² Реєстр магазинів безмитної торгівлі (станом на 01.01.2014) : Офіційна інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94931.html>.

У наданні дозволу може бути відмовлено за результатами засідання спільної робочої групи Департаменту митної справи Міндоходів України й Адміністрації Держприкордонслужби України у разі¹:

- коли приміщення МБТ не відповідає вимогам, встановленим Митним кодексом України;
- відсутності необхідних документів або коли у цих документах містяться неправдиві відомості;
- коли розташування такого магазину в пункті пропуску через державний кордон України ускладнюватиме забезпечення режиму, встановленого у цьому пункті пропуску відповідно до законодавства.

Дозвіл може бути переоформлений, анульований або його дія може зупинитись на строк до 30 днів органами, уповноваженими надавати ці дозволи.

Переоформлення дозволу, зупинення дії дозволу та анулювання дозволу здійснюються відповідно до статей 412 та 413 Митного кодексу України.

Адміністративні послуги, що надаються Департаментом митної справи Міндоходів України та нормативно правові акти, які регулюють їх застосування, щодо питань відкриття та експлуатації магазину безмитної торгівлі наведено у табл. 13.3.

Дозвіл на відкриття та експлуатацію МБТ надається та переоформлюється безоплатно.

Таблиця 13.3

Адміністративні послуги щодо відкриття та експлуатації магазину безмитної торгівлі, що надаються Міндоходів України²

№ з/п	Назва адміністративної послуги	Результат надання адміністративної послуги	Нормативно-правові акти, відповідно до яких надається послуга, визначаються порядок, умови і розмір плати за її надання
1.	Видача дозволу на відкриття магазину безмитної торгівлі	Дозвіл на відкриття магазину безмитної торгівлі	Статті 420–423 Митного кодексу України; постанова Кабінету Міністрів України 17.07.2003 р., № 1089 «Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі»
2.	Переоформлення дозволу на право відкриття магазину безмитної торгівлі	Переоформлений дозвіл на відкриття магазину безмитної торгівлі	
3.	Продовження дії дозволу на право відкриття магазину безмитної торгівлі	Видання наказу Міндоходів України про продовження дії дозволу на право відкриття магазину безмитної торгівлі	

¹ Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : Наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>.

² Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2003 р., № 1089 (з наступними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1089-2003-%D0%BF>.

Магазини безмитної торгівлі здійснюють продаж товарів громадянам, які виїжджають за межі митної території України, а також пасажиром міжнародних рейсів, які виконуються повітряними та водними транспортними засобами комерційного призначення, що експлуатуються резидентами. Продаж товарів/послуг магазинами безмитної торгівлі може здійснюватися виключно фізичним особам, які виїжджають за митний кордон України, або фізичним особам, які переміщуються транспортними засобами, що належать резидентам та перебувають поза митним кордоном України, за умови пред'явлення ними документа, який посвідчує особу, з відміткою про проходження митного контролю або належного їм проїзного документа на транспортний засіб, який прямує за межі України. Реалізація магазинами безмитної торгівлі товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі, підприємствам забороняється.

Магазини безмитної торгівлі в установленому порядку здійснюють торгівлю всіма видами продовольчих і непродовольчих товарів, крім товарів, які відповідно до закону заборонені до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України.

Факт продажу товару підтверджується касовим або товарним чеком з послідовною нумерацією (у двох примірниках), у якому повинні зазначатися номер рейсу або реквізити документа, який посвідчує особу, з відміткою про проходження митного контролю, ідентифікаційний код товару і його вартість. Оригінал чека видається пасажирові, який придбав товар, а копія зберігається у магазині безмитної торгівлі протягом не менш як трьох років¹.

Товари, що реалізуються магазином безмитної торгівлі, повинні мати відповідне маркування, яке дає змогу їх легко ідентифікувати. Вид і метод маркування товарів затверджується керівником митного органу, в зоні діяльності якого відкрито магазин. Маркування товарів проводиться на складі магазину безмитної торгівлі у триденний строк після їх надходження та митного оформлення.

Утримувач МБТ забезпечує ведення бухгалтерського обліку і звітності відповідно до законодавства. Рахунки (бухгалтерські книги) магазину безмитної торгівлі повинні бути доступними для ревізії у будь-який час роботи бухгалтерії магазину. Крім того, утримувачем магазину безмитної торгівлі 1 раз на квартал проводиться інвентаризація².

Оскільки у магазині безмитної торгівлі можуть зберігатись та реалізовуватись виключно товари, поміщені у режим безмитної торгівлі, то за Митним кодексом України, вони реалізуються з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт (експорт) таких товарів і без застосування до них заходів нетарифного регулювання ЗЕД та знаходяться під митним контролем протягом всього строку перебування у цьому митному режимі. Тому відповідно до цих вимог у приміщенні мага-

¹ Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2003 р., № 1089 (з наступними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1089-2003-%D0%BF>.

² Там само.

зину безмитної торгівлі створюється зона митного контролю. Окрім того, за законодавством є й інші вимоги до приміщень МБТ, встановлені Митним кодексом та іншими нормативно-правовими актами щодо регулювання питання роздрібною торгівлі та включати в себе¹:

- 1) торговельний зал (зали), у тому числі бари та пункти громадського харчування;
- 2) допоміжні приміщення;
- 3) склади магазину, в тому числі склади для товарів, що реалізуються в торговельних залах, розташованих у різних пунктах пропуску, та переміщуються між ними виключно під митним контролем, та для майна, яке використовується у таких залах для реалізації зазначених товарів.

Таке приміщення також має бути обладнаним засобами, які дають змогу забезпечити²:

- накладення митного забезпечення на всі місця доступу до приміщення магазину;
- неможливість надходження або продаж товарів поза митним контролем;
- надійне функціонування охоронної та пожежної сигналізації;
- телефонний зв'язок посадової особи митного органу, яка здійснює митний контроль у магазині.

Магазин безмитної торгівлі відчиняється та зачиняється у присутності посадової особи митного органу. Крім того, посадові особи митного органу під час виконання службових обов'язків мають право доступу до приміщень магазину безмитної торгівлі у будь-який час.

У неробочий час магазину безмитної торгівлі товари зберігаються в приміщеннях магазину з обов'язковим накладенням на зовнішні місця доступу до магазину митного забезпечення та пломб, печаток чи інших видів забезпечення утримувача магазину безмитної торгівлі з нанесеними на них реквізитами утримувача.

Отже, діяльність магазинів безмитної торгівлі регламентується спеціальним порядком, що встановлює:

- особливий режим товарів, що реалізуються в МБТ;
- спеціальні вимоги організаційного та технічного характеру для приміщень, в яких вказані товари реалізуються;
- режим роботи МБТ та спеціальну процедуру початку роботи та її закінчення із обов'язковим залученням посадових осіб митного органу;
- особливі умови торгівлі (товари продаються тільки громадянам, які виїжджають за межі митної території України) тощо.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2003 р., № 1089 (з наступними змінами та доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1089-2003-%D0%BF>.

13.4. Відкриття та експлуатація митного складу

Митний склад (МС) – це відповідним чином облаштовані складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем¹.

Митний склад може бути закритого або відкритого типу (рис. 13.2).

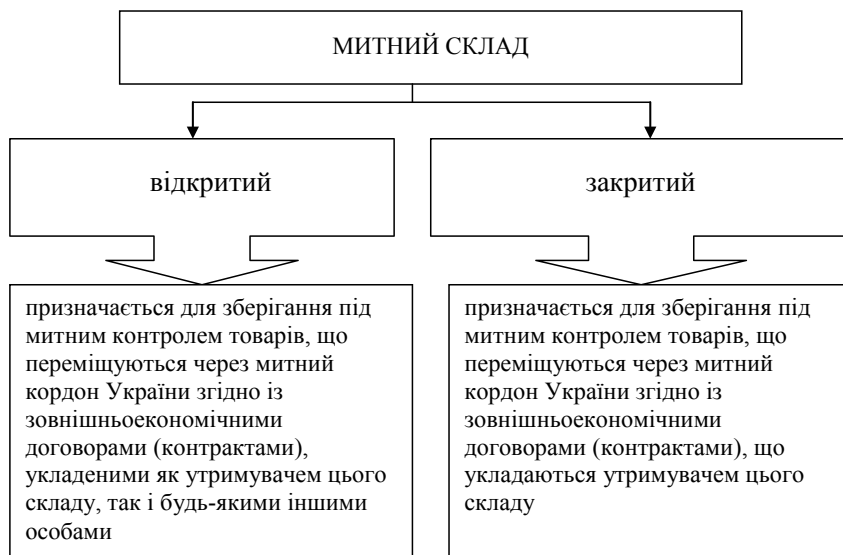

Рис. 13.2. Типи митних складів та їх призначення

Митний склад закритого типу призначається виключно для зберігання під митним контролем товарів, що переміщуються через митний кордон України згідно із зовнішньоекономічними договорами (контрактами), що укладаються утримувачем цього складу або учасниками об'єднання підприємств, учасником якого є утримувач складу. Митний склад відкритого типу призначається для зберігання під митним контролем товарів, що переміщуються через митний кордон України згідно із зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними як утримувачем цього складу, так і будь-якими іншими особами.

Необхідною умовою для відкриття митного складу є дозвіл, наданий митницею, в зоні діяльності якої розташовані відповідні території. Суб'єкт господарської діяльності, який має намір відкрити МС, подає до митниці заяву про відкриття МС. До заяви додаються²:

- 1) засвідчені у визначеному законодавством порядку копії документів, що підтверджують право власності на складські об'єкти або право користування ними;

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу : Наказ Міністерства фінансів від 16.07.2012 р., № 835 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1324-12>.

2) засвідчені заявником копії:

- акта прийняття до експлуатації системи передавання тривожних сповіщень (щодо пожежної сигналізації);
- наказу підприємства про створення власного підрозділу охорони та положення про такий підрозділ. У разі відсутності власного підрозділу охорони надається копія договору про надання послуг з охорони приміщень, територій з відповідними територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України або підприємством, яке має ліцензію Міністерства внутрішніх справ України на провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян. У такому випадку разом з договором надається копія такої ліцензії;
- дозволу на початок роботи новостворених підприємств, введення в експлуатацію нових і реконструйованих виробничих, жилих об'єктів та об'єктів іншого призначення;
- висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи діючих об'єктів;
- загального плану території, на якій знаходяться об'єкти, які планується використовувати як МС, із зазначенням місцезнаходження й лінійних розмірів цих складських об'єктів, з позначенням розташування системи відеоспостереження (СВС), під'їзних шляхів, схеми руху транспортних засобів та плану кожного об'єкта МС (із зазначенням розміщення вікон, дверей, воріт, внутрішнього обладнання тощо);
- технологічної схеми із зазначенням засобів контролю та обліку (для МС, призначених для зберігання наливних та насипних товарів);
- технічних паспортів на обладнання СВС;

3) проект процедури експлуатації МС.

Митницею у строк, що не перевищує 10 робочих днів з дати отримання заяви, здійснюється огляд складських об'єктів, прилеглої до МС території, перевірка відомостей, зазначених у поданих документах. Для суб'єкта господарювання, який має намір відкрити та експлуатувати МС відкритого типу, перевіряється наявність відомостей про нього в реєстрі митних брокерів. За результатами огляду оформлюється акт, складання якого передбачено статтею 343 Митного кодексу України. У разі визнання відповідності складського об'єкта встановленим законодавством вимогам, митниця у строк, що не перевищує 3-ох робочих днів з дати складання акта, видає наказ про прийняття рішення щодо надання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу, затверджує Процедуру, погоджену утримувачем МС, і не пізніше наступного робочого дня після затвердження Процедури направляє електронною поштою до Департаменту митної справи Міндоходів України лист-повідомлення для внесення складського об'єкта до Реєстру МС.

Протягом 1-го робочого дня з дня отримання листа-повідомлення уповноважена посадова особа Міндоходів України вносить інформацію до Реєстру МС. Протягом 3-ох робочих днів з дати прийняття рішення про надання Дозволу митниця направляє заявнику витяг з Реєстру МС.

Реєстр МС ведеться в електронному вигляді. Реєстраційний номер МС є унікальним і формується за такою схемою¹:

M/XXXX/A/B,

де *M* – маркер, який вказує на належність цього реєстраційного номера МС (зазначається як «М»);

XXXX (2–5 – символи реєстраційного номера МС формуються в порядку зростання, починаючи з 0001) – порядковий номер МС у загальному переліку митних складів;

A – літерний код типу МС: «*Z*» – МС закритого типу; «*V*» – МС відкритого типу;

B (символи 7–8) – відображають історію дозволу. Порядкові номери переоформлених дозволів присвоюються у порядку зростання, починаючи з 01.

Символи 7–8 реєстраційного номера МС формуються таким чином: при отриманні підприємством Дозволу зазначається «00», у разі переоформлення Дозволу вперше – «01», при переоформленні Дозволу вдруге – «02» і так далі.

За станом на 01.01.2014 р. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу, містить 281 позицію².

Варто зазначити, що за вітчизняним законодавством дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу діє безстроково та видається митницею, в зоні діяльності якої розташовано відповідні території безкоштовно.

Для розміщення товарів на МС взаємовідносини між утримувачем МС і митними органами та утримувачем МС і особами, які розміщують товари на МС оформлюються відповідними документами (рис. 13.3).

Як зазначалося вище, разом з наказом митниці про прийняття рішення щодо надання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу, затверджується Процедура експлуатації митного складу, погоджена з утримувачем МС. Саме затвердженою керівником митного органу та погодженою утримувачем митного складу процедурою експлуатації митного складу визначаються взаємовідносини між утримувачем митного складу та митним органом. Така процедура встановлює³:

- 1) перелік посадових осіб, які мають право доступу на митний склад;
- 2) особу керуючого митним складом;
- 3) мінімальну кількість посадових осіб митного органу, які будуть залучені до здійснення митного контролю та митного оформлення;
- 4) режим роботи складу;
- 5) терміни подання утримувачем митного складу звітів про рух товарів на складі;
- 6) особливості функціонування митного складу (за наявності).

¹ Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу : Наказ Міністерства фінансів від 16.07.2012 р., № 835 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1324-12>.

² Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу (станом на 01.01.2014) : Офіційна інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94929.html>.

³ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Взаємовідносини утримувача митного складу відкритого типу з особами, які розміщують товари на цьому складі, визначаються відповідним договором.

У разі розміщення товарів на митних складах з ініціативи митного органу взаємовідносини власника митного складу з митними органами визначаються у відповідному договорі, укладеному згідно з цивільним законодавством України.

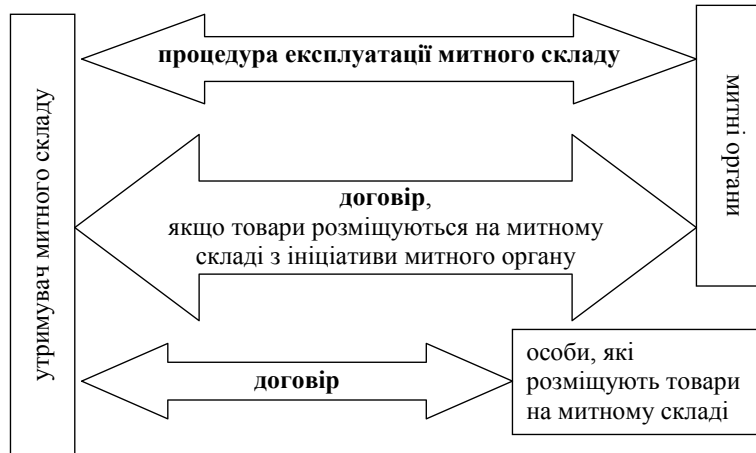

Рис. 13.3. Оформлення взаємовідносин утримувача МС з митними органами та суб'єктами ЗЕД

На митному складі можуть розміщуватися товари¹:

- 1) поміщені у митний режим митного складу (у тому числі консолідовані вантажі);
- 2) поміщені у митні режими транзиту, тимчасового ввезення, переробки на митній території, експорту, тимчасового вивезення, переробки за межами митної території (без зміни цих митних режимів на митний режим митного складу);
- 3) призначені для тимчасового зберігання під митним контролем (на умовах, встановлених Митним Кодексом для складів тимчасового зберігання).

Товари, поміщені в різні митні режими, що знаходяться на одному митному складі, зберігаються на ньому окремо.

Товари можуть бути розміщені на митному складі без вивантаження їх з транспортних засобів за згодою утримувача такого складу та за умови погодження власником товару (або уповноваженою ним особою) таких дій із особою, відповідальною за транспортний засіб.

Утримувачем МС є суб'єкт господарювання, виключно резидент, у власності чи користуванні якого перебуває такий склад. Утримувачем МС відкритого типу може бути суб'єкт господарювання, що має ліцензію на здійснення митної брокерської діяльності.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Утримувач МС забезпечує¹:

- наявність прилеглої до МС території з твердим покриттям, обладнаної для стоянки вантажних транспортних засобів;
- наявність і функціонування на в'їзді прилеглої до МС території контрольно-пропускної системи, що забезпечує реєстрацію та облік транспортних засобів, які доставляють товари на МС. Якщо МС має статус зони прибуття автотранспорту, контрольно-пропускна система повинна забезпечувати автоматичну фіксацію (зчитування) даних реєстраційних номерних знаків транспортних засобів, вагу транспортних засобів та внесення цієї інформації до системи електронного обліку;
- цілодобову охорону та/або функціонування охоронної та протипожежної сигналізації (крім функціонування таких сигналізацій на майданчиках), наявність засобів пожежогасіння;
- освітлення МС та прилеглої до МС території згідно із санітарними нормами й правилами;
- наявність сертифікованого (повіреного) спеціального обладнання для зважування товарів (з урахуванням специфіки товарів), а на МС, призначеному для зберігання наливних чи насипних товарів, – сертифікованих (повірених) засобів обліку таких товарів і контролю за ними;
- наявність рампи, оглядового майданчика, навантажувально-розвантажувальної техніки (з урахуванням специфіки МС);
- проведення навантажувально-розвантажувальних операцій на МС або на прилеглий до МС території;
- наявність і функціонування системи відеоспостереження для нагляду за в'їздами на прилеглу територію МС та виїздами з неї, воротами та дверними отворами МС, через які здійснюється розміщення товарів на склад або випуск товарів зі складу, фіксування такого відображення для виявлення несанкціонованого вилучення товарів і транспортних засобів, що перебувають під митним контролем, а також ведення відповідного архіву;
- безперешкодний доступ посадових осіб митниці до СВС;
- можливість накладення на ворота та двері МС не менше, ніж двох засобів забезпечення;
- обладнання ґратами вікон (за їх наявності), якщо як МС використовується приміщення;
- наявність каналів і засобів зв'язку для роботи посадових осіб митниці та інших державних контролюючих органів (у разі їх розміщення).

Утримувач МС зобов'язаний²:

- 1) дотримуватись вимог законодавства України з питань державної митної справи, виконувати вимоги митниці щодо конструкції, облаштування, стану і місця розташування МС;

¹ Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу : Наказ Міністерства фінансів від 16.07.2012 р., № 835 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1324-12>.

² Там само.

- 2) виключити можливість несанкціонованого доступу на МС сторонніх осіб, а також вилучення з нього товарів, що перебувають під митним контролем;
- 3) забезпечувати безперешкодний доступ посадових осіб митниці під час здійснення ними службових обов'язків до товарів, розміщених на МС, та документів на них, створювати цим особам належні умови для роботи на МС, надавати необхідні для роботи приміщення, комп'ютерну техніку, обладнання й засоби зв'язку;
- 4) вести облік товарів, що розміщуються на цьому МС та випускаються з нього, та щоквартально подавати митниці звіт про рух товарів на МС за попередній квартал в електронному вигляді;
- 5) дотримуватися режиму зони митного контролю;
- 6) постійно підтримувати МС та прилеглу до МС територію у належному санітарному та технічному стані.

Утримувач митного складу несе передбачену Митним Кодексом та іншими законами України відповідальність:

- 1) за недодержання порядку зберігання товарів на митному складі;
- 2) за видачу товарів без дозволу митного органу;
- 3) за втрату товарів.

Дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу може бути анульований (на підставі ч. 2, ст. 412 МКУ) або його дія може зупинитися на строк до 30 днів органом доходів і зборів, який видав цей дозвіл (на підставі ч. 3, ст. 412 МКУ).

У разі зупинення дії або анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу розміщення нових партій товарів на цьому складі не дозволяється.

Протягом 30 днів з дня анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію митного складу товари, які зберігаються на цьому складі, повинні бути переміщені під митним контролем їх власником, уповноваженою ним особою або утримувачем митного складу на інший митний склад, на склад митного органу чи заявлені в інший митний режим.

13.5. Відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання

З моменту пред'явлення товарів митному органу і до поміщення їх у відповідний митний режим вони можуть перебувати на тимчасовому зберіганні під митним контролем. Тимчасове зберігання товарів під митним контролем здійснюється на складах тимчасового зберігання.

Митним кодексом України регулюються загальні питання відкриття та експлуатація складу тимчасового зберігання (глава 63) як виду діяльності, контроль за провадженням якої здійснюється митними органами.

Склад тимчасового зберігання (СТЗ) – це відповідним чином облаштовані приміщення та/або криті чи відкриті майданчики, резервуари, холодильні чи морозильні камери, призначені для тимчасового зберігання товарів під мит-

ним контролем до поміщення їх у митний режим. СТЗ розташовується на митній території України, окрім території пунктів пропуску через державний кордон України для міжнародного чи міждержавного автомобільного сполучення¹.

Склад тимчасового зберігання може бути закритого та відкритого типу (рис. 13.4). Склад тимчасового зберігання закритого типу призначається виключно для зберігання утримувачем складу товарів, що належать йому. Склад тимчасового зберігання відкритого типу призначається для зберігання товарів, що належать будь-яким особам.

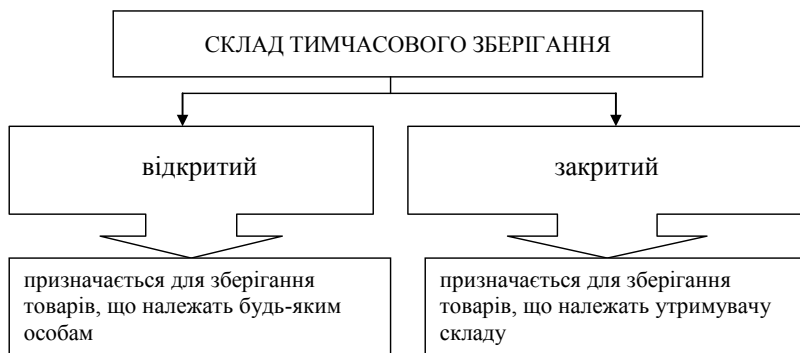

Рис. 13.4. Типи складів тимчасового зберігання та їх призначення

Для здійснення діяльності, пов'язаної з функціонуванням складу тимчасового зберігання, підприємствам надається дозвіл на відкриття та експлуатацію СТЗ митницею в зоні діяльності, якої розташовані відповідні території, приміщення, резервуари, холодильні чи морозильні камери, криті чи відкриті майданчики, які можуть використовуватися при провадженні цього виду діяльності, з обов'язковим подальшим повідомленням Департаменту митної справи Міндоходів України.

Отже, підприємство, яке має намір отримати дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання, подає до митниці заяву встановленої форми про надання дозволу на відкриття та експлуатацію СТЗ. До заяви про надання дозволу додаються²:

- перелік осіб, що матимуть право доступу на територію СТЗ;
- засвідчені заявником копії:
 - документів, що підтверджують право власності, користування складськими об'єктами;
 - актів прийняття в експлуатацію технічних засобів пожежної сигналізації, охоронної сигналізації (у випадку їх встановлення);
 - наказу заявника про створення власного підрозділу охорони та положення про такий підрозділ, а у разі відсутності власної охорони

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

надається копія договору про надання послуг з охорони приміщень, територій з відповідними територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України або підприємством, яке має ліцензію Міністерства внутрішніх справ України на надання послуг з охорони власності та громадян (разом із копією договору надається і копія такої ліцензії);

- дозволу на початок роботи новостворених підприємств, введення в експлуатацію нових і реконструйованих виробничих, житлових об'єктів та об'єктів іншого призначення;
- висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи діючих об'єктів;
- загального плану території, на якій розташовані складські об'єкти, що входять до складу СТЗ, із зазначенням місцезнаходження, лінійних розмірів цих об'єктів, з позначенням розташування СВС, під'їзних шляхів, схеми руху транспортних засобів, копій планів кожного складського об'єкта СТЗ (із зазначенням розміщення вікон, дверей, воріт, внутрішнього обладнання);
- технологічної схеми контролю та обліку товарів (для СТЗ, призначених для зберігання наливних та насипних товарів);
- технологічних паспортів на прилади (вузли, обладнання) СВС;
- технічних паспортів електронних ваг та засобів автоматичного зчитування (фіксації) реєстраційних номерних знаків транспортних засобів з функцією автоматичного внесення інформації про реєстраційний номер транспортного засобу та його загальну вагу до системи електронного обліку товарів на СТЗ (для СТЗ, ввезення та/або вивезення товарів з яких здійснюється автомобільним транспортом).

Розгляд заяви про надання дозволу на відкриття та експлуатацію СТЗ здійснюється митницею у строк, що не перевищує 15 робочих днів з дня реєстрації цієї заяви у митниці.

З метою перевірки відомостей про складські об'єкти, їх розташування та облаштування митниця протягом 10 робочих днів з дня реєстрації заяви про надання дозволу проводить у присутності уповноваженої посадової особи заявника огляд та фотографування складських об'єктів, прилеглої території та перевірку відповідності складських об'єктів відомостям, зазначеним у доданих до заяви про надання дозволу документах¹.

За результатами огляду складається акт огляду встановленої форми, копія якого надається утримувачу СТЗ. За результатами розгляду заяви про надання дозволу на відкриття та експлуатацію СТЗ та з урахуванням відомостей, зазначених у акті огляду, митниця приймає рішення про надання дозволу на відкриття та експлуатацію СТЗ, який оформлюється наказом митниці.

Протягом 1-го робочого дня з дня видання наказу митниці про надання дозволу митниця засобами відомчої електронної пошти надсилає Департа-

¹ Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

менту митної справи Міндоходів України лист-подання про внесення даних про СТЗ до Реєстру СТЗ. Департамент митної справи Міндоходів України протягом 1-го робочого дня з дня отримання листа-подання митниці про внесення даних про СТЗ до Реєстру вносить запис про СТЗ до Реєстру підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання та повідомляє митницю про включення СТЗ до Реєстру.

За станом на 01.01.2014 р. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання містить 431 позицію¹.

Реєстраційний номер СТЗ у Реєстрі підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання, формується автоматизованою системою Міндоходів України автоматично та складається з 8 знаків за такою схемою²:

X/XXXX/X/XX,

де *X* (знак 1) – латинський символ «S», який вказує на належність цього реєстраційного номера до СТЗ;

XXXX (знаки 2 – 5 реєстраційного номера СТЗ формуються в порядку зростання, починаючи з 0001) – порядковий номер СТЗ у загальному переліку СТЗ;

X (знак 6) – літерний код типу СТЗ: *V* – СТЗ відкритого типу; *Z* – СТЗ закритого типу;

XX (знаки 7–8) – у разі отримання суб'єктом господарювання дозволу на відкриття та експлуатацію СТЗ в перший раз зазначається «00», у разі зміни даних, які потребують переоформлення такого дозволу, – «01», при переоформленні його вдруге – «02» тощо.

Митниця письмово повідомляє заявника про включення СТЗ до Реєстру у строк, що не перевищує одного робочого дня з дня отримання повідомлення Держмитслужби України, шляхом надсилання заявнику витягу з Реєстру, сформованого за допомогою автоматизованої системи Міндоходів України.

В межах СТЗ та прилеглої до СТЗ території створюється зона митного контролю. Митниця відповідно здійснює контроль за дотриманням утримувачем СТЗ вимог МК України та вимог Положення про склади тимчасового зберігання. Контроль за діяльністю СТЗ здійснюється шляхом проведення посадовими особами митниці огляду складських об'єктів СТЗ, у тому числі перевірки функціонування СВС, обліку товарів на СТЗ. Огляд СТЗ здійснюється на підставі затверджених керівником митниці річних планів проведення оглядів СТЗ. Річний план оглядів СТЗ доводиться до відома утримувачів СТЗ, розташованих у зоні діяльності митниці, протягом 5-ти робочих днів з дня його затвердження.

¹ Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання (станом на 01.01.2014) : Офіційна інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94919.html>.

² Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

На складах тимчасового зберігання можуть розміщуватися будь-які товари. Однак небезпечні товари, що можуть зашкодити іншим товарам, або товари, що потребують спеціальних умов зберігання, можуть розміщуватися тільки на складах тимчасового зберігання, які мають відповідні умови для зберігання таких товарів. Не допускається розміщення на складах тимчасового зберігання товарів, які швидко псуються або мають обмежений строк зберігання, якщо до закінчення строку їх придатності залишається менше одного місяця. Товари можуть бути розміщені на складі тимчасового зберігання без вивантаження їх з транспортних засобів.

Утримувач СТЗ створює належні умови для забезпечення схоронності товарів і транспортних засобів, розміщених на СТЗ, та несе передбачену Митним кодексом України відповідальність за втрату чи пошкодження товарів, розміщених на складі тимчасового зберігання.

Порядок розміщення, зберігання та обліку товарів, транспортних засобів комерційного призначення на складі тимчасового зберігання, а також випуску їх із цього складу визначається Міндоходів України.

Взаємовідносини утримувача складу тимчасового зберігання відкритого типу з особами, які розміщують товари на цьому складі, визначаються відповідним договором.

Для розміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення на СТЗ до митного органу подаються¹:

- єдиний уніфікований документ (ЄУД) встановленої форми на розміщення та тимчасове зберігання товарів, що містить опис цих товарів, на підставі товаротранспортних документів;
- товаротранспортні документи (коносамент (Bill of Lading), авіаційна вантажна накладна (Air Waybill), міжнародна автомобільна накладна (CMR), залізнична накладна (СМГС і ЦІМ)).

Допускається розміщення перевізниками товарів на СТЗ, розташованих на територіях портів та аеропортів, на підставі поданих товаротранспортних документів (коносамента, авіаційної вантажної накладної) без подання ЄУД.

Утримувач складу тимчасового зберігання веде облік товарів, що розміщуються на цьому складі та випускаються з нього з використанням звичайних правил складського обліку, та щомісячно подає митному органу звіт про рух товарів на складі за попередній місяць за встановленою Міндоходів України формою.

Рішення про розміщення товарів на СТЗ приймає уповноважена посадова особа митниці, у зоні діяльності якого розташований такий СТЗ, – невідкладно після перевірки поданих документів та встановлення дотримання вимог Митного кодексу України.

Строк тимчасового зберігання товарів і транспортних засобів на СТЗ починається з дня їх фактичного розміщення на СТЗ та закінчується днем:

¹ Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

завершення їх митного оформлення в обраний декларантом митний режим або передачі їх на склад митного органу.

Строк тимчасового зберігання товарів і транспортних засобів на СТЗ (СГД) встановлюється відповідно до Митного кодексу України (загальний строк тимчасового зберігання товарів під митним контролем становить 90 календарних днів) та не переривається при переміщенні товарів з одного СТЗ на інший.

Вітчизняне законодавство виділяє особливості щодо тимчасового зберігання товарів, ввезених на митну територію України як гуманітарна допомога, зокрема тимчасове зберігання товарів, ввезених як гуманітарна допомога, здійснюється з дозволу митного органу на складі організації-отримувача гуманітарної допомоги (СГД) за таких умов¹:

- дані про утримувача СГД повинні бути внесені до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги;
- наявності на СГД цілодобової охорони або функціонуючої охоронної сигналізації, засобів пожежогасіння;
- обладнання СГД не менше ніж двома засобами нанесення забезпечення, один з яких повинен перебувати у віданні митниці, другий – у віданні утримувача СГД.

Утримувачем складу організації-отримувача гуманітарної допомоги є організація, дані про яку внесено до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги і у власності, користуванні якої перебуває склад організації-отримувача гуманітарної допомоги². При чому реєстрації у Єдиному реєстрі отримувачів гуманітарної допомоги підлягають виключно юридичні особи, а саме³:

- а) підприємства громадських організацій інвалідів, ветеранів війни та праці, а також підприємства, установи та організації, що утримуються за рахунок бюджетів, та уповноважені ними державні установи;
- б) благодійні організації, створені у визначеному законодавством порядку;
- в) громадські організації інвалідів, ветеранів війни та праці, Товариство Червоного Хреста України та його обласні організації, творчі спілки, а також громадські організації, створені для здійснення передбаченої їх статутними документами екологічної, оздоровчої, аматорської, спортивної, культурної, освітньої та наукової діяльності;
- г) релігійні організації, зареєстровані у передбаченому законодавством порядку;

¹ Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

² Там само.

³ Про гуманітарну допомогу : Закон України від 22.10.1999 р., № 1192-XIV (з наступними змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1087.321.11&nobreak=1>.

г) реабілітаційні установи для інвалідів та дітей-інвалідів, які мають відповідну ліцензію на здійснення реабілітаційних послуг, незалежно від відомчого підпорядкування, типу і форм власності.

Реєстрація отримувачів гуманітарної допомоги проводиться шляхом включення їх до Єдиного реєстру отримувачів гуманітарної допомоги, який веде Міністерство соціальної політики України¹. Визнання товарів (робіт, послуг) гуманітарною допомогою також здійснюється Мінсоцполітики України.

Для розміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення на СГД до митного органу подаються²:

- єдиний уніфікований документ встановленої форми на розміщення та тимчасове зберігання товарів, що містить опис цих товарів, на підставі товаротранспортних документів;
- товаротранспортні документи (коносамент (Bill of Lading), авіаційна вантажна накладна (Air Waybill), міжнародна автомобільна накладна (CMR), залізнична накладна (СМГС і ЦІМ));
- засвідчені утримувач СГД копії документів, що підтверджують: право власності, користування складськими об'єктами; наявність цілодобової охорони або функціонуючої охоронної сигналізації, засобів пожежогасіння;
- фотографії, що підтверджують обладнання СГД не менше ніж двома засобами нанесення митного забезпечення, один з яких повинен перебувати у віданні митного органу, другий - у віданні утримувача СГД.

Рішення про розміщення товарів на СГД приймає уповноважена особа органів доходів і зборів, у зоні діяльності якого розташований такий СГД, – невідкладно після перевірки поданих документів та дотримання встановлених законодавством вимог.

На строк тимчасового зберігання товарів гуманітарної допомоги на СГД створюється тимчасова зона митного контролю.

13.6. Відкриття та експлуатація вільної митної зони комерційного або сервісного типу

Вільна митна зона (ВМЗ) – це відповідним чином облаштована територія або склад, що призначені для зберігання товарів під митним контролем, їх переробки та/або виробництва нових товарів.

Вільні митні зони можуть бути комерційного, сервісного та промислового типів³ (рис. 13.5).

¹ Про затвердження Порядку реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01. 2013 р., № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/39-2013-%D0%BF>.

² Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання : Наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., № 613 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

³ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

Вільні митні зони комерційного типу створюються з метою забезпечення вільного зберігання товарів без обмеження строків.

Вільні митні зони сервісного типу створюються з метою забезпечення вільної діяльності підприємств з ремонту, модернізації, будівництва повітряних, морських і річкових суден, інших плавучих засобів, їх складових частин.

Вільні митні зони промислового типу створюються для цілей переробки (виробництва) товарів на територіях відповідних типів спеціальних (вільних) економічних зон.

Рис. 13.5. Типи вільних митних зон та їх призначення

Вільні митні зони можуть створюватися у пунктах пропуску через державний кордон України, на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та на територіях підприємств, а також в інших місцях, у яких можливо забезпечити режим вільної митної зони відповідно до Митного кодексу України.

На території ВМЗ створюються зони митного контролю. Територія або склад, які можуть використовуватись при провадженні діяльності з відкриття та експлуатації ВМЗ, повинні бути облаштовані¹:

- огорожею;
- засобами освітлення у темну пору доби;
- пропускним(и) пунктом(ами);
- системою відеоспостереження;
- охоронною сигналізацією;

¹ Про деякі питання відкриття та експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу : Наказ Міністерства фінансів від 30.05.2012 р., № 633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1048-12>.

- приміщенням(и) для розміщення посадових осіб митного органу та контролюючих органів (за потреби);
- приміщеннями, резервуарами, холодильними чи морозильними камерами, критими чи відкритими майданчиками (відповідно до операцій, які будуть здійснюватися з товарами у ВМЗ);
- засобами, необхідними для проведення митного контролю товарів (з урахуванням специфіки товарів), які будуть переміщуватись через межі ВМЗ (засоби обліку товарів (ваги, лічильники тощо), оглядова рампа (естакада, майданчик), навантажувально-розвантажувальна техніка).

Утримувачем ВМЗ має бути підприємство-резидент, яке отримало дозвіл на відкриття й експлуатацію ВМЗ та інформація про яке включена до Реєстру утримувачів вільних митних зон комерційного або сервісного типу, що ведеться Міндоходів України¹. Тобто підприємство-резидент (заявник), яке має намір відкрити вільну митну зону комерційного або сервісного типу та у власності або користуванні якого перебувають територія або склад, які можуть використовуватися для ВМЗ, повинні отримати дозвіл на провадження діяльності з відкриття та експлуатації ВМЗ. Для цього подається до митниці, у зоні діяльності якої розташовані територія або склад, заява за встановленою формою. До заяви додаються²:

1. Виписка з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.

2. Засвідчені в нотаріальному порядку копії документів, що підтверджують право власності на територію чи склад або право користування ними.

3. Засвідчені заявником копії:

- загального плану території або складу, що планується для використання як ВМЗ, із зазначенням місцезнаходження й лінійних розмірів цієї території чи складу, з позначенням огорожі, пропускного(их) пункту(ів), місць здійснення операцій з товарами, які перебувають під митним контролем, розташування системи відеоспостереження, під'їзних шляхів, схеми руху транспортних засобів;
- переліку операцій з товарами, які перебувають під митним контролем, у розрізі місць їх здійснення;
- планів будівель, споруд, резервуарів, які розташовані в межах території або складу;
- плану приміщення(ь) для посадових осіб митного органу та контролюючих органів;
- плану (схеми) охоронної сигналізації (крім резервуарів, критих чи відкритих майданчиків), погодженого відповідним територіальним органом Міністерства внутрішніх справ України або підприємством, яке має ліцензію Міністерства внутрішніх справ України на прова-

¹ Про деякі питання відкриття та експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу : Наказ Міністерства фінансів від 30.05.2012 р., № 633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1048-12>.

² Там само.

дження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян та надає послугу з охорони складу або території на підставі договору;

- висновку державної санітарно-епідеміологічної експертизи діючих об'єктів, у тому числі військового та оборонного призначення, який затверджується відповідним головним державним санітарним лікарем (для складу або території, яка облаштована складськими об'єктами);
- дозволу органу державного пожежного нагляду на початок роботи новостворених підприємств, введення в експлуатацію нових і реконструйованих виробничих, жилих об'єктів та об'єктів іншого призначення (для нових і реконструйованих приміщень) або дозволу органу державного пожежного нагляду на оренду будь-яких приміщень (для орендованих приміщень) (у разі наявності на території ВМЗ приміщень, призначених для зберігання товарів);
- наказу заявника про створення власного підрозділу охорони та положення про такий підрозділ. У разі відсутності власної охорони подається копія договору про надання послуг з охорони складу або території з територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України або підприємством, яке має ліцензію Міністерства внутрішніх справ України на провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян. В останньому випадку разом з договором надається копія такої ліцензії;
- акта інвентаризації товарів, які знаходяться на території або складі на дату, що передує даті подання заяви до митниці, із зазначенням, зокрема, товарів, які підлягають поміщенню у митний режим вільної митної зони, українських товарів, що не використовуються у виробничих та інших господарських операціях і які необхідні для забезпечення функціонування ВМЗ, а також українських товарів, що використовуються у виробничих та інших господарських операціях і не витрачаються при цьому;
- технологічної схеми із зазначенням засобів контролю та обліку (у разі здійснення операцій з наливними та насипними товарами, що перебувають під митним контролем);
- технічних паспортів системи відеоспостереження за територією ВМЗ, системи санкціонованого доступу осіб на територію ВМЗ та системи зчитування номерних знаків транспортних засобів, які переміщуються через межі ВМЗ (у разі переміщення засобів автомобільного транспорту).

Рішення за такою заявою приймається начальником митниці або уповноваженою ним особою протягом 20 робочих днів з дня її надходження та оформляється шляхом проставлення ним на заяві резолюції щодо надання дозволу та внесення заявника до Реєстру ВМЗ або відмови у наданні дозволу.

У разі прийняття рішення про надання дозволу уповноважена начальником митниці посадова особа митниці не пізніше наступного робочого дня за днем прийняття такого рішення вносить до необхідну інформацію до Реєстру ВМЗ.

Про внесення цієї інформації до Реєстру ВМЗ митниця того самого дня повідомляє Департамент Міндоходів України засобами електронної пошти. Не пізніше одного робочого дня, що настає за днем отримання повідомлення митниці, уповноважена посадова особа Департаменту Міндоходів України присвоює ВМЗ реєстраційний номер у Реєстрі ВМЗ.

Реєстраційний номер формується за такою схемою¹:

VMZ/XXXX/A/BB,

де *VMZ* – маркер належності цього реєстраційного номера до Реєстру ВМЗ; *XXXX* (4–7 символи реєстраційного номера формуються в порядку зростання, починаючи з 0001) – порядковий номер ВМЗ в загальному переліку ВМЗ;

A – літерний код типу ВМЗ: «К» – вільна митна зона комерційного типу; «S» – вільна митна зона сервісного типу;

BB (символи 9–10) – відображають переоформлення дозволу. Порядкові номери переоформлених дозволів присвоюються у порядку зростання, починаючи з 01.

Символи 9–10 реєстраційного номера формуються таким чином: при отриманні підприємством дозволу зазначається «00», у разі переоформлення дозволу вперше – «01», при переоформленні дозволу вдруге – «02» і т. д.

Витяг з Реєстру ВМЗ, який містить перелік внесених до Реєстру ВМЗ відомостей, оформлюється на бланку митниці та не пізніше третього робочого дня з дня прийняття рішення про надання дозволу видається заявнику (уповноваженій заявником особі) або надсилається йому рекомендованим листом.

Зауважимо, що дозвіл на відкриття та експлуатацію ВМЗ, діє безстроково та надається і переоформлюється безкоштовно.

Протягом 3-ох робочих днів з дня прийняття рішення про надання дозволу заявнику (уповноваженій заявником особі) видається або надсилається йому рекомендованим листом для розгляду та погодження процедура експлуатації такої ВМЗ.

Процедура експлуатації ВМЗ розглядається заявником протягом 3-ох робочих днів з дня її отримання. За результатами розгляду до митниці заявником надається або надсилається рекомендованим листом погоджена процедура експлуатації ВМЗ або заява щодо обґрунтованих зауважень до такої процедури.

¹ Про деякі питання відкриття та експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу : Наказ Міністерства фінансів від 30.05.2012 р., № 633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1048-12>.

Процедура експлуатації ВМЗ встановлює¹:

- 1) перелік категорій посадових осіб, які мають право доступу у вільну митну зону;
- 2) особу керуючого вільною митною зоною;
- 3) мінімальну кількість посадових осіб митного органу, які будуть залучені до здійснення митного контролю та митного оформлення;
- 4) режим роботи вільної митної зони;
- 5) терміни подання утримувачем вільної митної зони звітів про рух товарів у вільній митній зоні;
- 6) інші вимоги та умови, пов'язані з функціонуванням вільної митної зони.

Саме взаємовідносини утримувача вільної митної зони комерційного або сервісного типу з митним органом визначаються затвердженою начальником митного органу та погодженою утримувачем вільної митної зони процедурою експлуатації такої зони. Взаємовідносини утримувача вільної митної зони комерційного або сервісного типу з особами, які розміщують товари у цих зонах, визначаються відповідним договором (рис. 13.6).

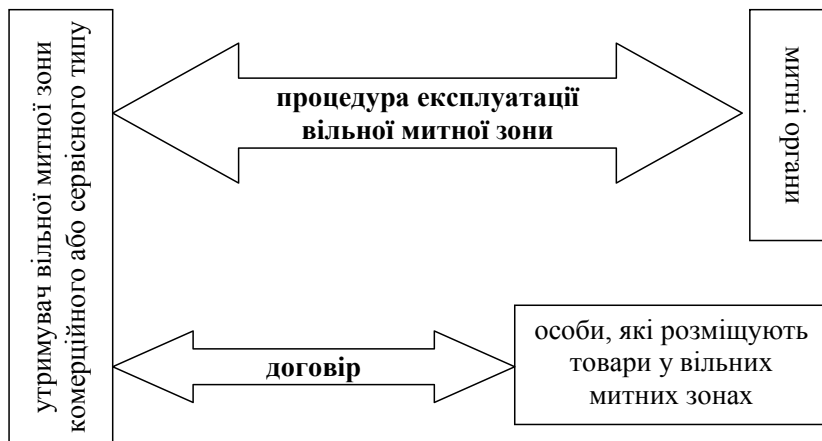

Рис. 13.6. Оформлення взаємовідносин утримувача ВМЗ з митними органами та суб'єктами ЗЕД

На територію вільної митної зони можуть ввозитися будь-які іноземні та українські товари як із-за меж митної території України, так і з митної території України, крім товарів, заборонених до ввезення в Україну, вивезення з України та транзиту через територію України, товарів, що надходять в Україну як гуманітарна допомога, а також товарів, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України.

Небезпечні товари, товари, що можуть зашкодити іншим товарам, або товари, що вимагають спеціальних умов зберігання, допускаються на тери-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

торію вільної митної зони тільки за наявності на ній відповідних умов для зберігання таких товарів.

Товари можуть бути розміщені у вільних митних зонах комерційного типу без вивантаження їх з транспортних засобів. Реалізація та/або споживання іноземних товарів на території вільної митної зони забороняється.

Територія ВМЗ повинна знаходитись під постійною охороною підрозділу охорони утримувача ВМЗ або відповідного територіального органу Міністерства внутрішніх справ України, або підприємства, яке має ліцензію Міністерства внутрішніх справ України на провадження господарської діяльності з надання послуг з охорони власності та громадян.

Контроль за провадженням діяльності з відкриття та експлуатації ВМЗ покладається на митний орган, у зоні діяльності якого знаходиться така ВМЗ та здійснюється шляхом¹:

- постійного нагляду за межами ВМЗ, а також за доступом у ВМЗ, у тому числі з використанням таких систем утримувача ВМЗ: відеоспостереження за територією ВМЗ, санкціонованого доступу осіб на територію ВМЗ та зчитування номерних знаків транспортних засобів, які переміщуються через межі ВМЗ;
- проведення митного огляду товарів, що переміщуються через межі ВМЗ;
- проведення огляду території ВМЗ та товарів, що знаходяться на цій території;
- проведення перевірки обліку товарів, що знаходяться на території ВМЗ;
- усного опитування посадових осіб утримувача ВМЗ та посадових осіб інших підприємств, які володіють інформацією, що має значення для здійснення митного контролю у ВМЗ;
- проведення документальної перевірки дотримання у ВМЗ вимог законодавства України з питань митної справи.

Утримувач вільної митної зони або особи, які здійснюють операції з товарами на території цієї зони, ведуть облік всіх іноземних та українських товарів, що перебувають у зазначеній зоні, і щомісячно подають митним органам звіт про рух товарів у вільній митній зоні за попередній місяць за встановленою формою. Будь-які зміни, що відбуваються з товарами в межах території вільної митної зони, повинні відображатися в облікових документах. Митні органи мають право вимагати подання позачергового звіту не частіше, ніж один раз на рік.

13.7. Відкриття та експлуатація вантажного митного комплексу

Вантажний митний комплекс (ВМК) – це ділянка території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів і комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів,

¹ Про деякі питання відкриття та експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу : Наказ Міністерства фінансів від 30.05.2012 р., № 633 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1048-12>.

транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України¹.

Вантажний митний комплекс – важливий елемент митної інфраструктури, основними завданнями якого є²:

- підвищення ефективності митного контролю;
- скорочення часу простою транспортних засобів шляхом проведення митного оформлення за принципом «Єдиного офісу»;
- прискорення вантажообігу шляхом скорочення часу на перевантаження з одного виду транспорту на інший;
- зниження вартості перевезень вантажів;
- наближення якості послуг, що надаються, до рівня міжнародних стандартів;
- забезпечення стягнення максимуму митних платежів і зборів, передбачених чинним законодавством.

На сьогодні питання відкриття та експлуатації ВМК в Україні регулюються чинним Митним кодексом, а саме Розділом XV «Здійснення органами доходів і зборів контролю за окремими видами діяльності підприємств» та главою 64 цього ж розділу, який стосується виключно функціонування вантажних митних комплексів.

Відповідно до Митного кодексу України для провадження діяльності в сфері функціонування вантажних митних комплексів підприємству необхідно отримати відповідний дозвіл, який надається митницею, в зоні діяльності яких розташовані відповідні території, приміщення, які можуть використовуватися при провадженні діяльності пов'язаної з відкриття та експлуатацією ВМК, з обов'язковим подальшим повідомленням Департаменту митної справи Міндоходів України.

Підприємство, яке отримало дозвіл на відкриття та експлуатацію вантажного митного комплексу (дозвіл на ВМК), заноситься у відповідний Реєстр ВМК. Рішення про надання дозволу повинно бути прийнято протягом 20 робочих днів з дня надходження заяви до органу, уповноваженого на надання дозволу (митниці, в зоні діяльності якої буде функціонувати ВМК). Витяг з відповідного реєстру видається підприємству протягом трьох робочих днів з дня прийняття рішення про надання дозволу.

Підприємство, яке має намір отримати дозвіл на відкриття та експлуатацію вантажного митного комплексу, повинно мати ліцензію на здійснення митної брокерської діяльності, дозволу на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання відкритого типу та на відкриття та експлуатацію митного складу відкритого типу (рис. 13.7).

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Співак І. В. Вантажний митний комплекс як важливий елемент митної інфраструктури / І. В. Співак // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – № 2. – С. 120.

Дозвіл на ВМК надається та переоформлюється безоплатно та діє безстроково.

Утримувач вантажного митного комплексу повинен обов'язково забезпечувати¹:

- 1) надання посередницьких послуг з декларування товарів, що переміщуються через митний кордон України;
- 2) надання послуг із зберігання товарів, що переміщуються через митний кордон України, і транспортних засобів комерційного призначення;
- 3) виконання навантажувально-розвантажувальних робіт.

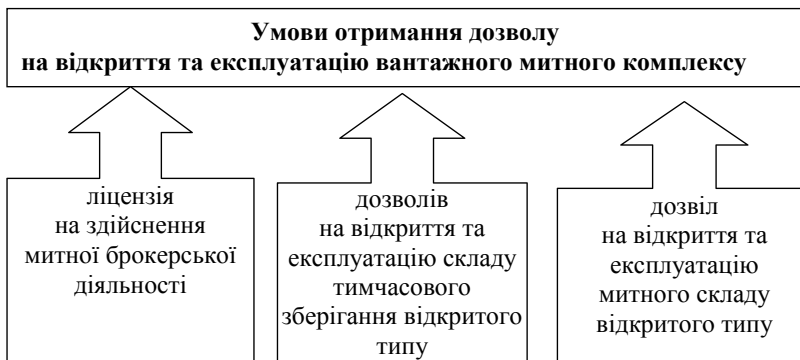

Рис. 13.7. Необхідні умови для отримання дозволу на відкриття та експлуатацію ВМК

На вантажному митному комплексі також можуть бути обладнані місця для надання додаткових послуг.

Взаємовідносини утримувача вантажного митного комплексу з особами, які користуються послугами комплексу, та митними органами визначаються відповідними договорами.

Утримувач вантажного митного комплексу зобов'язаний²:

- 1) дотримуватися положень Митного кодексу, виконувати умови дозволу на відкриття та експлуатацію вантажного митного комплексу та вимоги щодо конструкції, облаштування і функціонування комплексу;
- 2) забезпечити безоплатний вхід та в'їзд на територію комплексу та безоплатне перебування на його території протягом перших чотирьох годин;
- 3) виключити можливість несанкціонованого доступу на територію комплексу сторонніх осіб, а також вилучення з його території това-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

² Там само.

- рів, що перебувають під митним контролем, і транспортних засобів комерційного призначення;
- 4) забезпечувати безперешкодний доступ посадових осіб митного органу до товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем на території комплексу, та документів на такі товари, створювати цим особам належні умови для роботи;
 - 5) безкоштовно надати на договірній основі у користування облаштовані приміщення для розміщення на території комплексу посадових осіб митного органу та облаштовані робочі місця для посадових осіб всіх державних органів, які здійснюють інші види контролю;
 - 6) вести облік товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що обслуговуються комплексом, і щоквартально подавати відповідному митному органу звіт про такі товари, транспортні засоби за формою та у порядку, встановленими центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів;
 - 7) забезпечити наявність та функціонування електронного обліку товарів і транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються територією вантажного митного комплексу, і безперешкодний доступ до системи такого обліку посадових осіб митних органів;
 - 8) забезпечити наявність та функціонування контрольно-пропускної системи при в'їзді на територію вантажного митного комплексу та при виїзді з неї, обладнаної шлагбаумами, засобами автоматичної фіксації даних реєстраційних номерних знаків транспортних засобів та електронними вагами, з можливістю автоматичного внесення інформації про реєстраційний номер транспортного засобу та його загальну вагу до системи електронного обліку товарів і транспортних засобів;
 - 9) забезпечити наявність та функціонування системи відеоспостереження за входом (в'їздом) на територію комплексу та виходом (виїздом) з неї, процедурою здійснення митного контролю з фіксацією такого відображення для ведення відповідного архіву, а також безперешкодний доступ посадових осіб митних органів до зазначеної системи відеоспостереження.

У статті 445 Митного кодексу України зазначено, що вимоги до облаштування вантажного митного комплексу встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, тобто Міндоходів України. На сьогодні законодавчо затверджених вимог до облаштування ВМК в межах Міндоходів немає.

Питання для самоперевірки

- 1. Хто та за яких умов в Україні може здійснювати митну брокерську діяльність?*
- 2. Яким вимогам має відповідати агент з митного оформлення?*
- 3. Визначте особливості відкриття та експлуатації МБТ.*
- 4. Розкрийте особливості регулювання взаємовідносин між утримувачем МС та митним органом і особами, що розміщують товари на МС.*
- 5. Назвіть товари, що можуть розміщуватися на МС.*
- 6. Вкажіть різницю у функціональному призначенні між митним складом і складом тимчасового зберігання.*
- 7. Хто може бути утримувачем складу організації-отримувача гуманітарної допомоги?*
- 8. Охарактеризуйте типи ВМЗ.*
- 9. Назвіть контрольні заходи, які можуть здійснювати митні органи в процесі контролю функціонування ВМЗ.*
- 10. Вкажіть необхідні умови отримання дозволу на відкриття та експлуатацію ВМК.*

РОЗДІЛ 14.

МИТНА СТАТИСТИКА

14.1. Загальне поняття статистики

Статистика – наука, яка вивчає методи кількісного охоплення і дослідження масових, зокрема суспільних, явищ і процесів. Термін «статистика» походить від латинського «status», що означає положення, стан явищ. Від кореня цього слова утворились слова «stato» (держава), «statista» (статистик, знавець держави), «statistiks» (статистика – певна сума знань, зведень про державу). Цей термін застосовують не одне століття, хоча зміст його неодноразово змінювався.

У науковій літературі слово «статистика» вживають із XVIII століття за змістом як державознавство. Цей термін став науковим завдяки німецькому ученому Готфріді Ахенваллю, який у 1746 році запропонував замінити назву курсу «Державознавство», що викладалося в університетах Німеччини, на «Статистика», поклавши тим самим початок розвитку статистики як науки й навчальної дисципліни. Незважаючи на це, статистичний облік вівся набагато раніше: проводилися переписи населення в Древньому Китаї, здійснювалося порівняння військового потенціалу держав, вівся облік майна громадян у Древньому Римі і т. п.

Спершу «Статистика» мала наскрізь практичний характер, а з XIX ст. вона поступово набуває солідної наукової основи, особливо коли почалося впорядкування і вдосконалення статистичних методів. З цих методів розвинулися два основні напрями статистики: описова (дескриптивна) – збирання інформації, перевірка її якості, її інтерпретація, зображення статистичного матеріалу; та індуктивна – застосування теорії ймовірності, закону великих чисел.

Нині термін «статистика» вживають у кількох значеннях:

- 1) це – дані, які характеризують масові суспільні явища;
- 2) процес збирання, зберігання і обробки даних про масові суспільні явища, тобто галузь практичної діяльності, спрямованої на одержання, обробку, аналіз і видання масових даних про явища і процеси суспільного життя;
- 3) це – наука, яка вивчає величину, розміри і кількісну сторону масових суспільних явищ у нерозривному зв'язку з якісною стороною цих явищ, з їх соціально-економічним змістом.

Наукова система статистики складається із статистичної теорії, статистичної методології та зведених результатів статистичних досліджень. Терміном «статистика» також називають сукупність цифрових зведень, які характеризують ті чи інші явища суспільного життя або їх сукупність (наприклад, статистика посівних площ, статистика урожайності тощо).

Існує градація статистик і за сферами людської діяльності, сферами обігу, диференціацією економічних наук.

Якщо розглядати перелічені вище види як систему наукових статистичних дисциплін, слід назвати і деякі нові розділи статистики, створені під впливом інтеграційних зв'язків з іншими науками, це – статистичне моделювання, статистичне прогнозування та ін.

Щоб одержати інформацію про стан і розвиток економіки країни чи інші дані, що характеризують культурний і матеріальний рівень суспільства, здійснюють статистичне дослідження. Останнє складається з трьох послідовних етапів: статистичне спостереження зведення та групування зібраних матеріалів і аналіз результатів зведення (рис. 14.1).

Статистичне спостереження виступає як один із головних методів статистики і як одна з найважливіших стадій статистичного дослідження.

Статистичне спостереження – це планомірний, науково організований збір даних про явища і процеси суспільного життя шляхом реєстрації за задалегідь розробленою програмою спостереження. У процесі статистичного спостереження одержують первинну статистичну інформацію, яка потрібна для здійснення функцій статистики.

Рис. 14.1. Етапи статистичного дослідження

Результати статистичного спостереження зумовляються завданнями, які ставляться перед дослідженням певних процесів і явищ, і випливають з потреб управління ними. Суть їх полягає в одержанні у найкоротший строк повної і вірогідної інформації про досліджувані факти. Тобто найважливішим завданням статистичного спостереження є вірогідне, об'єктивне відображення спостережуваних (досліджуваних) явищ і процесів суспільного життя. Завдання статистичного спостереження (як і мету) слід чітко фор-

мулювати відповідно до результатів дослідження та з урахуванням об'єкта спостереження.

Наукова організація статистичного спостереження зумовлює дотримання певних вимог щодо його здійснення, зокрема:

1. Явища, які підлягають спостереженню, повинні мати певне народно-господарське значення, а також наукову чи практичну цінність.

2. Статистичне спостереження повинне забезпечувати збір масових даних, в яких відбивається вся сукупність фактів, оскільки суспільні явища знаходяться у постійній зміні й розвитку та мають різний якісний стан. Неповнота зведень про досліджувані процеси призведе до помилкових висновків з результатів аналізу.

3. Складний взаємозв'язок економічних явищ зумовлює орієнтацію статистичного спостереження на збирання не тільки інформації, яка безпосередньо характеризує досліджуваний об'єкт, а й такої, що сприяє зміні його стану. Отже, дані спостереження повинні бути повними. Під повнотою даних розуміють повноту просторового охоплення одиниць досліджуваної сукупності, істотних сторін явищ, а також повноту охоплення у часі.

4. Інформація, одержувана за результатами статистичного спостереження, повинна бути вірогідною. Тобто спостережувані дані підлягають ретельній і всебічній перевірці з боку їх якості. Зрозуміло, що статистична інформація вважається якісною, якщо вона правдива, вірогідна і точна.

5. Статистичне спостереження здійснюється на науковій основі за заздалегідь розробленою програмою, яка забезпечує науковий підхід до вирішення методологічних і організаційних питань.

6. Дані статистичного спостереження повинні бути порівнювані. Лише в такому разі забезпечується їх узагальнення і зіставлення у просторі і часі.

У випадках, коли статистична інформація необхідна для здійснення управлінських функцій, до неї ставиться така вимога, як своєчасність. Зрозуміло, що статистичні дані, навіть якщо вони достатньо точні (чи вірогідні), але надходять несвоєчасно, не можуть бути використані для прийняття управлінських рішень.

Крім стислості запитань, одна з важливих вимог полягає у дотриманні їх послідовності, оскільки певні відповіді повинні контролювати одна одну. Наприклад, при проведенні перепису населення у формулярі не випадково стоїть запитання про вік раніше, ніж про освіту, заняття, джерела засобів існування. Відомості про вік контролюють правильність відповідей.

Наукова організація статистичного спостереження передбачає визначення об'єкта і одиниці спостереження, розробку і відпрацювання програми. Здійснюється статистичне спостереження відповідно до організаційного плану його проведення.

Об'єкт статистичного спостереження – це сукупність суспільних явищ і процесів, які підлягають статистичному спостереженню.

Виділення об'єкта спостереження – завдання, як правило, складне і відповідальне і повинне ґрунтуватися на наукових принципах його визна-

чення. Останнє має давати підстави для відокремлення даного об'єкта від суміжних з ним об'єктів, які являють собою предмет самостійного дослідження. Визначення об'єкта статистичного спостереження повинне мати точні вказівки щодо його рис і властивостей.

Для об'єкта статистичного спостереження характерне те, що його не можна вивчати безпосередньо у цілому, для цього потрібне виділення в його складі окремих одиниць.

Одиниця статистичного спостереження – це складовий елемент об'єкта дослідження, який є основою рахунку і носієм істотних ознак і властивостей, які підлягають реєстрації. Це первинний елемент об'єкта дослідження. Одиницю спостереження встановлюють виходячи із завдань спостереження і складності об'єкта дослідження.

Тому в кожному конкретному статистичному дослідженні масових фактів приймається одна або декілька одиниць спостереження.

Правильне визначення одиниці спостереження має істотне значення для організації і проведення статистичного дослідження. Цим значною мірою зумовлюється об'єктивність одержаних результатів.

Таким чином, визначення об'єкта і одиниці статистичного спостереження має ґрунтуватися на наукових принципах – це треба добре уявляти кожному, хто бере участь в його організації і проведенні.

Об'єктами митної статистики є весь торговий і неторговий обіг (експортні та імпорتنі товари, які переміщуються через митний кордон України, об'єми міжнародного вантажообігу, суб'єкти ЗЕД, транспортні засоби та інше), а також спеціальна статистика, пов'язана із затриманням і порушенням в області зовнішньоекономічної діяльності.

Завданнями митної статистики є:

- 1) об'єктивний та достовірний облік даних про переміщення товарів через митний кордон України; збирання, формування, опрацювання, узагальнення, всебічний аналіз та зберігання статистичної інформації з питань державної митної справи та зовнішньої торгівлі товарами;
- 2) подання статистичної, довідкової, аналітичної інформації з питань державної митної справи та зовнішньої торгівлі товарами органам державної влади в порядку, встановленому законом;
- 3) надання відповідної інформації міжнародним організаціям та митним органам інших країн згідно з укладеними відповідно до закону міжнародними договорами України та законами України;
- 4) захист статистичної інформації, яка відповідно до закону не підлягає розголошенню.¹

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1011.60.6&nobreak=1>.

14.2. Система митної статистики

Митна статистика є складовою частиною загальнодержавної системи статистичного обліку і звітності.

Статистична інформація, яка формується, узагальнюється і аналізується органами доходів і зборів, використовується (рис. 14.2):

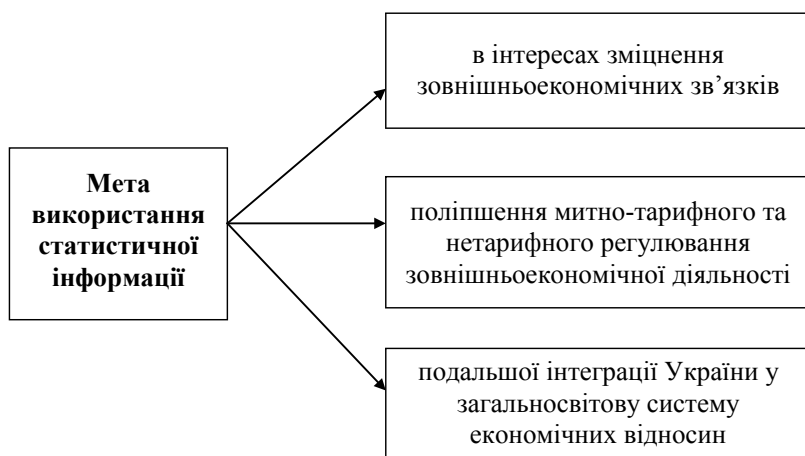

Рис. 14.2. Мета використання статистичної інформації

Митна статистика складається з митної статистики зовнішньої торгівлі і спеціальної митної статистики.

Митна статистика зовнішньої торгівлі являє собою узагальнену та відповідним чином систематизовану інформацію про переміщення товарів через митний кордон України.

Митна статистика зовнішньої торгівлі формується, узагальнюється та аналізується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, на основі даних, які містяться у митних деклараціях.

Дані митної статистики зовнішньої торгівлі в установленому законодавством порядку використовуються відповідними органами державної влади для здійснення контролю за надходженням митних платежів до державного бюджету, валютного контролю, аналізу стану зовнішньої торгівлі України, її торговельного і платіжного балансів та економіки в цілому.

Ведення митної статистики здійснюється за методологією, яка забезпечує порівнянність даних митної статистики зовнішньої торгівлі України з даними державної статистики інших держав.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, забезпечує регулярне оприлюднення даних митної статистики зовнішньої торгівлі.

Спеціальна митна статистика – це система збирання, опрацювання, аналізу, поширення, збереження, захисту та використання статистичної ін-

формації, що відображає діяльність органів доходів і зборів при здійсненні ними державної митної справи.

Спеціальна митна статистика ведеться центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, з метою забезпечення завдань, покладених на органи доходів і зборів відповідно до законодавства.

Складовими частинами спеціальної митної статистики є:

- статистика декларування, яка містить відомості про переміщення через митний кордон України товари, транспортні засоби, предмети, що підлягають декларуванню митним органам, та мету їх переміщення;
- статистика справляння податків і зборів, яка містить відомості про суми нарахованих та сплачених податків і зборів при переміщенні через митний кордон України товарів, транспортних засобів, предметів;
- статистика з питань боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, яка містить відомості про виявлені митними органами порушення митних правил, результати розгляду справ про порушення митних правил судовими органами, вилучені митними органами товари, транспортні засоби, предмети, про результати взаємодії з правоохоронними органами тощо;
- статистика пасажиропотоків, яка містить відомості про кількість фізичних осіб, що перетинають митний кордон України;
- статистика міжнародних перевезень, яка містить відомості про переміщення через митний кордон України окремих видів транспортних засобів, що використовуються для перевезень товарів, транспортних засобів, предметів, громадян;
- інші види спеціальної митної статистики, які містять відомості з кадрових питань, з питань боротьби з правопорушеннями в митних органах, з адміністративно-господарських питань та інші відомості¹.

Для формування митної статистики використовуються документи та відомості, що подаються до органів доходів і зборів центральними та місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами. Статистична інформація що надається органам доходів і зборів використовується у таких напрямках, а саме:

1. Інформація щодо обсягів експорту та імпорту конкретних видів товарів надається центральним органам виконавчої влади за їх вмотивованим запитом (одноразово) або на підставі міжвідомчих угод про інформаційний обмін (регулярно).

2. Інформація щодо експортно-імпортних операцій конкретних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності може надаватися лише органам досудового розслідування у зв'язку із здійсненням ними кримінального провадження, а також за письмовими вмотивованими запитами – державному упо-

¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 2002 р., № 1865 «Про порядок ведення спеціальної митної статистики» (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1865-2002-%D0%BF>.

вноваженому Антимонопольного комітету України та голові територіального відділення Антимонопольного комітету України у зв'язку з розслідуванням ними антиконкурентних узгоджених дій.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, надає у випадках та в порядку, встановлених законом, іншим органам, уповноваженим відповідно до закону на здійснення валютного контролю, інформацію, необхідну для здійснення такого контролю.

Статистична інформація з питань зовнішньої торгівлі використовується для (рис. 14.3):

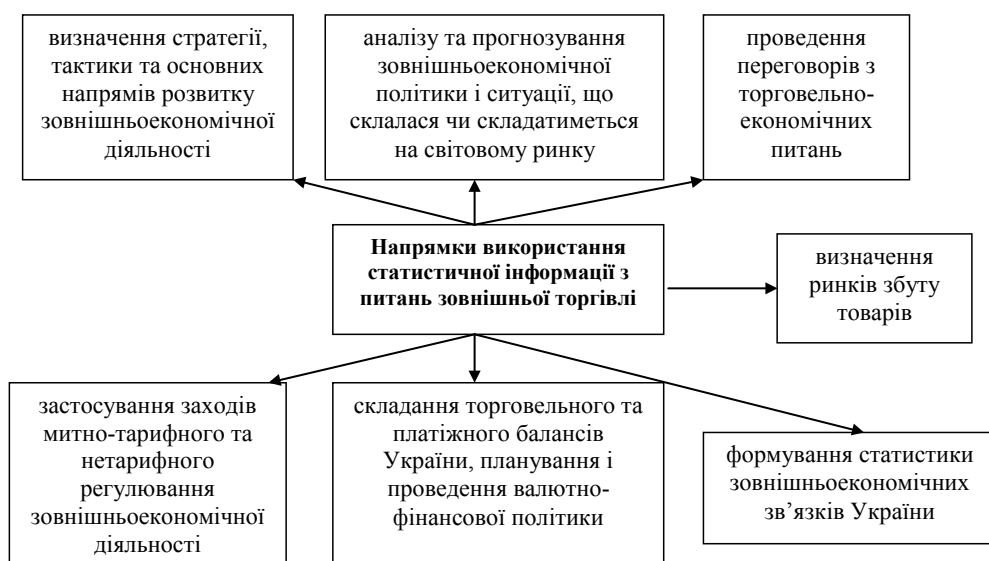

Рис. 14.3. Напрямки використання статистичної інформації з питань зовнішньої торгівлі

Зведення статистичної інформації щодо ЗЕД здійснює Державний комітет статистики України на підставі даних, що в обов'язковому порядку надаються органами, які провадять державне регулювання ЗЕД (фінансові органи, органи доходів і зборів, Національний банк України), а також суб'єктами ЗЕД.¹

14.3. Відомчі класифікатори

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, розробляє, затверджує, впроваджує та здійснює ведення відомчих класифікаторів інформації з питань

¹ Закон України від 16.04.1991 р., № 959-ХІІ «Про зовнішньоекономічну діяльність» (з наступними змінами і доповненнями) : за станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/diyalnist-/mijnarodne-/normativno-pravovi-atty/53947>.

державної митної справи – нормативно-технічних документів, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій.

На сьогоднішній день затверджено такі відомчі класифікатори (табл. 14.1)¹:

Таблиця 14.1

Перелік відомчих класифікаторів

Відомчі класифікатори	
класифікатор типів декларацій;	класифікатор митних режимів;
класифікатор особливостей переміщення товарів через митний кордон України;	класифікатор умов поставки;
класифікатор характерів угод;	класифікатор видів транспорту;
класифікатор видів упаковок;	класифікатор звільнень від сплати митних платежів при ввезенні товарів на митну територію України;
класифікатор звільнень від сплати вивізного мита;	класифікатор документів;
класифікатор способів розрахунку;	класифікатор типів контейнерів;
класифікатор заходів гарантування;	класифікатор видів штрафних санкцій;
класифікатор підстав здійснення доплати (повернення) сум митних платежів;	класифікатор митних органів, їх структурних підрозділів, митних організацій, спеціалізованих навчальних закладів та науково-дослідної установи митної служби України;
класифікатор видів надходжень бюджету, що контролюються митними органами;	класифікатор одиниць вимірювання та обліку, що використовуються у процесі оформлення митних декларацій;
класифікатор митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками;	класифікатор ініціаторів проведення митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками;
класифікатор результатів виконання митних формальностей, що можуть бути визначені за результатами застосування системи управління ризиками.	класифікатор причин незавершення митного оформлення ¹ .

Класифікатори не містять правових норм та використовуються виключно для цілей, передбачених Митним кодексом України для кодування інформації, яка використовується в процесі оформлення митних декларацій, ведення митної статистики, електронного декларування та системи управління ризиками.

Відомчі класифікатори розробляються у формі таблиць розподілу об'єктів класифікації. Як приклад, розглянемо Класифікатор типів контейнерів (табл. 14.2):

¹ Наказ Міністерства фінансів України від 20 вересня 2012 р. № 1011 «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань державної митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62422.html>.

Таблиця 14.2

Класифікатор типів контейнерів

Код типу контейнера	Назва	Довжина	Висота	Максимальне завантаження, кг	Об'єм, куб. м
Середньотонажні контейнери					
111	Універсальний середньотонажний 3-тонний контейнер (УУК-3)	2100 мм	2400 мм	2400	5,2
121	Універсальний середньотонажний 5-тонний контейнер (УУК-5)	2650 мм	2400 мм	4050	10,4
Крупнотонажні контейнери					
211	20-футовий стандартний контейнер (Standard)	20 футів	8 футів	21920	33,9
212	40-футовий стандартний контейнер (Standard)	40 футів	8 футів	26580	67,7
221	40-футовий контейнер підвищеної місткості (High Cube)	40 футів	9 футів	26330	76,4
222	45-футовий контейнер підвищеної місткості (High Cube)	45 футів	9 футів	30440	82,5
231	20-футовий рефрижераторний контейнер (Reefer)	20 футів	8 футів	23950	28,0
232	40-футовий рефрижераторний контейнер (Reefer)	40 футів	8 футів	26110	60,2
233	40-футовий рефрижераторний контейнер підвищеної місткості (High Cube)	40 футів	9 футів	26280	67,4
234	45-футовий рефрижераторний контейнер підвищеної місткості (High Cube)	43 футів	8 футів	24300	75,4
241	20-футовий ізолюваний контейнер (Insulated)	20 футів	8 футів	17780	26,3
251	20-футовий контейнер з вентиляцією (Ventilated)	20 футів	8 футів	21350	32,4
261	20-футовий контейнер з відкритим верхом (Open Top)	20 футів	8 футів	21560	32,0
262	40-футовий контейнер з відкритим верхом (Open Top)	40 футів	8 футів	31570	66,7
271	20-футовий контейнер на базі платформи (Flat Rack)	20 футів	8 футів	27530	27,9
272	40-футовий контейнер на базі платформи (Flat Rack)	40 футів	8 футів	39470	54,8
281	Контейнер-цистерна (Tank)	20 футів	8 футів	26000	24,0
Інші контейнери					
811	Спеціалізований контейнер (Specialized container)	не визначено	не визначено	не визначено	не визначено
911	Невідомий тип контейнера (Unknown container type)	не визначено	не визначено	не визначено	не визначено

Таблиці заповнюються з додержання таких вимог:

- 1) таблиці розподілу об'єктів класифікації містять такі обов'язкові графи:
 - код об'єкта класифікації – умовне цифрове та/або буквене позначення, яке відображає систему кодування і розподілу об'єктів за класифікаційними угрупованнями;
 - назва об'єкта класифікації з його словесним описом, що дає змогу відрізнити конкретний об'єкт класифікації від інших;
- 2) у разі зміни системи кодування об'єктів класифікації відомчий класифікатор підлягає перегляду.

Виключений код об'єкта класифікації не використовується для новостворених об'єктів класифікації. Для забезпечення достовірності й об'єктивності статистичних даних за попередні періоди у разі виключення коду об'єкта класифікації він залишається як довідкова інформація.

Окремим наказом Міністерства доходів і зборів затверджено Класифікатор органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів і органів Міндоходів. Код Класифікатора органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів та органів Міндоходів складається з дев'яти знаків, наприклад (табл. 14.3):

Таблиця 14.3

**Особливості класифікації органів доходів і зборів
на прикладі Тернопільської митниці**

№ з/п	Найменування органу доходів і зборів, його структурних підрозділів, пунктів контролю та пунктів пропуску через державний кордон України	Код	Характеристика пункту пропуску, пункту контролю
16	Тернопільська митниця Міндоходів	40300 00 00	
<i>Зона діяльності – Тернопільська область</i>			
	Відділ боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями	40300 00 01	
	Відділ митної вартості, класифікації товарів та заходів регулювання ЗЕД	40300 00 03	
	Сектор організації митного контролю	40300 00 05	
	Сектор контролю за переміщенням товарів	40300 00 07	
	Адміністративно-господарський відділ	40300 00 08	
	Відділ митного оформлення № 1	40300 00 06	
	П/п «Тернопіль-аеропорт»	40300 01 00	130
	М/п «Чортків»	40302 00 00	
	М/п «Збараж»	40303 00 00	

Формується класифікатор за такою схемою:

40300 01 00,

де:

- з першого до третього знаку – код Міністерства доходів і зборів України, митниці Міндоходів, спеціалізованого департаменту, органу Міндоходів;
- з першого до п'ятого знаку – код митного поста. Четвертий та п'ятий знаки коду – номер митного поста в межах однієї митниці Міндоходів;
- з першого до сьомого знаку – код пункту пропуску, пункту контролю через державний кордон України. Шостий та сьомий знаки коду – номер пункту пропуску, пункту контролю в межах однієї митниці Міндоходів;
- з першого до дев'ятого знаку – код структурного підрозділу митниці Міндоходів. Восьмий та дев'ятий знаки коду – номер структурного підрозділу митниці Міндоходів. У випадку класифікації підрозділу, який не входить до складу митного поста – порядковий номер цього підрозділу в межах однієї митниці Міндоходів. У випадку класифікації підрозділу, який входить до складу митного поста – порядковий номер підрозділу в межах цього митного поста.

У колонці «Характеристика пункту пропуску, пункту контролю» зазначаються три знаки, з яких:

- перший знак – цифри 1 – 4, які визначають категорію пункту пропуску, пункту контролю, а саме: 1 – міжнародний; 2 – міждержавний; 3 – місцевий; 4 – міжнародний, місцевий;
- другий знак – цифри 1 – 9, які визначають вид сполучення через пункт пропуску, пункт контролю, а саме: 1 – автомобільне; 2 – залізничне; 3 – повітряне; 4 – річкове; 5 – морське; 6 – поромне; 7 – пішохідне; 8 – трубопровідне; 9 – лінія електропередачі;
- третій знак – цифри 0 – 7, які визначають суміжну країну, на кордоні з якою розташовано пункт пропуску, або її відсутність, а саме: 0 – суміжна країна відсутня; 1 – Російська Федерація; 2 – Республіка Білорусь; 3 – Республіка Польща; 4 – Словацька Республіка; 5 – Угорська Республіка; 6 – Румунія; 7 – Республіка Молдова.¹

Про зміни, внесені до цих класифікаторів, Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, інформує державні органи та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, не пізніше ніж за 10 днів до набрання чинності такими змінами.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, веде централізований облік осіб, які здійснюють операції з товарами.

¹ Наказ Міндоходів України від 20.11.13 р. № 692 «Про затвердження Класифікатора органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів і органів Міндоходів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62902.html>.

Взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, здійснюється одноразово:

- 1) за зверненнями таких осіб, у тому числі засобами електронного зв'язку, до відповідних органів доходів і зборів;
- 2) при першому здійсненні такими особами операцій з товарами, контроль за якими відповідно до цього Кодексу та інших актів законодавства України покладено на органи доходів і зборів.

Взяття на облік осіб, які здійснюють операції з товарами, здійснюється органами доходів і зборів шляхом присвоєння таким особам облікового номера.

Орган доходів і зборів невідкладно інформує особу про взяття її на облік та повідомляє її обліковий номер.

Обліковий номер особи є дійсним на всій митній території України. Такий самий обліковий номер не може бути присвоєно іншій особі. Подвійний облік осіб у різних органах доходів і зборів забороняється.

Питання для самоперевірки

1. *Надайте наукове трактування слова «статистика».*
2. *Які етапи статистичного дослідження?*
3. *Назвіть завдання, які вирішує митна статистика.*
4. *Що собою являє система митної статистики та які види митної статистики Ви знаєте?*
5. *Які складові частини спеціальної митної статистики?*
6. *Як використовується інформація з митної статистики?*
7. *З якою метою запроваджуються відомчі класифікатори?*
8. *Який орган розробляє, затверджує, впроваджує відомчі класифікатори?*
9. *Яка структура відомчого класифікатора?*
10. *Як облікуються особи, які здійснюють операції з товарами?*

РОЗДІЛ 15.

МИТНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ЇХ ХАРАКТЕРИСТИКА

15.1. Поняття контрабанди, запобігання їй вчиненню та відповідальність

Практично у всіх країнах світу під контрабандою (contro – проти, bando – урядової постанови) розуміється переміщення через митний кордон (кордон держави) товарів та інших предметів таємно чи тих, які заборонені, визнається злочином. При цьому контрабанда стара, як і митне право. Власне, коли з'явилось контрольоване із стягненням мита переміщення товарів через митний кордон, тоді з'явилась і контрабанда.

У ряді країн (Російська Федерація, Республіка Білорусь) визнається кваліфікована контрабанда: скоєна неодноразово, посадовою особою з використанням свого посадового положення, скоєна із застосуванням насилля до особи, що здійснює митний контроль¹.

Існування контрабанди призводить до того, що митні органи перестають виконувати регулятивну чи захисну функцію, але дискримінаційний характер митних відносин не зникає. Під дискримінаційний ефект попадають ті, кого митний тариф повинен захищати, – національні виробники, тому що вони працюють на ринку офіційно і досить обмежені у можливості мінімізації податкового тиску. А це, у свою чергу, зумовлює виникнення недобросовісної конкуренції, в якій перемагають товари іноземного виробництва, що реалізуються за демпінговими цінами. Тому економічні наслідки тінізації митно-тарифних відносин мають безпосередній вплив на економічну ситуацію в країні².

На сьогодні в нашій державі відповідальність за контрабанду передбачена лише Кримінальним кодексом. На вимогу Президента України дублювання цього злочину у Митному кодексі було усунуто. Характерним є те, що раніше контрабанда входила до злочинів проти держави, а тепер – до злочинів у сфері господарської діяльності. Іншими словами, докорінно змінився характер суспільної небезпечності цього злочину.

¹ Митне право України : лекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chitalka.net.ua/textbooks/106/6959.html>.

² Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс] / О. П. Гребельник. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/19170417/ekonomika/ponyattya_kontrabandi_porushennya_mitnih_pravil.

Згідно з Кримінальним кодексом контрабандою є переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів або фальсифікованих лікарських засобів. Контрабанда карається позбавленням волі на термін від трьох до семи років з конфіскацією предметів контрабанди. Контрабанда, що вчинена за попередньою змовою групою осіб або особою, раніше судимою за злочин, передбачений цією статтею, карається позбавленням волі на термін від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією предметів контрабанди та з конфіскацією майна¹.

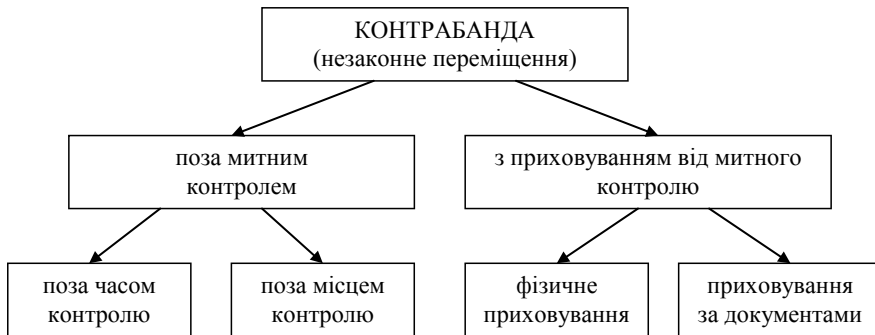

Рис. 15.1. Механізм розпізнавання дій, які підпадають під визначення «контрабанда»

Об'єктом контрабанди визнається державний порядок здійснення зовнішньоекономічної діяльності, який включає в тому числі й загальний і спеціальний порядок переміщення товарів через митний кордон. Безпосереднім об'єктом контрабанди є встановлений порядок переміщення матеріальних цінностей і окремих предметів й речовин, що вилучені з вільного обігу через митний кордон України. Основним безпосереднім об'єктом злочину є встановлений порядок переміщення відповідних предметів через митний кордон України, який є необхідною умовою нормальної діяльності митних органів щодо стягнення передбачених законодавством платежів, здійснення митного контролю і митного оформлення предметів. Додатковим факультативним об'єктом контрабанди можуть виступати встановлений порядок обігу предметів дозвільної системи, порядок сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, громадська безпека, здоров'я населення.

Предметом контрабанди є культурні цінності та інші предмети, у тому числі й ті які вилучені з вільного обігу: отруйні, сильнодіючі, вибухові ре-

¹ Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р., № 2341-III (редакція від 02.02.2014 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page6>.

човини, радіоактивні матеріали, зброя та боєприпаси. Виняток становить мисливська гладкоствольна зброя.

Контрабандою завдається шкода або створюється загроза для:

- економічної безпеки, особливо при незаконному вивезенні стратегічної сировини та товарів;
- суспільної безпеки при незаконному переміщенні наркотиків, психотропних речовин, зброї;
- національної безпеки України чи безпеки інших країн у разі незаконного вивезення (ввезення) зброї масового ураження, а також матеріалів чи технологій, які використовуються для їх виготовлення;
- інтересів культури в разі контрабанди культурних цінностей¹.

Об'єктивна сторона контрабанди полягає в незаконному переміщенні через митний кордон України (ввезення на територію України чи вивезення заборонених предметів будь-яким способом. Як правило, контрабанда здійснюється у вигляді активних дій. Хоча й не виключена бездіяльність, особливо при співучасті, коли дії співучасників між собою не пов'язані.

Контрабанда вважається закінченою з того моменту, коли предмети контрабанди були фактично переміщені через митний кордон і при наявності хоча б однієї з ознак в діях особи, яка вивозила чи ввозила ці предмети контрабандним шляхом.

Судова практика визнає контрабанду закінченою з моменту перетинання митного кордону України. В той же час для контрабанди характерна стадія підготовки до скоєння злочину. Як підготовка до контрабанди кваліфікуються дії з незаконним отриманням ліцензії на вивезення наркотичних засобів, свідоцтва на вивезення культурних цінностей, обладнання схованок, схиляння інших осіб до спільного учинення контрабанди чи створення інших умов для скоєння контрабанди.

Із суб'єктивної сторони контрабанда передбачає наявність прямого умислу. Винний усвідомлює обставини і характер незаконного переміщення заборонених предметів і речовин через митну територію України і прагне їх ввезти на територію України з порушенням встановленого порядку чи вивезти з України. Тож контрабанда скоюється з прямим умислом (наміром).

Мотив та мета контрабанди, як правило, вирішального значення не мають. Мотив завжди корисливий. Це бажання збагатитися незаконним шляхом.

Суб'єктами контрабанди можуть бути фізичні особи: громадянин України, іноземець, апатрид, які досягли 16 років. Як спеціальний суб'єкт визнається посадова особа, яка скоїла цей злочин із використанням своєї посади².

З 17 січня 2011 року набув чинності закон України про декриміналізацію економічних злочинів. Закон вступив у силу через місяць після його опублікування. Він замінив кримінальну відповідальність за окремі види злочинів у господарській і економічній сфері на адміністративну. Зокрема,

¹ Митне право України : лекції [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://chitalka.net.ua/textbooks/106/6959.html>.

² Там само.

з Кримінального кодексу вилучені статті 202, 203, 207, 208, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 223, 225, 226, 228, 234, 235. При цьому Кодекс про адміністративні правопорушення доповнено новими статтями, за вчинення злочинів щодо яких передбачалася кримінальна відповідальність.

Закон встановлює, що штраф може бути замінений судом на інше покарання лише у разі його несплати в строк, встановлений судовим рішенням.

Згаданим законом гуманізована відповідальність за вчинення злочинів, передбачених статтями Кримінального кодексу 364-1, 365-1, 365-2, а також введені обов'язки, які можуть бути покладені на особу при обранні запобіжного заходу, не пов'язані з утриманням під вартою. Зокрема, орган дізнання, слідчий, прокурор, суддя, суд має право покласти на підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого обов'язки: прибути на виклик до органу дізнання, досудового слідства, до прокурора або до суду; не залишати населений пункт, в якому він зареєстрований, проживає; не відвідувати певні місця.

Крім того, передбачена можливість покладання обов'язку повідомляти про зміну місця проживання або місця роботи, а також здати на зберігання до відповідних органів державної влади свій паспорт для виїзду за кордон, інші документи, які дають право виїзду з України. Також змінено порядок застосування такого запобіжного заходу, як застава.

13 грудня 2011 року президент України схвалив декриміналізацію економічних злочинів.

Декриміналізація – це зворотний процес, визнання діяння незлочинним, і здійснюється шляхом скасування кримінальної відповідальності за його вчинення (зокрема, з встановленням за нього інших видів відповідальності, наприклад, адміністративної). Тобто відповідні покарання замінені на фінансові санкції.

Однією з найбільш важливих особливостей закону про декриміналізацію економічних злочинів є скасування кримінальної відповідальності за контрабанду товарів. Держава проаналізувала практику країн Європейського Союзу з приводу відповідальності за правопорушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності. Зокрема, у країнах-членах ЄС найбільш поширеним видом відповідальності за контрабанду товарів є фінансові санкції, грошові стягнення та штрафи (у Німеччині розмір штрафу може сягати 50000 євро).

Аналіз економічного ефекту результатів кримінальних справ, порушених за контрабанду товарів, доводить неефективність кримінальної відповідальності за вчинення «товарної» контрабанди. Так, у 2009 році порушено справ на 445 млн. грн., стягнуто до бюджету – 1,5 млн. грн. У 2010 році при порушених на 695 млн. грн. кримінальних справ скарбниця отримала лише 1,4 млн. грн. А у 2011 році до бюджету взагалі не було перераховано ні копійки при тому, що кримінальних справ за товарну контрабанду порушено на 298,6 млн. грн. Тобто у державну скарбницю надходять суми, які неспіврозмірні з вартістю предметів злочину і матеріальною шкодою, завданою державі.

Крім того, кримінальне покарання за ст. 201 Кримінального кодексу України (позбавлення волі та конфіскація) не сприяє попередженню вчинення нових злочинів.

Декриміналізація товарної контрабанди у поєднанні з посиленням адміністративної відповідальності стала більш ефективним інструментом протидії незаконному переміщенню товарів, а також забезпечує економію часу, коштів та людських ресурсів у ході провадження адміністративних процедур і зменшення корупційних факторів, оскільки суд за наявності вини порушника зможе прийняти лише одне можливе рішення – про конфіскацію та накладення штрафу. Наслідком цього є додаткове наповнення Державного бюджету за рахунок стягнення штрафів та реалізації конфіскованих товарів в дохід держави, а саме: враховуючи нові санкції за незаконне переміщення товарів (конфіскація плюс штраф у розмірі 100% вартості) до бюджету надходитиме вдвічі більше коштів, ніж до прийняття вищевказаного закону.

Однак найголовніший аспект нововведення полягає у тому, що застосування адміністративних стягнень, забезпечує гуманізацію відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та запобігає вчиненню протиправних дій громадянами та суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності¹.

Відповідно до Закону України від 15.02.1995 р. № 62/95-ВР «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними» митні органи з метою виявлення джерел і каналів незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, осіб, які беруть участь у цьому, разом з іншими державними органами, що мають право здійснювати оперативно-розшукову діяльність, можуть використовувати метод контрольованої поставки зазначених засобів, речовин і прекурсорів.

Порядок проведення контрольованої поставки визначається Інструкцією про порядок проведення контрольованої поставки наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, затвердженою спільним наказом № 383дск/547дск/142дск/ від 14.08.1995 р. Держмиткому, МВС, СБУ, Держкомкордону та зареєстрованою в Міністерстві юстиції України 31 серпня 1995 року за № 318/854.

Інструкцією регулюються заходи, що здійснюються підрозділами МВС, СБУ та Держприкордонслужби, яким надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність (далі – оперативні підрозділи), та митними органами України з метою протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів у випадках, коли можливі організація та проведення операції з використанням методу контрольованої поставки, для виявлення каналів нелегального переміщення наркотиків, затримання осіб, причетних до їх незаконного обігу, а також для вилучення самих засобів і речовин.

¹ Калетнік І. Правопорушень стане менше після прийняття закону про декриміналізацію економічних злочинів [Електронний ресурс] // Урядовий портал. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=244553089.

Рішення про використання методу контрольованої поставки в системі митних органів України приймаються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

У разі прийняття рішення про використання методу контрольованої поставки кримінальна справа щодо особи, яка здійснює незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин, не порушується, а про прийняте рішення митні органи України негайно повідомляють органи прокуратури.

Фактичні результати контрольованої поставки можуть бути підставою для порушення кримінальної справи і використовуватися у сукупності з іншими доказами по справі.

Про результати проведення контрольованої поставки повідомляються Генеральна прокуратура України або відповідні прокурори.

Поняття «контрольована поставка» вперше було визначено Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. (підписана Україною 16.03.89 р. та ратифікована Постановою ВР № 1000-ХІІ від 25.04.91 р.). Відповідно до ст. 1 Конвенції, «контрольована поставка» – це метод, при якому допускається вивезення, провезення або ввезення на територію однієї або декількох країн незаконних або таких, що викликають підозру, партій наркотичних засобів, психотропних речовин, речовин, включених до Таблиці I або Таблиці II, що містяться в Додатку до Конвенції, або речовин, що їх заміняють, з відома і під наглядом їх компетентних органів з метою виявлення осіб, які беруть участь у здійсненні правопорушень. Статтею 24 Конвенції передбачено, що Сторона може вживати більш строгі або суворі заходи ніж ті, які передбачені Конвенцією, якщо на її думку, такі заходи є доцільними або необхідними для запобігання або припинення незаконного обігу¹.

Правові та організаційні засади державної політики щодо обігу в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів в національному законодавстві визначає Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» від 15.02.1995 р., № 60/95-ВР (зі змінами), згідно з яким Перелік наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів (далі – Перелік) та зміни до нього затверджуються Кабінетом Міністрів України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади у сфері охорони здоров'я і публікуються в офіційних друкованих виданнях. На даний час Перелік затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 р. № 770 «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів».

Згаданий Закон України «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори» надає наступні визначення:

Перелік – згруповані у списки наркотичні засоби, психотропні речовини та прекурсори наркотичних засобів і психотропних речовин, включені до

¹ Митний кодекс України : навч.-метод. посіб. / заг. ред. М. Я. Азарова. – К. : Державна митна служба України, 2012. – 904 с.

таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами України;

- **наркотичні засоби** – речовини природні чи синтетичні, препарати, рослини, включені до Переліку;
- **препарат** – суміш речовин у будь-якому фізичному стані, що містить один чи декілька наркотичних засобів та (або) одну чи декілька психотропних речовин, включених до таблиць II і III Переліку, або суміш речовин у будь-якому фізичному стані, що містить один чи декілька наркотичних засобів, психотропних речовин, включених до таблиць II і III, і прекурсорів наркотичних засобів і психотропних речовин, включених до таблиці IV Переліку;
- **психотропні речовини** – речовини природні чи синтетичні, препарати, природні матеріали, включені до Переліку;
- **прекурсори** – речовини, які використовуються для виробництва, виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин, включені до Переліку;
- **аналоги наркотичних засобів і психотропних речовин** – заборонені до обігу на території України речовини синтетичні чи природні, не включені до Переліку, хімічна структура та властивості яких подібні до хімічної структури та властивостей наркотичних засобів і психотропних речовин, психоактивну дію яких вони відтворюють.

Відповідно до підпункту «в» пункту 3 статті 18 Закону України від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» на митні органи покладено обов'язки подавати необхідну допомогу при проведенні оперативно-розшукових заходів у зоні митного контролю, за дорученням спеціальних органів по боротьбі з організованою злочинністю проводити забезпечувати контрольовані поставки наркотичних і психотропних засобів.

Контрольована поставка є заходом протидії незаконному переміщенню через митний кордон України наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів. Згідно з отриманою інформацією та іншими конкретними обставинами виділяють наступні види контрольованих поставок:

- а) за видами отриманої інформації:
 - внутрішні;
 - зовнішні;
- б) за територіальними органами:
 - не пов'язані з перетинанням державного кордону;
 - пов'язані з вивезенням з України;
 - пов'язані з ввезенням в Україну;
 - пов'язані з транзитним переміщенням через територію України;
- в) за способами переміщення:
 - у контейнерах, транспортних засобах, у несупроводжуваному багажі;
 - в особистих речах, з використанням природних порожнин людини;
 - у міжнародних поштових та експрес-відправленнях;
 - з використанням інших способів.

З метою виявлення та притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення контрабанди, а також з метою вилучення товарів, щодо яких є підозра в незаконному переміщенні через митний кордон України, переміщення таких товарів може здійснюватися під негласним контролем та оперативним наглядом правоохоронних органів.

Порядок проведення негласного контролю за переміщенням товарів визначається Митним кодексом і відповідним нормативно-правовим актом центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері захисту державного кордону, погодженим з Генеральною прокуратурою України та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України.

Здійснення негласного контролю можливе за підозрою в незаконному переміщенні товарів.

15.2. Порушення митних правил та відповідальність за їх вчинення

Порушення митних правил є різновидом адміністративного правопорушення, яке являє собою протиправні, винні (умисні або з необережності) дії чи бездіяльність, що посягають на встановлений Митним кодексом та іншими актами законодавства України порядок переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України, пред'явлення їх митним органам для проведення митного контролю та митного оформлення, а також здійснення операцій з товарами, що перебувають під митним контролем або контроль за якими покладено на митні органи Митним кодексом чи іншими законами України, і за які Митним кодексом передбачена адміністративна відповідальність¹.

Адміністративна відповідальність за правопорушення, передбачені Митним кодексом, настає у разі, якщо ці правопорушення не тягнуть за собою кримінальну відповідальність.

Протиправність – це юридичний вираз суспільної небезпеки правопорушення. Вона виявляється в тому, що певне суспільно небезпечне діяння визнається порушенням митних правил тільки тоді, коли воно передбачене чинним законодавством².

Винність характеризує психічне ставлення особи до скоєної дії чи бездіяльності та її наслідків, виражене у формі умислу й необережності.

Порушення митних правил визнається вчиненим умисно, коли особа, яка його вчинила, усвідомлювала протиправний характер своєї дії чи безді-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

² Митний кодекс України : навч.-метод. посіб. / заг. ред. М. Я. Азарова. – К. : Державна митна служба України, 2012. – 904 с.

яльності, передбачала її шкідливі наслідки й бажала їх або свідомо допускала настання цих наслідків.

Порушення митних правил визнається вчиненим з необережності, коли особа, яка його вчинила, передбачала можливість настання шкідливих наслідків своєї дії чи бездіяльності, але легковажно розраховувала на їх відвернення або не передбачала можливості настання таких наслідків, хоч повинна була й могла їх передбачити.

Відповідальність за порушення митних правил встановлюється виключно митним кодексом України. Склад порушення включає в себе ознаки, що характеризують зовнішній акт поведінки особи, його спрямованість і наслідки, і ознаки, що характеризує самого правопорушника і його психічне відношення до вчиненого. Відповідно цьому ознаки складу порушення митних правил об'єднуються в чотири групи (елементи), що характеризують:

- а) об'єкт порушення митних правил;
- б) об'єктивну сторону порушення митних правил;
- в) суб'єкт порушення митних правил;
- г) суб'єктивну сторону порушення митних правил (рис. 15.2).

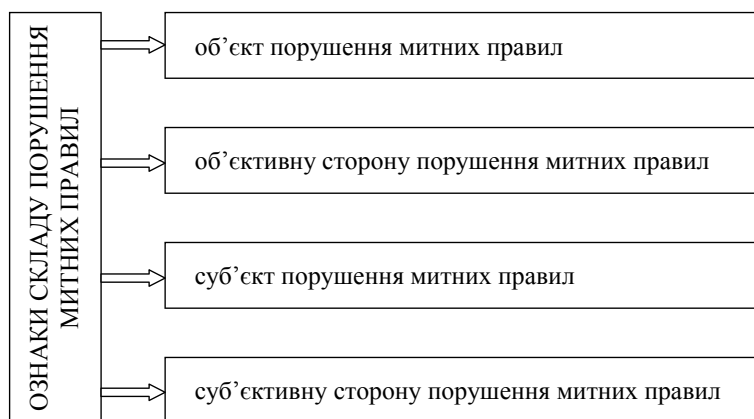

Рис. 15.2. Ознаки складу порушення митних правил

Всі вказані елементи складу порушення митних правил являють собою нерозривну єдність. Наявність цих елементів суворо обов'язкова для кваліфікації конкретного діяння як порушення митних правил. Якщо хоч би один з них відсутній або не відповідає тим властивостям, які передбачені відповідною статтею митного кодексу України, то вказане діяння не є порушенням митних правил.

Об'єктом порушень митних правил є суспільні відносини, які охороняються законом і яким в результаті посягання завдається чи може бути завдана шкода, а також те, на що спрямоване посягання.

Об'єктивною стороною порушень митних правил є сукупність передбачених законом ознак, які характеризують зовнішній прояв діяння, що посягає на об'єкти правової охорони, а також об'єктивні умови цього посягання.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами – посадові особи цих підприємств.

Під громадянами слід розуміти фізичних осіб: громадян України, іноземців, осіб без громадянства.

Під посадовими особами підприємств слід розуміти керівників та інших працівників підприємств (резидентів та нерезидентів), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Суб'єктивна сторона порушень митних правил характеризується психічним ставленням особи до вчинення правопорушення:

- вина – психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої Митним кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності;
- мотив – внутрішнє спонукання особи, яке створило психологічні передумови скоєння правопорушення;
- мета – наслідок, якого прагне досягти особа, вчиняючи правопорушення.

Порушення митних правил визнається зробленим навмисно, якщо особа, що його скоїла, усвідомлювала протиправний характер своєї дії (бездіяльності), передбачала можливі шкідливі наслідки і бажала їх (прямий умисел) чи свідомо допускала настання цих наслідків (непрямий умисел).

Не є порушенням митних правил дія, яка хоч і визначається митним кодексом України як така, але вчинена в стані крайньої необхідності, тобто з метою усунення небезпеки, яка загрожує державному або громадському порядку, власності, правам і свободам громадян, установленому порядку управління, якщо ця небезпека за існуючих обставин не могла бути усунута іншими засобами та якщо заподіяна шкода є менш значною, ніж відвернена шкода.

Вирішуючи питання про застосування до особи адміністративної відповідальності за вчинення порушення митних правил, потрібно мати на увазі, що це правопорушення має багато спільних меж з таким небезпечним правопорушенням, як злочин. Зумовлене це тим, що об'єкти посягання цих правопорушень співпадають. Тому надзвичайно важливо, щоб при кваліфікації конкретного діяння враховувалась вся сукупність обставин, що характеризують склад правопорушення: зокрема, особливості об'єкта посягання, особистість правопорушника, форму його провини, наслідку протиправного діяння. Тільки в цьому випадку можливо правильно визначити міру суспільної небезпеки конкретного діяння і відповідно кваліфікувати його або як порушення митних правил, або як злочин.

Адміністративна відповідальність за порушення митних правил встановлюється Митним кодексом.

Суб'єктами адміністративної відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами – посадові особи цих підприємств.

Відповідальність за вчинення порушення митних правил встановлюється тільки митним кодексом України і тільки за ті правопорушення, які ним передбачені. Перелік порушень митних правил є вичерпним.

Відповідальність за порушення митних правил – обов'язок особи, яка їх порушила, нести негативні наслідки матеріального або особистого характеру, що передбачені нормами митного кодексу України.

Суб'єктами відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, яким на момент вчинення правопорушення виповнилось 16 років. Встановлення певного мінімального віку, по досягненні якого особа може бути притягнута до адміністративної відповідальності і піддана адміністративному стягненню, пов'язане з фізіологічним принципом поступового формування здатності людини усвідомлювати значення своїх дій, керувати ними і розуміти суспільну небезпеку протиправних діянь, що вчиняються нею. Вік має важливе значення для визначення кола осіб, на яких розповсюджується дія митного кодексу України, встановлення умов його застосування.

Вік, з якого можливе настання адміністративної відповідальності, повинен обчислюватися з моменту вчинення адміністративного порушення, тобто відповідальність може наступити тільки в тому випадку, якщо 16 років виконалося особі саме до моменту здійснення протиправного діяння, а не до часу розгляду питання про притягнення її до адміністративної відповідальності.

Суб'єктами відповідальності за порушення митних правил можуть бути і посадові особи підприємств – керівники та інші працівники підприємств (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених Митним кодексом, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Під посадовими особами підприємств слід розуміти працівників, що займають посади, пов'язані зі здійсненням організаційно-владних, адміністративно-управлінських функцій, внаслідок яких виникають певні правові наслідки для осіб і організацій, яким вони адресовані.

Всі ці функції мають одну спільну мету: в них реалізуються владні повноваження в процесі здійснення соціального управління в широкому значенні цього слова. Причому реалізація цих повноважень виступає в формі видання певних владних розпоряджень (актів управління), направлених на організацію роботи і поведінки інших осіб. У процесі виконання таких владних розпоряджень (актів) між керівником (посадовою особою) і підлеглим (адресатом владного розпорядження) встановлюється певний правовий зв'язок, який зумовлює виникнення відповідних правових наслідків. Вони зосереджують

у своїх руках розпорядження значними матеріальними, фінансовими і трудовими ресурсами, здійснюють важливі організаційно-управлінські функції і саме внаслідок цього наділяються владними повноваженнями і несуть підвищену відповідальність за результати своєї службової діяльності.

Посадові особи притягаються до адміністративної відповідальності тільки при наявності їх провини в здійсненні правопорушення. Провина як елемент суб'єктивної сторони проступків, що вчиняються посадовими особами, виражається, як правило, в формі необережності. Однак в окремих випадках можливо і умисне здійснення посадовою особою адміністративної провини, коли правопорушник свідомо допускає настання певних шкідливих наслідків, хоч і не бажає їх настання (непрямий умисел).

Порядок накладення адміністративних стягнень на посадових осіб не відрізняється від загального порядку їх накладення, що застосовується до всіх фізичних осіб.

Іноземці й особи без громадянства, які перебувають на території України, підлягають адміністративній відповідальності на загальних підставах з громадянами України.

Поняття «іноземець» і «особа без громадянства» сформульовані в Законі України № 3773-VI «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» від 22.09.2011 р.

Іноземцем визнається особа, які не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Особою без громадянства є особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином. Згідно зі ст. 26 Конституції України іноземці, особи без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть ті ж самі обов'язки, що і громадяни України, за виключеннями, встановленими Конституцією, законами або міжнародними договорами України (зокрема, вони не мають виборчих прав, не несуть військового обов'язку, не можуть бути суддями, прокурорами, народними депутатами і т. п.).

За порушення вимог закону, що виразилося у вчиненні порушення митних правил, іноземці і особи без громадянства можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності на рівних підставах з громадянами України і користуватися при цьому відповідними способами захисту своїх прав і свобод (подача скарги до вищестоящого органу по лінії підлеглості, звернення до прокурора, судове оскарження неправомірних дій, що порушують права і свободи людини і громадянина).

Питання про відповідальність за адміністративні правопорушення, вчинені на території України іноземцями, які згідно з чинними законами та міжнародними договорами України користуються імунітетом від адміністративної юрисдикції України, вирішуються дипломатичним шляхом.

Митним кодексом передбачено особливості відповідальності за деякі види порушень митних правил. Вчинення порушень митних правил внаслідок аварії, дії обставин непереборної сили або протиправних дій третіх осіб,

що підтверджується відповідними документами, а також допущення у митній декларації помилок, які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, якщо такі помилки не допускаються систематично, не тягне за собою адміністративної відповідальності, передбаченої Митним кодексом.

Перевізники несуть відповідальність за переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю шляхом подання митному органу як підстави для переміщення цих товарів документів, що містять неправдиві відомості, виключно у разі, якщо ці відомості стосуються кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, а перевізниками не вжито заходів до перевірки правдивості зазначених відомостей або у разі неможливості такої перевірки не внесено відповідного запису до міжнародної автомобільної накладної (CMR).

Тут наведено вичерпний перелік порушень митних правил, при вчиненні яких, за умов аварії чи дії непереборної сили, адміністративна відповідальність не настає.

Дані положення діють при наданні документів, виданих компетентними органами, які підтверджують, що порушення митних правил сталося внаслідок аварії, дії непереборної сили або протиправних дій третіх осіб.

Під аварією у цьому випадку слід розуміти пошкодження, вихід з ладу й руйнування, що сталися з техногенних (конструктивних, виробничих, технологічних, експлуатаційних) або природних причин.

Під дією непереборної сили слід розуміти:

- стихійне лихо (пожежу, повінь, інше стихійне лихо чи сезонне природне явище, зокрема таке, як замерзання моря, проток, портів тощо, закриття шляхів, проток, каналів, перевалів);
- військові дії чи надзвичайний стан у регіоні;
- зафіксований у встановленому законом порядку факт учинення злочинних дій третіми особами;
- інші обставини чи події.

Документи, що підтверджують факт аварії або дії непереборної сили, можуть видаватися місцевими органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування, органами Міністерства внутрішніх справ України, іншими спеціально вповноваженими на це державними органами, а також міністерствами, іншими центральними органами виконавчої влади, підприємствами, які здійснюють діяльність щодо усунення наслідків аварій, тощо.

Під протиправними діями третіх осіб слід розуміти вчинення діянь іншою стороною, що порушують законні права та інтереси особи, під час виконання нею митних формальностей, в тому числі вчинення правопорушення відносно особи.

Документи, що підтверджують факт протиправних дій третіх осіб, можуть видаватися судами, правоохоронними органами, іншими спеціально вповноваженими на це державними органами.

Посадова особа, яка виявила порушення митних правил, що могло статися внаслідок аварії або дії непереборної сили, протиправних дій третіх осіб, керуючись законом, оцінює докази події, що стала причиною порушення митних правил, за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й об'єктивному дослідженні всіх обставин справи в їх сукупності.

У разі підтвердження вчинення правопорушень унаслідок аварії або дії непереборної сили, протиправних дій третіх осіб, справа про порушення митних правил не порушується, а порушена – підлягає закриттю.

У разі допущення у митній декларації не більше двох разів протягом місяця помилок (крім орфографічних помилок), які не призвели до неправомірного звільнення від сплати митних платежів або зменшення їх розміру, до незабезпечення дотримання заходів тарифного та/або нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справа про порушення митних правил не порушується.

За порушення митних правил можуть бути накладені такі адміністративні стягнення:

- попередження;
- штраф;
- конфіскація товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу.

Рис. 15.3. Види адміністративних стягнень за порушення митних правил

Адміністративні стягнення за порушення митних правил – це заходи відповідальності за митні правопорушення, що передбачені санкцією норми митного права. Вони застосовуються митними та судовими органами і поряд із загальними мають ряд спеціальних характерних ознак.

Адміністративні стягнення за порушення митних правил завжди відбивають реакцію держави на правопорушення у вигляді негативної оцінки як зробленого правопорушення, так і самого правопорушника.

Митний кодекс України містить вичерпний перелік стягнень за порушення митних правил. Інші стягнення, крім тих, що передбачені в Митному кодексі України, посадові особи митних органів та суди застосовувати не можуть.

Накладення стягнення за порушення митних правил, окрім загальних, спричиняє певні спеціальні правові наслідки. Повторне здійснення протягом року порушення митних правил визнається обставиною, що обтяжує відповідальність за порушення митних правил із усіма наслідками, що звідси випливають, у тому числі тягне застосування більш суворого адміністративного стягнення.

Система адміністративних стягнень, передбачених в статті, що коментується, включає в себе різні по характеру і правовим наслідкам санкції, що дозволяє використати з урахуванням характеру вчиненого порушення митних правил особистості правопорушника. Санкції співвіднесені між собою і розташовані в залежності від наростання суворості стягнення від найбільш легкого (попередження) до самого серйозного – конфіскації.

Кожна стаття глави 68 «Види порушень митних правил та відповідальність за такі правопорушення» Митного кодексу містить чіткі вказівки на міру стягнення, яка підлягає застосуванню за вчинення передбаченої нею провини. Орган, що розглядає справу про порушення митних правил, може призначити тільки те адміністративне стягнення, яке вказане в санкції статті.

За одне і те саме порушення митних правил може накладатися тільки основне або основне і додаткове адміністративні стягнення. Якщо статтею, якою встановлюється адміністративна відповідальність за порушення митних правил, передбачається основне і додаткове адміністративні стягнення, застосування лише додаткового адміністративного стягнення без основного не допускається, крім випадку, передбаченого частиною третьою статті 467 Митного кодексу.

Попередження або штраф можуть застосовуватися тільки як основний вид стягнення за вчинене правопорушення, передбачене всіма статтями, за винятком пересилання заборонених товарів у міжнародних поштових та експрес-відправленнях.

Конфіскація товарів, товарів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю, (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовувались виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних угод про транспортне сполучення) та транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів, може застосовуватися як основний вид стягнення за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 473 та 482–484 Митного кодексу.

Попередження як адміністративне стягнення за порушення митних правил є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопусти-

мости таких діянь у майбутньому. Попередження виноситься у формі постанови про накладення адміністративного стягнення.

Попередження як один з видів адміністративного стягнення застосовується переважно до осіб, винних у здійсненні незначних проступків, які не представляють великої суспільної небезпеки.

Попередження безпосередньо спрямоване на особистість правопорушника, його застосування має в основному моральний характер і не пов'язане з обмеженням яких-небудь прав винної особи. На практиці попередження застосовується у випадку здійснення незначних митних порушень і щодо осіб, які їх здійснили вперше або з необережності. Попередження як стягнення за порушення вимог митного законодавства застосовується найчастіше і по своїй суті є офіційним попередженням правопорушника стосовно недопустимості таких діянь надалі.

Зміст попередження полягає в офіційному, від імені держави, засудженні й осуді протиправного діяння правопорушника органом адміністративної юрисдикції і в попередженні правопорушника про неприпустимість таких дій надалі. Оскільки попередження саме м'яке адміністративне стягнення, воно не зачіпає майнові й інші права порушника. Застосовується попередження лише в тому випадку, коли воно передбачене в санкції статті.

Попередження – одне з основних адміністративних стягнень. За наявності альтернативи в санкції статті воно застосовується тільки в тих випадках, коли особа, що характеризується позитивно, вперше вчинила порушення митних правил, за яке недоцільно застосовувати більш суворе стягнення. Причому перераховані умови лише в комплексі можуть дати підставу застосувати попередження, а не штраф або інше адміністративне стягнення, передбачене санкцією відповідної статті Митного кодексу України.

Застосування попередження, як і іншого адміністративного стягнення, спричиняє для правопорушника відповідні правові наслідки. Крім того, належним образом оформлене попередження набуває значення преюридиційального факту, що важливо для притягнення до відповідальності і визначення стягнення відносно осіб, що здійснило повторно однорідне порушення митних правил.

Застосування попередження як до громадян, так і до посадових осіб підприємств передбачено статтею 468, частиною першою статті 469, частиною першою статті 470, частиною першою 481 Митного кодексу України.

Попередження оформляється письмово шляхом винесення постанови органом (посадовою особою), що розглядає справу.

Штраф як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у покладенні на особу, яка притягується до адміністративної відповідальності за таке правопорушення, обов'язку сплатити до державного бюджету грошові кошти у сумі, яка визначається Митним кодексом залежно від виду та характеру вчиненого правопорушення.

Сплата штрафу, якщо при цьому не застосовується адміністративне стягнення у вигляді конфіскації товарів, транспортних засобів, не звільняє

особу, яка вчинила порушення митних правил, від сплати митних платежів, крім випадків, передбачених Митним кодексом.

Найбільш поширеним видом покарання порушників у митному праві є штраф. Більшість санкції статей, що установлюють відповідальність за порушення митних правил, передбачають накладення штрафів.

Штраф виражається в одержанні з порушника в дохід держави, визначеної санкцією відповідної статті суми грошових коштів. При встановленні видів штрафу і його розмірів митне законодавство враховує специфіку окремих видів порушення митних правил, особливості цих діянь з погляду всіх елементів складу правопорушень, особливості осіб, що заподіюють збиток економічним інтересам держави.

Штраф – це міра впливу на свідомість правопорушника шляхом ущемлення його майнових інтересів. Штраф як адміністративне стягнення за вчинення порушення митних правил може застосовуватися як основне покарання.

Митним кодексом України встановлено порядок нарахування штрафів за статтями 468–471, 474–481 у чітко визначених сумах неоподаткованою мінімуму доходів громадян, за статтями 472, 482–485 – у відсотковому еквіваленті.

Розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян визначається законами України.

Конфіскація як адміністративне стягнення за порушення митних правил полягає у примусовому вилученні товарів, транспортних засобів комерційного призначення – безпосередніх предметів порушення митних правил, товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для приховування товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил від митного контролю (крім транспортних засобів комерційного призначення, які використовуються виключно для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України за визначеними маршрутами та рейсами, що здійснюються відповідно до розкладу руху на підставі міжнародних договорів, укладених відповідно до закону), а також транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза місцем розташування митного органу і безоплатній передачі їх у власність держави.

При цьому моторні транспортні засоби та несамохідні транспортні засоби, що буксируються ними, розглядаються як самостійні об'єкти конфіскації.

Конфіскація може бути застосована виключно за рішенням суду у випадках, обсязі та порядку, що визначаються Митним кодексом України та іншими законами України.

Конфіскація товарів, транспортних засобів застосовується незалежно від того, чи є ці товари, транспортні засоби власністю особи, яка вчинила правопорушення.

Застосування конфіскації передбачено статтями 471 (конфіскація лише тих товарів, переміщення яких через митний кордон України заборонено

або обмежено законодавством України), 472, 473, 476, 482–484 Митного кодексу України.

Забороненими до переміщення через митний кордон України є товари:

- переміщення яких через митний кордон України заборонено законом;
- на пропуск яких відповідно до закону потрібні дозволи інших державних органів за відсутності цих дозволів (крім алкогольних напоїв і тютюнових виробів, а також харчових продуктів для власного споживання, що ввозяться громадянами в обсязі та в порядку, встановлених статтею 376 та частиною другою статті 378 Митного кодексу України);
- що переміщуються через митний кордон України з порушенням вимог Митного кодексу України та інших законів України, крім випадків, передбачених Митним кодексом України.

Обмеження переміщення через митний кордон України окремих товарів застосовується у випадках, передбачених законом. Переліки таких товарів (із зазначенням їх опису та коду за УКТ ЗЕД), а також порядок видачі відповідних дозволів та їх обігу з використанням засобів інформаційних технологій затверджуються Кабінетом Міністрів України. Обмеження щодо ввезення на митну територію України та вивезення за межі митної території України валютних цінностей, а також порядок переміщення їх через митний кордон України, у тому числі особливості декларування валютних цінностей (зокрема, визначення граничних сум валютних цінностей, які підлягають письмовому або усному декларуванню), можуть встановлюватися Національним банком України.

У разі неможливості конфіскації товарів, транспортних засобів з осіб, що вчинили порушення митних правил, державним виконавцем за рішенням суду в установленому законом порядку може стягуватися вартість цих товарів, транспортних засобів.

Як адміністративне стягнення конфіскація може встановлюватися тільки законом і призначатися лише у випадках, прямо передбачених у відповідних статтях Митного кодексу України.

Адміністративне стягнення за порушення митних правил не може бути застосовано інакше, як на підставі та в порядку, що встановлені Митним кодексом та іншими законами України.

Додержання митними органами вимог закону в разі застосування адміністративних стягнень за порушення митних правил забезпечується здійсненням систематичного контролю з боку органів вищого рівня та їх посадових осіб, правом оскарження постанов у справах про порушення митних правил та іншими заходами, передбаченими законодавством України.

Стаття 1 Конституції України проголосила Україну як демократичну правову державу, для якої характерне визнання пріоритету прав і свобод людини і громадянина, взаємна відповідальність держави і особистості. Звідси виникає зміст поняття «законність» у значенні точного і неухильного виконання вимог законів і заснованих на них інших правових актів з урахуванням безумовного верховенства закону. У зв'язку з цим необхідно

підкреслити особливу значимість норм статті, що коментується для всіх органів, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності незалежно від характеру і об'єму їх повноважень.

Ніхто не може бути підданий мірі адміністративного впливу в зв'язку з адміністративним правопорушенням інакше, як на основах і в порядку, встановлених законодавством.

Воля держави, направлена на припинення протиправних дій, виражена досить чітко, бо застосування до особи адміністративної відповідальності можливе тільки на основах, встановлених у законі. Якщо такі основи відсутні або якщо провина особи в здійсненні діяння по цих основах не доведена, особа не може бути піддана якій-небудь мірі адміністративного стягнення.

Таке ж важливе значення для захисту прав громадян, що підозрюються в здійсненні порушення митних правил, має і ст. 58 Конституції України, згідно з якою ніхто не може відповідати за діяння, яке в момент його здійснення не визнавалося правопорушенням. Більш того якщо навіть особа вчинила адміністративне порушення, але після його здійснення відповідальність за нього пом'якшена або усунена, то застосовується новий закон, що звільняє правопорушників від відповідальності або пом'якшує її. Цей висновок безпосередньо випливає з ч. 1 ст. 58 Конституції, яка свідчить, що закони й інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії у часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або виключають відповідальність особи.

З конституційних положень про рівність всіх перед законом (ст. 24 Конституції України), про право кожного захищати свої права і свободи всіма способами, не забороненими законом, у тому числі шляхом звертання до суду (ст. 55 Конституції України), про право кожного на отримання кваліфікованої юридичної допомоги (ст. 59 Конституції України) й інше випливає принцип рівності перед законом. Крім того, принципове значення для провадження у справах про порушення митних правил мають положення ст. 62 Конституції України про презумпцію невинності і про те, що обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинність, а сумніви у винності осіб тлумачаться на його користь; і положення ст. 61 Конституції України про те, що ніхто не може бути двічі притягнутий до юридичної відповідальності одного вигляду за одне і те ж правопорушення. Однаковою мірою це відноситься і до застосування положення ст. 63 Конституції України про те, що ніхто не зобов'язаний і не несе відповідальності за відмову свідчити або давати пояснення відносно себе, членів своєї сім'ї або близьких родичів, коло яких визначається законом.

Важливим правилом є те, що міра впливу до винного в здійсненні порушення митних правил може бути застосована, по-перше, тільки уповноваженим на те органом або посадовою особою і, по-друге, в межах встановлених законом повноважень.

Нарешті, забезпечення законності полягає в обов'язку вищого (в порядку підлеглості) органу (посадової особи) здійснювати контроль за діяльністю підлеглих йому органів і осіб, уповноважених застосовувати заходи адміністративної відповідальності, а також права особи, притягнутої до адмі-

ністративної відповідальності, оскаржити накладене стягнення в судовому порядку, а також подати скаргу у вищий в порядку підлеглості орган (посадовій особі).

Таким чином, законодавством створено цілісну систему заходів, спрямованих на забезпечення законності при застосуванні стягнень у справах про порушення митних правил до осіб, що здійснили порушення, і в той же час на виключення неправомірних порушень їх прав і законних інтересів.

Митний кодекс визначає строки для притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення порушення митних правил її застосування адміністративного впливу, тобто терміни, після закінчення яких можливість накладення адміністративного стягнення виключається.

Якщо справи про порушення митних правил відповідно до статті 522 Митного кодексу розглядаються митними органами, адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через шість місяців з дня вчинення правопорушення, а у разі розгляду митними органами справ про триваючі порушення митних правил, – не пізніше, ніж через шість місяців з дня виявлення цих правопорушень.

Якщо справи про порушення митних правил розглядаються судами (суддями), адміністративне стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через три місяці з дня вчинення правопорушення, а в разі розгляду судами (суддями) справ про триваючі порушення митних правил, – не пізніше, ніж через три місяці з дня виявлення цих правопорушень.

У разі закриття кримінального провадження, але за наявності в діях правопорушника ознак порушення митних правил, адміністративні стягнення за порушення митних правил може бути накладено не пізніше, ніж через провадження, але не пізніше, ніж через два роки з дня вчинення правопорушення три місяці з дня прийняття рішення про закриття кримінального.

Перебіг строку накладення адміністративного стягнення починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок. При цьому строк, що визначається місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця цього строку. Якщо закінчення строку, що визначається місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має, то строк закінчується в останній день цього місяця. Останнім днем строку, який закінчується вказівкою на певний день, вважається цей день.

Якщо закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, яка повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Останній день строку триває до двадцять четвертої години, але якщо в цей строк слід було вчинити процесуальну дію в митному органі, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

15.3. Види порушень митних правил

1. Порушення режиму зони митного контролю

Проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, перетинання меж зони митного контролю громадянами, які не перетинають митний кордон України, та посадовими особами державних органів, які не здійснюють інші види контролю, передбачені Митним кодексом, та їх пересування в межах цієї зони з порушенням порядку, встановленого Митним кодексом, – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

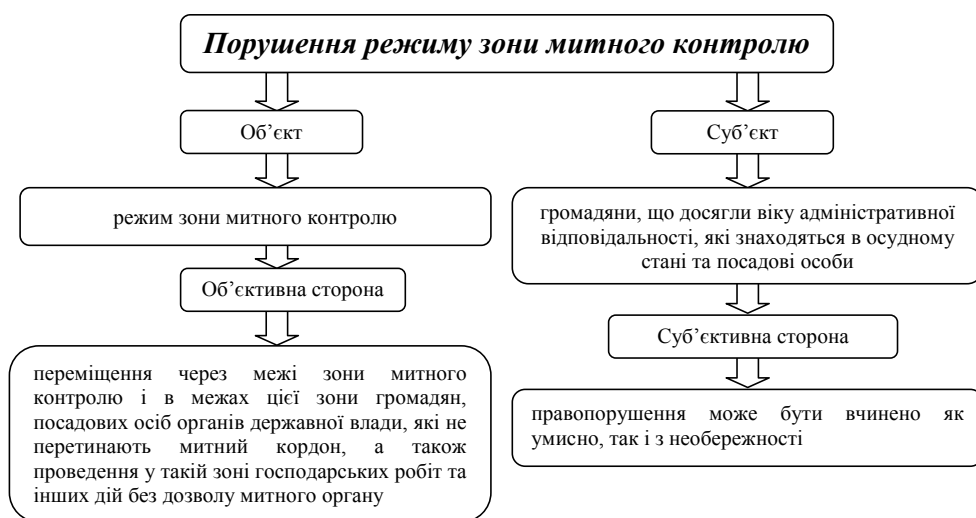

Рис. 15.4. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Під зоною митного контролю (далі – ЗМК) слід розуміти місце, визначене митними органами в пунктах пропуску через Державний кордон України або в інших місцях митної території України, в межах якого митні органи здійснюють митні формальності.

ЗМК створюються у пунктах пропуску через Державний кордон України, на територіях морських і річкових портів, аеропортів, на залізничних станціях та на територіях підприємств, вільних митних зон, митних складів, складів тимчасового зберігання, а також в інших місцях, визначених відповідно до Кодексу. Забезпечення режиму ЗМК покладено на митні органи.

Під режимом ЗМК слід розуміти встановлені законодавством України з питань митної справи приписи, заборони та/або обмеження щодо перебування в зоні митного контролю товарів, транспортних засобів комерційного призначення та громадян, розташування в ній споруд та об'єктів, а також проведення у цій зоні господарських робіт.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Проведення господарських робіт у зоні митного контролю, переміщення через межі зони митного контролю і в межах цієї зони товарів, транспортних засобів, громадян, які не перетинають митний кордон України, а також посадових осіб державних органів, які не здійснюють інші види контролю, передбачені Митним кодексом України, відбуваються з дотриманням режиму зони митного контролю і допускаються тільки з письмового дозволу керівника відповідного митного органу або особи, яка виконує його обов'язки, а в зонах митного контролю, розташованих у пунктах пропуску через Державний кордон України, – крім того, за погодженням з начальником відповідного органу охорони державного кордону.

Таким чином, такому переміщенню та проведенню господарських робіт повинно передувати отримання дозволу митного органу.

При цьому громадяни, які перетинають митний кордон України, представники організацій, підприємств та установ що отримують чи відправляють товари та інші предмети, допускаються до ЗМК на підставі дійсних для в'їзду (виїзду) документів чи транспортних та інших документів на отримання (відправку) товарів та інших предметів.

Співробітники прикордонного, санітарного, ветеринарного, фіто-санітарного та інших видів контролю при необхідності виконання службових обов'язків у ЗМК пропускаються на її територію по службових посвідченнях.

У режимній зоні ЗМК митні органи можуть затверджувати додаткові режимні правила, що регламентують порядок допуску в зазначену зону осіб у тому числі тих, які беруть участь у здійсненні контролю, навантажувально-розвантажувальних робіт, а у ЗМК в пунктах пропуску на митному кордоні, також обслуговування осіб і транспортних засобів закордонного прямування, відправлення з пунктів пропуску транспортних засобів та вантажів, з урахуванням завдань і повноважень цих осіб. Суб'єктами цього правопорушення не можуть бути працівники митних органів.

2. Неправомірні операції з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем

Проведення з товарами, митне оформлення яких не закінчено, або з товарами, що перебувають на тимчасовому зберіганні під митним контролем на складі тимчасового зберігання, на складі організації-отримувача гуманітарної допомоги або на митному складі, операцій, не передбачених Митним кодексом, або проведення передбачених операцій без дозволу митного органу, – тягнуть за собою попередження або накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зміна стану таких товарів, користування та розпорядження ними без дозволу митного органу, а так само невжиття передбачених Митним кодексом заходів щодо товарів, строк тимчасового зберігання яких під митним контролем закінчився, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Видача без дозволу митного органу або втрата таких товарів тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Зміна стану – здійснення операцій з товарами і транспортними засобами, що перебувають під митним контролем, у результаті яких змінюються властивості товарів (ввезення товарів і транспортних засобів у зборі з наступним демонтажем з метою представлення митним органам не цілих агрегатів, а їх комплектуючих).

Під видачею товарів розуміється їх передача третім особам без дозволу митного органу.

Дане правопорушення вважається закінченим з того моменту, як особа зробила описані в диспозиції даної статті дії, незалежно від заподіяння збитку чи настання інших наслідків.

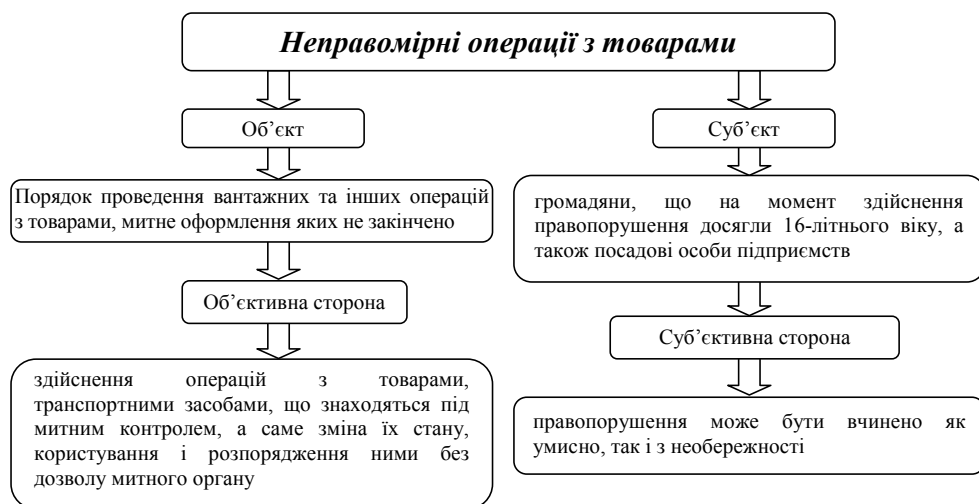

Рис. 15.5. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Безпосередній об'єкт – порядок навантаження, вивантаження, перевантаження, усунення пошкоджень упаковки, розпакування, упакування, перепакування, зважування та визначення інших істотних характеристик товарів, що перебувають під митним контролем, взяття проб та зразків таких товарів, зміна ідентифікаційних знаків чи маркування на цих товарах або їх упаковці, транспортних засобах комерційного призначення, а також заміна транспортного засобу комерційного призначення.

3. Недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення та документів до митного органу призначення, видача їх без дозволу митного органу або втрата

Перевищення встановленого статтею 95 Митного кодексу строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що пе-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

ребувають під митним контролем, до митного органу призначення (а при переміщенні в межах зони діяльності одного митного органу – від одного підрозділу цього органу до іншого), митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби не більше ніж на одну добу – тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі десяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення встановленого статтею 95 Митного кодексу строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, митних або інших документів на ці товари, транспортні засоби більше, ніж на одну добу, але не більше, ніж на десять діб – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Перевищення встановленого статтею 95 Митного кодексу строку доставки товарів, транспортних засобів комерційного призначення, митних або інших документів на ці товари більше ніж на десять діб, а так само втрата цих товарів, транспортних засобів, документів чи видача їх без дозволу митного органу – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Рис. 15.6. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Відповідно до Митного кодексу особи, що прийняли товари і транспортні засоби комерційного призначення до перевезення, зобов'язані доставити ці товари та транспортні засоби в митницю призначення, а також

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

документи на них, які підлягають врученню відповідній митниці в установленій строк:

- для автомобільного транспорту – 10 діб (у разі переміщення в зоні діяльності одного митного органу – 5 діб);
- для залізничного транспорту – 28 діб;
- для авіаційного транспорту – 5 діб;
- для морського та річкового транспорту – 20 діб;
- для трубопровідного транспорту – 31 доба;
- для трубопровідного транспорту (з перевантаженням на інші види транспорту) – 90 діб.

До зазначених строків не включається:

- час дії обставин непереборної сили;
- час зберігання товарів під митним контролем (за умови інформування митного органу, який контролює їх переміщення);
- час, необхідний для здійснення інших операцій з товарами, у випадках, передбачених цим розділом (за умови інформування митного органу, який контролює переміщення цих товарів).

У разі недоставлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, митних та інших документів в митницю призначення внаслідок аварії або дії непереборної сили, відповідальність за цією статтею не настає за таких умов:

- вжиття всіх необхідних заходів для забезпечення збереження товарів та недопущення будь-якого їх використання;
- термінового повідомлення найближчого митного органу про обставини події, місцезнаходження товарів і транспортного засобу.

Ці обставини повинні бути підтверджені відповідними документами.

Під недоставленням товарів та транспортних засобів комерційного призначення треба розуміти фактичне незнаходження на місці призначення (у відповідному митному органі) товарів та транспортних засобів комерційного призначення, що перебувають під митним контролем у визначені законодавством строки.

Під недоставленням документів на товари і транспортні засоби комерційного призначення необхідно розуміти невручення (ненадання) відповідною особою товаротранспортних документів відповідного типу за видом транспорту (товаротранспортної або залізничної накладних, передатної відомості, коносаменту, маніфесту, генеральної декларації, акту приймання-передачі товару та інших) та комерційних документів на переміщувані товари і транспортні засоби одночасно з наданням повідомлення про їх прибуття.

4. *Порушення порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю*

Порушення встановленого Митним кодексом порядку проходження митного контролю в зонах (коридорах) спрощеного митного контролю, тобто переміщення через митний кордон України особою, яка формою проходження митного контролю обрала проходження (проїзд) через «зелений коридор», то-

варів, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, або товарів в обсягах, що перевищують неоподатковувану норму переміщення через митний кордон України, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, а у разі, якщо безпосередніми предметами правопорушення є товари, переміщення яких через митний кордон України заборонено або обмежено законодавством України, – також конфіскацію цих товарів¹.

Рис. 15.7. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Двоканальна система – це спрощена система митного контролю, яка дає громадянам змогу здійснювати декларування, обираючи один з двох каналів проходу (проїзду транспортними засобами особистого користування) через митний кордон України.

Канал, позначений символами зеленого кольору («зелений коридор»), призначений для декларування шляхом вчинення дій громадянами, які переміщують через митний кордон України товари в обсягах, що не підлягають оподаткуванню митними платежами та не підпадають під встановлені законодавством заборони або обмеження щодо ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території, та не підлягають письмовому декларуванню.

Громадянин самостійно обирає відповідний канал («зелений» або «червоний» коридор) для проходження митного контролю за двоканальною системою.

Обрання «зеленого коридору» вважається заявою громадянина про те, що переміщувані ним через митний кордон України товари не підлягають письмовому декларуванню, оподаткуванню митними платежами, не підпадають під встановлені законодавством заборони та/або обмеження щодо

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території та свідчить про факти, що мають юридичне значення.

Громадяни, які проходять (проїжджають) через «зелений коридор», звільняються від подання письмової митної декларації. Звільнення від подання письмової митної декларації не означає звільнення від обов'язкового дотримання порядку переміщення товарів через митний кордон України.

Товари, заборонені до переміщення через митний кордон України:

- заборонені для ввезення в Україну;
- заборонені для вивезення з України;
- заборонені до транзиту через митну територію України;
- за якими не було проведено митне оформлення;
- переміщені через митний кордон України з порушенням вимог дійсного кодексу й інших законів України.

5. Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення

Недекларування товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України, тобто незаявлення за встановленою формою точних та достовірних відомостей (наявність, найменування або назва, кількість тощо) про товари, транспортні засоби комерційного призначення, які підлягають обов'язковому декларуванню у разі переміщення через митний кордон України, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів з конфіскацією зазначених товарів, транспортних засобів¹.

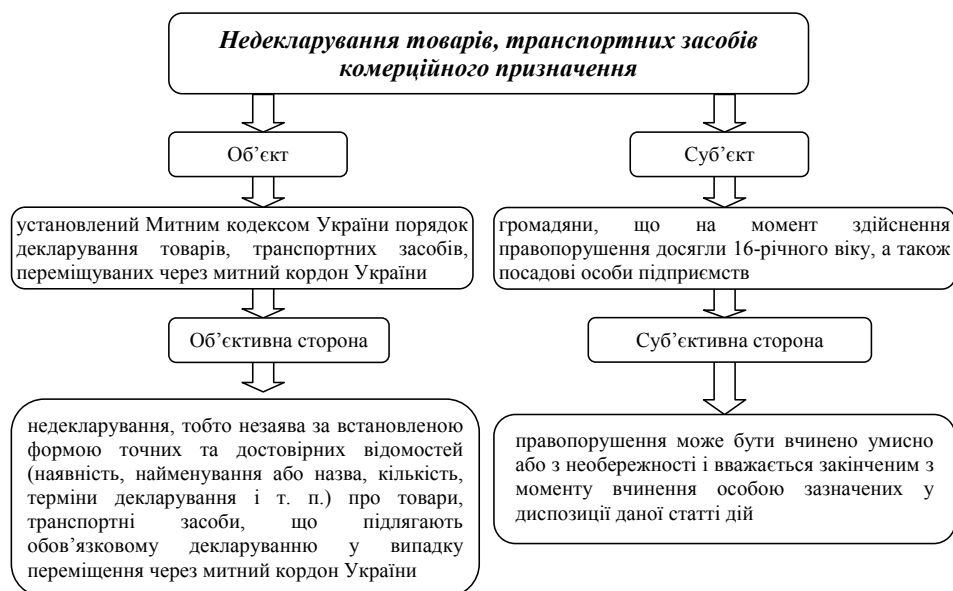

Рис. 15.8. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Недекларування товарів, транспортних засобів, переміщуваних через митний кордон України, – незаявлення за встановленою формою точних відомостей про товари і транспортні засоби, а також відомостей, необхідних для здійснення їх митного контролю і митного оформлення.

Товари – будь-які рухомі речі, у тому числі ті, на які законом поширено режим нерухомої речі (крім транспортних засобів комерційного призначення), валютні цінності, культурні цінності, а також електроенергія, що переміщується лініями електропередачі.

Транспортні засоби комерційного призначення – будь-яке судно (у тому числі самохідні та несамохідні ліхтери та баржі, а також судна на підводних крилах), судно на повітряній подушці, повітряне судно, автотранспортний засіб (моторні транспортні засоби, причепа, напівпричепа) чи рухомий склад залізниці, що використовуються в міжнародних перевезеннях для платного транспортування осіб або для платного чи безоплатного промислового чи комерційного транспортування товарів разом з їхніми звичайними запасними частинами, приладдям та устаткуванням, а також мастилами та паливом, що містяться в їхніх звичайних баках упродовж їхнього транспортування разом із транспортними засобами комерційного призначення.

При застосуванні цієї статті слід мати на увазі, що склад правопорушення буде лише у випадках, коли не було виявлено приховування від митного контролю. Товари, транспортні засоби в разі пред'явлення їх митному контролю в повному обсязі до початку митного огляду, навіть якщо вони не записані власником до митної декларації, не можуть вважатись переміщуваними з порушеннями митних правил. Такі товари, транспортні засоби є не оформленими належним чином і можуть не підлягати пропуску, але вважатись предметами порушення митних правил не повинні.

6. Пересилання через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання

Пересилання через митний кордон України в міжнародних експрес-відправленнях товарів, заборонених до такого пересилання законодавством України, а також пересилання у міжнародних поштових відправленнях товарів, заборонених до пересилання актами Всесвітнього поштового союзу, – тягне за собою конфіскацію цих товарів¹.

Порядок та умови здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України в міжнародних поштових та експрес-відправленнях, встановлюються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Міжнародні поштові відправлення – упаковані та оформлені відповідно до вимог актів Всесвітнього поштового союзу та Правил надання послуг поштового зв'язку листи, поштові картки, бандеролі, спеціальні мішки з по-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

значкою «М», дрібні пакети, відправлення з оголошеною цінністю, поштові посилки, згруповані поштові відправлення з позначкою «Консигнація», відправлення міжнародної прискореної пошти «EMS», які приймаються для пересилання за межі України, доставляються в Україну або переміщуються через територію України транзитом операторами поштового зв'язку.

Рис. 15.9. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Міжнародні експрес-відправлення – належним чином упаковані міжнародні відправлення з документами чи товарним вкладенням, які приймаються, обробляються, перевозяться експрес-перевізником будь-яким видом транспорту за міжнародним транспортним документом експрес-перевізника з метою доставки одержувачу прискореним способом у визначений строк.

7. Перешкоджання посадовій особі митного органу в доступі до товарів, транспортних засобів, документів

Перешкоджання посадовій особі митного органу під час здійснення нею митного контролю або провадження в справі про контрабанду чи порушення митних правил у доступі до товарів, транспортних засобів, документів – тягне за собою накладення штрафу в розмірі ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення правопорушення, передбаченого частиною першою цієї статті, особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перешкоджання посадовій особі митного органу, невиконання її вимог під час проведення перевірки обліку товарів, що переміщуються через митний кордон України та/або перебувають під митним контролем, чи документальної перевірки дотримання вимог законодавства України

з питань державної митної справи – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

При цьому слід зазначити, що порушення митних правил буде мати місце і в тому випадку, коли без поважних причин порушені терміни пред'явлення таких товарів, транспортних засобів і документів експерту або спеціалісту, призначеним посадовою особою митного органу.

Посадовими особами митної служби України є працівники митних органів України, на яких покладено виконання завдань, зазначених у статті 544 Митного кодексу України, здійснення організаційного, юридичного, кадрового, фінансового, матеріально-технічного забезпечення діяльності митної служби України і яким присвоєно спеціальні звання митної служби.

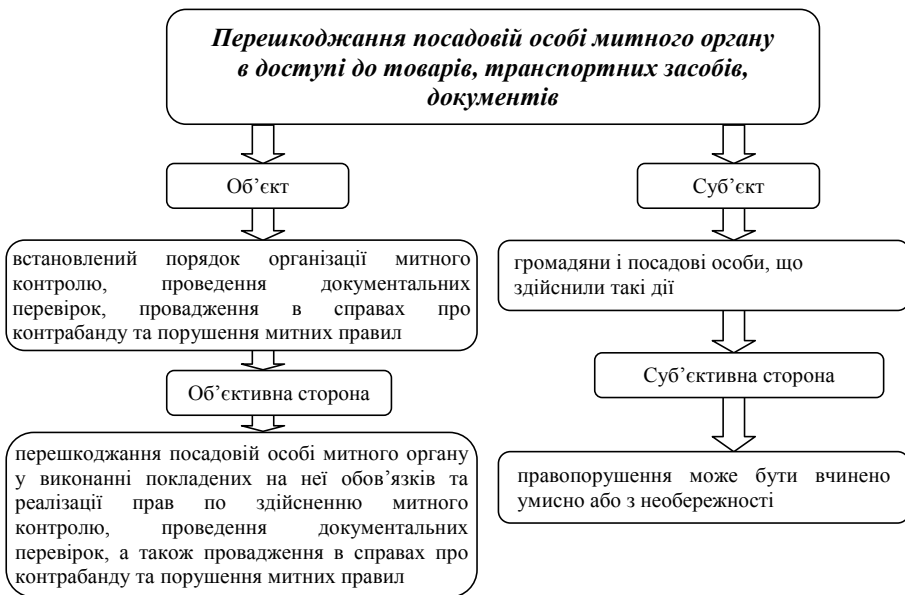

Рис. 15.10. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Перешкоджання доступу виражається в створенні умов, що утруднюють або виключають його можливість, і може бути зроблено різними шляхами.

Ставлення винного до наслідків у вигляді порушення порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України може характеризуватися непрямим умислом або необережністю.

8. Неподання митному органу звітності щодо товарів, які перебувають під митним контролем

Неподання утримувачем магазину безмитної торгівлі, складу тимчасового зберігання, митного складу, вантажного митного комплексу, особою, відповідальною за експлуатацію складу організації-отримувача гуманітарної допомоги, митному органу звіту про рух товарів, а також порушення по-

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

ряду ведення обліку таких товарів – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Магазин безмитної торгівлі – це спеціалізований торговельний заклад, розташований у пункті пропуску через Державний кордон України, відкрито для міжнародного сполучення, а також на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує міжнародні рейси, та призначений для реалізації товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі.

Склад тимчасового зберігання – це відповідним чином облаштовані приміщення та/або криті чи відкриті майданчики, резервуари, холодильні чи морозильні камери, призначені для тимчасового зберігання товарів під митним контролем до поміщення їх у митний режим.

Митний склад – це відповідним чином облаштовані складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем.

Вантажний митний комплекс – це ділянка території з комплексом будівель, споруд, інженерно-технічних засобів і комунікацій, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, що переміщуються через митний кордон України.

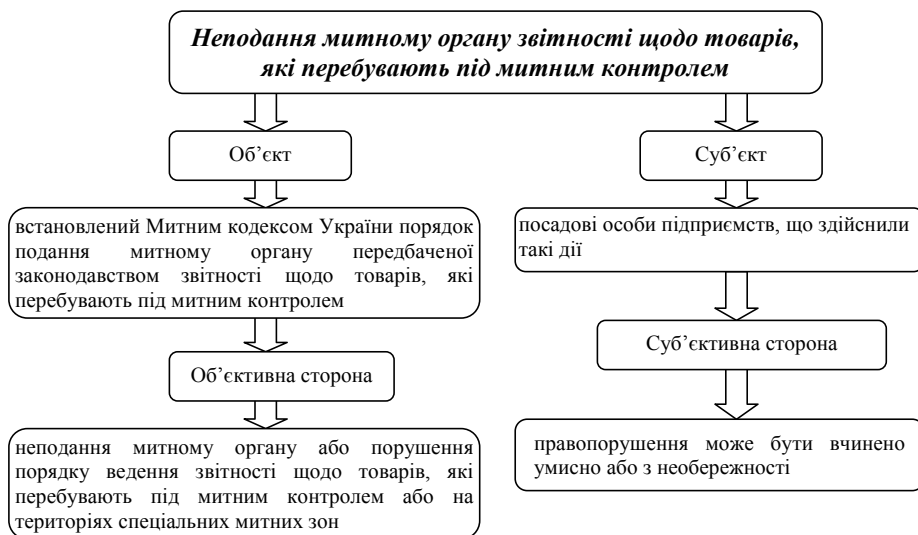

Рис. 15.11. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

9. Переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності

Ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподаткову-

ваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності¹.

Рис. 15.12. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України та іншим законом.

Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається Митним кодексом та іншим законом.

Підприємницька діяльність – самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

10. Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів за межі цієї території та/або встановленого законодавством порядку проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони

Порушення встановленого законодавством порядку ввезення товарів на територію вільної митної зони, вивезення товарів з цієї території, проведення операцій з товарами, поміщеними в режим вільної митної зони, а так само порушення встановленого частиною другою статті 436 Митного кодексу строку розпорядження товарами, розміщеними у вільній митній зоні, у разі анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цієї зони – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян².

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

² Там само.

Рис. 15.13. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Вільна митна зона – це відповідним чином облаштована територія або склад, що призначені для зберігання товарів під митним контролем, їх переробки та/або виробництва нових товарів.

Вільні митні зони комерційного типу створюються з метою забезпечення вільного зберігання товарів без обмеження строків.

Вільні митні зони сервісного типу створюються з метою забезпечення вільної діяльності підприємств з ремонту, модернізації, будівництва повітряних, морських і річкових суден, інших плавучих засобів, їх складових частин.

11. Порушення порядку зберігання товарів на митних складах та здійснення операцій із цими товарами

Проведення з товарами, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, операцій, передбачених частиною другою статті 127 Митного кодексу, без дозволу митного органу – тягне за собою накладення штрафу в розмірі двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Зміна стану товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, без дозволу митного органу, невиконання передбачених частиною п'ятою статті 129 Митного кодексу заходів щодо товарів, строк зберігання яких в режимі митного складу закінчився, а так само порушення встановленого частиною другою статті 429 Митного кодексу строку розпорядження товарами, які зберігаються на митному складі, у разі анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію цього складу – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Видача без дозволу митного органу або втрата товарів, що зберігаються в режимі митного складу на митних складах, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Митний склад – це відповідним чином облаштовані складське приміщення, резервуар, холодильна чи морозильна камера, критий чи відкритий майданчик, призначені для зберігання товарів під митним контролем.

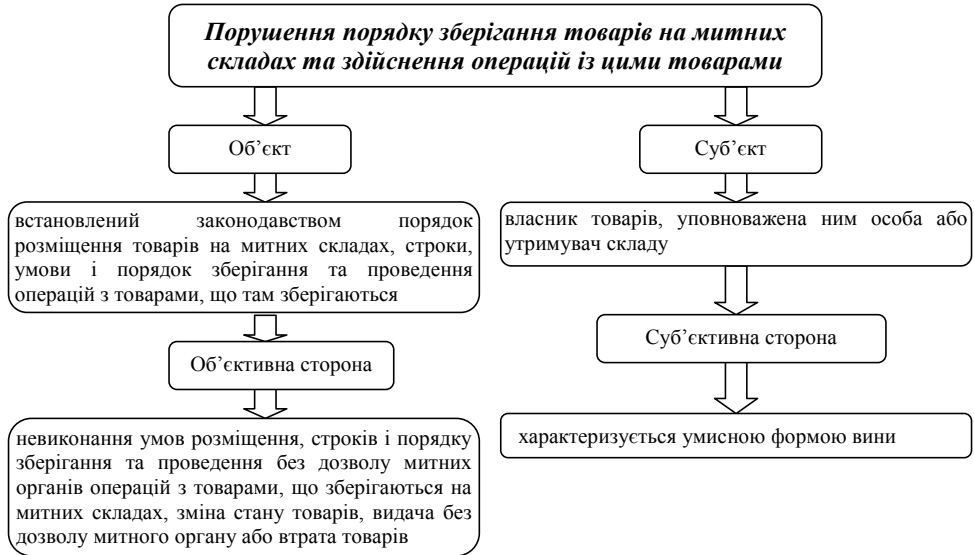

Рис. 15.14. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Митний склад може бути закритого або відкритого типу.

Митний склад закритого типу призначається виключно для зберігання під митним контролем товарів, що переміщуються через митний кордон України згідно із зовнішньоекономічними договорами (контрактами), що укладаються утримувачем цього складу або учасниками об'єднання підприємств, учасником якого є утримувач складу.

Митний склад відкритого типу призначається для зберігання під митним контролем товарів, що переміщуються через митний кордон України згідно із зовнішньоекономічними договорами (контрактами), укладеними як утримувачем цього складу, так і будь-якими іншими особами.

Поняття режиму митного складу та умови розміщення товарів у режим митного складу визначаються Митним кодексом України. Строк зберігання товарів у режимі митного складу:

- зберігання товарів у митному режимі митного складу не може перевищувати 1095 днів від дня розміщення цих товарів у зазначений митний режим;
- зберігання в митному режимі митного складу імпортованих товарів, іноземних товарів, які були попередньо розміщені у митні режими транзиту, тимчасового ввезення або переробки на митній території України, а також продуктів переробки не може перевищувати 365 днів від дня розміщення їх у митний режим митного складу;

- іноземні товари, що зберігаються в митному режимі митного складу, до закінчення строку їх придатності або строків зберігання, установлених частинами першою і другою цієї статті, повинні бути задекларовані для ввезення на митну територію України в іншому митному режимі або реекспортовані. Якщо іноземні товари під час зберігання в митному режимі митного складу були зіпсовані або ушкоджені внаслідок аварії чи дії обставин непереборної сили, такі товари за умови належного підтвердження зазначених фактів дозволяється декларувати для вільного обігу на митній території України так, ніби вони були ввезені в зіпсованому (ушкодженому) стані;
- строк зберігання у митному режимі митного складу товарів, призначених для експорту, не може перевищувати одного року з дати поміщення їх у цей режим. До закінчення зазначеного строку такі товари повинні бути вивезені за межі митної території України.

Митним кодексом України встановлений конкретний перелік та порядок здійснення операцій, що можуть проводитися з товарами, які перебувають у режимі митного складу.

Правопорушення, що виражене у дії пов'язаній або з видачею без дозволу митних органів, або з втратою товарів та транспортних засобів, які знаходяться у режимі митного складу.

Під видачею товарів розуміється їх передача третім особам. Наприклад, за видачу товарів несе відповідальність перевізник, який доставив товари та транспортні засоби не в митний орган призначення, а отримувачу, адреса якого зазначена в товаросупровідному документі. Такі дії перевізника є його прямим волевиявленням.

Втрата – це залишення десь чи загублення чогось через неухважність. У відмінність від видачі втрата не пов'язана з прямим волевиявленням особи і, по суті, є результатом, що виражений у вибутті (виході з числа наявних) товару із володіння (користування, розпорядження) особи.

Втрата і видача товарів і транспортних засобів, які знаходяться під митним контролем, можуть бути допущені не тільки в процесі доставки, а й надалі, при здійсненні зберігання. Цим обумовлюється притягнення до відповідальності за учинення таких дій також осіб, що прийняли товар на відповідальне зберігання, та осіб відповідальних за збереження товарів на складах тимчасового зберігання та в режимі митного складу.

Суб'єкт відповідальності – власник товарів, уповноважена ним особа або утримувач складу.

Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Ставлення винного до наслідків у вигляді порушення порядку переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон України може характеризуватися непрямим умислом або необережністю.

12. *Порушення порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі*

Порушення встановлених Митним кодексом порядку або строків розпорядження товарами, розміщеними у магазині безмитної торгівлі, у разі ліквідації магазину або зупинення дії чи анулювання дозволу на його відкриття та експлуатацію – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Безмитна торгівля – це митний режим, відповідно до якого товари, не призначені для вільного обігу на митній території України, знаходяться та реалізуються для вивезення за межі митної території України під митним контролем у пунктах пропуску через Державний кордон України, відкритих для міжнародного сполучення, та на повітряних та водних транспортних засобах комерційного призначення, що виконують міжнародні рейси, з умовним звільненням від оподаткування митними платежами, установленими на імпорт та експорт таких товарів, та без застосування до них заходів нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі видів контролю, зазначених у частині першій статті 319 Митного кодексу України.

Рис. 15.15. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

У митний режим безмитної торгівлі поміщуються іноземні та українські товари, які ввозяться з-за меж митної території України або вивозяться з митної території України.

У митний режим безмитної торгівлі поміщуються будь-які товари, крім товарів, заборонених до ввезення в Україну, вивезення з України і транзиту через територію України, товарів, що надходять в Україну як гуманітарна допомога, живих тварин.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Магазин безмитної торгівлі – це спеціалізований торговельний заклад, розташований у пункті пропуску через Державний кордон України, відкритому для міжнародного сполучення, а також на повітряному або водному транспортному засобі комерційного призначення, що виконує міжнародні рейси, та призначений для реалізації товарів, поміщених у митний режим безмитної торгівлі.

У разі зупинення дії дозволу на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі продаж (постачання) товарів цим магазином та розміщення у ньому нових партій товарів забороняються.

Протягом 30 днів з дня анулювання дозволу на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі товари, які знаходяться у цьому магазині та перебувають в митному режимі безмитної торгівлі, підлягають декларуванню утримувачем магазину до іншого митного режиму або розміщенню в порядку, встановленому Митним кодексом, в іншому магазині безмитної торгівлі.

13. Порушення порядку здійснення операцій з переробки товарів

Порушення встановленого Митним кодексом та іншими актами законодавства України порядку здійснення операцій з переробки товарів, у тому числі невивезення за межі митної території України (невезення на митну територію України) товарів, що переміщувалися через митний кордон України з метою переробки, та/або продуктів їх переробки після закінчення строку переробки, – тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Операції з переробки товарів можуть включати:

- власне переробку товарів, у тому числі: обробку, монтаж, демонтаж, використання окремих товарів, які сприяють чи полегшують процес виготовлення продуктів переробки;
- ремонт товарів, у тому числі модернізацію, відновлення та регулювання, калібрування.

Окремі операції з переробки товарів або повний цикл переробки за дорученням підприємства, якому видано дозвіл на переробку товарів на митній території України, та з дозволу митного органу можуть здійснюватися іншими підприємствами. При цьому відповідальність перед митними органами за порушення визначеного порядку переробки товарів несе підприємство, якому видано дозвіл на проведення операцій з переробки товарів на митній території України. Дозволи на виконання окремих операцій з переробки або повного циклу переробки надаються одночасно з дозволом на переробку товарів на митній території України або за необхідності – на підставі заяви відповідної особи після надання цього дозволу та відображаються у ньому.

Строк переробки товарів на митній території України встановлюється митним органом у кожному випадку під час видачі дозволу підприємству, виходячи з тривалості процесу переробки товарів та розпорядження продуктами їх переробки. Зазначений строк обчислюється, починаючи з дня

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

завершення митного оформлення митним органом іноземних товарів для переробки. За заявою підприємства, якому видано дозвіл на переробку товарів, з причин, підтверджених документально, строк переробки товарів на митній території України продовжується зазначеним органом, але загальний строк переробки не може перевищувати 365 днів.

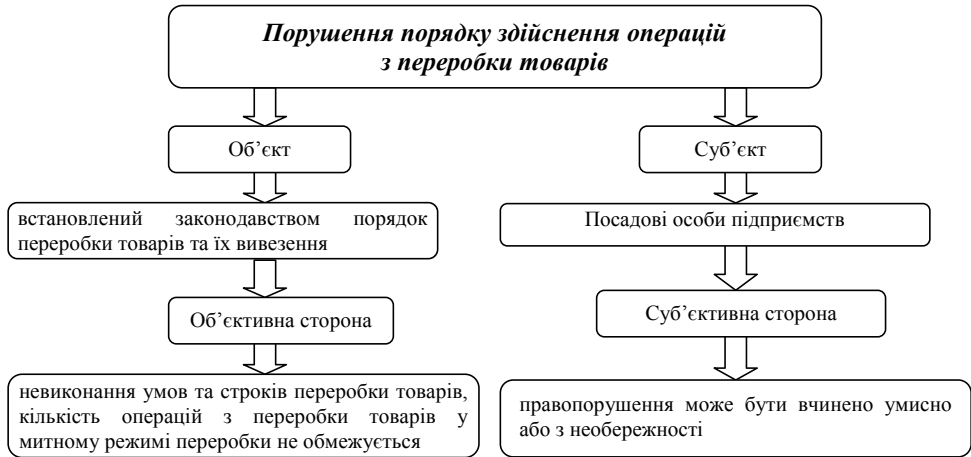

Рис. 15.16. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Виходячи з технологічних особливостей переробки товарів, Кабінет Міністрів України за поданням відповідного центрального органу виконавчої влади може встановлювати більший строк переробки товарів, ніж зазначений вище строк.

Митні органи здійснюють контроль за обов'язковим обсягом виходу продуктів переробки, що утворюються в результаті переробки товарів на митній території України. Дані про обов'язковий обсяг виходу продуктів переробки зазначаються в зовнішньоекономічному договорі (контракті) на переробку товарів або в окремому документі, що подається митному органу підприємством для отримання дозволу на переробку товарів на митній території України.

Залишки або відходи, що утворилися в результаті здійснення операцій з переробки іноземних товарів і мають господарську цінність та/або можуть бути утилізовані, підлягають поміщенню в цьому стані у відповідний митний режим до закінчення строку переробки товарів.

За бажанням декларанта або уповноваженої ним особи залишки або відходи, зазначені в частині першій цієї статті, можуть декларуватися за одним класифікаційним кодом згідно з УКТ ЗЕД за умови, що цьому коду відповідає найбільша ставка мита. Якщо до окремих товарів, які входять до зазначеної партії, застосовуються передбачені законом заходи нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, такий спосіб декларування не звільняє декларанта від додержання вказаних заходів щодо цих товарів.

Протягом 20 днів від дати відкликання дозволу на переробку товарів на митній території України підприємство повинно завершити розпочаті операції з переробки, а товари, поміщені в митний режим переробки на митній території, у строк до 30 днів з дати відкликання дозволу на переробку товарів повинні бути вивезені за межі митної території України або заявлені в інший митний режим в порядку, визначеному Митним кодексом. Якщо завершення розпочатих операцій з переробки протягом 20 днів є неможливим без спричинення безповоротної шкоди товарам або технологічному обладнанню, переробка зазначених товарів завершується відповідно до технологічної схеми переробки. У такому разі товари протягом 10 днів з дати фактичного завершення їх переробки підлягають вивезенню за межі митної території України або помещенню в інший митний режим.

14. Перевищення строку тимчасового ввезення або тимчасового вивезення товарів

Перевищення встановленого відповідно до Митного кодексу строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України, не більше ніж на три доби – тягне за собою попередження або накладення штрафу в розмірі п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Вчинення даного правопорушення особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення такого правопорушення, а так само перевищення строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України більше, ніж на три доби, але не більше, ніж на десять діб – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі трьохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Перевищення строку тимчасового ввезення товарів на митну територію України або строку тимчасового вивезення товарів за межі митної території України більше, ніж на десять діб – тягне за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян¹.

Слід мати на увазі, що митний режим тимчасового ввезення/вивезення товарів, транспортних засобів комерційного призначення припиняється митним органом у разі їх повної втрати внаслідок аварії або дії обставин непереборної сили за умови підтвердження факту аварії або дії обставин непереборної сили у порядку, встановленому центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фінансів.

Посадова особа підприємства – керівник та інший працівник підприємства (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених Митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Рис. 15.17. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

15. *Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем*

Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України поза митним контролем, тобто поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей, або з незаконним звільненням від митного контролю внаслідок зловживання службовим становищем посадовими особами митного органу – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів, транспортних засобів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого цією статтею або статтею 483 Митного кодексу, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 200 відсотків вартості товарів, транспортних засобів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, транспортних засобів і транспортних засобів, що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України поза митним контролем¹.

Під дією розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

Під переміщенням товарів і транспортних засобів поза митним контролем слід розуміти їх переміщення через митний кордон поза місцем розташування митниці, тобто поза місцями розташування зон митного контролю, через які здійснюється таке переміщення.

Рис. 15.18. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Переміщення товарів і транспортних засобів через митний кордон поза часом здійснення митного оформлення митним органом складає об'єктивну сторону даного правопорушення, навіть якщо таке переміщення здійснювалося в установлених місцях.

Під використанням службового становища посадовими особами митного органу за відсутності ознак злочину розуміється проведення (непроведення) митного контролю (з митним оформленням або без) посадовою особою всупереч вимогам законодавчих актів, посадової інструкції, технологічним схемам, положенням тощо, що виражається в незаконних діях або бездіяльності.

Кваліфікуючою ознакою є повторність вчинення порушення митних правил за ознаками статей 482 та/або 483 Митного кодексу України.

Посадова особа підприємства – керівник та інший працівник підприємства (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених Митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Для кваліфікації дій за даною статтею Митного кодексу України не мають значення мотив і мета їх вчинення особою, а також чи настали від цього шкідливі наслідки.

16. *Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю*

Переміщення або дії, спрямовані на переміщення товарів через митний кордон України з приховуванням від митного контролю, тобто з використанням спеціально виготовлених сховищ (тайників) та інших засобів або способів, що утруднюють виявлення таких товарів, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням митному органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять неправдиві відомості щодо найменування товарів, їх ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача, кількості вантажних місць, їх маркування та номерів, неправдиві відомості, необхідні для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України.

Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені особою, яка протягом року притягалася до відповідальності за вчинення правопорушення, передбаченого цією статтею або статтею 482 Митного кодексу, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 200 відсотків вартості товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил з конфіскацією цих товарів, а також товарів, транспортних засобів із спеціально виготовленими сховищами (тайниками), що використовувалися для переміщення товарів – безпосередніх предметів порушення митних правил через митний кордон України¹.

Переміщення предметів із приховуванням від митного контролю – це їх переміщення через митний кордон:

- із використанням тайників або інших засобів, що утруднюють їх виявлення;
- шляхом надання одним предметам вигляду інших;
- шляхом подання до митного органу України як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, які одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів.

Під дією розуміється активна поведінка (вчинок) особи, в якій виражена зовні її воля і яка спрямована на спричинення певних негативних наслідків.

Під тайниками слід розуміти спеціально виготовлені, обладнані або пристосовані сховища (їх функціональне призначення є виключно для незаконного переміщення товарів), а також конструктивні порожнини, ємності транспортних засобів, багажу тощо.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

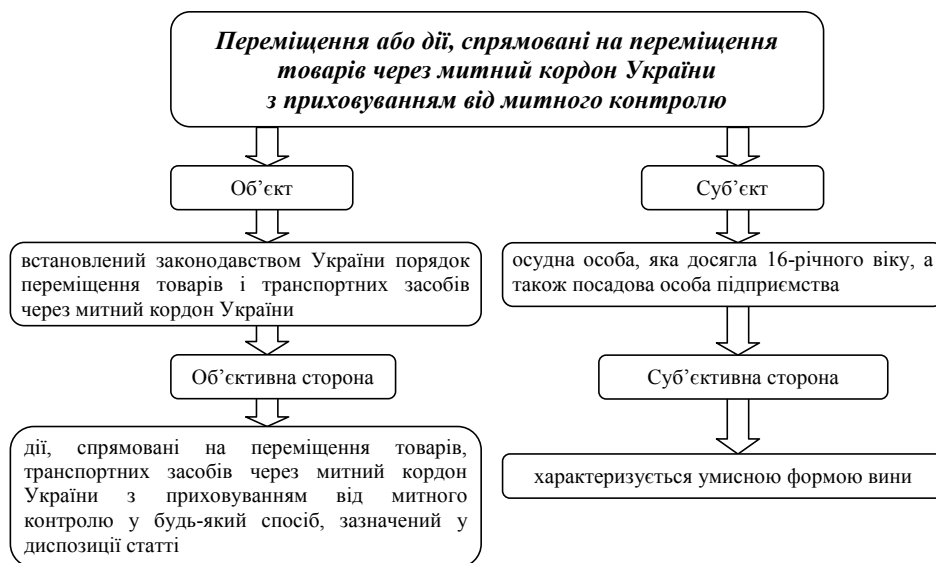

Рис. 15.19. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Використанням інших засобів, що утруднюють виявлення предметів (тобто «фізичне» приховування), має визнаватися, зокрема, приховування останніх у валізах, одязі, взутті, головному вбранні, речах особистого користування, на тілі або в організмі людини чи тварини.

Надання одним предметам вигляду інших – це зміна їх зовнішніх ознак (форми та стану, упаковки, ярликів, етикеток тощо).

Необхідно враховувати, що підставою для переміщення предметів через митний кордон є визначені нормативними актами документи, без яких неможливо одержати дозвіл митниці на пропуск предметів через митний кордон; зокрема, це можуть бути митна декларація, контракт, коносамент, ліцензія, квота, товарно-супровідні документи, дозвіл відповідних державних органів тощо.

Підробленими слід вважати як фальшиві документи, так і справжні, до яких внесено неправдиві відомості чи окремі зміни, що перекручують зміст інформації щодо фактів, які ними посвідчуються, а також документи з підробленими відбитками печаток, штампів, підписами тощо.

Під незаконно одержаними розуміються документи, які особа отримала за відсутності законних підстав або з порушенням установленого порядку, тобто документів, виданих на основі представлених завідомо неправдивих даних або на основі підроблених документів.

Документами, що містять неправдиві дані, є такі, в яких відомості щодо суті угоди, найменування, асортименту, ваги, кількості чи вартості предметів, щодо їх відправника чи одержувача, щодо держави, з якої вони вивезені чи в яку переміщуються, тощо не відповідають дійсності. Недійсні документи – документи, що втратили юридичну силу (наприклад, ліцензія, термін дії якої закінчився).

Кваліфікуючою ознакою є повторність вчинення порушення митних правил за ознаками статей 482 та/або 483 Митного кодексу України.

Для кваліфікації дій за даною статтею Митного кодексу України не мають значення мотив і мета їх вчинення, а також чи настали від цього шкідливі наслідки.

17. Зберігання, перевезення чи придбання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю

Зберігання, перевезення, придбання чи використання товарів, транспортних засобів комерційного призначення, ввезених на митну територію України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 100 відсотків вартості цих товарів, транспортних засобів або їх конфіскацію¹.

Рис. 15.20. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

При цьому розуміється: під зберіганням – знаходження товарів, транспортних засобів безпосередньо у суб'єкта правопорушення або в будь-якому іншому місці, де вони перебувають у розпорядженні та під контролем суб'єкта; під перевезенням товарів – переміщення їх із використанням будь-яких транспортних засобів; під придбанням товарів, транспортних засобів – їх платне або безплатне отримання винним від іншої особи; під ввезенням

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

на митну територію України товарів, транспортних засобів – їх переміщення із-за кордону на територію України.

Посадова особа підприємства – керівник та інший працівник підприємства (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за додержання вимог, встановлених Митним кодексом України, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України, укладеними в установленому законом порядку.

Для кваліфікації дій за даною статтею Митного кодексу України не мають значення мотив і мета їх вчинення, а також чи настали від цього шкідливі наслідки.

18. Дії, спрямовані на неправомірне звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру, а також інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів

Заявлення в митній декларації з метою неправомірного звільнення від сплати митних платежів чи зменшення їх розміру неправдивих відомостей щодо істотних умов зовнішньоекономічного договору (контракту), ваги (з урахуванням допустимих втрат за належних умов зберігання і транспортування) або кількості, країни походження, відправника та/або одержувача товару, неправдивих відомостей, необхідних для визначення коду товару згідно з УКТ ЗЕД та його митної вартості, та/або надання з цією ж метою митному органу документів, що містять такі відомості, або несплата митних платежів у строк, встановлений законом, або інші протиправні дії, спрямовані на ухилення від сплати митних платежів, за відсутності ознак злочину, а так само використання товарів, стосовно яких надано пільги щодо сплати митних платежів, в інших цілях, ніж ті, у зв'язку з якими було надано такі пільги, – тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі 300 відсотків несплаченої суми митних платежів¹.

Митні платежі – це мито, акцизний податок, що справляється при ввезенні підакцизних товарів на митну територію України, податок на додану вартість, що справляється при ввезенні товарів на митну територію України.

Правопорушення полягає у заявленні в митній декларації неправдивих відомостей, тобто недостовірних відомостей, які необхідні для прийняття рішення про випуск, у тому числі умовний, товарів і транспортних засобів, розміщення їх в обраний митний режим або відомості, які впливають на нарахування обов'язкових платежів (неправомірне звільнення від сплати податків і зборів або зменшення їх розміру), а також у порушенні визначених строків сплати митних платежів.

¹ Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495-VI (редакція від 23.10.2013 р.) [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495%D0%B1-17/paran5#n5>.

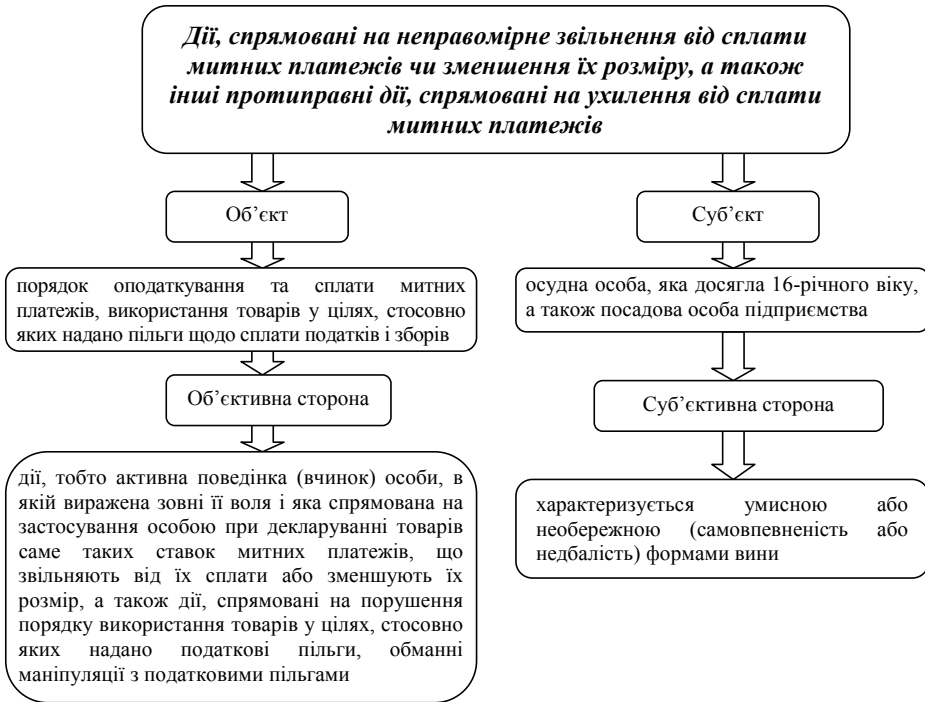

Рис. 15.21. Об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона

Для кваліфікації дій за даною статтею Митного кодексу України не мають значення мотив і мета їх вчинення, а також чи настали від цього шкідливі наслідки.

15.4. Провадження у справах про порушення митних правил

Завданнями провадження у справах про порушення митних правил є своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її з дотриманням вимог закону, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню порушень митних правил, та запобігання таким правопорушенням.

Провадження у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій, зазначених у статті 508 Митного кодексу, розгляд справи, винесення постанови та її перегляд у зв'язку з оскарженням (внесенням подання прокурора).

Провадження в справах про порушення митних правил є самостійним різновидом провадження в справах про адміністративні правопорушення і являє собою систему процесуальних норм, що визначають порядок, форми та методи діяльності митних органів та їх посадових осіб, пов'язану з

притягненням до адміністративної відповідальності осіб, винних у вчиненні митних правопорушень.

Встановлення обставин учинення порушення митного законодавства проводиться у процесі провадження. Завданнями провадження у справах про порушення митних правил є:

- виявлення та припинення правопорушень;
- своєчасне, всебічне, повне та об'єктивне з'ясування обставин кожної справи;
- її вирішення відповідно до чинного законодавства;
- забезпечення виконання постанов у справах про порушення митних правил;
- виявлення причин та умов, які сприяли скоєнню митних правопорушень;
- вжиття заходів щодо їх усунення;
- запобігання правопорушенням та зміцнення правопорядку та законності;
- попередження порушення митних правил.

Провадження у справах про порушення митних правил являє собою низку послідовно пов'язаних між собою процесуальних дій посадових осіб митних органів України. Порядок провадження у справах про порушення митних правил визначається Митним кодексом України, а також законодавством України про адміністративні правопорушення – у частині, не врегульованій Митним кодексом України.

Діяльність посадових осіб складається із системи взаємопов'язаних між собою процесуальних дій. Вся система процесуальних дій і окремі дії здійснюються у передбаченому Кодексом процесуальному порядку, обов'язковому для усіх суб'єктів провадження.

Провадження у справі про порушення митних правил включає в себе виконання процесуальних дій, передбачених статтею 508 Митного кодексу України.

Процес правозастосування у справах про порушення митних правил складається з сукупності стадій, що змінюють одна одну в чітко визначеній послідовності.

Порядок притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил передбачає наступні стадії:

- порушення справи про порушення митних правил;
- розгляд справи і винесення постанови у справі;
- перегляд постанови у справі у зв'язку з оскарженням (опротестуванням);
- виконання рішення у справі (рис. 15.22).

Порушення справи є початковою стадією провадження. Її змістом є комплекс першочергових процесуальних дій, пов'язаних з:

- виявленням факту митного правопорушення;

- складанням протоколу про порушення митних правил, а в разі необхідності – й інших протоколів, юридична кваліфікація;
- встановленням особи правопорушника, свідків;
- збиранням, дослідженням та попередньою оцінкою доказів та інших обставин, що можуть мати значення для справи.

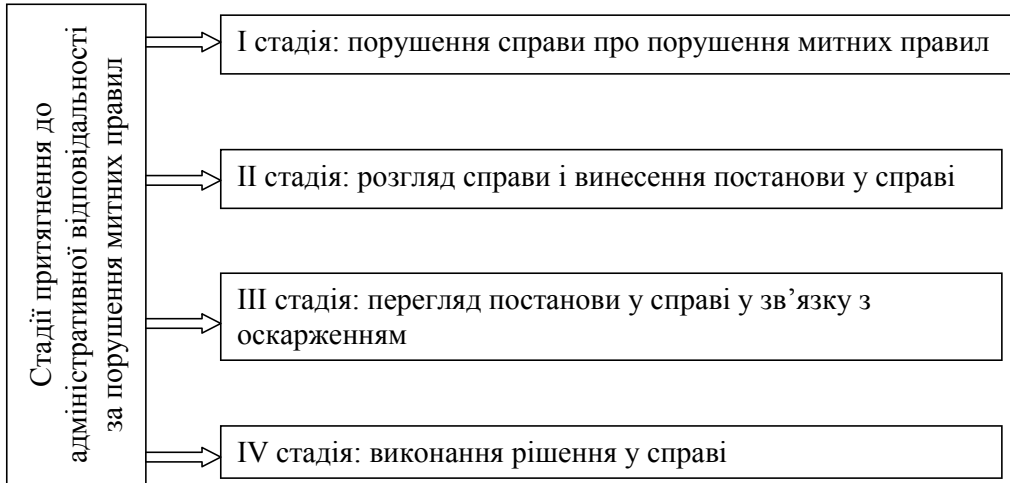

Рис. 15.22. Стадії притягнення до адміністративної відповідальності за порушення митних правил

У межах цієї стадії складається протокол про порушення митних правил, протокол про адміністративне затримання, передбачений статтею 507 Митного кодексу України; протоколи процесуальних дій, передбачених ст. 508 Митного кодексу України. Тобто фактично здійснюється митне розслідування у справі з відповідним процесуальним оформленням його результатів. Метою митного розслідування є збирання доказової бази у справі, якісна підготовка справи для розгляду по суті.

Закінчується стадія порушення справи з моменту передачі матеріалів справи про порушення митних правил уповноваженому органу для розгляду по суті з урахуванням підвідомчості, визначеної статтею 522 Митного кодексу України.

Друга стадія провадження – розгляд справи і винесення постанови у справі, вважається центральною стадією провадження.

Сутність цієї стадії полягає у тому, що уповноважений орган (митний орган або місцевий суд (суддя) здійснює остаточне розслідування у справі і дає правову оцінку діям особи, щодо якої складено протокол про порушення митних правил. Тобто саме на цій стадії вирішуються завдання провадження у справах про порушення митних правил.

Всі інші стадії провадження мають щодо даної стадії або підготовче, або подальше значення.

Винесенням постанови у справі про порушення митних правил закінчується стадія розгляду справи.

Третя стадія провадження у справах про порушення митних правил являє собою перегляд винесеної постанови в справі у зв'язку з оскарженням (опротестуванням) у передбачених законом випадках. Зокрема, порядок оскарження постанов митниці передбачено статтею 529 Митного кодексу України.

Ця стадія є факультативною. Можливість подібного перегляду справи є гарантією законності й обґрунтованості застосування адміністративного стягнення і має на меті зміцнення правопорядку, всебічної охорони прав та законних інтересів громадян. У процесі цієї стадії перевіряється законність і обґрунтованість винесеної постанови, а також дотримання встановленого законом порядку провадження в цілому, усуваються допущені порушення, забезпечується застосування до винних справедливих заходів впливу.

Ця стадія сприяє усуненню порушень законності, забезпеченню систематичного контролю за діяльністю митних органів та їх посадових осіб.

Четверта стадія провадження в справі – виконання рішення у справі, обумовлена необхідністю забезпечення виконання винесеної постанови. Її сутність полягає в кінцевій практичній реалізації адміністративного стягнення, призначеного порушнику. У процесі виконання постанови особа, яка вчинила порушення митних правил, перетерплює відповідні позбавлення й обмеження особистого або матеріального характеру. Лише за цієї умови адміністративне стягнення виконає свою соціальну функцію.

Після реального виконання або у випадку, якщо неможливо виконати постанову, виконання повинно бути припинено, справа повернута органу, що виніс постанову. Закінчення виконання означає і закінчення провадження у справі.

Провадження у справах про порушення митних правил здійснюється відповідно до Митного кодексу, а в частині, що не регулюється ним, – відповідно до законодавства України про адміністративні правопорушення.

Основним законодавчим актом, що регламентує здійснення провадження у справах про порушення митних правил, є Митний кодекс України, в якому знайшли відображення майже всі основні питання, пов'язані з діяльністю як посадових осіб митних органів щодо порушення справ їх розслідування, розгляду та виконання винесених постанов про застосування примусових заходів, так і інших суб'єктів провадження. Однак слід мати на увазі, що в Митному кодексі України не визначені обставини, що виключають провадження у справі, принципи провадження та деякі інші процесуальні норми, що мають важливе значення для здійснення митними органами своїх адміністративно-юрисдикційних повноважень.

Провадження у справі про порушення митних правил вважається розпочатим з моменту складання протоколу про порушення митних правил.

У кожному випадку виявлення факту порушення митних правил посадова особа, передбачена ст. 490 Митного кодексу України, яка виявила дане правопорушення, зобов'язана скласти протокол про порушення митних пра-

вил за формою, затвердженою наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р., № 652, який зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20.06.2012 р. за № 1015/21327.

З моменту складання протоколу про порушення митних правил справа про дане правопорушення вважається порушеною, а провадження у справі – розпочатим.

Справа про порушення митних правил може бути заведена тільки в тому випадку, коли є достатні дані, які свідчать про наявність ознак правопорушення.

Недопустимим є заведення справи про порушення митних правил на підставі припущень або відомостей про правопорушення, достовірність яких викликає сумніви.

Коли порушується справа про порушення митних правил, потрібно також переконатися у відсутності обставин, які виключають провадження у справі.

До таких обставин належать:

- відсутність події й складу порушення митних правил;
- недосягнення особою на момент учинення порушення митних правил шістнадцятирічного віку;
- неосудність особи, яка вчинила протиправну дію чи бездіяльність;
- учинення дії особою в стані крайньої необхідності або необхідної оборони;
- скасування акта, який установлює відповідальність за порушення митних правил;
- закінчення на момент розгляду справи про порушення митних правил строків накладення стягнень, передбачених статтею 467 Митного кодексу України;
- наявність за тим самим фактом щодо особи, питання про можливе притягнення якої до відповідальності за порушення митних правил розглядається, порушеної адміністративної або кримінальної справи або не скасованої постанови про закриття справи про порушення митних правил;
- смерть особи, що вчинила порушення митних правил.

За наявності зазначених обставин протокол про порушення митних правил не складається. У випадках, коли провадження у справі все ж було розпочате, названі обставини є підставою для припинення провадження у справі.

Протокол про порушення митних правил мають право складати:

- посадові особи, які відповідно до посадових інструкцій уповноважені здійснювати митний контроль, митне оформлення і пропуск товарів, транспортних засобів комерційного призначення через митний кордон України і які безпосередньо виявили порушення митних правил;
- посадові особи митних органів, які згідно з посадовими обов'язками мають таке право;
- інші посадові особи, уповноважені керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері державної митної справи, або керівником митниці.

У тих випадках, коли правопорушення виявляє особа, яка не має права складати протокол, вона подає службову записку чи іншим способом доводить це до відома того, хто може вжити відповідні заходи.

Справа про порушення митних правил може бути порушена тільки за наявності приводів і підстав для порушення митних правил та за відсутності обставин, що виключають провадження у справі (ст. 247 КпАП України).

Приводи та підстави порушення справи про порушення митних правил безпосередньо визначені законом. Це пояснюється тим, що провадження починається з моменту заведення справи.

Приводи для порушення митних правил – це ті встановлені Митним кодексом України джерела, з яких уповноважені посадові особи митних органів отримують інформацію про вчинене правопорушення чи про факт підготовки до вчинення такого правопорушення і які зобов'язують цих посадових осіб прийняти рішення про порушення справи.

Підставами для порушення справи про митне порушення є:

- безпосереднє виявлення посадовими особами митного органу ознак порушення митних правил;
- повідомлення та заяви українських та іноземних громадян;
- матеріали, що надійшли з інших правоохоронних, контролюючих та інших державних органів;
- інформація, яка надійшла від митних та інших правоохоронних служб та інших компетентних органів зарубіжних країн, міжнародних організацій;
- матеріали інших митних органів України.

Підставами для порушення справи є достатні дані, які вказують на наявність ознак порушення митних правил. Така справа вважається заведеною з моменту складання протоколу про порушення митних правил.

Як свідчить практика, провадження у справах про порушення митних правил у більшості своїй починається в результаті безпосереднього виявлення посадовими особами порушень митних правил. Вказаний привід відрізняється від інших, перш за все, тим, що питання про порушення справи вирішується за власною ініціативою особи, яка виконує функції митного контролю, митного оформлення та пропуску через митний кордон України предметів, товарів, транспортних засобів, валюти й цінностей. Ця ситуація дозволяє посадовій особі вжити всі необхідні заходи щодо припинення правопорушення, затримання правопорушника, знаходження та закріплення доказів.

У випадку отримання посадовою особою митного органу офіційних письмових повідомлень від інших державних органів України (у тому числі митних) та правоохоронних органів іноземних держав, а також від міжнародних організацій, в яких міститься інформація, що свідчить про наявність ознак митних правопорушень, ці особи повинні вжити заходи, спрямовані на перевірку отриманої інформації.

Для порушення справи про порушення митних правил не достатньо лише приводу для порушення справи. Потрібна також наявність законної

підстави для порушення справи, під якою слід мати на увазі фактичні дані, що вказують на ознаки правопорушення.

За наявності приводів і підстави для порушення справи уповноважені посадові особи митних органів зобов'язані перевірити відсутність обставин, що виключають провадження у справі.

Перелік обставин, за наявності яких провадження не може бути порушене, а порушене – підлягає припиненню, визначений ст. 247 КпАП України.

Про кожний випадок виявлення порушення митних правил уповноважена посадова особа митного органу, яка виявила таке порушення, невідкладно складає протокол за формою, установлену центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Протокол про порушення митних правил займає провідне місце в числі засобів, за допомогою яких встановлюються фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку посадові особи митних органів встановлюють наявність чи відсутність митного правопорушення, вину особи в його вчиненні та інші обставини, що вказуються у ст. 280 КпАП України і мають значення для правильного розв'язання справи. Така позиція законодавця вимагає від посадових осіб, які складають протокол, суворо дотримуватися порядку його оформлення.

Протокол про порушення митних правил складається невідкладно, тобто посадовою особою у найкоротші строки проводиться юридична оцінка діянь, що містять ознаки порушень митних правил, та за наявності достатніх підстав складається протокол про порушення митних правил.

Протокол про порушення митних правил є об'єктивним відображенням акта порушення справи про митне правопорушення і слугує підставою для подальшого провадження в справі про порушення митних правил.

Протокол складається у кожному випадку виявлення порушення митних правил, він є єдиною формою документа, в якому фіксується факт вчинення порушення митних правил, ніякого іншого документа про прийняття до провадження митними органами не оформляється. Від того, наскільки грамотно, змістовно і умотивовано складений протокол, залежить якість розгляду справи про порушення митних правил, правильність розгляду справи по суті й обґрунтованість застосування адміністративного стягнення.

Протокол про порушення митних правил – це комплексне джерело доказової інформації. Однак він набуває значення доказу в таких випадках, коли:

- протокол складений уповноваженою на те посадовою особою митних органів;
- складений не пізніше термінів, передбачених для накладення адміністративного стягнення;
- зміст протоколу відповідає усім вимогам, передбаченим коментованою статтею.

Особливе доказове значення має та частина протоколу, в якій міститься вказівка про вид та характер порушення митних правил та посилання на конкретну статтю Митного кодексу України, що порушена. У цій частині протоколу формулюється обвинувачення. Тому однією з найважливіших частин протоколу є його описова частина, яка містить інформацію про місце, час скоєння та сутність порушення митних правил. Описова частина протоколу на практиці досить часто виглядає найбільш уразливо. При формуванні описової частини протоколу слід виходити з того, що відносна лаконічність інформації, яка в ній міститься, про сутність митного правопорушення повинна в той же час давати чітке уявлення про характер скоєного діяння, яке підпадає під ознаки відповідної статті Митного кодексу України. Вона повинна бути конкретною, точною, об'єктивною, а також стислою, але з вичерпною повнотою розкривати характер правопорушення. Саме тому в цій частині протоколу необхідно більш детально описувати сутність правопорушення, а саме: місце й точний час скоєння, як, коли, яким способом, при яких умовах воно було виявлено, тобто деталі, фрагменти неправомірних дій (бездіяльності) особи, що притягається до відповідальності, посилання на статті нормативних документів, які порушено.

При викладенні суті порушення митних правил у протоколі зазначаються обставини його виявлення, спосіб учинення, характер правопорушення, кваліфікаційні ознаки. Якщо вчинені протиправні дії кваліфікуються за кількома статтями Митного кодексу України, у протоколі послідовно описуються ознаки цих порушень митних правил.

При складанні протоколу необхідно точно вказувати дані про особу, яка притягається до адміністративної відповідальності (П.І.Б., посада, юридична та фактична адреса, телефон). Як правило, особа правопорушника встановлюється на підставі документів, що посвідчують особу (паспорт, військовий квиток, посвідчення водія тощо). Неприпустимо записувати в протоколі прізвище порушника тільки з його слів, тому що можливі випадки, коли порушники з метою уникнення відповідальності можуть назвати прізвища й адреси відомих їм громадян.

Ураховуючи вимоги Митного кодексу України, під час складання протоколу про порушення митних правил особа, що притягується до відповідальності, може бути відсутня.

Складання протоколу про порушення митних правил за відсутності особи, яка притягується до відповідальності, можливо, коли встановлено факт її відсутності на території України, а також у випадках, коли цю особу викликано до митного органу запрошенням, однак вона не з'явилась, не повідомивши про причини.

У запрошенні зазначається куди й до кого особа повинна з'явитися, а також день і час. Запрошення вручається особі під підпис, а в разі її тимчасової відсутності – дорослим членам сім'ї, адміністрації за місцем роботи, житловим органам за місцем проживання або надсилається їй рекомендованим листом з повідомленням.

У протоколі повинні бути точно зазначені прізвище, ім'я по батькові свідків правопорушення, якщо вони є. Відомості про цих осіб, зафіксовані в протоколі, а також отримана від них інформація виконують функції доказів у справі і є умовою її вирішення в точній відповідності із законом.

У протоколі необхідно вказати такі дані:

- найменування та індивідуальні ознаки предметів, що є безпосередніми об'єктами порушення митних правил, їх кількість та вага, вартість, а також кількість однорідних із ними предметів, які пропущені, прийняті або повернуті;
- найменування затриманих предметів із спеціально виготовленими тайниками, їх індивідуальні ознаки, кількість, вартість;
- найменування транспортних засобів комерційного призначення, що використовувалися для переміщення безпосередніх предметів порушення митних правил, їх індивідуальні ознаки;
- найменування затриманих документів, необхідних для розгляду справи (ВМД, провізна відомість, товарно-транспортні документи, контракти та інше);
- предмети, транспортні засоби, вилучені з метою забезпечення стягнення штрафів, їх індивідуальні ознаки, кількість, вага, вартість. Також у протоколі необхідно зробити наступні записи:
- якою мовою велась бесіда з особою, відносно якої складено протокол, якщо ця особа недостатньо володіє українською мовою; ким був перекладений зміст протоколу на зрозумілу правопорушнику мову, і якщо перекладачем – то його прізвище, ім'я та по батькові, адреса та місце роботи;
- про те, що особі, стосовно якої складено протокол, відомо про час та місце розгляду справи, а також що вона одержала копію протоколу. В разі складання протоколу особі, яка притягується до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, роз'яснюються її права, передбачені статтею 498 Митного кодексу України, свідку – передбачені статтею 504 Митного кодексу України, перекладачу – передбачені статтею 503 Митного кодексу України, про що в протоколі вчиняється відповідний запис, який підписується цією особою.

Особі, яка притягується до адміністративної відповідальності, повідомляється про можливість припинення провадження у справі про порушення митних правил шляхом компромісу на умовах, визначених статтею 521 Митного кодексу України, про що до протоколу вноситься відмітка, яка підписується цією особою.

Протокол про порушення митних правил обов'язково підписується посадовою особою, яка його складала, якщо при складанні протоколу була присутня особа, яка притягається до відповідальності, протокол підписується і цією особою, а за наявності свідків, понятих, інших осіб, він може бути підписаний також і цими особами.

Якщо ж особа, яка притягається до відповідальності, відмовилась від підпису, то про це повинен бути зроблений спеціальний запис. У такому ви-

падку примірник протоколу про порушення митних правил надсилається протягом трьох робочих днів цій особі за повідомленою нею адресою чи за наявною у митному органі адресою.

Підпис особи у протоколі не говорить про визнання нею своєї вини, це означає лише одне: вона ознайомилася зі змістом протоколу, і він їй відомий.

Як відзначено вище, протокол повинен бути складений об'єктивно. Не можна приписувати особі такі дії, яких вона не вчиняла. У той же час посадові особи, що складають протокол, зобов'язані забезпечити особі, яка притягається до адміністративної відповідальності, можливість скористатися правами, що йому гарантовані законом (ст. 498 Митного кодексу України). Ці процесуальні права повинні бути їй роз'яснені, про що в протоколі робиться спеціальна відмітка.

Також під час складання протоколу про порушення митних правил може бути присутній захисник (ст. 500 Митного кодексу України).

Особа, яка притягається до відповідальності, має право ознайомитися зі змістом складеного протоколу. Це дозволяє йому, по-перше, дізнатись, за вчинення якого конкретного проступку та на підставі якої статті Митного кодексу України вона притягається до відповідальності і, по-друге, надати свої пояснення з приводу обставин, що зазначені в протоколі.

Особа, щодо якої складено протокол, має право власноручно записати свої зауваження щодо змісту протоколу, а також письмово викласти мотиви своєї відмови від підписання протоколу.

Відсутність у протоколах підписів про роз'яснення особам, які притягаються до відповідальності, відсутність позначки про наявність чи відсутність зауважень, про вручення копій протоколів можуть бути підставою для оскарження рішень прийнятих за результатами розгляду цих справ.

Протокол про порушення митних правил складається у двох примірниках, перший з яких залишається в справах митного органу, другий вручається під розписку особі, щодо якої складено протокол.

Якщо власник предметів, які є безпосередніми об'єктами порушення митних правил, не встановлений, другий примірник протоколу може бути вручений іншим зацікавленим особам (капітану корабля, начальнику поїзда та ін.). Реквізити бланку протоколу, які передбачені для відомостей про місце та час розгляду справи, в цих випадках не заповнюються.

До протоколу про порушення митних правил можуть бути додані фотознімки, матеріали звукозапису та відеозапису, плани, схеми, відбитки тощо. Фотографії, схеми, малюнки, креслення – це ілюстрації, що пояснюють зміст протоколу, а в сукупності своїй становлять складову його частину.

Слід визнати, що протокол про порушення митних правил слугує не тільки підтвердженням факту порушення справи, а й виступає досить важливим джерелом інформації про обставини скоєного правопорушення.

При складанні протоколу про порушення митних правил можливо проведення наступних дій: опитування осіб про порушення митних правил, ад-

міністративне затримання, витребування документів, проведення митних обстежень, вилучення предметів, транспортних засобів та документів.

У провадженні у справах про порушення митних правил беруть участь:

- особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил;
- власники товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 Митного кодексу (заінтересовані особи);
- представники осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб (законні представники, представники, які діють на підставі довіреності, доручення);
- захисники;
- представники митних органів;
- свідки;
- експерти;
- перекладачі;
- поняті.

Відповідно до ст. 459 Митного кодексу України суб'єктами відповідальності за порушення митних правил можуть бути громадяни, які на момент вчинення такого правопорушення досягли 16-річного віку, а при вчиненні порушень митних правил підприємствами – посадові особи підприємств.

Під громадянами розуміються фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства (п. 7 ст. 4 Митного кодексу України). Посадові особи підприємств – це керівники та інші працівники підприємств (резиденти та нерезиденти), які в силу постійно або тимчасово виконуваних ними трудових (службових) обов'язків відповідають за виконання вимог, встановлених Митним кодексом, законами та іншими нормативно-правовими актами України, а також міжнародними договорами України з питань митної справи, укладеними в установленому законом порядку (п. 43 ст. 4 Митного кодексу України).

Під власником товарів слід розуміти фізичну або юридичну особу, якій належить у межах, визначених законом, право володіння, користування і розпорядження своєю власністю.

Власник транспортного засобу – це фізична або юридична особа, що володіє майновими правами на транспортний засіб на підставі відповідних документів.

Перелік представників осіб, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та заінтересованих осіб, визначений ст. 499 Кодексу.

Як захисники під час провадження у справі допускаються особи, які мають свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю в Україні, та інші фахівці у галузі права, які згідно із законом мають право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи. Захисниками можуть бути також близькі родичі особи, яка притягується до

адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідка, їх опікуни або піклувальники.

Представник митного органу здійснює свої повноваження в суді на підставі належно оформленої довіреності, виданої митним органом.

Свідком є будь-яка особа, якщо є підстави вважати, що їй відомі обставини, що підлягають встановленню у справі про порушення митних правил.

Експертом є особа, яка має необхідні знання для надання відповідного висновку. Експерт призначається посадовою особою митного органу, в провадженні якої перебуває справа про порушення митних правил, у разі потреби в спеціальних знаннях.

Перекладачем є особа, яка володіє мовою, знання якої необхідне для здійснення перекладу під час провадження у справі про порушення митних правил.

Понятими є особи, які залучаються до участі у проведенні процесуальних дій у справі про порушення митних правил.

Особи, які притягуються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, та власники товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 Митного кодексу (заінтересовані особи), під час розгляду справи про порушення митних правил у митному органі або суді мають право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії рішень, постанов та інших документів, що є у справі, бути присутніми під час розгляду справи у митному органі та брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у їх дослідженні, заявляти клопотання та відводи, під час розгляду справи користуватися юридичною допомогою захисника, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, давати усні і письмові пояснення, подавати свої доводи, міркування та заперечення, оскаржувати постанови митного органу, суду (судді), а також користуватися іншими правами, наданими їм законом. Зазначені в цій статті особи зобов'язані добросовісно користуватися належними їм процесуальними правами.

Правом особи, яка притягується до адміністративної відповідальності, є право знати, за яке правопорушення вона притягується до відповідальності. З цією метою вказана особа має право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, одержувати копії необхідних документів.

Особа, яка притягується до адміністративної відповідальності, має право: при розгляді справи користуватися юридичною допомогою адвоката, іншого фахівця у галузі права, який за законом має право на надання правової допомоги особисто чи за дорученням юридичної особи, виступати рідною мовою і користуватися послугами перекладача, якщо не володіє мовою, якою ведеться провадження.

Право ознайомлення з матеріалами справи надається з моменту закінчення провадження у справі про порушення митних правил. Разом з тим, користуватися послугами адвоката особа, що притягується до відповідальності, може в будь-який час. Наприклад, відразу після заведення справи

про порушення митних правил, звернутися до адвоката за допомогою у складанні пояснень, клопотань тощо.

Надавати пояснення по справі є виключно право, а не обов'язок особи, що притягується до відповідальності. Це передбачено Конституцією України, де визначено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

Особи, що притягуються до відповідальності за порушення митних правил, при розгляді справ у суді мають право заявити відвід судді (суддям), прокурору, експерту, перекладачу, секретарю судового засідання у випадках, передбачених законом.

Відвід повинен бути мотивований і заявлений до початку розгляду справи по суті. Заявляти відвід після цього можна лише у випадках, коли про підставу відводу суд або особа, яка заявляє відвід, дізналися після початку розгляду справи по суті.

Докази надаються в суд (або повідомляється про їх наявність) до початку судового засідання в справі. Питання про прийняття доказів після цього строку вирішується судом залежно від обставин справи.

Разом з тим, особи, що притягуються до відповідальності за порушення митних правил, повинні додержуватись визначених вимог. Наприклад, сторони та інші особи, які беруть участь у справі, зобов'язані повідомляти суд про зміну своєї адреси під час провадження справи. При відсутності заяви про зміну адреси повістки надсилаються на останню відому судовій адресі і вважаються доставленими, навіть коли адресат за цією адресою більше не проживає.

За невиконання обов'язку повідомляти суд про зміну своєї адреси під час провадження у справі суд вправі на сторони та інших осіб, які беруть участь у справі, накласти штраф у розмірі до одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Власники товарів, транспортних засобів, зазначених у п. 3 ст. 461 Кодексу, під час розгляду справи про порушення митних правил користуються тими самими правами, що і особа, що притягується до відповідальності.

Адміністративне затримання – короткочасний примусовий захід, який застосовується з метою припинення порушення митних правил, установлення особи, яка вчинила порушення митних правил, складання протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення.

Адміністративне затримання здійснюється посадовою особою митного органу для документування всіх обставин здійсненого порушення митних правил у випадках вчинення опору, спроби знищення безпосередніх предметів правопорушення або запобігання втечі правопорушника з метою притягнення його до відповідальності у встановленому законом порядку.

Адміністративне затримання здійснюється посадовою особою митного органу за вмотивованим письмовим рішенням керівника цього органу або його заступника, а в разі їх відсутності (в нічний час, у вихідні та святкові дні тощо) – старшого чергової зміни.

Адміністративне затримання може бути проведене тільки за наявності правопорушення, тільки стосовно правопорушника та за наявності вмотивованого рішення про адміністративне затримання встановленої форми з метою припинення порушення митних правил, встановлення особи, яка вчинила порушення митних правил, а також для складання протоколу про порушення митних правил, якщо його неможливо скласти на місці вчинення правопорушення.

Адміністративне затримання громадянина, який учинив порушення митних правил, допускається на строк до трьох годин.

Строк адміністративного затримання обчислюється з моменту доставлення особи до службового приміщення митного органу або до іншого приміщення, де проведення необхідних дій з метою, визначеною частиною першою статті 507 Митного кодексу України цієї статті, є можливим.

Про кожний випадок затримання особи складається протокол, форма якого затверджується наказом Міністерства фінансів України № 608, від 28.05.2012 р., який зареєстрований у Міністерстві юстиції України 07.06.2012 р. за № 917/21229.

Протокол підписується особою, адміністративне затримання якої здійснено, понятими, якщо вони залучались до складання протоколу, й посадовою особою митного органу, яка склала протокол. Копія протоколу вручається громадянину, якого було затримано.

Митний орган, який здійснив тимчасове затримання особи, невідкладно повідомляє про це її родичів, а якщо затриманий громадянин-нерезидент не має родичів на території України – дипломатичне представництво або консульську установу відповідної іноземної держави.

Справа про порушення митних правил розпочинається із фіксації правопорушення та проведення невідкладних процесуальних дій.

Глава 70 Митного кодексу України містить правові норми, що регламентують процес доказування по справах про порушення митних правил, тобто отримання, перевірку та оцінку доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для правильного вирішення справи. Порушення митних правил є адміністративним правопорушенням, тому основними нормативними актами виступають Митний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення (КУпАП).

Відповідно до ст. 245 КУпАП завданнями провадження в справах про адміністративні правопорушення є своєчасне, всебічне, повне і об'єктивне з'ясування обставин кожної справи, вирішення її в точній відповідності з законом, забезпечення виконання винесеної постанови, а також виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню адміністративних правопорушень, запобігання правопорушенням, виховання громадян у дусі додержання законів, зміцнення законності.

Обставини, що підлягають доказуванню при провадженні у справі про порушення митних правил, є предметом доказування. Ст. 251 КУпАП визначає поняття доказів по справах про адміністративні правопорушення, коло обставин, що підлягають доказуванню та джерела доказів: «Доказами в спра-

ві про адміністративне правопорушення є будь-які фактичні дані, на основі яких у визначеному законом порядку орган (посадова особа) встановлює наявність чи відсутність адміністративного правопорушення, винність даної особи в його вчиненні та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці дані встановлюються протоколом про адміністративне правопорушення, поясненнями особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, потерпілих, свідків, висновком експерта, речовими доказами, показаннями технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, які використовуються при нагляді за виконанням правил, норм і стандартів, що стосуються забезпечення безпеки дорожнього руху, протоколом про вилучення речей і документів, а також іншими документами».

Таким чином, ст. 508 Митного кодексу України встановлює чітко визначений перелік процесуальних дій у справі про порушення митних правил з метою подальшої фіксації цих процесуальних дій і використання даної інформації в якості доказів у цій справі.

Фіксація порушення, як уже зазначалось, здійснюється шляхом складання протоколу. Крім того, при проведенні таких процесуальних дій, як опитування осіб, які притягаються до адміністративної відповідальності за порушення митних правил, свідків, інших осіб; тимчасове вилучення товарів, транспортних засобів, зазначених у пункті 3 статті 461 Кодексу, та документів на них; митне обстеження; пред'явлення товарів, транспортних засобів і документів для впізнання; взяття проб та зразків для проведення дослідження (аналізу, експертизи) складаються протоколи, форми яких встановлюються наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р., № 652, який зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20.06.2012 р. за № 1015/21327.

При провадженні процесуальних дій повинні дотримуватись прав учасників цих дій. У тих випадках, коли до участі в справі допущений адвокат або представник особи-правопорушника, що здійснює юридичну допомогу, він може бути присутнім при проведенні процесуальних дій, що провадяться за участю особи, що притягається до адміністративної відповідальності. Особам, що беруть участь у проведенні процесуальної дії, роз'яснюються їх права та обов'язки. Всі вищезазначені процесуальні дії повинні здійснюватись та фіксуватись у порядку, передбаченому Митним кодексом України та відповідно до вимог чинного законодавства, інакше фактичні дані, отримані в результаті їх проведення, не можуть мати доказової сили.

Дотримання вимог законодавства щодо провадження процесуальних дій, встановлених у зазначеній главі, має суттєве значення, оскільки неналежне виконання хоча б однієї процесуальної дії являє собою порушення процесуальних норм, що в свою чергу є підставою для скасування постанови у справі про порушення митних правил.

Під час складання протоколу про порушення митних правил особі, що притягається до відповідальності, повідомляється про можливість компромісу шляхом укладення мирової угоди.

Мирова угода укладається у письмовій формі. Типова мирова угода затверджується наказом Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р., який зареєстрований у Міністерстві юстиції України 18.06.2012 р. за № 985/2197.

Процедура компромісу може бути застосована лише у разі особистої присутності особи під час складання протоколу про порушення митних правил.

Про намір укласти мирову угоду особа повідомляє керівника митного органу шляхом подання заяви довільної форми.

У разі складання митним органом протоколу про порушення митних правил за статтями Митного кодексу України, санкції яких передбачають конфіскацію товарів, транспортних засобів, до заяви додаються документи (або належним чином завірені їх копії), які підтверджують право власності на ці товари, транспортні засоби чи уповноваження розпоряджатися ними. В заяві про намір укласти мирову угоду особа повідомляє митний орган, в якому митному режимі вона бажає задекларувати товари, транспортні засоби, що є предметом цієї угоди.

Факт подання заяви про намір укласти мирову угоду фіксується в порядку, визначеними частинами третьою та четвертою статті 264 Митного кодексу України.

У разі відсутності законних підстав для припинення справи про порушення митних правил шляхом компромісу митний орган надає заявнику вмотивовану відповідь про причини незастосування процедури компромісу.

У разі прийняття рішення про застосування процедури компромісу та досягнення згоди на умови мирової угоди між особою і митним органом укладається мирова угода в письмовій формі. Зобов'язання особи та митного органу за умовами мирової угоди визначаються Митним кодексом України.

Від імені митниць мирова угода підписується керівниками цих митниць або їх заступниками, а від імені центрального органу виконавчої влади у сфері митної справи – посадовими особами, уповноваженими на це відповідно до посадових інструкцій.

Угода укладається в двох автентичних екземплярах, один з яких залишається у особи, другий зберігається в справах митного органу.

Якщо особа не володіє українською мовою, до укладення мирової угоди залучається перекладач, який відповідає вимогам статті 503 Митного кодексу України. Переклад здійснюється офіційними мовами відповідних суміжних держав або іншими іноземними мовами, які є мовами міжнародного спілкування.

У разі залучення перекладача до укладання мирової угоди у її тексті зазначаються його прізвище, ім'я, по батькові, установчі дані. Факт здійснення перекладу скріплюється підписами перекладача та особи.

Мирова угода оскарженню не підлягає.

У разі невиконання особою у визначений мировою угодою термін дій, встановлених пунктом 1 частини другої статті 521 Митного кодексу України, така угода вважається недійсною.

У разі невиконання особою умов мирової угоди митним органом складається Акт про невиконання особою умов мирової угоди установленної форми.

Акт підписується керівниками (заступниками) підрозділу фінансів, бухгалтерського обліку та звітності та/або підрозділу митного оформлення відповідного митного органу, яких уповноважено на це посадовими інструкціями, та затверджується керівником митного органу або його заступником.

Повідомлення особі про визнання мирової угоди недійсною та про поновлення провадження у справі про порушення митних правил надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення протягом одного робочого дня, наступного за днем складання Акту про невиконання особою умов мирової угоди про припинення провадження в справі про порушення митних правил.

У разі виконання особою у визначеній мировою угодою термін дій така угода вважається виконаною. У разі виконання особою умов мирової угоди митним органом складається Акт про виконання особою умов мирової установленної форми. Акт підписується керівниками (заступниками) підрозділу фінансів, бухгалтерського обліку та звітності та/або підрозділу митного оформлення відповідного митного органу, яких уповноважено на це посадовими інструкціями, та затверджується керівником митного органу або його заступником.

Повідомлення особі про виконання мирової угоди надсилається рекомендованим листом з повідомленням про вручення.

Питання для самоперевірки

1. Дайте визначення контрабанди. Які предмети можуть бути контрабандою?

2. Що є безпосереднім об'єктом контрабанди? Хто може бути суб'єктом контрабанди?

3. Які наслідки існування контрабанди? Яка відповідальність наступає за вчинення контрабанди? Які заходи передбачено законодавством для запобігання контрабанді?

4. Дайте визначення порушення митних правил. Які види відповідальності передбачені законодавством за порушення митних правил?

5. Які види стягнення застосовуються за вчинення порушення митних правил? Які є основні та додаткові адміністративні стягнення? Які строки накладення адміністративних стягнень за вчинення порушення митних правил?

6. Які товари є забороненими до переміщення через митний кордон України?

7. Скільки видів порушень митних правил передбачено Митним кодексом України? Відповідальність за які порушення митних правил передбачає застосування попередження до порушника, конфіскацію товарів?

8. Що включає в себе провадження у справі про порушення митних правил? Які посадові особи уповноважені складати протоколи про порушення митних правил?

9. Що є приводами для порушення справи про порушення митних правил?

10. Які особи беруть участь у провадженні у справах про порушення митних правил?

РОЗДІЛ 16.

ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ І ТЕХНОЛОГІЇ В МИТНІЙ СПРАВІ

16.1. Інформаційні системи та їх роль в управлінні економічними об'єктами

Будь-яка діяльність людини базується на інформації. Існує багато визначень поняття інформації.

Інформація – сигнали, що сприймає людина і (або) спеціальні пристрої, які є віддзеркаленнями фактів матеріального або духовного світу в процесі комунікації.

Інформація (за визначенням Норберта Вінера, родоначальника кібернетики) – це визначення змісту, отриманого людиною із зовнішнього світу в процесі нашого пристосування до нього і пристосування до нього наших відчуттів.

Інформація – це знання, що відчужені від їх первинного живого джерела (генератора) і які стали повідомленнями (з різними ступенями опрацювання).

Інформація – це упередметнена, відчужена від творця і усупільнена форма знання.

Інформація невіддільна від процесу інформування користувача, тому відомості стають інформативними, тобто перетворюються на інформацію у разі їх новизни й достовірності, коли вони зменшують невизначеність з того чи іншого питання.

Науку, що вивчає властивості інформації, питання її збирання, зберігання, пошуку, опрацювання, перетворення, поширення і використання у різних сферах діяльності людини називають інформатикою.

Фахівці з інформатики поділяють інформацію на два рівні – дані (або первинні дані) і інформацію. Первинними (або фактичними) даними є первинні відомості про певну подію або містять точний опис цієї події. При узагальненні даних про багато подій або опис вихідної події дані перетворюються на інформацію. Інформація може містити відомості про багато подій, описи різних подій, об'єднаних за певною ознакою, і т. д. Проте при узагальненні/ укрупненні початкових даних і перетворенні їх в інформацію можуть виникати різні спотворення. Тоді для того, щоб провести перевірку укрупненої інформації, потрібно знову спускатися на рівень первинних даних і усувати спотворення.

Для того, щоб з упевненістю користуватися інформацією, вона повинна бути якісною. Теоретичне поняття якості інформації достатньо складне і заплутане. У звичайній практиці інформація вважається якісною, якщо вона задовольняє ряд специфічних вимог.

Якість інформації стосовно діяльності органу управління визначається тим, наскільки раціональні і обґрунтовані управлінські рішення, прийняті керівництвом органу на її основі. Якісна інформація повинна забезпечувати можливість адекватної оцінки ситуації і прийняття ефективних оперативних і стратегічних рішень.

Вважають, що інформація якісна, якщо вона достовірна, точна, актуальна, доступна за запитом, і представлена в зручній для розуміння і використання формі (рис. 16.1).

Рис. 16.1. Вимоги до інформації, що використовується у процесі управління підприємством

Достовірність (validity, adequacy) – властивість інформації бути правильно сприйнятою, ймовірність відсутності помилок. Для управління органом управління і ухвалення управлінських рішень треба використовувати інформацію, що є максимально достовірною. Недостовірна інформація призводить до спотворення інформаційної моделі органу управління, а рішення, що базуються на спотвореній інформаційній моделі, призводять до неправильних дій і прямих збитків.

Точність і *достовірність* дуже близькі характеристики, але не синоніми. Наприклад, недостатньо просто достовірно знати, що за певні порушення можуть бути застосовані штрафні санкції, а необхідно знати, при яких саме порушеннях які саме санкції можуть бути застосовані і ким.

Актуальність. Інформація повинна містити відомості, які дійсні у момент її використання.

Доступність за запитом. Оскільки інформація є узагальненими і обробленими даними, очевидно, що на обробку витрачається якийсь час. Якщо час очікування підготовки інформації дуже великий, вона може втратити свою актуальність.

Зручна форма представлення. Інформація, для осіб, що приймають рішення, має максимально сприяти цьому процесу, а тому недостатньо опрацьована, погано структурована або представлена в незручному для сприйняття вигляді інформація може не тільки істотно сповільнити процес вироблення рішень, але і спричинити зростання витрат (часу, грошей) на її оброблення.

Інформація, що задовольняє всі ці вимоги, може вважатися якісною. Щоб побудувати систему отримання і використання якісної інформації в діяльності суб'єкта управління, потрібно не менше зусиль і витрат аніж для побудови та організації самої діяльності. Фактично якісна інформація – це благо, що потребує певних витрат на створення.

Виходячи з наведеного вище визначення, зазначимо, що для інформації характерними є такі атрибути (рис. 16.2).

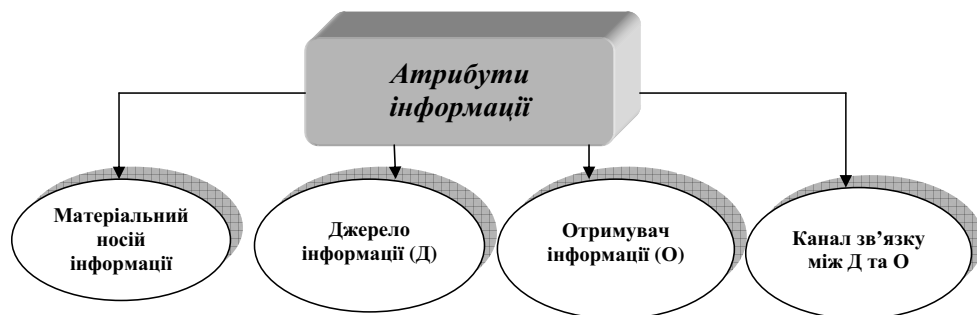

Рис. 16.2. Основні атрибути інформації¹

Особи, що ухвалюють рішення, ініціюють збір інформації лише до тих пір, поки очікувані вигоди не підвищують передбачувані витрати на її отримання. Необхідна інформація, як правило, не сконцентрована в одному певному місці внаслідок *закону концентрації і розсіювання інформації*, відповідно до якого основна частина необхідної інформації (біля однієї третини) концентрується порівняно в невеликій кількості джерел, решта інформації (дві третини) розсіяна по значно більшій кількості джерел. Тому при пошуку і зборі «розсіяної» інформації проявляється *закон підвищення вартості інформації*: вартість збору інформації різко підвищується із збільшенням її повноти.

Проблема вартості інформації – не єдиний чинник, що спричиняє необхідність організації збору і використання інформації. Спроби зібрати вичерпний обсяг інформації можуть призвести до критичної втрати часу. Для того, щоб полегшити процес прийняття рішень в умовах невизначеності, використовують різні програмні продукти, що дозволяють моделювати ухвалені рішення і оцінювати їх наслідки.

Зрозуміло, що інформація дуже різноманітна і може поділятися за видами людської діяльності, в якій використовується: наукова, технічна, виробнича, управлінська, економічна, соціальна, правова тощо. Кожен з видів

¹ Пашко П. В. Митні інформаційні технології: навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Пашка. – К.: Знання, 2011. – 391 с.

інформації має свою технологію обробки, смислове навантаження, цінність, форми представлення і відображення на матеріальних носіях, вимоги до точності, достовірності, оперативності відображення фактів, явищ, процесів.

Інформація є одним з основних ресурсів зростання ефективності управління і регулювання зовнішньоекономічної діяльності загалом і митної справи зокрема, оскільки саме вона дає змогу:

- встановлювати стратегічні цілі розвитку зовнішньоекономічних відносин та використовувати можливості, які при цьому розкриваються;
- приймати своєчасні і обґрунтовані управлінські рішення;
- координувати дії розрізаних підрозділів, спрямовуючи їх зусилля на досягнення поставлених цілей.

Інформація, яка необхідна для будь-яких управлінських процесів представляє собою різні повідомлення економічного, технологічного, соціального та ін. змісту. Управлінська інформація – це інформація, яка обслуговує процеси виробництва, обміну, управління, споживання матеріальних благ і забезпечує вирішення завдань організаційно-економічного управління процесами і явищами.

Економічна інформація є найважливішою складовою управлінської інформації.

Економічна інформація – це всі відомості в сфері економіки, які необхідно фіксувати, передавати, обробляти і зберігати для використання в процесі планування, обліку, контролю та аналізу.

Структурою економічної інформації визначається її будова, виділення тих чи інших елементів. Ці елементи називають інформаційними одиницями. Із простих інформаційних одиниць утворюються складні, складові, виникають неначе ієрархічні рівні структурної побудови інформації.

До виокремлення інформаційних одиниць можна підходити з різних позицій залежно від обраного критерію структуризації. Кожний такий критерій має певну мету побудови структурних одиниць інформації. Дуже часто серед таких одиниць встановлюється ієрархічна залежність від простих до складних або навпаки.

Обробка інформації і передусім автоматизована обробка потребують структуризації і формалізованого опису окремих її сукупностей. Структурно інформація складається з простих і складних елементів. Складні елементи створюються внаслідок поєднання різних простих елементів. Прості елементи називають інформаційними одиницями і вони не підлягають подальшому поділу, а складні елементи називають складеними інформаційними ресурсами або інформаційними сукупностями. Під інформаційною сукупністю розуміють групу даних, які характеризують об'єкт, процес або явище.

За структурним складом інформаційні елементи поділяють на:

*символ – реквізит – показник – масив –
– інформаційний потік – інформаційна база¹.*

¹ Ситник В. Ф., Писаревська Т. А. та ін. Основи інформаційних систем : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Ситника. – К. : КНЕУ, 1997. – 252 с.

Символ – це елемент даних, який не має змісту. Це елементарний сигнал інформації (літера, цифра, знак).

Реквізити – це логічно неподільний елемент показника, який відображає визначені (окремі) властивості об'єкта або процесу:

- реквізити-ознаки характеризують якісні властивості об'єкта, що описується (час і місце дії, прізвище, ім'я, по батькові виконавця, найменування роботи тощо);
- реквізити-підстави дають кількісну характеристику явищ, виражену у визначених одиницях виміру (сума внеску в гривнях, ставка податку у відсотках тощо). Реквізити-ознаки підлягають логічній обробці, а реквізити-підстави – арифметичній. Поєднання однієї підстави і всіх ознак, що до неї відносяться, створює показник.

Показники – сукупність логічно пов'язаних реквізитів-ознак і реквізитів-підстав, що має економічний зміст.

Показники є основною одиницею інформації більшості документів. На підставі показників формуються масиви. Набір взаємопов'язаних даних однієї форми (однієї назви) з усіма її значеннями є масивом даних. Масив даних – основна інформаційна сукупність, якою оперують в інформаційних процедурах. Інформаційний масив як упорядкована за певними ознаками сукупність усіх видів інформації використовується для розробки управлінських рішень.

Сукупність масивів даних, що стосуються однієї й тієї самої ділянки управлінської роботи, називають інформаційним потоком. Сукупність інформаційних потоків, що характеризують управлінську роботу, пов'язану з виконанням певної функції, називають інформаційною базою. Інформаційна база становить основу інформаційної системи будь-якого об'єкта, передусім об'єкта управління, тому вона є частиною інформаційної системи.¹

Створюючи автоматизовані інформаційні системи, спираються на певні принципи – загальні вимоги, правила чи норми, яких необхідно дотримуватися. Початково сформульовані академіком В. М. Глушковим науково-методичні положення та рекомендації з проектування автоматизованих систем управління тепер склалися як принципи побудови, закріплені державним стандартом (рис. 16.3).

Принцип системності є основоположним при створенні, функціонуванні і розвитку автоматизованих систем управління (АСУ). Він дає змогу розглядати досліджуваний об'єкт як одне ціле; виявляти на цій підставі різноманітні типи зв'язків між структурними елементами, які забезпечують цілісність системи; установлювати напрямок виробничо-господарської діяльності системи і конкретні функції, які вона реалізує. Системний підхід передбачає проведення двохаспектного аналізу, відомого під назвою «макро- і мікропідходів».

¹ Ситник В. Ф., Писаревська Т.А. та ін. Основи інформаційних систем : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Ситника. – К. : КНЕУ, 1997. – 252 с.

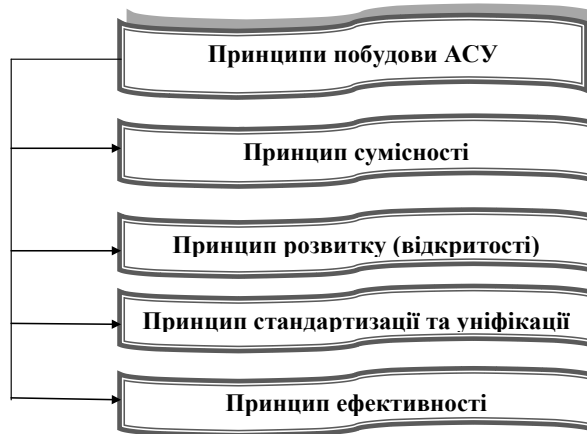

Рис. 16.3. Принципи побудови автоматизованої системи управління

При мікроаналізі система або її елемент розглядається як частина системи вищого порядку. Особлива увага приділяється інформаційним зв'язкам: установлюється їх кількість; виокремлюються та аналізуються зв'язки, зумовлені метою вивчення системи, а далі відбираються найперспективніші, які реалізують задану цільову функцію. При мікроаналізі вивчається структура об'єкта, аналізуються її складові елементи з погляду їх функціональних характеристик, які виявляються через зв'язки з іншими елементами та зовнішнім середовищем. У процесі проектування АСУ системний підхід дає змогу використовувати математичний опис функціонування, дослідження різноманітних властивостей окремих елементів і системи в цілому, моделювати процеси, що вивчаються, для аналізу роботи створюваних систем.

Для автоматизованих систем управління характерна багаторівнева ієрархія з вертикально субпідрядними елементами (підсистемами). Ієрархічні структури в системах управління набули значного поширення завдяки своїм перевагам. Так, ієрархічна структура створює відносну волю дій над окремими елементами для кожного рівня системи і можливість різних поєднань (комбінацій) локальних критеріїв оптимальності функціонування системи в цілому; забезпечує відносну гнучкість системи управління і можливість пристосування до умов, які постійно змінюються; підвищує надійність за рахунок можливості введення елементної надмірності, реалізації напрямків потоків інформації.

Практичне значення системного підходу і моделювання полягає в тому, що вони дають змогу в доступній для аналізу формі не лише відбити усе суттєве, цікаве для творця системи, а й використати ЕОМ для дослідження поведінки системи в конкретних, заданих експериментатором умовах. Тому в основу створення АСУ в сучасних умовах покладено метод моделювання на базі системного підходу, який дає змогу знаходити оптимальний варіант структури системи і таким чином забезпечувати найвищу ефективність її функціонування.

Принцип розвитку (відкритості) полягає в тому, що АСУ створюється з урахуванням можливості постійного поповнення й оновлення функцій системи

і видів її забезпечення. Передбачається, що автоматизована система має нарощувати свої обчислювальні можливості, оснащуватись новими технічними і програмними засобами, бути здатною постійно розширювати й поновлювати склад задач та інформаційний фонд, який створюється у вигляді баз даних.

Принцип сумісності полягає в забезпеченні здатності взаємодії АСУ різних видів, рівнів у процесі їх спільного функціонування. Реалізація цього принципу дає змогу забезпечити нормальне функціонування економічних об'єктів, підвищить ефективність управління народним господарством та його окремими ланками.

Принцип стандартизації та уніфікації полягає в необхідності застосування типових уніфікованих і стандартизованих елементів функціонування АСУ. Упровадження в практику створення і розвитку АСУ цього принципу дає змогу скоротити часові, трудові і вартісні витрати на створення АСУ за максимально можливого використання нагромадженого досвіду у формуванні проектних рішень і впровадженні автоматизації проектних робіт.

Принцип ефективності полягає в досягненні раціонального співвідношення між витратами на створення АСУ і цільовим ефектом, одержаним при її функціонуванні¹.

Як правило, крім основних принципів для ефективного здійснювання управління вирізняють також низку часткових принципів, які деталізують загальні. Додержання кожного з часткових принципів дає змогу дістати певний економічний ефект.

1. Один із них – **принцип декомпозиції** – використовується при вивченні особливостей, властивостей елементів і системи в цілому. Він ґрунтується на розбитті системи на частини, виокремленні деяких комплексів робіт, створенні умов для ефективнішого аналізу системи та її проектування.
2. **Принцип першого керівника** передбачає закріплення відповідальності під час створення системи за замовником – керівником підприємства, установи, галузі, тобто майбутнім користувачем, який відповідає за введення у дію та функціонування АСУ.
3. **Принцип нових задач** – пошук постійного розширення можливостей системи, удосконалення процесів управління, одержання додаткових результатних показників з метою оптимізації управлінських рішень. Це може супроводжуватись постановкою і реалізацією на ЕОМ нових задач управління.
4. **Принцип автоматизації інформаційних потоків і документообігу** передбачає комплексне використання технічних засобів на всіх стадіях проходження інформації від моменту її реєстрації до одержання результативних показників і формування управлінських рішень.
5. **Принцип автоматизації проектування** має на меті підвищити ефективність самого процесу проектування і створення АСУ на всіх рівнях

¹ Ситник В. Ф., Писаревська Т. А. та ін. Основи інформаційних систем : навч. посіб. / за ред. В. Ф. Ситника. – К. : КНЕУ, 1997. – 252 с.

народного господарства, при цьому забезпечується скорочення часових, трудових і вартісних витрат за рахунок введення індустріальних методів.

Сучасний рівень розробки і впровадження систем дає змогу широко використовувати типізацію проектних рішень, уніфікацію методів і засобів при підготовці проектних матеріалів, стандартизації підходів під час проектування окремих елементів систем і підсистем, методи автоматизації ведення проектних робіт з використанням персональних ЕОМ і організованих на їх базі автоматизованих робочих місць проектувальника АСУ.

Головна мета функціонування інформаційних систем – підвищення якості управління, забезпечення спеціалістів необхідною інформацією. Виділяють два способи впровадження інформаційних систем:

1) адаптація комп'ютерних інформаційних технологій і комунікацій до існуючої структури управління і розподіл обов'язків спеціалістів. При цьому відбувається автоматизація функцій управління та вдосконалення розподілу інформаційних потоків між фахівцями;

2) розробка нової інформаційної системи, за якої ефективність функціонування є найбільшою. При цьому передбачається максимальний розвиток комунікацій.

16.2. Інформаційна база департаменту митної справи

З часу створення митної служби України велика увага приділяється розробці й упровадженню Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС), призначення якої – виконання функціональних завдань митних органів з використанням передових технологій передачі й обробки інформації за допомогою засобів обчислювальної техніки та зв'язку.

27 липня 1993 р. прийнято концепцію створення Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України і план її реалізації. Реалізація ЄАІС складається з поетапного процесу розробки й упровадження основних автоматизованих митних інформаційних технологій, поєднаних в технічному, програмному і телекомунікаційному середовищі.

У 2010 році ДМСУ розроблено Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України (наказ ДМСУ № 1341, 04.11.2010 р.), в якому визначено структуру, порядок функціонування, організацію експлуатації ЄАІС ДМСУ, її складові та призначення.

ЄАІС – це сукупність окремих автоматизованих інформаційних систем різного функціонального призначення, об'єднаних за допомогою телекомунікаційних мереж, та множина інформаційних об'єктів, що ними обробляється.

ЄАІС митних органів містить у собі засоби для накопичення, обробки, зберігання та передавання даних, що є необхідними для діяльності митних органів.

Єдина автоматизована інформаційна система – багатофункціональна інтегрована автоматизована система, що забезпечує інформаційну підтримку та супроводження митної справи в Україні, є сукупністю кількох

взаємопов'язаних систем, які проектуються, розробляються і впроваджуються у процесі модернізації та розвитку ЄАІС Департаменту митної справи.

ЄАІС забезпечує збирання, оброблення, створення, накопичення, аналіз, передавання та зберігання інформації у сфері митної справи шляхом об'єднання відповідних інформаційних ресурсів митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій, а також інформаційних ресурсів центральних органів виконавчої влади, інформаційних ресурсів інших недержавних установ (організацій, підприємств) – суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, митних та правоохоронних органів інших країн з метою автоматизації основних процесів діяльності митних органів, підвищення ефективності митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, а також контролю за переміщенням вантажів, що перебувають під митним контролем, як через митний кордон України, так і в її межах.

Основними завданнями ЄАІС є¹:

- інформаційна підтримка основних процесів діяльності митних органів під час виконання своїх завдань та функцій;
- збирання, оброблення, створення, накопичення, аналіз, передавання та зберігання інформації у сфері державної митної справи шляхом об'єднання відповідних інформаційних ресурсів;
- контроль за переміщенням вантажів, що перебувають під митним контролем, як через митний кордон України, так і в її межах;
- автоматизація формування даних митної статистики та підвищення її достовірності;
- підвищення ефективності контролю своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати митних платежів;
- зменшення часу на митне оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та витрат, які несуть митні органи під час здійснення митного контролю та митного оформлення;
- забезпечення резервного копіювання та зберігання інформаційних ресурсів та митної електронної інформації;
- підвищення оперативності вирішення митними органами завдань, покладених на них законодавством України;
- забезпечення інформаційної взаємодії з центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та недержавними установами – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, митними та правоохоронними органами інших країн.

Основними функціями ЄАІС є:

- збір, накопичення, систематизація, обробка та узагальнення інформації в сховищі даних, перетворення її до форми, зручної для проведення аналізу;

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України» від 04.11.2010 р., № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>.

- автоматизована підтримка виконання посадовими особами митних органів процедур митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, а також контролю за переміщенням вантажів, що перебувають під митним контролем;
- автоматизація застосування системи управління ризиками, зокрема імплементація електронних профілів ризиків для формування вказівок щодо застосування митними органами України окремих форм митного контролю товарів і транспортних засобів на основі системи управління ризиками;
- підтримка прийняття управлінських рішень;
- надання користувачам регламентованого (санкціонованого) доступу до інформаційних ресурсів ЄАІС;
- забезпечення захисту інформації на всіх етапах її збору, накопичення, систематизації, обробки, узагальнення та збереження, ведення системи розмежування доступу до інформації, що зберігається в базах даних ЄАІС, і контроль журналів моніторингу системи захисту;
- моніторинг стану інформаційного обміну між складовими ЄАІС, ведення системних журналів аудиту роботи користувачів, програмних і технічних засобів та стану захищеності складових частин та ЄАІС в цілому¹.

Пріоритетні інформаційні митні технології реалізовані за допомогою ЄАІС у митних органах усіх рівнів (центральної апарату, митниці, митні пости, підрозділи митного оформлення тощо).

До складу ЄАІС входять 11 підсистем, які зображені на рис. 16.4.

Автоматизована інформаційна система «Центр» – автоматизована інформаційна система центрального рівня, яка являє собою сукупність підсистем, комплексів задач, програмно-інформаційних комплексів та централізованого сховища зведеної інформації про митне оформлення – електронних копій митних декларацій (МД) на паперовому носії та/або електронних митних декларацій (ЕМД), інших електронних документів та електронних копій документів на паперовому носії, які використовуються при здійсненні митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, та забезпечує двосторонній обмін митною та іншою інформацією з автоматизованими системами митного оформлення та іншими системами (підсистемами) локального рівня.

АІС «Центр» – підсистема, що входить до складу Єдиної автоматизованої інформаційної системи і забезпечує використання електронних документів та електронних копій документів на паперових носіях посадовими особами митного органу для здійснення митних формальностей.

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України» від 04.11.2010 р. № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>.

Рис. 16.4. Структурні елементи Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів

АІС «Центр» вирішує такі основні завдання:

- формування баз даних про митне оформлення товарів та транспортних засобів, інших баз даних, передбачених законодавством України або нормативними актами Міністерства доходів і зборів України та інших центральних органів виконавчої влади;
- надання цієї інформації для обробки АСМО в підрозділах митного оформлення, у пунктах пропуску через державний кордон або інших структурних підрозділах митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій з використанням відомчої телекомунікаційної мережі;
- обробка інформації та формування інших баз даних, які створюються та використовуються відповідно до законодавства, з метою забезпечення інформаційної підтримки аналізу зовнішньоекономічних операцій;
- обробка інформації з метою виявлення порушень митного законодавства під час митного контролю та пропуску товарів та інших предметів через державний кордон у пунктах пропуску;
- захист інформації від несанкціонованих дій, які можуть призвести до її випадкової або умисної модифікації чи знищення під час її обробки на всіх етапах її життєвого циклу;
- надання користувачам регламентованого (санкціонованого) доступу до інформації, яка зберігається в базах даних АІС «Центр», за допомогою технічних, програмних засобів та відомчої телекомунікаційної мережі;
- інформаційна взаємодія з центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, іншими державними та недержавними установами (організаціями, підприємствами), митними та

правоохоронними органами інших країн з використанням захищених каналів зв'язку;

- моніторинг стану інформаційного обміну між складовими ЄАІС, ведення системних журналів аудита роботи користувачів, програмних і технічних засобів.

Автоматизована система митного оформлення (АСМО) та локальні підсистеми митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій – сукупність технічних засобів та програмного забезпечення, побудованих за принципом дворівневої клієнт-серверної архітектури та призначених для забезпечення обробки інформації в митних органах, спеціалізованих митних установах та організаціях, яке розробляється та підтримується Департаментом митних інформаційних технологій та статистики.

Локальні підсистеми формуються безпосередньо митними органами, спеціалізованими митними установами та організаціями, взаємодіючи з АІС «Центр» шляхом двобічного інформаційного обміну. Матеріально-технічне та програмне забезпечення функціонування локальних підсистем, їх адміністрування здійснюються вповноваженими структурними підрозділами митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій.

До складу локальних підсистем можуть у разі необхідності входити сервери обробки даних, сховища даних, сервери додатків, шлюзові сервери, автоматизовані робочі місця користувачів і інші програмні та технічні засоби.

АСМО вирішує такі основні завдання:

- автоматизований обмін електронними даними з декларантами й іншими особами у випадках, передбачених законодавством;
- автоматизований аналіз ризиків порушень митного законодавства під час виконання митних процедур;
- перевірка накладення декларантами та іншими особами у випадках, передбачених законодавством, та автоматизована підтримка накладення посадовими особами митних органів електронного цифрового підпису;
- здійснення в автоматичному режимі окремих функцій під час проведення митного контролю й митного оформлення товарів із застосуванням МД та документів контролю за переміщенням товарів;
- прийняття від декларантів та інших осіб у випадках, передбачених законодавством, і здійснення форматно-логічного контролю електронних копій МД на паперовому носії або ЕМД, інших електронних документів та електронних копій документів на паперовому носії, які використовуються для здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, уведення їх до бази даних локальної підсистеми митного органу;
- автоматизована підтримка виконання посадовими особами митних органів процедур митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, зокрема, внесення до електронних копій МД на паперовому носії або ЕМД, інших електронних документів та електронних копій доку-

- ментів на паперовому носії, які використовуються для здійснення митного контролю та оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України, відомостей, що належать до компетенції митних органів, і відміток про стан виконання митних процедур посадовими особами митних органів, які їх здійснили;
- автоматизована підтримка створення електронних документів та електронних копій документів на паперовому носії посадовими особами митних органів відповідно до їх компетенції;
 - ведення бази даних митного органу – основного сховища інформації про митне оформлення – електронних копій МД, на паперовому носії або ЕМД, інших електронних документів та електронних копій документів на паперовому носії, що використовуються у процесі митного оформлення, а також даних про виконання окремих митних процедур під час митного контролю та оформлення тощо;
 - обмін інформацією з іншими підрозділами митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій із застосуванням криптографічного захисту інформації; формування інформації з метою подальшого введення її до баз даних АІС «Центр»;
 - автоматизована підтримка використання в митних органах дозволів уповноважених органів державної влади, які виконують відповідні контрольні функції, у формі електронного документа або електронної копії документа на паперовому носії;
 - автоматизована підтримка виконання митних процедур із контролю за переміщенням товарів;
 - автоматизований обмін інформацією з АІС «Центр»¹.

Відомча телекомунікаційна мережа (ВТМ), яка забезпечує інформаційний обмін між елементами ЄАІС.

Основними завданнями ВТМ є задоволення потреб у високошвидкісному, надійному, безперебійному та захищеному інформаційному обміні даних в рамках ЄАІС (доступ до інформаційних ресурсів ЄАІС, робота з ПІК ЄАІС, робота з інформаційно-телекомунікаційним комплексом «Електронна пошта» тощо), створення передумов інтеграції розподілених інформаційних ресурсів ЄАІС.

Локальні обчислювальні мережі митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій. Локальні обчислювальні мережі (комп'ютерні мережі) – локальні телекомунікаційні мережі, які входять до складу ЄАІС та розгорнуті в зоні діяльності митних органів, спеціалізованих митних установ та організацій (у тому числі територіально відокремлених підрозділах), об'єднуються за допомогою ВТМ і використовуються для роботи в рамках ЄАІС.

Інформаційно-телекомунікаційний комплекс «Електронна пошта» (ІТК «Електронна пошта») забезпечує обмін електронними поштовими повідомленнями між користувачами ЄАІС, забезпечує доступ до документоорієнтованих

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України» від 04.11.2010 р., № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-formlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>.

баз даних і складається з головного інформаційно-телекомунікаційного комплексу та регіональних інформаційно-телекомунікаційних комплексів.

Основними завданнями ІТК «Електронна пошта» є забезпечення надійного та безперебійного обміну електронними поштовими повідомленнями між користувачами ЄАІС, забезпечення організації документоорієнтованих баз даних та доступу до них, створення передумов для побудови транспортної інфраструктури електронного документообігу.

Адміністративно-правова інформаційна підсистема забезпечує управління митними органами на всіх рівнях, контроль і дотримання законності під час автоматизованого митного оформлення.

Основними **завданнями** підсистеми є автоматизація процесів:

- боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил;
- обліку суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- тарифного регулювання й управління;
- експортно-імпортного контролю;
- антидемпінгового й антимонопольного контролю;
- фінансово-валютного контролю;
- оперативної служби;
- бюджетного фінансування;
- збирання коштів у бюджет;
- кадрової служби;
- правової служби;
- нормативно-довідкової служби (функції ведення нормативно-довідкової бази даних, класифікаторів та довідників ЄАІС).

Підсистема інформаційного забезпечення ЄАІС включає в себе:

- комплекс технічного забезпечення;
- загальносистемне програмне забезпечення;
- нормативно-правове забезпечення;
- науково-методичне забезпечення;
- організаційне забезпечення системи;
- систему адміністрування та контроль функціонування програмно-технічних засобів;
- систему навчання та підвищення кваліфікації працівників (в тому числі і дистанційну форму навчання).

Система електронного документообігу забезпечує автоматичне пересилання, реєстрацію та оброблення документів у митних органах, спеціалізованих митних установах та організаціях, контроль за їх виконанням, ведення електронного архіву документів.

Комплексна система захисту інформації забезпечує захист державних інформаційних ресурсів в автоматизованих системах, що входять до складу ЄАІС, шляхом впровадження комплексу технічних, програмних, криптографічних, організаційних та інших заходів і засобів комплексної системи захисту інформації, спрямованих на забезпечення конфіденційності, цілісності, доступності, керованості інформації.

Комплексна система захисту інформації ЄАІС повинна реалізувати єдину політику безпеки інформації, що дозволить здійснювати автоматизовану обробку інформації з обмеженим доступом відповідно до нормативних та законодавчих актів України в галузі захисту інформації.

До категорій ресурсів, що підлягають захисту, належать:

- інформаційні ресурси: бази даних, файли даних, технічна документація, настанови користувачів, операційні процедури та процедури підтримки прийняття рішень;
- програмні ресурси: прикладне програмне забезпечення, системне програмне забезпечення, інструментальні засоби та утиліти;
- технічні ресурси: мережеві сервери, немережеві робочі станції, мережеві робочі станції, локальні запам'ятовуючі пристрої, мережеві запам'ятовуючі пристрої, локальні друкувальні пристрої, мережеві друкувальні пристрої, мережеві розподільні компоненти, мережеві пристрої керування, мережеві інтерфейси, комутаційні протоколи, зовнішні носії даних.

Система криптографічного захисту інформації в ЄАІС забезпечує захищений обмін даними між інформаційними системами та автоматизованими робочими місцями структурних підрозділів органів доходів і зборів у сфері митної справи.

Система складається зі спеціальних телекомунікаційних вузлів, каналів зв'язку, центральної системи управління.

Спеціальні телекомунікаційні вузли (СТВ) включають у себе програмно-апаратні засоби телекомунікації, що забезпечують колективний доступ користувачів до інформаційних ресурсів. До складу СТВ входять засоби активного мережного обладнання та засоби криптографічного захисту інформації.

Конфіденційність інформації з обмеженим доступом у ЄАІС забезпечується застосуванням засобів криптографічного захисту інформації.

Максимальний ступінь обмеження доступу для інформації, що циркулює в ЄАІС, «для службового використання».

Система електронного цифрового підпису являє собою автоматизовану систему, призначену для технологічного забезпечення надання послуг електронного цифрового підпису (ЕЦП) в електронному документообігу користувачів ЄАІС.

Система електронного цифрового підпису ЄАІС забезпечує виконання таких загальних функцій:

- реалізація багаторолевої моделі управління сертифікатами відкритих ключів;
- реєстрація абонента у централізованому режимі з прибуттям абонента (або його довіреної особи) у приміщення Центру сертифікації ключів (ЦСК) (генерація ключів та створення сертифіката);
- генерація особистих та відкритих ключів ЦСК та обслуговуючого персоналу;
- формування сертифікатів відкритих ключів;
- створення заявок в електронному вигляді на формування сертифіката;

- забезпечення процедури підтвердження заявок в електронному вигляді на формування сертифіката;
- ведення робочої, еталонної та резервної бази даних сертифікатів, сформованих ЦСК;
- ведення бази даних заявок на формування сертифікатів користувачів ЦСК;
- розповсюдження сертифікатів;
- ведення бази даних заявок на блокування, скасування, поновлення сертифіката;
- забезпечення блокування, скасування, поновлення сертифіката;
- формування списку відкликаних сертифікатів користувачів ЦСК;
- надання інформації про статус сертифіката;
- створення та перевірка позначок часу на електронних документах;
- забезпечення взаємодії з технічними засобами ЦСК інших систем ЄАІС;
- захищене зберігання особистих ключів абонентів ЦСК.

Інформація, що циркулює в системі електронного цифрового підпису та передається між підрозділами митних органів, користувачами ЄАІС та обслуговуючим персоналом ЦСК, поділяється на такі категорії: технологічна інформація; відкрита інформація; відкрита інформація, яка потребує захисту відповідно до рішень її власника.

Інформаційні ресурси ЄАІС митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій, являють собою певну цінність та вимагають захисту від різноманітних за своєю сутністю впливів, які можуть призвести до несанкціонованих: знищення, пошкодження або модифікації, порушення конфіденційності, а також зниження цінності.

Захист інформації, що обробляється в ЄАІС, полягає в створенні і підтримці в дієздатному стані системи заходів, як технічних (інженерних, програмно-апаратних), так і нетехнічних (правових, організаційних), що дозволяють запобігти або ускладнити можливість реалізації загроз, а також знизити потенційні збитки від несанкціонованих дій з інформацією. Захист інформації в ЄАІС спрямовано на забезпечення безпеки інформації і ЄАІС в цілому та окремих її елементів (забезпечення збереження заданих властивостей інформації і ЄАІС, що її обробляє).

Правовою основою забезпечення технічного захисту інформації в Україні є Конституція України, Закони України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах», «Про державну таємницю», «Про науково-технічну інформацію», Концепція (основи державної політики) національної безпеки України, Концепція технічного захисту інформації в Україні, інші нормативно-правові акти, а також міжнародні договори України, що стосуються сфери інформаційних відносин.

Кінцевою метою заходів із захисту інформації в ЄАІС є забезпечення безпеки інформації під час її обробки в ЄАІС. Захист інформації повинен за-

безпечуватись на всіх стадіях життєвого циклу ЄАІС, на всіх технологічних етапах обробки інформації і в усіх режимах функціонування.

Система забезпечення безпеки інформації повинна створюватися за компонентним принципом, тобто як сукупність модулів системи захисту. При цьому підключення нових функцій виконується шляхом встановлення розроблених компонентів (модулів) на комплекс засобів захисту без припинення роботи системи захисту в цілому. Паралельність роботи засобів захисту дозволить суттєво збільшити продуктивність системи захисту. Зокрема, суттєво спрощується інтеграція системи забезпечення безпеки інформації в єдиний інформаційний простір ЄАІС. Такий принцип надає можливість поетапного створення системи за принципом поступового введення комплексних систем захисту інформації (КСЗІ), відокремлених підсистем, які створюються на об'єктах інформаційної діяльності митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій.

Поділ системи захисту інформації ЄАІС на модулі надає можливість побудови КСЗІ локальних підсистем, які базуються на окремих об'єктах інформаційної діяльності, що складається з АІС «Центр», інформаційно-телекомунікаційних систем (ІТС) митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій, зв'язаних між собою ВТМ.

З метою забезпечення резервування програмних та апаратних засобів у межах АІС «Центр» передбачається додаткове створення резервної системи, яка цілком дублює головні функції основної системи.

Сукупність програмно-апаратних засобів захисту повинна забезпечувати надійне виконання прикладних завдань, які вирішуються в ЄАІС. Засоби захисту інформації повинні охоплювати всі групи об'єктів ЄАІС та ВТМ.

Інформація під час її передачі через ВТМ повинна захищатися засобами криптографічного захисту інформації, до складу яких входить комплекс КЗІ «Центр», що розміщується безпосередньо на межі АІС «Центр», та комплекс КЗІ «Регіон», який розміщується на межі ІТС митних органів, спеціалізованих митних установ, організацій. Ці комплекси повинні надавати можливість цілком захистити інформацію, яка циркулює в ВТМ.

Передача інформації через ВТМ з використанням засобів криптографічного захисту повинна виконуватися лише за умови використання надійних засобів, що повинно бути підтверджено сертифікатом відповідності або позитивним висновком за результатами державної експертизи у сфері криптографічного захисту інформації, одержаним на ці засоби від Держспецзв'язку.

Безпека інформації ЄАІС повинна базуватися на виконанні наступних загальних принципів:

- централізоване управління системою;
- послідовність рубежів безпеки;
- адекватність та ефективність захисту;
- безперервність захисту;

- забезпечення безперервного виконання функцій, які покладені на КСЗІ ЄАІС, при відмовах системи та її окремих елементів (підсистем);
- захист засобів забезпечення безпеки системи;
- прихованість захисту;
- фізичний розподіл ВТМ та мережі загального використання (Інтернет).

За результатами створення системи захисту інформації ЄАІС в частині підтримки інформаційної безпеки повинні бути реалізовані:

- внутрішні стандарти захисту інформації в телекомунікаційному середовищі ЄАІС;
- принципи та уніфіковані форми надання інформації про рішення, які торкаються захисту інформації в ЄАІС;
- методики підтримки процесів прийняття рішень щодо можливостей та наслідків невиконання вимог КСЗІ при експлуатації підсистем ЄАІС;
- програмно-технічні підсистеми КСЗІ в компонентах ЄАІС;

КСЗІ належить реалізувати відповідно до вимог переліку нормативно-правових актів з питань технічного захисту інформації, до складу яких входять: положення про технічний захист інформації; ДСТУ 3396 «Технічний захист інформації»; положення про забезпечення режиму секретності при обробці інформації в ЄАІС; необхідний перелік нормативних документів з КСЗІ щодо захисту інформації в комп'ютерних системах від несанкціонованого доступу до інформації, яка обробляється в ЄАІС.

Для розвитку Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України є необхідним оперативний обмін зовнішньоекономічними документами з суб'єктами господарювання, господарська та зовнішньоекономічна діяльність яких потребує переміщення через митний кордон України товарів та транспортних засобів. Обмін інформацією необхідний для швидкого та оперативного оформлення, своєчасного збору та обробки статистичної і оперативної інформації, контролю експортно-імпортних операцій учасників ЗЕД, актуалізації нормативно-довідкової інформації.

З метою уніфікації та стандартизації процесу обміну електронною інформацією між суб'єктами господарювання і митними органами використовується Специфікація форматів електронних повідомлень автоматизованої системи митного оформлення товарів та інших предметів програмно-інформаційного комплексу «Інспектор – 2006» на рівні суб'єкт – митний орган, яка підтримує всі документи, необхідні для проведення митного оформлення, що затверджена Наказом ДМСУ № 61 від 01.03.2013 р. «Про затвердження специфікації форматів електронних повідомлень».

Дана специфікація є базовою і дозволяє нарощувати типи інформації, яка передається, та змінювати її структуру. Все прикладне програмне забезпечення, яке розробляється в митній системі, а також сторонніми організаціями для введення-отримання даних, повинно підтримувати обмін електронною інформацією в форматі повідомлення за даною специфікацією.

Технологія обміну електронною інформацією автоматизованої системи митного оформлення товарів і транспортних засобів передбачає наявність

двох суб'єктів (сторін) обміну – суб'єкта господарювання і митного органу, та об'єкта обміну – електронного повідомлення, яке містить електронні копії зовнішньоторговельних документів, зокрема вантажні митні декларації (у подальшому можливо ліцензії, дозволи, контракти тощо), діагностичні дані, дані контролю цілісності повідомлення тощо.

Обмін електронними повідомленнями на рівні **суб'єкт – митний орган** здійснюється шляхом (рис. 16.5):

- формування суб'єктами господарювання електронного пакета документів;
- передавання його до митного органу з використанням дискет або електронної пошти;
- оброблення митним органом пакета документів;
- формування електронного пакета повідомлення у відповідь;
- передавання пакета відповіді суб'єкту господарювання.

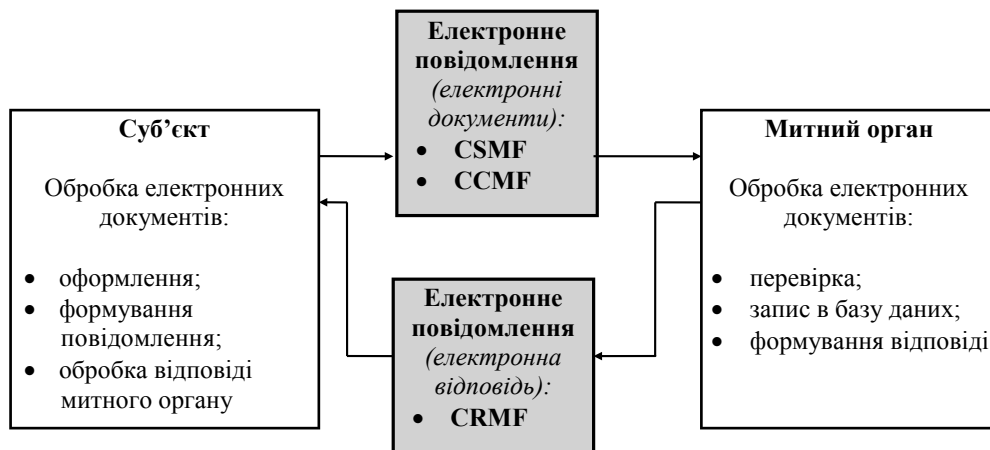

Рис. 16.5. Узагальнена схема технології обміну електронною інформацією на рівні суб'єкт – митний орган¹

Основні положення електронного обміну повідомленнями між суб'єктом господарювання і митним органом:

- на будь-який електронний документ, переданий суб'єктом господарювання до митного органу, формується відповідь. Відповідь митного органу може бути негативною – документ не записаний у відповідну базу даних через помилки, що не дозволяють надалі його обробляти, або позитивною – документ пройшов первинну стадію контролю та успішно записаний у базу даних. При позитивній відповіді автоматизованої системи митного оформлення товарів і транспортних засобів документу присвоюється реєстраційний номер (для вантажної митної декларації, провізної відомості тощо) або номер контролю (для контр-

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження специфікації форматів електронних повідомлень» від 01.03.2013 р., № 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MK130131.html.

актів, ліцензій, дозволів тощо), який передається в електронному повідомленні відповіді;

- суб'єкт господарювання в електронному повідомленні самостійно формує вид документа – новий документ, модифікацію або видалення раніше переданого документа;
- з розвитком технологій автоматизованої обробки зовнішньоторговельних документів автоматизована система митного оформлення товарів і транспортних засобів повинна буде на кожен зовнішньоекономічну операцію (експорт, імпорт, транзит) автоматично видати рекомендації: повна перевірка вантажу, перевірка необхідних документів або випуск вантажу.

Важливе значення при обміні інформацією між суб'єктом ЗЕД та митним органом є чітке узгодження формату електронних повідомлень.

Під форматами електронних повідомлень для обміну інформацією з автоматизованою системою митного оформлення товарів і транспортних засобів розуміється певна формалізована структура файлу електронного повідомлення, що має вбудовані засоби контролю цілісності даних при передачі й унікально характеризує відправника й одержувача електронного повідомлення.

Версією 1.06 специфікації форматів електронних повідомлень передбачені три види повідомлень:

- CSMF – простий формат електронного повідомлення, що застосовується у відповідних автоматизованих додатках і має істотні обмеження за типами документів і їх кількістю;
- CCMF – складовий формат електронного повідомлення, який є базовим для основних комерційних додатків і який відстежується в автоматизованій системі митного оформлення товарів і транспортних засобів на основі списків сертифікованого програмного забезпечення й ліцензійних угод;
- CRMF – формат електронного повідомлення відповіді митниці на повідомлення CCMF.

Усі файли електронних повідомлень обов'язково повинні мати розширення «CMF». Щодо імені файлу, то тут немає ніякого обмеження (крім обмежень операційної системи).

Структура всіх трьох видів електронних повідомлень уніфікована й складається із:

- заголовка повідомлення (Head Message), у якому наводиться інформація про тип і версію формату повідомлення, про відправника й одержувача повідомлення, а також містяться дані про кількість електронних копій документів у повідомленні, контрольні дані цілісності пакета тощо;
- основної частини повідомлення (Body Message), у якій містяться сегменти опису електронних копій документів, сегменти електронних копій та інші сегменти;
- закінчення повідомлення (Foot Message), у якому містяться контрольні дані про електронне повідомлення.

Контроль цілісності даних вирішується спільно автоматизованою системою митного оформлення товарів і транспортних засобів та автоматизованою системою декларанта «Митний брокер».

Основним напрямом контролю цілісності даних є контроль правильності передання електронного повідомлення. Такий контроль здійснюється шляхом звіряння контрольних сум, переданих в електронному повідомленні та розрахованих за переданими даними під час приймання й оброблення повідомлення. Ці контрольні суми рахуються по байтах, записаних або прочитаних у повідомленні, їх кількість визначається інформаційним елементом повідомлення – сегментом даних або сегментом опису, формою електронних даних або будь-якою іншою структурою, до якої входить контрольна сума.

Обмін електронною інформацією між митними установами здійснюється на програмному рівні з використанням програмних комплексів, об'єднаних в Єдину автоматизовану інформаційну систему. У зв'язку із збільшенням потоків інформації та з метою підвищення швидкості та надійності обміну інформацією введено в дію транспортну систему супутникового зв'язку між митними установами. З цією метою розроблено ряд програмно-інформаційних комплексів (ПІК), які дозволяють здійснювати оперативний доступ до Центральної бази даних (ЦБД) із застосуванням WEB-сервера.

Обмін інформацією з центральними органами виконавчої влади, іншими недержавними установами (організаціями, підприємствами) – суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, митними та правоохоронними органами інших країн Держмитслужба здійснює згідно із законодавством України в порядку, затвердженому Держмитслужбою України на підставі наказів, двосторонніх угод про інформаційну взаємодію або інших нормативно-правових актів. Регламент, структура та формати обміну інформацією визначаються протоколами до них, які погоджуються з центральним органом виконавчої влади, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері інформатизації, формування та використання національних інформаційних ресурсів, створення умов для розвитку інформаційного суспільства.

Обмін інформацією з інформаційних систем державних установ (організацій, підприємств) з митними органами здійснюється шляхом:

- використання спільних з іншими державними органами інформаційних систем, які, як правило, на мережевому рівні фізично відокремлені від ЄАІС митних органів;
- підключення автоматизованих робочих місць зовнішніх користувачів до ВТМ митних органів та надання регламентованого доступу до інформаційних ресурсів ЄАІС;
- передачі/приймання інформації з використанням електронних комунікацій (ІТК «Електронна пошта», електронна пошта в мережі Інтернет; Web-сайт тощо). Якщо телекомунікаційна мережа організації, з якою здійснюється обмін, на мережевому рівні фізично відокремлена від ВТМ митних органів, то для забезпечення зв'язку між внутрішньою та зовнішньою (загальнодоступною) телекомунікаційними мережами

використовується інформаційна система обміну інформацією в ЄАІС митних органів;

- використання машинних носіїв інформації для передачі даних.

Обмін інформацією недержавних установ (організацій, підприємств) з ЄАІС митних органів здійснюється в такому ж порядку, як і державними установами.

16.3. Організаційно-правові основи електронного документообігу та використання електронних документів

Європейська спільнота визначає, що шлях до реалізації нових завдань зі спрощення митних процедур та процедур логістики при постачанні товарів для ввезення та вивезення з території країни, зменшення ризиків порушення безпеки мешканців – це зменшення відмінностей між митними процедурами країн світу, та називає механізм реалізації такого завдання «Електронною митницею». Держави – члени ЄС прийняли рішення діяти в рамках структури «Електронної Європи» та затвердили Рішення Ради Європейського Союзу щодо простого та без паперового середовища для митних адміністрацій та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності.

Аналогічні завдання під час втілення новітніх технологій у митну справу ставлять митні адміністрації багатьох країн СНД, Азії та Америки. Вони відрізняються лише за строками реалізації та окремими деталями. Тому «Електронна митниця» – це не тільки утворення декількох країн. Це – майбутнє митної спільноти світу.

Роль інформаційних технологій у митній справі відображена в Міжнародній конвенції про спрощення і гармонізацію митних процедур, укладеній 18 травня 1973 р. у м. Кіото, яка діє у зміненій редакції відповідно до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур, вчиненого 26 червня 1999 р. в м. Брюсселі (Україна приєдналася згідно із Законом України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 5 жовтня 2006 р., № 227-V)¹.

Враховуючи провідну роль митниці в зовнішньоекономічній діяльності, інформаційна складова діяльності митної служби повинна бути домінуючою.

Митна безпека держави визначається як стан захищеності національних інтересів, забезпечення та реалізація яких покладені на митні адміністрації країни, що дає можливість незалежно від будь-яких зовнішніх і внутрішніх загроз забезпечити здійснення митної справи. Тоді базою для оцінки митної безпеки України може стати оцінка якості виконання митної справи, яка, у свою чергу, визначається розрахунково-програмними способами через організаційно-технічні системи в рамках «Електронної митниці».

¹ Міждержавна угода від 18.05.1973 р. «Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.09.2008 р., № 1236-р була схвалена Концепція створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця», яка передбачає реалізацію в три етапи протягом 2009–2013 років.

Концепція ґрунтується на вимогах Конституції України, законодавства України, міжнародних митних конвенцій та враховує досвід інших країн.

Основними завданнями «Електронної митниці» є:

- автоматизація процесів митного контролю та митного оформлення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- забезпечення функціонування системи електронного документообігу;
- забезпечення функціонування системи аналізу ризиків;
- сприяння захисту прав інтелектуальної власності в процесі зовнішньоекономічної діяльності шляхом ведення відповідних автоматизованих систем;
- забезпечення інформаційної взаємодії митної служби України з правоохоронними органами та іншими органами державної влади України в межах двосторонніх угод або спільних наказів про обмін інформацією;
- формування банку даних «Електронної митниці»;
- забезпечення інформаційної безпеки під час формування і функціонування банку даних «Електронної митниці»;
- накопичення інформації в результаті проведення митного контролю та митного оформлення товарів, предметів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України;
- забезпечення інформаційної взаємодії та співпраці відповідно до укладених Україною міжнародних договорів;
- проведення єдиної науково-технічної політики під час створення «Електронної митниці»¹.

Органами доходів і зборів у сфері митної справи проводиться цілеспрямована робота із широкого впровадження у роботу митних органів процедур з митного контролю та оформлення, заснованих на застосуванні інформаційно-телекомунікаційних технологій. Найбільш інноваційною із таких процедур є електронне декларування.

Електронне декларування – це комплексне поняття, що включає:

1. Декларування товарів і транспортних засобів шляхом подання електронної митної декларації та інших електронних документів.
2. Митний контроль та оформлення товарів і транспортних засобів на підставі поданих електронних документів (у т. ч. дозвільного характеру).

Електронна форма декларування орієнтована на реалізацію єдиного алгоритму автоматизованої обробки відомостей, що заявляються у МД, на рівні митних органів із здійсненням автоматизованого форматно-логічного контролю, аналізу ризиків і виданням різноманітних застережень для по-

¹ Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.2008 р., №1236-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-%D1%80>.

садових осіб митних органів, які здійснюють митний контроль та митне оформлення товарів.

Реалізація процедури електронного декларування товарів дозволить сформувати необхідні умови для застосування інформаційних технологій на якісно новому рівні й забезпечить запровадження електронного документо-обігу між митними органами та суб'єктами ЗЕД із використанням механізму електронного цифрового підпису.

Процедура електронного декларування товарів є попередньою операцією, яка покликана сприяти прискоренню митного оформлення товарів і транспортних засобів, а також здійсненню передбачених Митним кодексом України митних процедур. Попередніми операціями вважаються дії, що виконуються до початку митного оформлення товарів і транспортних засобів.

В Україні розроблено «Концепцію створення, упровадження і розвитку системи електронного декларування товарів» (Наказ ДМСУ № 907 від 18.10.2006 р.).

Процедура електронного декларування товарів полягає в наступному:

- підприємство заповнює в установленому порядку вантажну митну декларацію в електронному вигляді;
- додає до неї електронні копії документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів;
- формує повідомлення та засвідчує його електронним цифровим підписом;
- передає зазначене авторизоване повідомлення (повідомлення в електронній формі, засвідчене ЕЦП) каналами передачі даних за допомогою системи електронної пошти до відповідного структурного підрозділу митного органу, де воно буде проаналізоване за допомогою програмно-інформаційного комплексу «Інспектор 2006», або направляє авторизоване повідомлення напряму до Центральної бази даних Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС), де воно буде проаналізоване за допомогою відповідних програмно-інформаційних комплексів.

Програмно-інформаційний комплекс (на рівні митного органу – «Інспектор-2006») в автоматичному режимі здійснює перевірку:

- достовірності ЕЦП на авторизованому повідомленні;
- дотримання структури й формату даних, що встановлюються органами доходів і зборів до документів, які подаються в електронному вигляді;
- правильності заповнення електронних копій МД та інших документів на предмет відповідності форматно-логічному контролю.

У разі негативних результатів перевірки програмно-інформаційний комплекс формує і направляє декларантові протокол, який містить перелік помилок у МД.

У разі позитивних результатів перевірки:

- МД реєструється з присвоєнням їй реєстраційного номера;
- здійснюється аналіз ризику за МД;

- формується й направляється декларантові протокол, який містить реєстраційний номер МД з діапазону номерів, зарезервованих митним органом, та інформація про результати контролю в митному органі.

Результати контролю в митному органі містять інформацію про форми митного контролю, необхідні для завершення митного оформлення товарів, що заявляються митному органу шляхом подання паперових примірників документів, необхідних для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, а саме здійснення митного контролю:

- без пред'явлення товарів для митного огляду;
- з обов'язковим застосування окремих форм митного контролю (перевірка документів, частковий огляд товарів тощо);
- з обов'язковим проведенням митного огляду тощо.

В загальному метою електронного декларування є створення простого і безпаперового середовища для митниці і суб'єктів ЗЕД.

Електронне декларування спрямоване на:

- прискорення митних процедур;
- досягнення належного рівня інформаційної взаємодії між органами влади та підприємствами;
- зведення до мінімуму суб'єктивного фактору митника;
- усунення корупційної складової під час митного оформлення;
- наближення до міжнародних стандартів електронного обміну даними щодо митного оформлення товарів.

Перевагами використання процедури електронного декларування є:

- відсутність необхідності постійного перебування декларанта в митному органі, що забезпечує суттєву економію часу, який витрачається підприємцями на митне оформлення товарів;
- прискорення митних процедур;
- можливість швидкої обробки та оформлення електронного документа контролю за доставкою;
- подання митної декларації в електронному вигляді зі свого дому або робочого місця в офісі компанії, незалежно від країни відправлення або ввезення товарів;
- скорочення фінансових затрат на витратні матеріали (самокопіюючі бланки МД, папір, картриджі до принтерів тощо), а також обслуговування іншої офісної техніки;
- мінімізація бюрократичних процедур, суб'єктивного людського фактору впливу і, як результат, зменшення корупційних ризиків;
- створення електронних архівів копій документів довгострокової дії, які не тиражуються для кожної митної операції, оскільки для співробітника митниці вони доступні в базі даних у будь-який час;
- оперативність та швидкість;
- наближення до світових стандартів під час здійснення митного контролю і митного оформлення товарів.

ЕМД вважається оформленою за наявності в ній проставлених посадовою особою ПМО за допомогою ППК, визначених митними органами, відміток, що свідчать про результати митного контролю та завершення митного оформлення товарів за ЕМД.

Оформлена ЕМД є підтвердженням надання особі права на розміщення товарів у заявленому митному режимі і прав та обов'язків зазначених у ЕМД осіб щодо здійснення ними відповідних фінансових, господарських та інших операцій.

ЕМД та ЕД, засвідчені ЕЦП декларанта, з дотриманням строків декларування, передаються митному органу електронною поштою у складі авторизованого повідомлення, засвідченого ЕЦП, з робочого місця декларанта до ППК.

Митна декларація подається митному органу, який здійснює митне оформлення, протягом 10 днів з дати доставлення товарів і транспортних засобів у митний орган призначення.

Під час приймання ЕМД та ЕД здійснюється процедура перевірки ЕЦП з використанням програмного забезпечення з метою перевірки цілісності та достовірності електронного документа. Документ, не засвідчений ЕЦП, не приймається ППК до подальшої перевірки.

Перевірка ЕМД та ЕД проводиться з використанням ППК невідкладно, у порядку черговості їх надходження. ППК в автоматичному режимі здійснює такі основні функції:

- прийняття ЕМД;
- передання ЕМД;
- перевірка достовірності ЕЦП декларанта;
- форматно-логічний контроль за ЕМД та ЕД;
- аналіз ЕМД із застосуванням автоматизованої системи аналізу та управління ризиками;
- формування протоколів прийняття ЕМД;
- відображення екранних форм ЕМД та ЕД;
- роздрукування екранних форм ЕМД та ЕД;
- збереження прийнятих ЕМД та ЕД.

У ППК передбачено доступ до таких інформаційних масивів (баз даних):

- підприємства, що перебувають на обліку в митних органах України;
- митні ліцензійні склади;
- підприємства, що порушили митні правила;
- підприємства, які отримали свідоцтво про визнання підприємства декларантом;
- перевізники, митні перевізники;
- недійсні книжки МДП;
- особисте митне забезпечення;
- товари, які найчастіше класифікувалися не за своїм найменуванням;
- митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності;

– підприємства, до яких застосовані спеціальні санкції відповідно до статті 37 Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність», тощо.

ПІК в автоматичному режимі перевіряє дійсність ЕЦП декларанта та проводить форматно-логічний контроль відповідності ЕМД визначеним митними органами структури та формату даних.

У разі виявлення в ЕМД помилок, ПІК в автоматичному режимі формує їх перелік та направляє його декларанту у складі авторизованого повідомлення для їх усунення.

Подання митному органу ЕМД та ЕД після усунення помилок має здійснюватись з дотриманням строків декларування, визначених Митним кодексом України.

У разі позитивного проходження форматно-логічного контролю ЕМД приймається для оформлення, ПІК автоматично присвоює цій ЕМД реєстраційний номер та направляє його декларанту у складі авторизованого повідомлення.

У разі позитивних результатів перевірки ПІК формує посадовій особі ПМО протокол, який містить відомості про:

- результати перевірки достовірності ЕЦП декларанта на ЕМД, ЕД та авторизованому повідомленні;
- результати форматно-логічного контролю ЕМД та ЕД;
- перелік митних процедур і форм митного контролю, визначених автоматизованою системою аналізу та управління ризиками.

Результати перевірки ЕМД і митного контролю вносяться до відповідних баз даних ПІК.

Паперові примірники документів, що підтверджують заявлені в ЕМД відомості, а також документи, необхідні для здійснення митного контролю та митного оформлення товарів (крім митної декларації), вимагаються митним органом у випадках:

- якщо за результатами аналізу ЕМД із застосуванням автоматизованої системи аналізу та управління ризиками передбачено необхідність перевірки паперових носіїв інформації;
- виявлення ознак злочину або порушення митних правил;
- якщо законодавством України встановлено обов'язкове проставляння під час здійснення митних процедур відміток митного органу на документах, що використовуються при митному оформленні (облік квот за експортними або імпорфтними ліцензіями тощо).

Декларанту направляєтсь авторизоване повідомлення з вимогою подання документів, необхідних для митного контролю та митного оформлення, на паперових носіях.

У разі прийняття за результатами митного контролю рішення про завершення митного оформлення товару за ЕМД посадова особа ПМО:

- заповнює графі ЕМД шляхом проставляння за допомогою ПІК визначених митними органами відміток, що свідчать про результати митного контролю та завершення митного оформлення за ЕМД;

- проставляє за допомогою ПІК відповідні відмітки в ЕД;
- передає в установлений строк ЕМД до Єдиної автоматизованої інформаційної системи.

Оформлена ЕМД направляється декларанту з використанням ПІК у складі авторизованого повідомлення.

Після завершення митного оформлення паперові примірники документів, що були подані декларантом, зберігаються в митному органі разом з роздрукованою екранною формою ЕМД протягом строків, установлених законодавством.

16.4. Автоматизована система митного оформлення «Інспектор–2006»

Успішне функціонування Єдиної автоматизованої інформаційної системи департаменту митної справи передбачає тісну взаємодію ретельно підготовлених і реалізованих у вигляді програмно-інформаційних комплексів компонентів. Ця взаємодія вимагає чіткого дотримання прикладним програмним забезпеченням єдиної уніфікованої специфікації формату обміну повідомленнями, сумісністю програмного забезпечення, яке використовується на різних рівнях ієрархії митних органів України та у співпрацюючих організаціях, а також підтримання динамічної єдиної системи кодування та класифікації нормативно-довідкової інформації.

САІС Департаменту митної справи дозволяє:

- контролювати доставку вантажів до митниць призначення;
- приймати та обробляти дані вантажних митних декларацій, проводити їх форматно-логічний контроль;
- формувати дані митної статистики;
- користуватись різними довідниками: товарною номенклатурою, митним тарифом, довідниками валют світу і т.д.;
- контролювати застосування спеціальних санкцій до порушників законодавства;
- робити обмін оперативною інформацією про порушення та порушниках митних правил;
- проводити дистанційне навчання митних працівників;
- формувати звіти та проводити аналітичну роботу в різних сферах діяльності митних органів;
- робити обмін інформацією з іншими державними органами та недержавними організаціями.

Автоматизована система митного оформлення (АСМО) «Інспектор–2006» розроблена у 1996–2007 рр. і призначена для автоматизованого оформлення митних документів у структурних підрозділах митного органу, зайнятих у процесі митного оформлення вантажів.

Програма вирішує такі основні задачі:

- автоматизовану підтримку технології митного оформлення, прийнятої в митному органі та заснованої на нормативних документах Держмитслужби України й митного органу;
- введення і форматно-логічний контроль електронних копій документів, потрібних для митного оформлення, а для МД ще й перевірку їх згідно з критеріями ризику;
- ведення бази даних митного органу – основного сховища інформації про митне оформлення – електронних копій МД, інших документів, задіяних у процесі митного оформлення, даних про проходження технологічних етапів оформлення тощо;
- обмін інформацією з іншими підрозділами митного органу із застосуванням криптографічного захисту інформації;
- формування інформації з метою подальшого введення її до ЄАІС (ЦБД) Департаменту митної справи¹.

Програма «Інспектор – 2006» розроблена за архітектурою «клієнт-сервер».

Програма «Інспектор – 2006» інсталюється і працює на персональних комп'ютерах із встановленою операційною системою Microsoft Windows 98/ME/2000/XP/2003 з мінімальною конфігурацією Celeron 333 MHz 128 MB RAM та 300 MB для сервера / 30 MB для клієнта вільного місця на жорсткому диску. Серверна частина (СУБД Microsoft SQL Server 2000/2005 та база даних) і клієнтська частина можуть бути встановлені як на один комп'ютер, так і на різні комп'ютери, причому кількість клієнтських установок обмежується тільки потужністю сервера.

На всіх комп'ютерах у панелі керування Windows (налаштування мови і регіональних стандартів) слід вибрати мовні стандарти і параметри українські та переконатися в тому, що короткий формат дати має вигляд «дд.мм.рррр».

У випадку, якщо на сервері застосовується мережевий екран (Firewall), то в ньому слід зробити виключення – дозволити вхідні пакети на порти 1433 та 1434 з усіх клієнтських комп'ютерів, які будуть працювати з даним сервером.

Умовою виконання основних функцій програми є налаштування роботи програми (у тому числі створення користувачів, надання їм певних повноважень) «Адміністратором».

При входженні в програму у вікні приєднання до бази даних слід вибрати умову приєднання до бази даних – «Аутентифікація SQL Server», вибрати ім'я та ввести пароль користувача, встановлені «Адміністратором» програми. Програма надає можливість роботи у режимах: Документи, Звіти, Довідники, Тексти документів, Сервіс та підпорядкованих ним підрежимах (рис. 16.6).

¹ Програма «Інспектор–2006»: керівництво користувача / Департамент мит. інформ. технологій та статистики. – К., 2012 р. – 197 с.

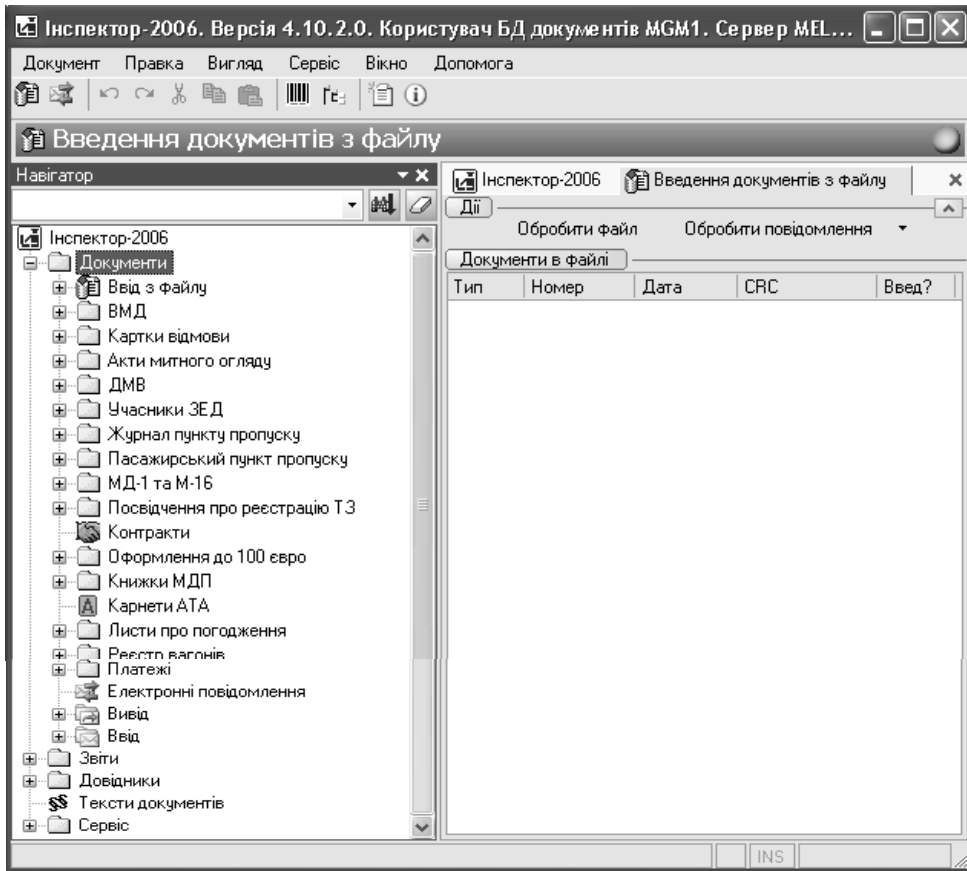

Рис. 16.6. Навігатор програмного комплексу «Інспектор-2006»¹

Перевірка (форматно-логічний контроль) виведеної на екран електронної копії документа здійснюється за кнопкою на панелі інструментів (для МД за цією кнопкою здійснюється повна перевірка, для мінімальної перевірки слід скористатись позначкою цієї кнопки).

Протокол перевірки наводиться у нижній частині робочого вікна. Суттєві помилки, без виправлення яких неможливий запис документа в базу даних, позначаються спеціальною позначкою (наприклад, або). Подвійним натисканням лівої клавіші «миші» на рядку протоколу або активуванням режиму «Перехід на місце помилки» контекстного меню, що виводиться за правою кнопкою «миші» на цьому рядку, курсор встановлюється у відповідному полі документа для виправлення помилки. За допомогою режиму контекстного меню «Підсвічувати помилку» забезпечується виділення вибраним кольором усіх помилок даного класу у протоколі. Закрити сторінку протоколу можна, активувавши закладку «Список помилок» в нижній панелі вікна.

¹ Програма «Інспектор-2006»: керівництво користувача / Департамент мит. інформ. технологій та статистики, 2012 р. – 197 с.

В завантаженої на екран електронній копії МД та інших документів за допомогою меню, що виводиться за позначкою у рядку заголовка додаткової сторінки (наприклад, «Список помилок»), можна налагодити більш зручне розташування протоколу на екрані. Так, відключенням параметра «Згорнути автоматично» надається можливість «прокручування» документа на екрані для перегляду його у повному обсязі; включенням параметра «Відкрити у вікно» надається можливість працювати з протоколом в окремому вікні і закривати його незалежно від інших вікон.

Для перегляду списку помилок при закритому протоколі перевірки можна скористатись навігатором помилок: при натисненні на піктограму навігатора помилок у вікні зліва від МД буде наведено перелік помилок, згрупованих таким чином: – суттєва помилка, – помилка – зауваження, – сумнів. При натисненні на зліва від назви певної групи буде програмно розкрито список помилок цієї групи. Натисненням на зліва від помилки можна вивести рядок з поясненням, в якій графі знаходиться помилка. При подвійному натисненні на поясненні можна автоматично перейти у відповідну графу.

В завантаженої на екран електронній копії ДМВ при активації поля «Номер ВМД» наводиться номер останньої МД, що була введена в базу даних, а також меню для вибору із певного переліку МД, номер якої буде присвоєно ДМВ.

Запис у базу даних документа здійснюється за кнопкою (після підтвердження запису у додатковому вікні, що виводиться за цією кнопкою). Для запису МД у базу даних слід також ввести інформацію про митне забезпечення та номер МД.

Для автоматичного присвоєння номерів МД при їх записі в базу даних використовується їх автонумерація. Для включення автонумерації МД слід «Адміністратору» у властивостях локального підрозділу на вкладці автонумерація включити прапорець біля типу документу «ВМД» та здійснити налагодження журналів автонумерації для МД. Налагодження журналів автонумерації здійснює «Адміністратор» програми в режимі *Сервіс / Налагодження програми / Автонумерація документів*. Для кожного діапазону номерів слід створити журнал автонумерації.

Після запису МД номер остаточно закріплюється за МД. У випадку наявності грубих помилок при записі МД у базу даних або при вилученні (але не анулюванні) МД із бази даних номер звільняється для повторного використання. Незалежно від установки програми, яка може дозволяти дублювання номерів МД (при автоматичній нумерації дублювання номеру МД не допускається). Якщо з'ясовано, що номер, який виділяється, уже зайнятий іншою МД (незалежно від того, був він виділений з іншого журналу автонумерації або присвоєний вручну), то відповідний запис у журналі помічається як недопустимий і виділяється наступний номер.

Умовами запису документа в базу даних є:

- наявність у користувача (безпосередньо чи через профіль) повноваження на модифікацію відповідного документа;
- відсутність грубих помилок у протоколі перевірки.

Записаний у базу даних документ наводиться у переліку документів відповідного підрежиму режиму «Документи».

Для вводу з ЦБД документів, що отримані від суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з використанням електронного цифрового підпису, потрібно в режимі «Ввід з файлу» активувати дію «Обробити повідомлення» у правій частині екрану; вибрати рядок меню «Обробити наступне повідомлення» або «Повторно обробити повідомлення», натиснути ліву кнопку «миші». Програмно буде наведено вікно «Приєднання до ЦБД», для приєднання до ЦБД слід ввести код користувача (латинська літера і номер посвідчення) та гасло (пароль).

Рис. 16.7. Приєднання до ЦБД

Для можливості роботи з електронними повідомленнями користувач повинен мати регламентований доступ до ПІК ЄАІС. При спробі опрацювати наступне повідомлення при відсутності необроблених електронних повідомлень для підрозділу користувача буде видано повідомлення про це. При наявності повідомлень буде наведено вікно з переліком повідомлень.

При спробі здійснити вибір електронного повідомлення з ЦБД для його повторної обробки слід зазначити умови пошуку (період пошуку, відправник) (рис. 16.8), натиснути кнопку «Далі». У вікні «Приєднання до ЦБД» (рис. 16.7) слід ввести код користувача (латинська літера і номер посвідчення) та гасло (пароль).

Рис. 16.8. Умови пошуку електронних повідомлень у ЦБД

Буде наведено список повідомлень за період (рис. 16.9).

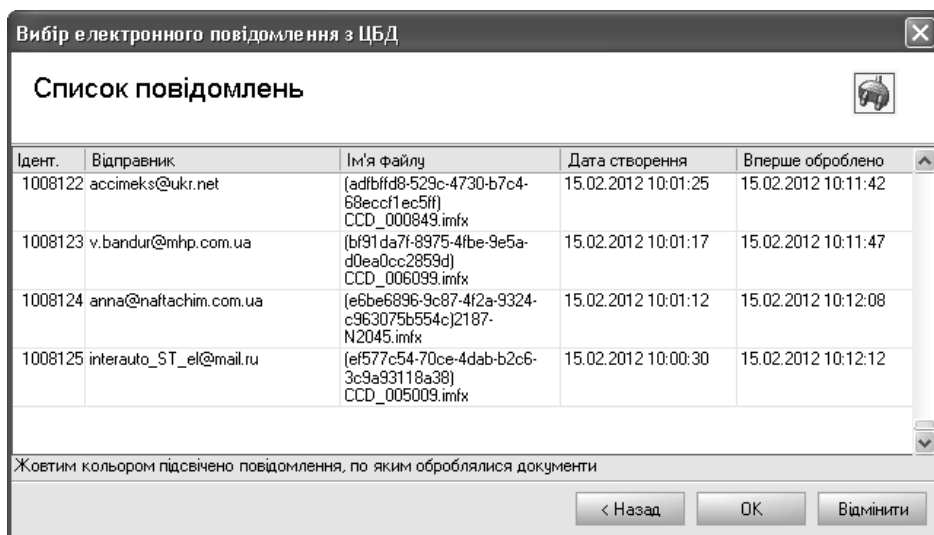

Рис. 16.9. Вибір електронного повідомлення зі списку

Слід вибрати курсором потрібне повідомлення з переліку і натиснути клавішу «OK». Іде зчитування файлу з ЦБД. Для доступу до інформації файлу слід у наведеному вікні «Зчитування особистого ключа» (рис. 16.10) зазначити назву диска (з файлом особистого ключа) та пароль захисту особистого ключа, натиснути клавішу «Зчитати».

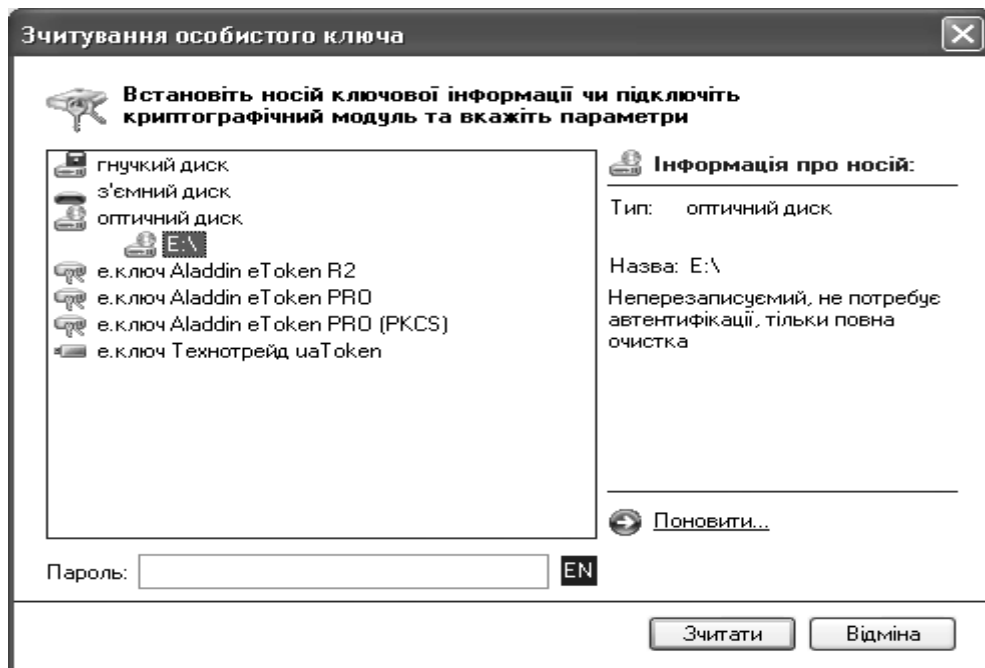

Рис. 16.10. Вибір носія та зчитування особистого ключа

В переліку «Документи в файлі» буде відображено вибрану МД та інформацію про неї (рис. 16.11).

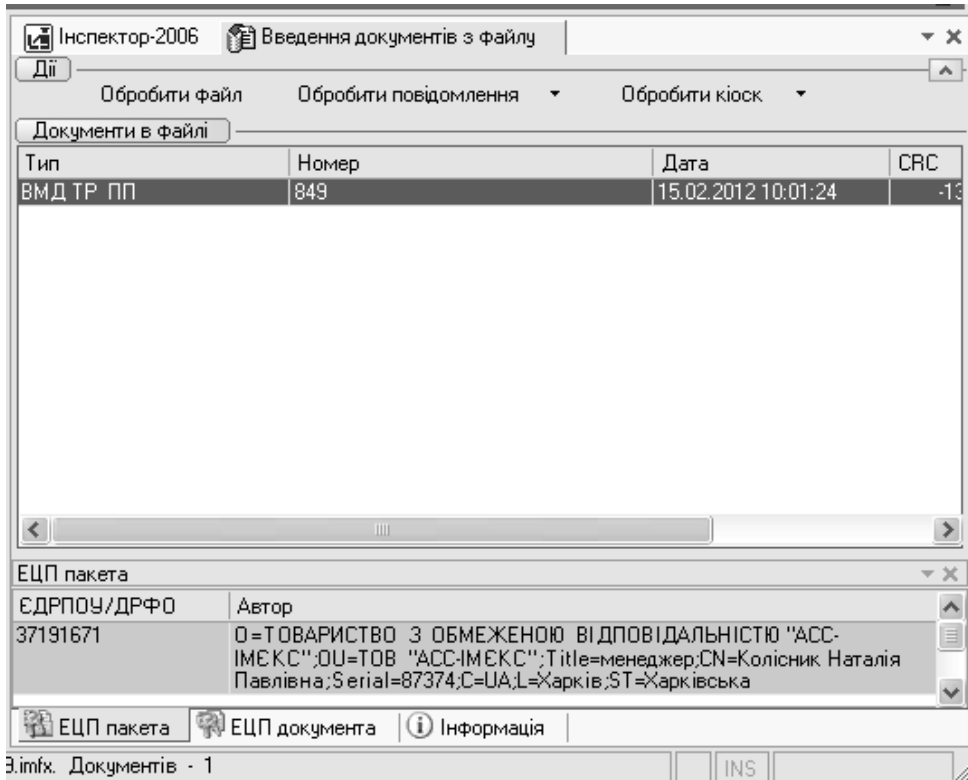

Рис. 16.11. Інформація про документ в електронному повідомленні

Подальша робота з МД (прийом та оформлення) не відрізняється від роботи зі звичайною МД.

Для електронного декларування:

- при отриманні файлу електронного повідомлення з ЦБД (при обробці наступних повідомлень та повторній обробці повідомлень) відображається ідентифікатор цього повідомлення. Додатково при повторній обробці повідомлень жовтим кольором підсвічуються повідомлення, які містять хоча б один документ, що оброблявся (незалежно від результату такої обробки);
- електронні МД у списку всіх МД виділяються синім кольором, третя частина номера МД виділяється курсивом;
- в формі МД та при її візуалізації (друку) в графу А додано напис Електронне декларування;
- в пошуку МД додано можливість зазначення критерію «ЕД» – тільки електронні МД.

Режим «ВМД» наводиться у навігаторі за умови надання користувачеві одного з повноважень: Перегляд МД, Адміністратор бази даних або профілю

і складається з таких режимів: «В роботі», «Оформлені», «Відмовлені», «Анульовані», «Сторонні», «Ввід-Вивід», «Розширений пошук».

Режим «В роботі» складається з таких пунктів:

- прийняті до митного оформлення;
- всі на етапах;
- до відмови;
- прийняті ПП.

Режим «Прийняті до митного оформлення» призначений для роботи з МД, прийнятими до митного оформлення. При входженні в цей режим на екран виведеться робоче вікно (рис. 16.12), яке складається з трьох частин: панелі фільтрації; таблиці-переліку МД, виведених з урахуванням вибраної умови фільтрації, та розділу, що в залежності від вибраної закладки (, , , ,) може містити:

- детальну інформацію про позначену курсором МД;
- інформацію про товари;
- супровідні документи за МД (наприклад, вексель);
- номери МД, що підлягають виведенню у зовнішній файл;
- номери МД, що посилаються на дану.

Кількість МД, виведених у таблицю-перелік з урахуванням вибраної умови фільтрації, наводиться у нижньому рядку екрана.

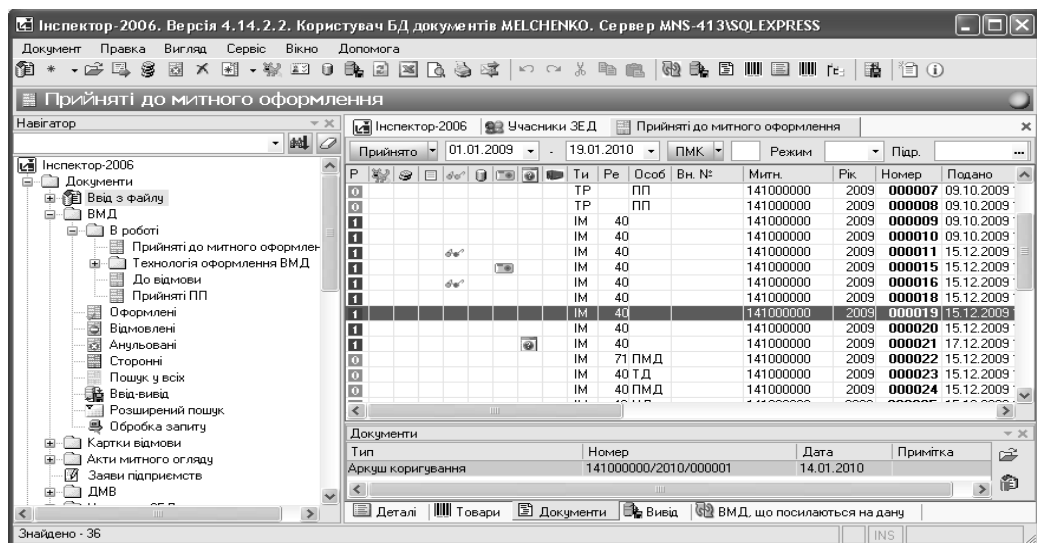

Рис. 16.12. Робоче вікно прийнятих до митного оформлення митних декларацій¹

В таблиці-переліку ВМ у графі «Ризик» наводяться індикатори ризику МД із зазначенням ступеню ризику від 0-го до 3-го. Ступінь ризику і відпо-

¹ Програма «Інспектор-2006»: керівництво користувача / Департамент мит. інформ. технологій та статистики, 2012 р. – 197 с.

відно колір індикатора змінюється при введенні інформації про результати проведення митного контролю із застосуванням форм контролю.

По кожній митній декларації наводиться ознака наявності поміток до оформлення. Ознаку червоного кольору мають ті декларації, серед поміток до оформлення яких є такі, що унеможливають подальше їх оформлення. У графі наводиться ознака наявності списання платежів за МД.

При натисканні правої клавіші «миші» у переліку МД на екран виведеться контекстне меню (рис. 16.13) для роботи з позначеною курсором МД та переліком МД.

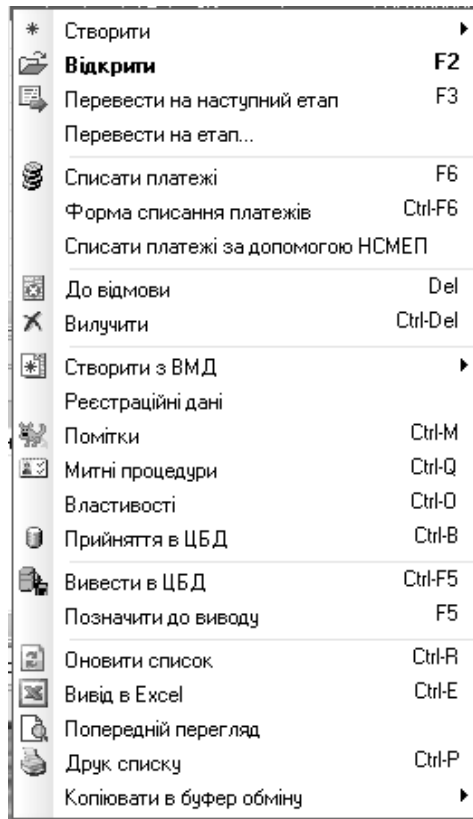

Рис. 16.13. Контекстне меню для роботи з митними деклараціями

Функція «Створити» доступна для роботи за умови надання користувачеві повноваження «Модифікація ВМД» або «Адміністратор бази даних» і призначена для створення нової МД: копіюванням поточної або «з чистого аркуша» в залежності від вибраного варіанту.

При створенні МД з «чистого аркуша» спочатку потрібно вибрати тип МД з наявних в базі даних типів, потім заповнити доступні поля МД на сторінках «Головна», «Товар», «Інвойс», здійснити її форматно-логічний контроль та записати в базу даних.

Сторінка «Головна» містить загальні відомості: інформацію про тип декларації (графа 1), митний орган відправлення/призначення (графа А), клієнтів (графи 2, 8, 9, 14, 50), фінансові та банківські відомості (графа 28), митну вартість (графа 12), валюту та загальну фактурну вартість (графа 22), види транспорту (графи 25, 26), транспортні засоби (графи 18, 21), країну відправлення, призначення, торгуючу країну (графи 15, 17, 11) і інше. Сторінка «Товар» містить відомості по окремому товару, номер якого зазначено в графі 32: код товару за УКТЗЕД, опис товару, вагу, фактурну, митну та статистичну вартості, документи по товару, нарахування мита і митних платежів і інше (графи 31–47). Вкладка «Товар\Вартість» включає підпункти: «Фактурна вартість»; «Митна вартість»; «Скоригована митницею вартість, декларант не згоден».

Сторінка «Інвойс» містить дані рахунку-фактури відповідного товару: країна виробництва, торговельна марка, чиста вага, вага нетто/брутто, виробник, кількість, одиниця виміру, ціна, сума; передбачено додаткові реквізити позицій: фізичний стан, вид обробки і інше. Для товарів з кодом 8703 (автотранспорт) сторінка «Інвойс» містить також поля специфікації по товару: вид транспортного засобу, марка, модель, ідентифікаційний номер, номер кузова, номер шасі, тип двигуна, номер двигуна, рік виготовлення, робочий об'єм циліндрів. Заповнення сторінки «Інвойс» є обов'язковим для митних декларацій, в яких вказано повний десятизначний код товару згідно з УКТЗЕД.

16.5. Автоматизована система аналізу та управління ризиками

У світовій практиці все більшої ваги набуває організація митної справи, заснована на управлінні ризиками. Всесвітня митна організація визначає управління ризиками як систематичне застосування процедур і методів управління, що забезпечують митні органи необхідною інформацією для вивчення тих переміщень чи вантажів, які несуть у собі ризики. При цьому ризиком вважається потенційна можливість недотримання вимог митного законодавства.

Митні органи України при проведенні митного контролю повинні керуватись принципом вибірковості і, як правило, обмежуватися формами митного контролю, достатніми для забезпечення дотримання законодавства України з питань митної справи. При визначенні форм митного контролю повинна використовуватись система аналізу та керування ризиками (САКР).

Позитивний результат застосування САКР підтверджується досвідом роботи митних органів іноземних держав, в яких ця система вже використовується.

САКР повинна стати однією з основних складових роботи з приведення митних процедур в Україні у відповідність до критеріїв якості митного

контролю та митного оформлення, передбачених стандартами Світової організації торгівлі. Такими стандартами є:

- скорочення часу митного оформлення;
- прозорість і передбачуваність роботи митних органів для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності;
- партнерство у відносинах митних органів із суб'єктами ЗЕД.

САКР дозволить оптимально використовувати ресурси митних органів, не зменшуючи ефективності митного контролю, звільнити більшість суб'єктів ЗЕД від зайвого контролю. Процедури, засновані на управлінні ризиками, дозволяють контролювати проведення митного оформлення на ділянках, де існує найбільший ризик, дозволяючи основному потоку товарів і фізичних осіб досить вільно переміщуватись через митний кордон України.

Основи та принципи митного контролю, які передбачають використання САКР, закріплені в Міжнародній конвенції по спрощенню і гармонізації митних процедур Всесвітньої митної організації (Київська конвенція у редакції 1999 року):

- митний контроль обмежується мінімумом митних процедур, необхідних для забезпечення додержання митного законодавства;
- при виборі форм митного контролю використовується система керування ризиками;
- митна служба застосовує метод аналізу ризиків для визначення осіб і товарів, включаючи транспортні засоби, що підлягають митному контролю, та обсяги сукупності заходів такого контролю;
- митна служба використовує стратегію, що базується на системі заходів оцінки ймовірності недодержання законодавства;
- митна служба, наскільки це максимально можливо, використовує інформаційні технології та засоби електронних комунікацій для вдосконалення митного контролю¹.

У Концепції створення, впровадження і розвитку системи аналізу та керування ризиками управління ризиками визначається як систематична робота з розроблення та практичної реалізації заходів запобігання і мінімізації ризиків, методики оцінки ефективності їх застосування, а також контролю за застосуванням митних процедур, яка передбачає безперервне оновлення, аналіз і перегляд наявної у митних органах інформації.

Метою впровадження САКР є створення сучасної системи митного контролю та митного оформлення, яка на основі оптимального розподілу ресурсів митних органів України на найважливіших пріоритетних напрямках роботи САКР дозволить запобігти порушенням законодавства України з питань митної справи:

- що мають стійкий характер;
- пов'язані з ухиленням від сплати податків та зборів;
- які підривають конкурентоспроможність вітчизняних виробників;

¹ Міждержавна угода від 18.05.1973 р. «Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото)» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

- зачіпають державні інтереси, забезпечення додержання яких покладено на митні органи.

Система управління ризиками характеризується певним алгоритмом функціонування. Для уявлення про основні властивості структури системи управління ризиками пропонуємо здійснювати її опис на декількох рівнях, тобто використовувати ієрархічну структуру, яка має загальний або національний рівень та локальний або регіональний рівень. Митна декларація, товаросупровідні й дозвільні документи є вхідними даними до загальної системи управління ризиками на національному рівні (цим рівнем може бути центральний апарат митної служби), які також можуть містити об'єкти ризику.

У Міжнародній конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур Всесвітньої митної організації закріплено основні принципи митного контролю, що передбачають використання системи управління ризиками. Для ефективного застосування системи управління ризиками потрібно визначити організацію процесу управління ризиками. Схема процесу та рекомендації щодо застосування зазначених у ній етапів наведено в Інструкції з управління ризиками Всесвітньої митної організації (рис. 16.13).

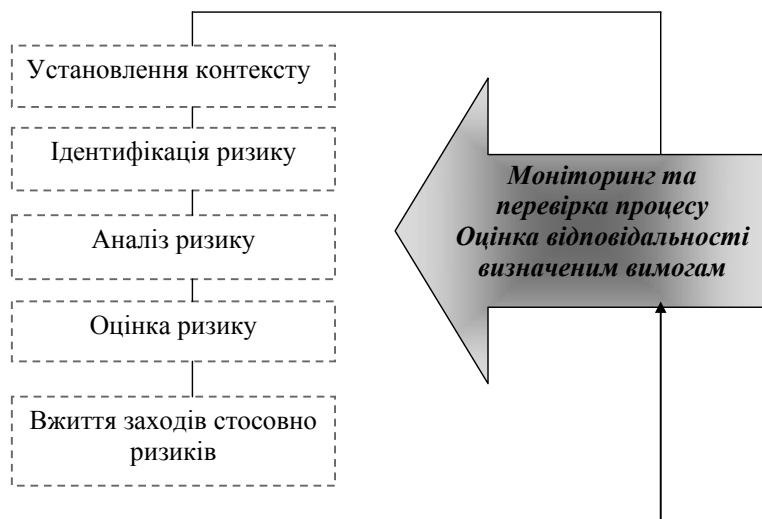

Рис. 16.13. Процес управління ризиками

Установлення контексту управління ризиками передбачає визначення рівнів, які включатиме система управління ризиками (стратегічний, операційний, тактичний), а також визначення сфер ризику, індикаторів ризику та структури їх аналізу.

Етап ідентифікації ризиків передбачає з'ясування того, які ризики, чому і як можуть виникнути. Даний етап потребує ретельного опису процесу контролю, включаючи:

- учасників ЗЕД;
- місце, час і суть ризику, а також суб'єкта ризику;

- небезпеки, що можуть виникнути, та їх негативний вплив;
- причини виникнення окремого порушення.

Найважливішим фактором, що визначає обґрунтованість і ефективність прийнятих управлінських рішень, є повнота, оперативність (своєчасність) і вірогідність інформації, що використовується для розроблення і реалізації заходів запобігання та мінімізації ризиків. Тому для управління ризиками необхідно їх аналізувати.

Аналіз ризику – систематичне використання наявної у митних органах інформації для визначення причин і умов виникнення ризиків та їх ідентифікації та оцінки можливих наслідків недодержання законодавства України з питань митної справи.

Об'єктами аналізу є:

- товари, що перебувають під митним контролем або випущені для вільного обігу на митній території України;
- транспортні засоби, що використовуються для перевезення пасажирів і товарів через митний кордон України;
- відомості, що містяться у товаротранспортних та інших товаросупровідних документах і документах, що подаються до митного органу для здійснення митного контролю та митного оформлення;
- відомості, що містяться у зовнішньоекономічних договорах (або інших документах, що свідчать про зміст операції) юридичних або фізичних осіб;
- документи, що підтверджують правомірність дій власника або вповноваженої ним особи відносно товарів, що перебувають під митним контролем;
- діяльність митних брокерів (представників), власників митних ліцензійних складів, а також перевізників товарів, зокрема митних;
- результати застосування форм митного контролю;
- митні органи України.

Основні дії, пов'язані з аналізом ризиків, полягають у визначенні:

- сукупності умов і факторів, що впливають на ризики;
- митних процедур, при здійсненні яких існує ймовірність здійснення митного правопорушення;
- об'єктів аналізу;
- критеріїв і параметрів, що характеризують ризики (кількість переміщень, номенклатура товарів, одержувач товарів тощо);
- індикаторів ризику (граничних кількісних показників, що визначають необхідність застосування заходів запобігання та мінімізації ризиків);
- можливої шкоди у разі виникнення ризиків.

Оцінка й установа пріоритетів стосовно ризиків передбачає розподіл ризиків для визначення пріоритетів управління. У митних органах України використовується саме така система: декларація, потрапляючи до бази даних автоматизованої системи митного оформлення «Інспектор-2006», за допомогою вбудованого модуля автоматичної системи ана-

лізу та управління ризиками перевіряється на наявність ризику під час оформлення такої декларації.

Що стосується вжиття заходів щодо ризиків, то доцільно проводити моніторинг низькопріоритетних ризиків. Для інших ризиків слід розробити й реалізувати конкретний план управління, що включає врахування ресурсів митних органів (кадрових, фінансових і технічних).

Для того, щоб залишатися ефективною, будь-яка система управління ризиками повинна проводити оцінку раніше визначених ризиків. Оцінку ефективності слід проводити на регулярній основі на всіх етапах, її метою є визначення слабких місць у механізмах контролю й подання рекомендацій з удосконалення. Департаментом боротьби з контрабандою, аналізу ризиків і протидії корупції ведеться постійна робота з удосконалення системи аналізу та управління ризиками, експертна комісія не рідше 1 разу на рік переглядає всі профілі ризику.

Профілювання ризиків є засобом, за допомогою якого митні органи застосовують управління ризиками на практиці. Профіль ризику – сукупність відомостей про сферу ризику, індикаторів ризику, а також вказівки із застосування необхідних заходів запобігання або мінімізації ризику.

Основним тут є поняття індикаторів ризиків, які можна визначити як певні критерії, що разом становлять практичний інструмент для вибірки й виявлення переміщень, що містять потенційну можливість порушення вимог митного законодавства, власне, під профілем ризику прийнято розуміти визначений набір індикаторів ризику, відібраних на основі зібраної, проаналізованої і класифікованої інформації. Крім сукупності індикаторів ризику, профіль ризику характеризується також наявністю набору заходів з мінімізації ризику.

Профіль ризику найчастіше є документом, що може бути побудований різними способами (та використовуватись в документальному чи автоматизованому вигляді) і повинен містити опис сфери ризику, його оцінку, необхідні заходи з протидії ризику, терміни вжиття таких заходів. Під час розробки профілів ризику слід враховувати також особливості митних органів (пропускну здатність тощо), визначитись з очікуваними результатами й критеріями оцінки ефективності вжитих заходів.

Після розробки профільні характеристики разом з іншою інформацією й оперативними даними будуть забезпечувати основу для цільового виявлення потенційних переміщень вантажів, транспортних засобів або фізичних осіб з високим рівнем ризику.

Дієва система управління ризиками – це циклічний процес, який передбачає аналіз, оцінку ризику – формування профілю ризику – застосування профілю – моніторинг результатів застосування профілю.

До найбільш вагомих індикаторів ризиків, що стосуються товарів, належать в основному митно-тарифне регулювання (при цьому основна увага звертається на товари, які мають значні обсяги переміщення і забезпечують надходження найбільших сум митних платежів; товари, щодо яких застосо-

вуються високі ставки ввізних та вивізних мит; товари групи «прикриття», щодо яких застосовуються низькі ставки мита і ставки, менші від тих, що застосовуються до товарів, класифікованих у тій самій товарній позиції та/або за своїми характеристиками і зовнішнім виглядом належать до них), походження товарів (товари, які декларуються походженням з країн, з якими Україною укладені угоди про вільну торгівлю; товари щодо яких є інформація про відсутність виробництва або товари, виробництво яких є нехарактерним для певної країни), вартість товарів (заявлена митна вартість товарів значно відрізняється від ціни ідентичних чи подібних товарів під час їх увезення на митну територію України чи значно завищена під час їх вивезення за межі митної території України).

Стосовно індикаторів ризиків, які належать до діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, тут аналізуються особливості зовнішньоекономічної угоди (товари переміщуються за контрактами, відмінними від договорів купівлі-продажу, в яких не наведено суттєвих умов угоди; одна зі сторін зовнішньоекономічного договору зареєстрована в офшорній зоні; учасники зовнішньоекономічного договору (контракту) мають ознаки «фірм-одноденок»), враховуються дані про попередні порушення митних правил, інформація про протиправну діяльність цих суб'єктів, їх засновників, фактичних власників тощо, отримана від правоохоронних, податкових або інших компетентних органів України та іноземних держав, а також від міжнародних організацій.

У Митних органах України застосування профілів ризику під час митного оформлення здійснюється за допомогою спеціального модуля автоматизованої системи аналізу й управління ризиками, імплементованого до автоматизованої системи митного оформлення вантажів. Основне завдання цього модуля – на підставі усіх введених до нього профілів ризику здійснити оцінку ризику МД, яка подана до митного оформлення, та видати повідомлення з вказівками необхідних заходів, що слід зробити для перевірки законності зовнішньоекономічної операції посадовій особі, яка здійснює митне оформлення та митний контроль.

У митній службі розроблено Порядок застосування АСАУР (наказ ДМСУ від 13.12.2010 р., № 1467 «Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації»).

Схему проведення митного контролю та митного оформлення із застосуванням АСАУР зображено на рис. 16.14.

Декларант або власник товару подає до митного органу заповнену належним чином МД та товаросупровідні документи. Електронна копія МД заноситься до ПК «Інспектор-2006», куди імплементовано модуль АСАУР в Автоматизованій системі митного оформлення. Якщо дані у МД задовольняють критерії профілів ризику, то АСАУР спрацьовує. При цьому формується перелік форм контролю за відповідною МД. Посадова особа митного органу, що здійснює митне оформлення виконує обов'язкові форми контролю та

вносить дані до системи про додаткові форми контролю. Проводиться перевірка документів та відомостей, також може проводитися митний огляд. Якщо ніяких порушень не виявлено, то митне оформлення завершується, якщо ж виявлено порушення митного законодавства, то по МД оформляють картку відмови. Після цього результати проведення форм митного контролю заносяться до системи.

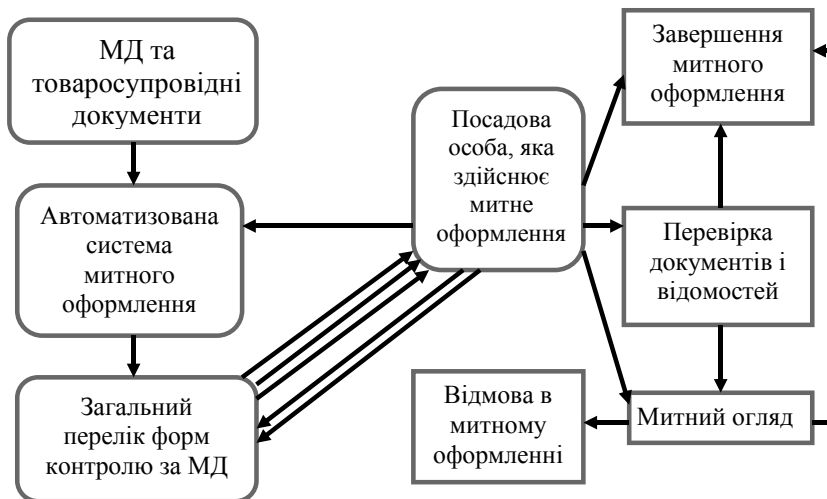

Рис. 16.14. Схема проведення митного контролю та митного оформлення із застосуванням АСАУР

Відповідно розроблено порядку застосування АСАУР використовується з такими цілями:

- підвищення ефективності роботи митних органів під час митного контролю та митного оформлення за рахунок упровадження методів управління ризиками, у тому числі аналізу ризиків із використанням інформаційних технологій;
- установа єдиного порядку практичного застосування в митних органах автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації (МД).

Зокрема, в порядку зазначено перелік дій посадових осіб підрозділів митного оформлення, які здійснюють митний контроль та митне оформлення товарів із застосуванням МД. Необхідно також зазначити, що АСАУР включено до програмно-інформаційного комплексу «Автоматизована система митного оформлення» (ПК АСМО).

Оцінка ризику за МД за допомогою АСАУР здійснюється шляхом перевірки електронної копії МД. Така перевірка здійснюється в автоматизованому режимі після прийняття МД до митного оформлення і внесення електронної копії МД до бази даних (БД) митного органу.

За результатами оцінки ризику за МД АСАУР формується перелік митних процедур (МП), який містить:

- 1) назву МП;
- 2) вид МП (обов'язкова, обов'язкова за умови, у разі необхідності);
- 3) повідомлення до МП (містить уточнення, інструкції чи пояснення, які стосуються застосування МП, за потреби – уточнення про товари чи інші умови, за яких застосування МП є обов'язковим)¹.

Перелік МП може також не містити жодних вказівок або містити лише повідомлення без зазначення МП.

Сформовані АСАУР вказівки, що містяться в переліку МП, здійснюються посадовими особами митних органів при проведенні митного контролю та митного оформлення, з урахуванням виду МП та повідомлення до МП, та відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють порядок проведення митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів.

Після оцінки ризику за МД шляхом перевірки електронної копії МД за допомогою АСАУР посадова особа ПМО, визначена для здійснення МП за МД, переглядає сформований в електронному вигляді АСАУР перелік МП.

У разі участі в митному контролі та митному оформленні інших посадових осіб ПМО чи посадових осіб інших підрозділів ці посадові особи в обов'язковому порядку переглядають сформований АСАУР перелік МП для визначення МП, виконання яких належить до їх компетенції.

Якщо в переліку МП наявні МП, виконання яких належить до компетенції посадових осіб або підрозділів митного органу, які перебувають або розташовані не в ПМО, то посадова особа ПМО, визначена для здійснення МП за МД, повідомляє про перелік МП керівнику (заступнику керівника) ПМО або особі, яка його заміщує, та вживає заходів для невідкладного повідомлення посадових осіб або підрозділів митного органу, до компетенції яких належить виконання МП, про сформований АСАУР перелік МП, у тому числі засобами телефонного, факсимільного зв'язку, електронної пошти тощо.

Підрозділи митного органу, до компетенції яких належить виконання МП, що можуть бути здійснені після завершення митного оформлення чи відмови в митному оформленні, регулярно (не рідше ніж раз на тиждень) переглядають сформовані переліки МП з використанням доступу до БД митного органу ПІК АСМО.

МП виду «обов'язкова» повинна бути здійснена в обов'язковому порядку, крім випадків, коли:

- 1) виконання МП неможливе (залежно від виду чи характеристики товару, від наявності відповідних технічних засобів, від можливості пред'явлення товару до митного контролю тощо);
- 2) виконання МП недоцільне (очікуваний ефект від виконання МП не перевищує затрат ресурсів митних органів на виконання МП або ви-

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації» від 13.12.2010 р., № 1467 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0180-11>.

конання МП може призвести до значної необґрунтованої затримки митного оформлення);

- 3) вказівки щодо виконання МП суперечать вимогам інших нормативно-правових актів з питань митної справи;
- 4) умови щодо можливого невиконання МП визначені іншими нормативно-правовими актами з питань митної справи, в тому числі щодо встановлення митними органами до підприємства рівня довіри¹.

Рішення про невиконання МП виду «обов'язкова», сформованої АСАУР, приймається керівником (заступником керівника) підрозділу, до компетенції якого належить виконання МП, або особою, яка його заміщує, а в разі відсутності в митному органі окремого підрозділу – відповідною уповноваженою посадовою особою митного органу, крім випадків, коли нормативно-правовими актами Держмитслужби визначено інші вимоги.

У разі прийняття рішення про невиконання МП виду «обов'язкова», сформованої АСАУР, таке рішення засвідчується підписом посадової особи, яка його прийняла. Для цього роздруковується сформований АСАУР перелік МП, форма якого наведена в додатку до цього Порядку. У відповідних графах переліку МП навпроти МП, щодо яких прийнято таке рішення, зазначаються посада, прізвище, ініціали та підпис посадової особи, дата та обґрунтування прийнятого рішення. У такому випадку роздрукований і підписаний перелік МП зберігається разом з МД. Відповідна інформація повинна бути також внесена за допомогою ПІК АСМО в електронному вигляді. При цьому допускається спочатку заповнення відповідних відомостей в електронному вигляді, а потім друк переліку МП і засвідчення прийнятого рішення підписом.

Внесення відповідної інформації в електронному вигляді здійснює посадова особа митного органу, яка прийняла рішення, або посадова особа ПМО, визначена для здійснення МП за МД.

МП виду «у разі необхідності» носить рекомендаційний характер, її виконання не є обов'язковим.

Рішення щодо невиконання МП виду «у разі необхідності» приймає посадова особа митного органу, до компетенції якої належить виконання МП, керуючись повідомленням до МП, а також вимогами відповідних нормативно-правових актів.

МП виду «обов'язкова за умови» прирівнюється до МП виду «обов'язкова», якщо виконуються умови, зазначені в повідомленні до МП. У протилежному випадку такі МП прирівнюються до МП виду «у разі необхідності».

Після виконання МП, визначених АСАУР, слід занести за допомогою ПІК АСМО дані про результати їх виконання до БД митного органу (крім МП, які можуть бути здійснені після завершення митного оформлення чи відмови в митному оформленні).

¹ Наказ ДМСУ «Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації» від 13.12.2010 р., № 1467 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0180-11>.

На етапі завершення митного оформлення здійснюється за допомогою ПІК АСМО перевірка виконання переліку МП, сформованих АСАУР за результатами оцінки ризику за МД.

Завершення митного оформлення МД може бути здійснене після виконання МП і внесення за допомогою ПІК АСМО відомостей про результати їх виконання, крім МП, які здійснюються після завершення митного оформлення, і випадків митного оформлення тимчасової, неповної, періодичної чи загальної декларації.

Якщо при здійсненні митного контролю та митного оформлення виявлено порушення чи інші причини, які не дають можливості завершити митне оформлення за конкретною МД (тобто складено Картку відмови в митному оформленні чи пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України відповідно до Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, затвердженого наказом Держмитслужби від 30.05.2012 р. № 631, або складено протокол про порушення митних правил), то посадова особа митного органу, яка склала Картку відмови в митному оформленні чи пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України, повинна внести за допомогою ПІК АСМО (розділ ПІК АСМО «Відмова в митному оформленні») до БД митного органу відомості про причини незавершення митного оформлення за конкретною МД.

Питання для самоперевірки

- 1. Назвіть та охарактеризуйте основні вимоги до інформації, що використовується у процесі управління підприємством.*
- 2. Охарактеризуйте загальні та часткові принципи побудови АСУ.*
- 3. Що ви розумієте під Єдиною автоматизованою інформаційною системою та які основні завдання на неї покладені?*
- 4. Опишіть коротко структурні елементи ЄАІС митних органів.*
- 5. Яким чином відбувається обмін електронною інформацією на рівні суб'єкт – митний орган, між митними установами та на рівні державна установа – митний орган?*
- 6. Що таке електронне декларування?*
- 7. Яке призначення ПІК «Інспектор–2006»?*
- 8. Які операції дозволяє виконувати ПІК «Інспектор–2006»?*
- 9. Опишіть алгоритм функціонування Автоматизованої системи аналізу та управління ризиками?*
- 10. Які цілі застосування АСАУР?*

РОЗДІЛ 17.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАЛІЗАЦІЇ МИТНОЇ СПРАВИ

17.1. Митна політика Європейського Союзу

Минуле століття характеризується активним створенням економічних інтеграційних угруповань. Прикладом економічної інтеграції, яка не має аналогів, став Європейський Союз, що поєднує в єдиній митній, торговій, правовій та економічній політиці двадцять вісім європейських держав. Джерелами митного права ЄС є: установчі договори ЄС; нормативно-правові акти інституцій ЄС; рішення суду; міжнародні договори ЄС та країн-членів.

Процес економічного розвитку Європейського Союзу відповідає наступним ступеням економічної інтеграції¹:

- секторальна інтеграція – пов'язана з усуненням торговельних бар'єрів, щодо виробництва, в одному або декількох секторах національної економіки;
- зона вільної торгівлі – група двох або більше митних територій, на яких мита та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями стосовно товарів, які походять з таких територій.

Митна політика країн-членів ЄС є в значній мірі уніфікованою. Це пов'язано з тим, що Європейський Союз заснований на делегуванні країнами-членами частини власного суверенітету наднаціональним структурам. Згідно засновницьких договорів митне регулювання є однією із тих сфер, що потрапила у юрисдикцію інтеграційного об'єднання.

Норми права ЄС регламентують дві головні сфери митного регулювання:

- відносини всередині митного союзу, що утворений країнами-членами;
- відносини, що регулюють товарообмін Євросоюзу з третіми країнами.

Угодою про Європейський Союз встановлена виключна компетенція даного інтеграційного об'єднання в сфері митного та зовнішньоторговельного

¹ Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження : наук.-практ. посіб. / Мароха В., Олійник Н., Омельченко О., Полонський О. та ін. ; за наук. ред. А. В. Мазура. – К. : ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. – С. 5.

регулювання. Однак в окремих випадках країни-члени мають право приймати власні національні нормативно-правові акти щодо:

- заборони та обмеження імпорту і експорту на основі суспільної моралі та безпеки; захисту здоров'я та життя населення; охорони рослин і тварин; охорони національного історичного, археологічного та художнього надбання; охорони промислової та комерційної власності;
- засобів захисту прав споживачів та охорони навколишнього середовища;
- реалізації прав та обов'язків за угодами країн ЄС з третіми країнами, які були укладені до 1 січня 1958 року, а для нових членів ЄС – до дати їх приєднання до Союзу.

Розвиток та становлення митного права Європейського Співтовариства прямо пов'язані зі створенням митного союзу на рівні ЄС, що передбачає загальний простір, у якому здійснюється вільний обіг товарів та переміщення осіб. При цьому устанавлюється спільний простір для суб'єктів ЄС для вжиття заходів в області торгової, тарифної і нетарифної політики відносно третіх країн. Правовими актами ЄС визначено межі митної території Союзу, на якій, крім деяких випадків, застосовується єдине митне законодавство.

Зважаючи на те, що основою Європейського Економічного Співтовариства є саме митний союз, Співтовариство стало перед нагальною потребою уніфікації норм митного законодавства держав-членів. Митний кодекс ЄС узагальнив положення митного законодавства, які містилися у значній кількості регламентів та директив Співтовариства. Кодекс містить загальні правила та процедури, які забезпечують застосування тарифних і інших заходів, запроваджених на рівні Співтовариства у зв'язку з торгівлею товарами між Співтовариством та третіми країнами. Також митний кодекс ЄС регулює заходи спільної сільськогосподарської та торговельної політики. Прийняття Митного кодексу створило єдину правову базу митної справи в ЄС, яка є обов'язковою для застосування на всій митній території Співтовариства і зафіксувало межі правоздатності ЄС в області митної справи.

Митна система Європейського Союзу передбачає наявність Єдиного митного тарифу, єдиних норм та правил оцінювання митної вартості товарів, встановлення країни походження товарів, єдиного порядку переміщення товарів через митний кордон Співтовариства. Єдиний митний тариф ЄС – сукупність ставок мита, що застосовуються до товарів, які ввозяться на єдину митну територію ЄС з третіх країн.

Єдиний митний тариф є важливою умовою існування митного союзу. В договорі про заснування ЄЕС міститься вимога про прийняття єдиного митного тарифу країнами Співтовариства з метою врегулювання відносин торгового характеру з третіми країнами. Фундаментом формування єдиного митного тарифу Європейського Союзу стали митні тарифи наступних країн: Німеччини, Італії, Франції та країн Бенілюксу. Основними елементами, які враховувалися при формуванні та встановленні спільного митного тарифу, стали: товарна номенклатура; митна вартість товарів; країна походження

товарів. Вирішальну роль при застосуванні єдиного митного тарифу у відносинах з третіми країнами мають міжнародні угоди, насамперед Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ), а також різні тарифні пільги, що встановлені на певні види і категорії товарів, які походять з окремих держав.

Сьогодні у ЄС діє TARIC (The Integrated Tariff of the European Communities) – централізована база даних інтегрованої системи митних тарифів Європейського Союзу. TARIC складається майже зі ста різноманітних баз даних та базується на комбінованій номенклатурі (CN).

Варто зауважити, що внаслідок Уругвайського раунду переговорів у ГАТТ, середньозважений митний тариф Європейського Союзу знизився приблизно до 3%.

Базою для нарахування і стягнення мита та інших обов'язкових платежів є митна вартість товару. Питання обчислення митної вартості товару регламентуються Митним кодексом та Імплементативним кодексом Європейського Союзу. У ст. 28 Митного кодексу наведено наступне визначення митної вартості імпортованого товару: «Митна вартість імпортованого товару – вартість угоди, тобто ціна, яка фактично сплачена або яка має бути сплачена за товар, під час його продажу для експорту на митну територію Співтовариства»¹.

Митні правила країн ЄС обмежують ввезення на територію Співтовариства деяких видів товарів. Окрім цього, існують цінові ліміти для імпортованих товарів. Метою таких обмежень є недопущення шкоди від ввезених товарів населенню держави-члена, самій державі та її економіці. Так, встановлено обмеження на ввезення алкогольних (міцних і неміцних) напоїв, продуктів тваринного походження, тютюнових виробів, кави та парфумів. Загалом кожна країна ЄС має власні норми щодо ввезення товарів, у яких багато спільного, однак є і окремі відмінності.

З 1 січня 2001 року в межах реформи Митного кодексу ЄС у частині дотримання безпеки введено норму про обов'язковість надання відомостей щодо безпечності імпортованого товару. На виконання даної норми введено «загальну декларацію прибуття» – нову форму електронної декларації для усіх видів транспорту. Постачальники імпортованих товарів зобов'язані попередньо, до прибуття товарів у митний пункт пропуску, надати митним органам електронні декларації. Це дозволяє митним органам країн-членів ЄС завчасно виявляти шкідливі товари та не затримувати товари, які викликають довіру та є безпечними. Декларація подається не пізніше, ніж за добу до прибуття товару у портові митні пункти та за одну годину – на автомобільні та повітряні пункти пропуску через митний кордон Співтовариства. Відомості про безпечність в обов'язковому порядку подаються і щодо товарів, які підлягають експорту за межі митної території Європейського Союзу.

Митна система Польщі

Республіка Польща є членом Європейського Союзу, і саме це визначає специфіку реалізації її митної політики та функціонування митної системи.

¹ Таможенный кодекс Европейского Сообщества : регламент Совета № 450/2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>.

Після вступу Польщі до ЄС (1 травня 2004 р.) митна політика була передана на рівень наднаціональної компетенції, а відтак зник її національний характер, і було створено реформовану державну митну систему.

Напрямок змін у митній політиці Польщі визначався пристосуванням до принципу вільного та необмеженого товарообміну в Євросоюзі, що є однією з засад його існування. Основою вільного товарообміну виступають три найголовніші елементи:

- усунення тарифного бар'єра (утворення митного союзу між країнами-членами);
- усунення фіскальних обмежень;
- усунення нетарифних обмежень (кількісних та якісних).

Рамковим документом, який регулював процес інтеграції Польщі до ЄС, була Угода про асоціацію (Європейська угода), де зазначалася можливість повноправного членства за умови виконання поставлених вимог. З приєднанням до ЄС Польща відмовилася від права незалежного встановлення митних ставок в торговельних оборотах з іншими країнами, а також приєдналася до спільної митної зони. У митній сфері найголовнішим було скасування нетарифного обмеження (уніфікація процесу сертифікації, стандартизації, а також процедурних оплат за виконання митної діяльності)¹.

Прослідкуємо процес інтеграції митної політики Польщі до умов Європейського Союзу.

Загалом митну політику Польщі можна охарактеризувати як «поміркований протекціонізм». На початку 90-х років ХХ ст. Польща встановила високі ставки мита на продукцію промислового виробництва та сільського господарства для забезпечення підтримки власного товаровиробника. Із 1995 р. Польща є членом СОТ і митна політика країни формується відповідно до вимог цієї організації. Так, до 2000 р. ставки мита на промислову продукцію були знижені в середньому на 40%, а на сільськогосподарську – на 36%².

Із вступом Польщі до Європейського Союзу вона втратила право самостійно визначати митну політику та встановлювати митні тарифи, а значна частка зібраних митних платежів перераховується до бюджету ЄС. Найбільших втрат від приєднання Польщі до ЄС зазнали підприємства легкої та харчової промисловості, оскільки нові ставки мита на їх продукцію були нижчими на 6% від тих, які діяли до вступу. Це стало фактором значного зростання імпорту взуття та текстильної продукції з Китаю, а також продуктів харчової промисловості із країн Східної Європи. Значна лібералізація імпорту призвела до негативного сальдо торговельного балансу – 3 млрд. дол. США у торгівлі товарами і 4 млрд. дол. США разом із послугами у 2005 році³.

¹ Бережнюк І. Г. Реформування митної системи Польщі / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2009. – № 2. – С. 20–30.

² Гуцаленко О. О. Економічна інтеграція та митна політика Польщі [Електронний ресурс] / О. О. Гуцаленко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2010. – Вип. 71, ч. 2. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1580#>.

³ Інформація щодо змін у податковій, митно-тарифній політиці Республіки Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrexport.gov.ua/ukr/pravovi_pitannya/pol/330.html.i.

З метою зменшення втрат від лібералізації ставок мита Польща отримала від Європейського Союзу ряд преференцій, а саме: 1) право пільгового оподаткування сектора житлового будівництва; 2) встановлення грошової компенсації сільськогосподарським виробникам у відсотковому вираженні до середнього рівня дотацій, які надавалися представникам аграрної сфери об'єднаної Європи (у перший рік членства в ЄС вони становили 55%, у другий – 60%, у третій – 65%)¹. Необхідність надання преференцій саме сектору сільськогосподарського виробництва обумовлювалася низьким рівнем його розвитку, а отже – неконкурентоспроможністю на ринку ЄС. Також у чинному митному тарифі Польщі визначено преференції, які захищають галузі автомобілебудування та нафтопереробки. Ставки імпорتنих мит на автомобілі та низку нафтопродуктів із країн, яким Польща надала режим найбільшого сприяння, залишаються на достатньо високому рівні².

Важливим кроком у підготовці Польщі до вступу в ЄС стало прийняття Митного кодексу (1 січня 1998 року), що базувався на Митному кодексі Європейського Союзу та, з одного боку, спрощував митні процедури, а з іншого – зобов'язував ефективніше проводити контроль над товарообігом у ЗЕД. Це дозволило зберегти рівновагу між спрощеннями митних процедур і контрольними функціями митної адміністрації. У 2001 році до Митного кодексу Польщі були внесені зміни, спрямовані на подальшу гармонізацію митного законодавства з Європейським Союзом, а 30 квітня 2004 року він втратив чинність у зв'язку із набуттям законної сили Митного кодексу ЄС.

Протягом 2002–2004 рр. відбувалися суттєві зміни в організації та компетенції митної адміністрації Польщі. З 1 вересня 2003 р. набув чинності закон від 27 червня 2003 р. «Про утворення Воєводських Колегій Казначейства», а також закон про зміну деяких законів, що регулювали завдання і функції державних органів та організацію структурних одиниць, які підпорядковувались Міністерству фінансів. Цей закон вирішальним чином окреслив майбутнє митної служби та став третім і останнім елементом перебудови фіскального апарату, до якого, крім податкової адміністрації та держказначейства, належить і митна служба.

Перебудова митної служби Польщі відбувалася у кілька етапів.

Перший етап полягав у ліквідації урядової адміністрації – голови Головного митного управління і відділу, який його обслуговував. У результаті цієї зміни зміцнилися позиції регіональних митних адміністрацій, які отримали нові завдання і функції, зокрема право на провадження справ, пов'язаних з порушенням митних правил. Завершення децентралізації управління було неможливе без нового територіального органу митної адміністрації, в тому числі, начальника митного управління. Ці територіальні органи виникли на базі 17 митниць і відділів, які входили до їх складу. З метою наближення митної номенклатури до податкової на базі 17 митних управлінь додатково створено 17 митниць.

¹ Бочаров С. Інтеграція Польщі до Європейського Союзу (1989–2004 рр.) / С. Бочаров // Схід. – 2008. – № 4. – С. 88.

² Kalizuk E. Trade policy and regulation: lessons from Poland's accession to the European Union / E. Kalizuk // International Journal of Public Policy. – 2009. – Vol. 4, № 1–2. – P. 135–158.

Другий етап перебудови митної служби призвів до ліквідації посади головного митного інспектора. У зв'язку з цим ліквідовано Генеральний митний інспекторат, а також його територіальні відділення, наприклад регіональні митні інспекторати. У результаті під ліквідацію потрапила ціла митна інспекція.

Значних змін зазнали завдання і функції митної служби, що відобразилося на її організаційній структурі (рис. 17.1).

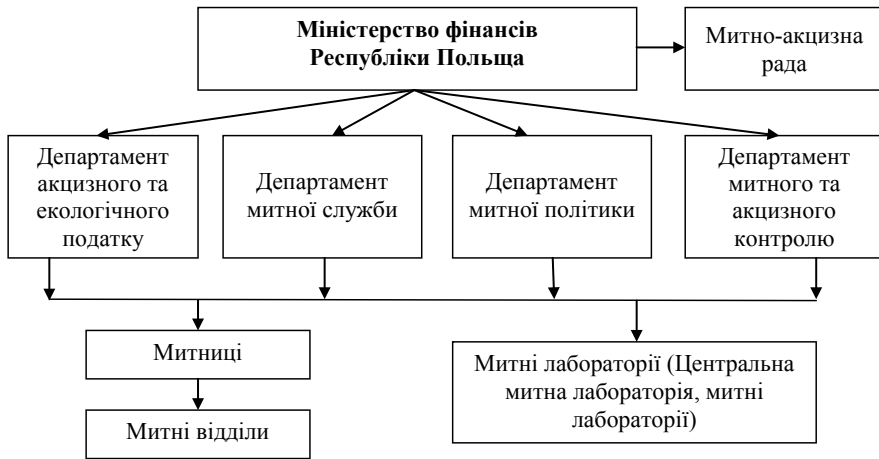

Рис. 17.1. Організаційна структура митної служби Польщі¹

Після вступу Польщі до ЄС функціонують 14 митниць, 52 митних управління і 175 митних відділів (з них 55 прикордонних).

Організаційно-структурні зміни полягали у зменшенні кількості митних управлінь і митних відділів, що призвело до змін у штатному складі митних постів. Наслідком ліквідації митних кордонів між Польщею і ЄС була ліквідація митних постів на заході й півдні Польщі.

Основна функція митної служби Польщі – фіскальна.

Загалом митна служба Польщі здійснює регулювання у сфері:

- заходів державної митної політики щодо регулювання цілей та обсягів міжнародної торгівлі (моніторинг виконання митних квот тощо);
- дотримання національних і міжнародних митних правил щодо заборони обмежень у міжнародній торгівлі, підписаних Польщею двосторонніх та багатосторонніх угод з питань митної справи;
- контролю за іноземною валютою².

Слід зауважити, що польська митна служба приносить близько 41% доходів до місцевих бюджетів. Це доходи від збирання акцизу з імпортованих і внутрішніх товарів, імпортного мита. До бюджету ЄС перераховується 75% імпортованих податків.

¹ Бережнюк І. Г. Реформування митної системи Польщі / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2009. – № 2. – С. 24.

² Мароха В. Митне регулювання в ЄС та в Україні: порівняльно-правове дослідження : наук.-практ. посіб. / В. Мароха, Н. Олійник, О. Омельченко. – К. : Ніко-Принт, 2005. – С. 459.

Нині в Польщі діє чотирирівнева система управління митною справою з чітким розподілом компетенції між її рівнями (рис. 17.2).

На сьогодні закінчено розбудову системи управління ризиками в митній службі, яка є основою її ефективної діяльності. Розвиток інформаційних систем та обмін інформацією перед прибуттям товару зробили можливим ефективний аналіз ризиків і полегшили розпізнавання легального товарообігу, який здійснюється суб'єктами підприємницької діяльності, і товарообігу, який може нести небезпеку або загрожувати національній безпеці. Інформація, що аналізується перед прибуттям і контролем товару, дозволяє краще розпізнавати можливі загрози і приймати рішення про збільшення або зменшення кількості митних процедур, що призводить до економії коштів і часу оформлення товару.

Митні органи отримали право організовувати й реалізувати оперативно-пошукову діяльність, пов'язану з:

- отриманням, нагромадженням, обробкою і перевіркою інформації, що стосується зовнішньоторговельного товарообігу;
- можливістю секретного спостереження;
- використанням допомоги осіб, не задіяних у митній службі, а також правом на застосування засобів безпосереднього примусу у формі застосування фізичної сили та індивідуальних технічних і хімічних засобів або засобів, призначених для обеззброєння і конвоювання осіб.

З 1 грудня 2008 р. Міністерство фінансів Польщі внесло певні зміни до порядку сплати митних зборів. Так, водії вантажівок отримали дозвіл перевозити через східний кордон Польщі до 600 літрів пального в баках своїх вантажівок (раніше дозволялось перевозити лише 200 літрів пального). Окрім цього, збільшено вартість звільнених від сплати мита, так званих «посилок малої вартості», з 22 євро до 150 євро. Ці зміни регулюються Розпорядженням Ради Європейського Союзу № 274/2008 від 17 березня 2008 р.

Зміни щодо порядку сплати митних зборів знайшли своє відображення також у двох законах Польщі «Про податок на додану вартість» (увійшов в дію 1 грудня 2008 р.) та «Про митне право» (стаття 1 пункт 14 Закону увійшов в дію з 1 грудня 2008 р., натомість весь закон почав діяти з 1 січня 2009 р.). З 1 січня 2009 р. введено нову норму щодо сплати ПДВ, а саме при імпорті товару ПДВ можна сплатити безпосередньо за допомогою декларації ПДВ без потреби сплачувати податок у митній службі. Від сплати ПДВ звільнено продовольчі товари, які перетинають кордон з благодійною метою. Рада міністрів Польщі з 1 січня 2009 року запровадила резерв суспільної солідарності у розмірі 1,14 млрд. польських злотих (0,40 млрд. дол. США). Уряд Польщі планує отримати ці кошти у результаті підвищення акцизних ставок на алкогольні вироби і автомобілі, а також за рахунок внесення змін щодо податку на додану вартість¹.

¹ Інформація щодо змін у податковій, митно-тарифній політиці Республіки Польща [Електронний ресурс] / Державна підтримка українського експорту, Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obmegennja/pol/1951.html.

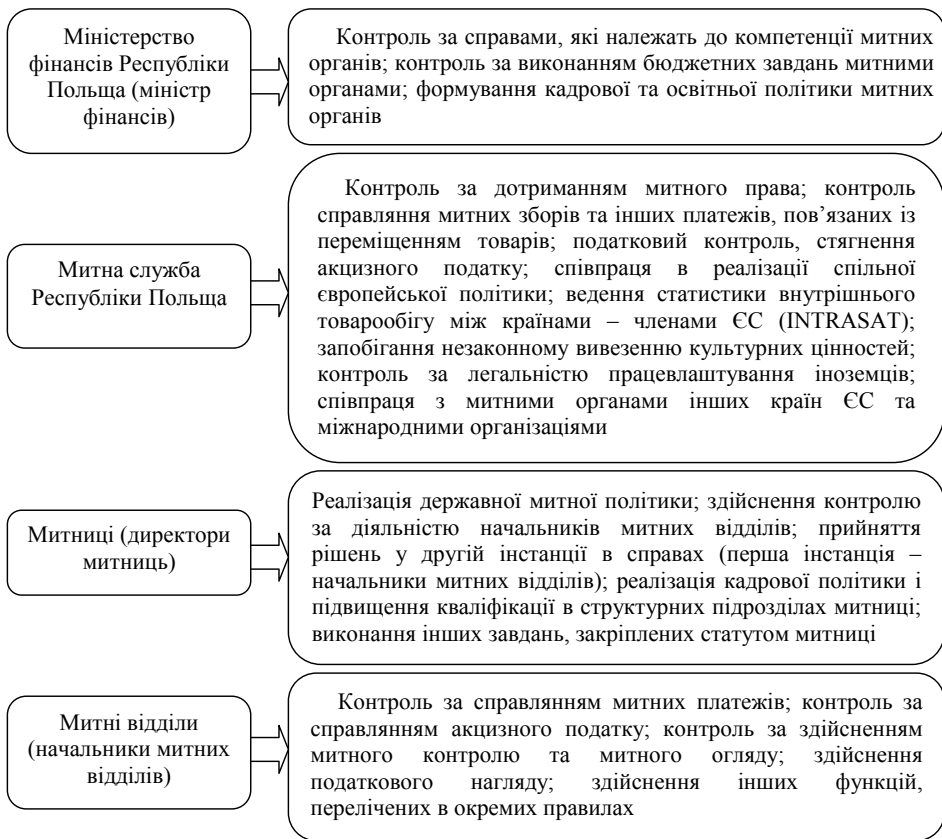

Рис. 17.2. Розподіл повноважень між рівнями управління митною справою в Польщі¹

На сьогодні Польська митна адміністрація здійснює значні інвестиції в інформаційну інфраструктуру, узгоджуючи свої дії зі стандартами ЄС. Польська інформаційна система належить до найсучасніших у Європі та забезпечує всі необхідні технічні можливості для електронного митного оформлення. Інформаційне середовище митної служби потребує постійного розвитку інструментів, інформаційних технологій та техніки для виконання її завдань. Це має бути основою скорочення бюрократії, спрощення обслуговування і впровадження більш точного аналізу ризиків для контролю товарообігу у ЗЕД і підакцизних товарів.

Проблема розвитку інформаційної інфраструктури – відсутність спільних вимог ЄС щодо формату даних. З цієї ж причини ускладнено електронну комунікацію між митними службами, що ускладнює моніторинг товарообігу в кількох країнах – членах ЄС, коли товар потрапив в обіг в одній країні, а транспортується до іншої. Для цього слід розробити інтеропераційну інформаційну систему.

¹ Складено автором за : Бережнюк І. Г. Реформування митної системи Польщі / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2009. – № 2. – С. 23.

У зв'язку зі вступом Польщі до ЄС в митній адміністрації запроваджено інформаційну систему, яка вдосконалила обслуговування підприємців і самої митної адміністрації та слугує засобом обміну даними з митною системою Європейської комісії та інших країн-членів.

Отже, основними сучасними тенденціями реформування митної системи Польщі можна назвати спрощення організаційної структури та зменшення кількості структурних підрозділів при одночасному розширенні функцій і завдань, чіткий розподіл повноважень і відповідальності між управлінськими рівнями, значне скорочення кількості митників.

17.2. Основи митної справи в Грузії

У Грузії здійснюється єдина митна політика, яка є невід'ємною складовою внутрішньої та зовнішньої економічної політики держави, визначеної парламентом. До завдань митної політики Грузії належать: захист економічного суверенітету та економічної безпеки держави, стимулювання розвитку економіки, захист внутрішнього ринку та ін. Правовим та організаційним підґрунтям реалізації митної політики є Митний кодекс Грузії, який встановлює права та обов'язки митних та інших органів державної влади, фізичних та юридичних осіб у процесі регулювання та здійснення зовнішньоекономічної діяльності. На сьогодні митна політика Грузії розвивається у напрямку активної міжнародної співпраці та гармонізації і уніфікації з міжнародними правовими нормами та практикою.

Митну справу в Грузії здійснює Митний департамент, що має статус правоохоронного органу. Він складається з центрального апарату, митних управлінь Аджарської та Абхазької Автономних Республік, регіональних митниць, митних постів та митних пунктів пропуску. З метою здійснення експертизи та інших видів дослідження товарів Митний департамент може створювати митні лабораторії, науково-дослідні, навчальні заклади та інші установи¹.

Позитивним моментом діяльності митних органів Грузії, на нашу думку, є те, що митна служба не є фіскальним органом та адмініструє ввізне мито згідно загальних директив Міністерства економічного розвитку. Зважаючи на це, Міністерство фінансів Грузії не встановлює митним органам планових показників щодо надходжень митних платежів до бюджету. Тому основною функцією митних органів є не фіскальна, а регулююча, що передбачає контроль за структурою внутрішнього товарного ринку та використання інструментів протекціонізму в інтересах національних товаровиробників.

Перелік митних податків та зборів, що застосовуються в Грузії, представлено на рис. 17.3. При виході товарів та транспортних засобів з під митного контролю вони підлягають оподаткуванню митом, податком на додану вартість та акцизами відповідно до Податкового кодексу Грузії.

¹ Бутусов Ю. Реформа митниці в Грузії і в Україні: п'ять розбіжностей [Електронний ресурс] / Ю. Бутусов // Дзеркало тижня. – 2010. – № 27 (17 липня). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/reforma_mitnitsi_v_gruzii_i_v_ukrayini_pyat_rozbizhnostey-60768.html.

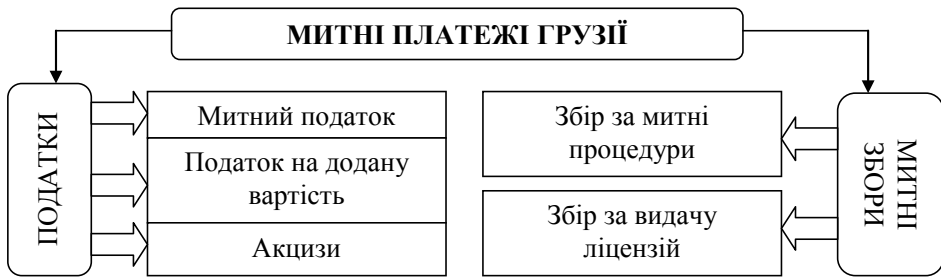

Рис. 17.3. Склад митних платежів Грузії

Законодавством Грузії передбачено лише три ставки ввізного мита – 0%, 5% та 12%. Перелік товарів, що відноситься до кожної із трьох тарифних категорій визначає Міністерство економічного розвитку. Така система тарифікації дає можливість скоротити випадки порушення митного законодавства та зниження митної вартості.

У Грузії максимально спрощено митні процедури та формальності. Так, за даними «Enterprise Surveys» Грузія знаходиться на першому місці серед країн Східної Європи та Центральної Азії за тривалістю часу, який затрачається на вирішення та узгодження спірних питань з регулюючими державними органами¹. В країні діє система автоматичної обробки декларацій «ASYCUDA», згідно з якою передбачаються наступні режими пропуску вантажів:

- Червоний коридор (фізичний контроль);
- Жовтий коридор (документальний контроль);
- Зелений коридор (пропуск без контролю);
- Синій коридор (пропуск без контролю однак передбачається пост-аудит).

Для прикладу, процес митного оформлення на митно-пропускних пунктах за умови попереднього електронного декларування товарів у випадку застосування стандартних митних процедур займає в середньому 15 хвилин, у випадку «червоного коридору» – в середньому 45 хвилин, у випадку «зеленого коридору» – в середньому 5 хвилин.

Варто зауважити, що суттєвим кроком у реформуванні митної системи Грузії стало прийняття у 2006 році Закону, який регулює митно-тарифну діяльність в державі. В результаті прийняття Закону відбулися наступні зміни:

- об'єднання митної та податкової служб, а також зменшення кількості контролюючих органів;
- спрощення усіх митних документів та скорочення їх кількості. Так, для оформлення експортних операцій кількість необхідних документів скоротилася з 52 до 4, а імпортних – з 54 до 5 документів;
- запроваджено єдині правила та строки видачі митних документів за принципом «єдиного вікна». Для прикладу, видача дозволів на

¹ Enterprise Surveys [Electronic resource] / International Finance Corporation, The World Bank. – Access mode : <http://www.enterprisesurveys.org/>.

здійснення певних видів діяльності (операцій) повинна бути здійснена протягом 20 днів, видача ліцензій – протягом 30 днів з моменту отримання запиту;

- автоматизація окремих митних процедур, а саме: он-лайн декларування та розмитнення поштових посилок; інформування із використанням SMS імпортерів про поточний стан вантажу на кожному етапі митного очищення;
- запровадження автоматизованої системи обробки митних даних ASYCUDA WORLD, яка розроблена UNCTAD та використовується у більш ніж 80 країнах світу тощо;
- відміна квот на імпорт та експорт;
- лібералізація правил імпорту лікарських препаратів.

Варто зауважити, що уряд Грузії в односторонньому порядку відкриває свою країну для зовнішньоторговельних відносин, не чекаючи підписання двохсторонніх та багатосторонніх міжнародних угод.

Підсумовуючи вищесказане, можна констатувати відкриті та недискримінаційні торговельні стосунки Грузії із країнами світу. Вільна торгівля здійснюється на основі низьких митних тарифів, або взагалі без їх застосування та відмови від нетарифного регулювання ЗЕД. Митні процедури щодо імпорту та експорту є максимально спрощеними та реалізуються із мінімальними затратами коштів і часу.

17.3. Особливості реалізації митної справи в Російській Федерації

Митну справу в Російській Федерації реалізує єдина система митних органів, які належать до виконавчої влади та здійснюють державні виконавчо-розпорядчі функції.

Митні органи складають єдину, федеральну централізовану систему, до якої належать (рис. 17.4): 1) Федеральна митна служба (ФМС) Росії; 2) регіональні митні управління; 3) митниці; 4) митні пости. До митної служби входять також установи, підвідомчі безпосередньо ФМС (таможні лабораторії, навчальні заклади, державні унітарні підприємства, діяльність яких сприяє вирішенню завдань, покладених на митні органи та ін.). Кожен нижчий митний орган підпорядковується по вертикалі тільки вищим митним органам, які контролюють його діяльність.

Місця розташування митних органів визначаються на основі обсягів пасажиро- та вантажопотоків, транспортних організацій, інтенсивності зовнішньоекономічних зв'язків окремих регіонів, потреб експортерів та імпортерів, а також інших факторів.

Митні органи Російської Федерації виконують наступні основні функції:

- здійснюють митне оформлення та митний контроль;
- контролюють правильність нарахування та повноту сплати митних платежів;

- забезпечують дотримання порядку переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон;
- ведуть боротьбу із порушенням митних правил та контрабандою;
- здійснюють консультування та інформування у сфері державної митної справи;
- ведуть митну статистику;
- здійснюють науково-дослідну діяльність у сфері митної справи;
- виконують інші функції згідно з митним законодавством РФ.

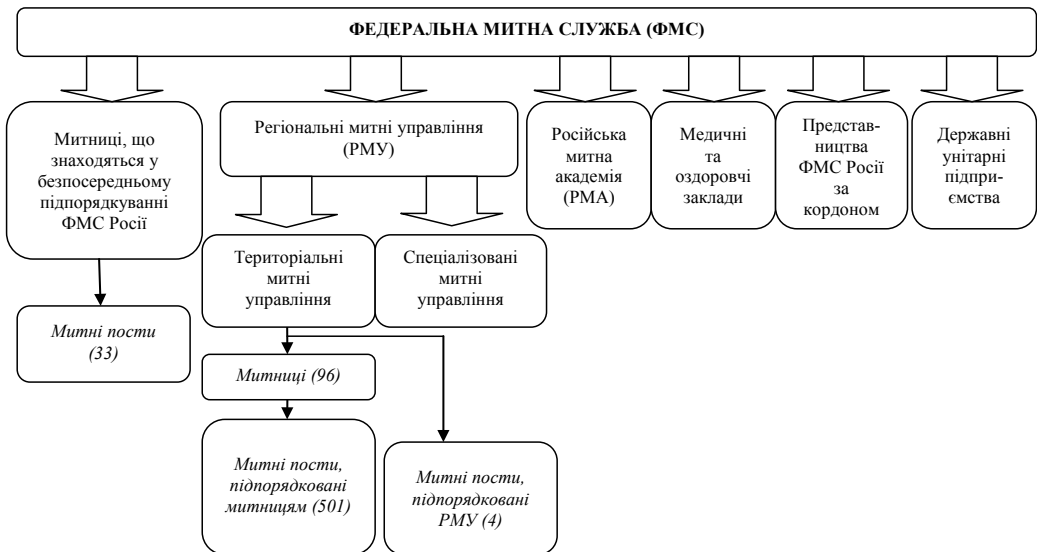

Рис. 17.4. Структура митних органів Російської Федерації і організацій Федеральної митної служби Росії¹

Сучасна митна політика реалізується шляхом поєднання політики протекціонізму, яка спрямована на захист вітчизняного виробника від іноземної конкуренції, та політики фритредерства, націленої на розширення зовнішньоторговельного обороту країни та підвищення рівня міжнародного поділу праці. Тобто, митними законодавством Росії задекларовано такий механізм регулювання експорту та імпорту, який би захищав інтереси вітчизняних суб'єктів господарювання, не порушуючи при цьому правил, визнаних світовим торговельним співтовариством.

Митна вартість заявляється декларантом митному органу РФ під час митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон, або зміни митного режиму. Для підтвердження заявленої інформації декларант повинен надати наступні документи: установчі документи суб'єкта, що переміщує товари через митний кордон; зовнішньоекономічний контракт; платіжні або бухгалтерські документи, що підтверджують митну вартість

¹ Складено автором за : Офіційний веб-сайт Федеративної таможенної служби Російської Федерації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.customs.ru/>.

товару (рахунок-фактуру, банківські платіжні документи); транспортні та страхові документи; митну декларацію країни-постачальника; пакувальні листи; ліцензії та сертифікати (за необхідності).

Заявлена митна вартість товару зазначається у рядках 12 і 45 вантажної митної декларації та у багатьох випадках у декларації митної вартості. Для заявлення митної вартості ввезених товарів застосовуються форми декларації митної вартості ДТС-1 та ДТС-2. Контроль митної вартості товарів здійснюється митними органами в порядку, визначеному Федеральною митною службою Російської Федерації та відповідно до Митного кодексу.

Для учасників зовнішньоекономічної діяльності сплата митних платежів є невід'ємною умовою ввезення та вивезення товарів з митної території Російської Федерації, а також здійснення інших операцій з митного декларування товарів. Згідно з Бюджетним кодексом РФ митні платежі є податковими доходами федерального бюджету. До них належать внутрішні податки та спеціальні, антидемпінгові і компенсаційні мита. Усі види платежів, що стягуються митними органами (включаючи кошти, отримані в рахунок компенсації витрат на зберігання товарів на складах тимчасового зберігання та митних складах митних органів) зараховуються до федерального бюджету Російської Федерації. До митних платежів в Росії належать: ввізне мито; вивізне мито; податок на додану вартість, з товарів, що ввозяться на митну територію Російської Федерації; акциз з товарів, що ввозяться на митну територію РФ; митні збори (збір за митне оформлення, збір за митне супроводження, збір за зберігання).

Правові основи застосування в Російській Федерації мита закріплені законом РФ «Про митний тариф»¹. Ввізним митом обкладається більшість товарних груп, що ввозяться на митну територію Росії. Вивізним митом обкладаються товари, що відносяться до категорії сировинних, наприклад, деревина та вироби з неї, деревне вугілля, нафта сира, нафтопродукти, спирт етиловий денатурований. Порядок встановлення ставок ввізного мита наведено в табл. 17.1.

Таблиця 17.1

Порядок встановлення ставок ввізного мита в Російській Федерації²

Група товарів (за ознакою країни походження)	Митний тариф
Товари, що походять з країн, торгово-політичні відносини з якими передбачають застосування режиму найбільшого сприяння	Ставки ввізного мита Єдиного митного тарифу Митного союзу
Товари, що походять з країн, торгово-політичні відносини з якими не передбачають застосування режиму найбільшого сприяння	Ставки ввізного мита Єдиного митного тарифу Митного союзу збільшені удвічі (за виключенням випадків надання тарифних преференцій)
Товари, країна походження яких не визначена	Ставки ввізного мита Єдиного митного тарифу Митного союзу

¹ Закон Российской Федерации «О таможенном тарифе» от 21.05.1993 г., № 5003-1 (ред. от 06.12.2011 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW;n=123048>.

² Там само.

У Російській Федерації застосовуються адвалорні, специфічні та комбіновані ставки мита.

Податок на додану вартість з ввезених на територію Росії товарів нараховується за ставками 18% та 10%. Ставка 10% застосовується до окремих категорій продовольчих товарів (тварини та птиці живою вагою, молоко та молокопродукти, цукор, мука, макаронні вироби та ін.).

Акцизом у Російській Федерації оподатковуються наступні види товарів: спирт етиловий та алкогольна продукція, пиво, тютюнові вироби, автомобілі легкові, автомобільний бензин, мотоцикли (з потужністю двигуна більше 112,5 кВт), дизельне паливо, моторні масла для дизельних та/або карбюраторних двигунів.

За офіційними даними Міністерства фінансів Російської Федерації частка доходів від зовнішньоекономічної діяльності у структурі доходів федерального бюджету у 2011 році складає 39,3%¹. Щодо структури митних платежів, перерахованих до федерального бюджету у 2011 році, то найбільшу частку складає вивіз мито (61,5%), на другому місці знаходиться податок на додану вартість із ввезених товарів (23,3%), на третьому – ввізне мито (10,5%)².

Суттєвий вплив на митну політику Російської Федерації здійснює її членство у Митному союзі з Білорусією та Казахстаном. Митний союз в межах Євразійського економічного співтовариства – форма торгово-економічної інтеграції Білорусії, Казахстану та Росії, що передбачає єдину митну територію, в межах якої у взаємній торгівлі товарами не застосовується мито та обмеження економічного характеру, за виключенням спеціальних захисних, антидемпінгових та компенсаційних заходів. При цьому країни-учасниці Митного союзу застосовують єдиний митний тариф³ та інші єдині заходи регулювання торгівлі з третіми країнами. З 6 липня 2010 року на території Митного союзу діє спільний Митний кодекс Митного союзу.

У серпні 2012 року Російська Федерація стала членом СОТ, що призвело до зниження середньозваженого митного тарифу з 11,7% до 7,8% тобто приблизно на 4 в. п. На сьогодні з метою захисту національного виробника від іноземної конкуренції уряд РФ здійснює роботу з адаптації функціонування усіх секторів економіки до умов СОТ.

¹ Министерство финансов Российской Федерации [Электронный ресурс] / Официальный сайт. – Режим доступа : <http://info.minfin.ru/fbdohod.php>.

² Таможенная служба Российской Федерации в 2011 г. [Электронный ресурс] / Ежегодный сборник Федеральной таможенной службы РФ «Таможенная служба Российской Федерации», Официальный сайт Федеральной таможенной службы РФ. – Режим доступа : http://customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=7995&Itemid=1845.

³ Единый таможенный тариф Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации : утв. решением Совета Евраз. экон. комиссии от 16.07.2012 г. № 54 [Электронный ресурс] / Официальный сайт Евразийской экономической комиссии. – Режим доступа : http://www.tsouz.ru/eeek/RSEEK/RSEEK/7z/Pages/R_54.aspx.

17.4. Митна справа США

До митних органів Сполучених Штатів Америки можна віднести Митно-прикордонну службу США та Бюро з митних питань і охорони кордонів США. Митно-прикордонна служба США входить до структури Міністерства національної безпеки США та об'єднує функції цілого ряду агентств (інституцій) таких як митна служба, імміграційна служба, служба контролю здоров'я рослин і тварин, прикордонні війська та ін. Основною метою діяльності Митно-прикордонної служби є недопущення проникнення терористів та зброї на територію США. Служба також виконує завдання з недопущення ввезення на митну територію наркотичних засобів, контрабандних товарів, сільськогосподарських шкідників та затримання осіб, які знаходяться у розшуку.

Бюро з митних питань та охорони кордонів США (Бюро) є однією з найбільших та комплексних агенцій Департаменту Національної безпеки США, пріоритетними завданнями якого є: запобігання тероризму, регулювання та спрощення міжнародної торгівлі, адміністрування митних платежів, захист торговельного законодавства та економічних інтересів США.

Бюро з виконання імміграційних та митних законів США включає різні департаменти, служби, управління, підрозділи, порти та пункти пропуску. У своєму складі Бюро містить 20 Управлінь польової роботи, які забезпечують централізований управлінський контроль і оперативну допомогу 327 портам в'їзду в США та 15 офісам попереднього декларування в Канаді, Ірландії та Карибах. Розподілені за географічними регіонами, Управління польової роботи впроваджують на місцях ключову політику адміністрації Бюро.

Організаційна структура управління Бюро з митних питань та охорони кордонів США відображена на рис. 17.5.

Забезпечення безпеки вздовж кордонів США вимагає ефективної координації та інтеграції всіх оперативних підрозділів Бюро. Для виконання своїх подвійних цілей – забезпечення безпеки та спрощення митних процедур, Бюро впроваджує та розвиває програми, які прискорюють переміщення осіб та товарів через митний кордон США в сухопутних пунктах пропуску, аеропортах та морських портах, водночас сприяючи глобальній торгівлі та підсилюючи безпеку ланцюгів постачання.

Бюро з митних питань та охорони кордонів США фокусує свої ресурси на визначенні та реагуванні на пасажирів і транспортні засоби високого ступеня ризику. Бюро з митних питань та охорони кордонів США застосовує заснований на управлінні ризиками багатогранний правоохоронний підхід завдяки використанню точної інформації, найпрогресивнішої інспекції, доступних технологій сканування, модернізованих систем обробки вантажів та міжнародних партнерських програм. Сучасна торгова практика ставить першочерговим завданням для Бюро забезпечення виконання заснованих на управлінні ризиками прогнозованих, прозорих процедур митного оформлення товарів.

**Рис. 17.5. Організаційна структура управління
Бюро з митних питань та охорони кордонів США¹**

Персонал Бюро з митних питань та охорони кордонів США складає понад 56 тис. працівників, на яких покладено виконання стратегічних і тактичних завдань митних органів (табл. 17.2). До їх посадових обов'язків входять: участь в антитерористичній діяльності; фізична перевірка і контроль пасажирів, вантажів та транспортних засобів у міжнародних аеропортах, морських портах та сухопутних пунктах пропуску; використання прогресивних технологій разом із традиційними методами перевірки та контролю; співпраця із представниками інших правоохоронних органів США.

«Понад 18 тис. агентів прикордонного патруля охороняють кордон, а також відповідають за патрулювання морських кордонів, з метою виявлення та запобігання нелегальному в'їзду іноземців до США, сприяння потоку законної імміграції і товарів та запобігання нелегальній імміграції та ввозу

¹ Таранова С. В. Особливості функціонування митної служби США [Електронний ресурс] / С. В. Таранова // Публічне адміністрування: теорія та практика : електрон. зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 1 (3). – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2010_1/10tsvmss.pdf.

товарів, а також контрабанді. Найголовніший вид діяльності агента прикордонного контролю – безпосереднє спостереження за кордоном, що включає виявлення, запобігання й захоплення терористів, іноземців без документів і контрабандистів на сухопутному кордоні за допомогою спостереження в прихованому місці, переслідування, реагування на дані електронних систем сенсорного телебачення і авіаційних систем та за допомогою інших методів.

Таблиця 17.2

**Стратегічні цілі та завдання Бюро з митних питань
та охорони кордонів США¹**

Стратегічні цілі	Завдання
<p align="center">Захист національних кордонів США від в'їзду небезпечних осіб та проникнення небезпечних товарів; запобігання незаконним торгівлі та пересуванню</p>	1. Організувати та забезпечити ефективний контроль повітряних, сухопутних та морських кордонів США за допомогою використання та відповідного поєднання інфраструктури, технологій і персоналу
	2. Використовуючи підхід, заснований на управлінні ризиками, впровадити найефективніші технології сканування, доступні в сухопутних пунктах пропуску, аеропортах, морських портах, станціях прикордонного патруля та міжнародних територіях, для виявлення та запобігання проникненню в США небезпечних речовин, товарів та інструментів терору
	3. Використовуючи підхід, заснований на управлінні ризиками, гарантувати використання, найкращу якість та кількість біометричної та біографічної інформації в призначених сухопутних пунктах пропуску, аеропортах, морських портах, станціях прикордонного патруля та міжнародних територіях для визначення та запобігання в'їзду в США небезпечних осіб
	4. Реалізувати безперервне навчання персоналу та забезпечити необхідними ресурсами спеціальні підрозділи Бюро з митних питань та охорони кордонів США на місцях для виконання широкого спектра покладених на них завдань
	5. Визначити та планувати критичні точки в життєвому циклі імпорту, для уникнення ввезення неякісних та небезпечних для здоров'я споживачів товарів
<p align="center">Забезпечувати ефективні потоки законної торгівлі та пересування через кордони США</p>	1. Використовуючи точну прогресивну інформацію та сучасні системи обробки даних, скоротити час митного оформлення товарів та транспортних засобів у сухопутних пунктах пропуску, аеропортах та морських портах
	2. В повній мірі та з максимальною ефективністю здійснювати управління ризиками та планування для визначення та недопущення торгових невідповідностей
	3. Здійснювати контроль за здійсненням зовнішньоторговельних операцій для забезпечення своєчасності та повноти надходження митних платежів

Понад 2,2 тис. спеціалістів у галузі сільського господарства працюють у більш ніж 300 пунктах пропуску для запобігання нанесенню шко-

¹ Таранова С. В. Особливості функціонування митної служби США [Електронний ресурс] / С. В. Таранова // Публічне адміністрування: теорія та практика : електрон. зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 1 (3). – Режим доступу : www.nbuu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_1/10tsvmss.pdf.

ди сільському господарству США і біо- та агротероризму. Вони виконують широкий спектр завдань, у тому числі: визначають можливість пропуску продуктів сільського господарства на митну територію США; захищають американське сільське господарство від шкідливих паразитів та хвороб, а також потенційного агротероризму; аналізують інформацію та ідентифікують кримінальні цілі; проводять візуальні й фізичні інспекції вантажу та пасажирського багажу; планують та проводять карантинні дії; проводять дослідження в лабораторіях з використанням мікроскопів, рентгенівського та іншого обладнання та комп'ютерних технологій; використовують спеціальних собак, а також мають право нараховувати штрафи, конфісковувати заборонені речовини для їх тестування або знищення»¹.

Близько тисячі повітряних та морських агентів застосовують свої спеціальні знання та високотехнологічне обладнання для запобігання проникненню в США осіб, зброї, наркотиків та контрабанди повітряними та морськими шляхами, а також допомагають в умовах природних катаклізм. Управління повітряних та морських операцій у структурі Бюро з митних питань та охорони кордонів США є найбільшою у світі повітряною та морською правоохоронною організацією, яка робить суттєвий внесок у національну безпеку США, оперуючи в 79 пунктах з більше ніж 290 літаками 22 типів та більше ніж 225 морськими суднами. Морські та повітряні агенти, керуючи різними видами суден, патрулюють повітря, океани, озера та ріки для запобігання ввезенню терористичної зброї, нелегальних наркотиків та в'їзду нелегальних іноземців².

Понад 2,5 тис. працівників Бюро з митних питань та охорони кордонів США займають посади, пов'язані з митними платежами, та збирають щорічно понад 30 млрд. дол. США ввізного мита та податків, що забезпечують половину надходжень до держбюджету США. Крім того, вони виконують оцінювання та класифікацію імпортованих товарів. Це посади спеціаліста з імпорту, аудитора, спеціаліста з міжнародної торгівлі, хімічних та текстильних аналітиків та інших спеціалістів.

Також у Бюро з митних питань та охорони кордонів США працюють 8 тис. працівників оперативної підтримки (спеціалісти з розвідування, спеціалісти правоохоронного сектору, технічні спеціалісти) та супроводження (спеціалісти з інформаційних технологій, управлінські аналітики, спеціалісти з контрактів, спеціалісти кадрової роботи, механіки, бюджетні аналітики, агенти з закупівель, спеціалісти безпеки) тощо.

Щодо митних процедур, то будь-який товар, що ввозиться на територію Сполучених Штатів Америки повинен пройти визначену кількість формальностей, призначених не лише для правильного застосування митного тарифу, а також для того, щоб переконатися, що імпортери дотримуються аме-

¹ Таранова С. В. Особливості функціонування митної служби США [Електронний ресурс] / С.В. Таранова // Публічне адміністрування: теорія та практика : електрон. зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 1(3). – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/e-journals/Patp/2010_1/10tsvmss.pdf.

² Там само.

риканських правил визначення країни походження, технічних норм, правил гігієни, безпеки та наявності етикеток. Тільки після цього товар може бути ввезений на митну територію країни. Американська митна служба накладає збір, що компенсує витрати, пов'язані з її діяльністю. Цей збір складає 0,21% від вартості імпортованих товарів (ставка може змінюватися за рішенням Міністра Фінансів, при цьому вона не повинна перевищувати 0,21% та бути нижчою ніж 0,15% від вартості товарів). Також стягується фіксований збір на вантажні автомобілі, контейнери і вагони, що в'їжджають або ж ввозяться на територію США.

Обов'язки із заповнення необхідних документів при ввезенні товарів на територію США покладаються на відповідального імпортера. Як правило, ним виступає власник вантажу, покупець або ж митний брокер. На практиці документи також можуть бути заповнені особою, що зазначена в коносаменті або сертифікаті перевізника. Іноземні юридичні або фізичні особи також мають право виконувати адміністративні формальності з імпорту. В такому випадку необхідно надати американську гарантію для забезпечення сплати митних платежів, а також призначити місцевого представника, уповноваженого на отримання будь-яких документів в інтересах іноземця.

Митне оформлення вантажів у США включає два основних етапи. Спочатку імпортер заповнює відповідний формуляр та документи, необхідні для оцінювання розміру ввізного мита митним агентом. Після того імпортер зобов'язаний протягом 10 днів заповнити імпортерське доповідне довідкове – документ, за яким митна служба визначає належний до сплати розмір мита.

Для оформлення ввізної митної декларації необхідно подати наступні документи:

- коносамент, авіанакладну та сертифікат перевізника із зазначенням імені отримувача, щоб останній міг розпочати митне оформлення;
- комерційний рахунок, що містить опис та вартість товару;
- повідомлення про ввезення;
- інші супроводжуючі документи, необхідні для допуску товарів на територію США.

Як тільки формуляри будуть заповнені, імпортер зазначає тарифний код товарів і, якщо необхідно, сплачує ввізне мито. На митних документах вказується двозначний код, що полегшує митній службі електронний контроль імпортованих товарів в межах Автоматизованої митної системи, до якої митні агенти мають безпосередній доступ.

Деякі види товарів повинні супроводжуватися експортним сертифікатом, який засвідчує, що товари легально вивезені з країни-виробника. Необхідність представлення даного документу найчастіше обумовлюється міжнародними договорами або ж митним законодавством країн-експортерів.

У США використовується митний тариф на основі Гармонізованої системи найменування та кодифікації товарів (HTS – Harmonized Tariff Schedule), розробленої за участі Ради митного співробітництва. Гармонізо-

вана система складається з трьох частин: 1) структурованої товарної номенклатури; 2) загальних правил трактування; 3) правових коментарів. Ставки ввізного мита зазначені в двох стовпчиках, в першому з яких – дві графи. Перша графа – пільговий тариф (для товарів, які ввозяться з країн, щодо яких США застосовує пільгові умови). В другій графі зазначені повні ставки мита на товари, до яких застосовується режим найбільшого сприяння. Зважаючи на те, що для надання режиму найбільшого сприяння непотрібно укласти спеціальні договори, ним можуть скористатися практично усі країни, окрім тих, перелік яких зазначено у законодавстві США (Куба, Лаос, Північна Корея). Саме до товарів із зазначених країн застосовуються окремі ставки мита, зазначені у другому стовпчику митного тарифу.

Ввезення деяких товарів здійснюється згідно з встановленими Конгресом США квотами, які зазначаються у Гармонізованій системі. У США застосовується два види квот: абсолютні – визначення кількості товару, дозволеної для ввезення в країну, та тарифні квоти, відповідно до яких конкретна кількість товару ввозиться в США за преференційним тарифом.

Рішення про віднесення товару до тієї чи іншої групи тарифної класифікації приймається імпортером, однак, за вказівкою митниці, може бути змінене. Класифікація, здійснена митними органами США може бути оскаржена в федеральних судах або ж Суді міжнародної торгівлі. Загалом квоти розподіляються між імпортерами за принципом черговості, однак, в окремих випадках, – на основі прямих вказівок уряду.

На упаковці будь-якого товару, що ввозиться на територію США, повинні міститися відомості про країну його походження на англійській мові. Продукти, які на момент перетину кордону не містять інформації про країну-виробника, підлягають реекспорту або під наглядом митної служби на них зазначається країна походження. В іншому випадку товари підлягають знищенню. Крім того, сплачуються штрафні платежі в розмірі 10% від вартості товарів, які стали об'єктом порушення.

Федеральне законодавство США передбачає по відношенню до імпортованих товарів велику кількість вимог, спрямованих на захист здоров'я та безпеки людей, тварин та рослин, а також на правильне застосування митного законодавства. Також митні органи США здійснюють перешкоду для ввезення товарів, які виготовлені з порушенням авторських прав, товарних знаків та патентів.

Для ввезення окремих груп товарів необхідно мати ліцензію. Це, для прикладу, алкогольні напої, товари рослинного або тваринного походження, деякі ліки, вогнепальна зброя та боєприпаси, нафтопродукти та ін. Крім того, об'єктом застосування додаткових норм безпеки є такі продукти, як текстиль, одяг, транспортні засоби, радіо та телевізори, медичне обладнання. Зазначені товарні групи повинні відповідати цілому ряду вимог, що стосуються їх зовнішнього вигляду та етикеток.

На товари, ціни на які в США нижчі від тих, що застосовуються в країні виробництва товару, можуть встановлюватися антидемпінгові мита з метою захисту американських виробників. Функції оцінювання відповідності ціни імпортованого товару його ринковій вартості покладено на Департамент торгівлі, а оцінюванням втрат від демпінгу займається Міжнародна торговельна комісія. Якщо виникає підозра про заниження ціни імпортованого товару на нього накладається додаткове (антидемпінгове) мито, що дорівнює різниці між звичайною ринковою ціною країни походження товару та ціною пропозиції на американському ринку. Варто зазначити, що антидемпінгова процедура може бути ініційована будь-якою зацікавленою особою.

Якщо іноземний товар, який ввозиться в США, вважається об'єктом субвенції іноземної держави на стадії виробництва або ж експорту, на нього може бути встановлено компенсаційне мито.

Важливе значення у митному регулюванні США відіграє Північно-Американська угода про вільну торгівлю (НАФТА). НАФТА – домовленість про вільну торгівлю між Канадою, США та Мексикою, яка заснована як прототип моделі Європейського Союзу. Основною метою НАФТА є зняття будь-яких торговельних бар'єрів та обмежень між країнами-учасницями. Так, в середині угруповання для країн учасниць діє безмитний режим на експорт та імпорт товарів і послуг.

На відміну від Європейського Союзу НАФТА не ставила за мету створення міждержавних адміністративних органів. На сьогодні основними завданнями даного інтеграційного об'єднання є:

- усунення торговельних перешкод та стимулювання руху товарів і послуг між країнами-учасницями домовленості;
- створення та підтримання умов для справедливої конкуренції в зоні вільної торгівлі;
- залучення інвестицій в економіку країн-учасниць; забезпечення належного і ефективного захисту та охорони прав інтелектуальної власності;
- створення підґрунтя для майбутньої тристоронньої, регіональної та міжнародної кооперації тощо.

Для розуміння значення Північно-Американської угоди про вільну торгівлю варто навести наступні дані. В США реалізується близько 75–80% канадського експорту (20% ВВП Канади). Частка США у прямих іноземних інвестиціях в Канаді – більше 75%, а Канади в США – 9%. До США спрямовується близько 70% мексиканського експорту, а звідти надходить 65% імпорту. ВВП США в 14,5 рази перевищує ВВП Канади та у 19 разів – Мексики¹.

Розміри діючих ставок мита, що застосовуються в межах Угоди, залежать від країни-виробника. За загальними правилами митні платежі

¹ Северо-Американская зона свободной торговли (НАФТА) [Электронный ресурс] / Мировая экономика : интернет-журн. – Режим доступа : <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/nafta.htm>.

відмінюються тільки по відношенню до тих товарів, які походять з країни-учасниці НАФТА. Для прикладу, товари, які виготовлені у Гватемалі та перевозяться з Мексики, до США не потрапляють у сферу дії угоди. Зважаючи на це, митна служба США приділяє особливу увагу визначенню країни походження товару.

Питання для самоперевірки

1. Які сфери митного регулювання регламентують правові норми Європейського Союзу?
2. Охарактеризуйте суть митного союзу як інтеграційного об'єднання.
3. Що таке «TARIC» і для чого застосовується?
4. Які преференції отримала Польща від ЄС з метою зменшення втрат від лібералізації ставок мита?
5. Охарактеризуйте основні етапи реформування митних органів Польщі.
6. Які митні податки і збори застосовуються в Грузії?
7. Які режими пропуску вантажів через митний кордон діють у Грузії?
8. Вкажіть порядок встановлення ставок ввізного мита в Російській Федерації.
9. Охарактеризуйте склад митних органів США.
10. Назвіть основні завдання Північно-Американської угоди про вільну торгівлю (НАФТА).

ЛІТЕРАТУРА

1. Акредитований центр сертифікації ключів «Український сертифікаційний центр» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrcc.com/ua/escr/>
2. Актуальні питання теорії та практики митної справи: моногр./ за заг. ред. І. Г. Бережнюка. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – 428 с.
3. Амбросов В. Я. Державна підтримка сільського господарства в умовах членства України у СОТ. – [Електронний ресурс] / В. Я. Амбросов, В. М. Онегіна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Chem_Biol/Vcnzarpv/2010_8/4.pdf.
4. Батычко В. Т. Таможенное право в вопросах и ответах / В. Т. Батычко. – Таганрог : Изд-во ТРТУ, 2005. – 235 с.
5. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти : моногр. / І. Г. Бережнюк. – Дніпропетровськ : Акад. митної служби України, 2009. – 543 с.
6. Бережнюк І. Г. Реформування митної системи Польщі / І. Г. Бережнюк // Вісник Академії митної служби України. – 2009. – № 2. – С. 20–30.
7. Беседа І. О. Електронне митне декларування в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Беседа. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsunu/2012_14_1/Beseda.pdf.
8. Борисенко О. П. Нетарифні заходи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні: проблеми та шляхи вирішення / О. П. Борисенко // Аналітика і влада. – 2011. – № 4. – С. 188–194.
9. Бочаров С. Інтеграція Польщі до Європейського Союзу (1989–2004 рр.) / С. Бочаров // Схід. – 2008. – № 4. – С. 88.
10. Бутусов Ю. Реформа митниці в Грузії і в Україні: п'ять розбіжностей [Електронний ресурс] / Ю. Бутусов // Дзеркало тижня. – 2010. – № 27 (17 лип.). – Режим доступу : http://dt.ua/POLITICS/reforma_mitnitsi_v_gruziyi_i_v_ukrayini_ryat_rozbizhnostey-60768.html.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
12. Волосович С. Страхування експортних кредитів: стан, проблеми та перспективи розвитку [Електронний ресурс] / С. Волосович. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Voloso_vich.pdf.
13. Генеральна угода з тарифів і торгівлі від 15.04.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_003.
14. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-VI (ред. від 02.12.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

15. Гребельник О. П. Митна справа : підруч. / О. П. Гребельник. – К. : Центр учб. літ., 2010. – 472 с.
16. Гребельник О. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності / О. П. Гребельник. – К. : Центр навч. літ., 2005. – 696 с.
17. Гребельник О. П. Митна справа / О. П. Гребельник. – К. : Центр учб. літ., 2014. – С. 375–380.
18. Гребельник О. П. Основи митної справи : навч. посіб. / О. П. Гребельник. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – С. 53.
19. Гринович А. А. Електронний цифровий підпис: особливості застосування, переваги та проблеми / А. А.Гринович, Г. В. Пухальська // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 2. – С. 3.
20. Гужва В. М. Інформаційні системи і технології на підприємствах: навч. посіб. / В. М. Гужва. – К. : КНЕУ, 2001. – 400 с.
21. Гуцаленко О. О. Економічна інтеграція та митна політика Польщі [Електронний ресурс] / О. О. Гуцаленко // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2010. – Вип. 71, ч. 2. – Режим доступу : <http://udau.edu.ua/library.php?pid=1580#>.
22. Деякі питання здійснення державного контролю товарів, що переміщуються через митний кордон України (за станом на 22 січня 2014 р.): затв. постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р. № 1031 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.
23. Договір про зону вільної торгівлі від 18.10.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/997_n25.
24. Додін Є. В. Правові основи митної справи України / Є. В. Додін // Митна справа. – 2004. – № 4. – С. 6–18.
25. Додін Є. В. Охорона функція митних органів / Є. В. Додін // Митна справа. – 2009. – № 6. – С. 76–84.
26. Дубініна А. А. Митна справа : підруч. / А. А. Дубініна, С. В. Сорокіна, О. І. Зельніченко. – К. : Центр учб. літ., 2010. – 320 с.
27. Единый таможенный тариф Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации : утв. решением Совета Евразийской экономической комиссии от 16.07.2012 г., № 54 [Электронный ресурс] / Офиц. сайт Евраз. экон. комиссии. – Режим доступа : http://www.tsouz.ru/eek/RSEEK/RSEEK/7z/Pages/R_54.aspx.
28. Ершов А. П. Международные таможенные отношения: учеб. пособ. / А. П. Ершов. – СПб. : ИВЭСЭП : СПб. филиал РТА им. В. Б. Бобкова : Знание, 2000. – 207 с.
29. Ефективність державного управління / Ю. Бажал, О. Кілієвич, О. Мертенс [та ін.] ; за заг. ред. І. Розпутенка. – К. : КІС, 2002. – 420 с.
30. Закон України «Про державний контроль за міжнародними передачами товарів військового призначення та подвійного використання» від 20.02.2003 р., № 549-IV (ред. від 02.12.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/549-15>.

31. Закон Российской Федерации «О таможенном тарифе» от 21.05.1993 г., № 5003-1 (ред. от 06.12.2011 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc; base=LAW;n=123048>.
32. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р., № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
33. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22.10.1999 р., № 1192-XIV (з наст. змінами і доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.pau.ua/doc/?uid=1087.321.11&nobreak=1>.
34. Закон України «Про державну статистику» від 17.09.1992 р., № 2614-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2614-12>.
35. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р., № 2939-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
36. Закон України «Про електронний цифровий підпис» від 22.05.2003 р., № 852-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/852-15>.
37. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р., № 851-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/851-15>.
38. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 05.07.1994 р., № 80/94-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80>.
39. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р., №959-XII (ред. від 17.11.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/959-12>.
40. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» від 04.02.1998 р., № 75/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80>.
41. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» від 01.06.2000 р., № 1775-III (ред. від 01.12.2013 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1775-14>.
42. Закон України «Про Митний тариф України» від 19.09.2013 р., №584-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/584-18>.
43. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки» від 09.01.2007 р., №537-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/537-16>.
44. Закон України «Про приєднання України до Протоколу про внесення змін до Міжнародної конвенції про спрощення та гармонізацію митних процедур» від 05.10.2006 р., № 227-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3018-17>.
45. Закон України «Про ратифікацію Угоди про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав» від 06.07.2011 р., №3592-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3592-17>.

46. Івченко А. О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків : Фоліо, 2002. – 540 с.
47. Інформаційні технології та моделювання бізнес-процесів : навч. посіб. / О. М. Томашевський, Г. Г. Цигелик, М. Б. Вітер, В. І. Дудук. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 296 с.
48. Інформаційно-аналітичні матеріали до заслуховування на засіданні Уряду 01.02.2012 р. Голови Держмитслужби України Калетніка І. Г. з питань діяльності митних органів у 2011 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://govuadocs.com.ua/tw_files/120/d-119809/7z-docs/1.pdf.
49. Інформація щодо змін у податковій, митно-тарифній політиці Республіки Польща [Електронний ресурс] / Держ. підтримка укр. Експорту, Офіц. сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. – Режим доступу : http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/torg_obmegennja/pol/1951.html.
50. Касанюк Т. С. Особливості використання електронного цифрового підпису / Т. С. Касанюк // Пріоритетні напрямки розвитку правової системи України. – 2013. – 25–26 жовтня. – С. 104–107.
51. Квеліашвілі І. М. Державне регулювання ризиків в митній службі України [Електронний ресурс] / І. М. Квеліашвілі. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2010_148/019.pdf.
52. Киреев А. П. Международная экономика : учеб. пособие для вузов: 2 ч. / А. П. Киреев. – М. : Междунар. отношения, 1998. – 416 с.
53. Ківалов С. В. Митна політика України : підручник / С. В. Ківалов, Б. А. Кормич. – Одеса : Юрид. літ., 2002. – 256 с.
54. Класифікатор документів : затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р., № 1011 (за станом на 31.01.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.
55. Класифікатор типів декларацій : затв. наказом Міністерства фінансів України від 20.09.2012 р., № 1011 (за станом на 31.01.2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.
56. Класифікація товарів – інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. Макаренка А. В. – Хмельницький : ІНТРА-ДА, 2009. – 240 с.
57. Кміть В. М. Проблеми відшкодування ПДВ та роль інформаційних технологій у їх вирішенні / В. М. Кміть // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 3 (19). – С. 19 – 34.
58. Козырин А. Н. Правовое регулирование таможенно-тарифного механизма (сравнительно-правовое исследование) : дис. доктора юрид. наук.: 12.00.02 / А. Н. Козырин. – М., 1994. – 402 с.
59. Комментарий к Таможенному кодексу Российской Федерации / под. ред. А. Н. Козырина. – М. : Спарк, 1996.

60. Конвенції про тимчасове ввезення [Електронний ресурс] / Рада Митного Співробітництва. – Міжнар. док. від 26.06.1990 р. : Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_472/page3.
61. Конвенція про спрощення і гармонізацію митних процедур (Киотська конвенція) від 18.05.1973 р. // Офіційний вісник України. – 2011. – № 18. – С. 19.
62. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – 141 с.
63. Кормич Б. А. Інформаційне право : підруч. / Б. А. Кормич. – Харків : БУРУНІК, 2011. – 334 с.
64. Кравчук О. А. Аналіз програмного забезпечення для автоматизації процесу створення вантажно-митних декларацій [Електронний ресурс] / О. А. Кравчук. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vejpt/2012_3_3/2012_3_3/21_24.pdf.
65. Крисоватий А. І. Економічний зміст і складові митної системи держави / А. І. Крисоватий, В. П. Мартинюк // Фінанси України. – 2009. – № 6. – С. 29–39.
66. Лялька А.Б. Фіскальна функція митних органів України / А.Б. Лялька // Митна справа. – 2012. – № 5. – С. 56–60.
67. Малигіна В. Д. Основи експертизи продовольчих товарів : навч. посіб. / В. Д. Малигіна, А. Д. Титаренко [та ін.]. – К. : Кондор, 2009. – 296 с.
68. Мароха В. Митне регулювання в ЄС та в Україні: порівняльно-правове дослідження: наук.-практ. посіб. / В. Мароха, Н. Олійник, О. Омельченко. – К. : Ніко-Принт, 2005. – 459 с.
69. Мартинюк В. П. Про доцільність використання терміна «митна система держави» / В. П. Мартинюк // Митна безпека. – 2010. – № 2. – С. 144–145. – (Серія «Економіка»).
70. Маслова Ю. С. Основные таможенные режимы / Ю. С. Маслова, Э. В. Степанова // Молодёжь и наука : сб. материалов VIII Всеросс. науч.-техн. конф. студ., аспирантов и молодых учёных, посвят. 155-летию со дня рождения К. Э. Циолковского [Электронный ресурс]. – Красноярск : Сибир. федер. ун-т, 2012. – Режим доступа : <http://conf.sfu-kras.ru/sites/mn2012/section05.html>.
71. Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності: словник-довідник / за ред. В. П. Галушко. – К. : НУБіП України, 2010. – 165с.
72. Методичні рекомендації щодо порядку оформлення документів у ході проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи, а також реалізації їх матеріалів (станом на 22 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства доходів і зборів України від 16.01.2014 р., № 23 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.
73. Министерство финансов Российской Федерации [Электронный ресурс] / Офиц. сайт. – Режим доступа : <http://info.minfin.ru/fbdohod.php>.
74. Митна енциклопедія : у 2 т. – Т. 2 / редкол. : І. Г. Березнюк (відп. ред.) [та ін.]. – Хмельницький : ПП Мельник А. А., 2013. – 536 с.

75. Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняльно-правове дослідження: наук.-практ. посіб. / В. Мароха, Н. Олійник, О. Омельченко та ін.; [за наук. ред. А. В. Мазура]. – К. : ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. – 832 с.

76. Митний кодекс Вірменії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.armeniaemb.org/BusinessEconomy/TaxCustoms/Customs/CustomsCode.htm>.

77. Митний кодекс Грузії / Міністерство фінансів Грузії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.mof.ge/default.aspx?sec_id=2751&lang=2.

78. Митний кодекс Митного союзу Білорусії, Казахстану та Росії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.keden.kz/ru/tamkodek_tamsouz.php.

79. Митний кодекс Молдови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.vertic.org/media/National%20Legislation/Moldova/MD_Customs_Code.pdf.

80. Митний кодекс України від 13.03.2012 р., № 4495 // Офіційний вісник України. – 2012. – № 32. – С. 9–218.

81. Митний кодекс України (за станом на 19 вересня 2013 р.) : введ. в дію Законом України від 13.03.2012 р., № 4495-VI [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

82. Митний тариф України : дод. до Закону України «Про Митний тариф України» від 19 верес. 2013 р., № 584-VII [Електронний ресурс] / Офіц. веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/584%D0%B0-18/page9>.

83. Митниця в 21 сторіччі. Зростання росту та розвитку шляхом сприяння та безпеки кордону: бачення Весвітньої митної організації [Електронний ресурс] / ВМО – Брюссель. – 2008. – Черв. – Режим доступу : www.wcoomd.org/files/1.%20Public%20files/PDFandDocuments/Annex%20II%20%20Customs%20in%20the%2021st%20Century.pdf.

84. Митні інформаційні технології : навч. посіб. / О. Ф. Волик, О. В. Кащева. – К. : Знання, 2011. – 391 с.

85. Митні кодекси зарубіжних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/publish/category;jsessionid=6980E7A394C083E9041F1F0A3ABV3827?cat_id=46421.

86. Міжнародна конвенція про спрощення та гармонізацію митних процедур (Конвенція Кіото) : міждержавна угода від 18.05.1973 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>.

87. Міжнародна конвенція про Гармонізовану систему опису та кодування товарів : міжнар. док. від 14.06.1983 (приєднання від 17.05.2002 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_079.

88. Міжнародна конвенція про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах від 21.11.1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_267.

89. Модуль «КІОСК» Програми «Інспектор 2006» : керівництво користувача / Департамент митних інформ. технологій та статистики, 2012. – 10 с.

90. Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / В. П. Науменко, П. В. Пашко, В. А. Руммков. – К. : Знання, 2004. – 403 с.

91. Некрасов Д. В. Куда идут все с УЭО / Д. В. Некрасов // Таможенное регулирование. – 2013. – № 9. – С. 21–26.
92. Некрасов Д. В. Особенности административно-правового статуса уполномоченного экономического оператора в государствах-членах Таможенного союза Республики Беларусь, Республики Казахстан и Российской Федерации / Д. В. Некрасов // «Черные дыры» в Российском законодательстве. – 2013. – № 5. – С. 128–133.
93. Новий тлумачний словник української мови : в 3 т. Т. 3 / уклад. В. Яременко, О. Сліпущко. – К. : Аконіт, 2005. – 928 с.
94. Новікова К. І. Перспективні напрямки використання інформаційних технологій для вдосконалення управлінських процесів у митних органах України / К. І. Новікова // Економіка. – 2012. – № 2. – С. 191–194.
95. Нормативи взяття проб (зразків) товарів для проведення дослідження (аналізу, експертизи) та форми акта про взяття проб (зразків) товарів (за станом на 24 січня 2014 р.) : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р., № 654 [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.
96. Осипчук М. Д. Тенденції та особливості нетарифного регулювання міжнародної торгівлі в сучасних умовах / М. Д. Осипчук // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18, вип. 3/3. – С. 8–11.
97. Официальный веб-сайт Федеративной таможенной службы Российской Федерации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.customs.ru/>.
98. Офіційний сайт Міністерства доходів і зборів України станом на 01.01.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua>.
99. Панфілова О. Є. Правова природа захисних заходів у зовнішній торгівлі та особливості їх застосування / О. Є. Панфілова // Митна справа. – 2011. – № 5. – С. 39–45.
100. Пархоменко В. П. Процеси введення електронного митного декларування в Україні / В. П. Пархоменко // Вісник Східно-Українського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 4 (193), ч. 2. – С. 138–142.
101. Пашко П. Реалізація функцій митної політики в умовах глобалізації / П. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 5–12.
102. Пашко П. В. Митні інформаційні технології : навч. посіб. / за заг. ред. П. В. Пашка. – К. : Знання, 2011. – 391 с.
103. Пашко П. В. Реалізація функцій митної політики України в умовах глобалізації / П. В. Пашко // Вісник КНТЕУ. – 2009. – № 4. – С. 5–12.
104. Погодина Н. А. Основные принципы проведения таможенного контроля / Н. А. Погодина // Вопросы экономики и права. – 2009. – № 8. – С. 30–33.
105. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р., № 2755-VI (за станом на 28 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

106. Положення про Київську міжрегіональну митницю Міндоходів : наказ Міністерства доходів і зборів України № 70 від 17.04.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kyiv.minrd.gov.ua/data/material/000/083/98785/70_70_2.pdf.

107. Положення про митні декларації : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21.05.2012 р., № 450 (за станом на 31 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

108. Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів: затв. наказом Міністерства доходів і зборів України від 29.05.2013 р., № 133 (за станом на 24 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

109. Порядок взаємодії митних органів із Центральним митним управлінням лабораторних досліджень та експертної роботи при проведенні митного контролю та митного оформлення товарів і транспортних засобів : затв. наказом Міністерства фінансів України від 31.05.2012 р., № 654 (за станом на 24 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

110. Порядок виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа: затв. наказом Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 631 (за станом на 31 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

111. Порядок використання електронних замків з функцією GPS-GSM навігації: затв. наказом Міністерства фінансів України від 03.12.2012 р., № 1266 (за станом на 22 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

112. Порядок застосування спеціальних спрощень, що надаються уповноваженому економічному оператору: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р., № 447 (за станом на 31 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

113. Порядок здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України : затв. наказом Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 (за станом на 30 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

114. Порядок здійснення попереднього контролю в пунктах пропуску через державний кордон України : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 5 жовтня 2011 р., № 1031 (за станом на 22 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. –

Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА:ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

115. Порядок створення зон митного контролю: затв. наказом Міністерства фінансів України від 22.05.2012 р., № 583 (за станом на 22 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

116. Постанова Кабінету Міністрів України «Про визначення Торгово-промислової палати уповноваженим органом з видачі сертифікатів про походження товарів» від 25.02.2003р. № 255 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/255-2003-%D0%BF>.

117. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» від 14.11.2000 р., № 1698 (з наст. змінами і доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=1698-2000-п>.

118. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку акредитації центру сертифікації ключів» (ред. від 17.04.2013 р.) № 903 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/903-2004-%D0%BF>.

119. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку верифікації сертифікатів про походження товарів з України» від 12.12.2002 р., № 1861 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-2002-%D0%BF/paran31#n31>.

120. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» від 21.05.2012 р., № 428 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/428-2012-%D0%BF#n12>.

121. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку застосування електронного цифрового підпису органами державної влади, органами місцевого самоврядування, підприємствами, установами та організаціями державної форми власності» від 28.10.2004 р., № 1452 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1452-2004-%D0%BF>.

122. Постанова Кабінету Міністрів України «Про порядок встановлення та застосування правила адвалерної частки та виконання виробничих та технологічних операцій» від 20.12.2006 р., № 1765 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1765-2006-%D0%BF>.

123. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення територіальних митних управлінь» від 08.07.1994 р., № 465 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/465-94-%D0%BF>.

124. Постанова Кабінету Міністрів України «Про термін дії ліцензії на провадження певних видів господарської діяльності, розміри і порядок зарахування плати за її видачу» від 29.11.2000 р., № 1755 (з наст. змінами і доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1755-2000-%D0%BF>.

125. Про введення в дію профілів ризику: затв. наказом Державної митної служби від 02.01.2013 р., № 1 (за станом на 30 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

126. Про деякі питання відкриття та експлуатації вільної митної зони комерційного або сервісного типу : наказ Міністерства фінансів від 30.05.2012 р., № 633 (за станом на 01.09.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1048-12>.

127. Про затвердження Інструкції «Про порядок визначення країни походження товарів/послуг, оформлення та засвідчення сертифікатів відповідних форм» від 27.02.2002 р. (протокол № 21(5)) : рішення Президії Торг.-промисл. палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MUS1988.html.

128. Про затвердження Інструкції «Про порядок засвідчення та видачі сертифікатів на товари та послуги українського походження» від 15.10.1998 р. (протокол № 39(6)) : рішення Президії Торг.-промисл. палати України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.6246.0>.

129. Про затвердження Класифікатора органів доходів і зборів, їх структурних підрозділів, спеціалізованих департаментів і органів Міндоходів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 20.11.13, № 692 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitne-zakonodavstvo/nakazi/62902.html>.

130. Про затвердження Концепції створення, упровадження і розвитку системи електронного декларування товарів : наказ ДМСУ від 18.10.2006 р., № 907 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1025.11632.0>.

131. Про затвердження Ліцензійних умов провадження посередницької діяльності митного брокера : наказ Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва, Державної митної служби України від 13.05.2009 р., № 89/445 (з наст. змінами і доп.) : станом на 01.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0469-09>.

132. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо роботи посадових осіб митних органів з аналізу, виявлення та оцінки ризиків при здійсненні контролю правильності визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України : наказ ДМСУ від 13.07.2012 р., №362 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/kontrol-mitnoi-vartosti/62666.html>.

133. Про затвердження переліку платних адміністративних послуг, які надаються Державною митною службою: розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.09.2011 №913-Р: за станом на 01.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу з <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/913-2011-%D1%80>.

134. Про затвердження Положення про Департамент спеціалізованої підготовки та кінологічного забезпечення Міндоходів та Положення про Спеціалізовану лабораторію з питань експертизи та досліджень Міндоходів : наказ Міністерства доходів і зборів України від 29.05.2013 р., №133 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/pro-minrd-ukraini/struktura-/spetsializovan-departament-ta-org/spetsializovana-laboratoriya-z-pitan-e/diyalnist/normativna-baza-sled-/62789.html>.

135. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України : наказ ДМСУ від 04.11.2010 р., № 1341

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>.

136. Про затвердження Положення про Єдину автоматизовану інформаційну систему Держмитслужби України : наказ ДМС України від 04.11.2010 р., № 1341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/baneryi/mitne-oformlennya/subektam-zed/elektronna-mitnitsya/62603.html>.

137. Про затвердження Положення про склади тимчасового зберігання: наказ Міністерства фінансів України від 28.05.2012 р, № 613 (станом на 01.09.2012 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1307-12>.

138. Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності від 21.05.2012 р, № 428 / Офіц. веб-сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/428-2012-%D0%BF#n12>.

139. Про затвердження Порядку виконання митних формальностей при здійсненні митного оформлення товарів із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012р., № 631 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1360-12>.

140. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р., № 651 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12>.

141. Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа : наказ Міністерства фінансів України від 30.05.2012 р. № 651 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12>.

142. Про затвердження Порядку застосування автоматизованої системи аналізу та управління ризиками під час митного контролю та митного оформлення товарів із застосуванням вантажної митної декларації : наказ ДМСУ від 13.12.2010 р., № 1467 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0180-11>.

143. Про затвердження Порядку здійснення аналізу та оцінки ризиків, розроблення і реалізації заходів з управління ризиками в митній службі України : наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 597 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0882-12>.

144. Про затвердження Порядку надання складським об'єктам статусу «митний склад» та позбавлення такого статусу : наказ Міністерства фінансів від 16.07.2012 р., № 835 : за станом на 01.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1324-12>.

145. Про затвердження Порядку подання та розгляду заяв, надання, зупинення дії, анулювання дозволів на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі та форми Заяви на відкриття та експлуатацію магазину безмитної торгівлі : наказ Міністерства фінансів України від 08.06.2012 р., № 692 : за станом на 01.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1080-12>

146. Про затвердження Порядку реєстрації отримувачів гуманітарної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.01.2013 р., № 39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/39-2013-%D0%BF>.

147. Про затвердження Правил продажу товарів магазинами безмитної торгівлі: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2003 р., № 1089 (з наст. змінами та доп.): за станом на 01.09.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1089-2003-%D0%BF>.

148. Про затвердження специфікації форматів електронних повідомлень : наказ ДМСУ від 01.03.2013 р., № 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MK130131.html.

149. Про затвердження Форми декларації митної вартості та Правил її заповнення : наказ Міністерства фінансів України від 24.05.2012 р., № 599 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/zakonodavstvo/mitnezakonodavstvo/nakazi/62386.html>.

150. Про ліквідацію митних органів : наказ Державної митної служби України від 29.01.2008 р., № 61 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uazakon.com/documents/date_b1/pg_gswswm.htm.

151. Про надходження податків і зборів до Держбюджету України у 2012 році : лист Державної митної служби України від 10.01.2013 р., № 15.1/48-ЕП [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://arc.customs.gov.ua/dmsu/control/uk/publish/>.

152. Про справляння плати за виконання митних формальностей митними органами поза місцем розташування митних органів або поза робочим часом, установленим для митних органів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р., № 93 (за станом на 31 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

153. Про спрощення і гармонізацію митних процедур : Міжнародна конвенція від 18.05.1973 р. (за станом на 22 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

154. Про створення регіональних митниць та ліквідацію деяких митниць : наказ Державної митної служби України від 15.09.2006 р., № 785 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1025.11470.0>.

155. Програма «Інспектор–2006»: керівництво користувача / Департамент митних інформаційних технологій та статистики, 2012. – 197 с.

156. Прокопенко В. В. Заходи нетарифного регулювання щодо переміщення продуктів харчування через митний кордон України / В. В. Прокопенко, О. С. Крушук // Митна справа. – 2011. – № 3. – С. 58 – 68.

157. Рамкові стандарти безпеки і полегшення світової торгівлі : багатостороння угода від 01.06.2005 р. (за станом на 22 січня 2014 р.) [Електронний ресурс]. – Система інформаційно-правового забезпечення ЛІГА : ЗАКОН, Інтелектуальна платформа 9.1.5© Інформаційно-аналітичний центр «ЛІГА», ТОВ «ЛІГА ЗАКОН», 2014.

158. Реєстр виданих (дійсних) ліцензій на здійснення митної брокерської діяльності (станом на 01.01.2014 р.) : офіц. інформація Департаменту митної

справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94921.html>.

159. Реєстр магазинів безмитної торгівлі (станом на 01.01.2014 р.) : офіц. інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94931.html>.

160. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію митного складу (станом на 01.01.2014 р.) : офіц. інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94929.html>.

161. Реєстр підприємств, яким надано дозвіл на відкриття та експлуатацію складу тимчасового зберігання (станом на 01.01.2014 р.) : офіційна інформація Департаменту митної справи Міністерства доходів і зборів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minrd.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/94919.html>.

162. Рішення про правила визначення країни походження товарів від 24.09.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_055.

163. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження Завдань Національної програми інформатизації на 2012 рік, їх державних замовників та обсягів фінансування» від 17.10.2012 р., № 813-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/813-2012-%D1%80>.

164. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції створення багатофункціональної комплексної системи «Електронна митниця» від 17.09.2008 р., № 1236-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1236-2008-%D1%80>.

165. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії розвитку інформаційного суспільства в Україні» від 15.05.2013 р., № 386-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/386-2013-%D1%80>.

166. Романенко В. В. Класифікація нетарифних заходів регулювання зовнішньої торгівлі / В. В. Романенко // Митна справа. – 2012. – № 3. – С. 49 – 56.

167. Савостін М. М. Електронне декларування – шлях до вдосконалення та реформування митної справи в Україні [Електронний ресурс] / М. М. Савостін. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vsun/2012_14_1/Savostin.pdf.

168. Сандровский К. К. Таможенное право в Украине: уч. пособ. / К. К. Сандровский. – К. : Вентури, 2000. – 208 с.

169. Северо-Американская зона свободной торговли (НАФТА) / Мировая экономика : интернет журнал [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.ereport.ru/articles/ecunions/nafta.htm>.

170. Ситник В. Ф. Основи інформаційних систем : навч. посіб. / В. Ф. Ситник, Т. А. Писаревська [та ін.] / за ред. В. Ф. Ситника – К. : КНЕУ, 1997. – 252 с.

171. Создание совместных контрольно-пропускных пунктов на приднепровском участке молдавско-украинской границы: программа европейской интегра-

ции, регионального сотрудничества и менеджмента границ. – Кишинев : Ин-т публич. политик, 2005. – 24 с.

172. Співак І. В. Вантажний митний комплекс як важливий елемент митної інфраструктури / І. В. Співак // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2009. – № 2. – С. 119–122.

173. Стеблянко М. Д. Зарубіжний досвід визначення поняття нетарифного регулювання / М. Д. Стеблянко // Таможенная служба Российской Федерации в 2011 году : ежегод. сб. Федер. тамож. службы РФ «Таможенная служба Российской Федерации» [Электронный ресурс] / Официальный сайт Федеральной таможенной службы РФ. – Режим доступа : http://customs.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=7995&Itemid=1845.

174. Таможенное право : учеб. для вузов / отв. ред. проф. Б. Н. Габричидзе. – М. : БЕК, 1995. – 480 с.

175. Таможенный кодекс Европейского Сообщества / Регламент Совета № 450/2008 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://kompmp.rada.gov.ua/kompmp/control/uk/doccatalog/list?currDir=47240>.

176. Таможенный контроль: на пути к международным стандартам : монография / А. В. Полищук, П. В. Пашко, Е. Б. Самсонов [и др.]. – Одесса : «ПЛАС-КЕ» ЗАО, 2009. – 476 с.

177. Таранова С. В. Особливості функціонування митної служби США [Електронний ресурс] / С. В. Таранова // Публічне адміністрування: теорія та практика : електр. зб. наук. праць. – 2010. – Вип. 1(3). – Режим доступа : www.nbu.gov.ua/e-journals/Patp/2010_1/10tsvmss.pdf.

178. Теория государства и права : курс лекций / под ред. Н. И. Матузова, А. В. Малько. – 2-е изд. – М., 2001. – 234 с.

179. Тимошенко И. В. Таможенное регулирование ВЭД : учеб.-практ. Пособ. / И. В. Тимошенко. – М. : Бератор-пресс, 2003. – 304 с.

180. Тюріна Н. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства [текст]: навч. посіб. / Н. М. Тюріна, Н. С. Карвацка. – К. : Центр учб. літ., 2013. – 408 с.

181. Угода про вільну торгівлю між Республікою Македонія та Україною від 18.01.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/807_200.

182. Угода про Правила визначення країни походження товарів у Співдружності Незалежних Держав (укр./рус.) від 20.11.2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/997_m65.

183. Угода про субсидії і компенсаційні заходи від 15.04.1994р. [Електронний ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/981_015.

184. Указ Президента України «Про Державну митну службу України» від 29.11.1996 р., № 1145/96 [Електронний ресурс]. Режим доступа з <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1145/96>.

185. Указ Президента України «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади» від 24.12.2012 р., № 726/2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступа : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/726/2012>.

186. Указ Президента України «Про Міністерство доходів і зборів України» від 18.03.2013 р, № 141/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?code=141/2013>.

187. Указ Президента України «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади» від 09.12.10, № 1085/2010 (із змінами та доп.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: з http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/U1085_10.html.

188. Указ Президента України «Про утворення Державного митного комітету України» від 11.12.1991, № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1/91>.

189. Усков М. О. Інструменти зовнішньоторговельної політики як чинник подолання асиметрії соціально-економічного розвитку регіонів / М. О. Усков // Економіка і регіон. – Полтава : ПолтНТУ, 2009. – № 3 (22). – С. 26–32, 31.

190. Філатов В. В. Напрямки сучасної митної політики України / В. В. Філатов // Митна справа. – 2009. – № 4(64). – С. 24–30.

191. Чайковська В. В. Розмежування методів тарифного та нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: правовий аспект / В. В. Чайковська // Вісник Одеського національного університету. Правознавство. – 2007. – Т. 12, вип. 12. – С. 79–86.

192. Чеботар А. С. Деякі аспекти нечіткої кластеризації об'єктів митного контролю в рамках Автоматизованої системи аналізу та управління ризиками [Електронний ресурс] / А. С. Чеботар. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vchnu_tekh/2010_3/58ceb.pdf.

193. Шавшина В. П. Таможенное регулирование. Таможенный контроль. Взгляд на желаемое, действительное и возможное. Таможенно-правовая политика России в условиях вступления в ВТО / В. П. Шавшина // Материалы международной научно-практической конференции 14–15 апреля 2006 года. – Саратов, 2006. – С. 141–142.

194. Code des douanes. Version 03.02.2011 [Electronic resource]. – Access mode : perlpot.net/cod/douanes.pdf.

195. Enterprise Surveys [Electronic resource] / International Finance Corporation, The World Bank. – Access mode : <http://www.enterprisesurveys.org/>.

196. GUMRUK KANUNU. [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.mevzuat.adalet.gov.tr/html/1103.html>.

197. Kalizuk E. Trade policy and regulation: lessons from Poland's accession to the European Union / E. Kalizuk // International Journal of Public policy. – 2009. – Vol. 4, № 1–2. – P. 135–158.

198. Key Statistics and Trends in Trade Policy / United Nations Conference on Trade and Development: Trade Analysis Branch, Division on International Trade in Goods and Services, and Commodities. – Geneva, 2013. – 28 p.

199. Regulation (EC) № 450/2008 of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 laying down the Community Customs Code (Modernized Customs Code) [Electronic resource]. – Access mode : <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008R0450:EN:NOT>.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

**Андрій Ігорович Крисоватий, Святослав Дем'янович Герчаківський,
Ольга Борисівна Дем'янюк, Олександр Володимирович Бречко,
Олександр Віталійович Годованець, Євген Петрович Бондаренко,
Олена Святославівна Заклекта-Берестовенко,
Ігор Петрович Кекіш, Галина Василівна Фостаковська,
Інна Анатоліївна Гуцул, Катерина Вікторівна Крисовата**

МИТНА СПРАВА

**За редакцією
доктора економічних наук, професора А. І. Крисоватого**

Підручник

***Редактор Інна Буняк
Комп'ютерна верстка Надії Демчук
Дизайн обкладинки Марії Одобецької***

Підписано до друку 07.07.2014 р.
Формат 70х100 1/16. Гарнітура Bookman.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Облік.-вид. арк. 38,02. Умов. друк. арк. 43,53. Зам. № У317-14.
Тираж 500 прим.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців ДК № 3467 від 23.04.2009 р.

Підготовлено до друку у ВПЦ "Економічна думка ТНЕУ"
46020 Тернопіль, вул. Львівська, 11
тел. (0352) 47-58-72